

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL'İN YENİ SABAH GAZETESİNDE
ÇIKAN 1948-1950 YAZILARI
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARZU SAÇAN

İSTANBUL 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL'İN YENİ SABAH GAZETESİNDE
ÇIKAN 1948-1950 YAZILARI
(İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARZU SAÇAN

TEZ DANIŞMANI:
PROF. DR. SEMA UĞURCAN

İSTANBUL 2010

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Arzu Saçan'ın "Sabri Esat Siyavuşgil'in Yeni Sabah Gazetesinde Çıkan 1948 - 1950 Yazıları (İnceleme - Metin)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği /oy çekluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Sema Uğurcan
Üniversitesi Marmara

İmza

S. Uğurcan

Üye : Doç.Dr. Murat Koç
Üniversitesi Marmara

M. Koç

Üye : Yrd.Doç.Dr. Ali Karaca
Üniversitesi Marmara

Ali Karaca

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 20 / 07 / 2010 tarih ve 2010 / 19-5 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
1. GİRİŞ	1
1.1. Sabri Esat Siyavuşgil'in Hayatı ve Eserleri	1
1.2. Yeni Sabah Gazetesi ve Özellikleri	4
2. YENİ SABAH GAZETESİ'NDE ÇIKAN YAZILARIN İNCELENMESİ	8
2.1. Psikoloji Konulu Yazıların İncelenmesi	8
2.2. Çocuk Konulu Yazılarının İncelenmesi	13
2.3. Öğretim-Eğitim Meselesi Ait Yazıların İncelenmesi	15
2.4. Kültür- Sanat Meselesine Ait Yazıların İncelenmesi	21
2.5. Dış Ülkelere Ait Yazıların İncelenmesi	34
2.6. Türkiye'nin Dış Dünyaya Tanıtılmasına Ait Yazıların İncelenmesi	61
2.7. İnsan Kaynakları Konusundaki Yazıların İncelenmesi	67
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	79
EKLER	
EK 1: YENİ SABAH GAZETESİ'NDE ÇIKAN YAZILAR	84

ÖNSÖZ

"Sabri Esat Siyavuşgil'in Yeni Sabah Gazetesi'nde 1948-1950 Yazıları" başlıklı tez, şair, psikolog, akademisyen Sabri Esat Siyavuşgil'in en uzun süreli yazdığı Yeni Sabah gazetesinde 1948-1950' de çıkan yazılarını içermektedir. Sabri Esat Siyavuşgil 1948'de bu gazetede başladığı makale, fıkra yazıcılığına, bu gazetenin kapanma tarihi olan 30 Haziran 1964'e kadar devam eder. Biz, onun 1948-1950 tarihleri arasındaki 102 yazısını tezimizde konu ettik.

Tezimizin Giriş kısmı iki bölümden ibarettir. Önce yazarın hayatı, şahsiyeti, eserleri hakkında bilgi verdik. Sonra onun yazılarının çıktığı Yeni Sabah gazetesini tanıtmaya çalıştık. Yazarın hayatıyla birlikte basılmış kitapları, tercümelerini, yazı hayatına başladığı şiirlerini tanıttık. Yeni Sabah gazetesinin mevcut nüshalarını tarayarak, hakkında yazılan az sayıdaki kaynağa başvurarak, yayın politikası, yazarları, politik temayülleri, haber iletişimi, sanat-kültür yazıları hakkında kısa bilgi verdik.

Tezin esas kısmı, yukarıda söylediğimiz gibi Sabri Esat Siyavuşgil'in yazılarına ayrılmıştır. Biz çeşitli kaynaklardan (Behçet Necatigil, İnci Enginün) Sabri Esat Siyavuşgil'in bu gazetede yazdığı yılı öğrenip 9 Aralık 1948'de ilk yazısını tespit ettik. Bu ilk yazıdan 1950 yılının sonuna kadar bütün yazılarını inceledik, konularına göre sınıflandırıp özetledik. Tezin ek kısmına da kronolojik olarak bu yazıları koyduk. Yazıların tespiti için İstanbul kütüphanelerinden Taksim Atatürk Kütüphanesi ile Ankara Milli Kütüphane'deki koleksiyondan faydalandık. Belirttiğimiz tarihteki tam nüshasını Milli Kütüphane'de bulduk.

Sabri Esat Siyavuşgil'in bu 102 yazısı "Psikolog Gözüyle", "Londra Mektupları", "Paris Mektupları" ve "Paris Tiyatroları" başlıklarını taşımaktadır. Mektuplar başlıklı kısımlar, yazarın yurt dışında bulunduğu sırada o şehirlerden yazılıp gönderilmiştir. Tezimizin bu yazıların incelenmesine ayırdığımız kısımlarında bir konu tasnifi yapma gereğini duyduk. Sabri Esat Siyavuşgil çok yönlü, çok kültürlü ve terkipçi zekâyâ sahip biri olduğundan, yazılarında çeşitli konuları bir arada kullandığından tasnifte güçlük çekmemize rağmen, hâkim fikirden hareketle bütün yazıları; 1) Psikoloji, 2) Çocuk, 3) Öğretim-Eğitim Meselesi, 4) Kültür ve Sanat Konuları, 5) Dış Ülkelere Ait Yazılar, 6) Türkiye'nin tanıtılması 7) Çeşitli Konular şeklinde maddelere ayırdık. Bu başlıklar altında yazıların ana fikrini, mesaj ve tavsiyelerini ortaya koyduk. Ek kısmında esas metni vermemize rağmen, yazıların temel fikrini daha iyi göstermek için alıntılar da

yaptık. Tezimizin sonuç kısmında, incelediğimiz bu yazılarla Sabri Esat Siyavuşgil'e aydın hüviyetini veren etkenleri ortaya çıkarmaya çalıştık.

Tezimizin kaynaklar kısmında, önce yazarın bu gazetede belirlediğimiz tarihteki yazılarını kronolojik olarak koyduk. Ayrıca öteki kitap ve yazılarını, ayrı basımlarını ve yazar ile gazete hakkında faydalandığımız kaynakları belirttik.

Tezimizin ek kısmına, Yeni Sabah'taki bu 102 makaleyi kronolojik olarak koyduk. Gazetede bazı imlâ hatalarını, yanlışlıkları bugünün imlâsına göre düzelttik ve bir imlâ birliği sağlamaya çalıştık. Yazarın kullandığı özel isimleri mümkün olduğu kadar, aslının imlâsıyla verdik.

İnci Enginün Yeni Sabah'taki fıkraları henüz kitaplaşmamış olan Sabri Esat Siyavuşgil'in hakkı bilinmemiş bir deneme yazarı olduğunu, kültür hayatımızı bazen alaycı bir dille yansıttığını belirtir.* Biz, Sabri Esat Siyavuşgil'in Yeni Sabah'taki on altı yıllık yazılarından (fıkra, deneme, makale, inceleme) ilk üç yılı tıpkı yayın ve inceleme ile ortaya çıkartma gayretiyle bu çalışmaya başladık. Bundan sonraki çalışmalarda diğer yıllardaki yazıların ortaya çıkacağını ümit ediyoruz.

Önsözü bitirirken konu üzerinde çalışmaya başladığım ilk günden itibaren bilimsel araştırmanın taşınması gereken her mevzuda bana bilgisiyle ve desteğiyle önderlik eden, karşılaştığım her sorunun çözüme ulaştırılması konusunda ilgisini ve zamanını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Sema Uğurcan'a çok teşekkür ederim.

* İnci Enginün, *"Deneme"*, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2001, s. 401.

ÖZET

Yazı hayatına şiirle başlayan psikoloji profesörü Sabri Esat Siyavuşgil, aynı zamanda köşe yazılarıyla dikkati çeker. Yeni Sabah gazetesinde 9 Aralık 1948'de başladığı yazıları gazetenin kapandığı 1964 tarihine kadar devam eder. Siyavuşgil tezimizde esas aldığımız 1948-1950 yıllarındaki yazılarını "Psikolog Gözüyle", "Paris Mektupları", "Londra Mektupları", "Paris Tiyatroları" üst başlığıyla yayınlar. Paris ve Londra Mektupları, bu şehirlerde bulunduğu sırada, onların genel manzarası, mimarisi, insanının zihniyeti, belediyeçilik, kültür-sanat atmosferini tanıtır. Aynı zamanda oradan Türkiye'nin, Türkiye'nin oradan görüldüğü duruma dikkat çeker. Psikolog gözüyle başlıklı yazılarında, eğitimci gözüyle çocuk terbiyesi ve eğitimi, psikolog gözüyle karakteroloji, kriminoloji, tedavi kurumları gibi mesleğiyle ilgili hususlardan bahseder. Ayrıca memleketinin gerçeklerini bilen bir aydının gözü ile belediyeçilik, spor, reklâm, üniversite meselesi, dilimiz, kültür kurumlarının arttırılması ve işlemesi tavsiyeleri, gazetecilik gibi çeşitli konularda yazılar yazar. Bu yazılar ufuk açıcı, okuması zevkli yazılardır.

ABSTRACT

Psychology Professor Siyavuşgil's life begins with poetry, also draws attention as columnist with the noteworthy. He start to erite at Yeni Sabah newspaper at 9th December 1948 until the closure of the newspaper at 1964. As we based our thesis Siyavuşgil publications his writings between 1948 and 1950 with the top headlines; Through the eyes of Psychologists, Paris Letters, London Letters, Paris Theaters, He presents Paris and London Letters when he was in these cities at the time as their general views, architecture, menthality of people, municipality, atmosphere of culture and art. He also draws attention how Turkey appears from there. In an article titled Through the eyes of a psychologist he refers from the aspects of occupational as Training and education of children through the eyes of teacher, characterology through the eyes of psychologist, criminology, treatment agencies. He also writes on various topics with the eyes of an intellectual who knows the truth of his country as municipality, sport, ad, university issue, our language, enhancement of cultural institutions and operation recommendations and journalism. These writings are enjoyable to read, and consciousness expanding writings.

1. GİRİŞ

Tezimizin Giriş'ini 1. Sabri Esat Siyavuşgil hayatı ve eserleri hakkında bilgi. 2. Sabri Esat Siyavuşgil'in bu makaleleri yazdığı Yeni Sabah gazetesi hakkında bilgi olarak iki alt başlıkta topladık. 1. Sabri Esat Siyavuşgil hayatı ve eserleri:

1.1. SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL'İN HAYATI VE ESERLERİ

Cumhuriyet dönemi şair ve yazarlarından Sabri Esat Siyavuşgil, 1907 yılında İstanbul'da doğar ve 6 Ekim 1968'de ölür. Siyavuşpaşa soyundan Ahmet Esat Bey'in oğludur. Antalya'da ilkokul, liseyi de İstanbul'da Kadıköy Sultanisi'nde, İstanbul Öğretmen Okulu'nda ve Özel İstiklâl Lisesi'nde bitirir. 1928 yılında Dârülfünun Hukuk Fakültesi'de okurken yüksek öğrenim için hükümet tarafından Fransa'ya gönderilir. 1932'de Dijon ve Lyon üniversitelerinde felsefe ve psikoloji okur. 1933'te Türkiye'ye döndüğünde Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü'ne felsefe öğretmeni olarak atanır.¹ Aynı yıl Üniversite reformundan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne umumî psikoloji doçenti olarak tayin edilir ve 1942'de profesör olur.² Ölümüne kadar aynı yerde öğretim üyeliğini sürdürür.

Yazarlığa şiirle başlayan Siyavuşgil'in şairliği 1927-1936 yılları arasında on yıl devam eder. İlk şiirlerini 1927'de Hayat ve Güneş dergilerinde yayınlar.³ 1928'de altı şair arkadaşı (Kenan Hulusi, Cevdet Kudret, Muammer Lütfi, Vasfî Mahir Kocatürk, Ziya Osman Saba, Yaşar Nabi Nayır) ile birlikte Yedi Meşale şiir topluluğunu oluşturur. Aynı addaki şiir kitabını ve Meşale dergisini çıkarttıktan sonra topluluk dağılır. Şiirlerini 1933'te "Odalar ve Sofalar" kitabında toplar.⁴ Muhit (1932-1933), Varlık (1935-1936) dergilerinde şiir yayınlamaya devam eder. Şiiri aşağı yukarıya 1936'larda bıraktıktan sonra Tan (1936-1937), Ulus (1942-1944), Yeni Sabah (1948-1964), Haber (1964-1968) gibi gazetelerde makaleleri, fıkraları, denemeleri, tenkitlerini yayınlar.

Siyavuşgil eğitim, halkiyat (folklor), psikoloji incelemeleri neşr eder. Yazar, tercüme alanında başarılı işler ortaya çıkarır. Başlarda mesleki alanda tercümeler yaparken sonraları edebi tercümelerle uğraşır. Ekspresyonist bir ressam gibi eşya ve görünüm tasvirlerinde, yeni ve canlı şiirler yazar.

¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, 8. cilt, 1998, s. 29-30.

² Dr. Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, 4. Baskı, Ocak İstanbul 2010, s. 1013.

³ *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, Anadolu Yayınları, 9. cilt, 1983, s.5041.

⁴ Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, Eylül 2000, s.339

ESERLERİ:

Şiirleri:

- Yedi Meşale dergisinde 11 şiir (Kukla oyunu bölümünde, Müşterek), 1928.
- *Odalar ve Sofalar* (1933).

İncelemeleri:

- *İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de İstanbul*, İstanbul- Eminönü Halkevi, İstanbul, 1938.
- *Dil İnkılâbımızın Bugünkü Durumu*, Ragıp Özden ile, CHP Yayınları, Ankara, 1939.
- *Psikoloji ve Terbiye Bahisleri*, Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat Şubesi, 1940.
- *Tanzimat'ın Fransız Efkâr-ı Umûmiyesinde Uyandırdığı Akisler*, Maarif Vekâleti, Ankara, 1940.
- *Karagöz: Psiko-Sosyolojik Bir Deneme*, Maarif Vekilliği, Ankara, 1941.
- *Konuşmalar /Muhit ve Terbiye*, Sabri Esat Siyavuşgil vd, CHP Yayınları, Ankara, 1941.
- *Folklor ve Millî Hayat*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 1943.
- *Türk Halk Şiirinde Tabiat*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 1943.
- *Roman ve Okuyucu*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 1944.
- *Bugünün Psikolojisinde Hafıza ve Hastalıkları Meselesi*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 1944.
- *Ahmet Mithat Efendi: Mürebbi*, İstanbul Yayınları, İstanbul, 1946.
- *L'ame Turque a Travers les Nouvelles "Hikâyeler Boyunca Türk Ruhu"*, Adnan Benk ile İstanbul Yayınları, 1953.

Çevirileri:

- *Bilgi ve Hata*, Ernest Mach, İstanbul Yayınları, 1935.
- *Çocukta Dil ve Düşünce*, Jean Piaget, İstanbul Üniversitesi, 1938.
- *Anormal Çocuklar*, Alfred Binet, İstanbul Üniversitesi, Ankara Maarif Vekâleti, 1939.

- *Tepe*, Jean Giono, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1939.
- *Yeni Terbiyenin Prensipleri*, Albert Malche, İstanbul -Eminönü Halkevi Yayınları, İstanbul, 1939.
- *Çocukta Hüküm ve Muhakeme*, Jean Piaget, Maarif Vekâleti, Ankara, 1939.
- *Cyrano de Bergerac*, Edmond Rostand, Maarif Vekâleti, Ankara, 1942.
- *Değirmenimden Mektuplar*, Alphonse Daudet, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943.
- *Aktörlük Hakkında Aykırı Düşünceler*, Denis Diderot, Maarif Vekâleti, Ankara, 1943.
- *Cephe Sohbetleri*, Emile Salomon Wilhelm Herzog, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943.
- *Dr. O'Grady'nin Gevezelikleri*, Emile Salomon Wilhelm Herzog, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1943.
- *Philebos*, Platon, Maarif Matbaası, Ankara, 1943.
- *Yeni Mabut*, François de Curel, M.E.B., Ankara, 1944.
- *Gil Blas de Santillane'ın Maceraları*, Alain-Renè Lesage, M.E.B., Ankara, 1945.
- *Pazartesi Hikâyeleri*, Alphonse Daudet, M.E.B., Ankara, 1946.
- *Tiyatro ve Bizler*, Fortunat Strowski, M.E.B., Ankara, 1946.
- *İki Başlı Kartal*, Jean Cocteau, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1949.
- *Senlis'de Randevu*, Jean Anouilh, Millî Eğitim Vekâleti, Ankara, 1953.
- *Yavru Kartal*, Edmond Rostand, Milli Eğitim Vekâleti, Ankara, 1953.
- *Andersen'den Masalları*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1957.
- *Un Point Sur la Carte*, Sait Faik Abasıyanık, Ministère de l'Education Publique Turque, Leyden, 1962.
- *Ruy Blas*, Victor Marie Hugo, M.E.B., Ankara, 1962.

1.2. YENİ SABAH GAZETESİ

1.2.1. Gazetenin Kuruluşu

6 Mayıs 1938 ile 30 Haziran 1964 tarihleri arasında yayınlanan günlük bir gazetedir. Gazeteyi Peyami Safa'nın kardeşi İlhami Safa çıkarır, Cemalettin Saraçoğlu da gazeteye ortak olur. Gazetenin adını İlhami Safa ve Enver Behnan Şapolyo koymuştur.⁵ Başyazarlığa yazdığı her makale karşılığında on lira ödeneceği hususunda Hüseyin Cahit Yalçın'la anlaşılma yapılmıştır. Gazetenin ikinci yılında, İlhami Safa çekilir ve Cemalettin Saraçoğlu tek sahibi olarak kalır. Yönetim yeri Nuruosmaniye'dir. İlk Ankara muhabiri Enver Behnan Şopolyon'dur, sonra Emin Karakuş'a geçer. Cemalettin Saraçoğlu'nun eline geçtikten sonra gazete kadrosu zenginleşir. Refi Ulunay, Kadircaan Kafı, Sabri Esat Siyavusgil ve Şükrü Baban, kadroya girer.⁶ Sonra Cemalettin Saraçoğlu Safa Kılıçoğlu isimli bir fabrikatöre satar. Kılıçoğlu önceleri Adalet Mensucat Fabrikası'nda yöneticilik yapmış, sonra fabrikadan ayrılarak Sultanhamam' da bir mağaza açmış ve Bomonti'de bir fabrika kurar. Onları satarak elde ettiği parayla gazetenin yönetimini eline alır. Gazete hamle üzerine hamle yaparak bir süre sonra o dönemin en yüksek tirajlı gazetesi Hürriyet'le yarışa yönelir. Yazı işleri müdürü Reşat Yüzüncü olur. Refi Ulunay kadroda kalır. Gazete çok satılır. Ankara muhabirliğini Bilal Akba ve Niyazi Katay yaparlar. Hüseyin Cahit, Muhtar Alus, Hüseyin Rahmi Gürpınar yazar kadrosundadır.

Gazete 1938'de ilk sayısında yer alan "Yolumuz" adlı yazıda yayın ilkelerini şöyle açıklar:

"Yeni Sabah Kemalist bir gazetedir. Aldığımız her nefesi kendisine borçlu olduğumuz ebedi Atatürk'ün dehasından fırlayan altı ok istikametinden kıl payı şaşmayacağız.

Yurdun iç ve dış politikasını çevirenlere, iç ve dış emniyetini, sağlığını, kültürünü, parasını, bayındırlığını koruyanlara sarsılmaz ve devrilmez bir güvenimiz var.

Ne içimizle, ne dışımızla yabancı bir ideolojiye zerre kadar bir temayülümüz olmayacaktır. Kemalist çerçeve içinde hedefimiz şu iki kelimeye bol bol sığar: Yurdun Selâmeti. Yeniliğimizde bir muhalefet kokusu arayan tek tük insan varsa, onları bekleyen sükûtu hayali şimdiden ve açıkça kendilerine haber veririz.

⁵ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle*, Güven Matbaası, Ankara, 1971, s.238-239.

⁶ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 189.

Bununla beraber, gözleri perdelenmiş evetçilerden ve hay huyculardan da değiliz. Gördüğümüz ulusal ve sosyal yaraların üstüne basmakta, lekesiz bir kalem tutan parmaklarımızı en ulvî cesaretle techiz edeceğiz; karanlığın, geriliğin ve faziletsizliğin üstüne olanca hızımızla yürüyeceğiz.

Halkın gazetesi olmayı bir yandan da halkın kesesine uygun olmakta buluyoruz. Devletin başında Celal Bayar gibi muzaffer Türk ekonomisine istikamet vermiş büyük iradelerin bulunduğu ve "ucuzluk, tasarruf!" diye barbar bağırان Türk camiası içinde matbuatımızın ucuzluğa doğru tekâmülü zarurîdir. Dünyanın en zengin memleketlerinde gazetelerin fiyatları 20 paradan başlar, nihayet üç, üç buçuk kuruşta karar kılar. Fırsat elverirse Yeni Sabah'ı – kalitesinden de hiçbir şey feda etmeyerek – üç kuruştan daha ucuza mal etmeyi düşünüyoruz.

Söylemeye hacet yok ki "Yeni Sabah" unvanı, Mihran'ın Sabah'ını hatıra getiremez. Eski Sabahçı'nın bu güzel Türk kelimesini de, Türkiye'de kazandığı servetle beraber dışarıya kaçırmaya hakkı olamazdı. Onun kendine mal ettiği milli kıymetler arasında, müsadere etmekte gecikmediğimiz, bu kelimeyi, eskisinden ayıran "Yeni" vasfı ile bir Türk gazetesine de kazandırdığımız içinde bahtiyarız.

Yeni Sabah batan bir imparatorluğun ve Mihra'nın Sabah'ına değil, Atatürk güneşiyle beraber doğan yeni Türk sabahının aydınlıklarına sayfalarını açıyor."⁷

1.2.2. Yazar Kadrosu

Yeni Sabah'ın yazar kadrosunda Hüseyin Cahit Yalçın, Kemal Altan, Zeki Cemal, Sermet Muhtar Alus, Şeref Aykut, Ali Akyüz ve Cemalettin Saraçoğlu isimleri yer alır. Bazı yazılar da imzasız olarak yayınlanır. Daha sonraları yazar kadrosu Refî Cevat Ulunay, Kadircan Kafı, Sabri Esat Siyavuşgil, Halide Edip Adıvar, Emekli General Kemal Koçer ve Şükrü Baban'la genişletilir. Bazı nüshalar da Hüseyin Rahmi Gürpınar, Sermet Muhtar Alus ve Leman Bercmen'in çeşitli hikâyeleri görülür.

1.2.3. Gazetenin Sayfaları ve Özellikleri

Gazetede aktüel haberlere (cinayet, yangın, intihar vb), dış ülkelerle ilgili haberlere (dış ülkelerdeki teknik ve ekonomik gelişmeler), ticari nitelikteki yazılar ve fiyatlarla ilgili haberlere, sinema haberlerine (yerli ve yabancı filmler), telgraf-radyo haberlerine ve spor olayları haberlerine yer verilir.

⁷ Yeni Sabah Gazetesi, nu. 1, 6 Mayıs 1938, s.1.

Gazetede daha sonraları "Çocuk" başlığı altında, çocuklara ayrılmış özel bir bölüm ve "Kadın ve Moda" başlığı altında, o dönemin modası olan kıyafetlerle ilgili bilgiler yazılar yayınlanır.

Gazetenin ilerleyen sayılarındaki sayfalarda farklı bölümlerde yer alır. Bunlar; "Hikâye" köşesinde farklı hikâyeler (İzzetli Dursun Beyefendi Hikâyesi), "Yurtiçi Haberler" başlıklı bölümde yurttan toplumsal ve siyasi konular (cezaevleri, cezaevlerinin ıslahı ve idam cezalarının kaldırılması gerektiği hakkında görüş belirten yazılar, 3 Eylül 1938 günlü sayıda, Hatay Millet Meclisi'nin açılışından ve Tayfur Sökmen'in Devlet Başkanlığı'na seçilişi vb), "Asker Köşesi"nde askeri olaylar, "Dünya Politikası" köşesinde harp yılları (Hitler'in izlediği politika, 5 Eylül 1938 günlü sayısında Mısır Kralı'na yapılan suikast vb) konularında yazılar yer alır.⁸

Gazetenin fiyatı Türkiye'de 3 kuruştur. Senelik abone için ise 2400 kuruş, altı aylık abonelik için ise 1200 kuruş ödenmesi gerekir.

Yeni Sabah'ın ilk aylardaki görüntüsü genel olarak şöyledir:

Birinci Sayfa: Politik ağırlıklı yurt ve dünya haberlerinin öncelikli olduğu bu sayfanın sürekli yazarı Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Siyasal ve sosyal konuları içeren baş makaleleri yayınlanır. İlk sayıdaki başyazısının başlığı "Cihan Vaziyeti Önündeki Avrupa" dır.

İkinci Sayfa: "Milli Mücadele Hatıraları" başlığıyla Şeref Aykut'un çeşitli hikâyeleri, "Dünya Politikası" ile "İstanbul'da Memleket ve Sabah" köşeleri, "Ömrümün Son Gecesi" bölümüyle Esat Mahmut Karakurt, "Hafta Konuşması" başlığıyla Ercüment Ekrem Talu'nun köşe yazıları ve roman tefrikasıyla Turan Aziz Beler ve 12 Mayıs 1939 gününden itibaren "Pazar Sabahı- Günaşırı" köşesiyle de Yusuf Ziya Ortaç'ın yazıları yer alır.

Üçüncü Sayfa: "Matbuat Hürriyeti" tefrikasıyla Tarık Mümtaz Göztepe, "Cuma Musahabeleri"yle Selim Sırrı Tarcan ve "Son Haberler" adlı bölümler yer alır.

Dördüncü Sayfa: "Hikâye"ler başlığıyla ilk olarak "İzzetli Dursun Beyefendi" adında bir hikâye, radyo ve sinema haberleri ile kare bulmaca yer alır.

Beşinci Sayfa: Yurtiçi haberler, spor, kadın-moda ve çocuk bölümleri yer alır.

Altıncı Sayfa: "Deniz ve Denizcilik", "Süvarilerimiz" ve "Sabah Şarkısı- Hüseyin Rahmi Gürpınar" bölümleriyle ilgili yazılar yayınlanır.

Yedinci Sayfa: "Hançer-polis romanı" ile resimli reklamlar yayınlanmaktadır.

⁸ Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992, s. 146-147.

Sekizinci Sayfa: Küçük ve resmi ilanlar ile reklamlara ayrılmıştır.⁹

1.2.4. Yeni Sabah'ta Cemalettin Saraçoğlu Yönetimindeki İlk Değişiklikler

Cemalettin Saraçoğlu, İlhami Safa'nın hisselerini satın alarak gazetenin sahibi olur. Gazete el değiştirince yazı işleri müdürlüğü görevini Reşat Mahmut ile Tevfik Erol yürütür.

Yeni Sabah'ın yazar kadrosunda ünlü kalemler yer alır: Cemalettin Saraçoğlu'nun "Her Sabah" başlıklı yazısı ile Şükrü Baban'da dış politika ile ilgili yazılar yazar. General Kemal Koçer, askeri konuları işler, ilim köşesinde Prof. Salih Murat Uzdilek (Keşifler, Hatıralar), "Sabahtan Sabaha" sütununda Behçet Safa'nın yazıları, "Selamdan Kelamdan" başlığıyla Reşat İleri'nin yazıları, Ragıp Şevki'nin "Osmanlı Tarihinden Sayfalar" başlıklı tarihi tefrikası ve Refii Cevat Ulunay'ın "Takvimden Bir Yaprak" köşesindeki yazıları yer alır.

Rıza Tevfik Bölükbaşı "Edebi Bahisler" başlıklı yazılar yazar. Bu yazarların dışında "Uludağ Notlarıyla" Abbas Parmaksızoğlu, "Atatürk'ün Hayatından Yazılmamış Menkıbeler"le Cevat Abbas Gürer, "Bizim Ömrümüz" başlıklı mizah yazılarıyla Behçet Safa, 9 Nisan 1941'den itibaren Aka Gündüz'ün yazdığı fıkralar ve Nihal Atsız'ın "Eğitim ve Öğretim" sistemiyle ilgili yazıları bu gazetenin ilginçliğini arttıran bölümlerdir. Bir süre sonra Cemalettin Saraçoğlu 1948 yılında gazeteyi Safa Kılıçoğlu'na satar.

1.2.5. 1960'lı Yıllarda Yeni Sabah

1960'lı yılların başlarında gazetenin sahibi yine Safa Kılıçoğlu ve yazı işleriyle de Nezih Demirkent ilgilenir. Safa Kılıçoğlu, 27 Mayıs Devrimi'nden sonraki olaylardan çok etkilenir. Basına getirilen bazı yasaklara tepki gösterir.¹⁰ İşverenlere yeni yükümlülükler getiren kanunla gazeteciliğini daha fazla sürdüremez ve 30 Haziran 1964'te Yeni Sabah'ı kapatır.

⁹ Yeni Sabah Gazetesi, nu. 1, 6 Mayıs 1938, s.1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

¹⁰ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 244.

2. YENİ SABAH GAZETESİ'NDE ÇIKAN YAZILARIN İNCELENMESİ

Sabri Esat Siyavuşgil'in Yeni Sabah'ta 9 Aralık 1948 - 30 Aralık 1950 tarihleri arasında çıkan makalelerinin madde konu başlıkları, "Psikolog Gözüyle", "Paris Mektupları", "Londra Mektupları", "Paris Tiyatroları" adını taşır. Biz bu yazıları:

1. Psikoloji Yazıları
2. Çocuk Konulu Yazıları
3. Öğretim- Eğitim Yazıları
4. Kültür ve Sanat Yazıları
5. Dış Ülkelere İlişkin Yazılar
6. Türkiye'nin Tanıtılmasına İlişkin Yazılar
7. Çeşitli Konulardaki Yazıları (Türkiye'de ve Dünya'da İnsan Kaynakları)

başlıkları altında inceleyeceğiz.

2.1. PSİKOLOJİ

Sabri Esat Siyavuşgil bir psikologdur. Yazılarının büyük bir kısmı da "Psikolog Gözüyle" konu başlığı altında yer alır. Siyavuşgil bu yazılarının bir kısmında toplumumuzda hâkim olan tipler, onların genel karakteri, psikolojileri üzerinde durur. Bu yazılarında o, hem bireyle teke tek ilgilenen bir psikolog, hem de birey ile toplumu birleştiren sosyopsikologtur.

Yazar, sağlıklı insan ilişkileri için, bireyin yetenek ve güçlerini sezdirecek, zayıf yanlarının ve gereksinimlerinin neler olduğunu belirtilecek yazılar yazar. Çevresinde gördüğü bireysel ve toplumsal olaylar hakkında bilgi toplayarak bunları analiz eder. Bunun içinde ferdin fertle, ferdin toplumla ve de ferdin kendiyile olan problemlerine değinir. Böylece psikolog olmanın verdiği ilgiyle problemleri önleme ve müdahale stratejileri geliştirme gibi yollarla sorunların çözümüne katkıda bulunmaya çalışır.

2.1.1. Türk Toplumunu Psikolojisi

Sabri Esat Siyavuşgil " **Dün'ün Tipleri**"(1 Haziran 1950) adlı yazısında rejimlerle ön plana çıkmış insan karakterlerinin genç nesiller üzerindeki etkilerinin araştırılması ve çözümleri hakkında bilgiler verir. Her devrin kendine özgü insan tiplerine sahiptir. Bunlar gelecek genç nesillere kötü örnek olabilir. Zamanla toplum

iyiyi kötüyü ayırt edebilecek duruma gelse de bu tiplerin örnek alınması toplum hayatını kötü etkileyebilir. Bazı rejimler dönemin tiplerini örnek alarak ahlaki kurallarını ona göre düzenlemeye çalışır. Bu yüzden tipleri araştırmak gerçekten toplum açısından çok önemli bir konudur. Bazen romanlara ve piyeslere konu olan bu tipleri edebiyatta geçtiği için sosyolog ve psikologların inceleme alanına girmelidir. Ama ülkemizdeki sansürden kaynaklanan yasaklamalar bu araştırmaları yapmayı engellemektedir. Yapılacak şey tiplerin mal olduğu şahısları tek tek araştırmak değildir, direkt tipleri analiz etmektir. Türk milleti demokrasiyi seçen bir ülke olarak ülke olaylarını tarafsız bir şekilde araştıracak bir kurum ve bu kuruma bağlı yetkilileri görev başına getirmelidir. Ahlaki değerlerimize verilen önemi halkımıza benimsetip aktarmak başlıca görevimiz olmalıdır. Yapılan çalışmaların neden kötüye vardığını hangi tip insanların buna sebep olduğunu bilmek gerçekten çok önemlidir. Bu çalışmalar sırasında psikologlara büyük bir iş düşmektedir. Rejimlerin yarattığı topluma zarar veren bu tipleri analiz edip çözümler üretmek psikologların vatan borcudur. Yarınlarımıza iyi bir gelecek sağlamak istiyorsak, suç teşkil eden olayları ve kişileri gün ışığına çıkarmamız gerekir. Gerçek bilginin kendini tanımakla ortaya çıktığını savunan psikologlar, ülkenin kalkınması için gerekli tedbirleri araştırmadan önce, memleketin mevcut durumu hakkındaki bilgilere ulaşacak çalışmaları başlatmaları gerekmektedir.

Sabri Esat Siyavuşgil, insan ilişkilerinin niteliğinin, başarı ya da başarısızlığın belirleyicisi olduğunu düşünür. Yazılarında toplum içinde kendini ifade edemeyen, başkalarının desteği ile kendilerine bir hayat kuran ve o kişilere karşı aşırı hayranlık ve saygı gösteren çıkarıcı tiplerden bahseder. Yazar, **"Dalkavuk" (4 Haziran 1950)** adlı yazısında iş hayatında başkalarını aldatarak kariyer sağlamaya çalışan kişilerin davranış şekillerinden söz eder. Dalkavukluk açık yürekliliğin ve samimiliğin tamamiyle tersi olan bir davranıştır. Dalkavukları, toplum şartları yarattığından sadece göze girerek maddi ve manevi kazançlar elde etmeye çalışan kişilerdir. Ancak bu başkasının koltuğu ve korunması altında yaşamak ihtiyacından ortaya çıkan psikolojik bir sorundur. Bazen uysal, sakın, mütevazı kişiler de bu karakterin esiri olabilirler. İyiye de kötüye de tepki vererek ayırt etmektense bir köşeye çekilip sessiz kalmayı tercih ederler. Dalkavuk psikolojik bir karakter değildir. Bir ahlâkı bozan davranış şeklidir. Dalkavuk, pratik bir zekâyâ sahip, dikkatli önsezisiyle şahsiyetlerin rahatlıkla taklit edebileceği bir tiptir. Amacı sadece patronundan aferin almak olan bu karakterler herhangi bir görüşü olmadığı halde bir konu hakkında amacına ulaşmak adına her şeyi yaparlar. Bu kişiler aşırı dost canlısı gibi davranırlar. Sevildiğinden çok kendisi seviyormuş gibi

gözükürler. Bu karakterler topluma örnek olmak adına büyük tehlike arz etmektedir. Bu karakterlerin yaygın olduğu toplumlar, genelde hoşgöründen uzak, zalim ve diktatörlükle yönetilen toplumlardır. Amacı sadece takdir almak olan bu karakterler kendi şahsiyetlerine bir şey katmadıklarından sahip olduğu bilgi ve becerileri de zamanla kaybederler. Bu karakterlerin başka bir çeşidi ise her şeye muhalefet etmekle ön plana çıkmayı hedefleyen kişilerden oluşur. Kendini sert mizaçlı otoriter bir kişiymiş gibi göstererek takdir almayı beklerler. Kendi yaptığı dalkavukluğun aynısının da kendi alt kadrosu tarafından kendisine yapılması hoşuna gider. Sabri Esat Siyavuşgil yine bu konuya ilişkin "**Dalkavuk ve Şürekâsı**" (8 Haziran 1950) adlı yazısında dalkavukluk yapan kişilerden çeşit çeşit örnekler vermektedir. Dalkavuk tipi, zamana ve yerine göre değişiklikler göstermektedir. Diktatörlükle yönetilen toplumlarda dalkavukluğun türlü çeşidine rastlanır. Sadık görünen dalkavuk tipi, patronunun gönlünü alarak etrafında bir koruma gibi bir an bile yarılmayan kişilerdir. Fedakârlık yaptığını ve sanki sonsuza kadar patronuyla her türlü durumda birlikte olacağı durumunu gösteren bu kişiler, en küçük bir aksilik durumunda saf değiştirecek karaktere sahiptirler. Bu sadık dalkavuk tipinin bir diğer örneği de fedai dalkavuk karakteridir. İlk örneğe nazaran biraz daha sadık, patronunu, kanunlara bile karşı gelerek korumaya çalışan ama kanuna hesap vereceğini anladığı anda ortalıktan kayboluveren bir tiptir. Bir başka çeşit de kendine bir topluluğun lideri süsünü vermeye çalışan fedakâr görünmekten çekinmeyen, gerektiğinde elini masaya vuran dalkavuk tipidir. Bu tarz kişiler küçük topluluklar karşısında onların sorununu çözüyor gibi görünen ve gerekirse bu uğurda kanunlara bile karşı gelebileceğini gösterir davranışlar sergilerler. Liderlik uğruna izlenen bu yolda büyük toplumlardan destek almak için başvurulduğunda ise sonuç bir hüsrana olur. Büyük toplumlar bu duruma kanmayacak kadar bilinçlidirler. Bir çeşit dalkavuk da kendine patron bulup kendi menfaatlerini ön plana çıkarmaya çalışan kişilerden oluşur. Patronları bir konu hakkında konuşmaya kalksa hemen öne çıkararak konunun uzmanı edasında konuşmaya çalışırlar. Amacı patronunun gözüne girerek kolay yolda maddi ve manevi kazanç sahibi olmaktır. Bu tiplerde kaprisin yerini akıl ve mantık aldığı anda eski işlerine geri dönmek zorunda kalırlar. Dalkavukluğun sonu eli boş kalmaktan başka hiçbir şey değildir.

2.1.2. Genel Psikoloji Araştırmaları

Sabri Esat Siyavuşgil, "**Korkuya ve Hiddete Dair**" (07 Eylül 1950) yazısında öğrencilerin sınav heyecanından yola çıkarak korku ve heyecanın psikolojideki yerinden

bahseder. Öğrenciler başarılı olamayacağı durumlarda sınavda heyecanlandığını ileri sürer ve hocalarından bir şans daha isterler. Ama hocalar bu davranışın öğrencilerin bir kaçış yolu olarak kullandıklarını çok iyi bilirler. Ortada sadece basit bir öğrenci kaçamağı vardır. Psikoloji, heyecanla insanı sarsan şiddetli duyguların tümünü birden içine alan genel bir kavramdır. Öğrencilerin sınavlarda duyduğu gerçek heyecan; renginin kaçması, el ve ayak üşümesi, kalp atışının yavaşlaması ve soğuk ter dökme belirtileri ile ortaya çıkar. Sınavda heyecanını yenemeyen bir öğrenci hayatta karşılaşacağı zorluklarla baş edemeyecek kadar zayıf bir yapıya sahip demektir. Bir suçlunun mahkemede söyleyeceği "çok heyecanlıyım" cümlesini hakimler çok iyi bilir. Suçlu maddi ve manevi bir baskı altında kendine koruma güdüsünün verdiği hisle suçu o anki psikolojiyle rahatlıkla işler. O anda ceza kokusunu aklının ucundan bile geçirmez. Aslında yaptığının adı kudurganlık olan suçlu, heyecan bahanesiyle cezasını hafifletemez. Küçük bir meseleyi öfkelenip kişilere zarar vermekten çekinmeyen suçlular toplum için büyük bir tehlike arz etmektedir. Fizyolojistlerin araştırmalarına göre korku ve heyecan beynin tam ortasındaki thalamusta meydana gelmektedir. Zeki bir insan beynine hakim olmayı bilen insandır. İnsanı şerefli kılan en önemli nimet beyindir. Beyni yöneten ise insanın kendi iradesidir. Kaba heyecanlar sınıfına giren korku ve kudurganlığa karşı hoşgörülü olan toplumlar kendilerini bilerek tehlike içine atıyorlar demektir. İnsan ilişkilerinin niteliği, başarı ya da başarısızlığın belirleyicisi olmaktadır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Cemiyet Emrinde Psikoloji**" (11 Eylül 1950) yazısında Fransa'daki Psikoteknik Tetkikler ve Araştırmalar Merkezi'nin faaliyetlerinden bahsetmektedir. Yazar bu kurumu ziyaret ederek ve kurum müdürü M. Morali'den bilgiler alır. Bu kurum insanların zor durumlarına çare bulmak amaçlıdır. Hastalıklar, iş kazaları, savaşta yaralanmalar yüzünden gazileri gibi iş yapamaz duruma gelmiş kişilere kabiliyetlerine uygun iş imkânı sağlamak amaçlı çalışmalar yapan bu kurum, ayrıca yeni makinelerle ayak uyduramayıp işten ayrılan kişilere de yardımcı olmaktadır. Çalışma Bakanlığı bu gibi iş mağdurları için mesleki eğitim veren okullar açar ve devlet bütçesinden kırk milyon lirayı sırf bu iş için ayırır. Bu okullara yılda kırk bine yakın kişi başvuru yapar. Burada en başta zekâ seviyesini tespit etmek amacıyla kişilere testler uygulanır. Daha sonra dil bilgisi ve mantık derecesini ölçme işlemine geçilir. En sonunda da karakter tetkiki yapılarak tüm veriler kaydedilir. Mülakat sonucu kişilere en uygun işin ne olacağı, kendi isteği de göz önünde bulundurularak tespit edilmiş olur. İş kabiliyeti olanlara devlet tarafından iş imkânı sağlanır. Böylelikle halkına hizmet veren

bir devlet sürekli ayakta kalmayı başarır. Hayırlı bir faaliyet veren bu kurumu ve devlet adamlarını tebrik ve takdir etmek gerekir. Bizim bu tarz faaliyetler gösteren herhangi bir kuruma sahip olamamamız ise çok üzücü bir durumdur. Bırakın mağdurları sapasağlam kişilere bile iş imkânı sağlayamamamız da acı bir gerçektir.

Sabri Esat'ın psikoloji yazılarından biri de, psikoloji dahilinde suçları inceleyen Kriminoloji Kongresi'ne dairdir. Kriminoloji suç sayılan tüm olayları inceleyen bir ilim dalıdır. Yazar, "**Kriminoloji Kongresinde**"(21 Eylül 1950) yazısında Kriminoloji ilmini konu alan kongrenin amaçlarından bahseder. Bu kongreye yüzlerce psikolog, sosyolog, hukukçu ve emniyet mensubu katılır. Ceza hukuku her şeyden önce toplumu koruma tedbirlerini alır, suçlarla cezaları karşılaştırır. Kongrenin amacı Kriminoloji ilmini ceza hukuku ile birleştirerek daha verimli bir çalışma sağlamaktır. Kriminoloji kişileri suç işlemeye sevk eden konuları araştırıp önlemler almalıdır. Bunu yaparken de psikolog ve sosyologlardan yardım almayı da ihmal etmemelidir. Suç her türlü sebepten ortaya çıkabildiği için tetkiki çok detaylı olmak zorundadır. Suçlu araştırılırken sadece suçu işlediği zamanki durumu değil, yaşadığı toplum, maddi durumu ve hatta tüm geçmişi inceleme altına alınmalıdır. Kriminoloji ilmi suçluyu en doğru şekilde inceleyerek doğru sonuçlar elde etmektedir. Nasıl ki ceza sistemi itiraz edilmeden kabulleniliyorsa, müspet ilimlerde aynı şekilde benimsenip kabul edilmelidir. Eğer ilmin tespit ettiği sonuçlara itimat edilmezse, toplumun maddi ve manevi menfaatleri zarar görür. Hatta toplum suç işlemeye teşvik edilmiş olur. Devlet büyüklerinin bu kongreye gösterdiği büyük ilgi Kriminoloji ilminin er ya da geç ceza hukukuyla bir bütün haline geleceğinin sinyallerini veriyor gibidir.

Sabri Esat, bazı mesleklerin onu uygulayanlarda uyandırdığı psikolojiden söz eder. "**Aktör Psikolojisi**" (31 Mart 1949) yazısında aktörlerin ruh hallerini konu almıştır. Aktörlerin sahne dışındaki hayatlarını normal insanlar gibi sürdürdüklerini, sahnede ise rol gereği ağlama, gülme, acı çekme gibi insani davranışları gerçekçi bir şekilde sergileyebildiklerini belirtiyor. Bu yeteneklerin, Allah vergisi mi yoksa aktörün kendi zekâsını kullanarak mı ortaya çıktığını merak edip araştıran filozoflar vardır. 18. asrın ünlü filozoflarından Diderot' un 1773'te yazmış olduğu kitabında aktörün kendi duygularıyla sahneye çıkmaması ve aktörün tamamen kendi zekâsını kullanarak her şeyi taklit etmesi gerektiğini savunur. Diderot un bu düşüncesini savunan Coquelin ise bir aktörü duygusallık bitirir fikrindeydi. İvring ise tamamen farklı düşünerek duygusallığın bir aktör için vazgeçilmez bir kaynak olduğunu savunur. Bu konuyu psikologlar aktörlere yapmış olduğu anketlerle ele alır. Bu konu ile ilgili sorular karşısında

aktörlerden alakasız cevaplar gelir. Diderot'a göre, aktör kendini eleştirebilmeli, seyirci empatisi kurabilmeli ve iyi bir taklit yeteneğine sahip olmalıdır. Aslında Diderot duygusallığın aktörden tamamen uzak olmasını değil aşırı heyecanlılığın sahnede ortadan kalkması gerektiğini belirtir. Normal hayata ağlama kendiliğinden olurken sahnede ise aktör kendi isteğiyle ağlar. Bu da tamamen aktörün yeteneğine bağlıdır. Yazar ayrıca tiyatro dilinde tutukluk veya trac olarak bilinen durumdan da bahsetmektedir. Tutukluk hali bir aktörün sahneye çıkmadan önceki veya sahnede tamamen kilitlenmesi durumudur. Bu kimi zaman çok kısa ve geçici kimi zamanda çok uzun olmaktadır. İşinde profesyonel olan bir aktör bile bu duruma düşebilir. Bu hali yazar tıpkı sara hastalığında olduğu gibi kendinden geçmeye benzetir. Bazılarında kusma, nefes darlığı, kalp çarpıntısı, mide sancısı gibi belirtiler de göstermektedir. Tutukluk hali, mutlaka her aktör tarafından yaşanılması gereken bir haldir.

2.2. ÇOCUK

Çocukluk, doğumdan ergenliğe kadar süren hayat dönemidir. Bu dönemde insan yavrusu olgunluğa ulaşmak için sürekli gelişme halindedir. Yazar, çocuğun gelişim amaçlarına ulaşması için alacağı bakıma çevreden edineceği eğitim ve öğretime, önem verir. Siyavuşgil, çocukların hayal dünyalarını zenginleştiren yazısal ve görsel türler üzerinde durur. Yazar, çocukların fantezi ve hayal dünyalarının gelişmeye açık olduğunu bildiğinden yazılarında çocuğun dünyayı tanımasına aracılık eden bir yapılanma kurar.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Zararlı Neşriyat**" (24 Mart 1949) yazısında çocukluğunda okuduğu kitaplardan örnekler vererek masal ve romanların gelişime olan faydasından bahsetmektedir. Masal ve romanlardaki dikkat çekici en önemli özellikler, kahramanların özel güçlere sahip olması ve yaşanan macera dolu olaylardır. Bu olaylar insanın hayal gücüyle birleşerek gerçekmiş hissi verir. Bazı resimli romanlardaki giysiler ve doğa görüntüleri zamana göre araştırıldığında, gerçeğine çok yakın olduğu görülür. Savaş sonrası dünya çocuk edebiyatı masallar ve romanlar olmak üzere iki alanda toplanır. Masallar saf ve temiz bir yazım tarzıyla, romanlar ise macera ve tabiat olayları konu alarak yazılır. Bu savaşın ardından, çocukların temiz duygularını kullanarak yüksek gelirler elde etmeye çalışan kişiler piyasayı ele geçirmeyi başarırlar. Yazılan saçma sapan kitaplarda, uydurma kahramanların doğaüstü yetenekleri resimlerle ve ahlâki değerlere önem verilmeden anlatılmaya çalışılır. Bu kötü romanlarla büyüyen çocuklar, içten içe ahlâki kurallardan uzaklaşarak topluma zararlı

bir fert haline gelir. Neyse ki bu tarz kitaplara karşı ebeveynler ve devlet yetkilileri bir önlem almaya başlar. Fransa'da yapılan bir araştırmaya göre, çocuk suçluların yüzde seksen sekizi bu tarz romanların etkisi altında kalarak işler. Amerika'da da bu kitapları denetlemek üzere bir kurum kurulur. Birleşmiş Milletler'e bağlı Unesco'da bu konuyu gündeme alarak, cinayet ve hırsızlık gibi konuları resimli bir şekilde anlatan kitapların, genç beyinleri kötü bir kişiliğe sürükleyeceği kararına vararak önlemler almaya başlar. Amaç resimli romanları tamamen kaldırmak olmamalıdır. Amaç gençleri topluma zararlı bir fert olmasına neden olabilecek resimli romanları ortadan kaldırmak olmalıdır. Bunun için ebeveynlere ve devlet yetkililerine büyük bir iş düşer.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Çocuk Mahkûmlar ve Cinsiyet Terbiyesi**" (28 Nisan 1949) yazısında çocuk mahkûmların hüküm sebeplerinden bahseder. İstanbul Üniversitesi Türk Kriminoloji Enstitüsü çocuk mahkûmlar üzerinde yapmış olduğu anket sonucuna göre 974 suçlu çocuğun, 535'i cinsiyet sebebiyle, 89'u bir kadın sebebiyle, 28'i kız kaçırma esnasında cinayet işleyerek hüküm giyer. Bunun yanı sıra 41 çocuktan 9'u suçu bir kadın yüzünden, kız kaçırmaktan dolayı 58, ırza geçmekten 148, ırza geçme teşebbüsünden 9, zinadan ise hüküm giyenlerin sayısı 3'tür. Toplam 344 adet suç, cinsellik sebebiyle ortaya çıkar. Bu da mahkûm sayısının yüzde otuz beşidir. Bu durum çok üzücü ve dikkat çekicidir. Yine başka bir ankete göre 6193 erkek katiller içinde yüzde yirmi üçünün cinsellik yüzünden katil oldukları ortaya çıkar. 947 çocuğun yüzde on ikisi şehir, yüzde yetmiş altısı belde ve köyler, yüzde yedisi ilçelerde bu suçu işlediği anket sonucunda ortaya çıkar. Köylerde çocukların nüfusa kayıtlarının geç yapılması suç oranının fazla olduğu bu yerler de on sekiz yaşından küçük suçlu sayısını arttırmaktadır. Ama durum aslında on sekiz yaşını doldurmuş bir suçlunun çocuk gibi yargılanmasına sebep de olmaktadır. Bu şekilde düşünüldüğünde istatistik sonuçlara göre suçlu çocuk sayısı o kadar da yüksek olmamış olur. Başka bir husus da bu suçların 'kadın yüzünden' gibi belirsiz bir kavramla hüküm maddesi olarak yer almasıdır. Bu madde sadece cinsellikle işlenen suçlar için kullanılmaktadır demek yanlış olur. Kıskançlık, aldatılmak, kadını paylaşamama gibi on yedi belirgin hali kapsamaktadır. Her birinin cinsellikle bağlantısı aynı derece de değildir. Cinayet suçlarını tek tek incelemeden sağlıklı bir sonuç elde edemeyiz. Yine de çocukların bu sebeplerden işlediği suçlar endişe vericidir. Bu durumu yurdumuzun sıcak iklimine bağlamak saçmalaktır. Mesele çok önemli bir konudur. Bu yüzden ciddi tedbirler alma vakti de gelmiştir. Öncelikle köylerde ebeveynlerle çocukların kalmamasını sağlayacak imkânlar sunmak, küfürlü sözlerle ilgili konuşmalara yasaklamalar getirmek ve hatta köy

öğretmenlerinin köylülere bunları anlatması, gibi tedbirler alınabilir. Bu tedbirlerin başarısız olduğu takdirde okullarda cinsellikle ilgili dersler okutulması gerekir. Aksi halde çocuklarda cinsellik erken yaşta başlayabilir ve ülkemiz ahlaki olarak geriye doğru yol almış olur.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Sinema Çocuklar İçin Zararlı Mıdır?"** (12 Mayıs 1949) yazısında sinemanın çocuk suçlarına etkisi ve faydalarından bahsetmektedir. Son zamanlarda çocuk suçlarının artışından bahseden yazar, halkın ve medyanın bu suçların sebebi olarak sinemayı gösterdiğini, çocukların filmlerdeki kötü rolleri taklit ederek suç işlediğini belirtir. Şehirlerdeki suçları abartarak anlatan gazeteleri yazar eleştirmektedir. İstanbul Kriminoloji Enstitüsü anketine göre çocuk suçlarının yüzde yetmiş altısı köylerde işlenmektedir. Bilinir ki ülkemizde şehirlerde bile nadir bulunan sinemalar köyde hiç yoktur. O halde birkaç suç üzerinde yoğunlaşıp bunu sinema etkisine bağlamak yanlış olur. Sinemanın zararlı olduğunu iddia etmek çocuk psikoloji bakımından çok yanlıştır. Çocuklar taklit etmeyi sevdikleri için bu konuyu gündemden kaldırmak en doğru olanıdır. Üstelik işlediği suçlardan sinemayı etken gösteren kişiler artık taklit yeteneğini kaybetmiş yaşıadılar. Sinemada çocuklar ve yetişkinler izledikleri filmde hep kötülüklerle mücadele eden ve onları etkisiz hale getiren polislerden yanadır. İçinde yumruklaşmalar, boğuşmalar gibi kaba heyecanlı filmlerin çocuklara faydalı olduğunu düşünen psikologlar da vardır. Çocuk J.J. Rousseau'nun düşündüğü gibi sadece iyi huylarla dünyaya gelmez. Çocukluk devresi kötü huyların, iyi bir çevre sayesinde düzeldiği bir dönemdir. Çocuk içindeki bu kötü huyları oyunlarla tatmin ederek rahatlar. Daha sinema icat edilmeden önce çocuklar hırsız polis, esir almaca gibi boğuşma isteğini giderici oyunlarla psikolojik olarak rahat eder. Üstelik küçük kazalarda olur. Bu dönemde ise çocuklar sinema sayesinde rahat koltuklarına yaslanıp eğlenceli ve heyecanlı saatler geçirir. Sinema insanın içine kapanık olmaması için çok faydalıdır. İzleyiciler senaryonun içine dalarak kendinden bir şeyler bularak hayal âlemine dalarak günlük yaşam stresinden kurtulmuş olur.

2.3. ÖĞRETİM- EĞİTİM

Siyavuşgil, bazı yazılarında Türkiye'de çocukların ve gençlerin iyi yetişmesi için meraklı, sürekli öğrenen, öğrendiklerini kullanabilen, problem çözme becerisi gelişmiş bireyler halinde yetiştirilmesi için eğitim ve öğretimin çok iyi yapılandırılması gerektiğinden söz eder. Yazılarında gelecek neslin iyi yetişmesi için doğruluk, dürüstlük, hakkaniyet ve adalet duygularının kazandırılmasına inanır. Bireylerin,

toplulukların ve toplumların onuruna saygılı olmaları yolunda yazılarında mesajlar iletir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Üniversite Hocalığı" (10 Mart 1949)** bu yazısında üniversite hocalarının topluma faydalı olmaları için yapması gerekenlerden bahsetmektedir. Üniversite hocalarının bilimsel çalışmaların yanında toplumsal sorunlara yol gösterici ve çözüm üretici bir çalışma içinde de olmaları gerekir. Hocalar kimi zaman tamamen bilimsel çalışmalarda yer alırken kimi zamanda ilimden tamamen uzak siyasetle ilgilenmektedirler. Siyasi kimliğini ön planda tutanlar, gerçek ilim alanlarının dışına çıkarak karşı siyasi görüşteki insanlar tarafından dışlanırlar. Bazıları ise hükümet yanlısı görünerek, hükümet fikirleri aracısı gibi çalışır. XII. asırdan beri fikir çatışmaları üniversitelerde sürekli olur. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Bir üniversite hocası siyasetten tamamen uzak durarak sahip olduğu makamı eğitimi geliştirmek adına kullanılmalıdır. Ama bu toplumsal olayları takip etmemesi anlamına gelmez. Genç bir beyni gerçeğe ulaştırarak, vatana hayırlı insan kazandırmak ilk hedef olmalıdır. Bir eğitim ve öğretim yuvası olan üniversitelerin sınırlarına giren herkesin siyasi düşüncesini dışarıda bırakması gerekir. Ancak bu şekilde doğru adımlar atılabilir. Üniversitelere önem vermeyen toplumlar sürekli gerilemeye mahkum kalırlar. Üniversiteler din,din,ırk gözetmeksizin herkese eşit bir eğitim olanağı sağlayarak sahip olduğu toplumu ileriye götüren bir kurum haline gelmelidir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Üniversitelerin Pencerelei" (15 Nisan 1950)** yazısında üniversiteler ile dışarıdaki hayat, toplum, toplumun ihtiyaçları arasındaki ilişkinin öneminden bahsetmektedir. "Üniversitelerin asıl gayesi olan araştırma faaliyetlerine hız veren şey, cemiyetin talepleri, hayat ve muhitin ortaya attığı meselelerdir." diyen yazara göre; üniversiteler asla kendi içine kapalı olmamalı, dışarının kendisinden arz ettiği problemlere çözüm getirmelidir. Batı'da halka yönelik üniversiteler iki çeşittir. Halk üniversiteleri, öğretimi yarıda kalmış kişilere yönelik, öğrencisine diploma veren üniversitelerdir. Üniversitelerdeki umuma mahsus kurslar ise halkı bilgilendirme amacı taşır. Yazarın üzerinde durmak istediği halk kursları, halkın ilgisini üniversitelere çekmeye yöneliktir. Sorbon Üniversitesi'nin sadece Edebiyat Fakültesi'nde halka yönelik yirmi üç kurs vardır. Herhangi bir kültür meselesini merak eden veya kendini geliştirmek isteyen herkes bu kurslara ücretsiz katılabilmektedir. Bu kurslarda tarih (Fransız ihtilâlinde Avrupa ve Mısır tarihine kadar konular), felsefe (meselâ Hegel konusunda veya Varoluşçuluk hakkında), sosyoloji (cemiyet icapları ile

ferdî hürriyeti uzlaştırma meseleleri), estetik, sanat tarihi (Magrip Arapları'nın mimarisi) bölümleri vardır. Bunların dışında güncel konulara ve genel ders konularına göre dar kapsamlı eğitici dersler de verilmektedir. İlmi vulgarize eden yani halkın anlayacağı seviyede veren bu derslerde sadece edebiyat hocaları biraz daha spesifik olurlar. Çeşitli yazarlar üzerinde (Corneille, Rousseau, Moliere) ciddi olarak dururlar. Dersleri verenler projeksiyon makinelerinden de istifade ederler. Bu kurslar sayesinde halktan kişiler, hem merak ettikleri konularda bilgi sahibi olarak ufuklarını genişletmiş, hem ilmin icra edildiği üniversitelerle aradaki bağları güçlendirmiş olurlar. Böylece kursların amaçları gerçekleşir. Yazar iyi bildiği Sorbon üniversitesindeki bazı heykellerden de söz eder. Bunlar üniversiteye kütüphanesini, koleksiyonunu, parasını bağışlayan, öğrencilere burs veren hayırsever Fransız vatandaşlardır. Siyavuşgil bu tip kursların dünyanın tüm üniversiteleri tarafından düzenlenmesi gerektiğini söyleyerek yazısını bitirir. Önceki yazısında üniversitelerin halka verdiği kurslardan hareketle üniversite-halk ilişkisini işleyen Sabri Esat Siyavuşgil **"Üniversitelerin Pencereleeri"** (16 Nisan 1950) yazısında toplumsal konu ve sorunlar hakkında çalışma yapan araştırma enstitülerinin öneminden bahsetmektedir. Yazar bütünüyle toplumsal konularla ilgili çalışma yapan araştırma enstitülerinin ülke menfaatleri açısından çok önemli bir kurum olduğunu belirterek bu enstitülerden birkaç örnek verir. Bir tıp fakültesi, bulunduğu memleketteki sıtma hastalığına karşı geniş kapsamlı bir çalışma yapacak araştırma enstitüsü kurmalıdır. Dâhiliye, psikiyatri, patoloji alanlarında da böyle enstitüler kurulabilir. Bu enstitülere sırf doktorlar değil, o bölge coğrafyasını, topografyasını bilen coğrafyacılar, jeologlar da katılmalıdır. Birbirine danışılarak yapılan araştırmalar sonucu hastalıktan korunma ve tedavi şekilleri bulan kurumlar, halka büyük hizmet vermiş olur. Sosyal bilimler alanında da enstitüler kurulabilir. Örneğin İstanbul Üniversitesi'nde İstanbul şehrini tanıtacak bir enstitünün kurulması sonucu, şehir hakkında sanat, tarih, coğrafya ve zenginlikleri ortaya çıkarılır, böylece İstanbul'u her yönüyle tüm dünyaya tanıtmak imkânı doğar. Aynı şekilde, dünyanın en zengin şark eserleri kitapları bizde bulunduğuna göre, kütüphanelerimize sahip çıkan bir enstitü kurularak, şark eserlerinin dünyaya tanıtılması sağlanabilir. Böylece İstanbul, Yakın Doğu ve İslâm âleminin kültür merkezi hâline gelir. "Üniversiteler daima memleket realitesini gözönünde tutarak, hayat ve muhitin ihtiyaçlarına cevap vermek endişesiyle kurduklarından bu çeşit araştırma merkezleri sayesinde, canlı ve müşahhas birer ilim müessesesi olduklarını hem kendi cemiyetlerine, hem de bütün dünyaya kabul ettirmiş bulunuyorlar. Bu mütearifeye iltifat etmeyen ve bina okutmak itikadından

vazgeçmeyen üniversiteler ise zamanla taşlaşarak, hem memleketlerine, hem de ilme fuzulî bir yük oluyorlar." sözleriyle yazar, toplumun ihtiyaçlarına göre hareket eden üniversitelerin ayakta kalabileceği eski medrese sistemini devam ettirenlerin kalamayacağı vurgusunu yaparak yazısını sonlandırır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Üniversite ve Yabancı Diller**" (26 Mayıs 1949) yazısında üniversitelerin asıl amacından ve yabancı dile verilen önemden bahsetmektedir. Üniversitelerin asıl amacının bilim adamı yetiştirmek olduğunu düşünen yazar üniversiteden mezun olan bir öğrencinin bu amaca yönelik değil de bitirdiği bölüme uygun olan ya da olmayan bir iş arama sürecinde olduğunu belirtir. Bir hukuk mezunu kişi avukatlık yaptığı gibi öğretmenlik de yapabilir. Bazıları da üniversite de asistanlık yaparak mevcut bilgilerine bilgi katmaktadır. Üniversitelerin tüm fakültelerinde durum aynen böyledir. Üniversiteler ise ilim icra etmeyi ön planda tutmaktadır. Öncelikle ilim icra eden bilim adamlarının birbirinden haberdar olması gerekmektedir. Bunu da gazete ve dergileri takip ederek sağlarlar. Aksi halde yeni bilgilerden uzak durmuş olurlar. Bir dilin ilim ve kültür repertuarı ne kadar zengin olursa olsun bütün kaynakları bünyesinde bulunduramaz. Bilim insanlığın ortak kaynağı olduğu için herhangi bir konuda açığa çıkması gereken gerçekler başka dilde yazılan eserde mevcut olabilir. Yabancı dil bilmeyen bir bilim adamı kaynak eserlere ulaşma imkânı bulamaz. Bu sebepten üniversiteler yabancı dil eğitime önem vermelidir. Üniversiteler, yabancı dil eğitiminin lise öğretiminde iyi bir şekilde verilmesini savunur. Liselerdeki yabancı dil eğitiminin çok zayıf olduğu üniversite başlangıcındaki muafiyet sınavı sonucundaki yüzde dörtlük başarı oranı ile belli olmaktadır. Bu durum üniversitelerde yabancı dil derslerinin artmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca üniversitelerin yabancı dil eğitime göstermiş olduğu hassasiyetin aynısının mutlak orta öğretim kurumlarının da göstermesi suretle gerekmektedir. Kendi dilleriyle yazılmış olan eserlerle övünen batı ülkeleri üniversite öğrencilerinin en az iki dil bilmesini zorunlu kılar. Yazar yabancı dil bilen bir kişinin iki adam yerine geçtiği gerçeğini ilke edinen üniversitelerin göstermiş olduğu bu gayreti yazısında takdir ederek sözlerini belirtir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Edebiyat Fakültesinin Lağvı**" (28 Haziran 1950) bu yazısında Edebiyat Fakültesi'nin kapatılacağına dair gazetede çıkan haberin asılsız olmasına rağmen böyle bir durumun doğuracağı kötü sonuçları kaleme alır. Gazetede çıkan edebiyat fakültesinin kapatılması hususundaki yazı şaşırtıcıdır. Bu durum Milli Eğitim Bakanı tarafından yalanlansa da bu yazının neden yazıldığı yazar için merak konusudur. Yazara göre edebiyat fakültesinin kapatılması demek bir ülkenin yok

oluşunun sinyallerini duymak demektir. Edebiyat fakültesi de üniversitenin diğer fakültelerinde de olduğu gibi yarınlara bilim adamı ve öğretmenler yetiştirmektedir. Arkeoloji bölümü mezunu, bir müzede, psikoloji mezunu gibi bir personel sorumlusu olarak görevler almaktadır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi birçok iş alanı Edebiyat Fakültesi mezunlarına açıktır. Kütüphaneler, müzeler, arşivler, edebiyat fakültesi mezunu kişileri çalıştırmak üzere tercih ederler. İşçi alımlarında birçok kurum yetenek testi için psikoloji mezunlarına başvurmaktadır. Dünyanın hiçbir yerinde Edebiyat Fakültelerinin kapatılması diye bir konu gündeme gelmez. Eğer bir fakültede ters giden bir durum varsa bu yerlerde önlemler alınmaya çalışılır. Yeni bilim adamları takviye edilir ve bu durum kimsenin tepkisine neden olmaz. Aksine, herkes destek amaçlı elinden gelen her şeyi yapar. Toplumumuzun üniversitelere olan ilgisizliği aradaki bağların zayıf olması ve Edebiyat Fakültesinin batıya tanıtımında en küçük bir adımın bile atılmaması tamamen Milli Eğitim Bakanlığının bir suçudur. Milli Eğitim Bakanlığı Pedagoji Enstitüsü'yle bağlantısının zayıf olması da Edebiyat Fakültelerinin önünü kapatarak ufkunu daralmasına sebep olmaktadır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Maarif ve Ümmilik**" (06 Ağustos 1950) yazısında ülkemizdeki okuma yazma oranının düşük olma sebeplerinden ve buna karşı alınacak önlemlerden bahsetmektedir. Ülkemizde okuma yazma bilmeyen kişi sayısı nüfusumuzun yüzde yetmişinden fazladır. Zamanında ilkokul eğitimini zorunlu yaparak bu oran düşürülmeye çalışılmış olsa da başarı sağlanamamıştır. Her köye bir okul ve öğretmen tabî ki çözümün vazgeçilmez ilk adımı olsa da, bundan uzun vadede sonuç alınacağı için, kısa sürede başka çözümler üretmek de gerekmektedir. Yapılacak ilk şey ülkenin mevcut durumunu, iyileştirmeden olduğu gibi tespit etmektir. Bu tespit sonucu görevi sadece bu olan belli kurumlar faaliyete geçirilerek çözüm metotları bulmaktır. Devlet bu kurumları faaliyete geçirerek cehalete doğru sürüklenen halkımızı ve dolayısıyla ülkemizin geleceğini iyi konuma götürmüş olur. Tıpkı Avrupa'da olduğu gibi bizimde üye olduğumuz Unesco'dan destek almamız sonuca daha erken varmamız sağlar. Çünkü Unesco zaten bu tarz konularda faaliyet göstermektedir. Halkevlerindeki faaliyetler ve ilkokullarla sağlayacağımız tedbirlerde sonuca varmamız için asırlar beklememize sebep olabilir. Bu yüzdendir ki devletimizi bu konuyla ilgili ciddi ve acil bir çalışma temposuna girmek zorundadır. Gerekli olan kurumlar ve kişiler bir an önce faaliyete geçmezse ülkemizi pek de aydınlık günlerin beklemiyor.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Gazeteci Olsaydım**" (24 Ağustos 1950) gazeteci olması durumunda Milli Eğitim Bakanı'na soracağı soruların neler olacağını kaleme alır. Yazar,

Milli Eğitim Bakanı'na soracağı soruları öncelikle eğitim, öğretim ve kültür çalışmalarının ihtiyaçları ile ilgili düşüncelerini ve planlarının neler olduğunu öğrenmeye yöneliktir. Sırayla sorularını şu şekilde kaleme alır. "Şehirlerde ve ilçelerde ne zaman tam teşekküllü okul ve öğretmenlere sahip olacağız, ilkokullar ne zaman tüm köylerin hepsinde olacak, yüzde yirmi beşlik okuma yazma oranı olan ülkemizde bu oranı yükseltmek için yapılan çalışmalar nelerdir, okullarda mesleğe yöneltme sistemine geçiş yapacak mıyız, ortaokuldan liseye geçişte yazılı sınavın yanında yetenek sınavı da yapmayı düşünüyor musunuz, ders kitapları düzenlemesi hakkındaki çalışmalarınız nelerdir, üniversitelere kaliteli öğrenci göndermek amacıyla yaptığınız faaliyetleri nelerdir ve sınav sisteminde herhangi bir değişikliğe gidilecek midir, ilmi araştırmalara destek olma amaçlı üniversitelere yaptığınız yatırımlar nelerdir, üniversitelerin halkla olan bağını güçlendirecek çalışmalarınız nelerdir, dilimizi geliştirme ve koruma amaçlı bir akademi kurmayı düşünmüyor musunuz, halkımızı edebiyat ve sanata ilgisini arttırıcı çalışmalarınız nelerdir, BM'e bağlı kültür kurumu olan UNESCO'yla olan zayıf ilişkilerimizi güçlendirmek adına ne gibi çalışmalar yapıyorsunuz, Türk hayat ve kültürünü dış ülkelere tanıtmaya amaçlı yapılan ve yapılacak olan faaliyetleriniz nelerdir?" Yazarın bu soruları sorma nedeni aslında ülkemizdeki eğitim ve öğretimdeki eksikleri hatırlatmaktır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Tûbâ Ağacı**" (20 Ağustos 1950) bu yazısında Emrullah Efendi'nin kırk yıl önce öğretmen okullarına hoca yetiştirme amaçlı ortaya attığı fikri eleştirir. Meşrutiyet devri Milli Eğitim Bakanı Emrullah Efendi'nin düşüncesine göre her şeyden önce üniversitelerin öğretmen okullarının hoca yetiştirmesi ve bu okullardan mezun olan öğretmenlerin ülkenin her köşesine ilim irfan götürmeleri gerektiğini savunur. Ancak bu çalışmaları yapmak için belirli bir bütçe gerekmektedir. Araya savaşında girmesi sebebiyle yönetim kendi kafasına göre hareket etmeye başlar. En iyi fikirlerin bile başlamasından bir süre sonra amacına ulaşmadan unutulması yüzünden ülkemizde okuma yazma oranı çok az kalmıştır. Bu sorunu bir nedene bağlamaktansa gidermek için programlı bir çalışmayla düzenlemelere gidilmelidir. Emrullah Efendi'nin "İrfan ağacı, tûbâ ağacına benzer kökü yukarıdadır" sözünü de unutmamak gerekse de üniversitelerin sadece öğretmen yetiştirme amaçlı faaliyet göstermesi de fikri de yersizdir. Sadece bu amaca yönelik üniversiteler, ilim araştırma özelliğini yitirmiş olur. Zaten asıl amacının ilim araştırmaları yaparak geleceğimizi aydınlatmak olan üniversitelerimizi tek bir amaca yöneltmek ülkemizi geriye

götürmekten başka hiçbir işe yaramaz. Böyle devam ederse kaybolup giden kırk yılda, tûbâ ağacı sadece cennette bulunan bir ağaç olma özelliğini yitirir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Yarım Münevver**" (02 Kasım 1950) toplum açısından tehlike arz eden bilgisi yarım, ama bilgisini tam gibi göstermeye çalışan kişileri eleştiren bir yazıyı kaleme alır. Bilgiye ve okumaya saygı ve önem gösteren milletler yarım münevver kişileri kendi köşelerine çekilmeye mahkûm ederler. Onlar almak istedikleri Söz sahibi olmak istedikleri anda, gerçek münevver kişileri tam karşılarında bulurlar. Bu yüzdendir ki yarım münevver kişiler ulu orta konuşmaktan ve sağa sola sataşmaktan çekinirler. Söyledikleri ve savundukları şeyler sadece kahve köşelerinde kalır. Gerçek münevverin az olduğu veya söz sahibi olamadığı memleketler de ise bu durumdan faydalanmak isteyen yarım münevverler etrafına büyük bir kitleyi toplayarak söz sahibi olabilirler. Bu durum ise toplum açısından büyük bir tehlike arz eder. Diploma sahibi olmayan bir kişi kültürlü olabildiği gibi, diplomaya sahip birinin de cahil olabileceği bir gerçektir. Yarım münevverin gerçek münevver olmadığı uzun bir konuşmayla ve neden niçin sorularına sürekli aynı şeyi tekrarlayarak cevaplamasıyla ortaya çıkar. Yarım münevver hedeflerine varmak için izlemesi gereken yolu bilmez veya seçemez. Bu tarz kişilere akıl danışmak gerçekten çok tehlikelidir. Tavsiye ettiği bir konu kötü bir neticeye varırsa, kabahatin soru soranın beceriksizliği olduğunu savunur. Kendisini asla eleştirmez. Kabahati sebeplere ve şahıslara yüklemekten duyar. Tabii bu durumun sıkıntısını çekmeye daima toplumlar mahkûm kalır. Yarım münevverlerin topluma verdiği zararlardan tamamen kurtulabilmek için her konunun doğrusuna araştırmaktan ve bu tip münevverlerin tavsiyelerini uygulamaktan vazgeçmemek gerekir.

2.4. KÜLTÜR VE SANAT

Sabri Esat Siyavuşgil, psikolog, sosyolog ve şair kimlikleriyle sanatın her dalıyla ilgilenmiş bilgi ve tecrübelerini de yazıya aktarmıştır. Onun Yeni Sabah gazetesindeki kültür ve sanatla ilgili yazılarını "Dil", "Edebiyat-Kitap Tanıtma", "Tiyatro Oyunları Üzerine" ve "Halk Tiyatrosu" olarak dörde ayırıyoruz.

Yazarın, şiirlerinde görülen yeni ve orijinal ifadeler hayret verici olarak görülüp hiçbir şeyi derinleştirmeden oradan oraya atlaması muayyen bir mizaç ve karaktere sahip olduğunu gösterir.¹¹ Dilden sahne sanatlarına, yazar ve kitap tanıtımından

¹¹ Mehmet Kaplan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*, Dergâh Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1975, s.61.

şehircilikteki mimari yapıya kadar her gün değişen konularla köşe yazarlığına devam etmiştir. Günümüzde fikrin teferruat içinde kaybolduğu gazetelerde Sabri Esat, zengin konularıyla kişiyi sıkmadan asıl verilmesi gereken sentezini de yazılarına sindirebilmiştir. Bu bölüm şu alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

2.4.1. Dil

Sabri Esat Siyavuşgil "**Dilimiz**" (18 Haziran 1950) yazısında, Türkçede sadeleşme hareketinin yapılan yanlışlardan bahsetmektedir. Yazara göre dil bir milleti birbirine bağlayan en önemli unsurlardandır. Bir milleti yok etmenin en kısa yolu kullandığı dili ortadan kaldırmakla mümkündür. Medeniyetin başlangıcı, gençlere kendi dillerini öğretme amaçlı okulların açılması ile başlar. Bu okullar zamanımıza kadar dilin şeklini ve ölçüsünü kaybetmeden zenginleşmesi için her türlü tedbiri alırlar.

Türkçe son yıllarda sadeleştirme cereyanına tâbi tutulmaktadır. Dilimiz kendi kendine sadeleşir duruma gelmişken bu tabii harekete müdahale ederek, Türkçeyi yabancı kelimelerden arındırmak dili iyice fakirleştirir. Tasfiye gerektiğini düşünenler, bu hareketi zorunlu bir hale getirirler. Bunun için radyo, gazete ve normal hayatta Türkçeye geçmiş özellikle Arapça bu kelimelere karşı yasaklamalar getirmiş, yasakladıklarının yerine yeni kelimeler koymuşlardır. Sadeleştirmede ilgi çeken bir husus, Arapça'dan gelme, mücerret manalı kelime, tabir ve ıstılahları hedef tutma, buna karşılık Fars, Yunan, İtalyan, Fransız kökenli ve genelde somut anlamlı kelimelere dokunmama keyfiyetidir. Bu hareket belki Batı'dan ve komşularımızın tepkisinden korkularak yapılmıştır. Dilimizdeki bu kelime tasfiyeciliği ile insanların kendini ifade etmesini bir hayli zorlaştırır duruma getirir. Dili fakirleştirir, hem de fertler arasındaki ilişki ağını zedeler. Millî birliğin temellerini sarsma ve manevi hazinemizi kurutma tehlikesi oluşturur. Dildeki sadeleştirme hareketinin çok zikzaklı cereyan etmesi esnasında harcanan paralarla iktisadî kalkınmaya katkıda bulunabilirdik. O zaman da iktisadî kalkınmadan alınan pay ile Türkçe'ye hizmet etmek mümkün olabilirdi. Maalesef bu çalışmaların yapılmadığından yazar yakınmaktadır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Dilimiz ve Akademi**" (13 Temmuz 1950) yazısında dilimiz hakkında etraflı ve doğru bir çalışma amaçlı sadece bu işle uğraşan bir kuruma ihtiyaç olduğunu belirtir. Senelerden beri iyi sonuçlar elde etmeden dünyalar kadar para harcanarak Türk dili ile ilgili çalışmalar yapılır. Bir milletin en önemli kültür hazinesi olan dilimizi korumak ve geliştirmek amaçlı akademi kurmak, alınacak en doğru karar olacaktır. Bu akademide faaliyet gösterecek kişilerin Türk dilinin bütün inceliklerine

hâkim, eserleriyle kendini ispat etmiş, bilgisini ve zamanını fedakarca harcayabilecek özellikte kişiler olmaları gerekir. Türk Dili Akademisi'nin ilk işi bir sözlük oluşturmaktır. Bu iş, mevcutta dilimizin hangi kelimelere sahip olduğunu görmek amaçlıdır. Günlük konuşmalarımıza, edebiyatımıza ve kültürümüze girmiş her türlü kelimeyi bu sözlüğe sokularak dilimizi zenginleştirmeliyiz. Tabiatla ilgili, mesleki araç gereçlerle ilgili kelimeleri doğru öğrenmek amaçlı anketler hazırlamak gerekmektedir. Böyle bir sözlük mevcut dilimizin ne durumda olduğunu öğrenmemizi sağlayarak bizi hata yapmaktan kurtarır. Tabi ki en başta siyasetten uzak, bilim adamlarından kurulmuş olan bir akademi kurabilirsek.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Dilde Son Çare**" (18 Kasım 1950) yazısında, dilimizin sahipsiz kalarak değişik müdahalelere uğraması, fakirleşmesinden bahsederek önlemler alınması gerektiğini kaleme alır. İnsanları birbirine bağlayan, milletleri bir araya getiren dil, ülkemizde insanları birbirine düşüren belalı bir dert haline gelmiştir. Kimine göre Türk kültürünün özüne dönmesi için yabancı kelimelerden arınması gerekir ve bu da devletin getireceği yasaklamalarla mümkün olur. Kimine göre dil geçmişimizi yansıttığından dolayı değiştirilmemesi gerekir. Aksi takdirde Yunus Emre, Fuzuli, Şeyh Galip, Dede Korkut, Evliya Çelebi, Bâki, Cenab Şahabettin gibi zatların eselerinin kaybolmaya yüz tutacağını savunur. Kimine göre de dili dil yapan tarihtir ve millettir. Dil yasaklarla kısıtlanmamalıdır. Gazetelere, radyolara ve tiyatrolara dil sansürü getirilmemelidir. Yazara göre bu görüşlerin hepsinde mutlaka doğru taraflar bulunmaktadır. Bu görüşleri dikkate alarak bir sözlük oluşturacak bir kurumun bulunmaması dilimizi korumak ve geliştirmek adına çok büyük bir eksikliklerdir. Dilimiz yardıma muhtaç bakımsız bir haldedir. Hâlbuki ülkemizde nice büyük eserlere imza atmış aydın kişiler ve bilim adamları mevcuttur. Siyasette uzak bir kurum etrafında altında bu kişileri bir araya getirmek için geç kalmamak gerekir. Aksi takdirde tarihi ve kültürü büyük olan milletimiz, bu tarih ve kültür ile ilişkisini koparmış olacaktır. Milletimizin gerilemesine engel olunamaz. Tarih her zaman yıkanları değil yapanları saygıyla anmıştır. Bir şeyi yıkmak yapmaktan daha kolaydır. Dili korumak adına devlet büyüklerinin elinden gelen tüm çabayı sarf etmesi gerekir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Üsluba Dair**" (30 Aralık 1948) yazısında sanatta veya günlük hayatta belirli bir üslubu aşarak hayal gücünün sınırlarını zorlayan yaratımları eleştirir. Hocası Halit Fahri Ozansoy'un bir makalesinden yola çıkarak üslup nasıl olmalı ve çizgileri neye göre şekillenmelidir sorularına cevaplar aranır. Ozansoy, Şehir Tiyatrosunda izlediği bir oyunda romantik bir rolün olağan bir şekilde oynanmasının

halk tarafından eleştirilmesini yazar. Siyavuşgil ise, tercümesini yaptığı bu oyunun oyun hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtir. Romantik bir rolün, oyuncu tarafından değiştirilerek biraz daha fanteziye doğru kayması abartı olarak görülür. Çünkü Sabri Esat, her şeyin belirli bir üslup çerçevesi içerisinde olmasını savunur. Üslup, yazıda ve sanat eserlerinde kişilerin karakterlerini gösterdiği davranışları insan üslubunu yansıtır. Mimaride devir devir yenilikler vardır. Bunlar toplumun ihtiyaçlarına ve zevklerine göre değişim arz eder. Hiçbir yaratım toplumun isteklerinden bağımsız ilerlemez. Toplum isteklerinin dışına çıkmış kişiler ya da sanat eserleri, içinde bulundukları ortamda kabul görmeyerek dışlanırlar hatta tehlikeli görülürler. İnsanlar bu yüzden yaşadıkları döneme ve çevreye uymak zorunda kalırlar. Dönemin üslubunu davranışlarımıza yansıtarak vermeliyiz. Siyavuşgil devrin mantığı, duyguları, istekleri, sözleri, hayatın üslubu içinde yedirilerek eserlerdeki romantik tiplerin yaratıldığını düşünür. Bu tiplerin özellikleri değiştirilerek fanteziye kaçıldığında gerçek hayatla ilgisi olmayan bir model ortaya çıkarır. Bu sebeple sanat eserlerini aslına bağlı kalarak sergilenmesinin daha doğru olduğunu belirtmeye çalışır. Sabri Esat Siyavuşgil, bir önceki üslup yazısının bir devamı olarak **"Yine Üsluba Dair" (27 Ocak 1949)** başlıklı yazısını kaleme alır. Bu yazısında da sanat eserlerinin gerçeğe uygun olarak sergilenmesi gerektiğini belirterek güzel sanatların farklı dallarından örnekler verip eserlerin orijinalliğinin bozulmaması gerektiğini savunur. Ayrıca romantik tiyatro oyuncularının sahnedeki performanslarını etkileyecek hususlardan ve romantik tiyatrodan bahsetmektedir. Tiyatrodaki oyuncuların rollerine ve birbirlerine uyumları, ahengi çok önemlidir. Rollerinin dışına çıkmamaları gerekir. Oyunların asıl metinlerine bağlı kalarak, kendilerinden bir şeyler katmadan objektif bir üslupla rollerini oynamalıdırlar. Yazarın hocası Halit Fahri Ozansoy "Tiyatroda bir oyuncu, oynadığı oyuna kendinden bir şey katmalı mıdır?" tartışmasını başlatır. Siyavuşgil, hocası Halit Fahri Ozansoy'u üslup konusunda ikna etmek için 1938'de Ruy Blas'ın gerçeğinden farksız olarak sahnelenmesini çok beğenir. Fakat modern yazarlardan birinin Ruy Blas'ı nesir şeklinde yazması gerçeğinin verdiği zevki vermez. Yazar, bu nedenle üslubun bozulmadan bir eserde korunması gerektiğini düşünür. Bazı oyuncular, aynı oyunu sürekli oynaması sonucu oynadığı kişinin karakterine bürünmüş gibi olurlar. Bu durum seyircinin gerçekçi bir oyun seyretmesini sağlar. Batı tiyatrosunda olduğu gibi, eski bir eseri aslını kaybettirmeden çağımıza uygun kostüm ve dekorlarla süsleyerek, küçük değişiklikler yapılmasıyla oyunun daha zevkli bir şekilde izlenmesini tavsiye eder. Yazar romantik tiyatro hakkında da şöyle düşünlere sahiptir. Romantik tiyatronun

abartılarla ve ihtiraslarla dolu olması izleyicinin sıkılmasına neden olur. Fakat romantik tiyatrodaki ünlü bir eserin tanıtılması kültür ve edebiyat açısından faydalı olur. Tiyatroda oyuncularının eserler hakkında yorum yapmaları ise yanlış bir durum olarak değerlendirilir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Edebiyat Mükâfatları**" (06 Temmuz 1950) yazısında edebiyat dalında yarışmalar düzenleyip hak eden kişilere ödülleri verilmesini sağlayan bir kuruma ihtiyaç bulunduğunu belirtir. Ülkemizde zaman zaman düzenlenen yarışmalarda verilen ödüller hakkında bir kanun bile çıkarılmıştır. İnönü armağanları 1949 yılında verilmesi gerekirken hala ilgili kişileri verilememiştir. Kanun sadece devlet hazinesinden alınan parayla ilim ve sanatta ölümsüz eserler yaratan kişilere harcarsaydı dört yıldır süren bu faaliyetlerimiz iyi sonuçlar doğururdu. Yapılan yarışmalarda jüri siyasi gündeme uygun kişilere ödül hakkı tanıdığı için gençlerimizin hevesini kırmakta olduğunu farkında değildir. Halbuki edebiyat üzerine yapılan yarışmalardaki jüri, halkımızca tanınan toplumda söz sahibi olan, sanatkar ve bilim adamlarından oluşmalıdır ki haklı bir rekabet ortamı oluşturarak gençleri teşvik edebilsin. Bu yarışmaları düzenleyici, jürinin ve aktif çalışanlarının olduğu bir akademinin açılması en doğru seçim olacaktır. Akademinin görevi sadece bu yarışmaları düzenleyip genç nesillere rekabet ortamı yaratmak ve ölümsüz eserlere imza atan kişilere ödüller vermek olmalıdır. Bu şekilde tüm eserler inceleme altına alınarak en iyi eserler seçilmiş olur ve gençlerin hassas çalışmalarına sebep olunur. Aynı zamanda halkın edebiyata ve sanata olan ilgisi de arttırılmış olur. Edebiyat ödüllerinin gerçek sahiplerine verilmesi ve genç neslimizin kendine güvenmesini sağlamak istiyorsak böyle bir akademi kurmak zorundayız.

2.4.2. Edebiyat-Kitap Tanıtma

Sabri Esat Siyavuşgil "**Zuydcoote Hadisesi**" (26 Şubat 1950) yazısında yazar Merle ve Alphonse Daudet'in yazmış olduğu eserlerin halk üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Alphonse Dauet " Tartarin Alplerde" ve "Tarascon Limanı" adlı romanlarında Trasconlular hakkındaki alaycı ifadelerinden dolayı bu halkı kendine düşman eder. Tarascon ve diğer güney şehirlerinden tenkit mektupları ve çeşitli tepkiler alır. Daudet, Trascon istasyonunda dolaşmaya cesaret edemez durumdadır. Paris'teki sergiye katılan Tarasconlular, rehber bile Dauet'in adresini sorup evini harabeye çevirmek isterler. Fakat yıllar sonra bu öfke yerini hayranlığa bırakır. Halk Dauet sayesinde Tarascon'un tüm dünya tarafından bilindiğini fark eder. Bu olaya benzer bir

olay da Merlin'in "Zuydcoote'de Hafta Sonu Tatili" adlı romanını yazmasıyla ortaya çıkar. Zuydcoote küçük bir kasabadır. Fransız askerlerinin bu kasabadaki iki gününü konu alan romanda askerler, Alman uçaklarının bombaladığı bu yerde kendi vatandaşlarının evini soyarak kızlara tecavüz ederler. Askerler sürekli küfürlü konuşurlar. Rmanda kasabanın teşhir, sabınıni kasabanın kitapçısı dükkânın vitrininden çıkarır, papazdan bile büyük tepkiler gelir. Bunların aksine Goncourt Üniversitesi gayet olumsuz tepkiler alan bu romana ve yazara sahip çıkar. Üniversite, bu yazılanlar doğru ise yazarı suçlamak ve halkı gerçeklerden uzak tutmak ne kadar büyük bir yanıltır açıklamasını yapar. Bu açıklama gerginliği az da olsa yumuşatır. Siyavuşgil, tepkiler ne olursa olsun yazarların gerçeğe dair yazmaktan vaz geçeceğini yazılarının asla bitmeyeceğini ve bu cesaretlerinin de ülke menfaatleri açısından faydalı olacağını belirtir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Meşhur Antoloji**" (03 Şubat 1949) de bundan önceki yazılarında da olduğu gibi Türk Edebiyatı'ndan bazı eserlerin başka dillere çevrilerek Batı'ya tanıtılması gerektiğini savunur. Basın Yayın Genel Müdürlüğü "Bugünün Türk Muharrirleri Antolojisi" adlı eseri Fransızca'ya çevirerek yazara hediye olarak gönderir. Bu kitabın ilk bölümü 1935 yılında yayınlanmış olup Fransızcaya çevrilir. Bu antolojinin bu dildeki tercümesinin başarısızlığı aydın kişilerin ve halkın dikkatini çeker. Yurdumuzu Batı ülkelerine tanıtmak isteyen bir kurumun, maddi sorunları varken tercümesi ve içeriği düzgün olmayan eserleri yayınlayıp gereksiz masraf yapmaması gerekmektedir. İçeriği zengin olmayan bu eserler, ülkemizi ve edebiyatımızı yanlış tanıtmamıza da neden olur. Ülkemiz kendini ancak edebiyat ve kültürüyle tanıtabilir. Yayınlanacak eserlerin tercümesi çok iyi olmalıdır. Bu işten sorumlu Basın Yayın Genel Müdürlüğü hükümete ve halkımıza karşı büyük sorumluluklar taşır. Antoloji içine giren eserler dış ülke vatandaşları tarafından merak edilir. Eğer antolojideki eserlerimiz anlaşılır şekilde tercüme edilmediyse okuyucular büyük hayal kırıklığına uğrayabilir ve Türkiye hakkında iyi düşüncelere sahip olmazlar. Zaten antolojilerin tek amacı içindeki eserlerin okuyucuya ulaşabilmesidir. Antolojilerin resmi kurum adı altında yanlışlarla dolu olması ülkemizin kötü tanınmasına sebep olur. Bu yüzden özel bir matbaa altında üretilmesi daha faydalı olur. En son yayınlanan antolojide, tercüme hatalarının yanında, ölmüş olan bazı yazarların hâlâ hayattaymış gibi bahsedilmesi gibi hataların da olması, kurum çalışanlarının tecrübesizliğinin bir işaretidir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Yaşasın Demokrasi" (12 Kasım 1950)** de, Haldun Taner'in "Yaşasın Demokrasi" adlı kitabının konusundan ve Haldun Taner'in yazar kimliğinden bahsetmektedir. Romanı bir nefeste okumak eserin sürükleyici olduğunu gösterir. Bu durum hikâyeler için de geçerlidir. 1949'da basılan "Yaşasın Demokrasi" adlı kitapta İstanbul hayatını anlatan on iki adet hikâye vardır. Bunlardan "Sahibi Seyf ve Kalem" İstanbul'un kenar semtinde hatıralarıyla yaşıyan bir emekli albayı, "Yağlı Kapı" Suadiye taraflarında ırgatlıktan köşk bahçıvanlığına yükselen saf kalpli Rıza'nın sıkıntılarını, "Dairede Islahat" tüm ülkelerde sahnelenen bir eserin İstanbul'da geçen kısmını, "Heykel" kendi heykelini bahçesine dikmek isteyen bir tüccarı, "Neden Sonra" İstanbul sinemalarının konu almadığı gençlerin aşk hikâyelerini, "Geçmiş Zaman Olur ki" Pendik sahillerindeki bir delikanlılık rüyasının yirmi yıl sonra Taksim'deki bir apartmanda nasıl son bulduğunu, "Necmiye'nin Hatırı" sahil gazinolarında ünlenen bir şarkıcının hastalıktan dolayı hazin sonunu, "Sebati Bey'in İstanbul Seferi" aksakallı bir yaşlının bu saygısız dünyadaki ızdırabını, "İşgüzar Bir Polis" polislerin iç dünyasını, "Harikliya" İstanbul'daki ermeni gençlerin aşklarından, "Yaşasın Demokrasi" bir köylü ile bir siyasetçinin hiçbir farkının olmadığını anlatan hikâyeler yer aldığını belirtir. Haldun Taner'in her hikâyesi her eserinde olduğu gibi, gerçekçi ve her tebessümde hayatın acı gerçeklerini vurgulayan bir üslupla anlatılır. Siyavuşgil'e göre; Bir hikâyenin konusu ile anlatma şekli ayırt edilebiliyorsa o hikâye başarısızdır. Konu ve anlatım biçimi hikâyede bir bütünlük arz eder. Cümleler, tipler ve olaylarla adeta sarmaş dolaş olmalıdır. Yazar "Yaşasın Demokrasi" adlı kitabı okuduktan sonra hikâyeciliğimizle bir kez daha övünmektedir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Küçük Hikâyeciliğimiz" (09 Kasım 1950)** de Türk Edebiyatı'nda hikâyeyerini belirten bir yazıyı kaleme alır. Türkiye'de büyük emeklerle yazılmış edebi eserler, aylarca güneş altında ve toz içinde alıcısını bekledikten sonra maalesef işportacıların eline düşecek kadar değersiz addedilir. Yeni çıkan bir eser gazete de tanıtılırken her türlü habere sayfalar ayrılırken yeni esere iki satır ayrılır. Bu iki satır da bir ölüm haberi veya taziye ilanlarının yanında yer alır. Bu durumu iyileştirici bir kurumun eksikliği her zaman göze çarpar. Okuyucu ile eser arasında bağlantı kuracak herhangi bir çalışma maalesef yoktur. Yazar Türkiye'deki bir dostunu ziyaret eder. Dostunun kütüphanesindeki kitap zenginliği şaşırtıcıdır. Eserlerin hemen hemen tamamı hikâyelerden oluşur. Bizde hikâye türünün daha başarılı olmasının sebebi Tabi yerli romancılığımızda yaratılan tiplerin acemice anlatılması, realiteden uzak bir yazarların olması romancılık adına gerilemeye sebep olmaktadır. Eskiden beri gelenek

haline gelen hikâyelerimiz hâlâ başarısından hiçbir şey kaybetmez. Bu da büyük bir övünç kaynağıdır. Hikâyelerin romanlara karşı bu büyük üstünlüğü elbette tesadüf değildir. İnsanları minyatürleştiren hikâyelerimiz, eski edebiyatımızın büyük bir yansımasıdır. Yeni edebiyatımızda ki modern hikâyeler ve romanlar aynı yazarlar tarafından kaleme alınmasına rağmen Sami Paşazade Sezai, Halid Ziya ve Ahmet Mithat Efendi'den bugüne kadar süren yarışta hikâyeler romanları geride bırakarak uluslararası başarı elde eder.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Okuma Zevki**" (08 Ekim 1950) yazısında, ülkemizdeki kitap okuma oranının düşük olma sebeplerinden bahsetmektedir. Ülkemizde eylül aylarında okul kitapları satışlarına ilaveten roman satışları da artmaktadır. Savaş zamanı kitap satışları artış gösterirken savaşın sonlanmasıyla ciddi bir düşüş gözlenir. Savaş gören devletlerin halkı zor şartları unutmak için kitaplara yönelir. Kitap okuma oranlarını bu dönemlerde tespit etmek bu yüzden yanlış olur. Normal şartlarda kitap satışları ülkenin kültür bakımından ne durumda olduğunu gösterir. Ülkemizde kitaplar okullarda okunur ve okul dışında başka şeylerle meşgul olunur. Okuma oranının düşük olması hem okulların hem de hayat şartlarının sebep olduğu bir durumdur. Okullarda Türkçe ve Edebiyat müfredatı, bütünlük sağlayan eserlerle değil seçme yazılarla ve antolojilere dayanır. Amacı okul kitaplarını beyinlere kazımak olmayan bir müfredat hazırlayarak, gençlere kitap okuma yollarını, kitap okumayı zevkli bir hale getirerek faydalarını anlatmamız gerekmektedir. Ayrıca tertipli ve düzenli kütüphane ile kitap okuma salonları sağlayarak halkımızı kitap okumaya teşvik edebiliriz. Paris'te kütüphanelere özel bütçeler ayrılarak her türlü imkânlar sağlanmaktadır. İsteyenler kütüphanelerden ödünç kitaplar alabilmektedir. Kültürüne önem veren her ülke kitap okuyan bir millete sahip olmak ister. Bunun için de Milli Eğitim Bakanlığı'mızın ve belediyelerimizin kütüphanelere gerekli önemi vermesi gerekmektedir. Ülkemiz ancak bu şekilde ilim ve irfan ışığı altında iyi bir geleceğe sahip olabilir.

2.4.3. Edebiyat Müfredatı

Sabri Esat Siyavuşgil "**Tartuffe'de Yenilik**" (02 Mart 1950) başlığıyla Moliere'nin yazmış olduğu Tartuffe piyesine Jouvett tarafından yapılan değişikliklerden bahsetmektedir. Louis Jouvett, Fransız tiyatrosunun dört büyük rejisörü arasında bulunan ve son zamanlarda tiyatro camiasının duayeni olarak bilinen sanatkârlardandır. Jouvett'in Tartuffe' de yapmış olduğu yeniliklere sahne alacak piyesi, tüm Fransız basınının ve tüm sanatseverlerin merak konusu olur. Beklenen ilk gösteri büyük bir ilgiyle karşılanır.

Kostümlerde Fransız geleneklerine sürdürülürken metin de ise değişiklik yapılmaz. Yalnızca Orgon gibi bir burjuvaya yakışır bir oda düzenlemesi yapılmaz. Bu hareketli piyesi ağırlaştıran uzun tirad kişilere bölünerek monotonluktan çıkarılır. Piyes metnindeki tek değişiklik bundan ibarettir. Aslında en dikkat çekici yenilik, sapık bir kişiliğe sahip olan Tartuffe'nin daha planlı ve tatlı sözlerle avına düşeceği kişileri kandırmaya çalışan bir karaktere dönüştürülmesidir. Jouvett yarattığı bu karakterle metne sadık kalmak şartıyla klasik olan oyunlarda bu değişiklikler yapılabileceğini gösterir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Yavru Kartal" (01 Ekim 1950)** yazısında romantizm akımının ölmediğini, onun ürünlerinin her zaman ilgi göreceğinden bahseder. Paris'te hafif oyunlar sergileyen bulvar tiyatroları ve Jouvett gibi tiyatrolar sürekli dolup taşar. Tarihi bir değeri olan Sarah-Bernhardt tiyatrosuna seyirci ilgisizdir. Bu ilgisizliğe son vermek için bu sahne, tiyatro mevsimini Edmond Rostand'ın "Yavru Kartal" isimli sanat değeri yüksek olan ve sergilenmesi çok masrafa sebep olacak bir oyunu ile açar. Tiyatro binası tadilata girilerek düzenlenir. Dekorları ve kostümleri, ellinin üzerinde sanatçı ve figüranı ile çok masraf gerektiren, Yavru Kartal piyesine Paris halkı büyük ilgi gösterir. Oyundan çıkan herkesin yüzünde bir tebessüm oluşur.

Rostand bu piyesinde Napoleon'un, tarih sahnesinden silinmesinden sonra büyük babası Avusturya İmparatoru Franz'ın Viyana'daki sarayında büyüyen ve genç yaşta veremden ölen oğlunu konu almaktadır. Bu piyese göre çocuk, babasını hatırasına saygılıdır. Aldığı Avusturya terbiyesine rağmen içinde hep Wagram sevdası, yani babasının Fransız ordusu ile dedesinin Avusturya ordusunun savaştığı, ikisinin de tam anlamıyla birbirini yenemedikleri bu savaşın sevdası yatmaktadır. Babasının eski bir askeri ile yurduna dönerken Wagram yaylasında son nefesini verir. Siyavuşgil oyuncular hakkında da bilgi verir. Genç dükü Jean Weber mükemmel bir şekilde sahneler. Flambeau rolünü tiyatronun müdürü Julien gayet iyi sahneler, sadece Siyavuşgil'in metnini verdiği uzun bir tiradda, daha gür bir ses tonu kullanması gerekmektedir. Yazar sonuç olarak, sanatta romantizmi ortadan kaldırmak isteyenlere Yavru Kartal'ı seyretmeleri gerektiğini belirtiyor. Oyunun yazarı Rostand, Siyavuşgil'in o yıllarda Türkçeye kazandırdığı "Cyrano de Bergerac" oyununun da yazarıdır.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Şehir Tiyatrosuna Mektup" (30 Mart 1950)** yazısında Türkiye' deki tiyatro izleme oranını arttırma yollarından bahsetmektedir. Paris'teki tiyatro ve opera programları hakkında detaylı bilgi veren ilan panolarından, Türkiye'de de sıkça olması gerekmektedir. Halk, oyunun adını, saatini, kimlerin rol alacağını bu

şekilde öğrenmiş olur. Yazarın Türkiye 'deki tiyatro yöneticilerine ve sanatkârlarına izleyici kapasitesini arttırıcı birkaç tavsiyesi vardır. Öncelikle şiirlerimizin ve edebi yazılarımız törenlerde düz bir yazı gibi, olayları tek bir tonda vurgusuz okunduğu ülkemizde, şehir tiyatrolarında arada sırada bile olsa şiir ve edebi eserlerimizin bir sanatkâr tarafından okunacağı matinelere düzenlemek gerekmektedir. Türk edebiyatında okunmaya değer o kadar eserimiz vardır ki, bunları halkımıza doğru güzel tanıtmamız gerekir. Bu da ancak sanatkârlarımızla mümkün olabilir. Bir başka konu da tiyatrolarda ayda en fazla iki defa değişme imkânı bulmasıdır. Şehir tiyatrolarımızda iki kol oluşturulmalıdır. Bir kol sürekli uzun vadeli piyeslere yer verirken diğer kolda on-on beş piyesten oluşan bir repertuar oluşturulmalıdır. Bu şekilde izleyicilere her gece farklı bir program seyretme şansı yaratılmış olur. Tiyatrolar her gün dolu olacak ve her aktör kısa rollerde yer alarak sıkışmayacaktır. Repertuar sistemi uygulanması hem aktör açısından hem de tiyatro izleyenleri açısından çok faydalı olacaktır. Bu şekilde şehir tiyatroları işletmecisi belediyelerde ciddi gelirler elde etmiş olacaktır

Sabri Esat Siyavuşgil "**Tiyatro Mevsimi**" (24 Eylül 1950) yazısında Türkiye'deki tiyatroların tanıtımıyla Fransa'daki tiyatroların tanıtımını kıyaslamaktadır. Türkiye' de tiyatro mevsimi ekim ayında başlar. İlk piyes mutlaka Shakespeare'dendir. Çünkü halk Shakespeare'i hem tanır hem de piyeslerini çok beğenir. Yalnız Türkiye'de tiyatro mevsiminin tanıtımı sönük bir şekilde yapılır. Gazetelerde küçük ilanlarla ve sokaklardaki birkaç afişlerle yetinilir. Bu reklam ve afişlerde ise sadece oyunu yazan ve yöneten kişilerin ismi yeri alır. Oyunu kimin oynayacağını tiyatroya gitmeden asla öğrenilemez. Halbuki her oyuncu afişlerde isminin yer almasından çok hoşlanır. Hatta psikolojik olarak rolüne daha sıkı sarılır. Fransa'da ise afiş durumu tam tersinedir. Tiyatrodaki piyes hakkında ses getiren reklamlar yapılarak tüm halkın dikkati çekilir. Afişlerde ve reklamlar da oyunun adı, kimin yazdığı, kimlerin rol alacağı ve hatta ünlü sanatkârlar hakkında detaylı bilgiler verilir. Örneğin Fernand Gravey'in piyesi yüzlerce kez sahnelenmesine rağmen devam etmektedir. Bu yıl rolünü başkalarına bıraktığını, Sach Guitry'nin yazıp oynayacağı oyunda beşinci karısının hangi terzinin diktiği elbiseyi giyeceğine kadar birçok bilgi yayınlanarak halkı bilgilendirme amaçlı ilanlar yer alır. Fransa tiyatroları mevsim dışındaki aylarda sürekli tadilata girerek seyirciye iyi bir ortam hazırlama amacı içinde olurlar. Tiyatroya yıllarını vererek, sayısız eserler üreten sanatkarlar da unutulmaz. Bunlar için ödül törenleri ve geceler düzenlenir. Böyle sanata düşkün bir milletin dünyaya örnek gösterilmesi gerçekten çok doğrudur.

Sabri Esat Siyavuşgil, "**Tiyatro ve Edebiyat**"ta (31 Ağustos 1950) tiyatrodaki en önemli unsurun kaliteli bir piyesin seçimi olduğunu ve piyessiz şöhret edinenlerin durumdan bahseder. Sanatta aşırı toyluk maddeyi bile inkâr edecek duruma gelmesine neden olabilir. Piyessiz tiyatroculuk işine girenler dekorlarla ve aktör seçimleriyle bir rant elde etmeye çalışırlar. Bu tarz kişiler sahne edebiyatından seçilecek olan bir piyesin kendi ününü gölgede bırakacağını iyi bilirler. Okunduğu zaman hiçbir şey anlaşılmayan bir piyesi tercih etmelerinin sebebi işte bundan dolayıdır. Her kötü piyesin başarı sağlaması kendine aittir ve bu ona büyük bir mutluluk hissi verir. Avrupa sanat dünyası artık bu tarz kişileri camiasından uzaklaştırmayı çalışır. Bir tiyatro işletmesi, kapatmak zorunda kaldığı mekânını kurtarmak adına iyi bir aktör ve güçlü piyesler bulma peşine düşer. Toyluk, yerini her türlü kaideyi dikkate alan bilinçli bir hale bırakır. Avrupa tiyatrosundaki bu değişim o kadar açıktır ki işletmeci veya işletme müdürü her şeyden önce oynatılacak olan piyesin edebi değerine önem verir. Meslekte acemi ve bencil kişiler ne seyirci ne de hükümetten bir süre sonra destek alamadığından zamanla popülerliğini yitirirler. Sonuç olarak tiyatro rejisörünün görevi eserle seyirci arasındaki bağı kuvvetlendirmektir.

2.4.4. Halk Tiyatrosu

Siyavuşgil, asıl şair olmasına rağmen sahne sanatları onun önemli ilgi alanıdır. Yazar, *Yeni Sabah*'taki yazılarında Şehir Tiyatrosu'nda gördüğü kukla oyunlarına dair değerlendirmeler yapar. Kültür-sanat yazıları bölümünde incelediğimiz makalelerde şu sahne sanatlarına yer verilmiştir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Karagöze Dair**" (30 Haziran 1949) yazısında ramazan aylarında çocukların eğlencesi olan Karagöz oyunlarından bahseder. Eski zaman çocukları Karagöz eğlencelerinden hoşlanır, bunlara ait tasvirleri toplar ve koleksiyonlarını oluştururlar. Bir koleksiyonu oluşturmak için paralar biriktirilir. Çocuklar önceden mukavvadan yapılan tasvirlerin, perde arkasından renk ve gölge özelliklerinin başarısız olduğunu görürler. Bundan dolayı deve derisinden yapılan tasvirleri almaya başlarlar. Topladıkları tasvirlerin, Karagöz oyununa yetmediğini ve fazlasına ihtiyaç olduğunu görünce bu hayallerinden vazgeçerler. Yazar, Karagöz hakkında bir kitap yazmak için bilgiler toplamıştır. Araştırmaların sonuçlarına göre hiçbir zaman tam bir Karagöz metni koleksiyonun sahip olunamayacağını öğrenir. Ayrıca yeni Karagözcülerin birtakım yeni romanların veya oyunların konusunu şahıs kadrosunu Karagöz oyununa dahil ederler. Bir Karagöz oyunu az da olsa yirmi sekiz ya

da yirmi dokuz gibi kısa bölümden ibaret, olsa da konusunu halk hikâyelerinde, eski romanlardan, oyunlardan esinlenerek kuvvetlendirmesiyle tasvirlerini çoğaltabilir. Örneğin Ters Evlenme adlı oyunda Türk örf ve âdetlerinin özellikleri aktarıldığından tasvirlerin sayısı artar. Böylelikle oyundaki karakterler çoğalarak fasıllar daha zengin hale getirilir. Bunun bir diğer örneğini de diğer milletlerden XIII. yüzyılda Musullu İbn Danyal'ın yazmış olduğu "Tayfü'l-Hayal" adlı oyunda vardır. Üç perdelik bu oyunun her faslında değişik tasvirler yer alır. Romanya, Yunanistan, Balkanlar ve Afrika gibi ülkelerde de bu oyunların tasvirle çoğaltılmış örnekleri de yer almaktadır. Sabri Esat, bu yazıda halk ruhundan kaynaklanan Karagöz perdesindeki tiplerin oyuna kattıkları özelliklerin yeni araştırma konusunun olabileceğini de savunur.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Hacivat ile Karagöz**" (7 Temmuz 1949) adlı yazısında Türk mahallesinin özelliklerini yansıtan hayal perdesini iki önemli kahramanı Hacivat ile Karagöz hakkında bilgiler verir. Hayal perdesindeki oyunlar, hayatı her yönüyle ele alıp seyircilere devrin sosyal hayatından kesitler veren oyunlardır. Bu iki tipin dışında, Türk mahallesinden oyuna, renk ve canlılık getiren tiryakiler, zenneler ve çelebiler gibi tipler katılır. Yazar, Karagöz ve Hacivat'ın kimlikleri hakkında söylenen birkaç iddiaya değinir: Karagöz için Sultan Orhan zamanında Bursa'da yaşamış biri olduğu ve Selahaddin Eyyubi umerasından Bahaddin Karakuş olduğu rivayet edilir. Hacivat için de Çelebi Mehmet'in veziri Hacı İvaz Paşa olduğu öne sürülür. Fakat bu düşünceler günümüzde henüz doğrulanamamıştır. Karagöz ve Hacivat'ın, insanın düşünüp ortaya koyduğu bazı oyun tiplerine de benzetildiği olur. Macar oryantalisti Kunoş, Greko-Romen halk tiyatrosu tiplerinden Mimus'u Karagöz ya da Kavuklu'ya, Maccus'u da Hacivat veya Pişekâr'a benzetir. Siyavuşgil ise Roma İmparatorluğu'nun komedilerine, oradan Bizans'a ve dolayısıyla bizlere geçen Mimus ve Maccus'un, ruhen ve şeklen Karagöz-Hacivat'ın asıl kaynağı olmasını ihtimal dahilinde görmez. Mimus kafası dazlak birisidir. Maccus, şiş karınlı, korkak ve sinsî bir köledir. Yazar, bu görünüş ve ruhta bir tipin atılgan, cesur ve köle sınıfından olmayan Karagöz'e de, yine köle sınıfından olmayan Hacivat'a da benzetilmesini yanlış bulur. Başka bir iddiaya göre Karagöz'ün Çingene aslından olmasına dairdir. Araştırmacı Jacob, Karagöz'ü oyuna girdiği andaki nidası ve elinde taşıdığı maşa, kürek ve ızgara tarzı şeylerden ötürü çingenelere benzetir. Jacob'un iddialar daha sonra Ritter adlı oryantalist de savunur. Fakat Siyavuşgil'e göre bu iddiaların da doğruluk payı yoktur. Çünkü şeklen ve ruhen Karagöz Türk halkı içinde belirli bir tipin başarılı bir karikatürüdür. Karagöz asla çingene olmamasına rağmen yazarın örnek verdiği bazı oyunlarda çingene gibi görünür.

Yazar özbeöz Türk olan Karagöz'e neden çingenelik izafe edildiğini bazı oyunlara dayanarak açıklar. Hacivat'a çingenelik izafe edilmemiştir. Çünkü Hacivat skolâstik bilgisiyle ilmiye sınıfında Rezzakizade Narçin Bey ile Tuzsuz Deli Bekir'in ile yeniçeri ocağının yakınlığını kazanmıştır. Karagöz ise böyle değildir. Tam bir evcimen olduğu için bu dünyada ailesine bakmak dışında bir kaygısı yoktur. Karagöz'ün başına gelen temel şey, istihkar, muziplik, hiddet, tehdit gibi itibarsızlıklar görmesidir. Bu çingenenin de başına gelebilir. Karagöz'e bunları yapanlar da Tuzsuz Deli Bekir, Beberuhi, Çelebi, Tiryaki gibi şehirli, saraylı, ocaklı, medreseli sınıfa mahsus tiplerdir. Hacivat böyle itibarsızlık görmez. İşte aynı şey Karagöz gibi Çingene'nin de başına geldiğinden Karagöz'e çingenelik izafe edilir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Karagöz Perdesinde Mahalle Halkı**" (14 Temmuz 1949) yazısında Karagöz perdesinde yer alan yerli tipler ve onların özelliklerinden bahseder. Siyavuşgil'e göre, "Küşteri Meydanı"ndaki yerli tipler, muhayyel tiplerden daha çok oyuna girerler ve oyunun merkezini oluşturur. Perdede muhayyel tipleri genellikle halk hikâyelerinden örnek alınmış kişiler (Leyla ve Mecnun..vb) ve mahalli şivelerle konuşan insanların (Kastamonulu, Kayserili, Trabzonlu, Rumelili, Aydınli, Harputlu..vb) yöresel karakterlerini yansıtacak şekilde oluşturulur. Bu taklitlerin, mahalle realitesine uydurularak, belirli olaylar karşısındaki düşüncelerinin ve davranışlarının neler olduğu gösterilmeye çalışılır. Yazar perdede yer alan bazı tiplerin kısaca özellikleriyle okuyucuya tanıtır. Bu tipler; çelebi, zenne (Kanlı Nigar), tiryaki, beberuhi, sarhoş ve Tuzsuz Deli Bekir'dir. Çelebi, perdenin en tanınmış tipi olarak İstanbul efendisini temsil eder. Bazı oyunlarda *Kütahya Çeşmesi*, *Çivi Baskını* ve *Yalova Safası*'nda bir zamparayı, *Ters Evlenme*'de kardeşini evlendirmek isteyen hayırlı bir kardeşi, *Kanlı Nigar*'da kadınların parasıyla geçinen bir damadı ve bazılarında zengin bir mirasyedi rolü alır. Çelebinin kıyafetleri ve üstündeki aksesuarları yıllara göre değişiklik gösterir. Çelebiler genellikle gür siyah sakallı, hurma sarıklı ve çedik pabuçludurlar ve ellerinde hep bir çiçek bulunur. XVIII. ve XIX. asırlardaki tasvirlerde daha çok lale vardır. Fakat Tanzimat'tan sonraki tasvirlerde gül kullanılır. Abdülhamit ve Meşrutiyet dönemlerinde de şemsiye, baston ve eldiven gülün yerini alır. Karagöz perdesinde zenne yani kadın tipleri üzerinde de durulur. Özellikle Küşteri meydanının gerçek zennesi, Kanlı Nigar tipidir. Kanlı Nigar, mahalle erkeklerini kandırarak onlardan maddi kazanç sağlayan uygunsuz kadındır. Bu kadın Karagöz'e iltifat etmekten çekinmeyen ve belalı Tuzsuz Deli Bekir ile yaşayan düşük biridir. Perdenin diğer tiplerinden biri de Tiryaki'dir. Kendilerine afyon içirildikleri zaman sarhoşlar gibi

sızmaya başlarlar. Onları uykularından uyandırmak için ise bir fişek patlatılır. Bunun etkisiyle yerlerinden fırlayarak komik davranışlar gösterirler. Evliya Çelebi'nin eserinde ve Kâni'nin bir kaydında Tiryakilerden bahsedilir. *Kütahya Çeşmesi* adlı oyunda ise Karagöz Tiryaki'yi uykudan uyandırmak için bir tokat atar ve korkutur. Beberuhiler ise perdede mahalle aptalını canlandırır. Bu nedenlerle orta oyunlarda aptal oğlana benzer. Perdenin diğer yerli tiplerinden biri de sarhoştur. Mahalle sarhoşu olarak bilinir ve daha sonra Tuzsuz'un yerini alır. Naralar savurarak halkı korkutur ve onlara gözdağı verir. Yazar, Karagöz perdesindeki bu tipler vasıtasıyla, gerçek hayatta yaşadığı olaylar karşısında halkın verdiği tepkilerin yansıtıldığını belirtir. Bu taklitler dünya meseleleri ile ilgili eleştiri de getirerek, gerçek bir insanlık sahnesi yansıtırlar.

Sabri Esat Siyavuşgil **Tuzsuz Deli Bekir (21 Temmuz 1949)** yazısında halk perdesinin sokak ağalarından Tuzsuz Deli Bekir'in hem ruhsal hem de fiziksel özelliklerini anlatır. Karagöz ve Hacivat oyunları, devlet otoritesinin yarım kalmış, aksamış yanlarını perdeye taşıyarak halkın içini döküp rahatlamasını sağlar. Hayal perdesinde, devlet erkânındaki kişileri ve sorunlarını yansıtmak için Tuzsuz Deli Bekir adlı karakter yaratılır. Bu tip, ilk olarak bulunduğu çevrenin huzurunu koruyan biri olarak belirir. Fakat gerçekte mahalleyi koruyor gözükse de o yalnızca kendi huzurunu korumaktadır. O kabadayılığını yalnız çevresinde değil tüm akrabalarına da uygular. Bu övünülecek bir durum olmasa bile eziciliğini sürdürmeye çalışır. İnsanları şaşırtacak derecede argo kullanması da elindeki hürriyetin farkındalığını gösterir. Bütün perde halkına sözü geçen Tuzsuz'u sadece Karagöz eleştirebilir. Ayrıca kendisi halk esprisi olarak Yeniçeri Ocağı ve devlet otoritesini temsil eder. Zamanla bu değişir ve Tuzsuz'un yerini Efele ve Zeybekler alır. Bunun sebebi ise "otorite sembolü" olan Tuzsuz'un bir kenara bırakılıp yerine yeni ve gerçek bir tip yaratmaya çalışmalarıdır. Karagöz oyunlarında devlet erkânının eleştirilmesi, baskı altında buluna halkın rahatlamasına yardımcı olur. Günümüzde Karagöz oyunlarının eskisi gibi olmaması insanların ve olayların zamanla değişmesinden ve artık devlete güvenilmesinden kaynaklanır.

2.5. DIŞ ÜLKELERE AİT GÖZLEM VE DÜŞÜNCELER

Sabri Esat Siyavuşgil'in dış ülke gözlemleri Fransa ve İngiltere'ye aittir. Biz çalışmamızda kronolojik sırayla önce Fransa ve özellikle Paris ile ilgili gözlemlerini anlatan "Paris Mektupları"nı, sonra da İngiltere ve özellikle Londra ile ilgili gözlemlerini anlatan "Londra Mektupları" üzerinde duracağız.

2.5.1. Fransa

Sabri Esat Siyavuşgil Fransa'da okuduğu için bu ülkeyi iyi bilir. Burada bulunduğu 1950 yılında postayla gönderdiği yazılarında Fransa'nın ve özellikle Paris'in sokaklarının, halkın durumunu, eğitim ve kültür kurumlarını, sanat atmosferini okuyucusuna aksettirir. Fransa'yla ilgili bazı yazılarında ise doğrudan eğitim, öğrenim, üniversite meselesi, aktörlük psikolojisi gibi evrensel konulara da temas eder. Onların bir kısmını öğretim-eğitim, psikoloji konulu yazılar içine almayı uygun gördük. Bu yazıları yukarıda belirttiğimiz sırayla ve kronolojisini de göz önüne alarak bu yazılar hakkında şunları söyleyebiliriz:

2.5.1.1. Fransa'da Genel Yaşam Manzaraları

Fransız halkının yaşayışı, dinlenmesi, eğlenmesi ile ilgili bilgiler verdiği yazılarından **"Kültür ve Sokak" (15 Ocak 1950)** da Sabri Esat Siyavuşgil, Paris halkından ve kültür seviyelerinden bahsetmektedir. Bu yazıda bir otobüs biletcisinden hareket ederek, Fransızlar hakkında bilgi vermektedir. Yazarın Paris içindeki bir otobüs seyahatinde biletcinin hal ve hareketleri dikkat çekmektedir. Belki lise mezunu bile olmayan biletcî otobüsün geçtiği her yer hakkında yolculara bir rehber gibi tarihi ve güncel bilgiler vermektedir. Çok güzel sohbeti olan bu biletcî yolculara neşeli dakikalar yaşatır. Biletcinin düşünce şekli ve sahip olduğu bilgiler yaşamış olduğu toplumun kültür seviyesini yansıtmaktadır. Yazarın ekmek almak için girdiği bir ekmekçideki tabela ilgisini çeker. Tabelada koltuğunun altında bir ekmek ile gözlerini elindeki kitaba dikmiş bir genç kızın resmi vardır ve altında şöyle yazar: "Ekmekten sonra kitap! Hediye de güzel şey kitap " bir ekmekçi dükkânın da bile böyle bir yazının olması Fransa'nın kültür seviyesinin üst seviyelerde olduğunun bir göstergesidir. Yazar, cafede oturan gençlerden metro yolcularına kadar herkesin okuma sevdalısı olduğunu, bu memlekette özel günlerde örneğin yılbaşında hediye olarak en çok kitap satıldığını, cafe isimlerine bile ünlü yazar isimlerinin verildiğine ibretle bakarak Türkiye'nin bilimsel ve kültürel anlamda ilerlemesi için bu tarz gayretler içinde olması gerektiğinden söz eder. Yine böyle yazılarından **"Kahve Hayatı"nda (3 Eylül 1950)** kahvehanenin Fransızların hayatındaki yeri ve öneminden bahseder. Fransa'da her sokakta mutlaka bir kahvehane vardır. Bu kahvehaneler bildiğimiz türden değildir. İçinde her türlü içki, pratik yiyecekler, otomatik çay kahve makineleri ve müzik kutuları bulunmaktadır. Fransızlar sabah kahvaltı yapmış olsa bile işe gitmeden önce mutlaka kahveye uğrar. Arkadaşlarıyla politik sohbetler ederler. Münakaşa durumuna dönüşen sohbetleri tatlıya

bağlamakta kahvehane sahibine aittir. Akşamüstü eve dönerken de mutlaka kahveye uğranılır. Yine arkadaşlarla sohbete edilir, kahveye uğramayan arkadaşlar çekıştırilir, mesleki konuşmalar ve gazetelerdeki konulardan bahsedilir. İş hayatında herkesle muhatap olmayan Fransız, kahve arkadaşıyla her şeyini paylaşır. Tek başına oturan bir kişi dahi yan masaya selam vererek derdini anlatacak kadar samimiyet kurar. Yazar bir gün Trocadero meydanındaki kahvelerin birinde otururken kadınlı erkekli bir grup masalara oturunca kim olduklarını merak eder. Yan masadaki tanımadığı kişi bu durumu fark edince, yazara bu grubun Flamanlar olduğunu ve krallarının memlekete dönüşlerini kutladıklarını anlatır. Konuşmaya devam eden kişi Belçika'nın son yıllık tarihini anlatmaya başlar. Yazar bu örnekleri verdikten sonra Fransız halk psikolojinin en iyi gözleneceği mekânlar kahve olduğunu belirtir. Fransızların olaylar karşısındaki tepkilerini ve fikirlerini almak için teşkilatlanan Gallup Enstitülerinin kurulmasına gerek kalmadan günde birkaç saat mahalle kahvesine uğramak yeterlidir.

Sabri Esat, Fransızların genel nüfus eğiliminden, çocuğa verdiği önemden bahseder. "**Çocuğa Dair**" (Şubat 1950) yazısında Fransa nüfusundaki çocuk sayısının artış sebeplerinden bahsetmektedir. Yazarın yakın bir dostu memleket hasretinin yoğunlaştığı zamanlarda ya uzun bir yürüyüş yapar ya da yazarlarla sohbet etmeye gelir. Yine böyle bir günden bahseden Siyavuşgil, dostunun can sıkıntısından park bahçe gezdiğini ve hiç tahmin etmediği kadar çocuğun bir arada oynadıkları oyunları seyrettiğini anlatır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar çocuk sayısı az olan Fransa o dönemlerde genç nüfusa sahip olma ihtiyacı duymamaktadır. Ülke bolluk içinde olduğu için çalışacak işçilere ihtiyaç duyan Fransa ya dış ülkelerden ve özellikle Almanya'dan işçi gençler gelmeye başlar. Bu nüfus artışı Fransa için tehlikeli bir durumdur. Bu gidişe dur demek için, Fransız hükümeti önlemler almayı kararlaştırır. Bu önlemlerin başında genç nüfusu arttırıcı, evlilerin çocuk yapmaya teşvik edici kanunları çıkarır. Her yeni doğan çocuğun tüm masraflarını devlet karşılayacak hatta her çocuğa maaş bağlanır. Üç çocuk sahibi olanların tüm araçlarda, mağazalarda, hastanelerde büyük indirim hakkı kazanması sağlanır. Sağlık hizmetleri ülkenin en ücra köşelerine kadar hizmet götürmektedir. Aileler arasında sırf çok para kazanmak için fazladan çocuk yapanlar da olur. Devlet her türlü güvenceyi çocuklar için alır. Bir parkta bile sadece çocukların güvenliği için görevlendirilmiş polisler bulunmaktadır. Ne yazık ki ülkemizde yalnızlığa terk edilmiş nice çocuklar vardır ki her geçen gün kötü alışkanlıklar kazanarak geleceğimizi kötü durumlara sevk etmektedir.

Yazarın "**Paris'te Turistler**" (26 Temmuz 1950) başlıklı yazısında da turistlerin en fazla ziyarte ettikleri gördükleri yerlerden bahsederek Paris'in önemli yerleri hakkında bilgi vermiş olur. Fransızlar yaz aylarını şehirden uzak babadan kalma bir köy evinde geçirmeyi tercih ederler. Fransızların boşalttığı şehir, kalabalıklığından hiçbir şey kaybetmez. Her ülkeden zengini orta gelirli herkes Paris'e tatile gelir. Oteller ve restoran rehber vasıtasıyla Etoile de l'Arc de Triomphe, Tuilleries bahçesini, Notre-Dame ve Eiffel kulesini gezerler. Daha önceden Paris'e gelmiş olanlar ise kendi başlarına kalırlar, nerede ne yemek yenir, nerede alışveriş yapılır iyi bilir. Paris'te asıl yapılması gerekenin, aylar önceden hazırlanmış olan güzel sanat eserleri dolaşmanın sergilerini, Fransız heykeltıraş Delacroix ve Amerikan ressam Matisse'nin Louvre müzesindeki eserleri genç heykeltıraşlar tarafından sergilerini, İtalyan kütüphanelerinden getirilen eserlerin tanıtıldığı fuarları, ortak bir dille sahnelenen opera ve piyesleri, at yarışlarını takip etmesi olduğunu da çok iyi bilir. Dünyanın en pahalı şehirlerinden olan Paris'in tercih edilme sebebi insan ruhunu rahatlatan ve büyük özenle hazırlanan kültür ve sanat etkinlikleridir. Kendini bu sayede hiçbir zaman unutturmak niyetinde olmayan Fransa her geçen gün gelişmeye yönelik adımlar atmaktan geri kalmaz.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Sergilere Dair**" (02 Ekim 1950) yazısında, Paris'teki fuarlardan bahsetmektedir. Paris'te İzmir'deki fuarlara benzer, şehrin her semtinde firmaların ürettiği ürünleri tanıtmaya amacı ile kurulan sergiler düzenlenmektedir. Fransızlar bu tarz sergilere çok önem vermektedir. Bu organizasyonların tüm masrafları tamamen üretici firmalara aittir. Yabancı ürünlerin yerli ürünlere göre daha çok ilgi görmesi, yerli firmaları zor duruma sokacağından, bu sergiler firma ürünlerinin unutulmaması amacı ile çok faydalıdır. Örneğin dericilik sektörünün, lastik ayakkabı ve plastik çanta ürünlerinin ilgi görmesiyle gerileyeceğini düşünen firmalar, Versailles kapısı civarında büyük bir sergi açar. Amaç deri ve kösele ile yapılan ürünlerin sağlamlılığını, şıklığını, rahatlığını ve ucuz olduğunu halka göstermektir. Bu sergiyi gezen halk, deri ürünler hakkında iyi bir düşünceye sahip olacak ve ürün satışları artış gösterecektir. Bir başka sergi de saat firmaları tarafından açılır. Fransız saatçilerinin amacı iç piyasayı elden kaybetmemektir. Bu sergiyle firmalar ilgi gören İsviçre saatleri kadar kaliteli ve şık saatleri ürettiklerini halka gösterirler. Tabii ki bu sergilerin amacı halkı tamamen yerli ürünlere yöneltmek değildir. Amaç, unutulmaya yüz tutmuş ama varlığını hâlâ sürdüren devam eden ürünlerin yeniden hatırlanmasını sağlamaktır.

2.5.1.2. Öğretim-Eğitim

Sabri Esat Siyavuşgil, eğitim-öğretimin dâhilinde yer alan dil konusu hakkındaki fikirlerini de belirtir. Bunlardan biri de Sabri Esat Siyavuşgil **Toprak ve Dil (8 Ocak 1950)** başlıklı yazısında Paris'te ve Paris halkında, Türkiye'den ve Türk halkından ayrı özellikler bulur. Bunu Paris'te kendisi kadar alışmamış bir arkadaşının sözleriyle dile getirir. O arkadaşı, Paris şehrinin çok medeni oluşundan, tabiata ait unsurlarla insanın temas edemeyişinden, insan ayağının Türkiye'deki gibi toprağa değmemesinden şikâyet eder. Sabri Esat'ın toprak olarak gösterdiği, telefon şebekesi için kazılmış toprak, arkadaşına tam anlamıyla toprak hissini vermez. Yazar, Paris'in betona, taş, asfalta dayanan şehircilik tanımına tam uymadığını söyler. Bahar aylarında toprağın kendisini göstereceğini arkadaşına müjdelir. Arkadaşının ikinci şikâyeti, bir yabancıya alışveriş etmek, soru sormak için iletişim kurduğu Fransızların, Fransızca karşısındaki tutumlarıdır. Fransızca bildiğini anladığımız arkadaş, satıcı, garson, polis, kiminle konuşsa, onlar kendisinden meramını tam cümlelerle anlatmasını ister. Onlar, Türkiye'dekinin aksine varlığa ait isim ve sıfatların tam verildiği, tanımların iyi yapıldığı bir cümleden sonra yabancıya isteklerine cevap vermektedirler. Örnek olarak yabancı, tütüncüden "bir sigara istiyorum" dediğinde, "bir paket sigara mı istiyorsunuz" diye sorarak istediğini uzatmaktadır. Türkiye'de ise çok kısa isimler söylenerek satıcı-alıcı ilişkisinin kurulması mümkündür. Yazar, arkadaşının şikâyetinden onun Fransızca düşünmediğini, Fransız diliyle derinden ilişkili Fransız zihniyetini tanımadığını bu şikâyetlerle göstermek ister. Arkadaşı, Fransızların dilleri karşısındaki hassasiyeti belirtirken, insanın bu ülkeden en eski halk şairlerinden en yeni entelektüel yazarına kadar bütün bir kütüphane tarafından imtihana çekildiğini söyleyince, onu Millî Kütüphane'ye, oradaki bir salona götürür. Salonun adı, Fransız Lisanını Koruma Salonu'dur.

Bu şekilde biten metin, Fransızların dil ve kültürlerini korumakta birlikte hareket ettikleri fikri etrafında döner. Satıcı, polis, garson gibi çok kültürlü olmayan Fransız'dan, Akademi ve Millî Kütüphane kurumlarına kadar ortak mukavemet hareketine katıldıklarını gösterir.

Sabri Esat Siyavuşgil, bazı yazılarında da Fransa'daki öğretim-eğitim meseleleri üzerinde durur. **"Paris'te Talebe Nasıl Çalışıyor" (16 Mart 1950)** yazısında Paris'teki üniversite öğrencilerinin ders çalışma sisteminden bahsetmektedir. Önceden hocaların sınavlarda derslerin dışındaki araştırmalardan da soru çıkacağını belirtmelerine rağmen öğrenciler buna kanmazlar. Bu sistem artık değişmiştir. Artık sınavlarda ders dışındaki

araştırmalardan da sorular çıkarır. Amaç öğrenciyi üniversiten sonraki hayata hazırlık yapmasını sağlamaktır. Bu çalışma şekli kişinin tek başına yapabileceği bir iş değildir. Öğrenciler kendi bölümlerinden arkadaşlarıyla gruplar kurmak zorunda kalırlar. Yazar, Sarbon'da kurulmuş psikoloji öğrencilerinden oluşan bir grubun çalışmalarından bahseder. Grup fakülte dekanlığından aldığı izinle çatı katında masa ve dolaplardan oluşan bir çalışma yeri tedarik eder. Gençler bütün psikoloji takip ederek notlar alır ve bu notları hocalarına onaylatırlar. Kendi imkânlarıyla oluşturdukları kütüphaneden de araştırmalar yaparak maliyeti fiyatına bir dergi bastırır. Dergi psikoloji derslerini, kitaplardaki analizleri, konferans konularını, psikoloji dünyasından haberler ve grubun faaliyetlerini konu alır. Bu dergi öyle bir ilgi görür ki ders kitabı gibi her yıl çok sayıda satış yapmayı başarır. Bu grubun başka bir faaliyeti ise konferanslar düzenlemektir. Örneğin yazar İsviçreli psikolog Jean Piaget'yi bu grup sayesinde iki kez dinleme şansını bulur. Grup kendi içinde alt gruplara ayrılır. Bu alt gruplar mesleki konular hakkında toplantılar düzenler. Örneğin bir öğrenci okuduğu kitabı arkadaşlarına anlatarak hep beraber ana düşünceye ulaşmaya çalışırlar. Böylelikle psikolojiye dair gündem takip edilmiş olur. Yazar öğrencilerin hayata korkmadan atılabilmeleri için elbirliği ile çalışmanın şart olduğunu düşünmektedir.

Sabri Esat, Türkiye'nin kendilerini dış ülkelerde iyi tanıtmadıkları görüşündedir. Öğretim-eğitim konusuyla başlayan Sabri Esat Siyavuşgil "**Acı Şeyler**" (16 Şubat 1950) yazısında Paris' in üniversite ve yurtlarla dolu olan bir mahallesinden bahsetmektedir. Yazar ne zaman üniversite mahallesine bir arkadaşı ile gezintiye çıksa ikisinin de içini bir hüznün kaplar. Bu hüznün sebebini yazar şöyle anlatmaktadır: Fransız hükümeti bir üniversite mahallesi kurmaya karar verir. Manzarası ve havası güzel geniş arsalar tedarik eder. Hükümet bu arsaları öğrencileri için kendini mimarisine uygun bina yapmak şartıyla birer arsa ilgili ülkelere tahsis eder. Amerikan Monaco prensliğine kadar her devlet kendi mimarisini yansıtan birer bina inşa ettirmeye koyulur. İngiliz, Yunan ve Norveç öğrenci yurtları bir bir yükselirken ne yazık ki Türkiye'mizden herhangi bir adım atılmamıştır. Yıllardır Fransa ya hem öğrenci hem de işçi göndermemize rağmen devlet büyükleri bu konuya neden bu kadar ilgisiz kaldıkları merak konusudur. Yazar üniversite mahallesinde Türk mimarisini yansıtan bir öğrenci yurdunu görmeyi arzu eder. Tüm dünya ülke öğrencilerinin bulunduğu bu mahallede böyle bir yapının olması Türkiye'nin tanıtımına büyük faydalar getirirdi. İlk bakışta Fransız hükümeti tarafında inşa edildiği sanılan bu binaların birçoğunu o ülkelerin zengin işadamları yapmıştır. Chaillot müzesinde her ülkenin etnografyasına bir köşe

ayrılmıştır. Acaba hiç mi tanıtacak eserimiz yoktur? Çinilerimiz, kitaplarımız, mahalli giysilerimiz ne güne duruyor? Zamanın birinde Paris'e başı kavuklu bir elçi göndermişiz bu elçinin kıyafetleri Fransız tiyatro ve edebiyatına konu olmuştur. Yazar, "biz istiyoruz ki kolumuzu bile kımıldatmadan herkes bizi tanısin, sevsin. Bu şekilde her türlü uluslararası kuruma üye olalım ama hiçbir çaba göstermeyelim" düşüncesin artık zihinlerden kalkması gerektiğini savunur.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Zavallı Tedbirler**" (28 Mayıs 1950) yazısında Paris'teki Türk öğrencilerine sahip çıkmayan Türk yetkililerini hakkındaki eleştirilerinden bahsetmektedir. 21 mayısta Murat Sertoğlu'nun "Paris'teki Türk talebesi kültür ataşemiz" hakkındaki yazısında yer alan konuyu yazar daha geniş biçimde ele alır. Türkiye yıllardır tüm sıkıntılardan, kötülüklerden kurtulacak hayaliyle kıvranır durur. Belli makama gelinceye kadar göz boyamaktan başka bir şey yapmayan kişiler göreve geldikleri zaman adeta yan gelir yatarlar. Rahatına düşkün bu makam sevdalısı kişiler bir sorun karşısında oturdukları yerden kalkmadan sorunu çözmek yerine örtbas etmeyi tercih ederler. Yıllardan beri Türkiye, Paris'e öğrenci gönderir. Üniversite içinde Türkiye yazan küçük bir kulübe dahi yoktur. Öğrencilerin sıkıntısını anlatabileceği bir makam vardır o da üniversiten çok uzak Paris'in en sosyetik mahallesindedir. Solculuğa yönelen birkaç öğrenci Türkiye'yi sıkıntıya sokacak suçlar işlerler. O kadar öğrenci içinde birkaç öğrencinin bu duruma düşmesi çok da kötü bir durum değildir. Bu olay Türk yetkili makamı tarafından ilgi çekici bir şekilde çözülmeye çalışılır. Bu çözüm tektir şöyledir. Paris şehrine artık Türk öğrenci gönderilmemelidir. Buradaki öğrencilerde küçük şehirlerdeki üniversitelere aktarılmalıdır. Bu öneri karara bağlanırsa makam oldukça rahatlayacaktır tabi. Küçük şehirlerde suç işlense bile duyulmayacak ve haliyle bu makam rahatsız edilmeyecektir. Paris dışındaki hiçbir üniversite Paris üniversitesinin sahip olduğu kütüphane, laboratuvar, Güzel Sanatlar Akademisi ve hocalarına sahip değildir. Öğrenci Paris'e gönderilmeyecekse Fransa'ya gelmiş olmasının hiçbir anlamı yoktur. Makamlar rahatsız olmasın diye gençlerimizin gelecekleriyle oynamak ne büyük bir saçmalaktır. Diğer ülkeler bizim gibi değildir. Bu makamlar işlerini doğru bir şekilde yaparlar. Sorunları mantıklı bir şekilde çözmek için çaba gösterirler. Ama biz ne yapıyoruz? Her zamanki gibi işin kolayına kaçıyoruz.

2.5.1.3. Fransa'da Kültür ve Sanat

Siyavuşgil, Paris'te müzik, sahne sanatları, konferanslar, anma toplantıları gibi kültür-sanat etkinliklerinden bahseder.

2.5.1.3.1. Sahne Sanatları

Müzik konusu "**Fransa ve Şarkı**" (10 Nisan 1950) yazısında yer alır. Fransız halkının müziğe ilgisinden bahseden bu yazıya göre, bu millet şarkı dinleme ve söyleme hayranıdır. Bir annenin çocuğu ile beraber güneşli bir günde gezerken adeta düet yaparcasına şarkı söylemeleri, dilencilerin el açarak değil de şarkı söyleyerek veya bir çalgı çalarak dilendikleri, radyolardaki her türlü reklamın müzik eşliğinde olması Fransız halkının müziğe olan ilgisini göstermektedir. Fransa'da herkesin katılabileceği şarkı yarışmaları düzenlenir. Bu yarışmalarda ünlü kişilerden oluşan jürinin oylarıyla birçok kişi derece alır. Sadece şarkıdan ibaret tiyatrolarda, güncel olayları iğneleyici programlar düzenlenir. Bazı üniversiteler yılın en iyi şarkısını seçer ve sahibine ödül verirler. Fransa' da iyi paralar kazanan şarkıcılar kötü durumdaki meslektaşlarının faydalanması amacıyla bakım evleri inşa ettirirler. Fransızlar her türlü müziği keyifle dinlerler ama hafif ve sürükleyici makamlardaki güncel olayları konu alan şarkılara karşı daha ilgilidirler. Fransız şarkıcılar hem repertuarları açısından hem de müzik tarzları açısından birbirlerinden farklı olmaya çok dikkat ederler. Şarkıcı bazen bir âşık bazen de bir çılgın olmasını iyi bilir. Şarkı Fransızların müzik ihtiyacı değil de asıl olarak birbirlerinin üzüntü ve sevinçlerine ortak olma duygusunu tatmin etme amaçlıdır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Paris'in Meşhur Sacha'sı**" (05 Şubat 1949) yazısında Lucien Guitry'nin oğlu piyes yazarı ve aktör Sacha'dan bahsetmektedir. Sacha, Fransa gündeminde sürekli yer alan gerek yazdığı ve oynadığı piyeslerle gerekse de büyük sansasyon yaratan boşanma davalarıyla dikkat çeken ünlü bir sanatkârdır. Yazdığı ve oynadığı piyeslerde, etrafında çok değerli sanatçılar olmasına rağmen Sacha sadece kendini ön planda gösteren ve halk tarafından çok sevilen biridir. Süslediği değerli eşyalarla dolu evi adeta bir müze gibidir. Anketlere göre Sacha en iyi on piyes yazarı arasında yer almaktadır. Sacha'nın şöhreti savaş yıllarında azalmaya başlar. Paris'in işgalden kurtulmasıyla Alman yandaşı olarak bilinen Sacha tutuklanır ve Goncourt akademisindeki görevinden de kovulur. Halk Sacha hakkında artık olumsuz düşünmeye başlar. Hatta bir gün milliyetçi Fransızlar tarafından yakalanarak zorla savaş kurbanları abidesinde diz çöktürülür. Bu olaylara tepki olarak Sacha, tiyatrosundaki programına altmış yıllık sanat hayatını anlatan ve aldığı ödülleri gösteren, akademik kariyerinden de bahseden bir bölüm ekler. Bu hareketi tiyatro camiası tarafından tepki görür. Ortodoks kilisesinde bir Romanyalı kadınla evlenmesi bile halkın öfkesini yumuşatamaz. " Leş Kargaları Allah'a Ismarladık" başlığı adı altında yazdığı yazısı Fransız gazeteleri ve medyası tarafından büyük tepki görerek Sacha'ya karşı bir savaşa neden olur. Son olarak

da "Canımı Kurtardın" adlı piyesiyle seyircinin sempatisini kazanmaya çalışır. Yazara göre Sacha'nın ortalardan kaybolması, özlenmesini ve halkın kendisini tekrar benimsemesini sağlayabilir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Canımı Kurtardın" (12 Şubat 1950)** yazısında bulvar tiyatrolarından ve Sacha'nın " Canımı Kurtardın" adlı piyesinden bahsetmektedir. Siyavuşgil'e göre; Bulvar tiyatroları halkın ilgisini çeken hoşça vakit geçirmek için hazırlanan eğlenceli piyesleri sahneler. Klasik piyeslere meraklı olanların bile bulvar tiyatrolarına giderek aşk hikâyelerinin sahnelendiği oyunları izlemekten bile zevk alırlar. Yazar, Sacha Guitry'in yazıp Fernandel'in oynadığı "Canımı Kurtardın" adlı piyesindeki basit oyundan bahseder. Baron adlı zengin kişiden iş isteyen bir genci para vererek kapıdan kovar. Genç bu parayı kabul etmez. Baron bir gün bir araba kazasını bu genç sayesinde atlatır. Bu sebepten gence konakta iş verir. Yaşlı Baron hasta bakıcı kıza âşık olur. Genç kıızı kurtarmak için Baron'un eski sevgilisi Kontes'e âşık olmuş numarası yapar. Hasta bakıcı kızın bir doktorun eşi olduğunu öğrenen Baron böylelikle eski hayatına geri dönerek insanlarla kaynaşmaya başlar. Fernandel'in komik hareketleri ve Sacha evinden getirdiği süslü eşyaların dekoru ile göstererek seyirciyi sahneye bağlar. Yazara göre seyircilerden hiçbiri bu piyes hakkında herhangi bir yorum yapmaz. Bu piyesin seyirciye kazandırdığı tek şey eğlenceyle geçirdikleri birkaç saatten ibarettir. Bulvar tiyatroları sirk ve müzikholler gibi eğlenceli yerlerdir. Modern Fransız tiyatrolarını kesinlikle temsil edemezler.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Paris'te Bir Zenci Balesi" (19 Şubat 1950)** yazısında sanat dünyasının başkenti Paris'teki zencilerden oluşan bir bale grubunun gösterisinden söz eder. Yazar dünyanın neresinde olursa olsun ün sahibi bir heykeltıraşın, bir bale yıldızının Paris seyirsinden tam not alıncaya kadar kendini dünyaya kabullendiremeyeceğini savunur. Paris yirminci asırda diğer sanat dallarındaki büyüklük kavramını kaybetmesine rağmen hala bale sanatında dünyanın başkenti kabul edilmektedir. Paris halkı baleye inanılmaz bir ilgi gösterir. Bale okulları sayılamayacak kadar fazladır. Bir bale gösterisinde biletlerin pahalı olması halkın ilgisini azaltmaz. Salonlar her zaman ağzına kadar doludur. Paris'e kendini ispatlamaya gelen Katherina Dunham'ın yönetimindeki zenci bir bale grubu Chaillot tiyatrosundaki gösterisini izleme fırsatı bulan Siyavuşgil o geceyi okuyucularına şu şekilde aktarır; Afrika müziğiyle başlayan gösteri ara ara Dunham'ın şarkı söylemesi ve zencilerin günlük yaşantılarındaki hareketlerin sergilenmesiyle devam eder. Gösterişli kıyafetleriyle grup İstanbul halkının da bildiği Ram Gopal'ın Hint danslarındaki gibi el, parmak, kol, göğüs

ve karın titretme hareketleriyle ilginç bir gösteri sergilemektedir. Dunham'ın yarı çıplak zenci grubu kötü bir görüntü sahnelemektedir. Örneğin korku hali bir hayvan bağırtısı şeklinde ifade edilmiştir. Bu durum, seyircileri günlük hayattan alıp bir rahatlama sağlayamamaktadır. Parisliler Dunham'ın bu gösterisini izlerken kendilerini sanki mağara yaşantısına geri dönüyor gibi hissetmektedirler. Bu çirkin görüntüler eşliğindeki bale gösterisi, hayranlıkla izlenen beyaz tüllü kıyafetleriyle bir nur gibi göze hitap eden, medeniyet kokan gerçek bale gösterilerinin değerinin anlaşılmasını sağlamaktadır.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Iturbi'nin Bir Konserinde" (12 Mart 1950)** yazısında İspanyol piyanist Iturbi'nin konserinden ve konserin amaçlarından bahsetmektedir. Yazar, birinci konserini kaçırmış olduğu Iturbi'nin ünlü ikinci konserini izleme fırsatı bulur. Iturbi sempatik tavırlarıyla halk tarafından beğenilen bir piyanisttir. Paris sanatkarların kendini ispatlamak adına bir imtihan yeri olarak bilinir. Iturbi'nin altmış kişilik Valensiya orkestrasıyla düzenlediği bu konserin bir diğer amacının da İspanya'nın Birleşmiş Milletlere kendini hatırlatmak ve kredisini arttırmak amaçlı olduğudur. Halkın birbirine sevgi beslemesi hükümetlerin anlaşmalarından daha önemlidir. İturbi konserine Wagner'den, Mozart'tan, Girschvin'den caz tempo tarzı parçalarla başlayarak genç halkı coşturmasını bilir. Bir taraftan piyanosunu çalarken bir taraftan da orkestrayı yönetmesi hayranlıkla izlenir. Konserin ikinci kısmında İspanyol müziğine Paris operası eski sanatçılarından Ninon Valin'in eşlik etmesi dinleyenlerin çok hoşuna gider. Fransız halkına bir latife olarak bestekâr Maurice Ravell'in Bolero'sunu çalar. Yalnız nefesli çalgılardaki akort bozuklukları Iturbi'yi utandırır. Daha sonra orkestra mükemmel bir performans gösterse de Iturbi'nin yüzündeki utanç ifadesi değişmez. Bu yüz ifadesini yazar, psikoloji dersinde öğrencilere anlattığı beyaz öfkenin ifadesine benzetir ve Iturbi'nin tek başına konser vermesinin geleceği adına daha iyi olacağını düşünür. Çünkü İturbi Valensiya orkestrasını gölgede bırakacak kadar başarılı bir performans göstererek kendini ispatlamış olur.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Chatelet Tiyatrosu" (26 Mart 1950)** yazısında Modern tiyatroyla yakından ilgisi bulunmayan Chatelet Tiyatrosu'ndan bahsetmektedir. Bu tiyatro Parisliler ve Paris' i ziyarete gelen turistlerin büyük ilgi gösterdiği tiyatrolardır. Chatelet Tiyatrosu diğer Paris tiyatroları gibi merkezi bir yerde değil, ticaret ve esnaf semti olan Rodi caddesi üzerindedir. Chatelet meydanında karşılıklı iki tiyatro bulunur. Biri ünlü tiyatrocuların sahne aldığı ama işletmesinin sürekli iflas ettiği Sarah Bernhardt tiyatrosudur. Diğeri ise büyük sahnesi olan dekorların hızla değişmesini sağlayabilen makineler ve süper ışık sistemine sahip, bünyesinde çocuk ve erkeklerden geniş figüran

kadrosu bulunduran Chatelet Tiyatrosu'dur. Bu tiyatrodaki bilet fiyatları diğer tiyatrolardaki bilet fiyatlarından ucuz değildir. İşletme sahipleri ciddi gelirler elde ederler. Ünlü eserleri konu alırken bile atlar, develer, filler, trenler ve kalabalık kadrosuyla sahneyi adeta bir sirk alanına çevirerek seyirciye eğlenceli dakikalar yaşatırlar. Yazar bu eserlerin sahnelenmesini piyes değil de oyun olarak adlandırılmasının daha doğru olacağını düşünür. Jules Verne'nin yazdığı çocuk edebiyatının şaheserlerinden "Michel Strogoff" ve "Far-vestli Annie'de bile edebiyattan ve sanattan tamamen uzak, sahne şovlarıyla ve orkestra müzikleriyle renklendirilmiş bir oyun sahnelenir. Sahnenin en başarılı gözde kişileri iki fil ve kaplan kıyafeti giymiş iki komedyendir. Yazar Chatelet Tiyatrosu'nu bir eğlence yeri ve sinemanın canlı haline benzetmektedir.

"Comédié-Française'de" (27 Temmuz 1950) tiyatro oyunları tercüme eden Sabri Esat Siyavuşgil'in iki tiyatrocusu dostu Vasfi Rıza ve Lütfi Ay ile ziyaret ettiği Comédié-Française tiyatrosu hakkında tanıtıcı bilgiler vermektedir. Üç asırdan beri faaliyet gösteren bu tiyatronun müdürü olan M.Touhard, onlara, seyircilerin bildiği salondan çok daha farklı bir Comédié-Françaises binasının içini gezdirir. Merdiven ve dehliz duvarlarını, üç asır boyu orada çalışmış sanatkarların portreleri ve büstleri doldurur. Sahnesine girerler. Sahne modern tiyatronun kullandığı döner sahne, asansör, ray gibi makineleri kullanmayı reddeder. Dekorcuların sessizce çalışmalarıyla, dekoru otuz kez değişen "Saten Ayakkabı" piyesini dahi sahnelemişlerdir. Dekorlarla ilgili aksesuarlar, elli bine yakın kıyafet civarda kiraladıkları binalarda saklanır. Yazarın en fazla dikkatini tiyatro locaları çeker. Bunlar, aktör ve aktrislerin gece kalmaları dışında bütün vakitlerini geçirdikleri duşu, tuvaleti, dinlenme koltuğu olan, içini istediği gibi dekore ettikleri yerlerdir. Konservatuardan yeni mezun olup buraya girmeye hak kazanan sanatçılar da, "Moliere'in evinde kendilerini rahatsız hissetmesinler" diye bu localarda kalabilirler. Üç Türk, o akşam oynanacak Cyrano de Bergerac'ta oynayan Jean Martienelli'nin locasına girerler. Locasında, oyunla ilgili pek çok aksesuarlar kullanılmak üzere hazır durmaktadır. Alt katta on bin ciltlik Moliere'den bugüne kadarki tüm sahne eserleri bulunduran bir kütüphane vardır. İçinde büyük tarihi değeri olan Moliere ilk tabloları, Hugo'nun Hernani el yazmaları... gibi önemli metinleri burada bulmak mümkündür. Burada büyük bir hevesle araştırma yapan gençler göze çarpar. Tiyatronun yöneticileri elektrikli konfor ürünlerinin olmadığını ama üç yüz yıllık hatıraları olduğunu söyleyerek avunur. Ama hatıralar, sanatçıları her gün "taze bir genç kız neşesiyle ayakta tutmaktadır."

Sabri Esat Siyavuşgil "**Ciddi Tiyatro**" (30 Temmuz 1950) yazısında Comédié-Française müdürü Tauchard ile yaptığı sohbette, bu meşhur tiyatronun yönetimi ve faaliyetleri hakkında aldığı bilgileri nakleder. Tiyatroyu iyi bilen kişi olarak kendisi sorar, elli yaşlarında, uzun boylu, sarışın, nazik bir insan olan M. Tauchard, cevap verir: Devletin bu tiyatroya ne kadar bütçe ayırdığı sorusuna aldığı iki buçuk milyon Türk Lirası cevabını çok fazla bulur. Buna karşılık müdür, devletten çok yardım almadıklarını söylemektedir.. En kıdemli kişinin maaşı bin lira, genç mezunlarınki ise iki yüz liradır. Bu kişiler vergisini ödemek zorundadır. Bu maaş, Paris gibi pahalı bir şehirde yaşamaya yetmediğinden oyuncuların dışarıda çalışmalarına izin verilir. Ancak oyuncuların asıl hedefi, edebiyat ve sanataleminin alkışlarıyla son temsillerini verip öyle emekliye ayrılmaktır. Artistlerin sahneye çıkma programlarına dair sorusuna, haftada sekiz temsil cevabı alır. Ancak repertuar sistemiyle çalışıldığı için artistler hiçbir zaman boş kalmazlar. Her program için daima provalar düzenlenir. Örneğin tiyatronun en yaşlı artisti M. Desi yüz altmış dört kez sahneye çıkıp dördü ilk defa olmak üzere yirmi dört ayrı rol alır. M. Chamara'da yüz doksan yedi kez sahneye çıkıp toplam otuz rolde oynar. M. Martinelli iki yüz elli bir kez sahneye çıkıp otuz yeni rol alır. Bunların bir kısmı Cyrano de Bergerac, Ruy Blas, Don Cesar gibi ağır rollerdir.

Comédié-Françaises'de sanatçıların hiçbir zaman teftiş edilmediğini, kontrolü sanatçının bizzat kendi kendisine yaptığını öğrenen yazar, onların işlerine nasıl son verildiğini sorar. Mevsim sonunda yöneticilerin, sanatçıların seçtikleriyle bir toplantıda, yaşlı sanatçılar dışarıya çıkarılmakta, onların başarısız olduğu düşünülüyorsa uygun bir dille anlatılmak şartı ile tiyatrodan uzaklaştırma kararı alınmaktadır. Comédié-Françaises'de her sanatçının gayreti, kuruma bağlılığı detaylı bir şekilde inceleme altına alınır. Ortaklar dâhil herkes yirmi dört saat içinde tiyatrodan çıkarılma ihtimaline sahiptir. Böylelikle sürekli aynı rolü oynayan kıdemli artistlerin yerine genç sanatçılara da fırsat verme imkânı doğar.

Eser seçiminde Fransız zevk ve kültürünü yansıtmaya gücü olan eserlerin seçildiğini, senelik programı hazırlama işinin müdüre ait olduğunu, program yapılırken hiçbir oyuncuyu işsiz bırakmama düşüncesinin de göz önüne alındığını öğrenen yazar, bu sanatçı milletini temsil eden tiyatronun yönetimini de kendine yakışır ciddilikte gördüğünü belirtir.

2.5.1.3.2. Anma Toplantıları

Sabri Esat Siyavuşgil "**İhtifalde Ölçü**" (02 Şubat 1950) yazısında Fransızların ünlü kişilerini anma töreninde dikkat edilen hususları konu alır. Sabri Esat Siyavuşgil öncelikle Fransa'nın geçmişini unutmayan, kültürünü sevgiyle yaşatan bir ülke olduğunu belirtir. Düzenlenen sergi ve toplantılarda yayınlanan eserlere bakılarak da kolaylıkla fark edilebilecek boyuttadır. İlim, edebiyat ve sanatta büyük faaliyetlerde bulunmuş ünlü kişileri anarken izleyenleri sıkmayan bir tören hazırlanır. Bu törenler genelde bu ünlü kişinin hatırasını yaşatmak için kurulan dernekler tarafından hazırlanır. Bu dernekler ünlü kişilerin eserlerini eksiksiz bir şekilde toparlanmasını, evlerinin hatıralarla dolu bir müze haline gelmesini, cadde ve sokaklara bu sanatkârlarının isimlerinin verilmesini sağlarlar. Yazar anma törenlerindeki dikkat çeken hususlardan şöyle bahsetmektedir. Törenler genelde ünlü kişinin doğum tarihinin yüz, ölüm tarihinin ise on, yirmi beş, elli, yüzüncü yılında yapılır. Bu törenlerde, nutuk ve sunum kısmı kısa geçilir. Konukların sıkılmaması için dans ve müzikli kısmın daha fazla sürede olmasına dikkat edilir. Şiirler bu işi meslek haline getiren sanatkârlar tarafından ve genellikle Comédié-Française ünlüleri tarafından okunur. Yazar büyük dikkatlerle hazırlanan bu törenlere olan hayranlığını belirtmekten geri kalmaz.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Sorbonne'da Pierre Loti İhtifali**" (20 Ocak 1950) yazısında ünlü Fransız yazarlarından Pierre Loti'nin yüzüncü doğum günü sebebiyle düzenlenen anma törenindeki faaliyetleri anlatmaktadır. Sabri Esat Siyavuşgil bir arkadaşı ile bu törene katılmak ister. Taraflarına davetiye gönderilmediği için törenin yapılacağı yere yani Sorbonne salonuna giderler. Daha Pierre Loti der demez bekçi iki bilet çıkarıverir, kendilerinin İstanbul üniversitesinde hoca olduklarını belirtmelerinden sonra bekçi normal tribün biletini alır ve protokolden bilet ayarlar. Bu törene cumhurbaşkanı dâhil olmak üzere devlet büyükleri bile katılır. Tören Pierre Loti cemiyetinin faaliyetlerini ve bu törende emeği geçenler için hazırlanmış olan teşekkür yazısının okunmasıyla başlar. Ardından bir saat kadar Gerard Bever'in hazırladığı nutuk, Clavude Farrare ve Yvon Delbos'un hitabeleri bundan sonra Pierre Loti'nin genç yaşta denizci olmak istediğini anlatan "bir çocuğun romanı" adlı eseri etkili bir şekilde okunur. Ardından kızlı erkekli oynanan Breton danslarını bizim Karadeniz horonuna benzeten yazar ve arkadaşı keyifli saatler geçirir. Daha sonra Basque gençleri kızlı erkekli, Basque dilinde halk şarkıları söyledikten sonra bizim çifteliyi andıran oyunları ile gösteriyi renklendirirler. Üç genç erkek ve iki genç kızdan oluşan grubuyla gitar eşliğinde oynanan danslarla tören sona erer.

2.5.1.4. Fransa'da Ahlak

Yazar, Fransa'yı toplumsal ve ahlâki açıdan tehdit eden unsurların üzerinde durarak rasyonel bir ahlâk eğitimini oluşabilmesini yazılarına konu alır.

Sabri Esat Siyavuşgil, Fransa'nın genel ahlâk durumunu da sosyopsikolojik bir dikkatle inceler. Sabri Esat Siyavuşgil "**Fransa'da Gangsterlik**" (19 Mart 1950) yazısında gangsterliğin çıkış sebeplerinden ve savaşa maruz kalmış milletlerin sıkıntılarından bahsetmektedir. Savaş sonrası Fransa'nın özellikle büyük şehirlerinde güpe gündüz herkesin gözünün önünde banka, fabrika, mağaza gibi işyerlerinin soyulması olayları ortaya çıkar. Gangsterler soyacağı yeri başta tespit edip çalışanlarına kadar araştırdıktan sonra çaldıkları otomobille soyacağı yere silahlı baskın yaparak tüm parayı alıp ortalıktan kayboluverirler. Bu suçluların çok azı yakalanabilmektedir. Hükümet bu gangsterlik olaylarını durdurmak için sokak başlarına polis noktaları, cezaları arttırıcı kanunlar getirse de pek başarılı olamaz. Yapılan araştırmalara göre bu suçları işleyenlerin çoğu savaş zamanı karaborsacılık yapan kişilerdir. Savaş sonrası hükümet kararıyla önlemler alınarak karaborsacılığa bir son verilir. Yüksek gelirler elde etmeye alışan karaborsacılar bu duruma alışmadığı için para kazanmanın kısa yolu olarak gangsterliği seçmişlerdir. Birçoğu zaten Alman işgali karşısında silahlı mücadele verdikleri için kendi canları da dâhil olmak üzere insan hayatının onlar için hiçbir önemi yoktur. Savaşa maruz kalmış olan ülkelerin halkı, barışa ve sakin hayata adapte olma süreci zor geçer. Senelerce bambaşka şartlarda yaşayan insanların psikolojisini düzeltmek o kadar da kolay değildir. Bu kötü duruma bir de iyi yönüyle bakılacak olursa en azından genç neslin suç oranının yok denecek kadar azdır. Bu durum gangsterlik olaylarının Fransa da kısa bir sürede ortadan kalkacağını göstermektedir. Yazı 1950'lerin korkusu ile biter: Tam bir sükûnet ve barış elde edilmeden Üçüncü Dünya Savaşı başlayacak olursa insanlık mağaradaki ilkel insan haline dönercesine çok kötü bir hal almaya mahkum kalacaktır.

2.5.1.5. Fransa'da Çeşitli Kurumlar

Sabri Esat Siyavuşgil, Fransa'daki birtakım kurumların nasıl çalıştığını görmüş ve bunları okuyucusuna aktarmak ister. Kendisi psikolog olduğundan, psikoloji kuruluşlarına bilhassa dikkat eder. "**Fransız Psikoloji Cemiyetinde**" (1950) yazısında Fransız Psikoloji Cemiyeti konferanslarından ve psikologlara tanınan iş fırsatlarından bahsetmektedir. Fransız Psikoloji Cemiyeti emekli psikologların, üniversite hocalarının ve psikoloji öğrencilerinin katılımıyla her hafta cumartesi öğleden sonra toplanır.

Toplantının amacı psikologlara tanınan iş imkânları hakkında bilgi vermek ve belirlenen bir konu hakkında bir konferans düzenlemektir. Yazar, Fransa'daki psikologların çalışma sahaları hakkında da bilgi vermektedir. Fransa'da 1938'de çıkan bir kanunla mezuniyetinden sonra bir kişi işe alınmadan önce zekâ ve becerilerine yönelik testlere tabi tutulmak zorundadır. Bu kanun sayesinde özel psikolog muayenahaneleri faaliyet göstermeye başlamıştır. Devlet kurumları ve rasyonel düşünen tüm özel şirketler eleman alımı sırasında bu kurumlara başvurumaktadırlar. Bazı okullarda öğrencilerin bölüm seçmelerine yardımcı psikologlar aktif halde çalıştırılmaktadır. Akıl hastaneleri ve Paris üniversitesi hastalardaki ilk teşhiste psikolog yardımı almaktadırlar. Genelkurmay orduyu daha verimli hale getirmek için askerlere görev dağılımı yapmadan önce psikologlar nezaretinde zekâ ve beceri testleri yapmaktadır. Bunların dışında Fransız hükümeti ders verme zorunluluğu bulunmayan sadece belirli laboratuvarlarda psikoloji ilmi hakkında buluşlar yapmak üzere üniversitelerin en çalışkan öğrencilerine iş imkanı sağlamaktadır. Büyük ilgi gören bu toplantılar da konuşmacı özenle hazırladığı belli bir konuyu dinleyicilerine okur. Dinleyicilerden konuşmak ve yorum yapmak isteyenlere söz hakkı verilir. Söz hakkı alanlar konuşmacıyı eleştirirken saygı sınırlarını kesinlikle aşmazlar.

Yazarın tanıttığı bir kurum da İlim Araştırmaları Merkezi'dir. 17 Ağustos 1950 tarihli **"İlim Araştırmaları Merkezi'nde"**de Fransa'daki İlim Araştırmaları Merkezi'ndeki çalışmalar hakkındaki bilgilerden bahsetmektedir. Yazar, insan ilimleri yöneticisi M. Jamati'den teşkilatın çalışmaları ve yönetimi hakkında bilgiler alır. Bu merkez stajyer, mülhak, vazifeli, şef ve müdürlerden oluşan iki bin kişilik kadroya sahiptir. Düşük maaşlara çalışan araştırmacılar müracaatlar sonucu branşlarına göre mülakata alınır. İşin uzmanları tarafından uygun görülürse bir iki yıl stajyer olarak çalışmaya başlar. Stajyer, araştırmacı, sahasında çalışarak amirine günlük raporlar verir. Araştırmacıyla ilgili en küçük bir memnuniyetsizlik karşısında bu merkezden ayrılması gerektiği kendisine bildirilir. Burada yapılan çalışmalar bültenler sayesinde tüm ilgilenenlere duyurulur. Felsefe, tarih, sosyoloji, psikoloji gibi insan ilimleri hakkında da ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Genç araştırmacılar bireysel çalışma sistemine yönlendirilirler. Amaç kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamaktır. Grup şeklinde çalışmalar gerektiğinde herkes konuya tam hakim olmak şartıyla kendi alanında çalışmalar yapar. Herkesin çalışmaları toplanarak sonuçlar elde edilir. Bu ilim merkezlerinin amacı halka hizmet olduğuna göre devletlerin destek vermeleri de gayet normal bir durumdur

Sabri Esat Siyavuşgil "**Cemiyet Emrinde Psikoloji**" (11 Eylül 1950) yazısında Fransa'daki Psikoteknik Tetkikler ve Araştırmalar Merkezi'nin faaliyetlerinden bahsetmektedir. Yazar bu kurumu ziyaret eder ve kurum müdürü M. Morali'den bilgiler alır. Bu kurum insanların zor durumlarına çare bulmak amaçlı kurulur. Hastalıklar, iş kazaları, savaş gazileri gibi iş yapamaz duruma gelmiş kişilere kabiliyetlerine uygun iş imkanı sağlamak amaçlı çalışmalar yapan bu kurum, yeni makinelere ayak uyduramayıp işten ayrılan kişilere de yardımcı olmaktadır. Çalışma bakanlığı bu gibi iş mağdurları için mesleki eğitim veren okullar açarak, devlet bütçesinden kırk milyon lirayı sırf bu iş için ayırmaktadır. Bu okullara yılda kırk bine yakın kişi başvuru yapar. Burada en başta zekâ seviyesini tespit etmek amacıyla kişilere testler uygulanmaktadır. Daha sonra dil bilgisi ve mantık derecesini ölçme işlemine geçilir. En sonunda da karakter muayenesi yapılarak tüm veriler kaydedilir. Mülakat sonucu kişilere en uygun işin ne olacağı, kendi isteği de göz önünde bulundurularak tespit edilmiş olunur. Devlet tarafından iş kabiliyeti olanlara iş imkânı zaman geçmeden sağlanır. Böylelikle halkına hizmet veren bir devlet, sürekli kuvvetli kalmayı başarır. Yazara göre böyle faaliyet veren bu kurumu ve devlet adamlarını tebrik ve takdir etmek gerekir. Bizim bu tarz faaliyetler gösteren herhangi bir kuruma sahip olmamız ise çok üzücü bir durumdur. Mağdurları değil sapaşğlam kişilere bile iş imkânı sağlamamamız da acı bir gerçektir.

2.5.1.6. Paris'te Türk Faaliyetleri

Sabri Esat, "**Paris'te Bir Türk Profesörünün Konferansı**" (23 Şubat 1950) yazısında, kıvançla bir Türk profesörünün konuşmasına duyulan ilgiden bahseder. Paris Üniversitesinin düzenlediği Osmanlı İmparatorluğu konulu konferansta Prof. Ömer Lütfü Barkan konuşmaktadır. Paris Üniversitesi Türk Tetkikleri Merkezi'nin düzenlediği bu konferansa günlerce öncesinden tüm üniversite ve okullardaki ilanlarla herkes davet edilir. Konferansın konusu 15. ve 16. yüzyıllardaki Osmanlı İmparatorluğu'nda tutulan yazıların mevcut olduğu defterlerdeki istatistik sonuçlarıdır. Konferans salonu tamamen dolmuştur. Ünlü tarihçilerden Lucien Febvre, Gabriel Cahen, Refik Şükrü Suvla, edebiyat fakültesinden Mehmet Kaplan, Şahabettin Tekindağ, Abdulkadir Karahan, şair Ahmet Kutsi Tecer yanında Fransız yetkilileri konuklar arasında olmasına rağmen Türk elçiliğinden hiç kimse bulunmamaktadır. Ömer Lütfü'yü konuklara M. Luchen Febre övgü dolu sözlerle takdim eder. Konferansı Fransızca sunan Lütfü Osmanlı İmparatorluğu'nun 15.ve 16. yüzyılındaki sosyal ve ekonomik durumu hakkındaki uzun araştırmalarından bahsetmektedir. Profesör Osmanlı

İmparatorluğu'nun sadece anlaşmaları, hanedanlıkları ve harem sistemiyle kulaktan dolma fikirlerle bahseden batı tarihçilerini eleştirerek, asırlarca devam eden bir gayet ne bir sayım sistemine sahip İmparatorluğun sosyal ve ekonomik yapısının geniş araştırmalar yapılmadan öğrenilemeyeceğini, Türk tarihi hakkındaki yanlış görüşlerin düzeltilmesi gerektiğini belirtir. Konferans sonunda büyük alkış alan Lütü'nün ardından M. Fevre kürsüye çıkarak teşekkür eder ve Osmanlı İmparatorluğu hakkında gerçek bilgilere sahip olmak için Türk-Fransız tarihçileri elbirliği ile çalışmalar yapmak zorunda oldukları mesajını verir. Yazar üniversitelerin atmış olduğu bu büyük adımların, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından da atılması gerektiğini, aksi takdirde Türkiye'nin ve Türk kültürünün dünyaya tanıtılmasının bir hayal olacağını belirtir.

2.5.2. İngiltere Yazıları

2.5.2.1. İngiltere'de İnsan ve Zihniyet

Sabri Esat Siyavuşgil "**Bugünkü İngiliz**" (27 Nisan 1950) yazısında Londra 'da bulunduğu günler boyunca İngiliz halkı hakkındaki ilk düşüncelerini kaleme alır. Avrupalılara göre İngiliz halkı sabah kahvaltısında sütlü çayla domuz pastırması ve tütün balığı yiyecek kadar ilginç insanlardır. İngilizler inanılmaz derecede soğukkanlı etrafında gelişen olaylara karşı vurdumduymaz, herkese tepeden bakan, yolculuklarda boş sohbetten kaçınarak kitap okumayı tercih eden bir halktır. Herhangi bir konuda yardım ihtiyacı olan bir kişiye gördüğü halde yardım etmeyi aklının ucundan bile geçirmezler. Yalnız, bilgisine ve görüşüne başvurulması durumunda elinden gelen her türlü yardımı yapmaktan geri kalmaz. Yazar bu düşünce ve davranışların İngiltere'de yavaş yavaş kaybolduğunu yaşadığı bir örnekle anlatır. Trafalgar meydanında arkadaşıyla otobüse binen yazarın konuşmalarıyla şehri tanımadıklarını fark eden bir İngiliz, kendiliğinden yazar ve arkadaşına dönerek şehir hakkında bilgiler vermeye başlar. Mağazaları, parkları, bahçeleri ve tarihi yerleri tek tek anlatır. İngilizlerin soğukkanlılığı kendini ilgilendirmeyen konulara burnunu sokmadığının ifadesidir. İngilizliler Fransızlar gibi değildir. Sokaktaki bir kişinin kafasını yukarı kaldırmasıyla Fransızlar o kişinin etrafına toplanırken, İngilizlerde ise bu böyle olmaz. Bir kişi bile o kişinin etrafında durmaz. İngilizler futbol sevdalıları bir millettir. Bu özellikleri ile İngilizler diğer milletlerden çok farklı olduğunu göstermektedir.

Sabri Esad Siyavuşgil "**Hoş Görmek**" (07 Mayıs 1950) yazısında İngiltere'deki demokrasiden ve hoşgöründen örnekler vererek bahsetmektedir. Avrupa hayat ve kültürünün temelini insanlığa karşı göstermiş olduğu önem ve hoşgörü oluşturmaktadır.

Avrupa'nın düzenli bir yaşam tarzının olması herkesin fikrine ve düşüncesine saygı duyarak zıt düşüncelerini bile dinleyebilme özelliğine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hoşgörü zihniyeti o kadar yaygın ve fazladır ki bazen abartı olduğu bile düşünülebilir. Bir insanın kendi hoşgörüsüzlüğüne inceleyecek olursa asıl meselenin başkalarını susturup kendi bildiğini okumaktan ibaret olduğunu gösterebilmektedir. Kendine güvenen kişiler genelde hoşgörülü insanlardır. Kendine güvenmeyen aciz insanlar ise hoşgörüden uzak yaşayan insanlardır. Avrupa'nın kültür bünyesinde örnek aldığı İngiltere savaş sonrası bile ilim, edebiyat, sanat ve halkın refahına önem vermekten eksik kalmayan her zamanki gibi hoşgörülü bir devlettir. İngiltere'nin demokratik yaşantısının yansıması olan hoşgörüden bir örnekle fikrini açıklamaya çalışır. Hyde parkta yirmi kadar halk hatibi gruplar halinde etrafına toplanan kişilere din, sosyalizm gibi birçok konuda bilgiler vermektedir. İleride zenci bir hatibin konuşması dikkat çeker. Zencilerin yaşam tarzının kötü olduğunu, bu ırkın zulüm içinde yaşadığını bu durumun insanlığa yakışmadığını belirten hatip her defasında acıklı bir tablo çizer. Bu gidişatın tek sorumlusunun geri kafalı sülük İngilizlerdir diyerek hakaretler savurmaktan çekinmez. Oradaki İngiliz vatandaşları ve polisler bu konuşmaları gayet sakin bir şekilde dinlerler. Hoşgörünün adeta dünyadaki merkezi olan İngiltere de bu tarz durumları görmek gayet normaldir. Yazarın İngilizler hakkında duymuş olduğu bazı tereddütlerde bu örnekle yok oluvermiştir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Yine Müsamahaya Dair" (14 Mayıs 1950)** yazısında İngiltere'deki hoşgörü anlayışından örnekler verilir. Yazar, İngiliz toplumuna yaklaştıkça değişik olay ve konulara şahit oldukça İngilizler hakkında daha sağlam fikirlere sahip olduğunu belirtir. İnsanlara ters gelen bazı şeyler hatta kan dökülen konular zamanla doğal karşılanabilecek bir hal alıp günlük yaşantımıza dahil olabilir. Yazar, Pen kulübünün Fransız yazarlar için düzenlenen bir yemeğe katılır. İngilizlerin hoşgörü ve saygınlığını ispatlayacak bir olay yazarın dikkatini çeker. Klüp başkanı Mav Carty'nin hoş geldiniz konuşmasının ardından Fransız yazar Andre Chamson söz alır. Daha sonra İskoç Pen Klüp başkanı Eric Linklater mikrofonu eline alır. Yemek Fransız yazarlar adına verildiği için konuşma konusunun edebiyat hakkında olacağı beklenirken Linklater in farklı bir konuyu ele alması dikkat çeker. İngilizler, Fransızlara İskoçlardan daha mı dosttur sorunu yöneltir İngiliz Pen Klüp başkanına. Fransızlara karşı sevgi İskoç dağlarında doğmuştur ve Fransız yazarların samimiyetle ağırlandığı tek yer Şimaldeki İskoç diyarıdır. Yazar, bu konuşmanın nereye varacağını merak ederken, İskoç konuşmacı, milletlerarası müzik ve sanat festivali düzenlendiğini İskoçya'nın

Edinburgh şehrindeki Pen Klüp kongresine buradaki herkesin davetli olduğunu söyleyerek davetlidir konuşmasını sonlandırır. Yüzyıllarca aynı ada üzerinde yaşamış olan İskoçya ve İngiltere arasında aslında bir düşmanlık yoktur. İskoçlarda ezelden beri gelenek haline gelen bu sataşmalar başta İngiliz Pen Klüp başkanını ve dinleyicileri kahkahaya boğar. İngilizler bilir ki herhangi bir kötü durumda eline tüfeğini alıp kendileriyle aynı saflarda yer alacak tek bir millet vardır. Bunlar İskoçlardır. Bu konuşmanın tarzı adeta bir dost şakası gibidir. Görülen o dur ki İngiltere'deki bu hoşgörü zihniyeti hiç bitmeyecektir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Uzağı Görmek" (09 Temmuz 1950)** yazısında İngilizlerin gelecek nesilleri düşünmesi açısından psikologların yapmış olduğu testlerden bahsetmektedir. Cambridge'de Profesör olan Bartlett'in psikoloji laboratuvar araştırmalarını dinleyen yazar bu konuyu şöyle kaleme alır. Dar ve karanlık bir koridorda iki genç karşılıklı masalarda çalışırlar. Klasik cihazlarla yapılan testlerdeki sonuçlar cihazlara kaydedilir. Bu sonuçlar net sonuçlar olmamakla birlikte birey hakkında kabaca hangi işe yatkın olduğu tespit edilir. Yapılan istatistiklere göre İngiltere'de insan ömrü gitgide uzamaktadır. Evinde bahçe işleriyle uğraşan, kahvede vakit geçirmesi gereken emekliliği gelmiş kişilerin, kendine güvenini yitirmemesi için çalışma saatinde bir dakikaya bile önem veren bir ülke olan İngiltere'de çalışmaya devam etmesi gerekli bir husustur. Yapılan testlerde kullanılan denekler altmış beş yaş ve üzeridir. Bu yaş grubuna yapılan testlerin aynı mesleğe sahip gençlere de uygulanmasının ardından önceki sonuçlar detaylı bir şekilde karşılaştırılır. Amaç bir insanın geçen yıllar arasında kaybettiği yeteneklerin ortalama sonuçlarıdır. Geleceğine yatırım yapmak amaçlı yapılan bu testler ülke gelişimine ciddi boyutlarda katkıda bulunmaktadır. Sabırla ve soğukkanlı bir şekilde yapılması gereken bu araştırmalarda hemen sonuç elde edilemez. Belli bir zamanı beklemek sonuca sağlıklı ulaşmak adına mutlaka gereklidir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"İngiliz İle Fransız" (12 Ekim 1950)** yazısında, İngilizlerle Fransızlar arasındaki farklardan bahsetmektedir. Yazar, Fransız bir dostu ile sinemada çizgi film izler. Filmde İngilizlerin yaşam şekilleri iğneleyici bir şekilde anlatılmaktadır. Üstelik filmi yazan ve yöneten de bir İngiliz'dir. İngilizler adeta kendi aralarında anlaşmışçasına aynı kıyafetleri giyer, aynı saatte işe gider, aynı saatte işten döner, televizyon izler ve uyur. Sakin ve az konuşan bir millet olan İngilizleri, filmin yönetmeni ve senaristi kötü yönleriyle sergilemekten kaçınmaz. İngilizler kendilerini komik karikatürlerle ifade etmeyi çok severler. Yazar, Fransız dostuna; siz neden

kendinizi eleştirmekten kaçınırsınız, sizin karikatürlere konu olacak bir yaşam tarzınız yok mudur, sorusunu sorar. Fransız cevap verir: "Biz kendimizi eleştirmeye kıyamayız. Bizde her konu ve kişiler ayrı ayrı incelenir, hepsi bir bütün halinde bir arada duramaz. Ama eleştirilecek bir konu varsa bunu da açık açık yaparız. Tabi bir yabancının eleştiri dolu eserlerini de hiç sıkılmadan izler ve saygıyla karşılarız. Hatta kendi kendimize de gülmekten geri kalmayız. Kısacası biz karikatür işini yabancılara bırakmış durumdayız." Cevabı bu şekilde dinleyen yazar konunun fazla uzamaması için sohbeti başka bir tarafa çekmeyi tercih eder.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Bir İngiliz Dostumun Anlattıkları**" (26 Kasım 1950) yazısında bir dostunun İngiliz halkını tanıtıcı konuşmasını kaleme alır. Yazarın arkadaşı İngiltere'de suç işleme oranının düşük olma sebeplerinden şu şekilde bahseder; İngiltere'de bir suç işlese suçlu ya yabancıdır ya da ruhsal problemlili bir insandır. Yaşam şeklimiz daima insana saygı duyan dayalı kurallardan oluşur. Suç işlemenin cezası büyüktür. Birinin canına kıymak isteyen kişi aslında kendinin de ölüm fermanının imzalandığını bilir. Mahkemeler ağır cezalarla doludur. Hâkim hiçbir zaman suçluya acımaz. İşte bu yüzden ki suç işleme oranı İngiltere'de yok denecek kadar azdır. Çalışmayı seven yüksek yaşam standartlarına sahip bir ülkeyiz. Cinayetlerin ve suç oranlarının yüksek olduğu ülkeler, insana karşı saygıyı ve sevgiyi yitirmiş cahil bir halka sahip ülkelerdir. İşlediği suçun cezasını bilmeyen ya da cezasının hafifliğini bilen bir toplumda suç oranı tabii ki yüksek olur. İnsanoğlunun yaradılışında kavga etme isteği her zaman vardır. Daha küçük bir çocuk bile tahta kılıçla arkadaşıyla oynamayı sever. Medeniyet insanoğlundaki bu kavgacı ruhu ortadan kaldıramaz ama çok iyi bir şekilde dizginlemeye yarar. İnsan hiç ummadığı bir anda karşılaştığı bir kötü duruma karşılık verirken sonunu düşünebilecek kadar bilinçli olmalıdır. Belki kendini korumalıdır ama karşı tarafa da geri dönüşü olmayan zararlar vermemelidir. Bilmelidir ki ona verdiği zarar kendine ceza olarak geri dönecektir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Madam Tussaud Müzesinde**" (08 Aralık 1950) yazısında İngiltere'deki suç işleme oranının düşük olma sebeplerinden bahsetmektedir. Bir İngiliz dostuyla Madam Tussaud Müzesini gezen yazar, dostunun anlattıklarını onun ağzından şu şekilde kaleme alır; biz denizci bir milletiz. Aslında kavga etmeyi severiz. Zaten yıllar boyu kazandığımız toprakları ve demokrasiye geçme sürecimizde sürekli savaşlar vardır. Ama insan haklarına ve insana her zaman saygı duyarız. İçimizde hiçbir zaman bir insana zarar verme isteği olmamıştır. Bunun birçok sebebi vardır. İnsanın doğumundan itibaren içinde bulunan kavga etme isteğini biz sanatla biraz dizginlemeye

çalışan bir milletiz. Örneğin Shakespeare'nin yazdığı piyesler hep kanlı, bıçaklı olaylarla doludur. Walter Scott yazdığı romanlarında sayfalarca kan dökülen olaylardan bahseder. Byron gibi tabiata âşık bir romantik şairin kız kardeşi romanında mezarından kalkıp canlıların kanını emen bir hortlağı kahraman seçmiştir. Halkımız bu sanatçılarımızın eserlerini ya okur ya da izler. Bu şekilde içindeki kavga etme isteğini dizginler. Psikolog öğütlerin etkisine pek bakmaz ve inanmaz. Fakat bilinçaltımızda gösterdiğimiz tehlikeli hassaların bir oyunla veya konuşarak içinden atlamasına inanır. Çünkü insanın bu tehlikeden kurtulduğunu görmesi suç işleme oranının azaldığına işarettir. Dünyada polis romanlarının en çok okunduğu ülke İngiltere'dir. Okuma oranı arttıkça da suç oranının düştüğü istatistiklerde gayet açık ve nettir. Yazar bu istatistikler ve örnekler karşısında şaşırır ve İngiliz meslektaşına hak verir.

2.5.2.2. İngiltere Manzaraları

2.1.2.2.1. Şehir (mimari, binalar, parklar)

Sabri Esat Siyavuşgil "**Londra Yolunda**" (20 Nisan – 23 Nisan 1950) adlı yazısını iki makale halinde sunmuştur. Bu yazısında Londra yolculuğu esnasında geçtiği yerlerin mimari yapısı, peyzajını ve halkı hakkında bilgiler vermektedir. Yazar Paris'ten Londra'ya varıncaya kadar gördüklerini anlatır. Paris'te Saint-Lazar garından trene biner ve Dieppe'e gidene kadar gördüğü manzaralardan söz eder. Önce eski fabrikaların görünüşü sonra, ağaçlar, tarlalar, kasaba ve köyler ile kırların ayrıntısı başlar. Ortalık kül renginden yeşile geçer. Fransa'da kat ettiği bu yol, inişli çıkışlı, çeşitli engebelerle dolu bir yol değildir. Peyzaj düz olarak devam eder. Yazar bu düzlüğü "kuzlamaya başlamış bir deniz sathına" benzetir. Bir başka dikkati de önünden geçtiği evlerin büyüklüklerinin aynı olmasına rağmen tamamen farklı mimaride ve tasarımda olmalarıdır. Buradan şu hükmü çıkarır: Fransızlar birbirine benzeyen mekânlardan hoşlanmazlar. Binaların renk tonları dahi birbirine benzemez. Trenin vardığı Dieppe savaşın açtığı derin yaralar izlerini kaybetmemiştir. Yazar Dieppe'den Türkiye'deki vapurlara nazaran daha hızlı hareket eden bir vapurla Newhave'ye doğru hareket eder. Vapurda, Fransa'dan karnesiz tereyağı alan İngiliz yolcularının onu iştahla yediklerini, ancak asla gizli olarak memleketlerine sokmadıklarını gözlemler. Bu ahlâka hayran kalır. Trende her türlü araştırma ve pasaport işlemleri yapıldığından vapurda tekrarına gerek kalmamıştır. İngiliz polisi sadece kimlik kontrolü yapar. Vapurdan inen yolculara gümrükten mal kaçırmanın büyük suç olduğu duyurulduktan sonra çantalar kısa bir sürede aranır. Bu şekilde vakit kaybı engellenir. Gümrük binasının hemen çıkışında,

İngiltere'nin iç kesimlerine götüren trenlerin istasyonunun bulunması çok bir kolaylıktır. İngiltere trenleri dünyanın en konforlu trenleridir.

Siyavuşgil, gördüğü bu ilk İngiliz şehri Newhaven'i savaş yıllarını tamamen yaşamış bir liman olarak değerlendirir. İngilizlerin evlerine ve çevresine özen göstermelerinin nişanesi olarak evlerin pencere ve balkonları güzel çiçek saksıları, çatıları değişik şekilli kiremitlerle süslüdür. Londra'ya doğru tren yolculuğunda, yazar İngiltere'nin kendini göstermeye başladığını düşünür. Her yer yemyeşildir, duvarlar dahi bitkilerle süslenmiştir. Yolculuğun güneşli bir günde olması da bu yeşil ülkeyi daha güzel göstermiştir. Tren rayları dahi yeşile boyalı İngiltere'nin fes rengi tuğlalı evlerin malzemesi aynı olmakla birlikte, farklı bir görüntü sergilediğini fark eder. Aynı renkte olan evleri birbirinden ayırmak için kapıyı farklı renkte boyamışlardır. Londra'ya yaklaştıkça fabrika ve depolar gözüne çarpar. Bundan da İngilizler için en önemli geçim kaynağının sanayide çalışmak olduğunu anlar. Eski yıkık kiliseleri de Londra İmar Komisyonu bir savaş hatırası olarak koruma kararı almıştır. Londra'da Victoria istasyonuna inen yazar hemen taksiye bindirilerek kalacağı yere doğru götürülür. Yazar taksiciye avuç dolusu bozuk para verir, taksici sadece hakkını alıp geri kalan parayı iade eder. Bu durum kadar, taksilerin ön koltuğunun camla ikiye bölünerek bir tarafının valiz koymak üzere ayrılması dikkatini çeker. Otele giderken kaldırıma dayalı küçük bahçeli tipik İngiliz mahallesinden geçtiklerini fark eder. "İngiliz'in evi kalesidir" sözünü ispat edercesine, her evin kapı eşiğinden itibaren dış dünya ile bağlantısını kestiğini, İngiliz'in evin içinde kendisine ait hayatını yaşadığını düşünür. Avrupa'nın diğer memleketlerinde görülmesine rağmen, İngiltere'de evlerin kapısı önünde oturmalar, komşu ve gelen geçenle sohbet yapmalar asla olmaz. Böylece yazar, evlerin dış görünüşünden, o milletin psikolojisiyle ilgili bir sonuç çıkarmış olur.

Sabri Esad Siyavuşgil "**İngiliz ve Bahçe**" (30 Nisan 1950) bu yazısında Londra'nın yeşil alanlarından, parklarından ve bunların Türkiye'dekilerle kıyaslamasını yapmaktadır. Londra'yı gösteren bir plana göz atıldığında park ve bahçelerin büyüklüğü dikkat çeker. Çünkü İngilizler kırım en güzel köşelerini bir çitle çevirerek koruma altına almışlardır. Bu yemyeşil park ve bahçelerde gezinmek insanı kalabalık şehir hayatından uzaklaştırıp bir tabiat yaşantısına doğru sürükler. Her yer üzerine rahatlıkla basabileceğiniz çimlerle kaplıdır. Öyle Türkiye 'deki gibi çimlere basmayınız yazıları yoktur. Çünkü İngilizler çimlerin bakımını düzenli olarak yaptıkları için ayak basmanın zararı değil faydası bile vardır. Yiyeceğini, içeceğini çantasına dolduran halk çimlerin üzerine yayılır, etrafını temizleyip artıklarını çöp tenekesine atar. Bunu gören yazar,

Türkiye'de yerlere çöp atmayınız yazısını yazan belediyeler neden çöp tenekesi koymayı akli edemediklerini sorar. İngiltere'de çiçekleri koparmayınız yazıları yazılmaz parklara bahçelere. Zaten herkes çiçekleri çok sever. Her evin önünde çiçek saksıları göze çarpar. Caddelerde çiçek tohumu ve fideleri satan kocaman mağazalar vardır. İngiltere'nin kül rengi binalarını kaybettiren yeşile ve doğaya olan düşkünlükleridir. Türkiye'de ise halkımıza tabiat sevgisini aşılacak bu tarz örnekler yok denecek kadar azdır. Biz de zengin tabiatımıza şekil verecek adımlar atmalıyız.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Parkta Toplar**" (15 Haziran 1950) adlı yazıda İngiliz halkının orduya karşı sevgi ve alakasını arttırmak için gösterilen çabalardan bahsetmektedir. Pazar günleri İngiliz ordusu şehrin çeşitli parklarında bando eşliğinde halka müzik ziyafeti çekerler. Bazen de savaşta kaybettikleri arkadaşlarını emekliye ayrılmış askerlerle birlikte anma törenleri düzenlerler. Makam ve mevki gözetmeksizin boy sırasına göre askerler sıralanırlar. Kensington parkının Albert Hall tarafında bir asker topluluğunu fark eden yazar bir tören olduğunu zanneder. Orada son model topalar ve savaş silahları bulunmaktadır. İkinci gün de bu asker topluluğunun aynı parkta olması yazarın dikkatini çeker. Meraktan parka giden yazar çocukların topaların ateşleme düğmeleriyle ve diğer silahlarla oynadıklarını ve bunlara askerin ses çıkarmadığını fark eder. Hatta asker çocukların ulaşamadığı şeylere el vurmaları için yardım eder. Meğerse burada top tüfeğin bulunması zaten çocuklar görsün oynasın amacıdır. Savaş silahlarına karşı ilgiyi artırarak, askeri sempatik göstererek orduyu çocuklara sevdirmeye çalışmak, geleceğe bir yatırım yapmanın iyi bir yoludur.

2.5.2.2.2. İklim ve Tabiat

Sabri Esat Siyavuşgil "**Londra Mevsimi**" (12 Mayıs 1950) yazısında mayıs ayıyla temmuz ayı arası Londra'daki sosyal aktivitelerden bahsetmektedir. Londra şehrinin en güzel ve hareketli mevsimi mayıs ile temmuz ayları arasındadır. Güzel sanatlar akademisinin sergisi ile başlayan bu mevsime İngilizlerin ilgi gösterdiği gibi başka ülkelerden de özellikle Amerikalılardan büyük ilgi gelir. Saraydaki resmî kabuller de bu aylarda olur. Oteller, alışveriş ve eğlence merkezleri dolup taşar. 1950'sinin kötü hava şartları mayısın ikinci haftasına kadar sürmesi sokaklardaki aktivitelerin gecikmesine neden olur. Tüm İngiltere meteorolojiden gelecek iyi haberleri bekler. Nihayet havalar düzelir açık hava konserleri ve sergileri faaliyet göstermeye başlar. Londra halkı önceden açılmış olan sanayi sergisini gezme şansını elde eder. Yazar ise bu faaliyetlerden bir konser izleme fırsatı bulur. Eski sirkleri andıran mimarisiyle Royal

Albert Hale' de Londra senfoni orkestrası üç parça çalacağı ünlü kemancı Menuhin'in solist olarak katıldığı bu konseri yazar pek beğenmez. Konserde önce İngiliz milli marşı çalınır, ardından ilk parça Bach'ın Branderburg çalınır. Bu parça insan ruhuna dair sorular soran bir eserdir. Fakat parçayı orkestra sorulu cevaplı bir hale çevirir. İkinci parça Menuhin'in gayet güzel Brahms'ın keman konçertosudur. Üçüncü parça ise Dvojak'ın dört nolu senfonisidir. Orkestra şefi Kubelik tüm çabalarına rağmen bu çalınan eser de beğenilmemiştir. Orkestra ve solist dakikalarca alkışlanmasına rağmen yazar bu konudaki kanaatinden vazgeçmemiştir. İngilizler kendi içlerinden müzisyenler yetiştiremediği için yabancı sanatçılara olan hayranlıklarını her zaman sürdürmektedir.

2.1.2.2.3. Çalışma Hayatı

Sabri Esat Siyavuşgil **"İngiltere'de Hafta" (16 Temmuz 1950)** yazısında İngiltere'deki çalışma saatlerinden, çalışma şekillerinden ve hafta tatilinde İngiliz halkının neler yaptığından bahsetmektedir. İngiltere'de her şey hafta hesabı yapılarak ölçülür. Ev kirası, okul tatilleri vs. çalışma zamanı pazartesten başlar cumartesi öğle saatlerinde sona erer. Çalışma saatleri içinde bütün İngilizler ciddiyetle işine sarılır, mümkün mertebe az konuşur. Mağaza satıcısından polis memuruna kadar tüm çalışanlar işini aksatacak hareketlerden kesinlikle kaçınır. Yalnız herkes cumartesi öğlen vaktini sabırsızlıkla bekler ve zaman geldiğinde herkes çalışma ortamını yerinde bırakarak tatilin keyfini çıkarmaya koyulur. Londra sokakları tıka basa dolar, otobüs durakları uzaklara kaçmak isteyenlerle doludur. Az konuşan İngiliz halkının tatil anlayışı saatlerce bir nehri, ağaçtaki bir sincabı izleyecek kadar sakindir. Şezlongda saatlerce güneş altında kalmak onlar için büyük bir zevktir. Yazar İngilizler hakkında şu sonucu çıkarır: Bir İngiliz'le sağlam bir dostluğa sahip değilseniz, onunla asla bir yere beraber gitmemelisiniz. Dönüşte kırıgın ve küskün ayrılmak muhtemel bir sonuçtur. İngilizler öyle kahvelerde masadan masaya konuşma, pikniklerde hep beraber eğlenme, hep beraber şarkı söyleme gibi huyları olan bir millet değildir. Akrabaları ile ilişkileri de yarım saat kadar süren resmiyettir.

Sabri Esat Siyavuşgil **"Tedbirden Önce" (10 Eylül 1950)** yazısında Londra'daki fabrikalardan örneklerle işçileri çalışma heveslisi haline getirecek yöntemlerden bahseder. Taylor'un 19. asır sonlarında ünlenen parçalama sistemi bugün verimi azalttığı ve çalışanın psikolojisini bozduğu görülmektedir. Taylor usulü bir işi birçok kişiye bölüştürerek yaptırma sistemi psikologların da tespit ettiğine göre zararlı bir hal almaya başlamıştır. Sanayi hayatındaki problemleri çözmek için İngilizler

psikoloji enstitülerine başvurmuşlardır. İşyerlerinde işçiler her an işi bırakıyoruz diyebilirler. İşçilerinin ücretlerini arttırarak geri döndürmeye çalışan işletmeler, geçici bir çözüm sağlamış olurlar. Çalışanlar genelde çiftçi köylüler olduğu için ekin ve harman zamanı işi bırakıp tarlalarıyla uğraşmayı tercih ederler. Bu durumu detaylı bir şekilde tetkik ederek kalıcı çözümler elde etmek gerekir. Bakanlık desteğiyle oluşturulan bir komisyon çalışan hayatını detaylı bir inceleme altına alır. İşçiler arasında bir anket düzenler. Bu araştırmalar kimseyi incitmeden ve korkutmadan yapılır. İstatistikler ortaya koyularak köylüyü işçi olmaya özendirecek düzenlemeler belirlenir. Eğer durumun sebebi parasal değilse köylüye yönelik propagandalar yapma kararı alınır. Bu çarelere göre eğer kişi çiftçilikte daha az para kazanıyorsa afişlerle bu durum anlatılmalıdır. Sebep ailesinden uzak kalmak ise kendisine ve ailesine kalacak bir yer temin edilmelidir. Eğer bunlarla da bir sonuca ulaşılamazsa, şehir ve kasabalardaki kişileri işyerlerine yöneltecek tedbirler düşünülmelidir. Eğer Bakanlıklar bu tip durumlarda çalışacak bir kuruma sahip değilse araştırmaları üniversitelerin sosyoloji ve psikoloji bölümlerinden kişilerle oluşacak bir heyete teslim etmelidir. Gelişmeyi hedef alan ülkeler bu araştırmaları yaparak çözümler yaratmayı bilmelidirler.

2.5.2.3. İngiltere'de Kültür ve Sanat

Sabri Esat Siyavuşgil "**Pen Klüp'te" (18 Mayıs 1950)** yazısında Londra'daki Pen Klüp'te düzenlenen yemekten, orada konuşulandan bahseder. Burada şahit olduğu Fransız – İngiliz dostluğundan da söz açar. Pen Klüp İngiltere'de şair ve romancıların kurmuş olduğu, daha sonra tüm dünya ülkelerinin, birer şube ile katıldığı yazarlar kulübüdür. Bu yemeğin verildiği sıralarda Türk ve Pakistan Pen kulübü de kurulmuştur. Yemek Fransız yazar Schlumberger, Chamson ve Merle adına düzenlenmiştir. Londra'daki önemli yazarların katıldığı bu yemekte, harp sonrası tasarruf politikası çerçevesinde iki kap yemek ve bir tatlı ikram edilmektedir. Kulübün İngiliz başkanı konuşmasında yazarlara düşen görevi dile getirir. Batılının en önem verdiği kıymet olan milletlerin ve fertlerin hürriyetini korumanın, bu hürriyeti tahrip edici güçlerin yıkıcı saldırılarına karşı ayakta tutmanın öneminden ve bunu el ve kafa birliği ile başarmada yazarların görevlerinden bahseder. Yemeğin şerefine verildiği sefir iki ülke arasındaki dostluğun diplomatik başarıdan çok kültür ve edebiyatın başarısı olduğunu belirtir. Fransız yazar Fransa'nın Alman işgalinde kaldığı yıllarda İngiliz radyosunun kendileri için öneminden bahseder. Batı kültür değerlerini koruma amaçlı düzenlenen bu yemek İngiliz- Fransız dostluğunun büyüklüğünü ispatlar. Siyavuşgil,

millet ve devletlerarası dostluklarda siyasi diplomatik ilişkilerden çok kültür sanat ilişkilerinin önemini bir daha anlayarak, ve bizim için bunu başarmada en önemli kurum olacak Londra Halkevi şubesinin kapatılıp yerine elçilik dairesinin açılmış olmasından hayıflanarak yazısını bitirir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Londra'da Bale**" (2 Haziran 1950) yazısında dünyanın övgüyle bahsettiği İngiliz balesi hakkındaki düşüncelerinden bahsetmektedir. İngilizler sanat dallarından sadece baleye ilgi gösterdiklerini tüm dünya gayet iyi bilmektedir. İstanbul Yeşilköy'de açılan bir bale kursunun dahi yönetimi bu konuda başarılı İngilizlere teslim edilir. Yazar bu övgüleri merakla Covent Garden'a Ninette de Volois'in idare ettiği bale grubunu izlemeye gider. Covent Garden tiyatrosu dar bir sokakta, sebze meyve haliyle bitişik mabedi andıran bir binadır. Sebze meyve halinin tiyatronun hemen bitişiğine inşa edilmesi şaşırtıcı bir durumdur. "Kuğu Gölü" ilk kısmı başka bir gece gösterilmiş, yazar ikinci kısmını izleyebilmiştir. Yazar sahne dekorunu çok sade bulmuştur. Yirmi dört kadın ve sekiz erkek sanatkârdan Scharer dışındaki herkes halterci ve atletlere benzemektedir. Paris operasında ise yıldız sanatçıların etrafındaki sanatkârların giyimi ve zarafeti her zaman dikkat çekicidir. İkinci parça "İmparator Balesi" kötü bir şekilde sergilenir. Üçüncü parça " Üç Köşeli Şapka"dır. Bu parça İspanya 'nın tüm özelliklerinin anlatıldığı bir parçadır. İspanyol ateşini ve kıvrak dansını ne yazık ki bir ritim cümbüşüne çeviren bale grubu yazardan iyi not alamaz. Yazar İngiliz balesi, bu şekilde mi dünyaya örnek olacak büyüklüktedir. sorusunu sormaktan kendini alamaz

Londra Mektupları çerçevesindeki "**Arzu Nam Tramvay**" (11 Haziran 1950) adlı piyesin Paris tiyatrosu ve Londra tiyatrosundaki sahnelenme farklarından bahseder. Amerikalı yazar Tennessee Williams'ın bu eserini Fransızcaya şair Jean Cocteau çevirmiştir. Realist piyesler arasında yer alan bu piyesin Fransa'daki temsilini gören ancak "Paris Mektupları" serisinde yazamayan Siyavuşgil, onu Londra Aldwych tiyatrosunda seyredince, hem bu tiyatrodan, hem piyesten, hem de iki milletin bu Amerikan oyununu sahneye koyuş farklarından söz etmek ister.

Londra'da tiyatrolar saat on dokuzda başlamaktadır. Aldwych Tiyatrosu eski, salaş, ciddiyetsiz, temsil salonunda bile yenilip içilen bir tiyatrodur. Yazar, bu gayri ciddi tiyatro seyretme alışkanlığı ile Muhsin Ertuğrul'un Türk tiyatro sevenlerini, ne kadar ciddi seyirci olmaya alıştırmaları arasındaki fark üzerinde durur.

Siyavuşgil, piyesin konusu, Amerika'da küçük bir kasabada yaşayan genç öğretmen kadının, aile fertlerini kaybederek bunalıma girmesi, dengesizce cinsel

maceralara atılmasından sonraki olayların teşkil ettiğini belirtir: Oyunun kahramanı olan kadını, öğrencisiyle ilişkiye girdiği için kovularak, bir kamyon şoförü ile evli kız kardeşinin evine yerleşir. Burada eniştesinin arkadaşını ayartır ve bu yüzden hoyrat, kötü huylu eniştesinin hakaret ve saldırılarına maruz kalır. Sonunda akıl hastanesine kaldırılır.

Siyavuşgil, Fransa'da Coctea'nun hazırladığı piyesle, Londra'daki piyesi mukayese eder. Fransa'da seyrettiği oyunda, esas kahraman olan öğretmen kadın rolünü oynayan Arletty, hayatın darbesini yemiş, romantik, olayları benimseterek ilerleten bir oynayış tarzı ortaya koyar. Siyavuşgil'e göre son cinnet sahnesinde de el hareketleri ve bakışlarını, gerçeğe son derece uygun oynamaktadır. Bu kanaati seyircide bir acıma hissi uyandırmaktadır. İngiltere de ise bu piyes Laurence Olivier tarafından hazırlanıp, kadın rolünü Vivien Leigh oynar. Vivien Leigh, ince bir ses tonuyla, tavırlarıyla sonucun nereye varacağını daha oyunun başından belli eden, soğukkanlı davranışlarıyla dolu bir rol sergilemektedir. Son cinnet sahnesini sağa sola saldırmalar, kıvranmalar şeklinde oynamasıyla gerçekçi bir görüntü sergileyerek seyircide rahatlatma hissini uyandırır. Sahne dekoru olarak Fransızlar daha zengin kapsamlı, İngilizler ise sade bir sahneyi tercih etmişlerdir. Siyavuşgil burada her milletin kendine özgü hal ve hareketlerinin sanat dallarını bile etkilediğini söyler. Ancak Fransızların sahneye koyma tarzını daha çok beğendiği belli olmaktadır. Bu kanaati belki Fransız kültürünü İngiliz kültüründen iyi bilmesinden dolayıdır.

2.5.2.4. İngiltere'de Türk İzleri

Sabri Esat Siyavuşgil "**Londra'daki Halkevimiz**" (11 Mayıs 1950) bu yazısında Türk-İngiliz dayanışmasının merkezi olan halkevimizin kapanışından elde edilecek sonuçlardan bahsetmektedir. Londra'daki Halkevi Türk-İngiliz dostluğunun merkezi, Türkiye 'nin tanıtımında büyük rol oynayan, sergilerin düzenlendiği, Türk gençlerinin toplanarak memleket hasreti giderdikleri bir Türk evidir. Yazar bu faydalı cemiyeti ziyaret etmek istediği gün kötü bir sürprizle karşı karşıya kalır. Halkevi o gün sebepsiz yere, açılmamak üzere kapatılmıştır. Otuz yıllık kiralanan bina artık elçiliğe bağlı birçok ateşleğin görev yapacağı bir kurum haline gelecektir. Kütüphanesi ve toplantı salonları olan bu binaya artık sadece işi olanlar girebilecektir. Kendi öğrencilerini ziyaret edip bir Türk haftası düzenlemeyi planlayan yazarı bu durum derinden üzmüştür. O sırada denk gelen bir Türk gencinin söylediklerini yazar şöyle anlatmaktadır: Öğrenci tepkilidir, yabancı dostluklara ihtiyaç duyulan bu dönemde,

Türkü Türkü buluşturan bu cemiyetin gereksiz olduğunu düşünenler neden bu vakte kadar beklediler? Ve Halkevinin başarısız olduğunu düşündülerse neden belli programlar yapmayı tercih etmediler? Amerikalılar İngilizlere kendilerini tanıtmak ve sevdirmek için kütüphaneler,klüpler ve hastaneler kurarak hiçbir masraftan kaçınmazken biz neden böyle hareket ediyoruz? şeklinde sorular sorar. Bir cevaba ve teselliye ihtiyacı olan gence yazar açıklama yapma zorunluluğu hisseder. Bu tip yerlerin bağlı olduğu kurumlar devlet tarafından belirlenmemiş olduğundan ve siyasetin ağır bastığı bu dönemde elçiliğe bağlı binalara ihtiyaç olduğundan Halkevimiz kapanmış olabilir cevabını verse de genç pek tatmin olmamıştır.

2.6. TÜRKİYE'NİN DIŞ DÜNYAYA TANITILMASINA AİT YAZILARIN İNCELENMESİ

Sabri Esat Siyavuşgil, "Unesco" (13 Ocak 1949) adlı yazısında Unesco'nun niçin kurulduğunu, niteliklerini ve amaçlarını okuyuculara aktarır. Bu teşkilatın yaptığı toplantılar ve bildiriler basın yoluyla insanlara duyurulur. Türkiye'de Unesco'nun kurulum çalışmaları hakkında toplumun ve bazı aydınlarımızın da yeteri kadar bilgileri bulunmaz. Birleşmiş Milletler'e bağlı, bilim ve kültür hizmeti maksadıyla Unesco 1945 yılında kurulur. Her millet, toplumlar içinde yer alan bazı sorunları çözmek için bu idealin ortak hükümlerini kendi ülkeleri adına kabul ederler. Bu hükümler, insanlığın birbirlerine ekonomik ve siyasal yönden bağlı kalmanın dışında kanlı savaşları yok etmek için ferdi fertle buluşturarak barışı zihinlerde çözmeyi gaye edinir. Barışın temelinde, tüm insanlığın aynı fikirleri benimsemesi ve bunun içinde bir dayanışma oluşturması gerekir. Bu da devletlerin; bireylere eşit haklar tanıyarak onları gerçek bilgilere, serbest çalışma ortamları sağlayarak ulaştırabilir.

İnsanların körü körüne bağlı kaldıkları sabit kararlardan oluşan bazı olumsuzlukları kaldırmanın tek çaresi de anlayış, sevgi ve eşitlik gibi kavramlardan oluşmaktadır. Milletlerin birbirlerine karşı olumsuz yaklaşımları bu dileklerin belli bir süre gerçekleşmesine mâni olur. Bu engelleri fark eden düşünürler, ortak düşünce etrafında toplanılması gereğini görürler. Ferdi fertle buluşturarak örf, âdet, kültür ve deneyimlerin paylaşımını ön plana çıkarılarak anlaşmanın sağlanacağını düşünürler. Bu da belli bir plan çerçevesinde gerçekleştiğinde barışa daha çok yarar sağlar.

Unesco milletlerin, fikir üretmeden, katılım yapmadan ortak barış sağlanamayacağına inanır. Her toplum, kendi üzerine düşen vazifeleri yerine getirerek bu idealin kurumsallaşmasını sağlar. Yazar; bilgi alışverişi, eşitlik, dayanışma gibi

unsurlara inanan biri olduğunu ifade eder. Okuyuculara yazısında, Unesco'nun bu fikirler etrafında meydana gelerek dünya sorunlarına faydalı olacağını belirtir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Unesco ve Biz**" (31 Aralık 1950) yazısında Türkiye'nin Unesco üyeliği hakkında izlediği başarısız politikadan bahsetmektedir. Üyesi olduğumuz Unesco Birleşmiş Milletlerin ilim, kültür ve ahlak seviyesini yönlendiren uluslararası faaliyet gösteren bir kuruluştur. Her defasında gazetelerimizde haberi çıkan üyeliğimizin henüz hiçbir çalışmasını ve faydasını görmüş değiliz. Çünkü biz her türlü konferansa adeta bir seyirci katılıp geri döndük. Aydın kişilerimizin yapacağı veya yaptığı çalışmalara engel olduk. Hep geri durduk. Bunun sebebi acaba Unesco'nun ideallerine uyumlu tarafımızın olmayışı mıdır acaba? Bizden okuma yazma oranı hakkındaki tedbirlerimizin ne olduğu sorulduğunda köy kanunlarını ve halkevlerindeki faaliyetlerden bahsederek kendimizi ne kadar kötü duruma düşürdüğümüzün farkında değiliz. Batı ülkeleri Unesco'nun tüm nimetlerinden faydalanırken biz geri durmayı tercih ediyoruz. Kendimizi bir iş yapıyormuş gibi göstermenin ülkemize hiçbir fayda getirmeyeceğini bilmiyoruz adeta. Halbuki bizde Batı ülkeleri gibi Unesco'nun tüm ayrıcalıklarını kullanarak ülkemizi çağdaş ve okumuş bir hale getirebiliriz. Zaten bu kuruluşa bu yüzden üye olduk, sessiz kalıp boş durmak için değil. Unesco desteği ile son beş yılda gayet iyi gelişen ülkeler şimdi dimdik ayakta duruyorlar. Biz de seyirci kalışımızın acısını elbette ki çekiyoruz. Unesco peşin hükümleri ortadan kaldırıp, milletleri birbirine yakınlaştırmak maksadıyla faaliyete geçmiş bir kuruluş da olduğu için faaliyette olamamız faydalı olacaktır. Asıl gerçek bizim Unesco'nun faaliyetlerine ciddi bir şekilde sarılmayarak bu zihniyeti tam anlamıyla benimseyemeyişimizdir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Bir Türk Dostu İle Konuşma**" (06 Nisan 1950) yazısında bir Fransız dostunun Türkiye 'nin kendini batıya tanıtmaya karşı eksikliği ile ilgili konuşmasını konu almıştır. Yazar, Türk kültürünü tanıtmaya amacı ile düzenlediği konferanslarda tebrikleri Türk yetkililerinden değil de Türk dostu Fransızlardan aldığını, Türk kültürü ve sanatı hakkında ki sohbetlerde Fransız dostlarının bir Türk vatandaşı gibi bu konulara önem verdiğini belirtiyor. Yazar Fransız bir dostunun sitemli bir konuşmasından şöyle bahseder; Acaba Türkiye kendini başka ülkelere tanıtıyor da bizim haberimiz mi olmuyor? Paris gibi herkesin kendini kanıtlamaya çalıştığı bir yerde neden Türk edebiyatından, sanatından ve geleneklerinden bahsedilmiyor. Yoksa sizin tanıtılmaya değer hiçbir şeyiniz yok mu? Müzelerdeki sanat eserlerinden, fotoğraflardan, mahalli kıyafetlerden oluşan bir sergi neden düzenlemiyorsunuz? Diğer doğu ülkeleri sizin gibi değil. Bir İran kendi sanat eserleriyle, bir Mısır Firavun

devrinden bugüne sanat eserleriyle ilgili bir sergi açarken siz neredesiniz? Bu iki sergi de meraklılarıyla dolup taştı. Unesco temsilcisi bir İranlı, Mısır Birleşmiş milletlerde önemli bir görev aldı. Unutmayın ki Paris'te yapılan bir faaliyet Fransa sınırları içinde kalmaz, tüm dünyanın gözü buradadır. Acaba hükümetiniz kendini tanıtamayacak kadar aciz bir durumda mı? Yazar bu sorularla dolu sohbet karşısında kendini bir suçlu gibi hissederek, utançla karışık bir üzüntü içinde bulmuştur kendini.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Dost Gabriel ve Türk Bursa'sı**" (02 Haziran 1949) yazısında Türk dostu bilim adamı M. Gabriel'den ve Gabriel'in Bursa hakkındaki konuşmasından bahsetmektedir. Yazar, ülkemizi gelen yabancıları iki sınıfa ayırmıştır. Birincisi daha yurdumuza gelmeden kulaktan dolma yanlış fikirleri benimsenmiş, önyargılı ve sabit düşünceli Türk düşmanı kişilerdir. Bu tarz kişiler gördüklerini kendine göre yorumlar, Türklerin güzel ahlakını misafirperverliğini görmezden gelirler, tokalaşırken bile samimiyetsizliği dikkat çeker. Düşüncelerini daha da katılaştırarak memleketine geri döndüğünde ülkemizi kötülemekten zevk duyar. İkincisi ise kötü düşüncelere sahip olmadan tamamen gördükleri ile fikirleri şekilenen kendine güvenen ve aramıza rahatlıkla karışabilen şahsiyet sahibi kişilerdir. Sayıları çok az olan bu kişilere yabancı demek artık yersizdir. Siyavuşgil yazısına College France hocalarından M Gabriel'in İktisat Fakültesi'nin Dekanı Ziyaddin Fahri Fındıklıoğlu'nun yardımıyla düzenlenen Bursa konulu konferansında ve M. Gabriel'in Türk dostluğundan bahsederek devam eder. M.Gabriel hiç şüphe yok ki tamamen bizden biridir. "Anadolu'nun Türk Abideleri" ve "Boğaziçi Hisarları" ile M. Gabriel'i tanıyanlar bilir ki bütün hayatını Türk sanat eserlerine adanmış. Konferansında kendini ilk kez dinleyenler de bile büyük hayranlıklar uyandırır. M. Gabriel İstanbul 'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün kurucu müdürü ve İstanbul üniversitesi hocalarındandır. Türk kültürünü batıya tanıtmakta büyük rol oynamıştır. Avrupa da verdiği konferansların tümünde sanatımızı batıya sergilemiştir. M Gabriel Bursa'daki konferansında dinleyenlere Bursa yı adeta yaşatarak sevdirebilir. Türk kültürünün bu şehirde nasıl doğduğunu, geliştiğini öyle bir anlatır ki Bursa herkesin gönlünde yeniden yeşermiş gibi olur. Cami içindeki kubbeye çıkan çini ve nakışların ahengini türbelerde ki maneviyatla doğan huzurlu gönülleri, eşsiz mimarisini sanat tarihi ve yemyeşil Bursa'yı anlatırken dinleyenlerin ufukları açılır. Yazar anlar ki sanat tarihi şekillerden ibaret değildir, asıl sanat tarihi maddeye şekil veren ruhun macerasıdır. Yazarın kafasında Ahmet Hamdi Tanpınar' ın Bursa'sı ile M. Gabriell' in Bursa' sı birbiriyle adeta bütünleşti. Konferans sonunda bir

gencin sadece fotoğrafları beğendiğini belirten sözleri yazarı derinden bir üzüntüye boğar. Aynı şeyin insanları etkileme şekilleri farklı farklıdır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**İlim ve Para**" (13 Ağustos 1950) yazısında ilim araştırmaları kurumuna batı ülkelerinin ayırdığı bütçeden ve ilme verilen önemden bahsetmektedir. İlmî araştırmalar ciddi masraflara neden olur. İnsanlığın sahip olduğu ortak bilgiyi aktarıp ve yeni buluşlar için yapılan çalışmalara hükümetlerin ciddi bir bütçe ayırması gerektiği bir gerçektir. Batı ülkeleri bütçelerindeki açığa rağmen sadece ilmi araştırmalar için ayrılan paraya dokunmayarak ve hatta artış göstermeye gayret gösterirler. Bütün çabalara rağmen üniversite ve enstitülerde araştırmacılar arasında uyumsuzluk vardır. Bunun nedeni bu kişilerin sadece ilim araştırmaları için çalışma yapmadıklarındandır. Sonuçta bağlı oldukları bilim adamlarının dilediği gibi hareket etmek zorundadırlar. Ciddi bir devlet desteğiyle bilimsel araştırma enstitüleri kurulmalıdır ve bağımsız çalışmalıdır. Örneğin Fransa savaştan sonraki ciddi bütçe açıklarına rağmen ve üniversite enstitüsü, laboratuvar gibi birimlerin bütçesini ayrı tutmak şartıyla Bilimsel Araştırmalar Merkezi'ne otuz milyon Türk Lirası para ayrılır. Bu merkez bilimsel araştırmalarını geliştirmek, yapılan çalışmaları kolaylaştırmak, şahısların çalışmalarına destek olmak için gerekli olan ilmi eserleri temin eder. Bilim adamlarını transfer etmek ve gençleri yönlendirmek amaçlı faaliyetler gösterir. İlme gösterilen bu cömertlik ülkemizde üniversitelere ayrılan bütçeyle kıyaslanmayacak kadar çok fazladır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Kendimizi Tanıtalım!**" (16 Aralık 1948) başlıklı yazısında, Türkiye'yi Batı'ya tanıtmanın ancak modern bir propaganda kurarak bu teşkilatın fertler üzerinde yapacak etkilerinden bahseder. Diğer ülkelere kendimizi yalnız ticari ve siyasi işler vasıtasıyla tanıtmak yeterli değildir. Türklerin hâlâ dış görünüş hususunda çağdışı göründüklerini düşünen yabancılar, kıyafet konusunda değiştiğimizi bilmeleri bizlere büyük bir kazanç sağlamaz. Yalnızca sözde tebriklerle geçiştirirler. Önemli olan, dünyada kendimize dost ülkeler bularak kültür ve fikir dünyamızı onlara tanıtip bu medeniyette yerimizi almaya çalışmamızdır. Mukayeseli milletler psikolojisine dayanan yöntemlerle, ülke propagandası yapılmalıdır. Bunun için her ülkenin halkı nelerden hoşlanır, ne gibi olaylar karşısında olumlu ve olumsuz davranışlar sergilediği önceden bilinmelidir. Bunların araştırılması propaganda teşkilatının verimle işlemlerini sağlar. Rast gele yapılacak olan propaganda "hep tek makam üzerinde okunmuş şarkı"lara benzeyerek insanlar üzerinde alakasızlık sonra da bıkkınlık etkisi gösterir. Bunun için Türkiye'yi sıradan broşürlerle tanıtmak yerine edebi

eserlerimizin doğru tercümesi ile çoğaltılarak basılması daha doğru olur. Bunu için her ülkede anketler yapılarak halk düşüncesinin ne olduğunu tespit etmek gerekir. Yazar, ülkemizi ileri götürecek maddi ve manevi işlerle uğraşmadığından bahsederek ülkemizin uzun yıllardır yabancı ülkeler tarafından hep aynı şekilde tanındığından yakınmaktadır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Kendimizi Nasıl Tanıyoruz**" (19 Mayıs 1949) yazısında Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nün geçmişte yapmış olduğu bir hatayı anlatmaktadır. Bu kurumun asıl görevi maddi ve manevi zenginliklerimizi yasakları kaldırarak dış ülkelere tanıtip iyi bir portre çizmektir. En son yayınlanan antolojinin yeni tekniklerle yazılmadığı açıkça gözüküyor olması ümitlerimizi kaybetmemize sebep olmamalıdır. Gerçek konu yasaklarla dolu düşünceyi ortadan kaldırıp menfaatlerimize uygun olarak kendimizi en iyi şekilde tanıtmaktır. Batı dünyasına karşı mahcup olduğumuz bir konu yazar tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu göstermemiz için dış ülkelerde olumlu bir imaj sergilenmesini ister. Comédié – Française artistlerinden Jean Martinelli ve Marie Ventura'nın yönetimindeki bir tiyatro grubu Kahire, Port Said ve Beyrut'taki oyunlarından sonra İstanbul'a gelirler. Repertuarları "*On ne badine pas avec l'amour, L'archipel Lenoir, Le vieil homme, Rebecca, Phedre ve Le deuil sied à Ellectre*" adlı altı piyesten oluşmaktadır. Bu grup ülkemizden iyi düşüncelerle ayrılmak üzereyken akıllara durgunluk veren bir olay meydana gelir. Basın Yayın Umun Müdürlüğü tarafından son piyes olan *Le deuil sied à Ellectre* oyununa yasak getirilir. Bu grup alelacele İstanbul Kütüphanesi'nden *L'Arlésienne* piyesini seçer ve oyununu oynayarak repertuarını tamamlamış olur. Bu yasağın nedeni piyesteki intihar sahnesinin olmasından dolayıdır açıklaması gelir. Hâlbuki diğer piyesler de ve yasaklanan piyes yerine seçilen eserde de intihar sahnesi bulunmaktadır. Bu olaydan sonra Paris gazetelerinde İstanbullular kadar anlayışlı, kültürlü ve zevk sahibi gibi güzel yazıların yerini kötü ve utanç verici cümleler yer alır. Kendimizi demokratik bir ülke olarak dünyaya tanıttığımız halde, hâlâ bizi yasaklarımızla tanıyacak olmaları üzüntüye neden olur. Kendi konsolosluklarında Türk ressamlarının sergilerine yer veren, edebiyat fakülteleri öğrencilerine burs veren, kütüphanemize kitaplar hediye gönderen Fransa'ya yapılmış bir aybın resmi bir kurumdan gelmesi ne kadar kötü ve üzücü bir durum olarak görülür.

"**Biz Yine Uyuyalım**" (17 Eylül 1950) yazısı da kendimizi tanıtma konusundaki eksikliğimiz üzerinedir. Sabri Esat Siyavuşgil bu yazısında Paris'te düzenlenen bir sergide Osmanlı hakkında yayınlanan yanlış bir bilgiye gösterdiği

tepkiden bahseder. Sarbonne'da düzenlenen kriminoloji ilmi konulu bir kongreye katılan yazar, salonun üst katında sergiyi gezerken bir albüm dikkatini çeker. "Müslüman Memleketlerde Tatbik Edilen Cezalar" başlığı altında birçok resim ve yazılar yer almaktadır. Bu albüm Osmanlı idaresinin idam ve işkence sistemlerinden bahsederek, zulme uğrayanların Hristiyanlar, zulmedenlerin ise Osmanlı askerlerinin olduğunu vurgular. Albümün ilk sayfalarında Osmanlıca yazılan Türkçesi "orduyu hümayun süvari kıtaları için Fransız muallimlerinden filanca zatın imal ettiği kılıca"olan yazıyı Fransızca "Osmanlı İmparatorluğunda Hristiyanlara uygulanan ceza ve işkenceler" tercüme ederek büyük bir sahtekârlığa girişilir. Amaç, 19. yüzyıl ortalarında Yunanistan'da başlayan isyanı Avrupalıların desteklemesi için uzmanlıkla hazırlanan Türk aleyhtarı bir propaganda yapmaktır. Zamanında Byron, Hugo, Lamartine gibi büyük romantik şairleri ve devlet adamlarını bize düşman eden ünlü ressam Delacroix'in Osmanlı aleyhine çizmiş olduğu tablolara benzer bir durumdur. Yazar bu durum karşısında sessiz kalmayarak Milletlerarası Kriminoloji Cemiyeti'nin ikinci başkanı Stanclu' ya bu utanç verici durumu izah eder. Stanclu sert tavırlarla durumu idare edici cümleler kurmaya çalışsa da, yazar gayet sakin bir şekilde resimlerin ve yazıların ne manaya geldiğini anlatarak başkanı ikna etmeyi başarır. Bu albüm anında sergi salonundan çıkarılır. Aslı önemli olan konu albümün sergiden çıkarılması değil, albümün o şekilde sergiye girmesinin engellenmesidir. Bu da ancak kendimizi dış ülkelere programlı bir şekilde tanıtmakla olabilir. Aksi halde durum daha da kötü sonuçlar doğurur.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Turizmin T'si**" (19 Ekim 1950) yazısında, Türkiye'yi tanıtıcı ve turizmin gelişmesine yardımcı olan kartpostallardaki fotoğrafların kötü durumundan bahsetmektedir. Paris'ten Türkiye'ye dönen yazar Paris'teki dostlarına göndermek için Türkiye'yi tanıtan kartpostallar ararken karşılaştığı durumu anlatır. Işıl ışıl İstanbul kartpostallar da sanki karanlık bir şehirmiş gibi görünür. Haliç manzarası kapanık bir havayla ve çamur rengindeki denizle fotoğraflanır. Boğaziçi sahilleri, adalar birer kömürcü dükkanı gibidir. Abidelerimiz, camilerimizin güzelliği bir yana bırakılarak yol kenarına yığılmış kaya parçaları donuk ve manzarasızdır. Bu fotoğrafları çekenler İstanbul'u yaşamamıştır. Fotoğraf makinesini nereye kuracağını ve hangi havada fotoğraf çekileceğini dahi bilmeyen bu acemilerin fotoğrafları ulu orta her yerde satılmaktadır. Amacın sadece maddi kazanç olduğu zaten bellidir. Bir turizm davetiyesi olan kartpostalların incelenmeden piyasaya sürülmemesi gerekir. Işıl ışıl İstanbul'u karanlıklar içinde gösteren fotoğraflar ne derece ülkemize fayda getirebilir. Matbuat

Umum Müdürlüğü bu durumu inceleme altına almalıdır. Batı ülkeleri en son teknoloji kullanarak sırf kendini dünyaya tanıtmak ve turist çekmek amaçlı kaliteli ve düzgün kartpostalları piyasaya sürmektedir. İzmit' teki kağıt fabrikalarımız ve renkli matbaalarımız kaliteli bir üretime elverişlidir. Bir tatil cenneti olan ülkemizin zenginliklerini doğru yansıtılması için gerekli tedbirleri almamız gerekmektedir.

2.7. İNSAN KAYNAKLARI KONUSUNDAKİ YAZILARIN İNCELENMESİ

Sabri Esat Siyavuşgil'in incelediğimiz makalelerin son bölümünü, çeşitli konularda yazdığı yazıların incelemesi oluşturmaktadır. Birbirinden bağımsız bu yazılar bazen güncel bir konuyla, tartışmayla ilgili bir değerlendirme bazen de özel günlerle alakalı yazılardır. Ama hepsinin temelinde insanın gücünü kabiliyetin nasıl kullanması gerektiği veya her şeyin nasıl insanlar için faydalı hale getirileceğini organizasyonların nasıl yapılacağını gösterir. Bu bölümde çeşitli konularla ilgili bu makalelerin devlet vatandaş ilişkilerinden bahsettiği, konularını dikkate alarak, kısaca değineceğiz.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Kongre Sanatı**" (28 Eylül 1950) yazısında batı ülkelerinde kongrelerin düzenleme şekillerinden bahseder. Batı ülkeleri tüm dünyadan konuklarıyla uluslararası ilim kongreleri düzenler. Amaç kendi ülkesini tanıtarak dünyada söz sahibi bir duruma gelmek ve ilmi araştırmalarını geliştirmektir. Bu kongrelere katılmak ücretsiz ve tüm masraflar ev sahibindendir gibi görünse de durum tam tersinedir. Kongreye katılmak için her üye belli bir ücret öder, kalacağı yer ve tüm masraflar tamamen kendine aittir. Ev sahibi ülke kongreden bir yıl önce tüm davetiyeleri üyelerine gönderir. Kalacak yer ve restoranlar hakkında sadece bilgiler verici notlar vermekle yetinir. İlmi toplantılar genelde yaz aylarında yapıldığı için üniversitelerin büyük salonları toplantı için hazırlanır. Kongrede görev alacak kişiler öğrenciler arasından seçilerek masraf en aza indirilir. Kongre salonunda kitap sergileri ve büfeler açılarak ek gelirler elde edilir. Konuklar opera ve tiyatrolara ücret karşılığı davet edilirler. Resmi davetler dahi ücretlidir. Kısacası her türlü masrafı konuklar kendi cebinden harcar. Kongre düzenleyen ülkeler kendi kültür ve sanatını tanıtıcı her türlü aktiviteyi düzenlemeyi ihmal etmez. Biz de İstanbul'da düzenlenecek olan kongrelerde batı ülkelerinin izlediği bu politikayı örnek alarak ülke menfaatlerimizi ön planda tutmalıyız.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Bizde Münevver Niçin Susar?**" (23 Ağustos 1950) ülkemizdeki aydın kişilerin neden sessiz kalmayı tercih ettiklerini belirten bir yazıyı

kaleme alır. Yüzyıllardır baskı ve korku içinde yaşayan Türk aydınları uysal bir karaktere bürünmüşlerdir. Toplumsal sorunları çözmek, iyiyi kötüyü ayırt etmek ve ortadan kaldırmak hakkını ülkemiz hiçbir zaman münevver kişilere vermemiştir. Ülkemizde aydın kişiler memur sınıfında olduğu için âmirlerinin dediklerine boyun eğmek zorundadır. Yapılan saçmalıklara ses çıkarmamaları gerekmektedir. Devlette çalışmayan milliyetçi duygulara sahip,çözümcü,zeki,münevver kişilerimiz zengin ve rahat bir yaşantıya sahip olsalardı ülkemiz daha rahat ve demokratik bir yer haline gelebilirdi. Batı ülkelerinde münevver kişiler aynen bu şekilde yani memur sınıfında olmadıkları için her geçen gün gelişip büyümektedir. Bizim bu şekilde olmamız tamamen tarihi bir olaydır. Abdülaziz'i tahttan indirenler, Abdülhamit'e meşrutiyeti kabul ettirenler hep memur sınıfındaydılar. Memur işimi kaybetmekten korktuğu için âmirini yüce bir kişi olarak görür. Kendisi amir olunca da yüce bir kişi gibi göründüğünü zanneder. Yapılan yanlışları hiçbir zaman kabul etmez, sorumluluğu alt kadrodaki elemanlarına yükler. Ama başarı daima kendine aittir ve tak başına yapmıştır. Ancak münevver bir memurun, bilgisine dayanarak yükselme gayreti kötü düşünceli amiri tarafından saygısızlık olarak algılanır. Hatta bu yükselme gayretini amir bir devlet suçuymuş gibi gösterebilir. İşte münevver kişi bu ruh hallerini iyi bildiği için fikirlerini açığa vurmaktan çekinir. Kendisine soru sorulduğunda bile makul cevaplar vermeye çalışır. Memleketimiz, doğru ve güzel adına çaba gösteren iyi imkânlar sağlanmış münevver kişilere söz hakkı vermediği sürece gerilemeyi göze almış demektir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Maziye Bağlılık**" (05 Mart 1950) yazısında tarihin bugüne yansıma şekillerini Türkiye ve Batı ülkeri arasında karşılaştırma yaparak anlatmaya çalışmaktadır. Ülkemizde geçmişe karşı sürekli özlem duyan, gençleri ve yenilikleri hor gören, kendi aralarında sürekli dayanışma halinde olan geniş bir kitle vardır. Bu kişilere göre her şeyin en iyisi en güzeli kendi gençliklerinin geçtiği zamanda yer alır. Yazara göre geçmiş, bugünü daha iyi yaşayabilmek ve geleceğe iyi adımlar atabilmek için önemli bir basamaktır. Batı dünyası geçmişini müzeden çıkarıp günlük hayata sokmasını çok iyi bilmiştir. Hiç tahmin edilmeyen bir alan ve zamanda bugünün değerlerini tanıtırken geçmişin ışığından faydalanmayı ihmal etmemiştir. Bir otomobil fuarında eski arabaların bulunması, defilelerde eski kıyafetlere yer verilmesi, mağaza vitrinlerinin antika eşyalarla süslenmesi gibi hareketler halkın geçmişini gülümseyerek hatırlamasını sağlar. Batı dünyasının yaşlı halkı, genç nesillerine Türkiyemiz yaşlıları gibi dışlayıcı değil onlarla beraber çalışıp destek verirler. Tarih asla unutulamaz, unutulmamalıdır. Geleceğimiz tarihimizin yansıtacağı bir ışıkla aydınlanmalıdır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Halkevlerine İş**" (03 Ağustos 1950) yazısında Halkevlerinin belirli bir kuruma bağlı olmayan ve halkımıza faydalı hizmetler verebilmesi için yapılması gereken hususlardan bahsetmektedir. İçerisinde mobilya ve kütüphanesi olan Halkevlerinin gerçek sahibi halkımızdır. Halkımıza faydalı bir hale gelmesi için Halkevlerini Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Yetişkinler Talim ve Terbiyesi Umun Müdürlüğü'ne devretmek en mantıklı olanıdır. Mevcut durumun iyileştirilmesi için okuma yazma oranının on beş milyonu bulduğu ülkemizde bu devir işlemini yapmak gerekir. Okuma yazma oranının düşük olduğu bölge sadece köyler değildir. Şehirlerimizde de durum pek iç açıcı değildir. Böyle kötü bir durumun suçlularını aramak yerine çözüm sağlayıcı bir kurum adı altında faaliyet göstermek daha isabetli bir karar olacaktır. Böyle bir kurum ve kadronun eksikliğini hükümetimizin, ordumuzun ve aydın kişilerimizin fark edip gayretli bir çalışmaya başlaması gerekmektedir. Ne kadar hevesli bir çalışma olursa olsun programdan uzak bir kurum ile başarıya ulaşmak mümkün değildir. Böyle bir kurumun faaliyetleri herkes tarafından destekleneceği çok iyi bilinmektedir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Adama Göre İş**" (6 Ocak 1949) yazısında insanların zekâ seviyelerine, yeteneklerine ve karakterlerine göre meslek edinmenin gereklerini anlatır. İş sektöründe işe göre adam seçme dönemin gerekleri arasında yer alır. Bu uygulama, iş ve işçi arasındaki bağın güçlenmesine ve kazaların azalmasını sağlar. Bu rasyonel çalışma sistemi ile hem zamandan hem de emekten tasarruf yapılarak zararın önüne geçilmiş olur. Bu sistem yazara göre "iş kapısının önüne asılmış bir elek" olarak görülür. O dönemde bir işe yetenekleri doğrultusunda giren kişileri daha verimli iş çıkardıkları görülür; fakat kabiliyetleri çok fazla olduğu halde bir işe giremeyenlerin de iş sektörüne olumsuz baktığı olur. Çünkü patronlar en başta kendi şirketlerini kârını ve zararını düşünmeye çalışır ve sisteme göre işçi alırlar. İşçi almak için mesleğe uygunluk aranır. Bir işe giremeyip boşta kalanlara da istihdam sağlanmalıdır. Bu çalışmalarını yürüten yöneltme büroları bu sebeplerle çalışır. Yazar, adama göre iş seçmenin daha verimli olduğunu ve bu sistemin bilimsel tekniklerle yapılmasının kişisel ve toplumsal bir kazanç olarak bir kazanç olarak niteler.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Rasyonel Çalışma Davası**" (03 Mayıs 1949) Londra Mektupları çerçevesinde yazdığı bu yazıda İngiltere'den söz etmez, "rasyonalizm"nin mahiyeti hakkında tanımlamalar yapar ve randımanlı iş çıkarma hususunda önemli adımlar atan Taylor isimli Amerikalı mühendisin yaptıklarını anlatır. Oradaki çalışma sisteminin tarihçesinden bahseder. Akla göre hareket anlamındaki rasyonalizmin ne

demek olduğunu çok basit bir örnekle, tertipli bir ev kadınının, evini nasıl idare ettiği örneğinden yola çıkar. Tertipli ev kadınının gayesi, az zamanda, çok çaba ve para sarfetmeden işlerini yoluna koymaktır. Bunun için yapacağı işi önceden tasarlar, malzemeyi vaktinde el altında bulundururu, aleti önceden hazırlar ve yapacağı işi duraklamadan bitirir. Siyavuşgil'e göre bu çalışma tarzının cemiyet çapında büyümesi, sosyal hayatın iktisat, işletme, terbiye gibi alanlarına yayılması rasyonalizm demektir. Yazar bu konuda pratik bilgilerini teoriye çeviren Amerikalı mühendis Taylor'ın yaptıklarından bahseder. Taylor Midvale isimli çelik fabrikasına çırak girip, yirmi sekiz yaşında baş mühendisliğe yükselen pratik zekâlı biridir. 1893 yılında kendi çalışma şekillerini faaliyete geçirmek üzere fabrikadaki görevinden ayrılmış ve ölüm tarihi olan 1915'e kadar işletmelerde, işçinin çalışma tarzını düzenleyip verimi yükseltmenin ve bunun kazancını hakça paylaşmanın yollarını tespit etmiştir. Taylor a göre işletmeci işin seri hale gelmesini işçiye bırakmamalı, işle ilgili her alanın metodik tahlilini yapmalıdır. Bunu sağlamak için başlıca dört prensip tespit eder: 1. Eski göreneğin en doğrusu olduğu fikrine saplanmamak. 2. O işi yapacak en doğru kişiyi seçmesini bilmek ve onu yetiştirmek. 3. İş yapanı kontrolde bulundurmak. 4. Bunlardan çıkacak kazancın işçi ve idare arasında hakça paylaşılmasını sağlamak. Bu şekilde ya az sayıda işçi çalıştırılarak işler halledilir yahut çok sayıda işçi çabuk iş çıkartıp zamandan kazanır ve arta kalan zamanı yeni üretimle geçirir. 1915'te ölen Taylor'un düşünceleri öğrencileri tarafından yaygınlaştırılmış, tadil edilmiş, sanayi toplumları bunu kendi ülkelerinde uygulamıştır. Yazar, ezberden çok tecrübenin öğrettiklerine, müspet bilgilerin sonuçlarına dayanmanın önemini belirtir ve bizim memleketimizde bütçe vs. konuların da böyle rasyonel çalışmalarla halledilebileceğini, insanlara bu rasyonalizm zihniyetinin kazandırılması gerektiğini söyleyerek yazısını bitirir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Şu Meşhur Gallup Enstitüleri**" (23 Aralık 1948) adlı yazısında toplum hakkında sosyal ve siyasal yönde anketler yaparak bilgiler toplayan araştırma enstitülerinden bahseder. Bu enstitülerin asıl amacı, sosyal hayat içerisinde bireysel ve toplumsal çatışmaların olmasını engelleyerek fertlerin birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktır. İnsanların birbirleri ile olan iletişimlerinin sağlıklı ilerlemesini sağlayan anketler toplumun rotasını belirler. Bu araştırma enstitülerinin sonuçları dikkatle incelenirse yapılacak olan çalışmaların iyi yönlendirilmesini sağlar. Anketlerden çıkan sonuçlara göre halkın düşüncesi ne yönde ise siyasi propaganda araçlarının da istikameti kesinleşir. Bu enstitülerin merkezi olan Amerika'da bilimsel araştırmalarla uğraşan sekiz enstitü vardır. Buradaki merkezlerin en eskisinden yenisine

doğru, 1935 yılında George Gallup tarafından kurulan "Amerikan Umumi Efkâr Enstitüsü", diğeri New Jersey'de Princeton'daki enstitü ve 1941 yılında Colarada'daki Denver Üniversitesi'ndeki bir enstitüdür. Bu kurumlar Amerika dışında İngiltere, Kanada ve Avustralya'da çalışmaları sürdürür. Halka uyguladıkları anketleri merkeze göndererek hızlı bir bilgi kaynağı olurlar. Yazar, halkın düşüncesini tespit edip yine onların menfaatine çalışacak olan bu kurumların yansız olarak kurum veya şahısların etkisinde kalmadan çalışmalarının ilerlemesini ister.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Reklamcılık**" (10 Şubat 1949) yazısında reklamcılığın uygulanma şekillerinden ve faydalarından bahsetmektedir. Önceden tellalların bağırarak yapmış olduğu ilanlar günümüzde gazete, dergi, radyo ve televizyonlardaki reklamlarla yapılmaktadır. Reklamcılık bir meslek haline geldiği için sadece bu işi yapan şirketler kurulmuştur. Bu şirketlerin amacı ürünü geniş bir kitleye hitap etmesini sağlayacak çalışmalar yapmaktır. Ürün sahibi firmalar satış oranlarını arttırılabilmek için bu şirketlere başvurular. Bu şirketlere ödenen paralar reklam sayesinde firmalara katlanarak geri dönmektedir. Bir reklamın verimli olabilmesi için hitap edeceği toplum hakkında sağlıklı bilgiler elde etmek gerekir. Bu durumda da psikologlardan yardım almak gerekir. Bu şekilde müşterinin tüm duygularını ölçülerek ürüne karşı satın alma isteği oluşturulabilir. Reklam sürekli yayınlanırsa müşteri de ürüne karşı bir kulak aşinalığı oluşmuş olur. Ürün kalitesiz dahi olsa kaliteli olduğu sanılır. İnsan psikolojisine göre gazete ve dergilerdeki reklam için en uygun yer sağ alt köşe ve sol sayfanın tamamıdır. Reklamı kalın çizgilerle çerçeve içine almak ve beyaz rengi fazla kullanmak müşterinin dikkatini çeker. Resimler ise insan motifleri ile süslenerek, yazı kısmını kısa tutmak gerekir. Radyo ve televizyonlarda ise ürün tanıtılırken şiirsel kısa bir anlatım yapılarak ardı ardına reklamlar yayınlamamak gerekir. Özellikle televizyon reklamlarını eğlenceli bir hale çevirmek gerekir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Sporda Centilmenlik**" (10 Ağustos 1950) yazısında İngiliz ve Fransızların spor karşılaşmalarında yenilgi halindeki davranışlarından bahsetmektedir. Londra'da düzenlenecek olan bir at yarışı daha haftalar öncesinden gazeteler tarafından tüm halka duyurulmaya başlanır. İngilizler spora düşkün bir millettir. Yarışın olduğu gün trafik adeta kitlenir. İlgi ve alaka yüksek seviyededir. Yarışı bir Fransız atı kazanınca ertesi gün herkesin üzüntüsü yüzüne yansır. Yenilgiyi medya dahil herkes kabullenir ve arkasında bir sebep aranmaz. Fransızlar en ilgi duyduğu spor bisiklet yarışıdır. Gazetelerin çok öncesinden duyurmuş olduğu bir yarış düzenlenecektir. Halk tarafından büyük bir ilgi gören yarışta tatsız olaylar yaşanır. Düz

alandaki yarışı Pyerense ve Alp dağlarındaki yollar takip etmektedir. Düz yolda bile İtalyan rakibini geçemeyen Fransız sporcu geride kalır. Kendini bilmez birkaç fanatik Pyerense dağlarının tepesinde İtalyan sporcuya pusu kurarak durdurur ve bisikletini elinden almaya çalışır. Bu duruma Fransız duruma engel olmayı başarır. Yarışı kazanan İtalyanlar sonra ertesi günkü yarışa katılmayarak yarıştan çekilme kararı alır. Bu kararın sebebi İtalya Fransa ilişkilerini daha fazla zedelememesi içindir. Bu utanç verici olay karşısında Fransa gazeteleri bu durumu kınayarak İtalyanlardan özür dilemesini bilmıştır. Fransa Dış İşleri Bakanlığı' da boş durmayarak İtalyan elçiliğine dostluk ziyaretinde bulunur ve özür diler. Eğer gazeteler olayı farklı yansıtip belli bahaneler gösterseydi hem kendine hem de ülkesine ciddi zararlar verebilirdir. Bu yüzden ki medyanın tarafsız olması kaçınılmazdır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Hayvan Sevgisi**" (17 Aralık 1950)yazısında hayvanların çocuklar üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Hindistan Başbakanı Pandit Nehru'nun Türk çocuklarına hediye olarak gönderdiği fil yavrusu yazarın çok hoşuna gider ve bir hayvanat bahçesinin eksikliğini hissederek devam eder. Batı ülkelerinde hayvanat bahçeleri çocukların cenneti gibidir. Hayvanat bahçeleri bayram yeri gibidir. Anneler babalar çocuklarını her fırsatta buralara buralara getirirler. Çocuklar çeşit çeşit hayvanlar tanıyarak onlara yiyecek bir şeyler atarak eğlenirler. Bir kasaba kadar geniş olan bu hayvanat bahçelerinde havuzlar, yemyeşil piknik alanları da mevcuttur. Hayvanlar kaldıkları yer ormandaki yaşam yerlerini andıran şekillerde dizayn edilmiştir. Londra hayvanat bahçesinde başına şapka geçirilmiş bir maymunun şovu hem büyükleri hem de çocukları gerçekten eğlendirmektedir. Aynı şekilde Paris hayvanat bahçesinde de çok eğlenceli dakikalar geçirilebilmektedir. Bir çocuk sırtına bindiği devenin başını okşaması ve tüm hayvanlarla haşır neşir olması çocuğun geleceğini olumlu yönde etkiler. Çocuğun hayvanlara karşı içinde bir sevginin oluşması tüm canlılara karşı merhametli olmasını sağlayacaktır. O yüzden hayvan sevgisi çocukken başlamalıdır. Bu görevde ebeveynlere ve eğitimcilere düşmektedir. Tabii ki en başta bir hayvanat bahçesine sahip olmamız gerekmektedir. Ne yazık ki ülkemizde henüz bir hayvanat bahçesi bile yoktur. En kısa sürede bir hayvanat bahçesini faaliyete geçirmek gerekmektedir.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Yol Kazaları**" (9 Aralık 1948) adlı yazısında İstanbul sokaklarında meydana gelen kazaların sebepleri ile bunların maddi ve manevi sonuçlarından bahseder. Bu kazalarda ölenlerin sayısı ile maddi zararların fazlalığı yazarın dikkatini çeker. İstanbul'daki kazaların gerçek nedenleri uzmanlar ya da

bilirkişiler tarafından incelenerek çeşitli bilgiler elde edilir. Fakat bu verileri elde etmek için harcanan zaman, boşa gitmiş bir olur. Çünkü kazalara karşı düşünülen önlemlerin hiçbiri tam yapılmayınca kazalar azalmak yerine giderek çoğalır. Bu kazaların sebepleri İstanbul Halkı tarafından iki değişik şekilde yorumlanır. Kazalara sebep olanlar cadde ve sokakların bozukluğundan dert yanarken bir diğeri de ehliyetsiz ve içkili araba kullananlardan dert yanar. Kaldırımların düzeltilmesi ve asfaltların kaymayacak hale getirilmesi kısa sürede halledilecek işler değildir. Sokakların ve caddelerin bakımsızlığı araç kullanan insanların direksiyona hakimiyetlerini engellediğinden yol kazalarına neden olur. Halka yolda yürümeyi öğretmek, mahalle çocuklarının araçların arkasından sarkmamasını sağlamak, ehliyetsiz şoförleri yakalamak ve içkili araç kullanımını engellemek pek mümkün değildir. Halkın bu sorunları görmezden gelmemesi ve imkânsızlıkların verdiği çaresizliği birer gerçek olduğu kabul edilmelidir. Yazar, bütün bu gelip geçici ve maddi sebepleri bazı özel durumlara bağlar. Avrupa ve Amerika'da kırk yıldır uygulana kabiliyet ve psikolojik testlerin Türkiye'de de uygulanması ister. Bu sayede bilinçli ve çalışkan elemanlarıyla devlet kurumları ya da özel sektör daha az zarara uğrar. Yazar, ülkemizde de adama göre iş seçme usullerinin uygulanmasını ister. Bunun içinde psikologların yapacakları bu tarz çalışmaların önemini savunur.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Vecize Merakı**" (10 Aralık 1950) yazısında devletin vatandaşından istediklerini özdeyiş veya atasözü tarzında yazılarla istemesinden duyduğu rahatsızlıktan bahseder. Ülkemizde, devletin vatandaşından istemiş olduğu kurallar veya yardımlar afişlerle süslenerek bir özdeyiş edasında yazılarak cazip bir hale getirilmeye çalışılır. Hâlbuki gelişmiş ülkeler bu sesleniş bu şekilde yapılmamaktadır. Devlet halkından istediğini gayet yalın bir şekilde anlatarak ve hatta isteğinin detaylarını gerçekçi bir şekilde açıklayarak sunmaktadır. Böylece halk neye yardım ettiğini ya da neyi kural olarak benimsediğini direkt anlamış olur. Bu durum hem devlet açısından hem de halk açısından gayet iyi sonuçlar verir. Zaten batı ülkelerinde böyle bir süslemeye giderek istenen şeylere karşı halk her zaman tepkilidir. Devlet de bu tepkiden zarar göreceğini çok iyi bir şekilde bilir. Demokraside hükümet tedbirlerini halka vecize yolu ile değil izah yolu ile bildirir. Demokrasinin hakim olduğu ülkelere başarısızlıklar süslenerek halk kandırılmaya çalışılmaz ve tutulamayacak sözler asla vaat edilmez. Çünkü bilinir ki halkın gözünden hiçbir şey kaçmaz ve zamanı geldiğinde tepkisini ortaya koyar. Vecize tarzıyla konuşmak halkın psikolojisinden anlamamak ve halkı önemsememek anlamına gelir. Bu tarz üsluplar gazete reklamlarında, radyolarda da kullanılmaya başlanmıştır. Bu yola başvurulduğundan beri samimiyezsiz bir ortam ve

kandırılmaya çalışan bir halkın mutsuzluğuyla karşı karşıya kalıyoruz. Gereksiz olan bu tarz yaklaşımlardan vazgeçmemiz gerekmektedir

Sabri Esat Siyavuşgil "**Halk Efkârına Dair**" (24 Aralık 1950) yazısında kamuoyunun ülkemizdeki yerinden bahsetmektedir. Ülkemizde kamuoyu denilince akla ilk olarak okumuş aydın kişiler akla gelir. Halbuki batı ülkelerinde bu böyle değildir. Okumak ve bilgi sahibi olmak her vatandaşta olmasa gereken özellik olarak bilinir. Bir vatandaş ülkesinin her türlü sağladığı imkanlardan faydalanmak ister. Zaten batı ülkeleri de vatandaşından hiçbir şeyi kısıtlamaz. Her insan yaşadığı ülkede özgür bir şekilde huzur ve saadet ister, emeğinin karşılığını almak ister, medeniyet ve barışın hüküm sürdüğü atalarının mirası olan ülkesinde mutlu olmak ister. Bu zaten onun en doğal hakkıdır. Bizim ülkemizde ayrıcalık olarak görünen bir çok şey batı ülkelerinde normal olarak karşılanmaktadır. Ülkeyi yöneten makamlar bazen yanlış kararlar alabilirler. Önemli olan bunun acısını halktan çıkarmadan kendi imkanlarıyla çözüm üretebilmektedir. Yönetici konumundaki bir kişinin şahsi hatası tüm halkı etkilememelidir. Gerekli tüm tedbirler düşünülmelidir ve uygulanmalıdır. Halka getirilen yasaklamalar ve süslemeye çalışılan hatalar halkta huzursuzluğa neden olur. Bir hatayı süsleyerek ortadan kaldırmaya çalışan kişiler mutlaka hak ettiği cezayı bulurlar. Devlet bu yüzdendir ki halka karşı açık olarak, tüm menfaatleri ve imkanları onları düşünerek hareket etmek zorundadır.

Sabri Esat Siyavuşgil "**Kırtasiyeciliğe Dair**" (16 Ekim 1950) yazısında, devlet memurlarının işyerindeki başarısızlıklarından bahsetmektedir. İşlerini tam anlamıyla yerine getirmeyen memurlarla dolu kurumlar sürekli maddi zararlarla zedelenmektedir. Bu tarz memurlardan şikayetçi olan devletler, bu gidişe son vermek amacıyla geniş araştırmalar yapar. Araştırmalar sonucunda sorunun genel itibarıyla memurların şahıslarından kaynaklandığı ortaya çıkar. Araştırmaların ilk safhası, kanun ve mevzuatların hatalı görünen kısımlarını düzelttikten sonra memurlardaki iş verimi artışını gözlemektir. Yani ilk safha memurun verimle çalışmasını engelleyebilecek durumları ortadan kaldırmaktır. İkinci safha ise idarecilerin ve memurların diplomalarına göre değil kabiliyetlerine göre iş alanlarının belirlenmesidir. Bu da psikolog ve sosyologların memur adaylarına uygulayacakları testlerle belirlenir. Ayrıca mevcutta çalışan memurlara da bu testler uygulanarak çalışma alanlarının doğruluğu belirlenir. Sonucu olumlu çıkmayan kişiler kendine uygun bir iş alanındaki kuruma sevk edilir. Örneğin metro ve tramvay şoförleri belli yaşlardan sonra bu testlere tabi tutulur. Psikolojik olarak yıprananlara gerekli maaş sağlanarak emekliye ayrılması gerektiği

bildirilir. Bu psikoteknik usullerle yapılan testlerin sonucuna göre hareket eden kurumlar daha verimli hale gelirler. Bu yüzden ki psikolog ve sosyologlara büyük işler düşmektedir.

SONUÇ

Sabri Esat Siyavuşgil'in Yeni Sabah gazetesinde fıkra yazarlığı on altı yıl sürer. Gazetede yazıları 9 Aralık 1948'de başlayıp 30 Haziran 1964 yılına kadar devam eder. Çalışmada 1948-1950 yıllarını kapsayan üç yıllık dönem incelenmiştir. Bu dönemdeki fıkraları diğer yıllara nazaran daha uzundur. Yedi Meşale topluluğundan biri olarak bilinen Siyavuşgil'in şair kimliğinin dışındaki psikolog kimliği bu yazılarında iyice ortaya çıkar. Sabri Esat bir psikolog olarak diğer gazete yazarlarından ayrılır. O makalelerinde ele aldığı konulara bir psikolog kimliğiyle yaklaşp gözlem gücünü insan ve toplumun iç gerçeğine çevirir. Makalelerinde sosyal, siyasal ve edebi konuları ele alarak fotoğraf gözlemciliğiyle çevresini gözler ve izlenimlerini yazıya aktarır. Düşüncelerini, sert ve baskıcı bir üslup yerine renkli, düşünceli, ılımlı, derinlikli ve mizahi yönlerden vermeye çalışır. Meselelere parçadan bütüne bir bakış açısıyla yaklaşan yazar, hüküm verirken, geniş bilgisinin ve devamlı düşünmesinin bir sonucu olarak, ulaştığı sentez fikri de verir.

Sabri Esat Siyavuşgil'in şairliği 1927'den 1936 yılına kadar devam eder. Her şeyden önce bir psikolog olarak mesleğine sadık kalabilmek için şiirdeki yaratıcılığını bir dönem sonra bırakır. Şairliği müddetince yalnız "*Odalar ve Sofalar*" adlı tek şiir kitabı yayınlanır. Bundan sonraki dönemde yaratıcılığını inceleme ve tercümelerle sürdürmeye devam eder. Türk edebiyatında çok önemli bir yeri olan şairimiz hakkında az sayıda çalışmanın yapıldığı ve Yeni Sabah gazetesindeki yazılarının ihmal edildiği gözlenmiştir. Bu sebeple yaratıcılığını gösterdiği yazılarının keşfedilmesini bekleyen Sabri Esat'ın bugüne ışık tutabilecek, güncelliğini koruyan çalışmaları tezde yer alır. Yazarın, dünya görüşünü, olaylara ve insanlara bakış açısını, toplumsal meselelerde takındığı tavrı ancak gazetede yazmış olduğu yazılarına bakarak anlayabiliriz.

Siyavuşgil, iyi bir psikologdur. İncelediğimiz makalelerde yazarın birçok konu hakkında yazısı mevcuttur. Bu konular birbirinden bağımsız gibi görünse de birbiriyle alakalı bir bütündür. Bundan dolayı gazetede yazılarının çoğunun başlığı "Psikolog Gözüyle" adını taşır. Yazılarında psikolojiyle alakalı toplumsal ve sosyal olayları kafasında mantıkî bağlarla çözmeye çalışıp olaylara duygusal bakmamaya çalışır. Yazar, bireyin toplum içinde huzurlu olması için yetenek ve güçlerini sezdirecek, zayıf yanlarının ve gereksinimlerinin neler olduğunu belirtilecek yazılar yazar. Bu yazılarını, Türk toplumu psikolojisi ve genel psikoloji araştırmaları üzerinde yoğunlaştırır. Tip ve karakterolojiyle ilgili olarak genellikle ahlâki değerlerle düzenlilik ve süreklilik

kazanmış davranışlardan, dürüstlük, hoşgörü ve sabırlılık gibi kişilik özellikleri üzerinde durur. Yazar, Türkiye'nin ve dünyanın geleceği olan çocuklara büyük önem ve değer verir. Çocukların, davranışsal ve duysal problemlerini irdeleyerek otoriteyi temsil eden kişilerin çocuklara nasıl davranması gerektiğini yazılarında belirtir. Siyavuşgil, psikolog Jean Piaget'in eserlerini tercüme ederek çocuk psikolojisinin ülkede gelişmesi için önemli adımlar atar. Çocukların, zihinsel gelişimine yönelik kavrama ve problem çözme yeteneklerindeki gelişmelere önem verir.

Sabri Esat Siyavuşgil öncelikle tanıdığımız sanatçı kimliğiyle ve çok yönlü kişiliğiyle Sahne Sanatlarına önem verir. Şiirdeki başarısını tercümeyle aktarır. 1942 yılında *Cyrano de Bergerac* adlı tercümesi edebiyatçı kimliğinin zirveye ulaşmasını sağlar. Batı tiyatrosunun önemli örneklerini mesela *Cyrano de Bergerac*'ı Türkçeye tercüme ederek Türk Edebiyatı'na kazandırır. Makalelerinde dünya edebiyatından tiyatro, kitap ve eleştirilere yer vererek o kültürlere olan bakışını anlayabiliriz. *Zuydcoote Hadisesi*, *Yavru Kartal*, *Tartuffe'de Yenilik*, *Comédié-Française*, *Canımı Kurtardın* gibi yazılarında tiyatro ve kitap tanıtımları yer alır. Yazar, tiyatro ve halk kültürüyle yakından ilgilidir. Türk Halk Tiyatrosu'ndan kukla oyunları ile ilgili inceleme kitapları yazar. Türk toplumunda ise Karagöz ve Hacivat olarak biçimlenen gölge oyunu zaman zaman dini, bazen hiciv (taşlama), bazen de komedi unsuru olduğundan yazar bu konuyu makalelerine taşır. Karagöz ve Hacivat oyunuyla ilgili bilgiler verir ve Karagöz perdesinde yer alan önemli tipleri sosyopsikolojik özellikleriyle çözümler.

Makalelerinde mekân tasvirlerine büyük yer verir. Fransa'yla ilgili yazılarında Paris şehrinin genel görüntüsü, mimarisi ve şehircilik anlayışı üzerinde bir fotoğrafçı edasıyla gözlemler yapar ve Fransızların ve Fransa'nın, Türkiyeli ve Türkiye'den farklı ve benzer yanlarını tanıtmaya çalışır. İngiltere ve İngilizler içinde bu tarz gözlemlerini makalelerine yansıtır. Bu ülkeleri birbirleriyle kıyasladığı gibi İstanbul şehriyle de mukayesesini ele alır. İstanbul'daki taşıt araçları, sokak ve cadde manzaraları, belediyeler, resmi kurumlar ve İstanbulluların çeşitli davranışlarını tasvir eder.

Sabri Esat Siyavuşgil, insan psikolojisini merkez alarak insanların duygu ve fikir dünyalarına uygun hareket ettiği görülmüştür. O gün için Batı dünyasında görüp de Türkiye'de olmasını istediği zihniyetin, alışkanlıkların, kurumların, tanıtımının bugün büyük ölçüde gerçekleşmesi, onun ileri görüşlü olduğunu gösterir. Bugünkü tiyatro, bale, klasik müzik, opera türlerinin gelişmesi, temsillerinin çoğalması, kütüphane sayısının artışı, edebiyat armağanlarının çoğalması, okuma yazma oranının artması, aydın bilim adamlarımızın-öğretmenlerimizin çoğalması, yurt dışında okuyan üniversite

öğrencilerimizin imkanlarının artışı, güzel sanatlar ve yazınsal alanlarda sansürün ortadan kalması, insan kaynakları uygulamalarının yapılması, suç işlemeye yönelik sebepleri bilim yollarıyla açıklama, bugün dünyada kendimizi tanıtmaya önem vermemiz, romancılığımızın hikâyeciliğimizden fazla gelişmesi gibi hususlar, 1948-1950 yıllarında, onun ülke menfaatine olmasını arzu ettiği hususlardan bazılarıdır. Yazarın bu olumlu gelişmeleri görememiş olması üzüntü verici olsa da, ülkemizin bu duruma gelmesi sevindirici bir durumdur. Ancak yazarın elli-altmış yıl önce uygulamasını istediği bu tekliflerin, zamanımız şartlarında daha kapsamlı şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Bu bağlamda yazarın dediği gibi gelişmeyi amaçlayan bir ülke, bugünü değil geleceğini garanti altına almış olur. Sabri Esat Siyavuşgil'in siyasi olmayıp sosyal olan bu gazete yazıları, bugün olduğu gibi gelecekte de görüşlerinin doğru olduğunu ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKÇA

- Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, 1.baskı, İstanbul, 2001.
- İnuğur M. Nuri, *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti, İstanbul,1992.
- Kaplan, Mehmet, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*, Dergâh Yayınları, 2. baskı, 1975
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, Eylül, 2000.
- Siyavuşgil, Sabri Esat, İstanbul'da Karagöz ve Karagöz'de İstanbul, İstanbul-Eminönü Halkevi Yayınları, İstanbul, 1938.
- Siyavuşgil, Sabri Esat, Karagöz: Psiko- Sosyolojik Bir Deneme, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.
- Tekin, Dr. Arslan, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, 4. baskı, Ocak, İstanbul, 2010.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh yayınları, 8. cilt, 1998.
- Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, Anadolu Yayınları, 9.cilt, 1983.
- Topuz, Hıfzı, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Topuz Hıfzı, *Yüz Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.

SABRİ ESAT SİYAVUŞGİL'İN 1948-1950 ARASINDAKİ YENİ SABAH GAZETESİ'NDEKİ MAKALELERİ

- "Psikolog Gözüyle: Yol Kazaları", *Yeni Sabah*, nu. 3486, 9 Aralık 1948
- "Psikolog Gözüyle: Kendimizi Tanıtalım", *Yeni Sabah*, nu. 3493, 16 Aralık 1948
- "Psikolog Gözüyle: Şu Meşhur Gallup Enstitüsü", *Yeni Sabah*, nu. 3500, 23 Aralık 1948
- "Psikolog Gözüyle: Üsluba Dair", *Yeni Sabah*, nu. 3507, 30 Aralık 1948
- "Psikolog Gözüyle: Adamına Göre İş", *Yeni Sabah*, nu. 3514, Ocak 1949
- "Psikolog Gözüyle: Unesco", *Yeni Sabah*, nu. 3521, 13 Ocak 1949
- "Psikolog Gözüyle: Yine Üsluba Dair", *Yeni Sabah*, nu. 3535, 27 Ocak 1949
- "Psikolog Gözüyle: Meşhur Antoloji", *Yeni Sabah*, nu. 3542, 3 Şubat 1949
- "Psikolog Gözüyle: Paris'in Meşhur Sacha'sı", *Yeni Sabah*, nu. 3544, 5 Şubat 1949
- "Psikolog Gözüyle: Reklamcılık", *Yeni Sabah*, nu. 3549, 10 Şubat 1949
- "Psikolog Gözüyle: Üniversite Hocalığı", *Yeni Sabah*, nu. 3577, 10 Mart 1949
- "Psikolog Gözüyle: Zararlı Neşriyat", *Yeni Sabah*, nu. 3591, 24 Mart 1949

- "Psikolog Gözüyle: Aktör Psikolojisi", *Yeni Sabah*, nu. 3598, 31 Mart 1949
- "Psikolog Gözüyle: Çocuk Mahkûmlar ve Cinsiyet Terbiyesi", *Yeni Sabah*, nu. 3628, 28 Nisan 1949
- "Psikolog Gözüyle: Rasyonel Çalışma Davası", *Yeni Sabah*, nu. 3633, 3 Mayıs 1949
- "Psikolog Gözüyle: Sinema Çocuklar İçin Zararlı mı? ", *Yeni Sabah*, nu. 3642, 12 Mayıs 1949
- "Psikolog Gözüyle: Üniversite ve Yabancı Diller", *Yeni Sabah*, nu. 3656, 26 Mayıs 1949
- "Psikolog Gözüyle: Dost Gabriel ve Türk Bursa", *Yeni Sabah*, nu. 3661, 2 Haziran 1949
- "Psikolog Gözüyle: Karagöze Dair", *Yeni Sabah*, nu. 3689, 30 Haziran 1949
- "Psikolog Gözüyle: Hacivat ile Karagöz", *Yeni Sabah*, nu. 3696, 7 Temmuz 1949
- "Psikolog Gözüyle: Karagöz Perdesinde Mahalle Halkı", *Yeni Sabah*, nu. 3703, 14 Temmuz 1949
- "Psikolog Gözüyle: Tuzsuz Deli Bekir", *Yeni Sabah*, nu. 3711, 21 Temmuz 1949
- "Psikolog Gözüyle: Toprak ve Dil", *Yeni Sabah*, nu. 3888, 8 Ocak 1950
- "Psikolog Gözüyle: Kültür ve Sokak", *Yeni Sabah*, nu. 3895, 15 Ocak 1950
- "Psikolog Gözüyle: Sorbonne'da Pierre Loti İhtifali", *Yeni Sabah*, nu. 3909, 29 Ocak 1950
- "Psikolog Gözüyle: İhtifalde Ölçü", *Yeni Sabah*, nu. 3913, 2 Şubat 1950
- "Psikolog Gözüyle: Çocuğa Dair", *Yeni Sabah*, nu. 3919, 8 Şubat 1950
- "Psikolog Gözüyle: Canımı Kurtardın", *Yeni Sabah*, nu. 3923, 12 Şubat 1950
- "Psikolog Gözüyle: Acı Şeyler", *Yeni Sabah*, nu. 3927, 16 Şubat 1950
- "Psikolog Gözüyle: Paris'te Bir Zenci Balesi", *Yeni Sabah*, nu. 3930, 19 Şubat 1950
- "Psikolog Gözüyle: Paris'te Bir Türk Profesörünün Konferansı", *Yeni Sabah*, nu. 3934, 23 Şubat 1950
- "Psikolog Gözüyle: Zuydcoote Hadisesi", *Yeni Sabah*, nu. 3937, 26 Şubat 1950
- "Psikolog Gözüyle: Tartuffe'de Yenilik", *Yeni Sabah*, nu. 3941, 2 Mart 1950
- "Psikolog Gözüyle: Maziye Bağlılık", *Yeni Sabah*, nu. 3944, 5 Mart 1950
- "Paris Mektupları: Iturbi'nin Bir Konserinde", *Yeni Sabah*, nu. 3951, 12 Mart 1950

"Psikolog Gözüyle: Paris'te Talebe Nasıl Çalışıyor?", *Yeni Sabah*, nu. 3955, 16 Mart 1950

"Psikolog Gözüyle: Fransa'da Gangsterlik", *Yeni Sabah*, nu. 3958, 19 Mart 1950

"Psikolog Gözüyle: Fransız Psikoloji Cemiyetinde", *Yeni Sabah*, nu. 3962, 23 Mart 1950

"Psikolog Gözüyle: Chalet Tiyatrosu", *Yeni Sabah*, nu. 3965, 26 Mart 1950

"Psikolog Gözüyle: Şehir Tiyatrosuna Mektup", *Yeni Sabah*, nu. 3969, 30 Mart 1950

"Psikolog Gözüyle: Bir Türk Dostu İle Konuşma", *Yeni Sabah*, nu. 3976, 6 Nisan 1950

"Psikolog Gözüyle: Fransa ve Şarkı", *Yeni Sabah*, nu. 3980, 10 Nisan 1950

"Psikolog Gözüyle: Üniversitenin Pencereleeri-1", *Yeni Sabah*, nu. 3985, 15 Nisan 1950

"Psikolog Gözüyle: Üniversitenin Pencereleeri-2", *Yeni Sabah*, nu. 3986, 16 Nisan 1950

"Psikolog Gözüyle: Londra Yolunda-1", *Yeni Sabah*, nu. 3990, 20 Nisan 1950

"Psikolog Gözüyle: Londra Yolunda-2", *Yeni Sabah*, nu. 3993, 23 Nisan 1950

"Psikolog Gözüyle: Bugünkü İngiliz", *Yeni Sabah*, nu. 3997, 27 Nisan 1950

"Psikolog Gözüyle: İngiliz ve Bahçe", *Yeni Sabah*, nu. 4000, 30 Nisan 1950

"Psikolog Gözüyle: Hoş Görmek", *Yeni Sabah*, nu. 4007, 7 Mayıs 1950

"Londra Mektupları: Londra'daki Halkevimiz", *Yeni Sabah*, nu. 4010, 11 Mayıs 1950

"Psikolog Gözüyle: Yine Müsamahaya Dair", *Yeni Sabah*, nu. 4013, 14 Mayıs 1950

"Londra Mektupları: Pen Klüp'te", *Yeni Sabah*, nu. 4017, 18 Mayıs 1950

"Londra Mektupları: Londra Mevsimi", *Yeni Sabah*, nu. 4020, 21 Mayıs 1950

"Psikolog Gözüyle: Zavallı Tedbirler", *Yeni Sabah*, nu. 4027, 28 Mayıs 1950

"Psikolog Gözüyle: Dün'ün Tipleri", *Yeni Sabah*, nu. 4031, 1 Haziran 1950

"Londra Tiyatroları: Londra'da Bale", *Yeni Sabah*, nu. 4032, 2 Haziran 1950

"Psikolog Gözüyle: Dalkavuk", *Yeni Sabah*, nu. 4034, 4 Haziran 1950

"Psikolog Gözüyle: Dalkavuk ve Şürekâsı", *Yeni Sabah*, nu.4038, 8 Haziran 1950

"Psikolog Gözüyle: Arzu Nam Tramvay", *Yeni Sabah*, nu. 4041, 11 Haziran 1950

"Londra Mektupları: Parkta Toplar", *Yeni Sabah*, nu. 4045, 15 Haziran 1950

"Psikolog Gözüyle: Dilimiz", *Yeni Sabah*, nu. 4048, 18 Haziran 1950

- "Psikolog Gözüyle: Edebiyat Fakültesinin Lağvı", *Yeni Sabah*, nu.4062, 2 Temmuz 1950
- "Psikolog Gözüyle: Edebiyat Mükâfatları", *Yeni Sabah*, nu. 4066, 6 Temmuz 1950
- "Londra Mektupları: Uzağı Görmek", *Yeni Sabah*, nu. 4069, 9 Temmuz 1950
- "Psikolog Gözüyle: Dilimiz ve Akademi", *Yeni Sabah*, nu. 4073, 13 Temmuz 1950
- "Londra Mektupları: İngiltere'de Hafta", *Yeni Sabah*, nu. 4076, 16 Temmuz 1950
- "Londra Mektupları: Paris'te Turistler", *Yeni Sabah*, nu. 4086, 26 Temmuz 1950
- "Londra Mektupları: Comédié Française", *Yeni Sabah*, nu. 4087, 27 Temmuz 1950
- "Psikolog Gözüyle: Ciddi Tiyatro", *Yeni Sabah*, nu. 4090, 30 Temmuz 1950
- "Psikolog Gözüyle: Halkevlerine İş", *Yeni Sabah*, nu. 4094, 3 Ağustos 1950
- "Psikolog Gözüyle: Maarif ve Ümmîlik", *Yeni Sabah*, nu.4097, 6 Ağustos 1950
- "Psikolog Gözüyle: Sporda Centilmenlik", *Yeni Sabah*, nu. 4101, 10 Ağustos 1950
- "Psikolog Gözüyle: İlim ve Para", *Yeni Sabah*, nu. 4104, 13 Ağustos 1950
- "Paris Mektupları: İlmî Araştırmalar Merkezinde", *Yeni Sabah*, nu. 4108, 17 Ağustos 1950
- "Psikolog Gözüyle: Tûbâ Ağacı", *Yeni Sabah*, nu. 4111, 20 Ağustos 1950
- "Psikolog Gözüyle: Bizde Münevver Niçin Susar?", *Yeni Sabah*, nu. 4114, 23 Ağustos 1950
- "Paris Mektupları: Gazeteci Olsaydım", *Yeni Sabah*, nu. 4115, 24 Ağustos 1950
- "Psikolog Gözüyle: Tiyatro ve Edebiyat", *Yeni Sabah*, nu. 4122, 31 Ağustos 1950
- "Paris Mektupları: Kahve Hayatı", *Yeni Sabah*, nu. 4125, 3 Eylül 1950
- "Psikolog Gözüyle: Korkuya ve Hiddete Dair", *Yeni Sabah*, nu. 4129, 7 Eylül 1950
- "Psikolog Gözüyle: Tedbirden Önce", *Yeni Sabah*, nu. 4132, 10 Eylül 1950
- "Paris Mektupları: Cemiyet Emrinde Psikoloji", *Yeni Sabah*, nu. 4133, 11 Eylül 1950
- "Paris Mektupları: Biz Yine Uyuyalım", *Yeni Sabah*, nu. 4139, 17 Eylül 1950
- "Paris Mektupları: Kriminoloji Kongresinde", *Yeni Sabah*, nu. 4143, 21 Eylül 1950
- "Psikolog Gözüyle: Tiyatro Mevsimi", *Yeni Sabah*, nu. 4146, 24 Eylül 1950

- "Psikolog Gözüyle: Kongre Sanatı " *Yeni Sabah*, nu. 4150, 28 Eylül 1950
- "Paris Mektupları: Yavru Kartal", *Yeni Sabah*, nu. 4153, 1 Ekim 1950
- "Paris Mektupları: Sergilere Dair", *Yeni Sabah*, nu. 4154, 2 Ekim 1950
- "Psikolog Gözüyle: Okuma Zevki", *Yeni Sabah*, nu. 4160, 8 Ekim 1950
- "Paris Mektupları: İngiliz ve Fransız", *Yeni Sabah*, nu. 4164, 12 Ekim 1950
- "Psikolog Gözüyle: Kırtasiyeciliğe Dair", *Yeni Sabah*, nu.4168, 16 Ekim 1950
- "Psikolog Gözüyle: Turizmin T'si", *Yeni Sabah*, nu. 4171, 19 Ekim 1950
- "Psikolog Gözüyle: Yarım Münevver", *Yeni Sabah*, nu. 4185, 2 Kasım 1950
- "Psikolog Gözüyle: Küçük Hikâyeciliğimiz", *Yeni Sabah*, nu. 4192, 9 Kasım 1950
- "Psikolog Gözüyle: Yaşasın Demokrasi", *Yeni Sabah*, nu. 4195, 12 Kasım 1950
- "Psikolog Gözüyle: Dilde Son Çare", *Yeni Sabah*, nu. 4201, 18 Kasım 1950
- "Psikolog Gözüyle: Bir İngiliz Dostumun Anlattıkları", *Yeni Sabah*, nu. 4211, 28 Kasım 1950
- "Psikolog Gözüyle: Madam Tussaud Müzesinde", *Yeni Sabah*, nu. 4221, 8 Aralık 1950
- "Psikolog Gözüyle: Vecize Merakı", *Yeni Sabah*, nu. 4223, 10 Aralık 1950
- "Psikolog Gözüyle: Hayvan Sevgisi", *Yeni Sabah*, nu. 4230, 17 Aralık 1950
- "Psikolog Gözüyle: Halk Efkârına Dair", *Yeni Sabah*, nu. 4237, 24 Aralık 1950
- "Psikolog Gözüyle: Unesco ve Biz", *Yeni Sabah*, nu. 4244, 31 Aralık 1950

EKLER

EK 1. YENİ SABAH GAZETESİ'NDE ÇIKAN YAZILAR

Psikolog Gözüyle - Yol Kazaları

Yeni Sabah, nu. 3486, 9 Aralık 1948

Uzağa gitmeye hacet yok şu İstanbul sokaklarında gün geçmez ki bir kaza olmasın: Taksi tramvayla çarpışır, kamyon elektrik direğine çarpar, hususî otomobil adam ezer. Tabî bu yüzden insanlar ölür, yaralanır, malzeme harap olur. Her sene, yalnız İstanbul'da vuku bulan yol kazalarının kaç cana kıydığını ve milli servete neye mal olduğunu hesaplasak, hayret ve dehşetten tüylerimiz ürperir.

Her kazanın tahkikatı yapılır, mesulü aranır. Eksperler, bilirkişiler çalıştırılır. Neticede beraat veya mahkûmiyet kararı. Fakat kazalar, eksilmek şöyle dursun, seneden seneye muntazam olarak artar.

Acaba neden bu kadar kaza olur? Kabahatlılere sorarsanız, yollarımız, cadde ve sokaklarımız dardır, karanlıktır, kaldırımlarımız bozuktur, yağmurlu zamanlarda asfaltta fren tutmaz, raylar tekerlekleri kaydırır. Halkımız yürümesini bilmez bir kaldırımdan ötekine etrafına bakınmadan geçmek ister, arsız mahalle çocukları tramvaylara ve kamyonlara asılır. Bu işlerle uğraşan resmi makamlara sorsanız, ehliyetnâmesiz şoförlerden, yarış iptilasından, kadınlı ve içkili seyranlardan, nakil vasıtalarının köhneliğinden, daha bir sürü sebeplerden bahsederler. Neticede, bu şartlar değişmedikçe, yol kazalarının önüne geçilemeyeceğini söylerler.

Evet, sokaklarımızı ve caddelerimizi kısa bir zamanda genişletmeğe maddi imkânlarımız müsait değil. Halka yürümesini öğretmek, uzun mesele. Kaldırımlarımızı düzeltmek, asfaltlarımızı kaymayacak bir hale getirmek, mahalle çocuklarının tramvay ve kamyonlara asılmalarına mâni olmak birkaç gün içinde halledilecek bir dava değil. Seyrüsefer polisimiz ehliyetnamesiz şoförler, yarış iptilas, kadınlı ve içkili seyranlar gibi kaza amillerini her yerde önleyebilmek imkânlarından mahrum. Bu çaresizlikleri birer realite olarak kabul etmek lazım. Fakat bütün yol kazalarını geçitlerin darlığı ve bozukluğu, malzemenin eskiliği gibi maddi sebeplerle yarış ve sarhoşluk gibi ârızî saiklere atfedip bu kadar can ve mal kaybı karşısında hareketsiz mi kalacağız?

Hiç şüphesiz yol kazaların da gerek maddi gerek ârızî sebeplerin rolü vardır ve bunları önlemek de imkânsız denecek kadar güçtür. Fakat bu çeşit amillerin müdahale etmediği öyle kazalar da vardır ki, bunlarda kabahat, doğrudan doğruya nakil vasıtasını kullanan kimselerin kabiliyetsizliğindendir. Üstünkörü bir imtihanla şoför ehliyetnamesi almış veya sadece tıbbi bir muayene ile kısa bir staj devresinden sonra vatmanlığa getirilmiş bazı kimseler, sırf nakil vasıtasını kullanmanın istediği runî kabiliyetlerden mahrum oldukları için kazalara sebebiyet verirler. Bu hakikati pek iyi anlayan diğer medeni memleketlerde şoförler ve vatmanlığa talip olanlar ile hususi otomobillerin kullanmak için ehliyetname isteyenleri gayet sıkı bir beden ve kabiliyet muayenesine tâbi tutarlar. Bunu için de gerek devletin münakale işleriyle uğraşan dairelerde şoför, vatman, makinist, makasçı, pilot ve kaptan namzetlerinin ruhi kabiliyetlerini ölçüp meslekte muvaffak olabileceklerini ayıran mütehasıs psikologlar çalışır. Bunların vazifesi sadece en dakik usullerle işe göre adam seçmekten ibaret değildir, seçilenlerin en kısa yoldan ve en garantili bir çıraklık devresiyle iyice yetişmelerini temin etmek de, yine bunların işidir.

Avrupa ve Amerika'da bu hususta mütehasıs psikologlara başvurmanın lüzumunu takdir eden münakale idareleri, psikolojik muayene ile adam seçme ve rasyonel usullerle adam yetiştirme sayesinde, evvelce kazalar yüzünden maruz kaldıkları can ve mal kaybının kısmen olsun önüne geçmiş bulunuyorlar. Bu suretle tazminat, tedavi ücreti, malzemeyi tecdit veya tamir masrafları azalıyor ve, psikolog istihdam, laboratuvar tesisi gibi lüzumlu sarfiyat, bu mühim tasarrufun yanında devde kulak kabilinden kalıyor. Münakale idarelerinin bu seçme ve yetiştirme işini psikologlara havale etmesi, yeni bir hadise değildir. Daha 1908'de Paris Tramvay Şirketi, vatman namzetlerini psikolojik usüllerle seçmeğe başlamıştı. Sonraları otobüs işletmeğe de başlayan aynı idare, mükemmel bir psikoloji laboratuvarı kurmuş ve işin başına mükemmel bir psikolog getirerek, vatman ve şoför namzetlerini şaşmaz bir elekten geçirmişti. Bu sayede şehirde münakalenin mütemadiyen artmasına rağmen, idarenin tramvay ve otobüs kazaları azalmış ve her sene bütçenin kaza faslında mühim bir tasarruf temin edilmişti. Bu tasarruf, 1927 yılında bir buçuk milyon frangı o zamanki rayice göre 150.000 (Türk lirası) bulmuştu.

Avrupa'da ve Amerika'da kırk yıldan beri verimle tatbik edilen bu seçme işine, bizde henüz başlamadığını söylemeye bilmem lüzum var mı? Geçen sene İstanbul Tramvay ve Otobüs İdaresi'nde bu meseleye dair bir araştırma yaptırdığımı

hatırlıyorum. Bu hususta bizi tenvir edebilecek makamlardan bazı malumat almak istemiştik.

İstediğimiz malumat gayet basitti: a) Tramvay ve otobüs kazaları yüzünden ölen ve yaralananların sayısı, b) Bu kazalar yüzünden idarenin ödemek zorunda kaldığı ceremeler, c) Şoför ve vatman namzetlerinin seçilmesinde psikolojik usûllerin kullanılıp kullanılmadığı.

Bu suallerden yalnız birincisine cevap alabildik. Fakat idare, kazalar yüzünden ne kadar zarara uğradığını bize derhal söyleyemedi. Bunun için uzun uzadıya dosyaları karıştırıp hesaplar yapmak lazımmış. Bu hal bize, idarenin çektiği ceremelere pek ehemmiyet vermediğini ve bu hususta muntazam istatistikler tutmadığını göstermiş oldu. Tabîî şoför ve vatman namzetlerinin kabiliyet muayenesinden geçirilip seçilmesi ve bir psikoloji laboratuvarı tesisi gibi meselelerin tamamı ile lüks sayıldığı da meydana çıktı. Büroları tıklım tıklım memurla dolan ve her adım başında bir kontrolör kullanan bu idarenin, kaza sayısını azaltacak ve kazanç temin edecek böyle bir teşebbüse girişmemesi ve bu işte diğer memleketlerdeki akran ve emsalinden tam kırk yıl geri kalması, acınacak şeydir.

Başka bir yazımızda işe göre adam seçmede kabiliyetlerin nasıl muayene ve tespit edildiğinden bahsedeceğiz.

Psikolog Gözüyle - Kendimizi Tanıtalım

Yeni Sabah, nu. 3493, 16 Aralık 1948

Garp dünyası bizi tanımıyor diye üzülmürüz. Hele yabancı memleketlerde dolaşırken, başımızda fes ve ayağımızda şalvar arasalar, küplere bineriz. Evlerimizin kafesinden, kadınlarımızın peçesinden bahsetseler tepemiz atar. Dönüşte bu hallere esef ederiz, sütunlar dolusu makale yazarız. Ah kendimizi tanıtamıyoruz propaganda yapmasını bilmiyoruz diye dövünürüz. Evet, bu noktalarda hassasiyet göstermekte haklıyız. Elbette Garbın bizi olduğumuz gibi tanınmasını isteriz. Fakat bir dakika düşünelim. Acaba bizim yıllardan beri fesi atıp kasketinden silindir şapkasına kadar Garp serpuşlarının türlüünü başımıza giydiğimizi, kafesin ve peçenin tarihe karıştığını bütün cihan öğrenmiş olsa, artık kendimizi tanıttık deyip memnun mu olacağız? Hakikatin bu kısmını öğrenen yabancılar, nihayet "Oh ne güzel, aferin!" deyip geçerler,

belki köhne âdetlerden kurtulduğumuza da memnun olurlar. Fakat bizi tanıyıp hakkımızda derin bir hayranlık beslerler mi? Zannetmiyorum.

Yirminci asrın bir ibdâ' olmak üzere medeni memleketlerde intizamla ve başarı ile işleyen geniş teşkilatlı propaganda servisleri kurulmadan önce, milletler, ya ticaret, seyahatler ve harpler vasıtasıyla yahut hudutları aşan fikir ve sanat hareketleri sayesinde birbirlerini tanırlardı. Bu karşılıklı tanışma kendiliğinden olur ve edinilen kanaatler tedricen halkın içine yayılıp asırlarca devam ederdi. En ziyade alaka toplayan bahisler, şu veya bu memleketin tarihi, mahsulleri, örf ve âdetleri idi.

Ticarete taallûk eden bilgiler haricinde, tarihi malûmat, hayata, örf ve âdetlere dair mutalar, daha ziyade merak ve tecessüsü tatmin ettikleri için alakayı çekerlerdi. Bu gibi bilgilerin devletlerarasında ahengi temiz eden münasebetlerin tanziminde rol oynadıkları pek vâki değildi. Umumi efkârın devlet mekanizması üzerinde tesiri bulunmadığı devirlerde, milletlerin birbirleri hakkındaki müspet veya menfi kanaatlerinin, senpati veya antipatilerinin aradaki münasebetlere müdahale edemeyeceği pek tabii idi. Ancak umumi efkarın kuvvetlendirdiği ve milletlerarası münasebetlerde rol oynamaya başladığı devirlerde, yabancı milletlerin teveccüh ve sevgisini kazanmanın ehemmiyeti idrak edildi ve o tarihten itibaren her memleket, en modern usullerle yabancı halk kütleleri arasında propagandaya girişti.

Görülüyor ki gaye, umumi efkârın kaynağı olan halk kütlelerinin teveccüh ve sevgisini kazanmaktır. Bu sevgi, siyasi ve iktisadi anlaşmaların da en sağlam temelini teşkil eder. Fakat propaganda, iki tarafı keskin bir kılıca benzer. İyi kullanılmadığı takdirde, kabzayı tutan eli de kesebilir. Yabancı milletlerin yüreğinde sempati uyandırmanın gayet nazik ve gayet girift usulleri vardır. Mukayeseli milletler psikolojisine dayanan bu usuller maharetle kullanılmazsa, propaganda sahasında yapılacak her teşebbüs, ya su üstüne yazı yazmaya benzer yahut umulan neticenin tamamı ile aksini doğurur.

Propagandayı ilme dayamak ve emniyetle hayırlı neticeler almak için, kafamızın ibdaları ve muhayyilemizin ilhamlarıyla iktifa etmemek lazımdır. İlk iş senpati tohumlarını serpmek istediğimiz sahayı etraflıca tetkik etmektir. Filan veya falan memleket halkı nelerden hoşlanır, ne gibi hadiseler veya hareketler karşısında senpati duyar ve hayranlık gösterir. İşte, her şeyden evvel, objektif olarak, müşahade ve teknik yolu ile öğrenilmesi lazım gelen şey, budur. J. J. Rousseau Emile'nin başında mürebbilere "Evvela çocuğu tanımakla işe başlayınız" der. Terbiye ve propaganda, en geniş manâlarında, birer tesir olduğuna göre, her ikisinin hareket noktası, mevzuun açık

ve seçik olarak kavranmasıdır. Bu yapılmadan rastgele propagandaya başlamanın öküzü sapanın arkasına koşmadan hiçbir farkı yoktur.

Modern bir propaganda teşkilatının verimle işleyebilmesi, usullerini milletler psikolojisinden edineceği sağlam bilgilerle ayarlaması ve daima zamanın hal ve şartlarına uyması sayesinde mümkündür. Bu kıvraklık gösterilmeyecek olursa ve propaganda namı altında hep aynı nakaratla iktifa edilirse, karşımızdakileri usandırmakla kalmayız, aynı zamanda, insanlık icabı, aleyhimizde bir tavır takınmalarına sebep oluruz. Çünkü herhangi bir diyardan hep tek makam üzerine okunmuş şarkıların geldiğini duyan halk ruhu, evvela alakasızlık, sonra da bıkkınlık gösterir ve nihayet büsbütün suratını asıp küser. Bunu içindir ki, haricide propaganda deyince münhasıran fesi atıp şapkayı giydiğimizi veya kadınlarımızı içtimaî hayatta mevki sahibi ettiğimizi tekrarlamak, sadece faydasız değil, aynı zamanda tehlikeli bir usuldür de.

Yabancı memleketlerde merak ve tecessüs gittikçe artan ve aynı zamanda inceleyen halk kütleleri, bizim hakkımızda türlü bilgiler edinmek isterler. Acaba ne düşünüyoruz? Neleri seviyoruz? Bir kelime ile bugünkü fikir ve duygu hayatımız, onları daima alakadar eder. Fikir ve duygu mahsullerimizi dünya pazarına çıkaracak olursak, memleketimize dair, kökleri satıhta olmayan, menfaat endişesinden uzak, hakiki sevgiler uyandırabiliriz. Bir memleketi tanıyıp sevmek, sadece onun coğrafyasını, zirai veya iktisadi imkânlarını bilmeye dayanmaz. Uzak veya yakın tarihi boyunca yaptığı içtimaî hamle ve inkılaplar da, nihayet bir memnuniyet uyandırır, fakat asıl sempati, fikir ve duygu mahsullerinde keşfedilecek olan yakınlıklar, ruhî akrabalıklar, fertler yolu ile kütleleri birbirine bağlayacak manevi dostluklar sayesinde yaratılır. Bir tarih ve bir millet olarak, elbette dünya medeniyetinde mevkiimiz var, elbette dünya kültüründe emeğimiz var. İşte bu mevki ve bu emeği cihana tanıtıp milletlerin ruhunda sempati uyandırmaya çalışmalıyız. Şayet Garp nazarında sadece bir coğrafya olmaktan kurtulmak istiyorsak, cihanda kendimize candan dostlar bulmak istiyorsak, medeniyet ve kültür tablosunda payımıza düşen yeri doldurmak istiyorsak, kendi fikir ve kültür tarafımızı sır olmaktan kurtarmalıyız.

Bundan tam bir sene evvel çıkan bir yazımda, geniş bir teşkilat ve muazzam bir bütçe ile idare olunan Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nden bu vadide bazı temennilerde bulunmuştum. Resmi antetli sözde propaganda broşürleri neşretmekten vazgeçerek, fikir ve sanatımızı dünya piyasasına arz etmesini iletmiştir. Yabancı halk kütleleri, resmi kapaklı neşriyata pek aldırış etmez, fikri ve sanatı mutad mahfazaları

içinde görmek ister. Mesela Türk edebiyatı hakkında bir fikir edinme arzusuna kapılırsa, adı geçen umum müdürlüğünün vaktiyle çıkarmış olduğu antolojiyi alıp okumaz. Türk ediplerinden birinin, kendi memleketinde çıkan tercümesini alır. Fakat ne çare ki yabancı memleketlerde dilimizi bilenler ve Türkçeden tercüme yapabilecek olanlar, yok denecek kadar azdır. Bu yüzden, şu anda her memlekette tercüme eserlere karşı gösterilen geniş alakadan yerli eserlerimiz istifade edememektedir. İşte bu imkansızlık sebebi ile, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nün bazı eserlerimizi tercüme ettirip hususi tabiler yoluyla, yabancı piyasalara sürmesini temenni etmiş ve bu hayırlı propaganda işinin yollarını da göstermişim. Fakat, aradan tam bir yıl geçmiş olmasına rağmen, bu istikamette en küçük bir adım atıldığına bile şahit olmadım.

Görülüyor ki, Garp dünyası bizi tanımıyor diye saçımızı başımızı yolarken, misal olarak gösterdiğimiz dalgınlıkları veya bilmemezlilikleri ehemmiyetçe fersah fersah aşan, başka milletlerin kalbinde bize en samimi sevgileri uyandıracak olan makul, hayırlı ve belki de maddeten kazançlı işlere dahi teşebbüs etmemişiz ve etmemekte devam ediyoruz. Hariçteki propagandamızı, senelerden beri, hep aynı türküyü söyleyen eski bir plak olmaktan kurtarmamışız ve kurtaramıyoruz. Halk yığınlarının gönlünde sempati uyandırmanın usûllerini hâlâ bulamamışız ve bulamıyoruz. Acaba mucize mi bekliyoruz? Yoksa hakiki menfaatimize müdrik değil miyiz? Müdrik isek, mucizeyi ancak kendimizden bekleyebiliriz.

Psikolog Gözüyle - Şu Meşhur Gallup Enstitüsü

Yeni Sabah, nu. 3500, 23 Aralık 1948

Ajans haberleri arasında, bilhassa Amerika'da intihaplara tekeddüm eden günlerde, Gallup Enstitüsü'nün neticelere dair tahminlerini okuyanlar, her halde bu müessesenin nasıl işlediğini ve neye yaradığını merak etmişlerdir. Hele son intihaplarda Truman'ın küçük bir farkla cumhuriyetçi rakibine yenileceği hakkındaki tahminin hadiseler tarafından tekzip edilmesi, bu tecessüs ve merakı bir kat daha arttırmış olsa gerektir.

Her şeyden evvel şu noktayı kaydetmek lazımdır ki, Gallup Enstitüsü, ilmi esaslara göre işleyen bir araştırma enstitüsüdür ve bazı tahminlerinde yanılması, tetkik sahasını teşkil eden umumi efkârın önceden kestirilmesi imkânsız bazı amillerin tesiri ile bir anda rota değiştirecek kadar canlı ve kaypak olması yüzündendir.

Bugün Amerika'da, türlü mesele ve hadiseler karşısında halkın takındığı vaziyeti ilmi usullerle yoklayan sekiz enstitü daimi faaliyet halindedir. Bunların en eskisi, 1938'de George Gallup tarafından kurulan Amerikan Umumi Efkâr Enstitüsü'dür ki daha ertesine sene Rosvelt'in, birçok tahminler hilafına, tekrar intihap edileceğini önceden haber vermek suretiyle, bütün dünyada şöhret kazanmış bulunuyordu. Enstitü, o tarihten zamanımıza kadar, Amerikan umumi efkârının yalnız politika sahasında değil, içtimaî, iktisadi ve milletlerarası meseleler karşısındaki türlü davranışlarını araştırıp halk, fikir ve duygusunun en hassas barometresi olmuştur.

Bu müessese senede en az otuz kadar anket yapar. Yüz kadar gazete, enstitünün aldığı neticelere abone olmak suretiyle, müessesenin masraflarını karşılamış olurlar.

New Jersey'in üniversite şehri Princeton'da bulunan enstitüde, yirmi psikolog, sosyolog ve istatistikçiden mürekkep bir heyet, araştırmaları sevk ve idare eder, bundan başka Newyork'ta dört gazeteciden kurulan bir grup, enstitünün oradaki tahrir bürosu olarak çalışır. Bütün Amerika Birleşik Devletleri ülkesine dağılmış bulunan bin kadar muhabir enstitünün hazırladığı sualleri halka sorup aldıkları neticeleri merkeze bildirirler. Her ankette bunlardan iki yüz kadarı vazife görür ve beş altı bin kişi sorguya çekilir. Harbi müteakip muhabirlik işini daha ziyade kadınlar görmeye başlamışlardır.

Enstitünün İngiltere'de, Kanada'da ve Avustralya'da da birer şubesi de vardır. Amerika'da Gallup Enstitüsü'nden maada aynı sahada çalışan diğer müesseseler beyanında Fortune mecmuasını da zikretmek icap eder. Bu mecmua senede sekiz on anket yapar ve umumi efkârı türlü mevzularda iskandil eder.

1941'de kurulan umumi efkâr araştırmaları milli merkezi, Colorado'da Denver Üniversitesi'nin himmetiyle teessüs etmiştir. Psikolog, sosyolog, istatistikçi ve araştırmacılarından mürekkep yirmi üç kişilik bir heyet halinde çalışır. Yegâne hususiyeti, intihaba dair tahminlerle meşgul olmayıp yalnız iktisadi ve içtimai meseleler üzerinde anketler yapmasıdır. Senede bir kendi hesabına on kadar anket açar, fakat hükümetin sipariş ettiği diğer anketlere de nezaret eder.

Diğer mühim bir müessese de, Halk Efkârı Araştırmaları Bürosu'dur. Princeton Üniversitesi psikoloji profesörlerinden Cantril'in idare ettiği bu müessese, 1940'ta, iskandil usulleri üzerinde araştırmalar yapmak vazifesiyle üniversitenin mali yardımları sayesinde kurulmuştur. Bu sebeple, faaliyetinin en büyük kısmını, umumi efkârı ölçecek usulleri ve kanaatleri üzerinde rol oynayan âmilleri teşkil eder. Bununla beraber, senede en az iki ankette açar.

Acaba, tülü hadise ve meseleler karşısında halkın fikir ve duygusunu yoklamak üzere kurulan bu müesseselerin faydası nedir? Bu faideyi nazari ve ameli olarak iki kısımda mütalaa edebiliriz. Evvela umumi efkâr mevzuu, sosyal psikolojinin kilit taşıdır. Ferdin bütün içtimai davranışlarını umumi efkâr çerçeveler. Günlük hadiseler karşısında verdiğimiz kıymet hükümlerinden tutunuz da, içtimai ideallerimize varıncaya kadar, bütün ruhi – içtimai davranışlarımız, umumi efkârın müspet veya menfî tesiriyle, şeklini alır ve kıvamını bulur. Ferdietimizin yelkenini açıp istediğimiz kadar enginlere dalmağa çalışalım bir tarafımızdan mutlaka umumi efkâr rıhtımına bağlı kalırız. İç benliğimizin feveranlarını bastırıp yine içimize tepen kuvvet umumi efkârdır. Biz sadece mizaç ve karakterimizle fert kalırız fakat şahsiyetimizle mutlaka bir içtimai muhitin belli tiplerinden biri oluruz. İçtimai muhit ise, umumi efkârı doğuran, fakat doğurduğuna evlatlık eden anaya benzer. İşte insan dediğimiz varlığın en karışık ve dolayısıyla en az kıvamlı tarafı olan şahsiyetini tahlile girişmeden önce, bu nazik müvazenenin yapıcısı bulunan umumi efkârı kavramak zorundayız. Her hayat problemi karşısında umumi efkârın aldığı cepheyi, bu toparlanışta müessir olan amilleri, ferdi ve içtimai kanaatlerin çatışmalarını karşılıklı tesirlerini ve tahavvüllerini tetkik etmek, sosyal psikolojinin en mühim mevzuunu teşkil eder. Umumi efkâr araştırma enstitüleri, bu tetkiklerin tecrübe malzemesini hazırlar.

Bu araştırma müesseselerinin pratik faydası, insanların halinden haberdar etmektir. Cemiyet hayatının her sahasında karşı karşıya gelen fertlerin birbirleri hakkında fikir ve kanaatleri, ekseriya hiçbir değeri olmayan şahsi intibalara dayanır. Hükümetleri teşkil eden fertler dahi, bütün iyi niyetlerine, tecrübe ve melekelerine rağmen, idare etmekle mükellef oldukları kitlenin fikir ve duygularını yoklayıp öğrenmek ve umumî efkârın tahavvüllerini takip etmek imkânlarından mahrumdurlar. Umumî efkârı belirtecek yegâne tecrübenin seçimler olduğu sanılır. Fakat seçim tekniği ne kadar mükemmel olursa olsun, umumî efkârın bütünlüğü ile tecelli etmesine yine de imkân yoktur. Çünkü rey, hükümete devlet kudretini kullanmak için zarurî olan otoriteyi bahşeder, fakat halk efkârının hadiseler ve meseleler karşısındaki türlü davranışları hakkında sarih ve kati bir bilgi vermez. İşte hikmeti vücutlarını halkın hizmetinde olmak addeden hakiki demokrasilerde hükümetler, kısmen matbuatla da tecelli eden umumi efkârı bütünlüğüyle kavramak ve adım adım takip etmek ihtiyacını duydukları için, türlü vesilelerle ahalinin duygu, fikir ve kanaatlerini yoklayan bu araştırma müesseselerinin çıkardıkları neticeleri ehemmiyetle nazarı itibare alırlar ve icraatın istikametini ona göre tayin ederler. Amerikan hükümetinin bu son harp içindeki

dahili ve harici siyaseti üzerinde, bu neticeler kuvvetle müessir olmuştur. Halkın muayyen hadise ve meseleler karşısındaki kanaatini sarahatla öğrenen hükümet, umumi efkârı, güttüğü gayelere yöneltecek tedbirlerin neler olduğunu daha isabetle kestirmiş ve propaganda cihazını ona göre ayarlayarak, memleketin yalnız rızasını değil, bütün varlığını ve el birliğiyle azimli müdahalesini de temin etmiştir.

Buna bir misal olmak üzere, 1940 yılında, İngiltere'nin Avrupa'da tek muharip devlet olarak Alman istilasına karşısında cesaretle direndiği sıralarda, Amerika'da araştırma enstitülerinin yokladığı umumî efkâr, İngiltere'ye yardımdan ziyade, naziliğin istilasını durdurmaya mütemayil görünüyordu. Her ne kadar İngiltere'ye yardım ve Naziliğe haddini bildirmek aynı kapıya çıkarsa da, arada nüansın kıymetini takdir eden Amerikan hükümeti, propagandasını bu ikinci hedef üzerinde topladı ve pek kısa bir zamanda halkın coşkunu müzaheretini kazandı. Bu ve buna benzer diğer misaller, umumi efkârı araştırma enstitülerinin milli menfaatlerin gerçekleşmesi hususunda ne mühim bir rol oynadığını göstermeye kâfidir. Halk ile hükümet el ele vererek birbirini tamamlayarak, ahenkle ve şevkle çalışmasında âmil olmak gibi mesut bir vazifeyi başarmak da olan bu müesseseler, her medeni memleketin ıstıyakla benimsemesi lazım gelen birer dirlik ve düzenlik unsurudur. Amma yalnız bir şartla... Bu enstitüler, hakikat aşkından başka sevgi bilmeyen, olup biteni olduğu gibi göstermekten yılmayan hür ve müstakil kafalı alimlerin nezareti altında çalışmalıdır. Yoksa bütün bina, çürük bir temel üzerine oturtulmuş olur ve en hafif bir sarsıntıda, bütün masraflar ve ümitler, bir anda sırta kadem basar.

Psikolog Gözüyle - Üslûba Dair

Yeni Sabah, nu. 3507, 30 Aralık 1948

Halit Fahri hocam, maalesef pek geç haber alıp okuyabildiğim bir makalesinde, Şehir Tiyatrosu'nda seyrettiği bir piyeste romantik bir rolün tabîî bir üslupla oynanmasının neden bu kadar ağır tenkitlere mevzu olduğuna hayret ediyor ve böyle bir hataya düşen bütün tiyatro münekkithlerini ayıplıyor. Adını sık sık zikrettiği bu sahne eserinin Türkçeye aktarılmasında benim de biraz emeğim geçmiş bulunduğu için, temsili hakkında mütalaa yürütecek değilim. Yalnız, saçlarını benim gibi haylaz talebelere edebiyat aşk ve zevki vermeye uğraşarak ağartmış olan muhterem üstattan bir noktanın tavihini isteyeceğim. Bu nokta, üzerinde durduğu hadisenin hududunu aşan, daha etraflı ve daha objektif bir mesele olacaktır: Üslup meselesi...

Üslup mefhumunu, sadece yazıda mizaç ve şahsiyetin damgası olarak tarif etmenin eksik ve hatalı olduğu muhakkaktır. Üslup, her şeyden evvel bir hayat ve ipta tarzı olduğuna göre, en basitinden en karışığına kadar, beşer faaliyetinin sahasında tecelli eder. Mimarlık tarihini karıştıralım, beşeri zevk ve anlayışın, devir devir, malzemeye ne şekiller verdiğini görürüz. Yunan üslubu, Roman üslubu, Gotik üslubu, Rönesans üslubu, Selçuk üslubu, Osmanlı üslubu hep taşta, tuğlada ve mermerde üç buutlu olarak beliren bir tarz ve edadır. Resimde de böyle musikide de böyle. Bach ile Chopin, Mozart ile Debussy arasındaki fark, üslup farkıdır. Hele edebiyatta, birbirini takip eden ekollerin asıl simalarını belirten çizgi, üsluptur.

Üslubu, beşerin yalnız güzel sanatlarda tecelli eden bir zevk ve anlayışı bir tarz ve edası addetmek de doğru olmaz, Yaratmakla alakası olmayan, çok daha mütevazı davranışlarımızın da bir üslubu vardır. Yürüyüşümüz, selam verişimiz, yemek yiyişimiz, ağlayışımız, gülüşümüz, ev eşyamız, giyinişimiz hasılı her şeyimiz muayyen bir üsluba bağlıdır. Bütün bu hareketlerimizden bizi biz yapan tarafımız damgamız ve mührümüz görülür.

Acaba bu damgada ferdiyetimizin payı nedir? Günlük hayatımıza nizam ve istikamet veren üslupta ferdiyetimizin pek az payı olsa gerektir. Daha ziyade devire ve muhite uymak mecburiyetinde kalırız. Her şeyimizi zaman ve mekânın bize verdiği örneklere göre düzenlemek zorundayız. Devir ve muhit, bizi mutlaka kendi kalıbına sokar. İnsanlar üslubun başka bir adı olan modanın bendesidir. İsyan etmeğe gelemmez cemiyet derhal boynumuza gülünç yaftasını asar. Biraz daha ayak direyecek olursak, etrafımıza tehlikeli görünürüz. Şayet hayat tarzımızda cemiyetin ve zamanın gidişine uymayan ufak tefek kaprislerimiz, zararsız tutanaklarımız, ehemmiyetsiz manilerimiz varsa, onları elalemnden gizlemeye gayret ederiz. Şahsi fikir ve zevkimiz ne olursa olsun, zamaneye uymak zaruretinin duyarız. Dünün modası "redingot" bugün ancak sahnede giyilir. Uzağa gitmeye hacet yok, bundan otuz sene önceki gibi paçası gayet dar pantolon, uçları gayet sivri iskarpın, belinden büzmeli ceket ve lâvalyer boyun bağıyla bugün sokağa çıksak, herkes ne der? Meşrutiyet devrinin has işaretleşmeleri kullansak, kadim usül üzere dervişane selamlar versek Edebiyat-ı Cedide üslubuyla ahli ve ohlu konuşsak, Kel Hasan tarzında nükteler yapsak, bize nasıl bir etiket yapıştırırlar? İçimizde mazi hasret yansa da hayata zamanımızın üslubuyla karışmağa mecburuz, hareketlerimize zaman ve mekânın edasını vermek zorundayız.

Üslubu insanın ta kendisidir diyerek tarif eden Buffon, insan mefhumuyla ferdi değil, büyük İ ile İnsanı kastetmiş olmalıdır. Üslubunda kendini gösteren insan, içinde

yaşadığı zaman ve mekânın üslubunu kendi adesesinden geçirip aksettiren insandır. O adesenin şekli ne kadar orijinal olursa olsun, aksettirdiği ışık, etraftan gelen ışıktır. Ferdi üslup, ancak zamanın ve devrin bir çeşnisidir. Büyük sanat ve edebiyat cereyanları, bu görüşü takviye eden misallerle doludur. Klasik üslubun arasında, XV. ve XVI. asır hümanistlerinle yaydığı ilk çağ sevgisini, saray etrafında toplanan fikir ve sanat havasını, her şeyi akla tabi kılan Descartes felsefesini, hasılı XVII. asrın hayat üslubunu sezmek imkânsızdır. Bu asrın her tecellisi, felsefesi, sanatı, edebiyatı, âdâbı muaşeret, siyaseti, hep birbirine aşikâr veya gizli halkalarla bağlı öyle kısımlardır ki, bir araya gelince, devrin hakiki çehresi meydana çıkar. XVII. asr kâfânında veya eserinizde bir bütün olarak yaşatmak isterseniz, en hurdasına varıncaya kadar tek mil bu tezahürleri, birbiriyle olan bağılıkları içinde görmek veya göstermek zarureti duyarınız. Devrin siması demek, onun hayat üslubu demektir. XVII. asrın adamını, ancak bu üslup içinde yaşattığınız takdirde, basebade mektebe kavuşturmuş olursunuz. Yoksa onu uydurma bir dekorun içine sokar ve hiç alışık olmadığı bir hayat tarzına mecbur ederseniz, daha nefes bile almadan ölür.

Romantizmde, her şeyden önce bir hayat üslubudur. Psikologların ruhi durum dedikleri bu üslubu en ince nüanslarına varıncaya kadar, bir bütün halinde belirtebiliriz. XIX. asr Fransız romantizmini, yalnız duygu ve düşüncesi ile değil, emel ve ihtiraslarıyla değil, günlük hayatı, giyinişi, söyleyişi, hatta jestleri ve yemekleriyle, hasılı devrin onda tecelli eden üslubu içinde, bir kül olarak canlandırmak iktidarına sahibiz. O devrin ve muhitinin bir muhassalası olmak haysiyetiyle canlıdır ve yine bu sebeple bütün hareketleri, muayyen bir hayat üslubunun birbirlerine bağlı tezahürlerinden başka bir şey değildir. Mantık, duygu, hareket, söz, jest, mimik, her şeyi, bir hayat üslubu içinde birbiriyle kaynaşarak, o devrin romantik tipini yaratır. Bu tipin canlanması için, asıllarına uygun olarak tespit edilen bütün bu yapıcı unsurların terkiibini yapmak icap eder. Hiçbirini teferruattır diye atamazsınız, hiçbirini, böyle de olur diye değiştiremezsiniz. Portrenin hakiki çizgileri yerine kendi icatlarınızı koyduğunuz takdirde, ortaya bir karikatür çıkarmış olursunuz. Hatta karikatür bile değil. Çünkü onda da modelin ana çizgileri bulunur. Sadece bir ucube yaratmış olursunuz, zamanla, mekânla ve reel hayatla alakası olmayan bir garibe!

Mademki üslup, devrin ve cemiyetin bir hayat kalıbıdır, sanatta fert, keyfine göre yaratmak imkânından tamamı ile mahrum mudur? Elbette değildir. Kendisine evvela fantezi kapısı ardına kadar açıktır. Sanatkâr, isterse, devrinin ve cemiyetinin hayat üslubundan büsbütün sıyrılarak bu kapıdan içeriye dalabilir. Yaratıcı olarak,

edebiyatta ve sanatta muhayyilesinin bütün kaprislerini eser haline getirebilir. Hatta bir müddet için herkesin dikkat ve takdirini çekebilir. Fakat zaman katî hükmünü verince, fantezi de sandık odasına atılır ve unutulur. İkinci kapı deha kapısıdır. Bu kapıdan girmek isteyenlerin sayısı çoktur. Öyle sanatkârlar vardır ki devrin ve cemiyetin üslubundan sıyrılmakla bu kapıdan geçebileceklerini zannederler. Hırsla, cazibe ile bütün bu kisveyi üstlerinden atarlar, fakat kapıdan geçince çırılçıplak kaldıklarını görürler. Hakiki dahî, o kapıdan tek başına geçtikten sonra, onu cümle kapısı haline getiren insandır. Arkasından bütün bir devir ve cemiyet koşarak, onun geçtiği yola düşer.

Birinci kapıya koşmayacak kadar akliselimi, ikinci kapıyı zorlamayacak kadar da tevazu olan sanatkâr, devrinin ve cemiyetinin üslubu içinde kalarak, yine şaheserler yaratabilir. Dehanın uzun bir çıraklıktan ibaret olduğunu söyleyen dahi, kendilerini bir sıçrayışta fanteziye veya dehaya atamayanların yürümeleri icap eden meşakkatli yolu göstermiş olsa gerektir. Ancak zirveye varamayanlardır ki, onu da aşmak hışmı ile yerden fırlarlar; fakat yıldırımla kanatları kopunca, kendilerini yine zeminde bulurlar.

Bu böyle olduğuna göre, hayatta olduğu gibi sanatta da üslubu aşan ve fanteziye kaçan her hamleye alkış tutmaktan ziyade acımak, daha doğru olmaz mı?

Psikolog Gözüyle - Adamına Göre İş

Yeni Sabah, nu. 3514, 6 Ocak 1949

Bu sütunlarda çıkmış olan bir yazımızda işine göre adam davasının ilmi temellerinden bahsetmiştik. Bu dava, her çalışma sahasına, o işin istediği kabiliyetlere sahip olanları seçmek esasına dayanıyordu. Çalışma sahasının inceden inceye tetkiki neticesinde lüzumlu kabiliyetler tespit ediliyor, bu kabiliyetleri meydana çıkaracak muayene usulleri tasarlanıyor ve namzetler buna göre yoklanarak işe alınıyordu. Bu suretle iş ve işçi arasında tam bir ahenk kurmak mümkün oluyor, kazaların, zaman ve emek israfının önüne geçildiği gibi verim de, gerek miktar, gerek kalite bakımından yükseliyordu.

Yalnız işine göre adam seçme davasını en ince muayene usulleri ile halletmiş olan memleketler de bu sistemin doğurduğu, daha doğrusu kuvvetle belirlenmesine sebep olduğu başka bir dava ile karşılaştı. İşine göre adam seçme çalışma sahasının kapısına konmuş bir kalburdu. Fakat denedikleri kalburlardan muvaffakiyetle geçemeyenler ne olacaktı? Yahut her nasılsa kabiliyetleri mütenasip olmayan

mesleklere girip de verimle çalışmayan ve bir müddet sonra kapı dışarı edilenler ne yapacaklardı? Çalışma hayatının tasfiye usulleriyle düzenlenmesinden önce de, kabiliyetlerine göre meslek seçemeyip rastgele bir işe kapılanlar, hem verimi düşürmek, hem de daim bir huzursuzluk içinde yaşamak suretle cemiyet için ağır ve hatta tehlikeli bir yük teşkil etmekte idiler. Bunların kendi işlerine intibaksızlıktan doğan beceriksizlikleri, yalnız verim bakımından zararlı olmakla kalmıyor aynı zamanda nefislerine olan itimatlarını sarsıyor hayatlarının zevkini kaçırıyor, kendilerini ya silik bir parazit, yahut hiçbir şeyden memnun olmayan bir rate haline getiriyordu. Çalışma sahaları tasfiye usullerini tatbik ederek, istenilen vasıfları haiz bulunmayanları işe almamaya başlayınca kendi kabiliyetlerinin mahiyetinden haberi olmayanlar rastgele başvurdukları kapıların yüzlerine kapanması üzerine ya büsbütün ümitsizliğe düştüler, yahut kabahati patronlara yükleyerek cemiyetin nizamından şikâyet başladılar.

Hiç şüphe yok şikâyet etmek de haksız değillerdi. Çünkü müesseseler, evvelâ kendi çıkarlarını düşünerek, sırf verimi yükseltmek için tasfiye usullerine müracaat etmişlerdi. Her iş sahası ancak muayyen kabiliyetler bakımından namzedleri yok oluyor ve o kabiliyetlerden nasibi olmayanlar geri çeviriyordu. Fakat bu işe girmek için müracaat edip de muayene neticesinde reddolunan kimselerin tamamıyla kabiliyetsiz oldukları ve hiçbir işe yaramayacakları manasına gelemezdi. Meselâ nakil vasıtası kullanmanın istilzam ettiği kabiliyetlerden mahrum olanlar, pek alâ fabrikalarda ve atölyelerde verimle çalışabilirlerdi. Yalnız muayyen bir mesleğe girmek isteyip de kabiliyet muayenesinden sonra geri çevrilenlere hangi işlerde muvaffak olabilecekleri söylenmiyor ve böylelerini kendi kabiliyetlerine uygun gelecek sahalara yöneltmek kimsenin aklına gelmiyordu. Cemiyette her ferdin kendine uygun bir meslekte verimle çalışabileceğini düşünerek, bir tek insanı bile ümitsizliğe düşürmemek ve herkese istidat ve kabiliyeti ölçüsünde iş temin etmek elbette hayırseverlik gayesini gütmeyen sınaî veya ticarî teşekküllerin pîr aşkına bir vazife değildi. Fakat cemiyetin âhengi için buna lüzum vardı.

Tek insanın enerjisini bile heder etmek istemiyen, herkese kabiliyeti ile mütenasib çalışma sahası bulmağı gaye bilen ileri memleketlerde, bu iş, tabiatile, ya hayır cemiyetlerine yahud hükümete düşüyordu.

İşte modern çalışma hayatının doğurduğu bu nâzik mes'ele, işine göre adam davasından sonra ele alındı ve üzerinde dikkat ve hassasiyetle çalışılmaya başlandı. Maksad, her ferdi, kabîliyetlerine uygun bir mesleğe yöneltmek olduğu için, evvelâ cemiyette mevcut bütün çalışma sahaları, birer birer tetkik edildi ve her

mesleğin bir monoğrafisi yapıldı. Meslek monografilerinde içtimaî, iktisadî ve teknik malûmattan başka, her çalışma sahası için mahzurlu sayılan kusurlar ve makbul addedilen kabiliyetlerde tesbit edilmiş bulunuyordu. Gerek Amerikada, gerek Avrupada hükûmetlerin ve belediyelerin yer yer açtığı yöneltme büroları faaliyete geçti ve müracaat edenlerin kabiliyetleri yoklanıp hangi mesleklerde muvaffak olabilecekleri kestirilerek, kendilerine hayırlı tavsiyelerde bulunuldu. Yöneltme bürolarında çalışanların işi hekimlerinkine benziyordu. Nasıl doktorlar hastaya evvelâ teşhis koyup sonra tedaviyi düşünürlerse, yöneticilerde müracaat edenlerin kabiliyetlerini tesbit ettikten sonra, kendilerine uygun gelecek, meslekleri tavsiye ediyorlardı. Bunun için de, her şeyden evvel, gelenleri umumî zekâ seviyeleri test usulü ile yoklanıyor ,sonra muhtelif kabiliyetleri muayene ediliyor, nihayet karakter ve şahsiyetleri hakkında vâzih bir fikir edinilmeye çalışılıyordu. Bu suretle zekâ, kabiliyet, karakter şahsiyetinin şeması çıkarılan kimseye tipine en uygun meslek veya meslekleri bulup tavsiye etmek büyük bir güçlük arzetmiyordu . Asıl zorluk, müracaat edenlerin psikolojik profilini tesbit ekmekte idi. Tabî bu arada görülen sakatlıklar,kötü beden teşekkülleri, hastalıklarda ihtimamla kaydediliyor ve bunların tavsiye olunacak meslekler için zararlı olmamasına bakılıyordu.

Yöneltme bürolarına baş vuranlar, ekseriye, bir meslek veya iş intihabı gibi hakikaten müşkül bir durum ve çağda bulunan kimselerdir. Bunlar ya kendiliklerinden, yahud ana babaların zorile bu bürolara müracaat ederler. Yöneticiler ergin, insanlarla, doğuştan veya sonradan ârız olmuş bedeni veya zihnî bozuklukları yüzünden bazı işlerde dikiş tutturamamış kimselerle de meşgul olurlar. Bilhassa, muayyen bir meslek veya işte muvaffakiyetle çalışırken görünmez bir kaza sebeble ve yahut harbde yaralanmak suretile uzuvlarını veya meslekleri için lüzumlu kabiliyetlerini kaybedenler bu bürolara baş vurarak, yeni vaziyetlerine göre hangi sahalarda çalışabileceklerini öğrenirler. Hayır cemiyetleri veya hükümetler, bu harb veya kaza mamûllerini tekrar müstahsil kılmak için ayrıca çıraklık merkezleri de kurmuşlardır. Yöneltme bürolarında kabiliyetlerine göre çalışma sahalalarına sevk edilen bu malûller, çıraklık merkezlerinde yeni işlerine sür'at ve emniyetle hazırlanırlar.

Acaba bu yöneltme bürolarının tavsiyelerine göre meslek seçenler, girdikleri işlerde başarı ile çalışmakta mıdırlar? Derhal şu noktayı belirtelim ki, yöneltme büroları sadece tavsiye de bulunmakla iktifa ederler. Kendilerine müracaat, edenleri mutlaka uygun görülen mesleklere sokmak iktidarından tabiatıyla mahrumdurlar. Bu itibarla muayeneden geçirip meslek tavsiye ettikleri kimselerin istikbalini kati bir surette garanti

etmek imkanı sahip değildir. Diğer cihetten, kabiliyetleri teşhis hususunda kullanılan usullerde, elbette riyazî kat'iyet aranılmaz. Bu usuller, mütemadiyen ıslah olunmakla beraber, henüz şaşmaz neticeler verecek bir mükemmeliyete vurdurılmamıştır. Esasen kabiliyet mefhumu hayli kaypak bir realiteye tekabül eder, en dakik usullerle mevcudiyeti tespit edilse dahi, nihayet kuvvetli bir vaidin tahakkuk ihtimallerini aşamaz. Fakat bütün bu ihtirazî kayıtlara rağmen, hayat tecrübeleri, mesleğe yöneltme bürolarının tavsiyelerini haklı çıkarmıştır. Hakikaten bu bürolara baş vurup da tavsiye edilen mesleklere giren veya büsbütün başka bir iş tutanların çalışma hayatlarında muvaffak olup olmadıkları araştırılmış ve nasihate göre hareket edenlerin diğerlerine nisbetle üstün bir başarı gösterdikleri tespit edilmiştir Meselâ Londrada Millî Sanayi Psikoloji Enstitüsü, yöneltme bakımından, 1927-1931 seneleri arasında 1310 çocuk ve genci kabiliyet muayenesinden geçirmiştir. Bunların arasından 176 üniversite talebesi de bulunmaktadır. Bu talebeden 124'ü Enstitünün kendilerine münasib gördüğü mesleklere gitmişler, 52 si ise bu tavsiyelere aldırış etmemişlerdir. Tavsiyelere göre meslek tutanların %8'i nasihat dinlemeyenlerinde %79u işlerinde, muvaffak olmuşlardır. Bu nispet, belki yöneltme işinin muvaffakiyeti hakkında bizleri tatmin etmeyebilir. Ancak, büroya baş vuran üniversite talebesinin esasen elekten geçmiş kimseler olduğu düşünülürse, bu iki grup arasında ki küçük farkın da yine pek manalı olduğu meydana çıkar. Asıl fark ve dolayısıyla yöneltme işinin ehemmiyeti, işçi olmak üzere müracaat eden 463 çocuk ve gencin çalışma hayatlarındaki muvaffakiyet nispetlerinde görülmektedir. Bunlardan tavsiyelere göre hareket edenlerin %92 si, kendi arzularına göre iş tutanların ise ancak %57 si mesleklerinde başarı göstermişlerdir. Bundan 20 sene evveline ait olan bu neticeler, yöneltme işinin ne kadar muvaffakiyetli bir çıkış açmış olduğunu göstermeye ve zamanımızda çok daha ileri hamleler ve sağlam başarılar kaydettiğini tahmin ettirmeğe kâfi olsa gerektir.

Adamına göre iş davasının ilmi usullerle halledilmesi, hem fert, hem de cemiyet hayatı bakımından emsalsiz bir kazanç olacaktır.

Psikolog Gözüyle - UNESCO

Yeni Sabah, nu. 3521, 13 Ocak 1949

Ancak Ajans haberleri arasında adının geçtiğini duyarız. Memleketimize uğrayan mensuplar ile yaptığımız mülâkatlarda şehrimizin âbideleri, iklimi ve ahalisi hakkındaki suallerimize verilen cevaplar dolayısı ile, bu zatların açık görüşlü ve doğru

sözlü kimseler olduğunu öğrenmişizdir. Nihayet Beyrut'ta toplandıklarını ve bu içtimaa bizimde iştirâk ettiğimizi yine gazetelerden öğrenmişizdir. Fakat bu malumat hariç, yurdumuzda, hattâ münevverler arasında, Unesco adını taşıyan milletlerarası teşekkülün hakikî mahiyetini, ne maksatla kurulup ne tarzda çalıştığını bilenler, parmakla sayılacak kadar azdır. Üç yıldan beri dünya ölçüsünde geniş ve hummalı bir faaliyete girişen bu hayırlı teşekkülün memleketimizde bu kadar sönük bir alâka uyandırmasının sebeplerini ve bizi böyle gaflete sürükleyen hal ve şartları burada tahlil edecek değilim. Maksadım, Birleşmiş Milletler idealine inanmış bir insan ve beşeriyetin ancak ilim, terbiye ve kültürde iş birliği yolu ile sulhe ve refaha kavuşacağına ima etmiş bir hoca sıfatı ile, yurttaşlarıma Unesco'nun mahiyetini ve güttüğü gayeyi anlatmaktan ibarettir.

Unesco, Birleşmiş Milletlere bağlı bir terbiye, ilim ve kültür müessesesidir. Fransız hükûmetlerinin dâveti üzerine 1945 de Londra'da yapılan içtimaa kırk üç millet katılmış ve 16 Kasım'da kabul edilen bir kararla Unesco'nun gayesi, Birleşmiş Milletler idealine, terbiye, ilim ve kültür bakımından destek olmaktır. Bu beyanname açıkça şöyledir:

"Bu anlaşmanın akid tarafları olan devletlerin hükûmetleri, kendi milletleri namına beyan ederler ki,

"Harbler evvelâ insanların kafasında doğduğu için, sulhün istihkâmları da yine insanların kafasında kurulmalıdır.

"Milletlerin birbirlerini tanımaması ve anlamaması tarih boyunca, aralarında şüphe ve itimatsızlığa yol açmış ve bu yüzden zuhur eden ihtilâflar, ekseriya harbe müncer olmuştur.

"Şu son büyük ve müthiş harb de, insanın haysiyet ve şerefi, müsavat hakkı ve saygı değerli gibi demokratik ideallerin inkâr edilmesinin ve bunların yerine, cehaletle hurafeyi istismar yol ile, ırklar ve insanlar arasında müsavatsızlık nassını ikame etmek arzu ve idaresinin bir neticesidir.

"Bu mucib sebeblerle, iş bu anlaşmayı imza eden devletler, herkese terbiyeden isteği kadar ve müsavi haklarla faydalanmayı, objektif hakikati serbestce araştırmayı ve fikirlerle bilgileri serbestçe mübadele etmeği sağlamak azmi ile, birbirlerini daha iyi anlamaları ve örf ve âdetleri hakkında daha kat'î ve daha doğru bilgi edinmeleri için, kendi milletleri arasındaki münasebetleri geliştirmeğe ve çoğaltmaya karar vermişlerdir.

"Binnetice, iş bu anlaşma ile,Birleşmiş Milletler teşekkülünün sebebi hikmeti olan ve yasasında ilân edilen millerarası sulh ve beşeriyetin müşterek gayesine,tedricen ve dünya milletlerinin terbiye,ilâm ve kültür teşekkülünü kurmuşlardır.>>

Bu beyanname Unesco'nun güttüğü gayeyi,bütün vuzuh ve sarahat ile açığa vurmaktadır.Beşeriyet,son kanlı tecrübeleri ile artık iyice anlamıştır ki,milletler arasında devamlı bir sulh,sadece siyasî ve iktisadî anlaşmalara dayanmaz.Beşeriyetin bugün adlarını saygı ile andığı nice müttetikler,milletlerin ancak birbirlerine anlayış ve sevgi ile bağlanmaları neticesinde insanlığın sulhe ve refaha kavuşacağını ileri sürmüşlerse de, bu idealin geniş ölçüde tahakkuku için esaslı teşebbüslere girişilmemişti.Bu güzel arzu, sadece bir temenni mahiyetinde kalmış ve vakit vakit patlak veren kanlı boğuşmaları müteakip toplanan sulh konferansları,münhasıran kısa vâdeli tedbirler almakla iktifa etmişlerdi.Bu tedbirlerin yalnız siyasî ve iktisadî anlaşmalardan ibaret olduğunu söylemek zaittir.Fakat ilk bakışta gayet sağlam görünen bu barış payandaları,zamanla ya içinden çürüyerek kırılmış,yahut sağa sola kayarak sulh binasını ayakta tutamaz olmuştur.Son bir buçuk asır içinde,sık sık aynı verimsiz tecrübeleri tekrarlayan insanlığın,bu son badireden sonra,daha uzun vâdeli,fakat daha ümit verici bir teşebbüse girişmesi kadar makul ne olabilir?

Devamlı bir sulhün kurabilmesi için her şeyden önce fikrî ve manevî iş birliğine ihtiyaç hissedilmesi. Birleşmiş Milletler camiasına dahil insanlığın münevverlerine nasip olmuş şerefli bir muvaffakiyettir. Hakikaten bugün halk tabakalarının içine kadar bu fikri yapıp yaşatanlar, siyasî organlara tesir edip onları bu görüşe ikna edenler, insanlığın kanlı boğuşmaları karşısında en fazla azap duyan ve bu müthiş belâların ilk safhasında milletlerin birbirleri hakkındaki batıl itikatlarını, sebebsiz antipatilerini, müşterek bir refah ve saadet yolunda elele verip yürümek, birbirine destek olmak, birbirinin yardımına koşmak imkânlarından mahrum bulunmalarını isabetle görüp marazı teşhis eden münevverler olmuştur.

Unesco idealini benimseyen milletler, bu muazzam ve hayırlı teşebbüse kendi rızaları ile, hür ve serbest olarak atılmış bulunuyorlar. Ortada, bazı kötü niyetli kimselerin yaymak istediği gibi, bazı milletlerin üstünlüğünü kabul ederek, bir nevi çiraklık ve yanaşmalık zihniyetiyle, muayyen bir düzen ve katılmak meselesî yoktur. Bugün terbiye, ilâm ve kültür, şu veya bu milletin inhisarında bulunan bir meta' değildir.Bunlar, bütün insanlığın ortak malıdır.Her milletin diğerlerine öğreteceği ve tecrübesi, bir bilgisi, bir hususiyeti vardır ve bütün kötülük, anlaşılabilir bir aşağılık duygusu ile, kendi yükünü sırtından atıp medeniyet kervanına baldırı çıplak katılmak

düşüncesinden doğar. Geçenlerde, dünya tarihinde parlak sentezleri ile tanınmış bir âlimin Topkapı müzesini gezerken ağzından kaçırıldığı bir cümleyi asla unutmuyacağım. Garb dünyasının asırlar boyunca istihalesini eserinde bütün boyutları ile yaşatmış olan bu namlı müverrih, müzenin bir salonunda kendi kendine mırıldanır gibi:

- Bu ne muazzam bir âlem! Demişti.

Hayır, Unesco zihniyetinde, önderlik ve yanaşmalık yoktur. Bu teşekkülün bütün değeri, ancak şerefli, hür ve müsavi insanların birbirlerine düşman kesilmeyeceklerini bilen münevverlerin, insanlığı sulh, refah ve saadet gayesine götüreceği yolu, herkesin terbiye, ilim ve kültürde tam bir haysiyet, hürriyet ve müsavatla iş birliği etmesinde bulmuş olmalarındadır. Unesco'da baltalayıcılara sulhün ve binnetice insanlığın düşmanı nazarı ile bakmak icap eder. Unesco, hür iradelerin kurduğu müşterek bir müessesedir. Bu teşekkülden vesvese ile uzaklaşmak ne büyük bir hatâ ise, ona bir sağmal inek gözü ile bakmak da o kadar ayıptır. Unesco, içine her milletin azığı katılmış öyle bir kudret helvasıdır ki, lezzeti, payımıza düşeni eksiksiz koyduğumuz nispette mükemmel olacaktır.

Bir başka yazımızda Unesco'nun teşkilat ve programından bahsedeceğiz.

Psikolog Gözüyle - Yine Usluba Dair

Yeni Sabah, nu.3535, 27 Ocak 1949

Geçenlerde sütunlarda çıkan bir yazımda, devrin ve cemiyetin bir hayat tarzı olarak tarif etmiş olduğum üslubun, en basitinden en mütekâmiline kadar, bütün beşeri ibdalara damgasını vurduğunu izaha çalışmıştım. Devrin ve cemiyetin üslubundan sıyrılmak için, yaratıcı sanatkâra ancak fantezi ve deha kapısının açık olduğuna da işaret etmiştim. Muhterem hocam Halid Fahri, kasten hiç temas etmediğim tiyatro mevzuuna geçerek aktörün, klasik veya romantik bir eseri, yepyeni bir anlayışla oynayıp oynayamayacağını bir mesele olarak ortaya atmış bulunuyor. Üstadımın "yeni anlayış" dan kastı, romantik bir rolün tabii, daha doğrusu realist bir ruh, realist bir telaffuz ve eda ile oynanmasıdır. Tabiatıyla telaffuz ve eda tabirinden de, sese verilen tinnetten tutunuzda, tavır, jest ve mimiklere varıncaya kadar bütün fikir, his ve heyecan ifadelerini, dolayısıyla psikolojik davranışlarda beliren hayat üslubunu anlamak icap eder. Şu halde aktörün romantik bir piyeste rolünün şahsiyetini canlandırırken, romantizme ve hatta rolünün karakterine has üslubu bırakarak, realist bir tavır

takınmasını, sanatkârın tabii bir hakkı saymak ve onun bu aykırılığını beğenip alkışlamak lazım gelecektir.

Acaba böyle bir neticeye varmakta haklı mıyız? Üstadım müsaade ederlerse, yine bütün bu münakaşalara sebep olan müşahhas vakaya temas edip herkesin fazlasıyla bildiği noktalar üzerinde durmayalım da, yalnız, tarihe mal olmuş eski sahne eserlerinin temsilinde aktörün üsluba uymakta ne dereceye kadar hür olduğunu araştıralım. Zaten meselenin ruhu da bundan ibarettir, zannederim.

Evvela muhterem hocamın da derhal kabul edeceği bir noktayı belirtmekle işe başlayalım. Klasik oldun, romantik veya realist olsun, her sahne eseri bir bütündür ve onu canlandıracak olan sanatkârlar heyetinin rollerini aynı hava ve "üslup" içinde oynamaları şarttır. Sahne eseri bir senfoniye benzer. Orkestrada her çalgının rolü, notasını, diğer aletlerle ahenktar olarak duyurmasıdır. Şayet keman veya flüt eserin herhangi bir pasajında vecde gelip de, şaheserde olda, yeni nağmeler icadına kalkışırsa, evvela orkestra şefi çileden çıkar, sonrada müzikten anlayan seyirciler feryadı basar. Balede de öyledir. "Kuğunun ölümü" nde balerinlerden herhangi biri, hatta başdansöz, tutar da, müziğin bir yerinde "içimden doğdu" diyerek Amerikan zencileri gibi tepinmeye başlarsa, evvela perde iner, sonra da sahneye doktor çağrılır. Tiyatroda da aynı şey. Tek aktörün, şu veya bu sebeple, takındığı tavır , sesine ve sözüne verdiği eda, bir kelime ile oyunun üslubu, sahne arkadaşlarının üslubuna ve dolayısıyla piyesin havasına aykırı düşerse, biricik gayesi seyircilerde bir illüzyon yaratmak olan tiyatro, çığırından çıkar ve temaşası azap veren bir curcuna olur.

Evet bazen Garb tiyatrolarında tecrübe edildiği gibi, eski bir sahne eserine yeni bir ruh vermek maksadıyla, mizansende, dekorda ve kostümelerde değişikliklerde yapıldığı vakidir. Hatta bazı dahi aktörlerin, rejisörle işbirliği ederek, o zamana kadar muayyen bir karakter ve şahsiyet kazanmış, adeta birer tip haline gelmiş rollere yeni bir hüviyet vermeyi denedikleri de görülmüştür. Mesela egoist ve mürâi tipi olan Tartuffe`ü, iğrenç bir mahlûk olmaktan kurtararak, onun cinsi insiyaklarının zebunu, zavallı bir paranolaque halinde canlandırmaya teşebbüs edenler olmuştur. Fakat bütün bu hamlelerde ölçüye ve eserin bütünlüğüne dikkat edilmiştir. Mizansen v, dekor ve kostümelerde yapılan değişiklik, ekseriya eskinin bir stylisation`undan ileriye gitmemiştir. Tartuffe tipinin karakterini değiştirmek hamlesi bile, uzun münakaşalara yol açmış ve sonunda bu Moller`in hatırasına ihanet sayanlar ağır basmıştır. Hasılı klasik veya romantik, edebiyat ve tiyatro tarihinde yeri olan, üslubu ve karakterleri belli bir sahne eserine yepyeni bir eda ve mana vermek için, sadece yenilik yapma arzusu,

uzun ve derinliğine araştırmalar, rejisörün bütün sanatkarlarla şuurulu ve sıkı işbirliği de kafi gelmiyor. Böyle bir teşebbüsü, edebi tekevvünü ve tiyatro tarihini yakından takip edip de yerleşmiş kıymetleri tecavüzden korumak vazifesiyle mükellef olan münekkitlerle seyirci anlayışının da hoş karşılaması da desteklemesi icap ediyor. Ancak bu sayede yenilik, bir çığırın başlangıcı oluyor. Aksi takdirde, ortaya çıkan şey, yalnız bir fanteziden, sadece parodiden ibaret kalıyor.

Halid Fahri hocamın kendi görüşünü haklı çıkarmak için bazı müelliflerden yaptığı iktibaslar, aktörün üsluba uymamak hususundaki mutlak hürriyetini ispat etmekten ziyade, romantik tiyatronun kusurlarını göstermektir. Bugün en basit edebiyat tarihlerinde bile Dumas, Hugo ve Vigny'nin sahne eserlerinde rast gelinen sayhaların, uzun tiratların, mantıksızlıkların ve mübalağanın tam bir listesi mevcuttur. Ama ne yapalım ki bütün bu kusurlar, romantik tiyatronun ta kendisidir. Çünkü romantik tiyatro, sayhadır, tirattır, coşkun heyecandır ve bir tek ihtirasta kutuplaşmış karakterdir. Bütün bunlar bugünkü hayatımıza ve anlayışımıza, yaşama üslubumuza aykırı gelebilir; bizim gibi feleğin çemberinden geçmiş insanlar bu kadar safdillığe tahammül etmeyebilir. Bu mümkündür. Fakat davayı halletmez. Tek hal çaresi, romantik piyes oynatmamaktan ibarettir. O zaman mesele kalmaz fakat romantizm denilen ruh haletinin hala insanların derin bir köşesinde yaşadığını zannederek veya seyircilere sırf edebiyat ve tiyatro tarihinin bir şaheserini tanıtmak maksadıyla böyle bir maceraya atılmışsak, hocamın zikrettiği müelliflerin tenkitini münasip bir vasıta ile bizzat Hugo'lara, Dumas'lara ve Vigny'lere iletmekten başka elimizden ne gelir? Musset'nin eserlerini bugünkü zevke daha uygun bulan aktris Moreno, belki de haklıdır. Bu, ayrı bahis. Fakat bu hükmü esas tutarak Hugo'ya, neden eserine sayhalar, feryatlar, lanetler koydun, tiratlarını bu kadar uzattın, kahramanlarını birer ucube haline getirdin diye çıkışmak ve bütün kusurları güya tashihe kalkışmak her halde aktöre düşmez. Hele piyeste, bütün bu ayıplardan başka, bir de masum olmak gibi, bugünkü tiyatro zevk ve anlayışımızın asla hazmedemeyeceği bir kusur varsa, aktörün yapacağı şey, ille tabii (!) oynamak hevesiyle, vezni ve kafiyei çıtlatmaktan bile çekinerek pısırklaşmak değil, sadece böyle bir sergüzeşte atılmamaktır.

Görülüyor ki klasik veya romantik bir rol, hem şairin ona üflediği ruh ve içinde yaşattığı vaka, hem de söylediği sözlere verdiği eda icabı, muayyen bir üslup içinde oynanmak zorundadır. Nasıl Beethoven'ın kır senfonisini cazla çalamaz, Süleyman Çelebi'nin mevlüdünü tango makamı ile okuyamazsak, muayyen bir insan görünüşünün mahsulü olan, karakteri ve şahsiyeti vakanın ve metnin içinde kıvamını bulan bir rolü

de, keyfimize göre veya realist tiyatro taraflarını memnun etmek için değiştiremeyiz. Bunu yapmaya kalkarsak, Hugo'nun Hermani'si, sahnede, Çakırcalı'dan da bayağı bir hayduda döner, Dumas'ın Antony'si mahud evlerde karı bıçaklayanlardan farksız olur. Hele zavallı Kral Oedipus artık ne hale gelir, bilemem.

Muhterem hocamı tamamıyla ikna etmek için yazımı şöyle bir hatıra ile bağlamak isterim. 1938 de Ruy Blas, yüzüncü yıldönümü münasebetiyle, Comedie Française'de yeni dekorlarla temsil edilirken, sayhalar, uzun tiratlar, inşat, romantik tavır, jest ve mimikler gibi bütün kusurlar(!), Mounet-Sully hatta Lemaitre ananesiyle aynen tekrar edilmişti. O günden beri, sık sık tekrarlanan bu temsili kimse yadırgamadı. Bilakis. Fakat romantik tiyatrodan hoşlanmayıp realist tiyatroyu beğenenler veya avantgarde eserlere meftun olanlar, modernlerden bir müellifin kaleme almış olduğu "Ruy Blas 1938" adlı bir piyese gittiler. Bu piyeste hanımına aşık bir uşağın macerası anlatılıyordu.

Dekorlar, kostüm, tavır, jest ve mimikler, hep asrımızın üslubunda idi. Piyes, üstelik, Mösyö Jeurdain'in "nesir" dediği dilde yazılmıştı. 1938 modeli Ruy Blas'ı oynayan aktör, rolünde o kadar "tabii" idi ki, hiç kimse, neden Hugo'nun Ruy Blas'ına benzemiyor demedi. Buna mukabil, modern Ruy Blas'ı oynayan aktörü, Hugo'nun dramında görmedim. Fakat eminim ki, böyle bir maceraya atılmış olsaydı, üstad hocamın pek beğendiği o tabiliği her halde vestiyerde bırakır ve sahneye sayhası ile, inşatı ile, bütün o romantik tavır, jest ve mimikleriyle 1938 modeli bir Ruy Blas olarak çıkardı.

Psikolog Gözüyle - Meşhur Antoloji!

Yeni Sabah, nu 3542 , 3 şubat 1949

Türk fikir ve edebiyatından gelişi güzel seçilmiş parçalarla bir antoloji yapmak, bunu bir garb diline çevirtip yabancı memleketlerde şuraya buraya dağıtmak sureti ile, hariçte sempatiler kazanacağımızı Ümit etmenin boş bir hayal olduğuna birkaç kere işaret etmiştik. Basın ve Yayın umum müdürlüğü, propaganda psikolojisine dayanan bu mütealamızı tekzib etmek istiyormuş gibi, son zamanlarda ikinci tab'ını hazırladığı "Bugünün Türk muharrirleri antolojisi" adlı eseri, bize de göndermek lufunda bulundu. Umum müdürlüğün, hatırında kaldığına göre, 1935-6 senelerinde ilk tab'ını neşretmiş olduğu bu Fransızca antoloji, önsözünün, muhteviyatının ve tercümesinin garabeti dolayısı ile, daha o zamanlar hayli dikkati çekmiş ve devrin resmî neşriyat üzerinde

münakaşa ve tenkid kabul etmeyen umumî havası yüzünden, uyandırdığı bütün akisler, birkaç şikâyet ve bir çok da medh-ü- senaya inhisar etmişti.

Son yıllarda Basın ve Yayın umum müdürlüğünün faaliyet ve icraatı, bilhassa bütçe müzakereleri sırasında, türlü ağır ve acı tenkidlere uğrayıp da tahsisatın kısılması ve kadronun daraltılması bahis mevzuu edilirken, bu antolojinin ikinci defa basılmasını, sırf dahildeki hoşnutsuzlukları önleyici bir tedbir ve gayrı memnunları susturmak için girişilmiş bir teşebbüs addetmek, daha doğru olur. Bunun içindir ki, kuruluşunun gayelerinden biri ve belki en mühimi, yurdu hariçte tanımak olan ve yıllardan beri açık veren bütçemizin zimmet hanesine birkaç milyon ile yerleşmiş bulunan idarenin nihayet memleket efkârı önünde hesap vermeye benzeyen bu hareketini, etraflı bir tetkike tâbi tutmanın zamanı gelmiş olsa gerektir.

Her şeyden önce, bazı iptidai hakikatleri bir kere daha belirtmekle işe başlayalım. Bugün, milletçe ve devletçe, garb demokrasilerinin safında yer almış bulunuyoruz. Harici propagandanın hedefi, bu sebeple, artık hükûmetler değil, geniş halk yığınlarıdır. Millî itibarımız, bu halk yığınlarında uyandıracağımız alâka ve sempatiye bağlıdır. Böylece alâka ve sempati uyandıracak en kudretli âmil de fikir mahsullerimizin cihan piyasasına arz edilmesidir. Mensubu bulunduğumuz Birleşmiş Milletlerin türlü teşkilâtı ve bu meyanda Unesco, " Milletleri birbirine ısındırmanın ilk şartı onları birbirine tanıtmaktır" hakikatinin ışığı altında faaliyete geçer ve kültür mübadelesini ön plânda tutarken, bizim sadece siyasî dostluklar ve ticarî anlaşmalarla iktifa edemeyeceğimiz âşikârdır, Esasen bu hususlar, daha ziyade Dışişleri ve Ticaret Bakanlarının faaliyeti dairesine girer. Basın ve Yayın umum müdürlüğü ise, yabancı memleketlerde, Türkiye'nin yalnız serhat kalesi veya bir bütün piyasası olmayıp, kendilerine has bir kültürü olan, fikir, san'at ve edebiyat sahasında asırlarca emek ve eser vermiş, ağır başlı, nükteli, sulh âşık ve temiz ahlâklı insanların vatanı olduğunu, her vesile ile fakat her şeyden evvel psikolojiye dayanan plânlı bir çalışma ile isbat etmek vazifesi ile mükellef, yegâne teşkilâttır. Bu bakımdan, bu teşkilâtın mesaisi, hem hükûmeti, hem de Türk münevverlerini yakından alâkadar eder.

Diğer cihetten, Antoloji usulü ile, yabancı halk kitlelerinde kültürümüze ve dolayısı ile memleketimize karşı candan bir alâka ve sempati uyandırmak mümkün değildir. Bir antoloji, ne kadar dikkat ve ihtimamla hazırlanır, intişar sahası ne kadar geniş olursa olsun, nihayet, ticaret ve sanayi müesseselerinin müşteri bulmak için etrafa bedava dağıttığı nümunelere benzer. Fakat merak edip de o muharrirlerin eserlerinden hiç olmazsa birer tanesini tam olarak okumak arzusuna

düşerse, ne yapacaktır? Bizim fikîr mahsullerimiz bahiz mevzuu olunca, hiçbir şey yapamaz. Çünkü arkası yoktur. Büyük garb dillerine çevrilmiş eserlerimizin hiç kabilindendir. Bu vaziyette, antoloji ile tecessüsünü uyandırdığımız okuyucu, çaresizlik karşısında, bu güzel hevesinden vazgeçmeye mecbur olur. Hattâ daha kötüsü var. Belki de, boş yere heveslendirdiğimiz için bize kızar.

Halbukî evvelâ yabancı okuyuculara fikir ve edebiyatımızın hakikaten tercümeyle lâayk eserlerini tam olarak takdim eder ve ilerde muhtemel talepleri karşılayacak bir vaziyete gelirsek, ancak o zaman antolojiler kültür eserlerimize karşı alâka ve tecessüs uyanmasında müsbet bir rol oynayabilir. Antolojilerin tohumunu ekeceğı bu alâka ve tecessüs, ancak geniş ölçüde, tam eserlerle beslenince, sempati ve dostluğa inkılâb eder.

Bundan bir yıl önce,salon mecmuasında yazdığım bir makalede de işaret ettiğim gibi,garblı okuyucu, propaganda kokan her çeşit esere sürmekten çekinir. Yıllardan beri propaganda ile kafası şişip de türlü hayal sukutlarına uğrayan ve bu inkisarları kendisine pek pahalıya oturan garblı da, bilhassa şu harb sonu dünyasının okuyucusunda bir vehmi, adeta bir phobie'yi andıran bu çekingenliği anlamak ve hesaba katmak lazımdır. Demokrasi içinde yaşayan memleketlerde okuyucuların itimadını kazanmış öyle editörler vardır ki, firmaları bile kalitenin kafî bir temintı sayılır. Meselâ Fransa'da, bastıkları eserlerle senelerden beri bir çok Goncours, Femina Renaudot veya Akademi mükâfatını kendi müharirlerine kazandırmış meşhur tâbilerin piyasaya sürdükleri kitaplar, daha kaplarındaki markalar ile halkta peşinen bu itimad hissini uyandırırılar. Bu bir vakiâdır ve muasır okuyucu psikolojisinin şaşmaz hakikatidir.

Halbuki Basın ve Yayın umum müdürlüğü , mutad ikazlara rağmen, meşhur antolojisini 1948 de ikinci defa basmış bulunuyor. Ankara'da tabedilen eserin kabında iri harflerle Basın Yayın umum müdürlüğünün adıda vardır. Zaten malsız nümune çıkarmak bir hatâ iken, kitabın en göze çarpan yerine propaganda mührü basmanın ne hazin bir gaflet olduğunu artık siz düşünün!

Bunun böyle olmasını da zaten temenni etmeliyiz. Çünkü bu meşhur antolojinin ikinci tab'ının açılıp dikkatle okunması, bizim hesabımıza hayli acı olacaktır. Hele bundan on üç-on dört sene evvel çıkmış olan ilk tab'ı ile mukayesesı, Türk kültürü için tam mânası ile bir felâkettir. Zira böyle bir tecrübeye kalkacak olanlar, aradan uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen, her iki tabı arasındaki tek farkın, sonuncusunda bol bol görülen mürettip hatâlarından ibaret olduğunu göreceklerdir. Belki ön sözde ve ediplere tahsis edilen kısa izahlarda dahi hiçbir şeyin değişmediğini, merhum Kemaleddin Kâmi,

Mahmut Yesari ve Sadri Edhemden henüz hayatta imişler gibi bahsedildiğini, tercüme hatâlarının olduğu gibi bırakılıp zaten iyi seçilmemiş metinlerin bu yüzden büsbütün değerini kaybettiğini anlayamayacaklardır. Belki ön sözde, bizim hâtıralarını ve seyahat intibalarını zevkle okuduğumuz ve nihayet kuvvetli bir polemik muharriri olarak tanıdığımız Falih Rıfkı'ya essayiste payesinin verilmesini tabîî karşılayacaklardır. Fakat aynı muharririn "essai nev'ini garbda bile emsali görülmemiş bir tekâmüle ulaştığını" ve bu bakımdan ancak Sovyet muharriri Ehrenburg'un kendisine eş tutabileceğini okuyunca hayli şaşıraraklar ve essai gibi serbest görüş ve düşüncesün kayıtsız ve şartsız hâkim olması icab eden bir nevide, Falih Rıfkı ile efendilerinin kaprisine göre kalem oynatan bir Sovyet muharriri arasında ne gibi münasebetler bulunabileceğini düşünüp duracaklardır.

Belki ön sözde, ilk defa Fecriaticilerin romanda ve şiirde eski edebiyat an'anesile alâkalarını tamamen kesmiş oldukları hakkındaki hükmü yadırgamayacaklardır. Fakat bütün dünya, ön sözün son satırlarını okuyunca hayretten dona kalacaktır, çünkü, ikinci tab'ı da olsa, 1948 de çıkmış bir antolojide, iki kelime ile değiştirmek imkânı varken, İnönü'ye hâlâ Başvekil demedeki garabeti asla almayacaktır.

Acaba, bu eserin, bu hali ile, edebiyat ve propaganda kıymeti nedir? Bugünün Türk muharrirleri antolojisi adını taşıyan bu kitap ihtiva ettiği parçalarla tercümeleri bakımından, Türk edebiyatının zamanımızdaki manzarasını aksettirip garb demokrasileri âleminde hakkımızda sempati uyandırabilecek mi? Bunun en kestirme cevabı, hayırdır. Maalesef, hayır!

Bu bahse bir daha döneceğiz.

Psikolog Gözüyle - Parisin Meşhur Sacha'sı

Yeni Sabah, nu.3544, 5 Şubat 1949

Ne zamandır merak ediyorum. Nihayet dün akşam gidip görmek nasip oldu: Sacha Paris halkının yaşlı ve şımarık cici beyi bulvar nüktesinin toptancı nikah dairelerinin gedikli müşterisi meşhur Sacha Guitry hakkında bir çok rivayetler dinlemiştim. Son günlerde tiyatro münekkidlerinin matbuattaki yaylım ateşine uğradığını da biliyordum. Akşamları Paris tiyatrolarının kapısını çalarken Sachaya da bir defa olsun uğramamak olmazdı.

Sacha'yı okuyucularım belki bilmezler. Fakat Fransa da kendisini tanımayan yoktur. Geçen asrın sonlarında ve bu asrın başında Fransız sahnesinde büyük aktör

şöhretini kazanmış. Lucin Guitry nin oğlu olan bu zat bu gün 60 seneyi dolduran san'at hayatında her vesileden faydalanarak kendisinden bahsettirmeyen yolunu bulmuştur. Piyes yazar ve baş rolünü kendi oynar. Film çevirir perdede mütemadiyen kendisini görürsünüz. Hatıratını neşreder,fakat kendisinden bahsetmez.Son günlere kadar gazetecilerle dosttu,tiyatro münekkidleryle hoş geçinirdi.Bu sayede,yeni bir piyes sahneye koyunca gazetelerin ilk sayfalarına fotoğrafı basılır,esprili dedikoduları neşredilir ve Parisli seyircilerinin iştahı kabartılırdı. Etrafında, bazen bir lokma ekmeğe çalışan gayet vefakar ve olgun sanatkarlar vardı. Fakat Sacha'nın kendisinden başka hiç kimsenin esamisini okunmazdı piyes yazan oynayan münekkidler ve halk tarafından alkışlanan tiyatronun hasılatını cebine indiren ve bu para ile evini en kıymetli tablolar mücevherler ve antika eşya içinde baha biçilmez bir müzeye çeviren hep kendisi idi. Halkın merak ve teveccühünü şahsında toplamak için hiç bir şey yapmasa gayet gürültülü ve dedikodulu boşanmalara girer ve arkasından da o nisbette şatafatlı merasimlerle yeniden evlenirdi. Sacha nın bu hallerine herkes artık alışmıştı. Tevazü ve mahviyet kelimelerini lugatta lügatta bile görmeye tahammül edemeyen bu sevimli sanatkar Paris tiyatro aleminin adeta ali kıran baş keseniydi. Yazdığı piyesler,iyimidir,yoksa kötü müdür?Bu husustak şahsi fikrimi söylemekten se Molierin izinden yürümek isteyen bu aktör piyes muharririmin bir zamanlar Goncourt akademisine aza intihap edilmiş olduğunu hatırlatmakla iktifa ederim. Hatta bundan beş- altı ay önce opera mecmuası okuyucuları arasında şöyle bir anket tertip etmişti : Comedie Française'in modern repertuarı içinde eserlerine daha fazla yer verilmesini istediğiniz on piyes muharriri sizce kimlerdir? Gönderilen cevaplar tasnif edilince Sachanın bu 10 muharrirden biri olduğu görüldü.

Bu sayede, yeni bir piyes sahneye koyunca gazetelerin ilk sayfalarına fotoğraflı basılır, esprili dedikoduları neşredilir ve Parisli seyircilerin iştahı kabartılırdı. Etrafında bazen bir lokma ekmeğe çalışan gayet vefakar ve olgun san'atkarlar da vardı. Fakat Seaha'nın tiyatrosunda, kendisinden başka hiç kimsenin esamisi okunmazdı. Piyes yazan, oynayan, münekkidler ve halk tarafından alkışlanan, tiyatronun hasılatını cebine indiren ve bu para ile evini en kıymetli tablolar, mücevherler ve antika eşya içinde baha biçilmez bir müzeye çeviren hep kendisi idi. Halkın merak ve teveccühünü şahsında toplamak ve her an bu alakayı uyanık tutmak için, hiç bir şey yapmasa, gayet gürültülü ve dedikodulu boşanmalara girer ve arkasından da o nisbette şatafatlı merasimlerle yeniden evlenirdi. Sachanın bu hallerine herkes alışmıştı. Tevazü ve mahviyet kelimelerini lugatta bile görmeğe tahammül edemeyen bu sevimli san'atkar, Paris

tiyatso aleminin adeta ali kıran baş keseniydi. Yazdığı piyesler, iyi midir, yoksa kötü müdür? Bu husustaki şahsi fikrimi söylemektense, Molierin izinden yürümek isteyen bu aktör – piyes muharririnin bir zamanlar Gonco urt akademisine aza intihap edilmiş olduğunu hatırlamakla iktifa ederim. Hatta, bundan beş – altı ay önce Opera mecmuası okuyucuları arasında şöyle bir anket tertip etmişti: Comedie – Française'in modern repertuarı içinde eserlerine daha fazla yer verilmesini istediğiniz on piyes muharriri sizce kimlerdir? Gönderilen cevaplar tasrif edilince- Sachanın bu 10 muharrirden biri olduğu görüldü.

Fakat harp ve işgal seneleri sechanın yıldızını biraz karartır gibi oldu. Nitekim Paris işgalden kurtulur kurtulmaz Seahayı Almanlarla iş birliği etti diye hapse tıktılar ve Goncourt akademisinden koğdular. Her ne kadar Seahanın bu hususta kabahati olduğu bir türlü anlaşılamadı ve mahkûmiyetini icap et tiren hiçbir sebep görülmedi ise de efkarı umumiye kendisinden bir hali soğumuş oldu ve halk eski sevgisini göstermemeğe başladı. Hatta bazı vatan perver Fransızlar daha ileri gittiler.

Lyon civarında Saehanın otomobilini durdurtular kendisini zorla harp kurbanları abidesine götürüp diz çöktürttüler. Efkarı umumiyenin bu tarzda kendi aleyhine dönmesi o zamana kadar hep alkışlanmağa pohpohlanmağa alışmış olma sanatkarları hayli üzdü. Fakat hiçbir hudut tanımayan gururu onu bu izdirabı bastırıp etradına meydan okumağa sevketmekten geri kalmadı. Tiyatrosunda satılan programın içine dercettiği şu kısa tercümei hal, Sachanın bu şahlanmış gururunu açıkca gösterir:

"Beş yasında sahneye çıktım, bu gün 60 yıllık bir tiyatro mazım var. Arada 119 komedi yazmağa 53 cilt eser neşretmeğe 21 film çevirmeğe ve piyes oynayarak dünyayı dolaşmağa vakit buldum. Ligon d'Honnur'un Polonyanın beyaz kartal Monako prensliğinin Saint- Charles Tunus beyliğinin nişan iftiharının Commaudeur rütbesini haizim. Ayrıca diğer nişan ve madalyalarım da var. Goncourt akademisi azasile ancak üç kere öğle yemeği yedim ve bu gunlerde de Nevyorktaki Marktvain akademisine aza seçildim. Bunu ötekine tercih ederim."

"Boş vakıtlarında birçok konferanslar verdim ve iki ay da hapisde yattım."

Saehanın bu hali tiyatro münakedlerinde artık kızdırmağa başlamıştı. Gazatelerde son son piyesleri hakkında oldukça ağır yazılar çıktı. Romanyalı bir genç kızla Pariste bir Ortodoks kilisesinde başına taç giyip evlenmesi bile halkın ve matbuhatın kendisinden esirgemeğe başladığı alaka ve teveccühü yeniden uyandıramadı. Bu iştikal

kibirli Saehayı büsbütün küplere bindirdi ve bu sefer doğrudan doğruya tiyatro münekkidlerine harp ilan etmesine sebep oldu.

"Leş kargalarına Allaha ısmarladık !" başlığını taşıyan bu notadan birkaç satır alıyorum :

"Eski, yeni ve müstakbel piyeslerimin sıfırdan aşağı olduğunu ilan ettikten sonra, şimdi de yaşımı, sesimi, hatta kolluklarımın biçimini başıma kakıyorsun. Bundan sonra beni ancak gişeye uğrayıp bilet parası verdikten sonra görebileceksin. Ben de senin seyirciler arasında olduğunu bilmiyeceğim. Şayet, fikrin istenmediği halde, eserlerime alenen hücum etmek ihtiyatsızlığında bulunursan, seni hakaret maddesinden mahkemeye vereceğim."

Böyle bir tehdit Fransız kültür hayatında görülmemiş bir şeydi. Herkes hayretten donakaldı. Fakat gazeteler bu sefer fıkra muharrirleri de dahil olmak üzere hadiseyi parmaklarına doladılar ve hakaret maddesinin şümulü haricinde kalmakla beraber, Saehaya haddini bildirdiler.

Artık Sachaya Mistinguett gibi hiç olmazsa muvakkat bir zaman için tiyarsounu kayfip ortadan kaybolmak düşüyordu. Belki o zaman Paris halkı ve tiyatro alemi onun eksikliğini duyacak maziye karşı hissedilen tahassürle bütün kusurlarını unutup Ah Secha! Diyebilecekti. Sacha hakikaten Parisin Eiffel kulesi ve Grevin müzesi gibi daima seyirci çeken kendisini aratabilecekti. Fakat hiç te öyle yapmadı. Hemen yeni bir piyes kaleme aldı Fransız filimciliğinin meşhur komiği Fernandeli de angaje edip Variestes tiyatrosunda halkın huzuruna çıktı. İşte dün akşam gidip gördüğüm piyes onun şimdilik son eseri olan Canımı Kurtardım! Adlı komedi idi. Size bu gün ancak Sachanın portresini çizebildim. Bir başka yazımda piyesini ve oyununu anlatmağa çalışacağım.

Psikolog Gözüyle - Reklamcılık

Yeni Sabah, Nu. 3549, 10 Şubat 1949

Eskiden bu işi tellallar yapardı. "Duyduk, duymadık demeyin!" teranesi ile, çarşı pazar dolaşarak, nerede ne cins malın satıldığını etrafa haber verirlerdi. Sonraları gazete mecmuaların son sayfalarında "Muhterem müşterilerimizin enzarı dikkatine!" ibaresi ile başlayan mufassal ilânlar görmeye başladık. Hazır elbise satan mağazalar ilânlarına manken resimlerine de rast gelirler. İlân edik, nihayet yüksek binaların yan duvarlarına iri harflerle ticarethane isimlerinin yazılması vitrinlere, "Tenzilât!" yaftalarının yapıştırılması, yolda geçenlerin eline birer kağıt tutuşturulması ile bir adım daha arttı.

Bugün reklâmcılık yapan şirketler, münhasıran reklâma dayanan gazete, mecmua ve radyolar da var. XX. Asır, her şeyden evvel bir reklâm asrıdır.

Ticarette reklâm demek, dükkân çığırtkanlarının sokaktan geçenler üzerinde yapmayı deneyen bir iştahlandırma ve inandırma vasıtası demektir. Bilmem, işportalarına doldurdukları malları, ballandıra ballandıra satan ayak satıcılarını hiç dinlediğiniz olur mu? Bilhassa leke sabunu, en marifetli çakı kabilinden eşya satan işportacıların, etraflarında halka olanları kâh güldürerek, kâh iştaha getirerek keseye davranmalarını nasıl temin ettikleri görülecek şeydir. İşte XX asrın ticaret hayatında gazete ve mecmuaları, broşürler, prospektüsleri dolduran duvarları kaplayan, radyoları istilâ eden, her yerde ve her zaman karşınıza çıkan, tepeden inen, yerden fışkıran irili ufaklı, rengârenk bütün o reklâmlar, umumî hatları itibari ile, leke sabunu ve on marifetli çakı satan işportacıların döktüğü dillere benzer. Gaye, aynıdır; Mümkün olduğu kadar fazla mal satmak. Bugün muazzam istihsaller, rekabet yüzünden mütereddit davranan, kararını bir türlü veremeyen müşteriye avlayabilmek için, var kuvvetleri ile reklâma sarılmak mecburiyetini hissediyorlar. Her firma, bu uğurda mühim paralar sarfetmeyi göze alıyor. Bütün reklâm servisleri, gece gündüz, yeni formüller aramakla meşgul.

Acaba milyonların su gibi aktığı bu reklâm seferberliğinde, sarfedilen emekle harcanan para, daima verimli oluyor mu? Bir Amerikan psikoloğu, yalnız kendi memleketinde her sene reklâma bir milyar dolar sarfedildiğini hesaplamış ve bu paranın en az beşte birinin satışa zerre kadar faydası dokunmadığını da tespit etmiştir. Reklâmın daha ziyade tesirli ve verimli olması için bu işte çalıştırılacak psikologlara ayrılması icap eden tahsisatın herhalde iki yüz milyon doların yüzde birini bile geçmeyeceğini kaydeden aynı zat, ticaret müesseselerinin bu mânasız israfını ve psikolojiye karşı gösterdikleri itimatsızlığı acı bir lisanla tenkid etmeği de unutmaz.

Hakikaten reklâmın müessir ve verimli olması, ferd ve yığın psilojisinin bazı kanunlarını göz önünde tutmakla mümkündür. Muayyen psikososyolojik halini, reklâmın hitap ettiği türlü halk tiplerinin hususiyetlerini, arzu, meyil ve itikatların uyanma, gelişme ve kökleşme seyrini, reklâmın satılacak mala uyup uymadığını inceden inceye araştırmak ve bulunacak esaslara uygun hareket etmek lâzımdır. Gerçi reklâmcılıkta kat'i ve değişmez kaideler yoktur. Ancak, mal ile müşteri arasında bir bağ yaratacak olan reklâmın, bir ucundaki insan mihverini kavrayabilmesi, onun ruhî davranışlarını hesaba katmaya dayanır. Reklâmcı, bundan ötesini, biraz da tanrı vergisi istidadından, yaratma kabiliyetinden, hasılı san'atinden faydalanarak hazırlar.

Reklâmcılık, uyandıracağı veya geliştireceği arzu ve ihtiyaçlara göre tertibatını alır. Bütün hedefi, muhtemel müşterilerinin türlü duygularını, gururunu, neş'esini, kaprisini, her şeyini hesaba katıp, onda satmak istediği maa karşı bir arzu, hattâ bir ihtiyaç uyandırmaktır. Reklâm evvelâ dikkati çekmekle başlar, şuura, hattâ şuur altına girmeye çalışır ve insanda, zamanı gelince patlak verip harekete geçecek bazı meyiller yaratmaya gayret eder. Öyle reklâmlar vardır ki, hiç göz almadıkları, insanı birden bire coşturmadıkları halde, sırf tekerrür sayesinde, şuura veya şuur altına tedricen nüfuz ederler. Gazete ve mecmualarda çıkan reklâmları ekseriya teşirsiz kılan şey, bir taraftan basma kalıp tekrarlar, diğer taraftan da bunların birbirine fazla benzemesi ve birbirine karışıp gitmesidir.

Psikologlar gazete ve mecmua sayfalarında reklâm için en münasip yerin neresi olduğunu da geniş bir anketle meydana çıkarmışlardır. Gazete ve mecmualardaki reklâmları kalınca çizgilerle çerçevelemek ve yazının az ve beyazın çok olmasına dikkat etmek de gayet mühimdir.

Harflerin büyüklüğü veya küçüklüğü göze çarpma bakımından ehemmiyeti haiz değildir. Asıl mühim olan, reklâmın şeklidir. Öyle tertipler vardır ki gözü adeta kendine çeker ve göz onları bir bakışta bütünlükleri ile kavrar. Reklâmın şekli, dağınık değil, derli toplu bir bütün olmalıdır.

Resim, bilhassa afiş halindeki reklâmlarda müessirdir. Yalnız bu resimlerin renkli olması, fazla teferrüata boğulmaması bilhassa malı fotoğraf objektifine poz verir gibi değil, hareket halinde göstermesi lâzımdır. Fransa'da vakti ile gördüğüm bir afişte, iştah açıcı bir tabak salata üzerine şişeden kehribar rengine, nefis bir zeytinyağının akması, gayet dinamik bir fırça ile canlandırılmıştı. Gazete ve mecmua ilânlarına resim konacaksa, bunların tercihen insan motifleriyle birlikte yapılması icab eder. Bu resimleri yanına veya altına dizilecek yazının altı yedi kelimeyi geçmemesine da dikkat edilmelidir. Metnin, anlaşılması güç teknik kelimeleri ihtiva etmesi reklâmın daha geniş sahaya yayılmasını temin eder.

Radyo ile yapılan reklâmlar, manzum ve kısa olmalıdır. Daima kolaylıkla ve âhenkle söylenen ve manzum oldukları içinde hemen bir dil pelsengi haline gelebilen formüller tercih edilmelidir. Müteaddit anketler neticesinde tespit edilen bu hakikat, hâlâ vezne ve kafiye' veda' etmemiş, müteakid şairlere mühim bir çalışma sahası temin edecek kadar verimli görünüyor.

Radyo ile yapılan reklâmların söz kısmı, bir buçuk dakikayı geçmemelidir ve daima eğlenceli bir program, meselâ nükdeli bir muhavere veya cazip bir müzik içine

karıştırılmalıdır. Bilhassa radyoda reklâm için muayyen bir saat ayırıp her şeyi birbiri peşi sıra okumak kadar mânasız bir usul tasavvur edilemez. Bu çeşit reklâmcılık, müessir olmak şöyle dursun, dinleyicilerde reklâmı yapılan mallara karşı alaycı ve hattâ düşmanca aksülâmeler uyandırdığı görülmüştür.

Psikologlar resim, renk ve mizah unsurlarının da muhtelif zekâ seviyelerindeki insanlara nasıl tesir ettiğini araştırmışlardır. Yüksek zekâlıların renkten fazla şekle dikkat ettiklerini mizahi reklâmlardan daha ziyade hoşlandıklarını, orta zekâlıların ise daha çok bol resme alâka duyduklarını görmüşlerdir. Nihayet muhtelif reklâm tarzları arasında yapılan bir mukayesede, radyo reklâmına film reklâmına, televizyonun ise her ikisine üstün olduğu tespit edilmiştir.

Reklâmın psikolojik usullerle ayarlanması, henüz üzerinde dikkat ve ihtimamla çalışılan bir mevzu olmakta devam ediyor. Fakat şimdiye kadar elde edilen neticeler, miktarda iş yapmak isteyen büyük ticaret müesseselerinin psikologlara karşı çekingenliğini tamamı ile bertaraf edecek kadar verimli olmuştur.

Psikolog Gözüyle - Üniversite Hocalığı

Yeni Sabah, Nu. 3577, 10 Mart 1950

Üniversitelerin tarihi karıştırılırsa, zamana ve rejime göre, üniversite hocasının ilmî ve içtimaî vaziyeti ve vazifeleri, hak ve salahiyetleri mefhumunun hayli değiştiği görülür. Öyle devir ve rejimler gelip geçmiştir ki, bunlarda üniversite hocası, ancak dinî otoritelerin tasvibine mazhar olmuş bilgileri gençliğe öğreten bir unsur sayılmıştır. Naslara aykırı fikir yürütenler, ruhsat hududunun dışına kayanlar, tabiat kitabını okutmaya kalkışanlar türlü belalara uğramıştır. Yine öyle devir ve rejimler gelip geçmiştir ki, bunlarda üniversite hocası, sadece ilimle uğraşan ve meslek erbabı yetiştiren bir unsur sayılmıştır. Siyasetle uğraşmak şöyle dursun, memleketin içtimaî meseleleri üzerinde fikir yürütenlere, iyi, doğru ve güzel davasında dar ihtisaslarının haricine çıkıp mütalea beyan edenlere, umumî efkâra rehberlik etmek isteyenlere kötü gözle bakılmıştır. Yine öyle devir ve rejimler gelip geçmiştir ki, bunlarda üniversite hocası, müessese nizamın propaganda ve dalkavukluğunu yapmaya, gençliğe şu veya bu istikamette sürekli telkinlerde bulunmaya, iyiyi, doğruyu ve güzeli muayyen bir zaviyeden görmeye ve göstermeye mecbur edilmiştir. Bütün bu devir ve rejimlerde üniversite hocası, daimi bir mürakabe altında bulundurulması lazım gelen tehlikeli bir kuvvet yahut şu veya bu ideolojinin emrinde kullanılır tesirli bir âlet olarak elde tutulmak istenmiştir. Üniversiteler tarihinde, bazen ağır buhranlara sebep olan bu ezici

müdahaleleri, XII. asırdan bugüne kadar, şiddetin ve ceberutun azalması bakımından, kronolojik bir sıraya koymaya da imkân yoktur. Üniversiteye musallat olan şiddet ve ceberut asrımızda bazı memleketlerde öyle kahhar bir tazyika inkılap etmiştir ki Ortaçağ üniversiteleri bile bazı muasır müesseselerle mukayese edilirse, birer serbest düşünce mabedi zannedilir. Nitekim ilk çağ Atinası'nın mütevazı gimnazlarında yapılan yüksek tedrisat da, ortaçağ üniversitelerinin naslar ile kösteklenmiş tedrisatına nazaran, çok daha hür bir manzara arzeder.

Şüphesiz, üniversite hocası politika ile uğraşmaz. Onun bu işe sarfedecek ne zamanı vardır, ne de hazırlığı buna müsaittir. Üniversite hocası, kürsüyü politika telkinlerinde kullanmıyacak kadar şuur ve vicdan sahibidir. Önünde, sıralarda oturan gençlerin kendisinden yalnız ilim ve ideal istediğini bilir. Onların karşısına herhangi bir davanın çığırtkanı sıfatile çıkıp kürsünün heybeti arkasından, yalnız ilim ve idealin nurile aydınlatacağı kafalara partizanlık aşlamanın tehlikesini bilir. Üniversitenin, serbest araştırma ve hür münakaşa ile hakikate ulaşmak prensibine kayıtsız ve şartsız bağlı bir ilim ve ideal ocağı olduğunu bilir. Bu kubbenin altına girdiği andan itibaren, şahsi temayüllerin, ihtirasların ve partizanlık endişelerinin vestiyerde kalması lazım geldiğini bilir. İlk ilim ve felsefenin doğduğu "Yunan mucizesi" nin münhasıran menfaat endişesinden uzak bir düşüncenin mahsulü olduğunu bilir. Üniversite hocası nefsinde tarafsızlığı ve ölçüyü yaşatan adamdır. Bütün gayretlerini yurdunun ve insanlığın hayrına seferber etmiş olan adamdır. Aradığı şey, ilmin hadiseleri aydınlatan, nasılı ve niçini keşfettiren nurudur. Meçhuller aleminin küçücük bir parçasına bu ışığı dökünce mesut olur. Bir genç kafayı dogmatizmin, peşin hükümlerin, aykırı kanaatlerin karanlığından, menfaat, benlik ve hırsın o didikleleyici kurdundan, kaderciliğin ve kayıtsızlığın uyuşukluğundan kurtardı mı , saadetine payan olmaz. Genç bir şuura hakikate varmanın yolunu, genç bir vicdana temiz ve mükemmel bir yurttaş ve insan olmanın usulünü öğretti mi, tam bir iç rahatlığına kavuşur. Onun en büyük emeli, budur. Bütün hayatını, ilme ve ideale vakfetmiş bir insanın ruhunda, menfaat ve kinin arızı hırs ve iptilaların yeri olamaz . Böyle bir insan ruhu ne serkerdeliğe, ne de uşaklığa özenir. Üniversite hocası, yolunu kendi bulan ve her şeye rağmen o yolda yürüyecek kudrette olan adamdır. Bu hasletten mahrumsa, zaten üniversite hocası olamaz.

Fakat üniversite hocası kozasının içine hapsedilmiş bir ipek böceği değildir. Onun hakikate imanı, bir fildişi kuleye çekilip cemiyet hadiselerine gözlerini yummaya asla müsaade etmez. Üniversite hocası bilir ki, kütüphane ve laboratuar ile hayat arasında aşılmaz Çin setleri yoktur. Dershane, buudu mücerrette bir mekân değil, içinde

yaşadığı cemiyetin bir parçasıdır. Hiçbir menfaat endişesine kapılmadan ve hiçbir peşin hükmün arabasına binmeden, bilgisinin ve vicdanının emrinde olarak, yurdun ve insanlığın hayrına, her aykırı ve çarpık hareketin karşısında sesini yükseltir. Bu seste hiddet ve şiddet yoktur demagoji yoktur, sindirme ve oyalama niyeti yoktur. Çünkü bu ses, sadece hakikatin ve iyiliğin sesidir. Ölçülüdür, yumuşaktır, tiz perdeden çıkmaz, fakat akisleri uzun sürer ve bütün yurdu ve dünyayı dolaşır. Yaygara ve palavra, belki bir an için bu sesin duyulmasına mani olabilir. Fakat bu kubbede baki kalacak tek sada, o sestir.

Üniversite hocasının sesi, yanlış, kötüye ve çirkine karşı yükselir. Onun hayat ve hadiseleri tenkidinde miyar, doğruluk, iyilik ve güzelliştir. Asırlarca yurdun ve insanlığın yarattığı, sıraya dizdiği ve üzerine titrediği kıymetlere, nerden gelirse gelsin, herhangi bir tecavüz vukunda, susmayacak ve boyun eğmeyecek kadar şuur ve vicdan sahibi olan üniversite hocası, memleketin ve beşeriyetin hayrına, aklıselim, fazilet ve saadetine bekçilik etmeyi borç bilir.

Fakat bu seste ne hırçınlık, ne de övünme vardır. Uzak vaidlerle, müphem tavizlerle, belirsiz iltifatlarla umumî efkârı kendine hayran bırakmayı ve istikbal için kendine zahir bulmayı düşünmez. Gösteriş olsun diye, bravo dedirtmek için tenkit etmez. Yanlış olduğuna inandığı şeyin doğrusunu, kötü bulduğunun iyisi, çirkin saydığının güzelini, kendini naza çekmeden, söyler ve duyuruncaya kadar söylemekte devam eder. Onun tenkitleri ikaz, tenvir ve teşvikten ibarettir. Üniversite hocası, memleket ve insanlık uğrunda giriştiği bu teşebbüslerin bir terakki ve saadet amili olduğuna inanır ve bu yolda, iyi niyet sahibi bütün memleket ve dünya münevverleri ile işbirliği eder.

Zaten hangi sahada mütehassıs olursa olsun, ilmini yaptığı hadiseler, içinde yaşadığı cemiyet ve muhitte cereyan ettiği için, o her gün realite ile temas halindedir. Bütün bir hayatın tek gayesi ve tek meşgalesi olan bu temaslardan edindiği tecrübeleri ve bulduğu hakikatleri yine cemiyete duyurması kadar tabii ne olabilir? Zaten cemiyet, kendisinden bunu ister. Evlatlarını ilmine ve terbiyesine tevdi ettiği üniversite hocasının yol gösterici, ufuk açıcı, düzeltici ve kurucu yardımlarından müstağni kalmasına imkân var mıdır? Hükümetler, üniversitelerinin hür ve yapıcı fikir ve mütalealarından faydalandıkça, hamlelerin daha tesirli ve verimli olduğunu görürler, halkı saadete kavuşturmak olan gayelerine daha kısa ve emin yollardan ulaşırlar. Buhran ve tehlike anlarında bu işbirliğinin daha da sıkı ve feyizli olduğu görülür. Üniversite, bütün varını yoğunlu millî davanın emrinde iftiharla kullanır.

Üniversitelerine itimat etmeyen, onları tazyikli bir mürakabe altında bulunduran rejimler, doğrunun, iyinin ve güzelin ışığından çekinen rejimlerdir. Şu veya bu mezhebe göre, şu veya bu nizamla göre hakikat ve ilim yoktur. Hakikat ve ilim, halis aklın bir nimeti ve mükâfatıdır. Bu nimet ve mükâfattan bütün memleket ve bütün dünya faydalanır. Üniversite hocası, ilime hizmet etmekle vatanına, vatanına hizmet etmekle de ilme layık olduğunu gösterir. O sadece kürsüsünde mücerret davalar halleden, laboratuvarında formüller arayan bir roboto değildir. Meydanlarda toplanan kalabalığa duygu ve heyecan yolile şu veya bu istikamete yürütmek isteyen bir halk hatibi de değildir. Üniversite hocası, kürsü işini ve cemiyete hizmeti, denk tutan ve denk yürüten adamdır.

Yeter ki bu çifte vazifesinde hür düşüncesinin aydınlığından ve hizmet etmek zevkinden mahrum bırakılmasın. Üniversitelere güven ve saygı besleyen cemiyetlerin mazisi ve hali, bu davanın en belîğ hitabelerden daha müessir bir delili olarak beşeriyet tarihine geçmiş bulunuyor.

Psikolog Gözüyle - Zararlı Neşriyat

Yeni Sabah, Nu. 3591, 24 Mart 1949

Bize çocukluğumuzda keyifli ve heyecanlı anlar yaşatan kitaplar vardı. Jules Verne'in ve M. Zevaco'nun Türkçeye çevrilmiş romanlarını birer birer hatmederdik. Tabii, bizi bu kitaplara bağlayan şey, macera zevki idi. Buluş çağına kadar alakalarımız, daha ziyade tabiatı veya insanları yenen kahramanlarda toplanıyor. Bugünün çocukları binbir tehlikeden kurnazlığı ile veya bazusunun kuvveti ile kurtulup haksızlığı alteden film kahramanını nasıl alkışlıyorlarsa, biz de bu romanlarda tek başına yüz kişiye saldıran silahşöre veya icat ettiği acayip bir uçakla gökyüzünde günlerce dolaşan mucide öyle hayran olurduk.

Birbirine bağlanıp giden heyecanlı maceralar arasında, gözlerimizin önüne tarih ve coğrafyanın müsbet bilgilerin en meraklı ve en cazip sayfaları açılıp serilirdi. Mesela Jules Verne'in Kaptan Hatras'ı bizi kutupların buzlu denizlerinde dolaştırdı. Her sayfasında ancak birkaç seyyahın gidip görebildiği o esrarlı diyardan canlı bir tablo seyrederdik. Çin'de bir seyahati okurken, insanları ve adetleri bizim için meçhul muazzam bir ülkede yaşar gibi olurduk. Deniz altında 20.000 Fersah seyahat, bizi su altı aleminin binbir nebat ve hayvanıyla karşı karşıya getirirdi. Araba ile devriâlem, Seksen günde devriâlem, Balonla beş hafta seyahat ve diğer romanların her birinde, hem

yaşımıza has macera hevesi ve zevkini tatmin eder, hem_de bilgimizi arttırdık . silahşörlü romanlar, yine aynı derecede heyecanlı vak'alar içinde bize fasıl fasıl tarih öğretirlerdi.

Elbette ki bu romanların kahramanları ve vak'aları hayal mahsulü idi. Fakat gerek seyahat romanlarında, gerek tarihi sergüzeşlerde dekor hakikate uygun bulunurdu. "Onbeş yaşında bir kaptan" da gördüğümüz okyanus adaları rasifler yerli ahali romancının uydurması değildi, oralarını gezip dolaşmış gemicilerin, misyonerlerin ve tacirlerin bizzat görüp anlattıkları realiteye dayanıyordu. Dumas'ın tarihi romanlarında, mesela Üç Silahşörlerinde, bütün XVII asır Fransası, tarihi hakikate uygun manzarasıyla canlanıyordu. Çocuk kafası, bu romanlarda maceradan maceraya atlarken, sayfalar boyunca karşılaştığı hakikatlerle beslenebiliyordu.

Bu romanların resimli olanları da vardı. Her formada, ekseriya tahta üzerine kazılmış, bugünkü zevkimize göre pek iptidaî, fakat o zamanlar bayıla bayıla seyrettiğimiz, birkaç resim muhayyilemizin keşfedemediği hususiyetleri, babacan bir üslûbla canlandırıldı. Amazon nehrinin ağaçlıklı sahillerini balıkçı gemisine saldıran balinaları, adalarda oturan yerli halkın incecik piroglarını, ekmek ağacını, kaplan tuzağını biz hep bu resimlerde seyrederdik. Bu resimleri yapanlar, insanların kıyafetini ve tabiat manzaralarını, hakikatte olduğu gibi aksettirmeye gayret ederlerdi. Nitekim çok sonraları mufassal coğrafya kitaplarını karıştırmak fırsatını bulduğumuz zaman, bu roman resimleriyle benzerliğe asılları arasındaki hayran kalmıştık. Tarih resimlerinde de hakikate uymak endişesi hakimdi. Mesela XVII asrın kadın ve erkek kıyafetleri, evler ve sokaklar, kilise ve panayırlarda toplanan halk, romanlara hakiki manzara ve ölçüleri içinde girerdi.

İlk büyük harbin sonuna kadar, dünya çocuk edebiyatı, birbirinden tamamı ile ayrı iki büyük dairede toplanmış gibi idi: Masallar ve romanlar. Masallar, temiz, kıvrak ve sade bir üslup içinde, muhayyilenin bütün fantezilerine yer veren, çok eski ve köklü bir nev'in devamından ibaretti. Henüz uzun romanlar okuma çağına basmamış yavrulara hitap eden bu eserler, körpe çocuk kafalarına tabiat sevgisi ve iyi ahlak telkin ederlerdi. Romanlar ise, macera mihveri etrafında sıralanmış doğru ve faydalı bilgilerin, hayırlı telkinlerin ve ibret verici neticelerin cazip bir terkibi idi. Fakat ilk büyük harbi müteakip çocuk edebiyatı hudut ve ölçü tanımayan bir kazanç hırsının kurbanı olmaya başladı. Çocuğun tabii temayülleri, bazı murabahacıların elinde enine boyuna istismar edildi. Çocuk muhayyilesi arttırmanın üstünde kalan ve zorlandıkça kazanç getiren sağmal bir ineğe döndürüldü. İnsan oğlunun her zaafını kurnazca istismar edip de ileriye hiç

düşünmeyen, sakatlaşan kafaların ve bozulan vicdanların azabını duymıyacak tıynetle bir takım insanlar, genç nesilleri korkunç bir neşriyat tufanı içinde tabii ve makul inkişafından uzaklaştırdılar, onları hoyratlıktan zevk alan fanteziye düşkün, hakiki bilgiyi hor görüp tabiat üstü hadiselerle inanan, uydurma kahramanlara tapan, ölçsüz heyecanlanma sistemi bozuk, ahlaki değerleri kayıtsız, ilme bigane tesadüfe veya şansa bel bağlayan, egoist ve kaba birer mahluk haline getirmeye gayret ettiler.

Resim, bu efendilerin elinde müthiş bir tuzak oldu. Yazıyı hazfederek seri halinde resimlerle çocuk muhayyilesini en korkunç cinayetler, en iğrenç desiseler, tabiatı ve mantığı hiçe sayan manzaralar ve ilmi iftira'süsü verdikleri uydurmalarla perişan ettiler. Bu kötü gıdaların zahiri cazibesine kapılan yavrular, büyüüp de insan içine karışınca , muhayyilelerindeki bezginlik , tecessüslerindeki uyuşukluk, hatta vicdanlarındaki duygusuzlukla bütün cemiyeti haklı bir telaşa verdiler.Yer yer bu çeşit neşriyatın aleyhinde şikayetler yükseldi, cemiyetin uğradığı zararların bilançosu ortaya kondu, terbiyeciler, ana babalar, hatta Millet Meclisi harekete geldi. Son zamanlarda yapılan bir araştırma neticesinde, Fransadaki çocuk_suçlulardan yüzde seksen seksizinin bu çeşit neşriyatın tiryakisi olduğu anlaşıldı. Amerika da resimle roman nevini geniş mikyasta sanayileştirmiş olan magazin sahipleri, nihayet insafa gelerek, neşriyatlarına terbiyevi bir mahiyet vermek üzere istişari bir komite_tekşkil ettiler.Nihayet Birleşmiş Milletler'in terbiye, ilim ve kültür teşekkülü olan Unesco da bu davayı ele aldı.

Şüphesiz, bu gibi neşriyatın sahiplerine kazanç temininden başka bir değeri yoktu. Gerek resim, gerek yazı bakımından harci alem şeylerden ibaretti. Fakat asıl tehlikeli tarafı, bütün mevzuların çeşitli cinayetler, kanlı boğuşmalar, sadizm, seyyareler arasında harp, çete ve korsan vakaları, casusluklara inhisar etmeseydi.

Genç ve körpe kafalar, bu resimli hikâyelerden adeta hunharlık dersi alıyordu. Aynı zamanda, içine ancak birkaç kelimenin_sığınabildiği bu resimleri kavramanın kolaylığı, çocuğu tembelliğe alıştırıyor, onda her nevi yazıda resim görmek itiyadını kökleştiriyordu.Çocuk bu alışkanlıkla öyle bir hale geliyordu ki, resimsiz yazılara karşı isteksizlik gösteriyor, kafasını mücerret mevzular üzerinde çalıştırmak kabiliyetini kaybediyordu.Tabii, güzel örneklerden mahrum kaldığı için, meramını düzgün bir dil ile, hatta hatasız bir imla ile ifade etmek itiyadını da kazanamıyordu.

Dava, resimli neşriyatın yasak edilmesi değildir. Yalnız resmin ve yazının daha makul nispetlerde kullanılması ve, her şeyden evvel, bu nevi neşriyatın terbiye, ahlak ve insanlık gayelerine uygun bir mahiyet almasıdır. Çocuğun zihnî gelişmesinin birer kilometre taşı olan alakalarına, kendisinin ve cemiyetin hayrını düşünerek cevap vermek

icap eder. Macera heyecan arıyan bir çağa tabiat ve mantığın kadrosu dışında, fantezi alemi peşkeş çekme, yalnız bu körpe kafalar için değil, bizzat bu neşriyattan menfaat bekliyenler içinde tehlikelidir. Çünkü mutlaka bir an gelecek, en velûd uydurucular bile, her gün daha şiddetli heyecanlar tatmaya alıştırılmış olan okuyucularının arzusunu artık yerine getiremeyecektir. İşte ozaman, pek tabii olarak bütün bu fantezi dünyası, havası kaçan bir balon gibi sönecek ve ortada yalnız para hırsına feda edilmiş zavıllı çocukların hastahanelerde veya hapishanelerde dolaşan hayaletleri kalacaktır.

Memleketimizde de kötü neticelerinden korkmakta haklı olduğumuz bu korkunç neşriyatı önlemek, hocalarla ana babalara düşüyor. Hükümetin alacağı tedbirlerden önce; Okul – Aile Birlikleri'nin bu istikamette harekete geçmesi çok daha müessir olacaktır.

Psikolog Gözüyle - Aktör Psikolojisi

Yeni Sabah, Nu. 3598, 31 Mart 1949

Acaba aktör psikolojisine lüzum var mı? Sahne, biz seyirciler için şaşırtıcı bir âlemdir. Günlük hayatta bizden hiçbir farkı olmayan, kendi karakter ve şahsiyetinin hudutları içinde yaşayan bir aktörün sahnede bambaşka bir hüviyetle görünmesi, rol icabı ağlayıp gülmesi, korkması veya öfkelenmesi ve bütün bu ruh hallerini hiç şaşırmadan ve duraklamadan yaşaması ve yaşatması, bizde hayranlıkla karışık bir tecessüs uyandırır. Kafamızda bir sürü istifhamlar peyda olur. Acaba aktör ağlarken, sahiden mi ağlıyor? Samimi olarak mı heyecan duyuyor? Sahnede kendini, rolünü oynadığı şahıs mı sanıyor? Yoksa heyecanları yapma, taklit, canlandırdığı şahsiyet iğreti midir?

Bu meseleler öteden beri herkesin âlâsını çekmiştir. Aktörde tabiatüstü bir kabiliyet bulunduğuna inanıp bütün dâvayı yaradılış ve Allah vergisi ile halletmek isteyenler olmuştur. Fakat böyle bir hal suretini kabul etmeyip de sahne hayatının ortaya attığı meseleleri muhakeme veya tecrübe ile izah etmeye gayret edenler de izah etmiştir. İşte XVIII asır Fransız filezoflarından Diderot, bunlardan biridir ve 1773 de yazdığı Aktörlük hakkında aykırı düşünceler adlı eserile aktör psikolojisini, ilk defa olarak, üzerinde ciddiyetle düşünülecek bir problem halinde ortaya koymuştur. Diderot, hakikî aktörün, hassasiyetile değil, zekâsile oynayan aktör olduğuna kanidir. Onun bu kanaati, müteakip asırlarda mütefekkir ve filezofları, gerek bizzat tiyatro erbabını ikimuarız ordugâha ayırmıştır. Bunların bir kısmı, samimiyetle Diderot'nun kanaatindedir, bir

kısmı da tamamilе aleyhinde. Meselâ Coquelin, filezofun fikirlerine uyarak, hassasiyetin aktörü mahvettiğini ileri sürerken, İvring bilâkis, hassasiyetin büyük bir aktör için başlıca kabiliyet ve kudret kaynağı olduğunu iddia eder. Ancak çok sonraları bu dâvaya psikologlar da karışmıştır. Bunların başlangıçta kullandıkları teknik, sual varakasıle anket usulü idi. Yâni psikologlar, işin aslını, bizzat aktörlerden öğrenmek istemişlerdir. Fakat ekseriyetle görülmüştür ki aktör, objektif bir iç müşahadesile, sahnedeki hallerinin tahlilini yapacak yerde, heyecanları hakkında, rolünün şahsiyetini hakikaten yaşayıp yaşamadığı hakkında, bize olanı olduğu gibi anlatacak yerde, hemen kendi kanaatini, kendi zayıf telâkkisini ve aktörlük idealini izaha kalkışmaktadır. Demek bu ifadelerde realitenin yerini ideal alıyor.

Aktörler, umumiyetle bu gibi anketlerde, ya Diderot'un tarafdarı, yahut muarızı görünüyorlar, fakat hakikat tarafdarı olmaya pek yanaşmıyorlar. Kabahat elbette aktörlerde değil. Bazıları bu meseleler üzerinde hiç düşünmemişler, bu bakımdan kendilerini hiç yoklamamışlardır. Anketlerde, hiç alışık olmadıkları suallerle karşılaşınca, sırf bir vaziyet almak endişesiyle, gelişi güzel cevap vermek zorunda kalıyorlar.

Diderot, meseleyi şu şekilde vazetmişti: İyi bir aktör için lüzumlu kabiliyet nedir? Bunun cevabını yine kendisi veriyor: Muhakeme sahibi olmak. Aktörde soğukkanlı ve sâkin bir seyirci kafası olmalıdır. Demek asıl olan hassasiyet değil, nüfuzu nazar, her şeyi taklit etme kabiliyeti, yâni bütün karakter ve rollerde hep aynı kudreti muhafaza eden bir kabiliyet, Diderot, hassasiyeti tiyatronun dışına kovmak azmindedir. Ona göre aşırı hassasiyet, ancak orta halli aktörlerde bulunur; orta halli hassasiyet ise kötü aktörlerin nasibidir, fakat hassasiyetten mahrumiyet, büyük aktörlerin şanıdadır. Oyununu heyecanla oynayan aktör, bugün iyi ise, yarın mutlaka fenadır. Aktör, rolünü evvelâ kafasında canlandırmalı, bu maksatla da kafasında kendine örnek olacak muazzam bir beyûlâ yaratmalı ve bütün zekâsile o beyûlâyı taklit etmelidir.

Yalnız şu var ki, Diderot'nun tiyatrodan kovmak istediği hassasiyet, zihne musallat olan, bütün düşünce ve hareketlerimizi altüst eden sarsıcı ve aşırı hassasiyettir. Yoksa his ve heyecan aktörde zekânın emrinde oldukça ölçünün ve örneğin hudutları içinde kaldıkça makbuldür. Aktörün sahnedeki heyecanı, hakikî hayattaki heyecandan farklı olmalıdır. Aktörün sahnede ağlaması, hayatta ağlamasına benzememeli. Çünkü hayatta insanın gözyaşları kendiliğinden akar, hâlbuki aktör sahnede göz yaşlarını

isteyerek akıtabilmelidir. Diderot bütün bu görüşlerini haklı çıkarmak için, zamanındaki tiyatro sanatkârlarından bol bol misaller gösterir.

Diderot'nun muâzırları, filezofun hassasiyet tâbirile duygulanmayı kastedtiğini zannederek, onun bu husustaki kanaatini şiddetle red ve tenkid etmişlerdir. Fakat bugün, Diderot'nun diğer eserlerinden de vazıhan anlıyoruz ki, onun aktörde bulunmasına tahammül edemediği şey, sadece aşırı heyecanlılıktır. Bugünkü psikoloji araştırmaları, aşırı heyecanlılığın normal intibaklara ne kadar zarar verdiğini, müşahade ve muhakeme faaliyetini daralttığını, kendi kendimizi kontrol imkânlarını mahvettiğini ve bizi düzensiz ve âyarsız hareketlere sapdırttığını göstermek suretile, filozofa hak vermiş bulunuyor. Daha ziyade bünyevî bir anormallik olan aşırı heyecanlılığı, aktörün meziyetleri listesinden çıkarmıya artık kimsenin itirazı yoktur. Fakat normal bir heyecan kabiliyeti, hatta olduğu gibi sahnede de makbûldür ve bütün hamlelerin kaynağını teşkil eder.

Aktörün meslek hayatı, meydana yer vermeyen kuru ve yeknasak bir hayat değildir. Aktöründe hazırlanırken, sahneye çıkışında ve sahne üzerinde türlü heyecanları yaşar ve yaşatır. Ancak bu heyecanların mahiyeti ve normal hayat şartları içinde duyulan heyecanlarla mukayese, aktörlük psikolojisinin en mühim mevzularından birini teşkil eder. Biz bu yazımızda sadece aktörün, temsilden önce veya oyuna başlarken, hatta oyun esnasında pek kısa bir müddet duyduğu şiddetli bir heyecan darbesinden, tiyatro dilinde tutukluk veya "trac" denilen halden bahsedeceğiz. Bu tutukluluk hali normal ve günlük hayatta da herkesin başına gelebilir. Nasreddin Hocanın vâza çıkıp da aklına hiç bir şey gelmemesi, hattâ kürsüden bile inmeyi düşünememesi bir trac halidir. İmtihana giren talebede, sevgilisini gören sıkılgan âşıklarda, derse giren utangaç hocalarda, vâizlerde, siyasîlerde ve avukatlarda bu kabil tutukluk halleri çok görülür. Trac bazen pek kısa sürer, bazen de hayli devamlı olur. Ne olursa olsun, insanı bir müddet adeta felce uğratar. Bazen bir an için kendimizi mesnetsiz, boşlukta hissederiz; hayatımızın akışı bir an duru gibi olur. Tutukluluk bazen o kadar şiddetli gelir ki, sar'alılarda görülen "kendinden geçme" halini andırır. Mamafih tutukluluğun gayet hafif geçen çeşitleri de vardır. İnsan bu hafif geçen tutukluluk hallerinde, sadece bir huzursuzluk, geçici bir sersemlik, kabında veya istîminde olamamanın verdiği bir nevi yadırgama duyar.

Tiyatro hayatında her çeşit tutukluk haline rast gelinir. Bazen en tecrübeli, en pişkin aktörlerin başına geldiğine bakılırsa, trac sadece acemilere mahsus bir heyecanlanma değildir. Nitekim Napolion devrinin meşhur sanatkârı Talma bile, bazen

kendisinde irade kuvveti ile yenemediği titremeler hissetmiştir. Bazı aktörlerde bu halin kolikler, ishaller ve istifralarla bile tezahür ettiği olur. Bazen aktörlerde görülen sebepsiz kalb çarpıntıları, ra'seler, teneffüsün tabîî ritmini kaybetmesi, âni terlemeler, hararetin birdenbire yükselmesi gibi haller de, aslında şuurlu veya şuursuz bir heyecan sadmesi olan tutukluğa atfedilir. Trac, aktörlerde ilk temsilden bir kaç gün evvel de başlayabilir. Şüphesiz, korku sadmesi dediğimiz heyecanın bütün ârâzını gösteren bu tutukluluk halinin psikolojik sebebi, ya gayet vazîh, yahut şema halinde beliren bir sıkıntı veya tehlike tasavvurudur. Aktörün endişesi, bütün gayretlerine ve meslekî itiyatlarına rağmen, bazen bir trac şeklinde dışa vurur. Tutukluluğun haricî belirtileri türlü türlü olur: Titremeler, benzin sararması, yüze kan hücumu, ağlamalar, asabî kahrkahr, çehrenin acaip bir şekilde tekallûsü, tikler, bazı hareketlerin mütemadiyen tekrarı, ilh.

Trac bilhassa ilk temsillerde ve oyunun başlangıcında zuhur eder. İptidada hafif bir ağız kuruması veya hafif bir bacak titremesiyle kendini hissettiren bu hal, aktör sahneye alışıp da rolünün havası içine girince kaybolup gider.

Fakat bazılarında bu tutukluluk o kadar devamlı ve şiddetli olur ki, böyleleri nihayet, bütün arzularına rağmen, sahneden çekilmeyi ve başka bir mesleğe girmeyi ehveni şer sayarlar. Tabîî, sık ve şiddetli tezahürleri bir tarafa bırakılacak olursa, hafif şekillerinde bu trac hali, sadece bir teheyycü gerginliğe alâmettir. Aktör, uzun bir müddetten beri, sahnede yaşıyacağı şahsîyete göre kendilerini âyârlamış olsa dahi, ilk temsil akşamında duyduğu bu "tuhaflık" bazen de sadece hassasiyetinin tam kıvamında olduğunu gösterir. Aktörün bu andaki halini, hücum borusunu beklerken yerlerinde tepinen muharebe küheylânlarına benzetebiliriz. Elverir ki trac, küheylânın ayaklarını köstekliyecek kadar şiddetli olmasın. Yoksa o zaman aktör de, bütün piyes de yerinde sayar.

Bunun içindir ki bazı aktörler bu hafif tutukluk halini bir müjdecî addederler. Mesela Darülbedayii kuran Antoine, trac'ı sanatkârı kalıbına sokan bir nevi deruni zelzele sayar. Sacha Guitry'ye göre de "trac demek, şuur demektir." tanınmış bir aktris, rakibesini kötülemek için "Sakin korkmayın, demiş! Onda tutukluğa uğrıyacak kadar kabiliyet ne gezer" hattâ daha garibi var. Sahne hayatına ilk atılışlarında tutukluk nedir bilinmiyenlerin, zamanda, mesleklerinin şuuruna erip titizlikleri arttıkça, trac duymıya başladıkları görülmüştür. Tabîî, başlangıçta sık sık tutukluğa uğrayanların da, yine zamanla, san'atlerinde pişerek, bu halden kurtuldukları vâkidir.

Sahne hayatının psikolojiyi meşgul eden daha birçok meseleleri vardır. Aktörde heyecan ve heyecan ifadeleri, şahsiyetin ikileşmesi ve rolü yaşama hâdisesi, hafıza ve derûnî dikkat problemleri ayrıca tetkik edilmeye değer birer mevzudur. Fırsat buldukça bu meselelere de temas etmek niyetindeyiz.

Psikolog Gözüyle - Çocuk Mahkûmlar Ve Cinsiyet Terbiyesi

Yeni Sabah, Nu. 3628, 28 Nisan 1949

İstanbul üniversitesine bağlı Kriminoloji Türk Enstitüsü, memleketimizde adam öldürme cürmünden mahkûm olanlar üzerinde yaptığı geniş anketin istatistik neticelerini (!) geçen sene naşretmişti. Enstitü, türlü suçlardan mahkûm olan çocuklar üzerinde yaptığı araştırmanın ilk neticelerini de, muhtelif bakımlardan tetkik edilmek üzere, alâkadarlara tevzi etmiş bulunuyor. Yakında bütün teferrüat ile neşredileceğini ümit ettiğimiz bu araştırmada en çok göze çarpan nokta, çocukların işlediği suçlar arasında cinsiyetle ilgili olan cürümlerin gayet kabarık bir yekûn teşkil etmesidir.

Anket, 974 çocuk mahkûmu ihtiva etmektir. Bunlardan 522 si adam öldürmeden, 13 ü müessir, fiil neticesi ve 12 si de tedbirsizlik yüzünden ölüme sebep olmadan mahkûmdur. Yalnız doğruya veya müessir fiil neticesi adam öldürmekten mahkûm çocuklar umumî yekûnun %55 i nisbetindedir.

Asıl mühim mes'ele, adam öldürmenin muhtelif Saikleri arasında "kadın yüzünden" hanesinin en yüksek rakamı göstermesidir. Hakikaten katilden mahkûm 535 çocuktan 89 u kadın yüzünden cinayet işlemiş bulunmaktadır. Buna kız kaçırma dolayısıyla adam öldürmüş olan 28 mahkûmuda ilâve edersek meydana çıkan yekûn 117 yi bulur ki, çocukların işlediği bütün katil cürümlerinin %22 initeşkil eder. Bundan başka, müessir fiilden mahkûm olmuş 41 çocuktan 9 u yâni %22 si, bu suçu yine kadın yüzünden işlemişlerdir. Keza istitastikte kız kaçırmaktan mahkûm olanların sayısı 58, ırza geçmeden hükm giyenlerin adedi 148 dir. Irza geçmek teşebbüsünden 9 ve zinadan ise 3 çocuk mahkûm olmuştur. Neticede, kadın yüzünden adam öldürenlerle, kız kaçırma dolayısıyla cinayet işliyen, yine kadın yüzünden adam yaralıyan, kız kaçırın, ırza geçen, ırza geçmiye teşebbüs eden ve zinadan mahkûm çocukların sayısı 344 ü bulunmaktadır. Bu rakam bütün mahkûm çocukların %35 i dir. İstatistikte gerek suçlanarak suç saiklerinin geniş tenevvüüne rağmen, mahkûm çocukların, üçte birin aşan nisbet dâhilinde, cinsiyetle ilgili suçları işlemiş olmaları, çok dikkate şayandır.

Enstitünün geçen sene neşretmiş olduğu istatistiklerden, adam öldürme suçundan mahkûm olmuş 6193 kâhil erkeğin %23 nün yine kadın yüzünden ve kız kaçırma dolayısıyla ellerini kana buladıklarını görüyoruz.

Acaba mahkûm çocuklar arasında cinsiyetle ilgili suçları işlemiş olanların bu kadar yüksek nisbet arzetmesi, memlekete muhtelif içtimaî ve ruhî âmillere çileden çıkmış bir cinsi sapıklığın çocukları ve gençleri cinayete sevkettiğini mi gösterir? Bu suale cevap vermeden önce, istatistiklerde rakam halinde ifade edilirken az çok tahrife uğrıyan bazı noktalar hakkındaki düşüncelerimizi kaydedelim. Elimizde rakamlara göre, 947 mahkûm çocuğun muhtelif suçları işlemiş oldukları yerler, idari taksimat bakımından şu nisbetlerde dağılmaktadır: Vilâyetler %12, kazalar %7, nahiye ve köyler %76, sı suçların %76 sı suçlarını nahiye ve köylerde işlemiş bulunuyorlar.

Bunları, eldeki istatistikte vazıh kayıtlar bulunmamasına rağmen, köylü çocuğu addetmekte hata yoktur, sanırım. Kanun 18 yaşını bitirmemiş olanları gayrı reşit saydığına göre, mahkûm çocukların âzâmi yaşı bu haddi geçemez. Mamafih, hepimizin bildiği bir hakikat vardır ki, o da, köylerde ekseriyetle nüfus tezkerelerinin geç çıkartılması âdeti yüzünden, kütükteki kayıtlarına göre, henüz çocuk göründükleridir. Bu sebeple, kanunun vazettiği easalara göre çocuk sayılan ve ona göre mahkûm edilen suçlulardan mühim bir kısmının hakikatte çocuklukla münasebeti bulunmayan kimseler olması kuvvetle muhtemeldir. Eldeki istatistiklerde mahkûm çocukların cürüm işledikleri tarihlerdeki yaşlarını gösterir bir cetvel bulunmadığı için, bu hususta, takribî de olsa, her hangi bir mütaleada bulunmaya esasen imkân yoktur. Şu halde cinsiyetle ilgili suçlar işleyip mahkûm olan hakikî çocukların nisbeti, , istatistikte görüldüğü gibi korkunç bir mertebeve yükselmemiş olsa gerektir.

Diğer bir nokta da, adam öldürmekten veya müessir bir fiilde bulunmaktan hüküm giymiş çocuklar hakkında cürüm saiki olarak zikredilen "Kadın yüzünden" maddesi, bir tek cürüm saikini ihtiva etmediği gibi, bu tabirin şumulüne giren çeşitli Saikler de, topyekün, cinsiyetle alakalı sayılamaz. Kıskaçlık, tahakküm, aldatılmaktan mütevellit infial, kadını paylaşamama, sadizm ve daha bir sürü haller (adam öldürmektir mahkûm kâhil suçlular hakkında neşredilen eserde kadın yüzünden maddesi 17 muhtelif hali ihtiva etmektedir), bu tabirle ifade olunmaktadır ki, her birinin cinsî ilcalarla veya cinsiyet sapıklıkları ile alakası aynı derecede değildir. Şu halde bu hanede toplanan bütün katil vak'alarını birer birer ve teferrüalite tetkik etmeden, realiteye uygun bir netice çıkarmak imkânı olmadığı gibi, her hangi bir mütalea serdine de mahal yoktur. Kız kaçırma dolayısıyla adam öldürmekten mahkûm olan çocuklar için de aynı şey

söylenebilir. Bazı köylerde pek köklü bir âdet olan kız kaçırma vak'alarında, kız kaçırmanın veya ona yardım edenin adam öldürmüş olmasın, bir cins ilca veya sapıklık ile izah etmek doğru olmaz. Bu gibi hallerde, daha ziyade, köhne ve mânasız bir an'änenin, zararlı bir göreneğin tesirini, makul ve medenî disiplinden mahrumiyetin tecellesini görmek, hakikate daha uygundur.

Bu ihtirazı kayıtlara rağmen, ırza geçmekten mağrum olan çocukların sayısına görülen yükseklik bile, tek başına, hayli endişe vericidir. Gerek bu suçu, gerek yukarıda kaydettiğimiz diğer suçları cinsi ilca veya sapıklık yüzünden işliyen hakiki çocukların, istatistikte görüldüğü kadar olmasa bile, yine muhim bir nisbetten sıcak iklimine atfedip kör kedercilikle iç rahatlığına kavuşmak hatâdır. Böyle yapacak olursak, bulûğ çağının bizden erken başladığı daha sıcak iklimlerde bu çeşit suçların bizdekinden daha az işlenmekte olması keyfiyeti karşısında apışıp kalırız. Mes'ele, bir iklim mes'elesi olmaktan ziyade, bir cemiyet dâvasıdır. Bu böyle olduğuna göre, cehtlerimizin mutlaka akamete uğrayacağına inanmak, sadece abestir. Şayet, tehlikenin vehametini idrâk ediyorsak, her türlü tedbire başvurmaktan geri kalmamamız icap eder.

Kanunda mevcut cezaları ağırlaştırmaktan iyi neticeler elde edilip edilemeyeceğini kesinleştirmek bana düşmez. Fakat terbiye ve içtimaî hayat sahasında cinsî ilcaları ve sapıklıkları önleyecek tedbirler alınabileceğine kani bulunuyorum. Şüphesiz bu tedbirler, bizi derhal arzu ettiğimiz neticelere götürecek kısa vadeli tedbirler değildir. Fakat korumasını istediğimiz şey, memleketin içtimaî ve ahlakî bünyesi olduğuna göre, bu tedbirlerin uzun vadeli olması, bizi ümitsizliğe düşürmemelidir.

Evvela şehirlerde ve bilhassa köylerde aile hayat ve muaşeretimizi düzenlemek ihtiyacındayız. Karı, koca ve çocuklardan mürekkep bütün bir ailenin bir tek odada yaşaması, bu çocuklarda cinsî alaka ve iştahın vaktinden evvel uyanmasına sebep olmaktadır. Ailedeki kâhillerin çocukların önünde gösterdiği fiilî veya lisanî mübalatsızlık da buna ilave edilince, körpe neslin ne hale geleceğini tasavvur etmek güç olmaz. Bence ilk iş, maddî imkânsızlıklardan ziyade göreneğin tesiri ile devam eden bu kötü vaziyeti ıslah etmek ve çocukları hiç olmazsa ayrı odalarda yatırmanın çaresine bakmaktır. Köy öğretmenler, büyükleri okula toplayarak, onlara çocuklar önündeki mübalatsız hareket ve sözlerinin kötü neticelerini izah etmelidirler. Bir aralık üzerine düşülüp de çok geçmeden kendi haline bırakılan küfür yasağını da yeniden koymak ve ciddiyetle altatbik etmek icabeder. Herkesin bildiği gibi, dilimizdeki küfürlerin çoğu, cinsi fiillere dairdir. Bunlar, evvelâ taklit yolile masum ağızlarda, mânası bilinmeden

tekrar edilir, fakat zamanla çocuklarda bazı cinsi alâkave ilcalar vaktinden evvel uyanmasına sebep olur. Tabiatile memlekette irfan ışığının gittikçe yayılıp en ücra köylere bile sokulması, marazın tedavisinde en büyük âmil olacaktır. Gerek okul gerek makul kıymet hükümlerine göre hayatını düzenliyen cemiyet, çocuğun, türlü hayırlı faaliyetler içinde, kendini bilir, temkinli, ilcalarına ket vurmıya muktedir, insanalık ve vatandaşlık haysiyetini müdrük, başkalarına karşı terbiyeli ve hürmetkâr bir varlık olarak yetişmesini kolaylaştıracaktır. Ancak bu müsait şartların mevcudiyetine rağmen, cinci ilca veya sapıklıkların yine çocuğu cürüm işlemiyle götürdüğü müşahade edilirse, ancak o zaman mekteplerde ölçülü bir cinsiyet terbiyesine başlanması düşünülebilir.

Psikolog Gözüyle - Rasyonel Çalışma Dâvası

Yeni Sabah, Nu. 3633, 3 Mayıs 1950

Son zamanlarda sık sık tekrarlanan bir kelime var: Rasyonelleştirme. Bütçemizin açığı büyüdükçe, devlet dairelerinde işler süruncemede kaldıkça, resmî fabrikalarımızın mamulâtı pahalıya mal oldukça, münakale işlerimiz aksadıkça, daha bu çeşit bin türlü bozukluk, eksiklik ve aykırılıkla karşılaştıkça, tenkit ve şikâyet avazelerinin peşi sıra, mesul makamlardan hep bu sözü duyar olduk, artık rasyonel kadrolarla ve rasyonel usullerle çalışmaya başlanacağı vaat ediliyor. Hakikatte bu rasyonel sıfatı öyle sihirli bir kelimedir ki, hangi idare, müessese veya faaliyetin başına getirilse, işlerin artık tıkr tıkr yolunda gideceğini müjdeler. Fakat herkes, mucizevî bir kudret izafe ettiği bu kelimeyi kendi idrakine göre manalandırır; daha doğrusu hakiki manasını, kendi muhayyilesine göre değiştirir.

Halbuki rasyonel sıfatı, sadece akla uygun, makul mânasına gelir. Rasyonel çalışma ise, bizim ev kadınlarının tertipli iş görmedikleri çalışma tarzıdır. Tertipli ev kadını, parasını, emeğini ve zamanını iyi kullanır, işini asgarî para ve emekle en kısa bir müddet içinde bitirmek ister. Fakat hiç de hasis ve tenbel değildir, bilâkis hamarattır.

Yalnız taraftan, tertipsiz iş görmekten ve boşuna yorulmaktan kaçınır. Gayesi, az masrafla, en kısa yoldan en iyi neticeye varmaktır. Böyleleri, başkalarının bir sürü masrafla, kıyasıya emek vererek ekseriya pek geç vardıkları neticeyi, tertipli iş görmeleri sayesinde hem ucuza ve en az emeğe malederler, hem de ekseriya ötekilerden daha temiz iş görürler. Tertipli bir ev kadını, bu gayeyi gerçekleştirmek için, yapacağı işleri önceden tasarlar, ucuza tedarik ettiği malzemeyi daima vaktinde el altında bulundurur, âletlerini işe başlamadan evvel hazırlar ve bir kere çalışmaya koyuldu

mu,önceden çizdiği plan dairesinde,lüzumsuz hareketleri ve mânasız fasılları hazfederek,önüne çıkan mânileri zekâsile atlayarak,o günkü işini bitirmeğe gayret eder.

Tertipli bir ev kandinın çalışma tarzını cemiyet çapında büyültün ve içtimâî hayatın iktisat,idare,terbiye ilh.gibi faaliyet sahalarına tatbik edin,işte o zaman "rationalisation"un nimetlerinden istifade etmiş olursunuz.

Amerikalı mühendis Taylor'a gelinceye kadar, çalışma hayatını tertipli usullerle düzenlemeye teşebbüs edenler zuhur etmemiş değildir, fakat bu sahada en sağlam adımları atan ve bilhassa sanayide maliyeti düşürüp verimi yükseltmek ve aynı zamanda becerikli işçilerin ücretini arttırmak gibi ilk bakışta insana paradoksal görünen neticeler elde etmeye muvaffak olan en esaslı hareket, onun sayesinde vuku bulmuştur. İş hayatına çıraklıkla atılarak,sırf gayretli çalışmaları sayesinde 28 yaşında Midvale fabrikalarının başmühendisliğine yükselen Taylor,1893 de 37 yaşında iken,muhtelif endüstri sahalarında kendi çalışma usullerini tatbik etmek üzere,fabrika mühendisliğinden ayrıldı.1915 de ölünce de,talebesi onun fikirlerini daha da mükemmel bir hale getirip bütün cihana yaymaya çalıştılar.

Taylor'un maksadı, sanayi müesseselerinde işçilerin çalışma tarzlarını tertiplemek sureti ile verimi yükseltmektir. Kendisi, en rasyonel çalışma usulünün bizzat işçi tarafından bulunup tatbik edilebileceğini zannetmiyor ve amelenin işine, çalışırken yaptığı hareketlere ve kullandığı aletlere dair her hususun metodik bir tahlile tâbi tutulmasını istiyordu. Bunun için de,yapılan işin her merhalesi,her safhası gözden geçirilmeli tahlil edilmeli ve tecrübeye vurulmalı ve nihayet normal şekline sokulmalıydı.

Taylor şu prensiplere dayanıyordu:

- 1- İşçinin her çalışma unsuru üzerinde, eski göreneğin yerine geçecek bir teknik kurmak.
- 2- Kendi kendine rastgele bir iş seçmek ve elinden geldiği kadar işine uymak yerine,ameleyi seçmekte,yetiştirmekte ve geliştirmekte ilmî esaslara göre hareket etmek.
- 3- İşin ilmî prensiplere göre yapılmasını temin maksadile işçiyi daimî bir kontrol altında bulundurmak.
- 4- Mes'uliyet ve gayretin işçi ile idare arasında hakça paylaşılmasını sağlamak.

Bu prensiplerin gerçekleşmesi muayyen bir işin yapılması için zarurî olan alât, edevat ve malzemeyi,işçinin çalışma tarzını mükemmelleştirmek,herkesin vazifesini tâyin etmek her işin lüzumsuz hareketlerden ve zararlı molalardan kurtularak asgari icra müddetini hesaplamak ve çalışma zamanını bu müddetlerin yekûnu olarak tespit etmek,fabrikanın bütün müteferrik çalışmaları arasında tam bir bağıllık ve âhenk yaratmaya bağılı idi.Âlet,makine ve malzemenin daha mükemmel bir hale getirilmesi mez'elesini bir tarafa bırakacak olursak,Taylorisme'de esas en becerikli işçilerin örnek olarak alınıp kronometre ile tespit edilen çalışma hareketlerine göre işin asgarî müddetini hesaplamak ve her ameleden bu rekor müddeti aşmamasını istemekten ibaretti.Bu sayede,evvelce kalabalık bir işçi kitlesinin,gelişi güzel,muayyen bir zamanda verdiği netice, belli bir müddet aynı kalmak suretiyle daha az sayıda amele tarafından sağlanıyor,yahut işçi miktarı değişmemek şartile,zamandan hayli tasarruf ediliyordu.Böylece müessesenin masrafı azalıyor ve kârda artmış oluyordu.Mesainin tertipli bir şekilde sokulması neticesinde,daha az sayıda unsurla,daha ucuza yüksek verim elde edilebilmesi imkânları,tabiatile yalnız sanayi sahasına münhasır kalamazdı.

Asrımızda her gün bir parça daha ritmi hızlanan hayatın her faaliyet sahasında işleri sürüncemede bırakan,verimi düşüren ve terakkî hamlelerine çelme takan bütün köhne göreneklerin,küflenmiş çalışma usullerinin yerine iyi,bol ve çabuk verim sağlayan tertipli çalışma tarzının kaim olması icap ediyordu.İnsan gücü,kendi yaratmış olduğı makinenin sür'atile yarışa çıkmak mecburiyetinde idi.Bu baş döndürücü yarışta en ufak bir duraklama,caiz değildi.Bütün beşerî faaliyetlerin makine sür'atine ayak uydurması lâzım geliyordu. Âvâreliğe,sırt üstü yatmağa mûcizeler beklemeğe,her türlü ârızaı tevekkül ile kabul etmeğe imkân kalmamıştı.Duran,tekerleniyordu.

İşte hayatın bu icapları yüzünden her cemiyet, en hurda işlerine varıncaya kadar, bütün mesaisini düzenlemeye başladı. Hesaba ve ölçüye dayanan tertipli bir çalışma, vakit ve enerji kaybettiren el yordamlarına tercih edildi. Ezbere, fakat ilk bakışta dahiyane gibi gelen buluşlardan ziyade, tecrübenin öğrettiklerine, müspet bilgilerin verdiği neticelere dayanıldı. Hareket noktası ile varış noktası arasındaki mesafe dikkatle ölçüldü ve gayeye en kestirmeden giden yol takip edildi. Zaman,emek ve paradan tasarruf,hep göz önünde tutuldu.İşte ancak bu sayede,faaliyetler rasyonelleştirilmiş oldu.gaye,tertipli iş görme sayesinde tasarruf edilen zaman,emek ve parayı yine cemiyetin hayrına harcamak olduğundan,neticede bu işten yine insanlık kârlı ıktı.

Yalnız başlangıçta belki biraz sert davranmak icap ediyordu. Her çarkına türlü safranın asılıp mekanizmayı yavaşlattığı, süratini kestiği faaliyet makinesini parazitlerden temizlemek, kolay iş değildi. Fabrikada, bankada, her hangi bir işletmede veya devlet dairesinde,sanki sırf yapılması icabeden işleri yerinde saydırmak için toplanmış,biraz dokunulunca şikâyetle başlayan veya dikenlerini çıkaran bir sürü lüzumuz insanı, çivilendikleri sandalyeden koparıp atmak mesele idi. Fakat bu güzatkâr hamleyi başaran cemiyetler elde ettikleri yüksek verimden kapı dışarı ettikleri emektarlarına işsizlik yevmiyesi bile vermek imkanını buldular.

Esasen muhtelif faaliyet sahaları parazitlerinden kurtulup rasyonel metodlarla işlemeye başlayınca,yeni memur veya işçi namzetleri de ona göre seçilip alındı.kabiliyetlerine uygun olmayan faaliyet sahalarına ayak basmak isteyenler,verimli olabilecekleri istikametlere yöneltildi.Adamına göre iş ve işine göre adam prensibi,terakkiye ve refaha erişmek isteyen cemiyetlerin parolası oldu.Bunun haricinde ne merhamet,ne iltimas,ne de politika oyunu rol oynadı.

Memleketimizde ancak son zamanlarda ortaya atılan ve sık sık tekrarlanan bu rasyonel çalışma dâvası,muhakkak şiddetle hissedilen bir ihtiyaç ve zaruretin ifadesidir.Geçen uzun yıllar esnasında da aynı ihtiyaç ve zarureti duymamış değildik.Fakat bu duygunun bir fikir ve nihayet bir prensip ve hareket haline gelmesini,yurdumuzda başlayan demokratik kalkınmanın en iç açıcı,en ümit verici bir tecellisi sayarsak,hiç de yanılmış olmayız.

Psikolog Gözüyle - Sinema Çocuklar İçin Zararlı Mıdır?

Yeni Sabah, Nu. 3642, 12 Mayıs1949

Sinemanın çocuklar üzerinde zararlı tesirleri olduğunu iddia edenler gittikçe çoğalıyor. Çete kurup ev soyan, yüzlerine maske geçirip ellerinde tabanca ile soygunculuk eden, para koparmak için ötekine berikine tehdit mektupları gönderen birkaç çocuğun gazetelere akseden maceraları, bazılarımızda bu kanaati kuvvetlendirdi. Çarşı Pazar hırsızlığı, yankesicilik, ufak tefek kaçakçılık veya kaptıkaçtı vakaları gibi öteden beri çocukların işlemekte olduğunu bildiğimiz suçlara son zamanlarda bu yeni tip hadiselerin katılması dikkati hayli çekmiş olacak ki, bazı muharrirlerimiz, hemen kaleme sarılarak, bütün kabahati sinemaya yüklediler.Kanaatlerine göre sinemalarımızda oynatılan kovboy,gangster,hayalet veya zabita filmleri,çocukların muhayyilesini karıştırıp,taklit yolu ile,onları suç işlemeye sevketmektedir.O halde

cemiyet,bütün çocuklara bulaşmak istidadını gösteren bu cinayet modasını önlemek için,filmleri kontrol ederken bu mevzuları ihtiva edenleri katiyen yasak etmelidir.

Bu kanaate göre,sinema çocukların suç işlemesinde rol oynayan âmillerin başına geçirilmiş oluyor.Fakat hayat pahalılığı ve geçim darlığı,içtimaî kıymetlerin maruz kaldığı sarsıntılar,bazı aile muhitlerinde görülen perişanlık,mektep terbiyesinin bütün çocukları ihata edemeyişi,Büyükşehirlerde serseri çocukların çoğalması gibi suç âmillerinin yanında sinemanın bu kadar kötülenmesi ve bazı filmlerin yasak edilmesiyle her şeyin yoluna gireceği fikri ne dereceye kadar doğrudur?Bugünkü yazımızda işte bu meseleyi gözden geçirmek istiyoruz.

Her şeyden evvel bir iki nokta üzerinde duralım. Bir kere cereyan tarzından haydutluk filmlerinin tesirinden şüphelenebileceğimiz adam öldürme, soygunculuk, tehdit vb gibi suç vakaları pek nadirdir. Ancak, bu nadir vakalar gazetelere bütün heyecanlı tafsilatı ile geçtiği için herkesin dikkatini çekmekte ve lüzumsuz bir telaşa sebep olmaktadır. Diğer cihetten, memleketimizde faaliyette bulunan sinemaların sayısı nüfusumuzun nispet edilecek olursa görülür ki biz, diğer Avrupa memleketlerine nazaran, sineması yok denecek kadar az bir memleketiz.Henüz Anadolu'nun birçok kaza, hatta vilayet merkezlerinde bile sinema yoktur.Buna mukabil,İstanbul Krimnoloji Enstitüsünün mahkûm çocuklar arasında yaptığı ankete göre,suçlar yüzde 76 nisbetinde köylerde yâni sinema muhiti olan büyük şehirlerin dışında işlenmektedir.Köylerde suç işleyen çocukların ise haydutluk filmlerinin tesiri altında kaldıklarını iddia etmek,sadece abestir.Kaldı ki o münferit vakaya dayanarak memleketimizde sinemanın suç işleme bakımından çocuklar üzerinde kötü tesirleri olduğu neticesini çıkarmaya mantiken imkan yoktur.Kaldı ki o münferit vakalar da dikkatli bir tâhlilden geçirilecek olursa,çocukları suç işlemeye sürükleyen diğer âmiller arasında sinemanın tesiri,ekseriya hesaba katılmaya değmeyecek kadar ehemmiyetsiz kalır.

Bundan başka, sinemanın zararlı olduğunu iddia etmek,çocuk ve delikanlı psikolojisi bakımından da hatalıdır.Kökleşmiş bir kanaate göre çocuk,taklitten hoşlanan bir mahlûktur.Beyaz perde de gördüğü haydutluk maceraları, kendisinde cürüm işlemeye karşı bir meyil uyandırır ve bu meyil, nihayet bir gün, münasip bir fırsat zuhurunda patlak verir.İlk bakışta akla mülâyim gibi gelen böyle bir iddia,ne çocuk psikolojisinin realitelerine,ne de hâdiselere uymaktadır.İşledikleri suçlarda sinemanın tesiri olduğu zannedilen çocuklar,taklit çağını çoktan geçirip mürahıklığa ermiş,hattâ ilk gençlik devresine ayak basmış delikanlılardır.Bu çağda olanların en mühim ruhî vasfı,

bir şahsiyet buhranı geçirmeleridir.Bu şahsiyet buhranında ise,çocukluk devrinden kalma taklit meyli kuvvetini çoktan kaybetmiştir.

Kaldı ki haydutluk filmlerinde, daima, hakkı ve adaleti temsil eden taraf, sonunda galip gelir; kötülük edenler ise mutlaka cezalarını görürler. Bu çeşit filmleri seyreden bütün normal çocuk ve delikanlılar, her zaman bin bir tehlikeye göğüs gererek, en azılı katillerin ve en gözü kanlı casusların peşine düşen, türlü eziyetler çeken, fakat yılmadan, bir an bile sendelemeden vazifesini muvaffakiyetle başaran polis hafiyesinin tarafından olurlar. Ancak onun çektiği sıkıntılara üzülrler, ancak onun zaferini alkışlarlar. Bu çeşit filmlerin oynatıldığı bir sinema salonunda çocukların arasına katılan büyükler, heyecandan tepinen yavruların sık sık kimi alkışladıklarını pekâlâ görmüşlerdir.

İçinde yumruklaşmalar,boğuşmalar,takipler,adam öldürmeler gibi kaba heyecanlar yaratan sahnelerin bulunduğu filmlerin çocuklar ve delikanlılar tarafından seyredilmesini faydalı bulan psikologlar bile vardır.Bunların kanaatine göre insanın tabiatında boğuşma insiyaka bulunur.Çocuk, J.-J. Rousseau'nun zannettiği gibi,sırf iyi huylarla dünyaya gelmez,insan oğlunun mağara devrindeki ilcalarını,o sert ve yırtıcı hayatın uzak hâtıralarını da,belli belirsiz bir meyil halinde,ruhunda taşır.Çocukluk devresi, bu kötü meyillerin bir cemiyet içinde türlü oyunlarla kurusıkı boşandığı, zararsızca tatmin edildiği bir çağdır. Çocuk bu devrede uzak cedlerinden kalma vahşet mirasını oyunlarla harcayıp feraha çıkar, kendisini ilerde rahatsız edecek antisosyal ilca ve meyillerden kurtulur. İşte hoyratlık ve şiddet sahnelerini ihtiva eden filmler,çocuk ruhunda düğümlemek tehlikesini gösteren bu kaba ilca ve meyillerin bir temaşa heyecanı içinde zararsızca akıp gitmesine sebep olur ve psikanalistlerin tâbiriyle dışa mecra bulup ruhî bünyeyi zehirlenmekten kurtarır.

Haydutluk filmlerinin moda olmadığı,hattâ sinemanın dahi icat edilmediği devirlerde çocuklar,yine bazı sathi düşünenleri telâşa verecek oyunlarla bu kötü mirastan kurtulmak yolunu buluyorlardı.Mahalleler arasında taş muharebeleri,hırsız-polis,eşkiya-jandarma,Kızılderili-Amerikalı oyunları,esir almacalar,ilâh..boğuşma insiyakının oyunla tatmin edildiğine ve çocuğun böylece zararlı meyillerini boşaltıp ferahladığına delâlet ederdi.Bu çeşit oyunlarda bazen ufak tefek kazalar da olurdu.Bugünkü çocuklar,rahat koltuklara yaslanıp arada sırada heyecanla tepinmek ve el çırpma suretiyle kafa göz yarmadan kol bacak kırmadan,boğuşma meyillerini kurusıkı harcayıp feraha kavuşmaktadırlar.

Ruhî-bünye için zararlı olan şey,muhayyelenin marazî coşkunluğu, cemiyet ve ahlâk yasaklarını dinlemeyen taşkınlığıdır.Öyle coşkun muhayyeleler vardır ki, bazen bir hiç üzerinde burgu gibi işlemeye başlar, realiteyle alakası olmayan, tamamiyle uydurma sahneler muayyen bir fikrin etrafında toplanır ve o fikir, zamanla kuvvet kazanarak, insanı bazen sapıklıklara , bazen de türlü suçlara sürükler.Halbuki sinema,muhayyeleyi zaten işbaa getiren ve bu sebeple ona fantezi istikametinde işlemek payı bırakmayan bir temaşa nevidir.Beyaz perde, insanı kendi iç âlemine kapanmaktan kurtarır;onu,onu kendi mahremiyetinin karanlık dehlizlerine dalmaktan alıkoyar.Sinemada çocuk veya büyük, bütün varlığımızla bize gösterilen macerayı yaşarız, âdetâ kendi ruhumuzu beyaz perdeye aksettirip film kahramanlarının sergüzeştine atılırız. Büyükler,gördükleri her sahneye,hareketsiz bir davranışla iştirâk ederler ve filmin devam ettiği müddetçe,kendi kuruntularından sıyrılarak,beyaz perdenin akışı içinde yaşarlar.Motflerini şahsi hayatın müphem hatıralarından, gizli uktelerinden geçen muhayyile, bu müddet esnasında, hırçın ve marazi bir faaliyete geçmek imkan ve fırsatını bulamaz.Bilâkis beyaz perdenin dört köşesi içinde vuzuhla,fotoğraf netliği ve mekanik intizamıyla gelişen herhangi bir maceraya,muvakkaten olsun,intibak etmek zorunda kalır ve bu intibak sayesinde muhayyele,tekrar normal faaliyet sınırlarına döner.

Çocuk da,büyükten fazla olarak,bütün ruhu ve vücudu ile,beyaz perdedeki macerayı yaşar ve sonunda,artık iştiba haline gelmiş muhayyelesi anormal ve marazi bir faaliyete geçiremeyecek kadar boşanmış olarak,sinema kapısından çıkar.Çocuk,kendisine benzettği film kahramanının gürültülü ve kavgalı sergüzeşti içinde,kendi boğuşma meyillerini harcamış ve düğümsüz bir sükûna kavuşmuştur.işte bunun içindir ki,sinemada haydutluk filmlerinin bile,çocuğu uzak cedlerinin kötü mirasından kurtarmak gibi terbiyevî bir rolü olduğuna inanan psikologlar vardır.

Fakat şöyle bir sual hatıra gelebilir: Sinema çocukların görgü ve bilgi ufuklarını genişletmek gayesine de hizmet etmemeli mi? Şüphesiz etmeli. Fakat bu mesele, öğretici filmler meselesidir ve okulun tedrisi aletleri mevzuuna girer. Çocuğu, acele verilecek bir kararla, sadece öğretici filmler seyretmeye mahkûm etmek muhayyelesini başı boş bırakmaya ve kötü meyillerinden zararsızca kurtulmasına mâni olmaya sebep olabilir. Her sahada olduğu gibi çocuk psikolojisini yakından alakadar eden sinema bahsinde de, zararlı kârın hakiki bilançosunu çıkardıktan sonra, karar vermek ve icraata geçmek mecburiyetindeyiz.

Psikolog Gözüyle - Üniversite Ve Yabancı Diller

Yeni Sabah, Nu. 3656, 26 Mayıs 1949

Üniversite, talebesinden yabancı dil bilgisi istiyor. 1933 ıslâhatından beri bu ihtiyaca artık bir mütearife nazarı ile bakılmaktadır. Bununla beraber, bilhassa imtihan devrelerinde gazete sütunlarında yer bulan bazı şikâyetlerden anlaşıldığına göre, üniversitenin yabancı dil hususundaki titizliği, umumî efkâr tarafından henüz lâıyığı ile kavranmış olmaktan uzaktır. Bunun içindir ki, malumû ilâm kabilinden de olsa, üzerinde hassasiyetle durulan bu dâvayı bir kere daha ele almayı faydalı gördük.

Üniversite, bir meslek okulu değildir. Onun hakikî fonksiyonu, ihtiva ettiği ilim şubelerinde âlim namzedi yetiştirmektir. Bu sebeple gerek çalışma programı, gerek tedris metodu, hep bu gayeye göre ayarlanmıştır. Fakat üniversiteden diploma alan gençler, kâmilân âlim olmak, yâni ilim yapmak yolunu tutmazlar. Bilâkis büyük bir kısmı üniversitede kazandığı ihtisas hududu içinde kalarak, hayata atılır ve o ihtisasla alâkalı pratik bir mesleğe girer. Böylece hukuk fakültésini bitiren gençler, umumiyetle adliyede, avukatlıkta, gazeticilikte, hattâ öğretmenlikte çalışırlar. İçlerinden küçük bir kısmı da, hukukun muhtelif şubelerinde bizzat ilim yapmak, yâni mevcut bilgilere yeni bir şeyler ilâve etmek gayesiyle üniversiteye asistan olarak girerler. Keza tıp fakültesinden diploma alan gençler de ya devletin sağlık teşkilâtında vazife alırlar, yahut kendi hesaplarına muayenehane açıp mesleklerinde çalışırlar. Bugün tababet birçok ihtisas sahalarına ayrıldığı için, bu gençlerden bir kısmının mütehassıs olmak üzere hastahanelerde veya üniversite kiliniklerinde çalıştığıda görülür. Bunlardan da ancak pek azı, tıbbın muhtelif şubelerinde âlim olmanın yolunu tutar. Üniversitenin diğer fakülteleri için de vaziyet aynıdır. Bu böyle olmakla beraber, üniversite, bilgileri tedvin ve tedris etmek fonksiyonundan ziyade, ilim yapmak işini ön plânda tutar. Zaten kendisini meslek okullarından ayırd eden en mühim faaliyeti de budur.

İlim ise, insanlığın müşterek gayretlerinin mahsulüdür. Âlimler, birbirlerinin nelerle uğraştıklarını, ne gibi neticelere vardıklarını bilmezlerse, mevcut bilgilere hiçbir ilâvede bulunamazlar. Her âlim, kendi sahasında emek veren bütün meslekdaşlarının araştırmalarından günü gününe haberdar olmak zorundadır. Bunun için de onlarla daimî bir temas halindedir. Bu temas da kitaplar, broşürler ve mecmualar vasıtasile olur. Şu halde yabancı dil bilmiyen bir ilim adamı tasavvur dahi edilemez. Gerçi ilîm, kitabı tabiatı okumakla yapılır. Fakat bu kitabı okuyup doğru mâna çıkarmak, ancak kenarına başkalarının yaptıkları haşiyeleri sökebilmeğe mütevakkıftır. Yoksa, bizden çok daha

evvel başkalarının bulduğu hakikatleri yeniden keşfetmek gibi beyhude ve kısır bir celide sürüklenmiş oluruz.

Üniversite, aynı zamanda, bünyesi ve mahiyeti icabı, ilmin tedrisinde de yabancı dil bilgisine ihtisas şubesinde bilgi edinmek isteyen gençlere bütün müdavvenatın tedrisine imkân yoktur. Yüksek tahsilin nihayet zamanla mahdut olması sebebiyle, üniversite talebesi, kendi ihtisas şubesine ait bilgilerin bir çoğunu kendi kendine edinmek mecburiyetindedir. Profesör, mensup olduğu ilmin başlıca problemlerini belirttikten sonra, bunlardan bir kaçını ele alarak derinliğine işler ve talebesine bir ilim mevzuunun nasıl bir zihniyet ve hangi usullerle tâmik edilebileceğini bu suretle göstermiş olur. Fakat el sürmeğe vakit ve fırsat bulamadığı problemlerin sadece şemasını çizmek ve onların tetkikinde başvurulacak kaynakları göstermekle iktifa eder. Bu kaynaklar kütüphanelerde talebenin istifadesine arz edilir. Yalnız bunlardan hakkiyle faydalanabilmek için, yabancı dil bilmek şarttır. Çünkü bir dilin ilim ve kültür hazinesi, ne kadar zengin olursa olsun, bütün kaynakları ihtiva edemez. İlim insanlığın müşterek malı olduğu için, herhangi bir meselenin aydınlanmasında başvurulacak ana kaynaklara her dilde rastgelinir. Bu sebeple, hakikî bir yüksek tahsil, münsetiplerinden istediği diğer vasıflar arasında, muhtelif dillerde yazılmış mühim eserleri okuyup anlamak iktidarını da istilzam eder. Esasen bu hakikat, bütün dünya üniversitelerinde kabul edilmiş bir hakikattir. Kendi dillerinde yazılmış ilmî eserlerin sayısı ve kalitesiyle iftihar eden İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan ilâh.. üniversitelerinde talebelenin mutlaka bir, hattâ iki yabancı dil bildiğini ispat etmesi istenilir. Garp ilmini henüz yeni benimsemiş bir millet olmak dolayısıyla dolgun ve olgun bir bilgi kütüphanesinden mahrum bulunan bizler için yabancı dil bilmek, elbette daha küçük bir ehemmiyet arzeder. İşte 1933 ıslâhatında bu mucip sebeplerle yabancı dil ülkemizde bugün kü mevkiini kazanmıştı.

Hiç şüphe yok ki üniversite, liselerden gelen talebenin sağlam bir yabancı dil bilgisiyle yüksek tahsile başlamasını arzu eder ve böylece gençlere bir de yabancı dil öğretmek külfetinden vareste kalmak ister. Fakat yapılan müşahedeler göstermektedir ki orta tedrisatımız, henüz istenilen seviyede yabancı dil bilgisine sahip talebe yetiştirememektedir. Her sene üniversitenin muhtelif fakültelerine kaydedilen talebe arasından imtihana girip muaf olmak isteyenlerin ancak yüzde dördü bunda muvaffak olabiliyor geri kalan yüzde doksan altısının daha bir müddet yabancı dile çalışması icap ediyor. Liselerimizde gelen gençlerin bu muvafakatsizliğini, üniversitenin pek titiz davranış haddinden fazla yüksek bir yabancı dil bilgisi istemesiyle izah etmeğe de

imkân yoktur.Bilâkis,üniversitenin bu husustaki talebi pek mütevazianedir.istenilen şey,talebenin okuduğu bir metni,lûgat yardımıyla,anlamasından ibarettir.Yabancı dilde herhangi bir mevzuu yanlışsız kaleme almak veya şifahî izahlara girişmek bahis mevzuu bile değildir.Demek talebe,bir yabancı dilin bünyesini kavramışsa,az çok bir vokabülere de sahipse bu imtihan da muvaffak olabilir.Üniversite,bu seviyeye gelmiş bir gencin kendi kendine yetişebileceğini ve biraz gayretle yabancı dilde yazılmış eserleri okuyup faydalanabileceğini kabul etmektir.hakikaten bir dilin cümle yapısı kavranılmışsa ve muayyen bir kelime hazinesi elde edilmişse,o dilden pratik olarak istifade etmemek için artık sebep kalmamıştır.

Fakat üniversitenin bu mütevazi isteği,maalesef,henüz liselerimizin yabancı dil verimiyle tatmin edilemiyor.Şayet orta öğretim müesseselerimizin yabancı dil programları hakkiyla tatbik edilmiş olsa,ne böyle bir muafiyet imtihanına lüzum kalacak,ne de üniversitede tekrar yabancı dil tedisiatı yapmağa ihtiyaç duyulacaktır.Bu programları gözden geçirmiş olanlar bilirler ki,nazarî olarak,lisenin son sınıfı bitiren bir gencin bir yabancı dilin bütün inceliklerine vakıf olması icabetmektedir.Programa göre yetişmiş bir lise mezunu,her okuduğunu kolaylıkla anladıktan başka,yabancı dilde meramını sözle ve yazıyla ifadeye muktedir olacak,ayrıca o dilin edebiyatını da hazmetmiş olacaktır.Meselâ sırf merak saikasıle lise son sınıfında okutulması icap eden Fransızca kitabını karıştıranlar,bu kitapta Fransız edebiyatının en çetin metinlerini,hattâ ortaçağ Fransızcasından nümuneler görürler.Böyle bir kitabın muhteviyatını hakkiyle benimseyip üniversiteye gelecek bir genç için üniversitede yabancı dil bakımından hiçbir zorluk bahis mevzuu olamaz.Fakat bu,işin nazarî tarafıdır.Hakikatte liselerin yabancı dil programları,türlü sebeple tatbik edilememekte ve altı yıl süren bir tahsil devresi sonunda talebe,ekseriya, işe yeniden başlamak mecburiyetinde kalmaktadır,bu vaziyetin ıslâhı için,bugüne kadar bazı teşebbüslere girililmemiş değildir.Öğretmenler arasında birkaç anket yapılmış,üniversite murahhaslariyle birlikte bir de içtima'aktedilmiş,fakat neticede yabancı dil verimini yükseltecek tedbirler alınamamış,hattâ üniversitenin ısrarlarına ve bakanlığın vâidlerine rağmen,yabancı dillere olgunluk imtihanlarında bile yer verilmemiştir.Önümüzdeki Ağustos ayında toplanacağını öğrendiğimiz Maarif Şûrasının meşgul olacağı en mühim mevzular arasına girmesini can ve gönülden temenni ettiğimiz yabancı dil dâvasının bugünkü vaziyeti,bundan ibarettir.

Üniversite,liselerin bu verimsizliği karşısında âtıl kalamıyacağı için,talebesine bir yardım olmak üzere,yabancı diller okulunu açmak lüzumunu hissetmiştir.Bugün

yürürlükte bulunan talebe talimatnamesine göre,her üniversiteli genç,fakültelere kaydedildiği tarihten itibaren en çok dört sömestr içinde yabancı dil bilgisi bakımından istenilen seviyede bulunduğunu imtihanla isbat etmek zorundadır.Vaktinde müracaat etmek suretiyle,Mayıs,Eylül ve Şubat aylarında açılmakta olan imtihanlara serbestçe girebilen talebe,bu olgunluğu gösterdiği takdirde,yabancı dil öğrenmekten muaf tutulur ve gayretini,elde ettiği bilginin yardımıyla daha verimli olacağı şüphesiz bulunan meslek ve ihtisas tahsili üzerinde teksif eder.

Talebe, ilk dört sömestr içinde, yabancı dil bilgisini kuvvetlendirmek hususunda tamamı ile serbesttir. İsteddiği çareye başvurabilir, istediği müesseseye devam edebilir, istediği usulle ve istediği tempoda mesaisini düzenleyebilir. Bu meyanda üniversiteye bağlı yabancı diller okulunun idare ettiği kurlara da devam edebilir. Elverir ki, talimatnamede yazılı müddet zarfında, üniversitede yapılan imtihanlara girip ehliyetini ispat edebilsin.

Görülüyor ki üniversite, yabancı dil hususunda gösterdiği titizlik bakımından, bütün dünya üniversitelerinin kabul etmiş olduğu bir prensibe bağlı bulunuyor. Bu titizliğin ölçüsü ise, mümasil müesseselerin ölçüsüne nispetle hayli mütevazianedir. Zamanla liselerin yabancı dil verimi yükseldikçe, üniversitenin de ölçüyü daha yüksek tutacağı pek tabiidir. Fakat bugünkü şartlar içinde, daha bir müddet, taleplerinin hudut ve şümülünü dar tutmak mecburiyetinde bulunuyor. Yalnız aynı zamanda, yabancı dil bahsinde kayıtsız davranmanın da gerek memlekete, gerek ilme ihanet olacağını bir an bile unutmayan üniversite, on altı yıldan beri azimle yürüttüğü bu dâvanın er geç herkes tarafından benimseneceğine kanidir. Bir yabancı dil bilen en az iki adam sayıldığı hakikati, hiçbir zaman, ilimde ve onun yuvası olan üniversitede olduğu kadar vuzuhla ve şiddetle belirmemiştir. Böyle bir hakikatin dayandığı ihtiyacı duymamak ve bu istikamette sarf edilen emekleri takdir etmemek, millî iz'anımız namına feci bir hata olur.

Psikolog Gözüyle - Dost Gabriel Ve Türk Bursa

Yeni Sabah, Nu. 3661, 2 Haziran 1949

Yabancıyı türlüşü vardır. Fakat tüccar olsun, diplomat, alim veya Turist olsun, yurdumuza gelen her yabancı, mizacı itibari ile büsbütün kayıtsız değilse, bize karşı çeşit tavrı takınıyor. Ya memleketinden bir yığın peşin hükümle gelmiştir. Okuduklarına ve işittiklerine göre kafasında muayyen bir Türkiye ve Türk hayali vardır. Böylesi, memleketimize ayak bastıktan sonra, her adım başında karşılaştığı realitenin

taksibine uğramaktan evvelâ bir huzursuzluk duymaya başlar. Kafasında bir sır gibi sakladığı ve çizgilerini her müşahedenin biraz daha belirtmesini istediği hayal, her gün hadiseler karşısında aşındıkça, bu huzursuzlukta artar. Hem o derece artar ki, bazen farkın bile varmadan, sırf yeni bir hayal yaratmanın insiyaki tembelliğiyle, eskisini ayakta tutacak türlü payandalar arar. Gördüklerini kendine göre tevsir eder, bedahatte bile bityeniği bulur, en açık hakikatlere sırtını çevirir. Düşüncelerinin ve duygularının statukosunu bozmamak azmiyle, nihayet büsbütün kendi kabuğunun içine çekilir.

Böylesine uzaktan bile tanımak mümkündür. Dudağında "Ben sizin ne mal olduğunuzu bilirim" der gibi yarı müstehzi, yarı merhametli bir tebessüm vardır. El uzatışında bile, sanki bu lûtfunu hissettirmedeği kibarlığına yedirmek istemiyormuş gibi aşırı bir nezaket görülür. O, bu merasimli haliyle, jestinin yapma ve zoraki mahiyetini örttüğüne inanır. Zaten dostu da kalmamıştır. Başlangıç kendisine samimi bir misafirperverlik gösterenler, onda hissettikleri sabit fikrin, hadiseler karşısında patlak veren inadin ürküntüsüyle çoktan uzaklaşmışlardır. Fakat o kendi kendini mahkûm ettiği bu inzivaya minnettardır. İpek böceği gibi, hayaliyle realite arasında kalın, sert ve ılık geçirmez bir koza örmekte artık tamamiyle serbest kalmıştır. Nihayet bir gün memleketine dönünce, daha gelirken birlikte getirdiği hayalleri, olduğu gibi, belki de biraz daha sertleştirerek, kafasının dağarcığında geri götürür.

Bir gün bir yabancı gazetenin sütunlarında bir makale, yahut bir broşür veya bir kitap görürüz. Bu, sabık misafirin eseridir. Kendisini memlekette iken tanımak fırsatını bulmuşsak, hakkımızda neler söyleyebileceğini zaten tahmin ederiz. Bu tahminimizde aldanmaya da imkân yoktur. Hakikaten sabık misafir, Türk'ü ve Türkiye'yi anlataım derken, hayal ile realite arasında örmüş olduğu kozanın kalınlığını ve kabalığını gösterir.

Yabancıнын bir de peşin hükümsüz geleni vardır. Gelir ve aramıza karışır. Görür ve görürken duymasını, duyarken de görmesini bilir. Manzaralar, hâdiseler ve insanlar karşısında, anlayışın ve iyi niyetin adamıdır. Geldiği memleketin fikir ve duygu modasına uymayacak kadar şahsiyet sahibidir. Okuduklarının veya kulağına fısıldananların tesiri altında kalmayacak kadar hür düşüncelidir. Hiçbir gizli hesabın âleti olmayacak kadar mert tabiatlıdır. Elini Türk dostuna uzatırken, ne aşırı bir reveransın altında salkıyacak bir çarpık maksadı, ne de beylik bir tebessümle örtecek tiksintisi vardır. O, artık bizden olmuştur. En sıkıntılı anlarında bizi düşünmekle, bizden bahsetmekle ferahlık duyar. En sıkıntılı anlarımızda bize kardeş sesini duyurur.

Yabancınn böylesi, ne yazık ki, sokak dolusu olmaz. Bu haslet, ruh olgunluğu kadar nadirdir. Yabancınn böylesi karşısında, insanlık ve fazilet namına sevinç duyarız. Yabancınn böylesi, diyorum. Hayır, yanlış. Böylesine yabancı demeye bile dilimiz varmaz. Onu kendimizden ve kendimizin de en iyilerinden sayarız.

İşte,iktisat fakültesinin gayretli ve sempatik dekanı Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun himmetiyle, yeni fen fakültesi binasında College de France hocalarından M. Gabriel'in Bursa'ya dair konferansını dinlerken, zihnimden hep bunları geçirdim. M. Gabriel, hiç şüphe yok, insana tesadüfen başka bir diyarda doğmuş hissini verecek kadar bizdendir.

Her biri ilmin olduğu kadar sevginin de abidesi olan "Anadolunun Türk abideleri" veya "Boğaziçi hisarları" adlı eserleriyle M. Gabriel'i tanıyanlar, bütün hayatını Türk sanat eserlerinin tetkikine hasretmiş olan bu büyük Fransız âlimini minnetle sevmişlerdir. Daha geçen günkü konferansında kendisini ilk defa dinleyenlerde bile bu mucizenin zuhurunu görünce, kalpten kalbe yol bulan tertemiz bir sevgi ile kafadan kafaya akrabalıklar yaratan duru bir anlayışın nelere kadir olduğunu bir kere daha anladım.

M. Gabriel'i İstanbul'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsünün kurucusu ve müdürü olarak tanıyanlar vardır, İstanbul Üniversitesinin eski bir hocası olarak hatırlayanlar bulunur. Enstitüsünde neşrettiği eserlerle Türk kültürünü Garba tanıtmakta gösterdiği büyük himmeti takdir edenlerde eksik değildir. Hattâ son yıllarda, yalnız Paris'teli College de France kürsüsünden değil, Avrupanın büyük şehirlerinde verdiği konferanslarla, kendi öz malımız olan sanatın tapusunu Garbın gözleri önüne serdiğini ve bu hakikati, kökleşmiş hurafeleri yenerek herkese kabul ettirdiğini bilenlerde vardır. Onun geçen gün Türk Bursa'dan ne derin bir aşk, ne berrak bir anlayışla bahsettiğini dinleyenler, bütün bu muvaffakiyetleri ihata ve izah eden sırrı keşfetmiş oldular. Bugün üniversitelerimizin muhtelif kürsülerini işgal etmekte olan eskitabesi, bunu daha evvel öğrenmişlerdi.

M. Gabriel, bize Bursa'yı anlattı, hissettirdi ve sevdirdi. Türk zevkinin ve kültürünün bu mübarek şehrine halis bir sanatla işlediğini, mekân ile zamanın, hayal ile hakikatin ne munis bir tertip içinde eridiğini, Türk karakter ve faziletinin nasıl âbideleştiğini üç budu ile gördük. Fakat asıl büyük alimin bu tablo karşısındaki heyecanı, ona dörüncü budunu da verdi ve böylece Bursa, bir sevgi halesi içinde gönüllerimizde yeniden doğdu. Konferanstan çıkarken bir dostumun kulağıma eğilerek:

- Bana Bursa'yı bugün M. Gabriel öğretti, demesini gün geçtikçe daha iyi anlıyorum.

Mimarının teknik teferruatını bir tarafa bırakıyorum. Fakat o konferansta, Frenklerin turguoise dedikleri mavinin asaletini, cami içinde kubbeye kadar yükselen çini ve nakışların haşmetli mânasına, türbelerde azametle bağdaş kuran huzur ve sükûnun manevi değerini, herkes gibi ben de, yalnız akıl yolu ile değil, duygu yolu ile anladım. M. Gabriel, Bursa'yı bize sadece coğrafyaya yaslanmış bir tarih olarak değil, istikbale doğru kanatlanacak hamlelerin bir ilham kaynağı olarak gösterdi. Bursa, böylece daima yeşil ve daima vakur bir sembol hüviyetiyle gözlerimizin önünde heybetli ve munis manzarasını aldı ve M. Gabriel'in sözleri kadar sıcak tonlarla projeksiyon perdesine aksettirdiği renkli fotoğraflar, bir mavi ve yeşil cümbüşü içinde, bir çoklarının hâlâ şüphe ile karşılaştıkları bir dâvanın inkâr kabul etmez bir ispatı oldu.

Sanat tarihi, yalnız şeklerin tarihi değildir. Sütunda, kubbede, revakta hendeseyi aramakla ve bu hendesenin asırlar boyunca nasıl geliştiğini bulmakla sanat tarihçisi, ne nefisini, ne de başkalarını tatmin edebilir. Sanat tarihi, maddeye işlenmiş tarih de değildir. Öyle olsaydı, diğer tarihi izlerin yanı sıra pek sönük ve pek silik kalırdı. M. Gabriel, Bursa maddesine işlenmiş uhum macerasını anlatırken, o ruhu sezen ediplerin intibalarını da ihmal etmedi. Pierre Loti'den Andre Gide'e kadar Bursa'yı ziyaret edip gördüklerini ve duyduklarını anlatan Fransız muharrirlerini kendi zevk ve anlayışının mihekine vurdu. Edebiyatın Bursa'sını zarif bir terkip halinde inşa ederken, en renkli malzemeyi ve en şahane mimariyi, yine muasır Türk edebiyatında buldu. Beş Şehir mucizesini yaratan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Bursa'sı ile M. Gabriell'in Bursa'sı, birbirine Türk halılarındaki çiçekler gibi girift oldular.

Konferanstan çıkarken tanıdık bir genç Fransız'a intibalarını sordum. Bana:

- Bilhassa fotoğraflar pek güzeldi! Dedi.

Bu iğri cevabın gizlemek istedi ruh haletini anlamakta güçlük yoktu. Genç adamı, hemen kafamdaki tasnifte lâayık olduğı dosyaya, birazda acıyarak, yerleştirdim.

Psikolog Gözüyle - Karagöze Dair

Yeni Sabah, Nu. 3689, 30 Haziran 1949

Eski ramazanların çocuklar için sayılı eğlencelerinden biri de karagözdü. Bugünün yavruları Miki fare ile Covboy filmlerine ne kadar hayransa, dünün çocukları da Karagözle Hacivat'a o kadar meftundular. Daha mahalle aralarındaki kahvelerin kapısına allı yeşilli Karagöz ilanları asılmadan, dükkânlarda boy boy, renk renk, çeşit çeşit Karagöz tasvirleri teşhir edilirdi. Fakat çok ucuza satılırdı. Galiba en cazip tarafı

da bu idi. Biz de çocukluk hevesi, gündeliğimizden arttırdığımız parayı tasvir alacağız diye her gün götürüp aktara yatırırđık.

Nihayet razmazan gelip çatınca, mahalle kahvesinde ki asıl karagöze gidemediğimiz geceler, odanın bir köşesinde yatak çarşafı gererek Karagözcülükteki san'atımızı göstermeye çalışırdık. Gerçi tefimiz, nârekemiz, bir sürü değneğimiz hatta yordakçımız eksik olmazdı ama, idare lambasıyla perdeyi bir türlü aydınlatamazdık. Hele mukavva tasvirlerin renkleri katıyen görülmezdi. Perdeye ancak siyah gölgeler düşerdi. Kahvedeki Karagöz perdesinde seyrettiğimiz o rengarenk, o pırıl pırıl, o kıvrak ve cazip tasvirlerin eşi sandığımız bizim oyuncakların bu haline şaşar dururduk. Evvelâ kendi beceriksizliğimize hamlettiğimiz bu kötü neticenin asıl sebebini nihayet öğrendik. Meğer Karagözcünün tasvirleri deridenmişi hemde rivayete göre deve derisinden. Onun için ışık geçirir bütün renkleri perdeye verirmiş. Bunu öğrendikten sonra aktarın o aşı boyalı kenarları kıvrılıp yenen, ötesi berisi hemen yararı yumru olan mukavva tasvirlerine iltifat etmez olduk ve "deve derisi" nden tasvirler edinmeye çalıştık. Çocukluğunda tam koleksiyonculuk çağında bulunduğumuz için, öyle bir iki tasvirle kanaat etmek istemiyorduk. G östermelikleriyle birlikte bildiğimiz bütün fasıllara ait tasvirleri tedarik etmeye aklımıza koymuştuk. Fakat sağa sola başvurup da bu işin pek pahalıya çıkacağını, bizim ibrişim keselerin bu kadar masrafa dayanamıyacağını öğrenince, tabii bu hevesimizden vazgeçmek zorunda kaldık.

Çok daha sonraları Karagöz hakkında bir eser yazmak maksadı ile araştırmalar yaparken, profesyonel bir Karagözcünün evinde yalnız birkaç fasla ait tasvirlerin nasıl bir sandığa zor sığdığını görünce, eski çocukluk emellerinin ne kadar coşkun ve hudutsuz olduğunu düşünerek gülümsemekten kendimi alamamıştım. Hakikaten tam bir Karagöz koleksiyonuna sahip olmak, hemen hemen imkânsızdır. Çeşidi akıllara hayret verecek kadar bol olan göstermedikleri bir tarafa bıraksak bile, klasik repertuara dahil fasıllara ait tasvirler, muazzam bir yekün tutar. Klasik repertuar 28-29 fasıldan teşekkül eder. Vakti ile her ramazan gecesinde ayrı bir fasıl oynamak adet olduğu için bu rakam aşağı yukarı sabittir.

Mamafih her karagözcünün repertuarı bir olmaz. Bazılarının yenilikler yaptığı halk hikayelerinden, hatta eski romanlardan mevzular alarak yeni oyunlarda tertip ettiği görülmüştür. Bununla beraber vaktiyle hayli kalabalık olan ve Lonca geleneklerine bağlı bulunan karagözcü esnafının müşterek bir repertuarı olduğu ve bu repertuarın otuz faslı geçmediği de muhakkaktır zamanla bu repertuarın bazı fasılları da ya rağbetsizlikten,

yahut diğerk sebeplerle unutulmuştur.Kârı kadim fasılların bu kadar mahdut olmasına rağmen, tasvirlerin aşırı derecede bolluğunu nasıl izah etmeli?

Bunun izahı pek kolaydır. Bir kere aynı karagöz faslı, Karagözcüsüne ve seyircilerine göre, birkaç tasvirle oynatabildiği gibi, birçok tasvirle de temaşa ettirebilir. Mesela Ters evlenme adile meşhur olan faslı ele alalım. Ters evlenmede Karagöz çelebinin rica ve ısrarı, Hacivat'ın da tavassutu üzerine, Matiz ile evlendirilir. Maksat, daha doğrusu bu garip izdivacın sebebi, Çelebi'nin kendi kardeşi olan Matizi evlendirerek içkiye tövbe ettirmek istemesidir. Fakat mahallede, gece gündüz fitil gibi sarhoş gezen ve kabadayılık eden böyle bir adama hiç kimse kızını vermez. Bundan büsbütün efkârlanan Matiz de, işi azıtır. İşte onu bu kötü huyundan vazgeçirecek yegâne çarenin izdivaç olduğunu düşünen Çelebi, nihayet kardeşini, yalancıktan da olsa, dünya evine sokmayı ve bu vesile ile onu içkiden vazgeçirmeyi tecrübe etmek ister. Çelebi, Hacivat'la birlik olup Karagöz'ü bu işe razı eder. Görücüler gelir, düğün hazırlıkları başlar, kına gecesi yapılır. Sonunda güvey gerdeğe girip de karşısında sakallı gelini görünce kıyamet kopar.

Ters Evlenme'nin mevzuu bu kadar basittir. İşinin pek ehli olmayan bir Karagözcü bu oyunu birkaç tasvirle oynatabilir. Yalnız Karagözün malum tasvirinden başka bir de gelin kıyafetinde tasviri bulunması icap eder.

Fakat Ters Evlenme, aynı zamanda bir örf ve adt parodisidir. Bu oyunda eski evlenmelerin bütün safhaları teferruat ile canlandırılır. Görücülük, söz kesme, nişan hediyeleri, düğüne hazırlıklar, gelin hamamı, kına gecesi, çeyiz alayı, nikah kıyma, gerdeğe girme, bütün mahalli hususiyetler ile perdeye aksettirilir. Bu sebeple usta Karagözcüler, oyunu basit mevzuunu bu canlı sahnelerle süslerler. O zaman da, tabiatıyla perdede gösterilen tasvirlerin sayısı bir hayli artmış olur. Ben vaktiyle seyrettiğim bir Ters Evlenme faslında, bir türlü sonu gelmeyen bir çeyiz alayını hatırlarım. Sahanından süpürgesine kadar ev eşyasından tutunuz da çeşit çeşit giyim ve ziynete müteallik hediyeler, hamallarla Karagözün evine taşınmıştı. Bunu imam, muhtar ve bütün mahallelinin iştirak ettiği bir güvey alayı takip etmişti. Buna Karagözcünün oyuna neşe katmak için perdeye çıkardığı türlü zennelerle taklitleri de ilave edersek, bir tek faslın, iyi oynatıldığı taktirde, ne çok tasvire ihtiyacı olduğu meydana çıkar.

Nitekim Cambazlar, Yahmis, Balıkçılar da mevzuları gayet basit olmakla beraber, halk hayatının bazı sahnelerini bütün teferruatıyla canlandırmak bakımından zengin bir tasvir takımına ihtiyaç gözteren oyunlardır. Mesela Canbazlar'da bugün tarihe

karışmış bulunan eski canbazlar loncasının çıraklı, kalfalık, ustalık, kâhyalık, merasimleri ile türlü canbaz hüner ve marifetleri gösterilirdi.

Halk hayatının böyle canlı sahneler halinde perdeye aksettirilmesi, yalnız bizim Karagözde değil, bütün hayal oyunlarında görülen bir hususiyettir. Eski vesikalardan da anlaşıldığına göre, daha asırlarca evvel, diğer memleketlerde kurulan hayal perdelerine de bu çeşit sahneler girmiş bulunuyordu. Mesela Musullu İbn Danyal'ın XIII. Asırda kaleme almış olduğu Tayf al Hayal, halk hayatının gayet realist sahnelerini ihtiva eden bir fasıldır. Bu eserin ikinci perdesinde evvela halinden şikayet eden bir dilencinin, sonra gayet nükteli bir vaizde bulunan bir hocanın meydana çıktığı görülür. Bunların peşinden de sıra ile, bir eczacı, bir kan alıcı, bir hokkabaz, bir utçu, sonra kedi, köpek, ayı ve maymun oynatan kimseler, canbazlar ve deve sürücüleri gelir. Üçüncü perdede ise horoz, koç ve boğa dövüşleri seyredilir. Keza Türk Karagözünün yayıldığı diğer memleketlerde, Romanya, Yunanistan ve bütün Balkanlar ile şimalî Afrika'da da aynı ananeye rast gelinir.

Hasılı karagöz perdesinin ruhunu teşkil eden bu realist manzaralardan başka, bazı oyunlara girdiği görülen ejderha, cin, Çarşamba karısı cazu gibi tabiat üstü varlıklarla, ağaç, köşk, çeşme kabilinden perde aksesuarları da hesaba katılacak olursa, bütün Kârı kadim fasıllara ait tasvirlerin ne muazzam bir yekun tutacağı kendiliğinden anlaşılır. Ziyaretine gittiğim ihtiyar karagözcünün bir sandık dolusu tasvir karşısında duyduğum hayrete:

- A beyim, daha on sandık olsa, bütün fasıllar eksiksiz oynanmaz! Demesini mübalağalı saymamak icap eder.

Hakikat bu olduğuna göre, hiç kimsede tam bir karagöz koleksiyonu bulunabileceği düşünülemez. Gerçi gerek İslam – Türk sanat eserleri müzesinde, gerek inkılâp müzesinde bir miktar tasvir mevcuttur. Topkapı Sarayı müzesinde de bir Karagöz takımı bulunduğunu işittim. Bundan başka, bazı meraklıların elinde de kıymetli koleksiyonlar bulunduğu şüphesizdir. Fakat bu koleksiyonların hiçbirisi, Kârı kadim fasılların bütün eşhasının ihtiva etmez. İçlerinde, tabiatıyla, gayet eski nadir, zanaatkârane işlenmiş, renkleri asırlardan beri canlı ve taze kalmış tasvirler bulunabilir. Fakat tam bir koleksiyon sadece bir hayalden ibarettir ve bu hayal ancak çocuk kafalarında doğar.

Fakat kârı kadim fasılların bu mahşeri kalabalığına rağmen, eski karagöz perdesinde arzı endam eden başlıca tipleri, kıyafetleri, karakterleri ve oyunlardaki davranışları ile birlikte ele almak, pek âlâ mümkündür. Böyle bir araştırma, bize halk

ruhunun insanlar ve hadiselere verdiği kıymetleri tesbite götürebilir. Perde, halk hayatının tâ kendisi olmuştur. Halk ruhu bu perdeye kendi içinde yaşayan insanları birer tip olarak çıkarmış ve bunları türlü maceraları vesilesiyle ince ve aynı zamanda kuvvetli bir içtimai bir hicve girişmiştir. Oldukça küçük bir mustatıl bez parçasına sığan bu alemin varlıklarını daha yakından tanımanın cazip olacağını tahmin ettiğim için, Karagöz perdesini başlıca tiplerini birkaç yazıda tahlil etmek istiyorum. Gelecek Hafta size hayal aleminin iki büyük kahramanından, Hacivatla Karagözden bahis açacağım.

Psikolog Gözüyle - Hacivat İle Karagöz

Yeni Sabah, Nu. 3696, 7 Temmuz 1949

Eski Karagöz oyunlarını bilenler, hayal perdesinin bir Türk mahallesinden başka bir şey olmadığını teslim ederler. Hakikaten Küşterî meydânı eşhasıyla, dekoru ile, havası ile tam bir mahalle, hatta bir İstanbul mahallesidir. Bu mahallenin yerlileri vardır, sık sık uğrayanları vardır, arada sırada gelip geçenleri vardır. Kârı kadim fasıllara bir göz atacak olursak, perde halkının hep tanıdık simalar olduğunu anlamakta gecikmeyiz. Karagöz'le Hacivad'ı şimdilik bir tarafa bırakalım ve hayal perdesinde canlanan mahalleye bakalım.

İşte mahallenin yerli halkı: Mirasyedi, okumuş, zampara delikanlılar (çelebiler), genç veya ihtiyar, hafif meşrep veya kendi hâlinde, çaçaron veya sükûtî kadınlar (zenneler), afyonlarını yutup mahalle kahvesinde veya sokakta uyuklayan yaşlılar (tiryakiler), evlerin ufak tefek alışverişini yapan veya su taşıyan, çocuk kalmış aptallar(beberuhiler), günlerini meyhanede geçiren sarhoşlar(matiz), tulumbacı kahvesinden ahaliye musallat olmak üzere çıkan külhanbeyleri ve bütün mahalleliyi kabadayılıkla korkutmuş ve aynı zamanda herkesin sevgisini kazanmış belâlılar (tuzsuz). Mahalleye dışarıklı Türklerle İmparatorluk tipleri de girer. Rumeli ve Anadolu'nun türlü yerlerinden gelenler,bekçilik,sakalık,aşçılık ilh.gibi bir iş tutarak mahalleye yerleşmiş bulunurlar.Mahalle, yine Arab'ın , Acem'in,Arnavud'un Yahudi'nin ilh.uğrağıdır.Hâsılı hayâl perdesi kahvesile,komşudan komşuya seslenen kadınlarıyla, sokakta buluşup çene yarıştıran erkeklerle, karıkoca kavgalarıyla, geçim dertleriyle tam bir halk muhitidir.

Fakat hiçbir şey, bu mahalleye Hacivadla Karagöz kadar gerçek rengini veremez. Küşterî meydanının bu iki pehlivanı olmazsa, perdenin ruhu kalmaz. Acaba Hacivadla Karagöz kimdir ve perdede neyi temsil ederler? Böyle bir sual, bizi, tabiatı

ile Karagözle Hacivad'ın eski devirlerde yaşamış birer şahsiyet olup olmadığını araştırmaya götürecektir. Bunların Sultan Orhan zamanında yaşamış oluklarına dair rivayeti, pek eskidenberi devaran etmesine rağmen,hiçbir tarihî kayıda dayanmadığı için,hakikat olarak kabul etmeye şimdilik imkân yoktur.Fakat halk,bu rivayeti doğruluğuna o kadar samimiyetle inamıştır ki,bir gün Bursada,Çekirge'ye giden yol üzerinde Karagöz'e bir mezar taşı dikildiğini görünce,bu hâli hiç yadırgamamıştır.

Bahsettiğim mezar taşı, II.Hamid devrinde dikilip de Bursa'nın işgali esnasında tahrip edilen taştır ki, Nakşibendi tarikatına mensup hayâli Mustafa Tevfik'in himmetiyle Karagöz'ün kabri addolunan yere konulmuştu.

Bu taşın üzerinde, 1896'da Üsküdar'da vefat etmiş olan Bektaşî Raşid Ali Baba'nın (mahlası Kemteri) güzel bir gazeli bulunuyordu. Hacivad'la Karagöz'ün tarihte yaşamış birer şahsiyet olduğuna dair Evliya Çelebi'de gördüğümüz malûmata inanmak da, biraz safdillik olur. Bu malumat, hakikî tarih ölçüsüne vurulunca, ortada yalnız bizim sevgili Evliya'nın boş bir muzipliği kalır. Karagöz'ü, Selahaddin Eyyübi devri ümerasından Bahaddin Karakuş zannedenler de çıkmıştır.

Fakat bu zan de,hiçbir sağlam esasa dayanmıyor.Hacivad'a gelince,bunun da,Çelebi Mehmed'in vezirlerinden Hacı Ivaz Paşa olduğu ileri sürülmüşse de,ortada bir isim benzerliğinden başka hiçbir delil yoktur.

Hacivad'la Karagöz'ü yaşamış birer şahsiyet olarak tarihe maletmek gayretleri,henüz muvaffakiyetle neticelenmemiş bulunuyor.Fakat bu iki kafadar,kendilerinden evvel insan muhayyelesinin yarattığı bâzı tiplere bağlanmaz mı?Karagöz oyunlarını ilmî bir tarzda tetkik eden ilk Avrupalı,Kunoş,böyle bir ihtimalden bahseder.Ona göre Bizans'ta Mimus denilen oyunlar,tıpkı Karagöz veya orta oyunu gibi, taklid esasına dayanır.Üstelik bu oyunlarda Hacivad'la Karagöz'ü andıran iki tip de vardır.Böylece Kunoş. "Kostantiniye'yi fetheden Osmanlıların kafası dazlak ve karnı şiş Mimus karagöz veya Kavuklu,eli şakşaklı Maccus'i de Hacivad veya Pişekâr yaptıkları>>>neticesine varır.Fakat Karagöz'ü eski mime'lere irca edebilmek için,her iki oyunun kahramanları arasında yalnız şeklen değil,ruhen de bir münasebet bulmak lâzımgelir.Yalnız Türk Karagöz'ü ile Greko-Romen Maccus'i arasında böyle ruhî bir akrabalık bulmak,cidden pek müşküldür.Roma medeniyetinin ilk çağlarında Atelia'da zuhur edip de tedricen bütün Roma İmparatorluğuna yayılan komedilerin kahramanı Maccus,şişkin karınlı,kanbur bir köledir.Dar alnı ve kocaman burnu ile sakatlığının ve köleliğinin bütün meraretini çehresinde ve tavrında hissettiren Maccus'un sinsî ve mürâî,korkak ve zelil bir karakteri vardır.Hâsılı bizim,cehalet ve kabalığın

rağmen,vakur,atılğan,hür,doğru ve dik sözlü,tendürüst Karagöz'ümüzü böyle bir kanburla köle soyundan getirtmek Garp ilk çağına karşı beslenen ölçsüz hayranlığın bir tezahüründen başka bir şey olmasa gerektir.

Mamafih Karagöz, başka bir iftiranın da kurbanı olmuştur. Evliya Çelebi'deki "ayyar-ı cihan kıptî idi" kaydini su götürmez bir hakikat addeden müsteşrikler, Karagöz'ün çingene aslından olduğunu ciddiyetle iddiaya kalkışmışlardır... Meselâ Jacob, Karagöz'ün hala perdeye zombornos kesors! diye çingenece selam verip çıktığını ve çingenelere has maşa, ızgara, kürek veya süpürge imali ile geçinir göründüğünü söyleyerek, Pischel'in kukla oyunu hakkında ispat ettiği hile, hâyâl oyunlarının da bütün dünyaya yayılmasında Çingenelerin rolü olduğu neticesini çıkartır.Keza Ritter,Karagözcüler arasında bir meslek argosu olarak kullanılan bazı tâbirlerin çingenecedan geldiğine işaret ederek,Jacob'un görünüşünü kuvvetlendirmeğe çalışır.

Hakikaten Evliya çelebi'den haberi olmayan ve Karagöz hakkında hiçbir fikri bulunmayan herhangi bir kimse de, tesadüfen bir Karagöz oyunu setretse,Karagöz'ün sık sık çingeneliğinden bahsedildiğine şahit olur.Hattâ bizzat Karagöz,kendini Çingene olarak göstermekten çekinmez.Meselâ kendisini aşağıya çağıran Hacivad'a çingenece rica etmezse inmiyeceğini söyler,Sulukule'deki akrabalarından bahseder,Selânik'ten gelen âşık Hasan'a Selâmsızdan geldiğini ve kırk yıl bir kazanda kaynasalar,kemiklerinin yine ayrı düşeceğini anlatır.Sonra,İstanbul çingenelerinin pek muteber bir çalgısı olan zurnayı damahirane kullanır.Fakat,bütün bu görüşlere bakarak Karagöz'ün hüviyetinde çingenelik bulunduğunu iddiaya kalkışmak,hatânın en büyüğüdür.Evvelâ onun ne çehresinde,ne de kıyafetinde çingenelikten eser vardır.Karagöz'ün ablak yüzü,iri gözleri,küt burnu ve topsakalı,Türk halk tipinin pek başarılı bir karikatürüdür.Hakk-ı nisâsı bile açıkca gösterilen bu çehrede çingene tipinin en küçük bir izi bile yoktur.Kıyafete gelince,Hacivad'la Karagöz,belinden kuşakla bağlı üç peşli birer entari ile perdeye çıkarlar.Bu kıyafet ise,XIX asrın başlarında bile Türk halk tabakasının ananevî kıyafeti idi.İkisinin de ayağında çedik papuçal vardır.İkisininde kuşağında XVII asır yadigârı birer tütün kesesi asılıdır.Hacivad'ın serpuşu etrafına ince bir sarık dolanmış sivrice bir külâhtan ibarettir.Karagöz'ün ışırlağı ise,dilimli bir kavuktan başka bir şey değildir.Hattâ pek eski Karagöz tasvirlerinde,bildiğimiz ışırlak yerine,burma bir kavuk görülür.

Görülüyor ki, Karagöz'ün kıyafeti de, çehresi de Türktür. O halde Karagöz'ün çingeneliği nerede kalır? Hacivad'ın kızınca Karagöz'e "seni hınzır çingene!" demesi ve Karagöz'ün de sıfatı kabullenmesi ne mâna ifade eder? Bence bunun mânasını vazihen

kavrayabilmek için, her iki tipin perdede neyi temsil ettiğini ve hangi zümrelerin sembolü olduğu araştırmak lâzım gelir.

Hacivad'la Karagöz'ün hallerine şöyle üstünkörü bir bakacak olursak, aralarında büyük bir fark bulunmadığına hükmederiz. Aynı mahallede otururlar; kıyafetleri ve geçinme tarzları aynıdır.

Kayık, Salıncak, Yazıcı oyunlarında olduğu gibi bazen ortaklaşa iş görürler. Fakat bütün bu yakınlıklar, zahiridir. Karagöz ile Hacivat arasında hem içtimaî, hem de ferdî farklar vardır. Nitekim oyunlarda geçen her hadise, bu iki tipin ayrı, hatta zıt bir yaradılış ve şahsiyete sahip olduğunu gösterir. İlk fark ve ilk tezat, kullandıkları dilde belli olur. Hacivad güya Lugatlı terkipli ve hatta secili konuşur.

Karagöz ise halk dilinden anlar. Hacivad'ın bu zoraki fesahatine mukabil Karagöz'ün bu babayaniliği, perdenin ilk tuhaflığı ve cemiyet hicvinin ilk tecellisidir. Dilde tezahür eden bu ayrılık, kültürde de kendini gösterir. Hacivat, Hezarfen "bir allâmedir", her şeyi bilir veya bildiğini zanneder. Eski kültürümüzün tam mânasıyla çelebisidir. Musikinin bütün fasıllarını, teknik teferrüatı ile bilir, Mektep muhaveresinde görüldüğü gibi, vakti ile bilgi dağarcığımızı dolduran bütün kitapları tanır. Kibar zümrenin muaşeret âdabına ve teşrifatına hakkıyla vâkıftır. Fakat bütün bu müktesebatı kendisine ancak skolastik bir üstünlük temin eder ve Hacivad çelebi, bu sayede, Rezzakî zâde Narçin beyin dostluğunu ve Tuzsuz Deli Bekir'in hürmetini kazanır. Karagöz'ün ise bütün düşüncesi, kendinin ve çoluk çocuğunun nafakasını çıkarmaktan ibarettir. O, karnını doyurabilmek için Hacivad'ın skolastik bilgisine pek lüzum olmadığı kanaatinde ve bununla her seferinde alay etmekten geri durmaz. Meselâ Hacivad'ın âlimane(!) izahlarını Karagöz alay olsun diye şöyle taklit eder:

Hacivad-Söyle bakalım, Karagöz, öksürük aslında neydi?

Karagöz-eski körüktü, meşinini değiştirdik, körüğü tamir ettik, oldu öksürük!

Görüldüğü veçhile bu çeşit parodilerle medresenin o meşhur "Kaale aslında Kavale idi" tefsiri örnek tutulmuş bulunuyor.

Hâsılı Hacivad, lisanı, bilgisi, âdabı muaşerete vukufu ve herkesin suyuna göre gitmesi sayesinde, perde halkının pek sevdiği ve pek saydığı bir şahsiyettir. Buna mukabil Karagöz'ün zerre kadar itibarı yoktur. O, daima Çelebi'nin istihkarına, tiryakinin hiddetine, beberuhînin muzipliklerine ve nihayet Tuzsuz'un tehditlerine maruz kalır. Mahalleye dışarıdan gelenler bile onu hiçe saymakta tereddüt etmezler. Kârıkadim fasıllarda daha birçoklarına rast gelebileceğimiz bütün bu işaretler, halk tabakasının mümessili olan Karagöz'e neden çingeneliğin münasip görüldüğünü açıkça

izah eder. Bu tevcih, hem saray, ocak ve medrese tahakkümü altında kalan halka nasıl bir kıymet verildiğini gösterir, hem de arada sırada dili sürçüp bu üçüzlü nizamı hicveden Karagöz'cüyü görünmez kaza ve belalardan korur. Öyle ya, kim bir çingenenin sözüne aldırış eder ki!

Psikolog Gözüyle - Karagöz Perdesinde Mahalle Halkı

Yeni Sabah, Nu. 3703, 14 Temmuz 1949

Mahallenin muhtarı Hacivat'la sığıntısı Karagöz den başka, Kaşteri meydanının yerli tipleri Çelebi, Zenne, Tiryaki, Beberuhi ve Tuzsuzdan ibarettir. Şüphesiz, karıkanlar fasıllarda perdeye çıkanlar, yalnız bunlar değildir. İstanbul sokaklarında dolaşan türlü tiplerden maaile, mevzuları halk hikayelerinden alınmış aynalarda Ferhat, Şirin, Tahir, Zühre, Leyla ve Mecnun gibi muhayyel tipler de perde de görülür. Fakat Karagöz'cülerin "taklit" dediği epizedik tipler, ekseriye, oyunun entrikasına dahil olmazlar, sadece mahalli şiveleri, memleketlerine has kıyafetleri ve etnik karakterleriyle şöyle bir görünüp geçerler. Bunların birçok oyunlarda rolü, "taklit" ve karakter resmi geçidinden ibaret kalır. Halbuki, yerli tipler, aşağı yukarı her oyuna girer ve vaka bunların etrafında döner. Hatta mevzuları halk hikayelerinden alınmış oyunlarda bile, Ferhat, Şirin ilh, gibi muayyen tipler, mahalle realitesine uydurulur ve birer Çelebi vezen hal tavrı ile vakanın mihverini teşkil eder.

Çelebi, perdenin en eski ve en tanınmış tiplerindendir. Evliya Çelebi, zamanında meşhur olan fasıllarını sayarken, Yalova safhasının kahramanlarından biri olan Hoppa Çelebiyi de zikretmeği unutmaz. Zamanla bu tip, tabii ile istihale geçirmiştir. Fakat karı kadim fasıllarda Çelebi, genç bir İstanbul efendisini temsil eder. Bazen zengin bir mirasyedir, bazen de, Çivi baskısı, Kütahya Çeşmesi veya Yalova safasında olduğu gibi, alelade bir zamparadır. İstanbullulara has bir şive ile, gayet nazikane söz söyler, oyuna emlak sahibi olarak çıktığı vakit (hamam, meyhane, bahçe vb.), daima Hacivat'ı vekili umur tayin eder. Bazen sarhoş biraderini evlendirmeyi düşünecek kadar hayırlı bir kardeş ve saz şairleri arasında müsabaka tertip edecek kadar da (müşavere) sanat meftunudur. Bazen de cebinde on para bulunmayan züğürt bir züppe, yahut kadınların parasıyla geçinen acayip bir damattır, (Kanlı Nigar). Fakat ne vaziyette olursa olsun, eski İstanbul mahallelerinin oldukça münevver, fakat havai bir genci olduğunu haliyle ve sözleriyle gösterir.

Çelebi tasvirleri,türlü türlü olur. Her tasvirde yapıldığı ve oynatıldığı devrin delikanlı kıyafeti görülür. Elimizde bulunan ve XVIII. Asırdan kaldığını tahmin ettiğimiz eski bir çelebi tasvirinde, uzun yenli ve üstü yeşil kaplı bir kürk ile sarı kuşaklı kırmızı bir entari vardır.. Bu burma sarıklı ve sarı çelik papuçlu çelebini bir elinde kocaman bir lâle, öbüründe ise hasır bir yelpaze bulunur. Diğer Çelebiler gibi boynunda mafsallı olan bu tasvirin yüzünde gür bir siyah sakal da görülür.

Muhtelif koleksiyonlarda, bulunan diğer Çelebi tasvirleri de, II Mahmut, Abdülmecit, Abdülaziz, Abdülhamit ve Meşrûtiyet devirlerinden kalmadır. Zaten bunların kıyafetlerine bakarak, hangi devire ait olduklarını kestirmek de gayet kolaydır. Hemen bütün Çelebi tasvirlerinin elinde bir çiçek bulunur. Bu çiçek, XVIII. Asır ile XIX asır başlangıcından kalma tasvirlerde, daima lâledir. Fakat Tanzimatı müteakip, bu klâsik lâlenin yerini gül almıştır. Daha sonraları gülün yerine de büyücek bir çiçek demeti kaim olmuştur. Abdülhamit ve Meşrûtiyet devrinin Çelebilerinde ise, çiçekle birlikte, eldiven, baston veya şemsiye de görülür.

Karagözcüler'in zenne veya garo dedikleri kadın tipleri de çeşit çeşittir. Bunların genci, orta yaşlısı, acûzesi, hafif meşrebi, nâmuslusu, siyahisi, çengisi, büyücüsü, natırı ilh. Vardır. Yine Evliya Çelebi'deki bir kayıttan, daha XVII. Asırda perdeye kadın tasvirlei çıkartılmakta olduğunu anlıyoruz. Fakat Küşteri meydanının asıl zennesi, klâsik Nigâr tipidir. Tarihi vesikalar, XVI. Ve XVII asır İstanbul hayatında mahalle içlerinde türlü fırıldaklar çeviren, ne mal olduğu anlaşılınca da bütün mahalleliye kafa tutan ve gürültü çıkaran bazı uygunsuz kadınlardan bahseder. Şair Nef'i de, zamanın namlı aşiftelerinden Kirli Nigâr adında bir kadının pek kaba tabirlerle hicvedildiğini görüyoruz. Evliya Çelebi'nin Civan Nigârı ve Karagöz'cülerin Kanlı Nigâr'ı ile Nef'inin Kirli Nigâr'ı arasında kati bir münasebet bulunmasa dahi, XVII. Asır hayâl perdesinde arziendam eden Nigâr tipinin o devirde emsaline bol bol rastgelenen meşhurelerden birinin karikatürü olduğuna hükmedebiliriz.

Hakikaten Karagöz perdesinin Prima Donna'sı, Yalova safasında bütün aşıklarını harara, küpe ve sandığa dolduracak kadar fettan, Kanlı Nigâr da bütün mahalleliyi çırılçıplak soyup sokağa atacak kadar pervasızdır. Mandra'da ve Aptal bekçi^de yine onun türlü marifetlerini hayretle seyrederiz. Bizzat Karagöz'e de iltifatını esirgemeyen zenne, mahallenin sakin havasını altüst eder ve ancak oyunun sonunda, belâlısı Tuzsuz Bekir'in veya Aydın'lı Zeybeğin ortaya çıkması ile, ortalık süt limana döner.

Tiryaki, mahallenin yaşlı hoppasıdır. Ömürlerini kahve köşelerinde afyon yutup pineklemele geçiren bu ihtiyarcıkların hâli, zaten öteden beri alay mevzuu olmuştur.

Evliya Çelebi'de, meşhur resmi geçit münasebeti ile, " k,m, kaşınarak, kimi huyu huy ederek, kimi afyonun şiddetinden hab-ı gaflete dalarak"" geçen afyon tiryakilerinden bahsedilir. Tam sızmaya başlayacakları anda da, yanlarında patlatılan bir fişeğin gürültüsü üzerine, sıçrayarak uyanırlar ve şaşkın şaşkın sağa sola koşuşurlardı. Kâni'nin bir kaydından, Tiryaki tipinin XVII asırda hayâl perdesine de geçmiş bulunduğunu anlıyoruz.

Karagöz perdesinde tiryaki, hoppalığını zahiri bir ciddiyetle gizlemek ister. Dili, tıpkı kendisi gibi afyon tiryakisi olan Hacivat'inkine benzer, Karagöz'ün münasebetsiz müdahalelerine derhal öfkelenir. Her adım başında afyonun tesiri ile uyur ve horlar. Karagöz onunla dertleşmenin imkânsız olduğunu anlayınca (Kütahya çeşmesi), sahrı tükenerek silleye müracaat eder. Tiryaki tam ensesinde patlayan bu silleden uyanır uyanmaz,türlü felaketler tevehhüm ederek müthiş bir korku içinde kalır.

Karagöz'cü Argosunda Pişpop denilen Beberuhi de bu neviden bir tiptir. Mamafih müşterek Jacop, Kunoş'un bir tefsirine uyarak Beberuhileri eski saray cüceleri ile karıştırır. Bu bakımdan, orta oyunundaki aptal oğlardan farksızdırlar. Hakikaten hemen bütün oyunlarda altı kulaç lâgabille perdeye çıkan Beberuhi, r'leri ve s'leri telâffuz edemeyen peltek dili, mütemadiyen hal hatır sormaktan ibaret kalan sıkıntıda muhaveresi, yılışıklığı, oburluğu ve boy ile mütenasip olmayan tafrafuruşluğu ile, her mahallede ötekine berikine el ulaklığı etmek, mektup getirip götürmek gibi işler görmekle geçinen ve sonsuz safiyetleri yüzünden halktan gördükleri Müşvik muamele neticesinde şımaran bir mahalle aptalıdır. Zaten alacalı kıyafeti ve süslü külahı, aptallığının âlâmeti farikasıdır. Perdeye çıkarken söylediği türkü de bir mahalle aptalına pek yakışır.

Bazı fasıllarda Beberuhi'ler, ikisi üçü bir arada mahalleli sıfatı ile, baskınlara iştirak ederler, fakat Tuzsuzun heybeti karşısında hemen darmadağın olurlar. Zaten bizzat Karagöz'de, kendisine musallat olan küstalı Beberuhi'lerden ekseriya sille tokat sayesinde kurtulur.

Sarhoş ve perde eşkası arasına son zamanlarda (Abdülhamit II devrinde) katılmış olan külhanbeyi de mahallenin yerli tiplerindendir. Külhanbeyi, Karagöz'ün bir türlü anlayamadığı Argo ile meramını anlatmaya çalışır. Çiftetelli meraklısıdır, yayvan telaffuzu bir çifte nakkare havasında karar kılar, Gâh kurnazlık, gâh samimiyetle Karagöz'ün mahremiyetine girerek (mandra) ona kendi arzusunu yaptırtmak ister. Tehdit ile rica arasında bocalar. Fakat Karagöz öfkelenmeye başlayınca da, hemen tabansızlık eder.

Sarhoşa gelince, bu tip son zamanlarda zeybeğin kendi yerine geçmesi üzerine, alelâde bir mahalle sarhoşu hüviyeti ile perdeye çıkarılan Tuzsuzdur. Tuzsuz, sadece zararsız bir sarhoş olarak görünür. Hakikaten, mağrasına ve kıyafetinin korkunçluğuna rağmen sarhoş, lakırtıyı güç anlaması ve her an sızmaya müheyya bulunması ile, müthiş tehditler savuran ve bütün perde halkını yıldırان Tuzsuz Deli Bekir'den ayrılır.

Karagöz perdesinin en mühim erkânından olan Tuzsuz Deli Bekir'i bir başka yazıya bırakarak, oyunlara "taklit" olarak giren diğer tiplerden kısaca bahsedelim. Evvelâ yerlisi bulundukları mıntıkaların kıyafeti ve şivesi ile arzıendam eden dışarıklı Türk tipleri ile karşılaşırız. Bunlar, İstanbul'daki hemşerilerinin teamülen iştigal ettikleri zaanat ve mesleklerde çalışır görünürler. Böyle Kastamonu'lu

Ekseriya oduncu veya kileci, Kayserili pastırmacı, Rumelili pehlivan veya arabacı, Trabzon'lu kalaycı veya kayıkçı, Bolu'lu ahçı, Aydın'lı zeybek, Harput'lu ise bekçidir. Her birinin muayyen bir adı da vardır. Meselâ, Kastamonu'lu Himmet, Rumeli'li Mestanağa, Trabzon'lu Hayrettin olur. Bunlardan başka muhtelif oyunlara Arap, Arnavut, Acem, Yahudi, Ermeni, Rum ve tatlı su frengide çıkarılır. " Taklit" lerin her biri, oyunun mevzuu içinde kendi zihniyet ve karakteri ile görünüp kaybolur. Böylece muayyen hâdiseler karşısında muhtelif zihniyet ve karakterlerin ne tarzda davrandıkları, gayet realist bir uslûple canlandırılır.

Hasılı Karagöz perdesi, eski bir İstanbul mahallesinin dekoru için de, türlü tiplerin birbirleri ile karşılaştığı, vakalara karıştığı, birer sembol hâlinde ortaya atılan hakiki cemiyet meseleleri ile meşgul olduğu, tenkitlere ve hicve giriştiği, hayâli olduğu kadar da hakiki bir insanlık sahnesidir. Hayâl perdesine bu nazarla baktığımız takdirde, eski perde gazellerinin neden tasavvufi bir hüviyete büründüğünü daha iyi anlarız. Bu tasavvuf edası, daha ziyade, bir dünya ve hayat görüşünün sahneye uygun ifadesidir.

Psikolog Gözüyle - Tuzsuz Deli Bekir

Yeni Sabah, Nu. 3711, 21 Temmuz 1949

Tuzsuz Deli Bekir, hayâl perdesinin hem korkunç hem de gülünç bir zorbasıdır. Oyunların bir çoğunda en son olarak sahneye çıkar ve bütün dâvayı kendi usulü ile fasleder.

Eli kamalı, beli piştovludur. Ne zaman mahallenin düzeni bozulan, Tuzsuz'un nâra ile meydana çıktığını görürüz. İlk nazarda, onun gazabı, mahallede bir uygunsuzluk olunca, ırz ve nâmusa müteallik bir suç işlenince şahlanır gibidir. Yalova

Safası'nda bir aşiftenin peşine takılıp mesireye gitmek isteyen cemaati dağıtan, Hamam'da toplanan keyf ehlinin hakkından gelen odur. Kayık'da, Yazıcı'da ve Meyhane'de yine onun ahlâkî duygularla coşmasına şahit oluruz. Bilhassa Çivi Baskınında, Kanlı Nigâr'da Maldra'da Karagöz'e ve bütün mahalleliye ahlâk dersi verdiğini görürüz. Fakat bütün bu haller, Tuzsuz'un yalnız bir cephesinin hakikatidir. O, cephesi ile ahlâklı, insafî ve âdil görünür. Adetâ, atına binip diyar diyar pençeleyecek adaletsizlikler arayan efsanevi şövalyelere benzer. Fakat bu intiba, aldatıcıdır; çünkü onun adaletçiliği hiç de hasbî değildir. Zanpara alaylarını darmadağın ederek mahalleyi sükûna kavuşturan Tuzsuz, aynı zamanda kendi huzurunu da temin etmiş olur... Zira her oyunda mahalle halkını birbirine katan Nigârların, Salkım İncilerin, Rabiş'lerin Tuzsuz ile pek yakından alâkası vardır. Tuzsuz'un hasbi olarak sevab işlediği tek oyun, Orman'dır. Bu oyunda Tuzsuz, şehir dışında gelip geçeni soyan bir eşkıya çetesini çil yavrusu gibi dağıtır.

Esasen Tuzsuz'un kabadayılığı, perdede, pek mertce bir hareket, asilâne bir yiğitlik olarak tasvir edilmez. Tuzsuz'un narayı attıktan sonra övündüğü şeyler, tüyler ürpertici birer cinayettir. Meselâ bizzat kendi ana, babasını, komşusunu, komşusunun çocuğunu ilh. Kesmiş olmakla iftihar eder. Bu korkunç öğünmelerden sonra da, mahalle halkına müthiş tehditler savurur. Bu suretle Küşteri meydanındakileri sindirince istediği gibi harekete geçer. Herkesten hesap sorar ,fakat mazeret dinlemez,nihayet bütün cemaati dayakla huzurundan kovar. Görülüyor ki, Tuzsuz'un perde halkı üzerinde nüfuzu, tehdide ve zorbalığa dayanmaktadır.

Hakikaten, çoğluk bir elinde kama, öbüründe şarap sürahisi ile perdeye çıkan Tuzsuz, sarhoş mantığı ile birleşmiş şımarık bir zorbalığın timsalidir. Onun adaletçiliği de, hakka ve hakikate dayanmaz. Nitekim karşısında suçüstü yakalananların uydurdukları yalanlara kolayca kanar ve onlara sopa çekmekle iktifa eder. Herkes, bütün kabahati zavallı Karagöz'e yükletir. Tuzsuz'da, bu iftiranın aslı olup olmadığını araştırmadan, tütün kesesini istermiş gibi, Karagöz'den kellesini ister. Karagöz buna yanaşmayınca da, kendisi gibi bir yığitten böyle çürük bir kafanın nasıl olup esirgendiğini bir türlü anlayamaz. Karagöz'ün bu red cevabı, âdeta haysiyetine dokunur, ağlayacak gibi olur. Onun bu sitemlerinde, yok yere kelle uçuranların zâlim mantığını görmemek imkânsızdır. Mamafih Karagöz Tuzsuz'un en korkunç tehditleri karşısında bile hicivden vazgeçmeyen bir halk metaneti gösterir.

Tuzsuz tipinin son zamanlara gelinceye kadar birçok değişikliklere uğramış olduğu muhakkaktır. En eski Tuzsuz tasvirleri, kıyafet bakımından, tam bir yeniçeri

neferine benzer. Fakat zamanla bu kıyafette fanteziye kaçan birçok ilaveler yapılmıştır. Tuzsuz'un hangi devirde perdeye geçtiğine gelince, bunu kat'iyetle tayin etmeye imkân yoktur. Fakat Karagöz perdesi, her devirde, muasır şahsiyetleri tasvir hâline koyup oyuna sokacak kadar hayatiyet sahibidir. Nitekim Evliya Çelebi, kendi zamanında meşhur olan perde oyunlarını sayarken, Bekri Mustafa'nın da bir fasla mevzu olduğunu kaydeder. Bekri Mustafa ise, Evliya'nın muasırıdır. Bu bakımdan, Tuzsuz'un da, artık Yeniçeriler'in İstanbul sokaklarında alenen zorbalığa başladığı devirde, hakikî ve canlı bir tip olarak oyunlara katıldığını tahmin edebiliriz. Esasen Evliya Çelebi, Hamam oyununun mevzuunu şöyle anlatır: Gazi Boşnağın hamamı basıp Karagözü çırılçıplak sokağa atması. Keza o devirde, kadın hamamlarını basacak kadar gözü pek zorbaların bulunduğunu tarihi kayıtlardan çıkarmaktayız. İşte böyle bir zorbanın Tuzsuz Deli Bekir adı ile nihayet perdenin erkânı arasına karışmış olması, pek mümkündür.

Bu suretle, iptidada hakiki bir zorbanın karikatürü olan bu Tuzsuz tipi, zamanla sembolik bir mahiyet almış ve halk nazarında evvelâ Yeniçeri ocağı, sonra da bütün devlet otoritesini temsil etmiş olabilir. Yeniçeri ocağı kaldırılınca, oyunlarda Tuzsuz ananesi yine devam etmiş ve ancak Abdülhamid devrinde yerini bazen zeybeğe bırakmıştır.

Hakikaten Karagöz oyunlarının bir kısmında, Tuzsuz'un yerini Zeybeğin aldığını görürüz. Adetâ halk esprisi, modeli tarihe karışmış bulunan bu eski otorite sembolünü bir tarafa atıp yerine yepyeni ve gerçek bir tip koymak istemiştir. Böylece, İzmir- Aydın havalisinde menkıbeleri yabancı memleketlere kadar yayılan efeleri, perde geleneğine uygun bir otorite sembolü hâline getirmiştir.

Fakat Zeybek, Tuzsuz'dan karakter itibari ile hayli farklıdır. Zeybek, etrafındakileri müthiş övünmeler ve yarı korkunç, yarı gülünç tehditlerle değil, sadece dev gibi boy ile ürkütür. Zeybeğin nârası da yoktur. O, bütün hüküm ve nüfuzunu, yarı haydut ve yarı insaniyetperver şahsiyeti ile temin eder.

Karagöz seyretmiş olanlar bilirler ki, her oyunun sonunda perdeye gelen Hacivat'la Karagöz arasında hem kafiye, hem de dayaklı bir muhavere cereyan eder. Karagöz son silleyi yapıştırıp Hacivat'ı perde dışına koyduktan sonra, seyircilerden özür diler ve ertesi gece ne oynayacağını da bildirir. Fakat bu, Hacivat'ın Karagöz'den yediği tek dayak değildir. Karagöz oyunun başından sonuna kadar, eline fırsat geçtikçe Hacivat'ı pataklar. Zaten onun kızıp ta el kaldırmadığı kimse yok gibidir. Tiryakisinden, Beberuhi'sine, Arabından Acemine kadar herkes, Karagöz'ün sillesinden nasibini alır.

O, sarhoşu da, külhanbeyini de köteklemekten çekinmez. Hattâ kendi boyundan iki misli uzunluğunda olan, omuzu baltalı oduncu Himmet'e bile merdiven dayayıp tokatı atar. Fakat Karagöz'ün el kaldırmak şöyle dursun, önünde süt dökmüş kediye döndüğü tek adam, Tuzsuz'dur. Gerçi karşısında söylenir, taşı gedğine koyar, nükte yapmayı ihmal etmez ama, o iki yerinden mafsallı upuzun kolu hareketsiz kalır ve ıskırlağı da ta burnuna kadar iner.

Pek sıkıya gelemeyen ve kırk yıllık kafadarı Hacivat Çelebiyi bile tartaklamaktan geri durmayan Karagöz'ün bu müeddeb hâli, Tuzsuz'un ne yaman bir otoriteyi temsil ettiğini açıkça gösterir. Çünkü perdeye Padişah, Sadrazam, Vezir, Yeniçeri ağası çıkaramayan halk esprisi bütün devlet otoritesini Tuzsuz'un şahsında toplamıştır. Gerçi onu zalim olmakla, mantıksız olmakla, keyfi olmakla itham eder ve bu kusurlarını her vesileyle teşhir etmekten çekinmez. Fakat bütün tenkit ve hiciv kabiliyetine rağmen, Türk halkında devlet otoritesine karşı köklü ve sarsılmaz bir saygı vardır. En canı yanmışlar bile bu otoriteyi hakir ve zelil bir vaziyette görmek istemez. Bu, bütün memleketin ruhuna sinmiş bir milli ananedir. İşte halk ruhunun mâkesi olan Karagöz perdesi de, dostça alaya aldığı bu iktidar sembolüne dayak yedirtecek kadar ileri gitmez.

Bugün Karagöz, artık tarihe karışmış bulunuyor. Hiçbir kuvvet hattâ hiçbir mucize, onu artık mazinin karanlığından çekip yaşatamaz. Hayâl perdesi, ağır baskılar altında yaşayan bir cemiyetin fırsat bulunca içini boşaltıp ferahladığı bir imkânlar diyarı idi. Tasavvufi bir hüviyete büründüğü için de, elinde Şeyhislâm'ın fetvası vardı ve bu sayede yok olmaktan kurtulmuştu. Halk ruhu, cemiyet hayatında beğenmediği çarpık ve iğri bulduğu hadiseleri birer fasıl haline getirip perdeye çıkarıyor ve masum bir eğlence havası içinde, tenkit ve hiciv ile avunuyordu. Karagöz fasıllarının en parlak ve en canlı olduğu devir, cemiyet tazyikinin en şiddetli olduğu devirdir. Bu bakımdan denilebilir ki, fikir ve vicdan hürriyeti, içe tepilen duyguların bir san'at haline geldiği hayal perdesini ebediyen yımıştır. Karagöz'ü öldüren şey, ne tiyatro nede sinemadır. O, herkesin düşündüğünü serbestçe söyleyebildiği bir devirde, şemasını üflemek ve herkes gibi güneş ışığına çıkmak zorunda kalmıştır. Bir semboller alemi olan perdenin gerçek hayatta artık yeri yoktu. Hâdiselerin kılık değiştirerek birer fasıl ve şahısların da tebdili kifayet ederek birer tasvir hâline gelmesine lüzum kalmadığı içindir ki, zaman, Karagöz perdesini viran eylemiştir.

Psikolog Gözüyle - Toprak Ve Dil

Yeni Sabah, Nu. 3888, 08 Ocak 1950

Pariste çok zeki ve çok sevimli bir dostum var. İlk defa İstanbul'dan kalkarak bu şehre gelmiş. Geziyor, dolaşıyor herşeyi ve anlamağa çalışıyor. Ekseriya hayretler içinde kalıyor, bazen kızıyor, fakat her defasında nasıllar ve niçinlerle bulanık kafası, bizim memleketle yaptığı bir mukayese neticesinde, mütevekkil bir sukûnete kavuşuyor. Geçen gün yine karşılaştık. Bana yine dert manyağı başladı :

- Toprağa hasret kaldım diyordu. Hani yürüdüğünüz zaman, ayağınızın altında yumuşaklığını, cıvıklığını, yahut pütür pütür ufalandığınızı hissettiğiniz, elinize aldığınız zaman kuru yaprak ve ağaç kökü kokan pabucunuzu toz içinde bırakıp ayak izinizi bir başka yolcu geçinceye kadar saklayan toprak yok mu, işte ona hasretim. Halbuki, bizim memlekette ne kadar alışmışım. Saksımda toprak vardı. Arnavut kaldırımından bile mahrum, baştan başa topraktı. Atatürk bulvarında asfaltın bulunduğu ile yaya kaldırımı çizgisinden evlerin kapısına kadar boylu boyunca toprak uzanır. Tarihî âbidelerimizin bir çoğu toprağı başında taşır. Nice kubbenin kenarından, bol ve yağlı toprağa kök salıp gök yüzüne tırmanan, bacağım kalınlığında ağaçlar, birbirine kenetlenmiş sık çalılar görmüşümdür.
- Yazın hafif rüzgar çıkmaya görürsün, bir toprak yağmuru üzerinize çöker: kışın bir damla yağmur yağmasın, toprak, çamur halinde ta diz kapağınıza çıkar. Biz köyde duvarımızı topraktan yaparız, çatımıza toprak döşeriz. Nihayet, vakti gelince de kara toprağa uzanıveririz. İnsanın topraktan yaratıldığını ve yine toprak olduğunu, hiçbir şey, bizim memleket kadar riyazi bir katiyetle ispat edemez.

Halbuki burada toprak yok. Saatlerce şehri dolaştım, yan sokaklara saptım, parklara daldım. Toprak yok. Asfalt sokakların muşamba giymiş gibi bir hali var; parklarda mozayık; veya kum döşeli yollardan geçtim. Toprak görmedim. Caddelerin iki yanından ağaçlar, kutu şeytanı gibi, betonu içinden fırlamışlar gibi benziyor. Her birinin altında bir demir ızgara var. Şu son günlerde yaptıklarını döktüklerini görmesem çiçek fabrikalarında imal edildiğini sanacağım.

Peki buranın çocukları zıp zıp oynamak için nerede çukur kazarlar? Canı toprak isteyen gebe kadınlar, nereye başvurur? Tevekkeli değil, kârlı bir zenaat olmadığı için burada lostracılığa iltifat eden yok!

Dostum, daha da söylenecekti. Eleman elinden tuttum ve onu Paris toprağını seyretmeğe götürdüm. Hayır, şehir dışına çıkmadık, ormana girmedik. Yalnız, on adım

ötede, birkaç amelenin kablo tamir etmek için açtığı genişçe bir çukurun başına yürüdük. Çukur üç dört metre derinliğindeydi. Dostum, asfalt, kum ve taş tabakalarının ağırlığı ile toprak katına gözlerini dikti. Bu açık renk, kıyma makinesinden geçmiş gibi pütürsüz, tahin helvası kıvamında, acaip bir topraktı sanki üstünde taşıdığı insan emeğinin sikletile pelteleşmiş ve lüzumsuzluğuna kendide inanmış gibi sünepe bir hali var. Öyle ki amele, malası ile bu tuhaf nesneyi macun gibi sıvıyor, istediği yere oturtuyor ve toprak hiçbir yerinden bir döküntü veya patlak vermek sizin uysal uysal her kalıba giriyordu.

Sanki asıllarca, üzerine dökülenlerin ve sırtına yaslanan medeniyetin değerini anlamış ve, yine insan oğlunun gayreti sayesinde, mamul bir maddeye dönüşmüştü.

Bu toprak, serazatlığını bırakıp yerin dibine sığınmış, güneşin yaladığı sathı el emeğine terkedip karanlığın içine gömülmüş olan bu zavallı toprak, dostumun hasretini gideremedi.

Şimdi sözleştik. Baharı bekliyoruz, ortalık ısınınca, şehir dışına çıkıp toprak arayacağız.

Dostum dün yine öfkeli idi. Daha hal ve hatır sormaya bırakmadan, hemen içini dökmeye başladı:

- Şu Fransızlar, diyordu, akademisi âzası gibi konuşuyorlar. Küçücük bir unutkanlık, minicik bir geliş güzellik, ehemmiyetsiz bir mübalâtsizlik yapmağa gelmiyor. Ya söylediğinizi anlamamazlıktan gelip izabat istiyorlar. Mesela şimdi, buraya gelirken tütüncüye uğradım. Bizim memleket sigaraları uzaktan olsun andırdığı için bir paket Maryland istiyecek oldum. Tezgahın arkasındaki kadına:

--- Un, Maryland, deyiverdim. Kadın anlamamış gibi sordu:

--- Un paquet de Maryland. Tabi, evet demek zorunda kaldım. Kabahatim, sigara isterken paket kelimesini hazfetmekti. Ama nede olsa, kadının yine derdimi anlamaması lazımdı. Burada tek sigara satmak, adeti olmadığı için, benim "Bir Maryland" talebimden başka bir mana çıkamazdı. Memlekette hangi tütüncüye uğrayıp bir Sipahi Ocağı istesem, adam hiç tereddütsüz verir ve paket kelimesini yuttum diye izahat istemeğe kalkışmazdı. Burada yalnız tütüncü değil. Bizim oteldeki hizmetçi kadın, otobüsçüdeki bileetçi, polis memuru, lokanta garsonundan tutunuz da ilk mektep hocası, üniversite ve akademi âzasına varıncaya kadar her kes, söz söylerken gramerinden fonetiğine kadar, dilinin bütün kaidelerine hürmetle boyun eğiyor. Hiç birinde, konuşurken, adam sen decilikten eser yok. Kelime uydurmak, cümlelerin yapısını bozmak, telâffuzda fanteziye kaçmak kimsenin aklına gelmiyor. Sanki biraz

gevşek davranıp sürci lisan eyleseler, sözlerine gayrı menus kelimeler katıştırsalar dünya yerinden oynayacakmış, kıyamet kopacakmış gibi, daima dikkatli ve titiz bir halleri var.

Hükümetten mi korkuyorlar? Ne münasebet! Akedemiden mi çekiniyorlar? Ne münasebet! Yalnız belki asırlar boyunca gelip geçen nesillerin aşkla ve imanla işleyip bugün en kaypak düşünceleri en belirgin duyguların ifadeye muktedir bir hale getirmiş oldukları ana dillerine saygıları var. Sanki her biri, söz söylerken ilk saz şairlerinden Valery'sine kadar, bütün Fransız edebiyatının huzurunda imtihan verdiğini hissediyor.

Dostum, biraz düşünöce, hakikati görmüştü. Fakat ilk hamlede, kafasında bir öfke şişmeliğe birlikte peyda olan istifham çengeli bös bütün kaybolsun diye, kendisini koluma taktım ve milli bir kütüphanenin bir salonunda dört yüzüncü yıldönümü münasebet ile açılan "Defanse et illustration de la langue Française" sergisine götürdüm.

Psikolog Gözüyle - Kültür Ve Sokak

Yeni Sabah, Nu. 3895 15 Ocak 1950

Otobüsle Trocadéro'ya gidiyorum. Araba, bir türlü sonu gelmeyen Saint – Germain bulvarını nihayet bırakıp Seine boyunu takip ediyor. Alma köprüsünden sağ kıyıya geçiyoruz. Biletçimiz, adeta tüysüz denecek kadar genç bir delikanlı. Her halde, askerden yeni dönmüş olmalı. Ama neşeli mi, neşeli. Bir taraftan otobüsün dar koridorunda mekik gibi gidip geliyor, yolculara bilet kesiyor, her defasında tebessümle teşekkür ediyor, bir taraftan da herkesle şakalaşüyor, cami saçağındaki kumrular gibi birbirine fazla bulanlara Fransız mebuslarının toplandıkları Bourbon sarayını gösteriyor, çarşı dönüşü otobüse binmeğe çalışan yaşlı kadınların elinden erzak dolu filelerini alıp sevap işlerken, pahalılıktan nükte ile bahsediyor. Haslı şirin, cerbezeli, hoş sohbeti, ateş gibi bir delikanlı. Bir dakika boş durmuyor. Hep konuşuyor, otobüs halkını neşelendiriyor, fakat aynı zamanda gözünden hiçbir şey kaçmıyor.

Artık Trocadéro'ya yaklaşıyoruz.bizim biletçi, büsbütün bülbül kesiliyor ve otobüsün içinde, otokarlarla Amerikan turisti gezdiren rehberler gibi, yolculara Treocadéro'yu anlatıyor:

- Hanımlar, beyler, Trocadéro'ya geliyoruz. Sakın irkilmeyin, estetik duygularınız rencide olmasın. O eski , külostür, rokoko bozması saray çoktan yıkıldı, yerine modern mimarının bir şaheseri oturtuldu. Sadelik, ışıık ve vuzuhun bir mabedi var

şimdi. Hem yalnız mimari mi, bütün tarih, bütün dünya burnunuzun dibinde. Bahriye müzesi burada, Fransız abideleri burada, Chaillot tiyatrosu burada, Okuaryom burada, Bâbilin asma bahçeleri, Mareşal Foch'un heykeltıraşlığının en güzel eserleri burada, hazır ol vaziyette, sizi bekliyor!

Eğer yolculuğum burada bitmeseydi, şayet otobüs Trocadéro'da biraz daha dursaydı, eminim bizim biletçi, bize semtin tarihçesi ile birlikte mimari, heykeltraşlık ve Fransız zevki hakkında mükemmel bir konferans verecekti. Şimdi düşünüyorum, bu tüysüz delikanlı, Eiffel kulesinin tam karşısına lazer bir Hecin devesi gibi çöküp senelerce Fransız zevkini tahriş eden o eski sarayın yıkıldığı devirde, her halde iki karış boyunda bir yumurcak olacaktı. Sonra eski sarayım hatırasını esefle yâdeden yaşlı Fransızlar da eksik değildi.

Demek bizim biletçi, türlü zıt kanaatlerin çarpıştığı, birbirine çelme taktığı bir devirde, sırf eski fotoğrafları yeni bina ile mukayese ederek, kendi güzellik telâkkilerine uygun bir neticeye varmıştı.

Kendisi bir estetik hocası değildi, üniversiteden de şahadetnamesi yoktu, belki liseyi bile bitirmemişti. Fakat içinde yaşadığı cemiyetin havasına uyarak, insanlar, hadiseler ve eşyalar hakkında şahsi fikirlere sahip olmak itiyadını kazanmıştı. Tabîî bütün şahsî fikir ve kanaatler, mensup olduğu cemiyetin kültür damgasını taşıyordu.

Geçiyorum.

Dün akşam üstü, bizim ekmekçiye uğradım. Burada ekmeği, bizim bildiğimiz fırınlarda değil, pas tasından çukulatasına kadar, hamura ve tatlıya dair çeşitli maddelerin bulunduğu küçük ve tertemiz dükkanlarda satılıyor. İçerde o güne kadar gözüme hiç çarpmamış olan bir levha gördüm. Bu bir duvar ilânından, bizim memlekette emsaline her duvarda rastgeldiğimiz bir afişten ibaretti. Bir genç kız, koltuğunun altında ekmeği, gözlerini elindeki kitaba dikmiş. Afişin altında iki satırlık yazı:

Ekmekten soran, kitap!

Hediyeden de güzel şey kitap!

Unutmayalım, ekmekçi dükkanındayız ve ilân, nihayet, Fransız tabirler birliğinin bir reklam. Fakat ben reklam öyle bir yere asılmış ki, somununu alan herkesi, bir an olsun, düşündürüyor. Bu ilân, su üstünde yazılmış bir yazı değil, midenin ihtiyacına cevap veren bir tezgahın ihtiyacına cevap veren bir tezgahın arkasından, kafanın ihtiyacına cevap veren başka bir alemin ufku belirliyor. Quartier Lâtin'de dolaşırken kaç kere kahvelerde ceblerinden çıkardıkları kuru ekmeği kemirirken, gözlerini kitaptan

kaldırmayan gençler gördüm. Bazen bizim tramvayların rahmet okutacak kadar sıkışık ve mahşer gibi kalabalık olan metroda, kaç kere ceplerden ve çantalardan çıkarılan kitaplara vagonların seyyar bir okuma salonuna döndüğünü gördüm.

Bir aydanberi bütün Paris, Noele ve yılbaşına hazırlanıyor. Elbise, kadın çantası, koku, oyuncak satan dükkânlar hıncahınç. Fakat yalnız olanlar mı? Kitapları görseniz, hayret edersiniz. İğne atılsa yere düşmiyecek kadar kalabalık. Herkes koltuğunu kitapla dolduruyor. Hele, iki aydan beri birbirini peşi sıra verilen edebiyat mükâfatlarını kazanmaların eserleri, simit gibi satılıyor. Türlü isimler taşıyan lüks kağıtlara basılmış, içi nefis gravürler, pasteller veya sulu boyalarla dolu, harfleri ceylan gibi, binbir ihtimamla dizilip satışa çıkarılan fevkalade tabılar, bir anda tükeniyor.

Herkes memnun. Kitap anlalar, kitap satanlar, kitap yazarlar saadet içinde. Geçenlerde Goncourt mükafatını kazanan bir üniversite doçenti, tanesi bizim paramızda üç liraya satılan romanlardan, iki ay içinde , otuz bin lira kazanmış. Burada telif hakkı, garısaflı hasılatın yüzde onu ile yirmisi arasında hesaplandığına göre, kitabı basan taban eline en az üç yüz bin lira geçmiş olması lâzım.

İçinde Fransız mutfağının en nefis yemekleri yenen en meşhur lokantaların adına bakıyoruz: Panurgein koyunu! Tabiî Rabelais'yi hayır ile yâdediyorsunuz. Paul ile Virginie derhal Bernardin de Sain – Pierre'i içinizden selamlıyorsunuz. Champs – Elysees civarında bir dansingin adı Aiglon, Mantmortre'de bir kahvenin adı Cyrano.

Demek burada kültür, kütüphane rafından sokağa, çarşı pazara, halkın içinde karışmış, Paris ahalisi, taş kaidelerinden sökülüp eritilmiş olan edib, san'atkar ve âlim heykellerine pek yanmıyor. Çünkü bu yok olan heykelleri gönüllerinde yaşatmasını biliyorlar.

Psikolog Gözüyle - Sorbenne'da Pierre Loti İhtifalı

Yeni Sabah, Nu. 3909, 29 Ocak 1950

Pierre Loti'nin yüzüncü doğum yılı münasebeti ile 17 ocak salı akşamı Sorbonne'da ihtifâl yapılacağını gazetelerde okumuştuk.

Son güne kadar, herhangi bir tanıdık makam veya dosttan bir davetiye bekleyip de neticede ümidimiz boşa çıkınca, iki arkadaş kafa kafaya verdik ve tek çareyi Sorbonne'un kapıcısına müracaatta bulduk. Maksudumuz, nerden davetiye tedarik edebileceğimizi öğrenmekti.

Memlekette Cumhuriyet Bayramı merasimlerine davet edilmenin dahi, kanun ve protokol ahkâmına rağmen, yine bazı usul ve teşrifata tabi olduğunu bildiğimizden, devlet erkanının ve muhtelif akademilerin iştiraki ile Paris Üniversitesinin en muhteşem bir salonunda yapılacak olan böyle bir toplantı için davetiye bulmak meselesini zihnimizde hayli büyötmüştük. Meğer ne kadar yanılmışız.

Daha kapıcıya Pierre Loti ve ihtifâl kelimelerini söyler söylemez, bu sevimli ihtiyar, yazıhanesinin çekmecesinden iki bilet çıkarıp bizlere uzatıverdi. Doğrusu, hem şaşırdık, hem de biraz üzüntü ile karışık tuhaf bir sevinç duyduk. Davetiyeleri alıp teşekkür ettikten sonra, kalkıp gitmekten âdeta çekindik. Sanki adamcağızda herhangi bir uyanmış da bu kuruntusunu gidermek bize düşüyormuş gibi, lütfettiği davetiyelerin yabana gitmediğini izah etmek lüzumunu hissettik ve İstanbul Üniversitesinin Edebiyat Fakültesinde hoca olduğumuzu söyledik.

Hüviyetimizi bildirir bildirmez,ihtiyar kapıcının sevimli yüzü,geniş bir tebessümle büsbütün munis bir ifade aldı ve bize:

-O halde, dedi, size verdiğim tribün davetiyelerinden daha iyisine lâıksınız.

Lütfen yukarıdaki ihtifal komitesine müracaat buyurun.

Dediği gibi yaptık. Ve komiteye kim olduğunuzu söyleyince candan bir alâka ile karşılandık. Derhal elimizdeki tribün davetiyelerinin yerine, itibarlı zevata tahsis edilen balkonda yer gösterdiler. Ayak üstünde biraz konuştuk. Muhterem Reşit Saffet Atabinen'in hizmet ile İstanbulda tertip edilen konferans serisinden haberdar idiler. Bu hâdiseyi şükranla kaydettikten sonra, bu anma yılında daha neler yapmak tasavvurunda bulunduğumuzun sordular. Biz de kendilerine İstanbul Edebiyat Fakültesinin Pierre Loti ve Türkiye mevzu etrafında orijinal araştırmalardan mürekkep bir eser neşredeceğini haber verdik. Bu teşebbüsü, en tatlı bir müjde sevinci ile karşıladılar.

Nihayet, ihtifalin başlayacağı saatte, balkondaki yerlerimize gidip oturduk. Muazzam salon, dolmuştu. Bir köşeye seksen kişilik bir bahriye mızıkası toplanmış, bekliyordu. Tam karşımızda, Puvis de Chavanne'ın meşhur "Mukaddes Koru" tablosu altında, yerden biraz yüksek geniş bir ekstrada uzunca bir masa konmuş ve arkasında da koltuklar dizilmişti.Koltukların arkasında ise,bir manga kadar bahriye efradı, "Rahat !>> vaziyetinde ayakta duruyordu. Acaba ihtifal münasebetile salonda ne gibi değişiklikler var diye etrafına bakındı. Duvara asılmış iki demet Fransız bayrağından başka bir şey göremedim. Ekseriyetle totaliter memleketlerde adet olduğu üzere dev çapında portrelerden, sütundan sütuna gerilen bandrollerden, armalardan eser yoktu.

Bir an, solonun elektrikleri biraz daha canlanır gibi oldu, bahriye mızıkasında bir kımıldanma görüldü ve "Mukaddes Kuru" nun altındaki kapak açılarak, önde Reisi Cumhuriyet olmak üzere, ihtifal heyeti salona girdi. Tam o esnada mızıka Fransız milli marşını çalmağa başladığı için , salon dolduran üç bin kişi ayağa kalktı ve derin bir sükut içinde Marseillaise'i dinlendi.

Tahminimin aksine, Reisi Cumhuriyet, estradda kalmadı, aşağı indi ve ilk sıranın koltuklarından birine oturdu.

Kendisinin iki koltuk solunda da bizim sefir bulunuyordu. Tertip heyeti ise, ortalarında Maarif Nazırı Yvon Delbos olmak üzere, masanın arkasındaki koltuklara oturdular. Saate baktım, dokuzu on geçiyordu. Tertip heyetinin en genç uzvu toplantıyı açtı ve Pierre Loti'yi sevenler cemiyetinin icraatından bahsettikten ve bu ihtifalin hazırlanmasında emeği geçenlere şükranlarını sunduktan sonra, sözü kalem erbabı cemiyeti reisi Femand Gregh'e bıraktı.

Bu ihtiyar şairi, Goncourt Akademisi azasından Gérard Bauer hazırlayıp yine aynı akademiye mensup Ph. Hériot'un okuduğu bir nutuk takip etti. Daha sonra Fransız Akademisi âzasından Clande Farrere ile Maarif Nazırı Yvon Delbos'un hitabelerini dinledik. Saate baktım, ihtifalin nutuk ve hitabe faslı, ancak bir saat sürmüştü.

Toplantı bundan sonraki kısmında, Pierre Loti'nin muhtelif eserlerinden seçilmiş parçalarla Bröntanya halk dansları Basque şarkı ve oyunlar, Tahiti rakısları ve bahriye mızıkasının çalacağı havalar vardı. Herkese on yedi yaşında bir delikanlı intibamı veren genç bir aktör, şairin "Bir çoğu romanı"ndan bir parça okudu. Pierre Lotinin daha pek küçük yaşta nasıl bahriyeye intisap etmek arasına kapıldığını anlatan bu parçanın bir genç heyecan ile adeta yaşanır gibi okunması bütün salondakileri iliklerine kadar titretti.

Bunu müteakip, siyah yelek ve dar pantolonlu Bröton delikanlılar ile dantela hotozlu genç kızların elele verip oynadıkları Brötanya halk dansları seyrettik. Gayda ve zurna refakat ile yapılan bu danslar bana ekmeğini onlar gibi denizden kazanan Karadeniz uşaklarının rakıslarını hatırlattı. Aynı diri, canlı ve çevik ayak hareketleri, aynı kıvrak pozlar. Aynı köpüklü ve tuzlu suyun muhtelif iklimlerde yaşayan insanların ruhunu nasıl bir dalga ritmi içinde çoşturduğunu görünce insanoğlunun her yerde aynı heyecanı duyduğunu bir kere daha anladım.

Comédie-Française aktörlerinden Maurice Escande içli bir eda ve asil bir sanatla okuduğu parçaları müteakip sahneye,beyaz pantolon ve gömlekli,başlarında kırmızı veya koyu mavi bereleriyle,Basque delikanlıları ve yine önlüklü genç kızlar çıktı.Bunlar evvelâ Basque dilinde halk şarkıları söylediler,sonra da,bir elile davul ve öbür elile de

fifre çalan bir arkadaşlarının tutturduğu havaya uyarak, mahallî oyunlarını oynadılar. Dikkat ettim, bu Basque dansları, bizim karşılıklı parmakları şakırdatarak oynanan çiftetellimizi andırıyordu. Hattâ dahası var. Delikanlılarla genç kızlar raksederken

Koro heyeti arasında naralar bile ve işin tuhafı, buna bizim gibi seyire iler arasında katılmış bir Basque'in bu muhteşem salonda coşarak attığı uzun bir nara cevap verdi.

Nihayet sahneye gitar çalan üç delikanlı ile bellerine sazdan birer etek giymiş, saçları perişan esmer tenli iki genç kızdan müteşekkil Tahitililer çıktı. Genç kızlar Tahiti gitarasının ezik ve şehvi nağmelerine uyarak, el, omuz ve kalçaları en baygın hareketlerden en çılgın titreyişlere kadar götüren o meşhur ada danslarına başladılar. İhtifal sona erdiği zaman saat on biri yirmi geçiyordu. Salon sürekli alkışlarla inledi ve halk salonun muhtelif kapılarından ağır ağır dışarıya süzüldü.

Sevgili okuyucularım size bu yazımda yalnız gördüklerimi anlatmakla iktifa ettim. Bugün aziz hatırasına sadakatle bağlı kalanların himmet ile Sorbonne'un vakur havası içinde bir Fransız Edibinin nasıl anıldığını göstermek istedim. Bir başka yazımda bu iktifalin bende uyandırdığı intibalardan ve bazı mukayeseler sonunda vardığım neticelerden bahsedeyim.

Psikolog Gözüyle - İhtifalde Ölçü

Yeni Sabah, Nu. 3913, 2 Şubat 1950

Geçenlerde Pariste yapılan Pierre Loti ihtifalini sevgili okuyucularına anlatmıştım. Bugün diğer müşadelerime de dayanarak Fransızların kendi büyüklerini anma tarzından bahsetmek istiyorum. Evvela şunu arzedeyim ki, Fransa mazinin hal içinde canlı olarak yaşadığı nadir memleketlerden biridir. Fransız medeniyet ve kültürüne hizmet hafızada minnet ve sevgi ile yaşadığı görülür. İlim edebiyat ve şan'atte kültür hazinesine çamsakızı çoban armağanı kabilinden de olsa kendi cevherinden bir şeyler hediye etmiş olan her fert, fırsat düştükçe, takdir ve tebci ile anılır. Her hatıranın etrafında o hatırayı ebediyen yaşatmak isteyenlerin nasıl bir hürmet ve muhabbet halesi yarattıklarını görmek için Paris'in her semtinde vakit kurulan sergilere yapılan toplantılara verilen konferanslara ve neşredilen eserlere bir göz atmak kafidir.

Yalnız bu anma faaliyetinde her şeyden evle insan ruhunun alaka zenbereklerini hazım kabiliyetini ve idrakini göz önünde tutuyorlar. İlim edebiyat ve san'atte devir açmış dahi olarak tanınmış olan büyüklerini anarken onlara ihtifaller tertip ederken ölçüyü kaçırmamağa ve halkı baktıracağı herhangi bir gayretkeşliğe düşmemeğe dikkat ediyorlar.

Zaten bugün yalnız eseri ve hatırası kalmış her büyük ismin etrafında o eser ve hatırayı ismin etrafında o eser ve hatırayı yaşatmak emel ile toplanmış bir kitle var. Bir takım kadirşinas insanlar herhangi bir kar ve menfaat düşünmeksizin sırf duydukları hayranlığı başkaları paylaşmak gayesi ile lafı varlığı çoktan göçmüş olan hatırasını bayrak yapan bir cemiyet veya birlik kuruyorlar. Bu cemiyet veya birlik o büyük ismi ve eserini milli hafızada daima bir programla faaliyete geçiriyor.

Edip, sanatkar ve alimlerin ikamet etmiş oldukları evlerin hatıralarla dolu birer müze haline getirilmesinde onların en ziyade hoşlandıkları veya ilham aldıkları yerlere ziyaretler tertibinde Paris'te bulvar veya ilham aldıkları Paris'te veya doğdukları şehirlerde meydan veya bulvar veya sokaklara adlarının verilmesinde namlarına türlü mükafatlar tesisinde heykellerinin dikilmesinde ilk teşebbüs yine bu cemiyet veya birliklerden geliyor.

Nihayet yıldönümü ihtifallerini de yine onlar tertip ediyorlar. Fakat her sene ahaliyi toplayıp pek az değişiklikle aynı şeyi tekrarlamaktansa ekseriyetle doğum tarihinden yüz ve ölün tarihinden de 10, 25 ,50, 100 ilh. Sene fasıla ile tertip ettikleri ihtifallerin iştirak edenlerde tam manası ile hayranlık uyandıracak kadar cazip ufuk, açıcı ve gönül doyurucu olmasını istiyorlar. Bu ihtifal yıllarında toplantılarla birlikte matbuatta ve radyoda neşriyat yapmağa sergi kurmağa ve eser neşretmeğe ehemmiyet veriyorlar.

Anma toplantılarda ise nutuk ve konferansın temsil müzik ve dansı gölgede bırakmamasına dikkat ediyorlar. Yıldönümü kutlanan şahsiyet bir edip ise geniş bir salona toplandıkları halkın karşısına edebiyat dersi veren harcı alem kanaatli bir hoca sıfat ile değil, o şahsiyetin orijinal olduğu cazip bir portresini çizen ve söylediğini dinletmesini bilen bir hatip sıfat ile çıkıyorlar. Söz söylüyenler akordu bozuk bir sesle hançerelerinden bir takım histerik hırıltılar ve boğuk sayhalar çıkaran babaları tutmuş gibi eli ayağı titreyen gözleri dönmüş etrafında tükruk saçan ve jesti söz ile ayarlı sözü ise hakikat ve mantika uygun sakın ise hakikat ve vakur, zeki ve hassas aynı zamanda tabil ve mütevazi birer insan olarak meramlarını anlatıyorlar. Şimdiye kadar gördüğüm hiçbir ihtifalde hiç biyat bakımından değerli mektuplarının bulup neşrediyor. Şimdiye

kadar gördüğüm hiçbir ihtifalde, hiçbir hatibin söz ile veya ses ile akliselimden kıl kadar veya sapmağa niyet ettiğine şahit olmadım. Keza bu kabil hiçbir toplantıda, bol keseden bahsedilmiş sıfatların ince bir tahlil ve pir aşkına bezledilmiş iltifatların realite yerine geçtiğini görmedim. Cesar'ın hakkını Cesar'e vermeği ihlal etmeyenler, Allahın hakkını da mahfuz tutmasını biliyorlar. Sanki bütün hükümlerini, hakikati ve halkı gücendirmemek için insafın ve akliselimin hassas terazisine vurduktan sonra ortaya koyuyorlar.

Sonra kısa söz söylemekten de çekinmiyorlar. Nitekim Pierre Loti ihtifalinde beş hatibin nutku bir saatin içine sığmıştı. Bununla beraber sözün bu kadar kadrosunu şahsi hatıra ve müşahedelerle süslemesini de biliyorlar. Bu sebeptendir ki bu gibi ihtifallerde hakikaten söylenecek sözü olan kimseler konuşuyor diğerleri ise sadece susmakla iktifa ediyor. Hiçbir mevki ve hiçbir makam sahibine söylenecek sözü olmadığı halde vermiyor. Böyle bir mecburiyet ne mevki ve makam sahibinin aklından geçmiyor ne de böyle toplantılarda bulunanlar bunu kendilerinden rica ediyorlar.

İhtifallerde söz söyleyenlerde aranılan tek meziyet selahiyetten ibret olduğu gibi manzum veya mensür parçalar okuyacakların da tam bir inşaat mütahasssını olmaları isteniyor. Bunun içindir ki karşınıza herhangi bir heveskarın çıkıp ağır aksak veya dolu dizgin bir makamla acayip tavırlar takınarak şiir okuduğunu göremezsiniz. Bu suretle de dinleyicilerin zevki selimi anlayışsızlığın veya beceriksizliğin tasallütundan kurtulmuş oluyor.

Münevver Fransız muhitlerindeki anma merasimlerinde tertip heyetlerinin büyük bir titizlikle tatbik ettikleri usullerden bir kaçınca kısaca temas etmekle hakikate ve ölçüye olan hayranlığımın bana ilham ettiğim bir vazifeyi yaptığımı inanmış bulunuyorum.

Psikolog Gözüyle - Çocuğa Dair

Yeni Sabah, Nu. 3919, 8 Şubat 1950

Bizim gurbetse de dostum yüreği ne zaman hasreti çökse ya bana uğrar yahut Paristen uzaklaşıp şöyle tek başına dağ, bayır dolaşmak ister. Fakat bu günlerde havalar pek ayas gittiğinden şehir dışına çıkmağı gözüne yediremiyor gelip benimle çene çalmayı tercih ediyor. Dün hiç beklemediğim bir saatte, öğle vaktine doğru sökün etti. Bana :

- Lüksemburg bahçesinden geliyorum, dedi. Sabahleyin içine bir gariplik çöktü de yapraksız da olsa şöyle birkaç ağaç ayaz da olsa şöyle kuytu bir köşe göreyim dedim ve bahçeye girdim. Kum döşeli yollar nemliydi, ağaçların tepesinde bakınca gözü bile kamaştırmayan kıpkırmızı bir güneş, ipini koparmış bir uçurtma gibi asılı kalmıştı. (Dostum,arada sırada şairene tasvirler yapmasını da biliribilir ama bu marifetini alay etmeyeyim diye pek sık göstermez.)hasılı sözüm ona bir güneş. Nasreddin hocanın kazan altına koyduğu mum kabilinden hiçbir tarafı ısıtmıyor.

Parmaklıkları kapıdan girerken, bu havada her halde içerde kimseler yoktur, diyordum. Meğer ne kadar yanılmışım. Koca bahçe, ağzına kadar çocuk dolu. Boy boy, renk renk, biçim biçim, dizi dizi çocuk. Çember çeviren mi istersin havuzda yelkenli yüzdürenmi arabasında sırtüstü yatıp etrafında uçuşan serçelere gülümseyen mi? Anneler, ablalar ve dadılar tahta sıraların veya demir iskemlelerin üstünde yün örüyorlardı. Hatta içinde altışar aylık ikiz yavru yatan bir çocuk arabası güneşe çevirdikten sonra tahta sıraya yan gelip oturan ve elindeki kitabı okuyan tanıdık bir üniversite talebesine bile rastgeldim.

- Hayrola, dedim, bunlar senin mi?
- Ne münasebet ! dedi. Güneşli havalarda ücreti mukabilinde dadılık ederim. Bu gördüğün ikizler, bizim mahallede oturan genç bir karıkocanın beş ve altı numaralı yavrusudur. Kadın, ev işleri ile ve öteki çocuklarla uğraşmaktan, bunlara hava aldırmağa vakit bulamıyor. Yağmursuz günlerde bana haber gönderiyor. Ben de bir iki saat bahçede, güneş peşinde, araba sürüyorum ve Allaha şükür, gündeliği dorultuyorum.

Ben, bir zamanlar İstanbulda ilk mektep mezunlarına toplu olarak şehadetname dağıttıkları o yorucu ve bayıltıcı günler müstesna bu kadar çok çocuğu bir arada hiç görmemiştim. Bir de memlekette iken Fransızlar çocuk sevmez, Fransada aile hayatı yoktur, nüfusun ekseriyetini bu dünyadan göçüp gitmemek için ayak direyen ihtiyarlar teşkil eder kabilinden ne rivayetler teşkil işitmemiştik ! Bu masalları anlatanlar gelsinler de saat 11 sularında yiyecek satan dükkanların önünde katar halinde duran çocuk arabalarını görsünler.

Dostum bu mevzuda kim bilir daha neler anlatacaktı. Hemen sözünü kestim.

O rivayetler vakti ile hiç de uy durma değildi. Hakikaten ikinci cihan harbinin arifesine kadar büyük şehirlerde oldukça hele büyük şehirlerde oldukça nadir rastgelinir bir mahluktu. Her normal memleketin yaşa göre nüfus dağılımı kaidesini çocukların ve gençlerin teşkil ettiği bir mahrutu andırırken Fransada bu mahrut tepetaklak olmuştu

demiyeyim ama her halde soba borusu gibi bir üstüvaneye dönmüştü..Hiç kimse,çocuk sahibi olmak ve çocuk büyütmek külfetini gözüne almıyordu. Memleket bolluk içinde idi müstemlekelerden oluk gibi altın akıyordu. Nihayet işçiye ihtiyaç olunca Polonya'dan, İtalya'dan, hatta gelip ağır ve zahmetli işlerde çalışıyorlardı. Böylece Fransa'nın nüfusu bundan 10 – 12 sene evveline kadar Napoleon devrindeki rakamı pek az ama pek az geçmişti. Halbuki bu müddet zarfında Fransızların komşuları İngilizler, İtalyanlar ve bilhassa Almanlar alabildiğine çoğalmış bulunuyorlardı. Bu Fransa için büyük bir tehlike idi. Fazlasını müstemlekelerine aktarma edemeyen milletler etrafında hayat sahası hayli seyrek olan Fransaya yükleneceklerdi.

İşte Fransa'yı idare endenler bu mukadder akıbeti pek iyi takdir ettikleri için tehlikeye ancak nüfusça kuvvetli bir memleket olmakla karşı konulabileceğini düşündüler ve derhal icap ed en tedbirleri aldılar. Çıkarılan konular ve kurulan teşkilat sayesinde devlet memleket çocuklarının hakiki babası oldu. Bu gün Fransa'nın her hangi bir köşesinde bir çocuk doğdu mu bütün hükümet mekanizması harekete geliyor doğumu anneye veya yavrusuna lazım gelen bütün ihtimamları kendi üzerine alıyor. Çocuğu olanlara memur işçi çiftçi kim olursa olsun hiç te azımsanmayacak bir aylık bağlanıyor ve bu aylık çocuk sayısı arttıkça daha da yükseliyor. Geçenlerde üç çocuk babası olan genç bir Fransız dostum karısının kazanç getiren bir işte çalışmaması ve üç evladı olması sebebi ile devletten aldığı tazminatın normal maaşına denk geldiğini söylüyordu.

Yalnız bu kadarda değil. Üç çocuk sahibi olanlar,hatta münakale vasıtalarında,hatta mağazalarda azami tenzilatından istifade ediyorlar.Sağlık ve sosyal muavenet nezareti,en hücre köylere varıncaya kadar,her yerde çocukları sık sık muayeneden geçiren,onların hayat şartları ve muhitleriyle yakından ve daima alakadar olan ekipler bulunduruyor.Zafiyet istinadında olanları derhal meccani prevantoryumlara,hastaları hastanelere veya sanatoryumlara sevk ediyorlar.

Yine geçenler alaydan pek hoşlanan bir profesör dostum burada çok çocuk sahibi olmak ve onları yetiştirmek karlı bir meslektir. Hatta öyle genç evliler varki arka arkaya beş altı çocuk sahibi oldular mı sadece devletten aldıkları tazminatla hiçbir iş yapmadan gül gibi geçiniyorlar. İşte en az on yıldan beri tatbik edilen bu sistem sayesinde nu gün Fransız nüfusunun yaşa göre dağılımı kaidesi hayli yayvan bir mahrut haline gelmiş bulunuyor;

Dostumun bakışlarından bu izahatla pek tatmin edilmediğini hisseder gibi oldum fakat ısrar etmedim. Öğle yemeği zamanı gelmişti. Birlikte evden çıkıp lokantanın

yolunu tuttuk. Saat yarım sularında idi. Tenha bir sokaktan geçiyorduk. Tam o sırada bisikletli bir polis memuru yıldırım sür'atle yanımıza geldi ve durdu . Doğrusu şaşırmadık, şöyle içimizden korkuya benzer bir şeyler geçmedi dersek yalan söylemiş oluruz. Polis bisikletinden indi sopasını eline aldı ve sokağın tam ortasında put gibi durdu. Biz merakla etrafımıza bakınırken yolun üstündeki yazıyı okuyunca işi anladık. Bisikletini duvara dayayıp yolun geçmesi ihtimal dahilinde olan otomobillerden çocukları korumaktı .

Bu manzara karşısında dostumun yüzüne baktım. Gözleri bulanmıştı. Herhalde bizim memlekette yangın yerlerinde ve köprü altında Allah'ım , siyanetine terkedilmiş zavallı yavruları düşünüyordu.

Psikolog Gözüyle - Canımı Kurtardın!

Yeni Sabah, Nu. 3923, 12 Şubat 1950

Varietes tiyatrosunda seyrettiğim piyes tam bir bulvar piyesi idi Saint – Martin bulvarından Opera meydanına kadar uzanan geniş cadde boyunca sağlı sollu hatta yan sokaklara bile sokulmuş müşteri bekleyen tiyatrolar teşbih de hata olmazsa bizim eski tuluat sahnelerini andırıyor. Bu küçük, derli toplu ekseriya dört kat loca ve balkonu olan çoğu kırmızı kadife kaplı koltukları bol yaldızlı alçı kabartmaları ve daracık foyerleri ile kuş kafesi oynanır. Halk buralara hoşça vakit geçirmek için gelir ve hakikaten de pek keyifli birkaç saat geçirir. Bulvar tiyatrolarının hususiyeti de budur. Daima neşeli ve eğlenceli piyesler oynarlar taklide cümbüşlü vaziyetlere espriye bazen de oldukça keskin tiyatroyu bir eğlence hane sayan kimseleri memnun ederler.

Hiç şüphe yok, zaten muasır Fransız tiyatrosunu temsil etmek iddiasında bulunmayana bu sahneleri hor görmek kimsenin aklına gelmez. Bu günün tiyatro cereyanları hakkında bir fikir edinmek isteyenler modern piyesleri ve sahne tekniği hakiki sanatkarları ve yeni dekor tarzını görmeği merak edenler elbette nerelere gitmek lazım geldiğini bilirler. Fakat işin tuhafı mesela Edouard VII tiyatrosun da oynanmakta olan Arzu Nam Tramvay gibi avant gadre veyahut Louis Jouvent'nin yeni bir anlayış ile oynamağa başladı Tartuffe gibi klasik piyeslerden zevk alanlar bile arada sırada bulvar tiyatrolarına uğrayıp o ezeli karıkoca ve aşık hikayelerine gönül eğlendirmekten hoşlanırlar. Fransızlar ananelerine pek bağlı bir millettir. Hiç umulmadık yepyeni hatta acayıp sanat hamlelerinden çekinmedikleri halde babalarının ve büyük babalarının vakti ile hoşuna gitmiş ve zamanla kalıplaşmış bir tarzda iltifatlarını esirgemezler. Nitekim

Sacha Guitry'nin Varietese'de bir hayli zamandan beri oynamakta olduğu Canımı Kırtardın ! adlı tiyatroyu hıncahınç dolu buldum. Yerime oturup saat dokuzda açılacağı ilanlarda vaat edilen perdeye ve sonra da saatine baktım. Saat dokuzdu fakat perdede hiç açılma alameti yoktu. Nihayet bütün Paris tiyatrolarında adet olduğu üzere ilan edilen vakitten bir çeyrek saat sonra oyun başladı.

Sacha'nın bizzat kaleme alıp Fernandel ile birlikte oynadığı bu piyesin mevzuu hayret edilecek kadar basit.

Bulvar tiyatrosunun mahiyetini ve ananesini bilmeyenler bu kadar yufka bir mevzudan nasıl olup ta bir piyes çıkarıldığına şaşarlar ve şaşmakta da haklıdırlar. Anlatayım da siz hükmünüzü veriniz. Gün görmüş ve nihayet isanlardan benzemiş yaşlı ve zengin bir baron konağın da uşak ve hizmetçiler ile birlikte münzeviyane yaşamaktadır. Komşusu ve vakti ile sevgilisi olan dul bir kontesi ziyaret teklifini bile reddeder. O sırada kendisinden iş istemeğe gelen çapaçul kıyafetli serseriye (Fernandel)para vererek kapıdan defetmek ister. Fakat serseri kendisine uşakla gönderilen ve gittikçe de miktarı artan paraya bir türlü el sürmeğe yanaşmaz. Baron bir müddet sonra sokağa çıkar bir araba kazasına uğrar ve ayağından hafifçe yaralı olarak evine getirilir. Kaza o sırada peyda olarak beygirin gemini yakalayan bir adamın fedakârlığı sayesinde hafif atlatılmıştır. Baron kurtarıcısının az evvel kendisinden iş isteyen, fakat sadaka kabilinden verilen parayı kabul etmeyen serseri olduğunu öğrenir ve insanlara karşı beslediği unutarak herkese tam bir anlayış ve coşkun bir sevgi ile muamele etmeğe başlar. Serseri eve alınır sırtına baronun elbiseleri giydirilir. Bu arada baron kendisine bakan hastabakıcı kıza da aşık olur. Fakat bu hal vasiyet nameden bir şeyler hoşuna gitmez. Baronu gerek kontesin gerek hastabakıcının elinden kurtarmak üzere türlü tedbirler alınır.

Neticede serseri sırf barondan uzaklaştırmak maksadı ile kontese aşık rolünü oynar ve muvaffak da olur. Bunu bir tesadüfle öğrenen baron hastabakıcınınınsa meşhur bir doktorun karısı olduğunu haber alır. Mini mini bir kazanın yarattığıheyecanlı inzivasından çıkarak insanları sevmeği deneyen zavallı yaşlı baron sonunda tekrar eski haline dönmek mecburiyetinde kalır bu sabun köpüğündense hafif mevzuu Sacha gerek kendisini gerek Fernandel'i bir kat daha belirtip seyircilere adeta göz dağı vermek arzu sile işlemiş piyesini bazen pek güzel buluşlarla ve ince esprilerle doldurmuştur. Evinden getirdiği nadide halılar, muhteşem Venedik aynaları ve emsalsiz eşya ile süslenen sahnede ilk perde Sachanın telefonla muhaveresi ve kapıya asılan serseriye tatlılıkla defetme teşebbüsü ile geçer. Sacha bu perdede seyircilere yüzünü, jestlerini,

konusmasını, bir ucu tespih gibi püsküllü sigara tabakasını kolluklarını nüktesini ve hicvini doyasıya temasa ettirir. Üçüncü perde ise Fernandel'e tahsis edilmiştir.

O da beyaz perdenin daha önden bize ezberlettiği Marsilya şivesini iri dişlerini meydana çıkaran geniş tebessümünü gözlerini fal taşına döndüren korku mimiklerini ve yanpiri yürüyüşü defalarca tekrarlayarak seyircilerin teveccühünü kazanmağa gayret eder. Sachanın genç karısı Lala Marconi de Orta Avrupa kokan Fransızcası levend endamı ve kırmızı kadifeden daracık elbisesile alkış toplamağa çalışır. Bu meydanda hizmetçi kadın, uşak, aşçıbaşı veya geçkin kontes rollerini oynayan sanat karlar da göstermeğe fırsat ararlar ve oyun hoşça vakit geçirmiş bir seyirci kalabalığının nazik alkışları arasında sona erer.

Fakat emin olunuz dönüşte hiç kimse piyesten bahsetmeği bu Karakulak mütelea yürütmeği veya dinlediği nokteleri hatırlamağa çalışmağı aklına getirmez. Çünkü zaten herkes Bulvar tiyatrosunun ne olduğunu bildiği için ne piyesten ne de oyun tarzından hayal sukutuna uğramış veya hayranlıklar içinde kalmıştır. Perde aralarında salonda dolaşan satıcı kadından aldıkları şekerleme ve dondurmaları afiyetle evlerine döndükleri zaman gördüklerini ve işittiklerini tamamilen unutacaklardır, kafalarında vakit vakit tatmış oldukları kahkahaların hatırasından başka hiçbir şey kalmayacaktır. Asıl gaflet Bulvar tiyatrolarında bu çeşit piyesleri seyredip de bu günkü Fransız tiyatrosu ve sahne tekniği hakkında fikir edindiklerini zanneden safdillerin halidir. Paris'in sayısı altmışa varan sahne aleminde Bulvar tiyatrosu hiç de modern Fransız tiyatrosunu temsil edecek kadar mühim bir yer tutmaz. Bu tip tiyatrolar şehrin müzik-hol kabare veya sirk faaliyeti gibi daha ziyade şirin fakat hafif birer eğlence yeridir. Sacha'nın Canımı Kurtardın ! piyesi de ancak bu bakımdan bir mana ya değer kazanır.

Psikolog Gözüyle - Acı Şeyler!

Yeni Sabah, Nu. 3927, 16 Şubat 1950

Gurbettede dostumla birlikte ne zaman üniversite mahallesine gitsek ne zaman sor bonne'e bağlı enstitülerin önünden geçsek yahut ne zaman sergi müsamere ve konferans ilanlarına bir göz atsak, içimiz sızlar gözümüz dolar ve baş başa verip dertleşiriz.

Üniversite mahallesi hemen şehrin dışındadır. Beyazide göre Edirne kapı veya yedi kule neyse Paris'te muhtelif fakülte ve mekteplerin toplu olarak bulunduğu Latin mahallesine göre talebe yurtlarının toplandığı Jourdan da odur. Kilometreye bu mesafe

pek sık işleyen metro ve civardan geçen bir sürü otobüs sayesinde komşu kapısına döner. Geniş bahçeler arasında vakur bir güzellik içinde yükselen ve her biri talebesini barındırdığı milletin mimari dehasını tecelli ettiren bu bina manzumesini bir başka yazımda etraflıca anlatmağa çalışacağım. Bugün üzerinde durmak istediğim nokta şu olacak. Bir asırdan faza bir zamandan beri Fransa'ya ve hasetsen Paris'e talebe göndeririz.

Her sene, yüzlerce gencimiz, bu büyük şehrin muhtelif ilim müesseselerinde çalışır. Bir gün Fransız hükümeti talebe için bir üniversite mahallesi kurmağa karar verir havası ve güneşi bol bir semtte geniş bir arsalar tedarik eder ve her devlet başvurarak üzerinde kendi talebesi için bir bina kurmak şartile bu arsalardan bir tanesini hibe edeceğini bildirir. Amerikan Birleşik Devletlerinden Monako prensliğine kadar her devlet Fransızların bu kibar hareketi karşısında minnetle ve tehalükle faaliyete geçer ve kendisine gösterilen arsaya milli mimarisinin en güzel bir nümunesini inşa ettirir. Böylece üniversite mahallesinde İngiliz Amerikan, Norveç, Yunan, ilh. Talebe yurtları yükselir. Tabii bu meyan bize de müracaat edilir ve arsa gösterilir.

Hikayenin bundan sonraki safhası, benim için karanlıkta kalıyor. Şu son harpten evvel inşaatın gayet ucuza mal olduğu Paris'te, neden bedava arasa üzerine bit Türk talebe yurdu kuramamışız, bilmiyorum. Bu gün kime başvurumsa bu hususta tatmin edici bir cevap alamadım. Her halde bunun gizli ve ya aşık makul ve veya saçma bir sebebi olacak. Fakat sebep veya bahane ne olursa olsun neticede üniversite mahallesinde bir Türk talebe yurdu inşa edilmez. O muazzam mahalleye girersiniz, içiniz açılır her milletin özene benzene yarattığı bu sanat ve kültür eserlerinin mütevazı de olsa o canım oyma saçaklı asil pencereli vakur kapılı bir Türk talebe yurdu görmek istersiniz.

Çeşit çeşit mimari üslupları arasında kendi mimarinizin bir numunesini her biri bir milli kültürün sefarethanesi olan bu canlı abideler arasında kendi öz kültürünüzün ocağını her biri dostluk ve kardeşlik yuvası ve bir vatan köşesi olan bu binalar arasında kendi memleketinizin sesini duyacağınız, kokusunu hissedeceğiniz sıcaklığı ile gönlünüzü ısıtacağınız bir mekan bulmak istersiniz. Fakat böyle bir ocak böyle bir köşe böyle bir mekan yoktur. Fransızları bir tarafa bıraksak bile bugün bu mahallede yaşayan ve yarın yurtlarına dönüp memleketlerinin fikir, siyaset, iktisat, ilh, sahalarında faaliyete geçecek olan binlerce ve binlerce hakkında en küçük bir fikir edinmek fırsatını bulmadan tahsillerini tamamlar ve vatanlarına dönerler.

Hakikaten gurbettede dostumla beraber ne zaman yolumuz üniversite mahallesine düşse utançtan yüzümüz kızarır ve izdiraptan içimiz burkudur. Latin mahallesine döneriz sokak içlerinde bazen muhteşem bazen da pek mütevazi binalara yerleşmiş türlü enstitüler görürüz. İşte mesela Gay - Lussac sokağındaki İspanyol tetkikleri enstitüsü. Küçük fakat zarif ve tertemiz bir bina. Cephesi İspanyol daha doğrusu mağrip üslûbünde süslenmiş öyle bir bina ki daha önünden geçerken bile yüzünüze İspanyanın kokusu gelir. Sakın bu enstitüyü Fransız maarif nezaretinin inşa ettirdiğini zannetmeyiniz işin aslını araştırır sanız binanın ya İspanyol hükümetinin yahut İspanyalı bir zenginin himmeti ile böyle bir enstitüye inkılap ettiğini görürsünüz. Latin mahallesinin bütün sokaklarını adım adım dolaşın, hiçbir yerde size memleketinizin havasını teneffüs ettirecek bir kapı tokmağı veya pencere pervazı göremezsiniz.

Duvarlardaki afişlere bakarsınız. İşte Yugoslavlar kendi orta çağ sanat eserlerinden mürekkep bir çağ sergi açmak üzeredirler. Bir Fransız tiyatrosunda bit Yunan bale heyeti temsiller vermektedir. Paris de Chaillot'taki insan müzesinde her memleketin etnografyasına bir köşe ayrılmıştır. Acaba bizim Paris'te seyretebileceğimiz hiçbir eserimiz mi yok ? Halımız , çinimiz , minyatürümüz, evanimiz yazma kitaplarımız ve ciltlerimiz gümüş ve sedef işlerimiz mahalli kıyafetlerimiz işlemelerimiz ne güne duruyor ? Eski yeni bütün bu sanat eserlerimizin en güzel nümunleri seçip te Pari'sin sanat aşkını halkına göstersek ne dostluklar ne hayranlıklar kazanmayız ? Fi tarihinde Paris'e başı kavuklu ve sırtı hil'atli bir elçi göndermiş Türkl kıyafeti bu şehirde moda olmuş Fransız tiyatrosuna ve romanına Türk girmiş.

Galiba biz istiyoruz ki yorulma yalım parmağımızı bile oynatmayalım hele muhayyilemizi işletip her hangi bir hamlede bulunmayalım hasılı Karagözün tiryakisi gibi kendi köşemizde pinekliyelim fakat yine de bütün cihan bizi tanısin sevsin.

Bize karşı dostluk ve hayranlık beslesin memleketimize gelsin sanat eserlerimizi huşula seyretsin. Hasılı şöyle olsun, böyle etsin. Yeter ki biz rahatımızı bozmayalım. Unesco mı var ? Aza olalım ama faaliyetine pek iştirak etmeyelim. Sureta tasvipkar gibi davranalım velakin iş görmek bahis mevzuu olunca ipe un serelim. Güzel program yalnız bu usulle ancak kendimizi aldatırız ve işin feci milletler camiasındaki kredimizi manevi itibarımızı da sarsarız.

Psikolog Gözüyle - Paris'te Bir Zenci Balesi

Yeni Sabah, Nu. 3930, 19 Şubat 1950

Paris hâlâ balenin payitahtı olmakta devam ediyor. Dünyanın hangi köşesinde doğarsa doğsun, resim, heykeltıraşlık, musiki ve ritminin en güzel terkibi olan bale mutlaka bu şehre uğrayıp sanat mâbedinde asalet beratını kazanmak mecburiyetindedir. Yine, dünyanın hangi köşesinde parlarsa parlansın, bir bale yıldızı, ancak Paris'teki seyircilerin huzurunda imtihan verdikten sonra ismini cihana duyurabilir. Eskiden, yâni XVIII ve hattâ XIX asırlarda musikî için de vaziyet aynı idi. Paris, o devirde bestekârların ve viztuozların tırmanmağa çalıştıkları çetin bir şöhrat şahıkasıydı. Hattâ Güzel Sanatların her şubesinde Paris, dünyanın her tarafından gelen musabıklara, zevk ve kültürünün ölçüsüne değer veren ve mükâfatlandığı kıymeti bütün cihana kabul ettiren bir er meydanı idi. XX. Asırda, bilhassa birinci umumi harpten sonra, diğer payitahtlar Paris'in bu sanat hâkemliğiyle rekabete girişince, resim, heykeltıraşlık, tiyatro ve kısmen musikî Fransız payitahtının takdiri, eski kuvvetini kaybetmeye yüz tutar gibi oldu. Fakat, bale sanatında Paris, bugün de en hassas bir miyardır ve onun verdiği hüküm, bir "nassıkati" gibidir.

Anlamanın ve takdir etmenin ilk şartı vermek ise, Paris halkında baleye karşı adeta aşk derecesine varan bir sevgi görülür. Operada ve opera komikte, baleli piyeslerden maada, haftada birer gece, yalnız baleye hasredilir ve o gece, biletlere iki misli zam yapıldığı halde, bir hafta önceden davranılmazsa, yer bulmak mümkün olmaz. Beş bine yakın seyirci alan Chaillot tiyatrosunda bale geceleri tertip edildiği zaman, o koca salonda iğne atsanız yere düşmez. Paris'teki bale mekteplerine gelince, bunların sayısını bulup çıkarmak bir hayli uzun bir iştir.

İşte halkı baleye teşne, fakat pek müşkülpesent olan Paris'e her taraftan bale heyetleri gelir ve temsiller verir. Komşu kapısı Monte-Carlo'dan sık sık gelip uzunca bir müddet bu şehirde kalan bale heyetini bir tarafa bırakıyorum. Paris, Atina'dan gelen Yunan bale heyetinin, Hint'ten gelen Ram Gopal'ın, nereden geldiği pek belli olmuyor. Leylâ Bedirhan'ın, Londra'dan gelen İngiliz truplarının uğrağıdır. Uzak diyarlardan kalkıp Paris'e imtihan vermeye gelen yabancı bale heyetlerinden birinin verdiği temsillerde ben de bulundum ve Paris halkının bu sanata verdiği değeri yakından gördüm.

Koca salon, yine hınca hınç dolmuştu. Daha perde açılmadan, müziğin ilk nağmelerini duyar duymaz, ne yalan söyleyeyim, içime bir şüphe, hattâ korku düştü. Bu

tam tam tarafı insanın tüylerini ürperten, su katılmamış bir zenci, hattâ bir Afrika musikisiydi. Zaten bütün temsil boyunca, pek az istisna ile, bale heyeti bu müziğin ritmine kendini kaptırdı. Baleye gelince, arada sırada şarkıda söyleyen Katherine Dunham'ın kıvrak cazibesine rağmen, daha ziyade zenci ve melezlerin günlük hayatından alınma sahnelerin ekseriya hoyrat bir taklidinden ibaretti. Avrupa balesinin bizi alıstırdığı o heykel güzelliğinden o seyyal ve mevzini hareketlerden, müziğe kanat takan o gün görmüş ve durulmuş sembolizmden eser yoktu.

Katherine Dunham'ın bütün programı, ya müziği, dekoru, alacalı kıyafetleri folklordan alınmış zenci danslarından, yahut zenci ve melez hayatının ilham ettiği oldukça çiy, mübalâğalı, bazen bir hâvadis filmi setrediyormuşuz hissini verecek kadar realist ve katı pandomimalardan teşekkül etmiş bulunuyordu.

Bu danslarda, İstanbul halkının pek iyi tanıdığı Ram Gopal'ın Hint danslarında görülen parmak, el, kol ve bacak oyunları ve türlü mimiklerden maada, göz devirmeler, boyun, göğüs ve karın titretmeler, yerde yuvarlanmalar cin çarpmış gibi acayipleşmelerde vardı. Hele sekiz on zenci karısının, her biri kendi köşesinde, histeri ihtilâcına kapıldığı sahne, ağırlık merkezi ve âhenk tanımayan bir hercümerç, sembolleşmeye vakit bulamamış dağınık hayat sahneleri kadar korkunç bir manzara arz ediyordu. Nihayet Katherine Dunham'ın yarı çıplak zencileri, yine tamtam müziği ile bir zürriyet sahnesini canlandırırlar.

Bu zenci balesinde ilk göze çarpan şey, ihsasların duygu haline geçmeden hareket olmasıydı. Meselâ korku veya hiddet, ilk patlak verdiği andaki hali ile, ya bir hayvan yılgınlığı, yahut yine bir hayvan azgınlığı ile mimiğe, jeste ve harekete inkılâp ediyordu. Aşk, en iptidai ifadesine, sadece bir cinsiyet feveranına ırcah' edilmişti. Bütün danslar, realite zeminine o kadar yapışıktı ki, bale heyetinin ayakları bir türlü yerden kesilmedi. Seyirciler, bir an olsun, günlük hayatın tek satırlı problemlerinden kurtulup hayal iklimlerine dalamadı. Fakat herkeste, aradan geçen asırları bir hamlede tersine atlayıp, medeniyeti ve medeniyetin getirdiği bütün zerafet, incelik ve işlenmiş zevki bir an unutarak, ecdadın iptidaî hayatına dönmenin neşesi vardı. Parisliler, Katherine Dunham'ı seyrederken, adeta, mağara hayatına olan tahassürlerini gideriyor gibi idiler.

Chaillot tiyatrosundan o geniş ve pırıl pırıl ışıklı Trocadéro meydanına çıktığım vakit düşünüyordum. Acaba bu bale heyeti, Paris'e yerleşse, halkın rağbeti daha ne kadar sürer? Etrafımdan konuşulanlara kulak kabartınca muammayı çözer gibi oldum. Herkes önümüzdeki Çarşamba akşamı Operada olabilecek olan bale temsilinden bahsediyordu. Demek, karanlık vücutların yarı çıplak, köşeli ve pürtüklü

hareketlerinden, müziğin ve dansın doğuşunu gösteren bu iptidaî nümayıştan bir an zevk alan halk, daha tiyatronun kapısında, rüya dekorları içinde, munis bir müziğin yerden kesip havaya uçurduğu beyaz tüller giyinmiş balerinleri ve sahnede güzel Adonis ile şiir perilerinin medeniyet inbiğinden süzüle süzüle yekpare bir nur haline gelmiş cümbüşlerini özlemeğe başlamıştı.

Psikolog Gözüyle - Paris'te Bir Türk Profesörünün Konferansı

Yeni Sabah, Nu. 3934, 23 Şubat 1950

Paris Üniversitesine bağlı Türk tetkitleri merkezinin tertip ettiği konferansa serisinin ilki, dün Sorbonne dershanelerinin birindi verildi. Üniversite, günlerce evvel tabettirip fakülte, enstitü ve mektep koridorlarına astırdığı, Türk dili, tarihi, edebiyatı ve folklörü ile alâkalı kimselere ve bu meyanda bizim sefarethaneye de gönderdiği irili ufaklı âfiş ve ilânlarla herkesi bu güzel teşebbüsten haberdar etmiş bulunuyordu. İlk konferans, İstanbul üniversitesi iktisat fakültesi profesörlerinden dostum Ömer Lütü Barkan tarafından verilecekti ve mevzuu, XV VE XVI. Asırlar da Osmanlı İmparatorluğunda tutulan tahrir defterinin istatistik neticelerine dairdi.

Konferans saatinde salon tamamı ile dolmuştu. Gelenlerin bir kısmı, ayakta dinlemek zorunda kaldı. Hazır bulunanlar arasında, İstanbul münevverlerinin pek iyi tanıdığı tarihçi Lucien Fevre, Collige de France, profesörlerinden Gabriel, Strasburg üniversitesi tarih profesörlerinden Cahen, şark dilleri mektebi, Türkçe profesörü Bazin ile diğer Fransız tarihçilerinden maada, iktisat fakültesi profesörlerinden Refii Şükrü Suvla, edebiyat fakültesi doçent ve asistanlarından Mehmet Kaplan, Şahabeddin Tekindağ ve Abdülkadir Karahan ile Türk ve Fransız talebesi ve UNESCOda Türkiye mümessili bulunan şair dostumuz Ahmet Kudsi Tecer vardı, Gönül, bu güzel toplantıda, bilhassa Fransız hükümetinin daveti üzerine gelmiş bir Türk profesörünün Türk tarihine dair konferansında, Fransa'da bizleri temsil eden diplomatımızın da bulunmasını isterdi. Fakat gerek sefarethanemize, gerek konsoloslumuza mensup zevattan hiç birini aramızda görememek, bizim için hazin bir tecrübe oldu. Bir cumartesi günü saat 17 de verilen ve davetiyesi de vaktinde gönderilen bir konferansa icabet etmemenin manasını kendi kendimize izah etmekten aciz kaldık. Fransadan memleketimize gelen profesörlerin verdikleri konferanslarda bütün Fransız sefaret ve konsolosluk erkânının takım halinde hazır bulunduklarını hatırlayınca, bir kat daha mahzun olduk.

Konferansçıyı dinleyicilere M. Lucien Fevre, parlak bir hitabe ile takdim etti. Bu büyük Fransız tarihçisi, profesör Ömer Lütfü'nün şalisinde yeni Türk tarihçiliğini selamladı ve memleketimizin kültür seviyesi hakkında, orada bulunan bütün Türklerin göğsünü iftiharla kabartan sitayişlerde bulundu. Konferansçı, düzgün bir Fransızca ile sözüne başlayınca, herkesin büyük bir alaka ve merakla, XV ve XVI asırlardaki sosyal ve ekonomik bünyesi hakkında, uzun araştırmaları müteakip ortaya atılan hakikatleri dinlediği ve bazılarının dikkatle not tuttuğu görülüyordu.

Profesör Ömer Lütfü, evvela garplı tarihçilerin Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki sadece vaka nüvislerle bazı seyyahların hatıratına dayanan ve ekseriya hanedan ve harem hikayeleriyle harp ve muahede maceralarından ibaret kalan görüşünü tenkit etti ve asırlarca devam etmiş bir İmparatorluğun sosyal ve ekonomik yapısını kavramadan yapılacak herhangi bir izah teşebbüsünün akim kalmağa mahkum olacağını belirtti. Osmanlı İmparatorluğunun, bugüne kadar sürüp gelen kanaatin hilafına, gayet dakik müşahedelere dayanan ve pek etraflı malumatı ihtiva eden bir sayım sistemine malik olduğunu ve bütün idari ve askeri teşkilatın bu sayım neticelerine istinat ettiğini gösterdi. Bu görüşünü ispat etmek için de, memleket arşivlerde mevcut bulunan eski tahrir defterlerinin mahiyetini ve bunların tetkikinden elde ettiği neticeleri anlattı.

Profesörümüz, İmparatorluğun içtimai ve iktisadi bünyesini anlamak hususunda kadı sicillerinin ehemmiyetini de tebarüz ettirdi ve bazı harita, grafik ve cetvellerle, bu çeşit araştırmaların, garpta Türk tarihi hakkında ki ananevi görüşleri yıkıp eski Türkiye'nin hakiki çehresini meydana çıkarmak istidasında olduğunu izah etti.

Konferansçı sözlerini bitirince, o ana kadar kendisini büyük bir dikkat ve hayranlıkla dinlemiş bulunan M. Lucien Fevre, kürsüye fırlayıp dinleyicilere ikinci bir hitabede bulunmaktan kendini alamadı. M. Fevre, Ömer Lütfüye heyecanla teşekkür ettikten sonra, salondaki Fransız tarihçilerine, şimdiye kadar Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki fikirlerinin ne temelsiz olduğunun kıymeti ve ehemmiyeti henüz anlaşılan bu veka hazinesinden istifade edilip eski Türkiye'nin içtimai ve iktisadi bünyesi meydana çıkarılmadıkça, Osmanlı İmparatorluğu tarihinin muamma olarak kalacağını ve peşin hükümlerden kurtulmak için de Türk ve Fransız tarihçilerinin el ele verip çalışmalarından başka çare bulunmadığını söyledi. Hatip, üniversitelerimizin ve tarih kurumumuzun büyük bir azimle bu yola girmiş bulunduğunu belirterek, iki memleket arasında gayet sıkı bir ilmi işbirliğinin kurulması lüzumuna işaret etti.

Konferanstan çıkarken bazı Fransız ahabplarım ile konuştum. Her biri gerek Pariste, gerek diğer üniversitelerde kürsü sahibi olan, muhtelif akademilere ve ilim

cemiyetlerine mensup bulunan ekserisi tarihle iştigal eden bu zatlar, Osmanlı tarihi sahasında açılan bu yeni ufku hauranı olmuşlardı. En kati vesikalara ve rakamların belagatine dayanan bu görüşler karşısında, hiç kimsenin eski kanaatlerine bağlı kalmak yoluna saptığını görmedim. Bilakis, herkes ancak bu istikamette yapılacak araştırmalarla hakiki bir imparatorluk tarihinin kurulacağı kanaatinde idi.

Bir Türk münevveri, bir üniversite hocası sıfatıyla, ilmin birçok sahalarında hala merkez rolünü oynamakta devam eden Pariste, Türk ilminin değerini belirten böyle bir toplantıyı tertip edenlere ne kadar teşekkür etsem, yine de azdır. Yalnız bir noktaya işaret etmekten kendimi alamayacağım. Mevcudiyetinin tek sebep ve hikmeti, yabancı memleketlere Türkiye'yi ve Türk kültürünü tanıtmak olan matbuat umum müdürlüğümüzün, bu çeşit temasların faydasını nihayet idrak ederek, klasik ve verimsiz propaganda teşebbüslerinden vazgeçip, garp memleketlerindeki mümasil teşekküller gibi faaliyete geçmesi ve şimdilik yalnız Üniversitelerimizin teşebbüsüne bırakılmış olan bu hayırlı çalışma tarzına ciddiyet ve samimiyetle iştirak etmesi zamanı artık gelmiş bulunuyor. Bu sütunlarda birçok defalar tekrar ettiğimiz gibi, bu teşekkür iyi hazırlanmış bir programla faaliyete girişmedikçe, yabancı memleketlerde Türkiye'nin ve Türk kültürünün tanıtılması ancak talihe ve tesadüfe bağlı kalacaktır.

Psikolog Gözüyle - Zuydcoote Hâdisesi

Yeni Sabah, Nu. 3937, 26 Şubat 1950

Vaktiyle Alphonse Daudet, Tarascon'lı Tartarin'i ile Fransa'nın bu şirin ve ufacık kasabasındaki ahaliyi kendine düşman etmişti. Hele bu sevimli romanın arkasından "Tartarin Alpelerde" ve "Tarascon Limanı" romanlarını da neşredince, başta Tarascon olmak üzere, Fransacın bütün cenup şehirlerinden edibe karşı korkunç bir nefret ve tel'in kasırgası yükseldi. Daudet'nin bütün kabahati, Tarascon'lıları ve bu arada Fransa'nın o yakıcı güneş, ağustos böcekleri ve farandol diyarında yaşayan hemşerilerini alaycı kalemiyle iğnelemesiydi. Tartarin ve arkadaşları, kafalarda seraplar yaratan bir iklimde yaşamanın verdiği coşkunlukla çabucak heyecanlanan, habbeyi kubbe yapan, rüyayı ve hülyayı derhal hakikat zanneden ve bütün varlıklarıyla kendilerini gülünç maceralara kaptıran ateşli, telaşlı, tafrafuruş ve bön insanlar olarak tasvir edilmişti. Tartarin, muhayyilesinin kurbanı olan bir nevi Donkişot'u ve bütün cenup, birbirlerini coşturan ve kızıştıran bu çeşit Donkişot'larla dolu idi.

Şair Mistralin hemşerileri, Daudet'in bu istihzasını katiyen hazmedemediler. Edip, bu romanları neşrettiği sırada, Tarascon'dan ve diğer cenup şehirlerden türlü tehdit mektupları, beddualar ve protestolar aldı. O kadar ki, hatıralarında anlatır, yolu o civardan geçerse, Tarascon istasyonunda trenden inip garda dolaşmaya bile cesaret edemezmiş. Hatta nice yıllar sonra, Paris'te kurulan muazzam sergiyi ziyarete gelip Eiffel kulesine çıkan Tarascon'lılar, kendilerine şehir hakkında izahat veren kılavuzlarına:

-Nerede şu mendebur Daudet? Nerede oturduğunu söyle de, gidelim camını çerçevesini indirelim! Diye edibin adresini sorarlarmış.

Aradan yıllar geçtikten sonra, Tarascon'un bu yaman öfkesi nihayet yatışmış ve Daudet'ye karşı derin bir hayranlığa inkılâp etmiş. Bugün bütün cenuplular, Daudet ile ve onun delişmen atıcı ve hayalperest kahramanlarıyla iftihar etmektedirler. Çünkü memleketlerinin, Daudet sayesinde cihan edebiyatına geçtiğini, kekik kokan çayırlarının, sakın değirmenlerinin, beyaz hotozlu ve alacalı fistanlı dilberlerinin onun kalemiyle gönülleri nakşedildiğini biliyorlar ki, Tarascon, Arles ve Nimes'e uğrayıp taraçalı kahvelerde pastis içen, serin lokantalarda Provence yemekleriyle karnını doyuran ve revaklı sokaklarda sere serpe dolaşan seyyahların hafızasında Daudet'in tasvirleriyle tipleri yaşamaktadır.

Bu yakınlarda, cenupluların vaktiyle Daudet'ye karşı gösterdikleri müsamahasızlık, daha geçenlerde Goncourt mükâfatını kazanan Robert Merle'e karşı şimalde patlak verdi.

Merle'in romanı, "Zuydcoote'de hafta sonu tatili" adını taşıyor Zuydcoote, şimalde Dunkerque civarında küçücük bir kasabadır. Roman, 1940 da Almanların yarma hareketi sonunda gerileye gerileye denizle düşman arasında sıkışıp kalan Fransız askerlerin bu kasabada geçirdikleri iki günün macerasını anlatır. Bu askerler, tam bir bozgun halinde, karma karışık, avcının önünden kaçan perişan sürüler gibi yalnız sevki tabileriyle hareket ederler. Bu korkunç herrü meçte insanın ancak hayvan tarafı, her türlü nizam ve kaideden sıyrılıp bütün korkunçluğu ile kendini gösterir. Öyle ki, bir taraftan Alman uçaklarının bombaları öbür taraftan bazı çapulcu askerler, kendi vatandaşlarının evlerini soymaktan, kızlarının ırzlarına geçmekten geri durmazlar. Roman insanın tüylerini ürperten bu korkunç ve iğrenç sahnelerin çiy denecek kadar realist tavırlarıyla, askerlerin birbirlerine savurdukları ağza alınmayacak kadar kaba küfürlerle, tiksinti ile burnunuzu tıkatacak kadar müteaffin kokularla doludur.

İşte, vaktiyle Zolanın 1870 hezimetini dolayısıyla yazdığı "Bozgun" adlı romanı sertlikte, çiylikte ve hoyratlıkta çok geride bırakan ve üstelik Goncourt akademisinin mükâfatı gibi Fransa'da pek şerefli bir takdire mahzar olan bu roman evvela vak'anın geçtiği kasabada, sonra da bütün memlekette büyük bir fırtına koparmış bulunuyor. Başta Zuydcoote kasabasının papazı olmak üzere, birçok Fransızlar, bu kadar kaba ve hoyrat bir esere nasıl olup da böyle bir paye verildiğini, her biri Fransız ve hatta cihan edebiyatında büyük bir şöhret kazanmış olan bu akademi azasının nasıl olup da Fransız ordusunu küçük düşüren. Vatan uğrunda canını vermiş olanların ruhunu rahatsız eden ve medeniyette alemdarlık etmek isteyen bir milleti, üstünden baskı kalkınca aç kurtlar gibi sağa sola saldırır gösteren bir romanı beğenip mükâfatlandıklarını anlamıyorlar. Romanda, bilhassa askerler arasında geçen konuşmaların baştanbaşa argo ile yazılmış olmasını hazmedemeyenler ve bu hali temiz Fransızcaya karşı tecavüz sayanlar da var. Bu nefret dalgası, birçok protestolara, günlük gazetelerde acı tenkitlere, hatta bizzat Zuydcoote kasabasında bazı nümayişlere sebep oluyor. Kasabanın kitapçısı romanı vitrinden çıkarmak zorunda kalıyor.

Fakat bir taşra üniversitesinde İngiliz edebiyatı doçenti olan müellif, bu hadiseler karşısında katiyen istifini bozmuyor ve bilakis, herkesi aleyhine kışkırtan kasaba papasına, fakirlere dağıtsın diye para gönderiyor. Goncourt akademisi azası bir zat da, roman etrafında yapılan bu gürültülü dedikodulara kısa, fakat sert bir cevap vermekle iktifa ediyor. Eğer romanda geçen hadiseler doğru ise, bunları ifşa etti diye romancıya yüklenmek, sadece ayıptır ve bu memleketin hakikate ve serbest düşünceye karşı olan bağlılığına bir tecavüzdür. Eğer romancı, kahramanlarını argo ile konuşturmuşsa, bunu sırf realist kalmak endişesiyle yapmıştır. Goncourt akademisi, edebiyatı, edebiyatı her türlü endişelerin, hesapların, zümre veya mantığa tesanütlerinin üstünde tutan bir teşekküldür ve kimseye hesap vermek mecburiyetinde değildir.

Bu cevap şimalde kopan fırtınayı hayli yatıştırdı. Kasabanın papası bile, böyle bir adamı devlet hizmetinde nasıl kullanıyorsunuz diye feryat etmenin bayağı bir jurnalcilik olduğunu anlamış olacak ki, sadece kilisesine gelen mutekitlere romanı çekıştirmekle iktifa ediyor. Fakat herhalde o da zamanla yatışacak ve bir gün Zuydcoote ahalisi, kimsenin bilmediği kasabalarını bir romanla cihana tanıttı diye Robert Merle'e minnettarlık duyacak.

Ne olursa olsun, ne Tarascon, ne de Zuydcoote tecrübesi, Fransa'da hakikate âşık, düşündüklerini yazmaktan çekinmeyen, hürriyetlerini hiçbir kayıt altına sokmak

istemeyen muharrirleri, bir an bile, yıldırıyor. Onların bu cesareti, kendilerine ve memleketlerine şeref kazandırıyor.

Psikolog Gözüyle - Tartuffe 'De Yenilik

Yeni Sabah, Nu. 3941, 2 Mart 1950

Bu mevsimde Paris'in en mühim tiyatro hâdisesini Athenée tiyatrosuna verilen Taruffe temsilleri teşkil etti. Moliere'in evvelâ Ahmet Vefik Paşa tarafından Müraiadile sonraları da türlü isimlerle Türkçeye çevrilmiş ve tiyatrolarımızda defalarca oynatılmış olan bu piyesi bütün okuyucularım bilir.. İdare ettiği Athenée tiyatrosunda mevsimi Giraudousı'nın "Su kızı" ile açan Louis Jouvet, bir müddet sonra, yine evvelce kendisinin sahneye koymuş olduğu Jules Romains'in Kuock piyesine başlamıştı. Nihayet mart başlarında Cenubî Amerika'da turneye çıkmadan, uzun zamandan beri aşkla, adetâ derin bir ihtirasla hazırladığı Taruffe'i Paris halkına takdim etti. Temsillerin ilk gecesi, her zaman olduğu gibi, tiyatro münekkidi ile edebiyat, sanat; matbuat ve siyaset sahalarındaki itibarlı şahsiyetlere tahsis edilmişti.

Zaten bir haftadan beri bütün gazeteler, bu temsille alâkalı yazılar ve resimler neşrediyorlardı. Louis Jouvet, Fransız tiyatrosunda ileri hamleler yapmış ve adlarını tiyatro tarihinin şeref sayfasına yazdırmış dört büyük rejisör ve sahne vaziinden biri idi. Pitoeff ile Dullin'nin ölümünden ve Baty'nın Paris'ten uzaklaşıp taşrada turneler tertip etmesinden sonra, Jouvet, modern Fransız tiyatrosunun tek mümessili sayılıyordu. Hele Tartuffe'in altı aylık bir hazırlığı müteakip sahneye konması, herkesin tecessüsünü büsbütün tahrik etti. Acaba asırlardan beri, bilhassa Comedie- Française'de muayyen bir ananeye göre oynayan , dekoru, kostümleri, eşhasının tavır ve edası adetâ kalıplaşmış olan bu komedide ne gibi bir yenilik yapılabildi? İşte herkesin zihnini u mesele kurcalıyordu.

İlk temsil akşamından sonra artık muamma kalmamıştı. Yeniliğin ne olduğu öğrenilmişti. Bu, Fransız gibi, bütün zevahire rağmen edebi ananelerine taassupla bağlı bir memleketi çileden çıkaracak neviden bir yenilik değildi.. Jouvet, bütün endişelere rağmen, Moliere'e, daha doğrusu eldeki metne sadık kalmıştı. Filvaki piyesin dekorunu Braque gibi, Fransa'da ve hasetsen Amerika 'da mücerred hacimlere fazla değer veren eserleri ile tanınmış, resimden hâlâ tabiate benzerlik bekleyenleri ürküten bir ressam yapmıştı. Kostümlerde ananeye uyulmuştu. Piyenin manzum metni mutlâka yenilik

olsun diye, zoraki bir gayretle nesre çevrilmiyordu. Hattâ bizzat Jouvot, kendi tiratlarını usulüne uygun olarak inşad ediyordu.

Mizansende tek yenilik, şundan ibaretti: Komedinin sonunda, Tartuffe'in ne belâlı bir mürâi olduğu meydana çıkar ve piyes, kralın zaptiye amiri tarafından söylenen uzun bir tiratla biter. Molière, âdil bir hükümdarın devrinde yaşandığını ve faziletin her türlü badireden muzaffer çıkacağını söyletmek sureti ile, hâmisî XIV Louis'ye hulûs çaktığı bu tirad, aslında pek hareketli ve cazip bir ritmi olan piyesi biraz ağırlaştırmakta ve seyircileri bezdirmektedir. İşte Jouvot, sırf bu mahzuru bertaraf etmek için, o uzun tiradı, Orgon'unu evine gelen zaptiye amirine baştan başa söyletmiyor, bazı mısralarını tam o sırada arka perdenin kalkmasına müteakip meydana çıkan prokalı ve kırmızı cübbeli mahkeme heyetine inşad ettiriyor. Böylece, bir kişinin söyleyeceğini birkaç kişi söylemiş oluyor ve seyirciler, tiradın uzunluğunu hissetmiyor.

İşte Jouvot'nin metni tasarruf hususundaki tek teşebbüsü bundan ibaretti. Fakat asıl münakaşa, onun Tartuffe'e, bu üç asırlık mürâiye verdiği şahsiyet yüzünden koptu. İlk temsilden sonra, tiyatro münekkidlerinin ekserisi, Jouvot'nin o zamana kadar alışık oldukları tipe pek benzemeyen Tartuffe'ini yadırgadılar. Figaro gazetesinin baş makalesine kadar sirayet etti. Francois Mauriac, o kendine has uslûb ile , Jouvot'nin düştüğü bu dalâlete ne kadar esef ettiğini yana yakıla anlattı.

Jouvot, Tartuffe'i, Molière'in tasvir ettiği gibi boğazına düşkün, cinsi insiyaklarının zebunu, fakat ancak Orgon gibi saf bir adamı kandıracak kadar hilekâr bir dalkavuk olarak değil, bilakis her hareketi hesaplı, içine girdiği ailede kurduğu tahakküm ağına herkesi düşürmek için zalim bir mantıkla veya riyazi bir muayyeniyetle faaliyete geçen şeytani bir tip haline sokmuştu. İşte Jouvot, bu anlayışla, Tartuffe'i ağzından köpükler saçtırarak kadına hücum ettirmiyor, meşhur sahneyi yalnız bakışlar ile kurbanını büyülemek isteyen bir engerek yılanı soğukluğu ile oynuyor. O kadar ki, en ateşli tekliflerde bulunurken bile, Elmire ile kendisi arasında bir iskemle veya bir masa bulundurmaya dikkat ediyor. Zaten halinden, jestlerinden, sözünün edasından, bir cinsiyet buhranı ile zıvanadan çıkmış bir arzın değil, bilakis avının tuzağına düşeceğinden emin, temkinli bir iblis olduğu anlaşılıyor. Zaten, piyesin başından sonuna kadar Tartuffe'i, Kadir gibi korkunç ve amansız bir seyir takip ederken, nihayet daha yaman bir mukadderatın karşısında parça parça dökülen hurdehaş olan ve bir çamur yığını gibi, yere serilen azametli bir riya makinesi halinde görüyoruz.

Jouvot, yarattığı böyle bir Tartuffe tip ile, metne uymamazlık etmiyor, yalnız sahne ananesinin seyircilere alıştırdığı Tartuffe'e yaman bir darbe indiriyor. Hiç şüphe

yok, sahnenin Tartuffe'i bu darbe ile yıkılmayacaktır. Fakat Jouvet'nin Tartuffe'i, yeni bir ananenin başlangıcı olmasa dahi, büyük aktörlere, metne sadık kalmak şartı ile, asırlardan beri kalıplaşmış klâsik tipleri bambaşka bir zaviyeden görmenin ve onlara apayrı bir ruh nefhetmenin mümkün olduğunu isbat etmiş bulunuyor.

Psikolog Gözüyle - Maziye Bağlılık

Yeni Sabah, Nu. 3944, 5 Mart 1950

Hayat defterini daha yarı yolda kapayarak bütün ömürlerini maziye tahassürle geçiren mariz ruhlu insanlardan bahsetmeyeceğim. Böylelerini hepimiz tanırız. Zamaneden asla hoşnut değillerdir. Hiçbir yeniliğe tahammül edemezler, genç nesilleri hor görürler. Kanaatlerince ilim, edebiyat ve sanatta baş döndürücü ve göz karartıcı bir boşluk vardır. Sanki her şeyi, kendi devirlerinden sonra soysuzlaşmış veya unutulup gitmiştir. Kendilerine sorarsanız, tahsilin en sağlamını, ahlakın ve muaşeret adabının en mükemmeline, hayatın en neşelisini, daima hasretini çektikleri kendi delikanlılık çağlarına has bir nimet gibi gösterirler. Eski ve yeni kıymetlerin münakaşasına girişmek gafletine düşerseniz, size şımarık, toy, cahil, ve küstah damgasını vururlar.

Böylelerinin arasında sıkı bir dayanışma vardır. Hep birbirlerini öne sürerler, daima akranlarını methederler ve etraflarına kendi nesillerinden olanları toplarlar. Onların değişen dünya ve kendini göstermeğe başlayan genç nesiller karşısında bu çekingen, şüpheli, hor görücü tavırları belki de samimidir. Yani etrafı yıldırıp hüküm sürmek endişesiyle takındıkları bir maske olmayabilir. Fakat su götürmez delillere ve hayatın her gün yüzlerine çarptığı tekziplere rağmen, samimi de olsa, kendi üstünlüklerine bu kadar derin bir iman beslemelerinde, alt şuurlarını böcek gibi kemiren aşağılık duygusunun büyük bir payı vardır.

Maziye bağlılığı geçmiş günlere hasret duymaktan ayırt etmek lazımdır. Mazi, bence, ancak bu günü daha iyi yaşamak ve yarına daha köklü bir hayat hamlesiyle girmek için hız aldığımız bir basamaktır. Bu basamaktan, bugünkü hayat istikametinde zamanenin istediği süratle kanatlanmak ve mesafeler katetmeye mecburuz. Mazi, ileri hamlelerin bir binek taşı olmalıdır, yoksa üstünde kayıtsız bir memnuniyet ve tembel bir hazla gaflet uykusuna yatılacak bir kahve peykesi değil.

Mazinin böyle bir hayat kaynağı olması için de, onunla daha yakından, daha içten, daha teklifsiz bir ülfete ihtiyaç vardır. Adeta tarihin, çatık kaşlı çehresiyle değil, münis bir güler yüzlü halile nesillerin arasına karışması, onları ileri gitmekten alıkoyacak bir kale

dubarı değil,ebedi güzelliklere götürecek bir hiyaben olması icap eder.Bir kelime ile,tarihin bize anlatmak itiyadında bulunduğu büyük vakaların yanı sıra,mazideki hayatın renkli ve cazip tablolarını gözlerimizin önüne sererek,bizlerde yurt sevgisini milli dehamıza uygun inkişaf ve ibdaları besleyecek bir kudret kaynağı haline gelmesi temenni edilir.Tarib alelade bir kronoloji olmaktan kurtulduğu,yaşlıların hafızasında esrarlı bir alem olmaktan çıkarak mazideki hayatın engin bir panoraması gibi ortada görüldüğü gün,geçmişe bağlılığımız nisbetinde geleceğe iştियakımız, dünü yaşatmamız nisbetinde yarına hayranlığımız artmış olacaktır.

İşte insan ruhunun, allamelik hevesiyle bir Ebülhevl maskesi takmamış, gün ışığında ve hareket halindeki günlük hayatın tarihine karşı duyduğu tecessüsü ve böyle bir tecessüsün ne verimli hamlelere başlangıç olduğunu pekiyi bilen garp milletleri, maziye kütüphane ve müzeden çıkarıp halkın arasına sokmakta tereddüt etmiyorlar.

Bu memleketlerde, her gün, yeni bir vesile ile, tarihin günlük hayata karıştığı görülüyor. Her ibda', kendine hayranlıklar uyandırabilmek için, tarihi bir kaide üstünde yükselmek lüzumunu hissediyor. Her ileri hamle, meşru olduğunu tasdik ettirmek için , tarihten devşirdiği delillerle ortaya çıkıyor.Hem hiç ummadığınız bir gün, tarih ile karşılaşıyorsunuz ve bu günün yarattığı kıymetleri dünkü değerlerin ışığında takdir etmek imkanını buluyorsunuz.

Size basit birkaç misal: Paris'te bir otomobil sergisi kurulunca, bugünkü sanayinin yarattığı en güzel en rahat ve en sevimli modellerin yanında, otomobilin "şeytan arabası" devrinden kalma, atları sökülmüş bir kupaya benzeyen o narin, acayip ve gülünç numunelerini mutlaka görürsünüz. Bu manzara, size, bugünkü aerodinamik sürat harikalarının ne çelimsiz ecdattan türediğini göstererek, içinizde eski şeylere karşı hürmetle karışık bir sevgi uyandırır. Parisin şöhretli bir itriyatçısı piyasaya yepyeni bir koku sürmek isteyince, şehrin müzelerinden tedarik ettiği bıyıklı adam tablolarile güzel bir sergi tertip eder ve arkasından da bıyık adım verdiği parfömi Parislilere tanıtmaya çalışır. Büyük terziler, ilkbahar modasını teşhir etmeden önce, müzelerden topladıkları yüz kadar meşhur kadın portresile, herkesi tarih yolundan istikbale davet etmek isterler.

Bizim mahalledeki çikolataçı bile, müşteri celbetmek istediği zaman, çikolata ile şekerlemelerini Napoleon'un o meşhur iki köşeli şapkası biçiminde doldurur.

Siz, mağaza camekanlarını dolduran kumaş, eşarp, biblö, şişe tıpası, oyuncak nevinden eşyanın bile tarihin damgasile ne zarif ve ne cazip şekiller aldığını uzun uzadıya anlatmağı lüzumsuz bulurum. Adeta her yerde, insana istikbalin yolunu gösteren bir tarih havası teneffüs edilir. Fakat içine sevgi ve sanat sinmiş olan bu

havada, lüzumsuz böbürlenmelerden, beyhude taşkınlıklardan, basma kalıp hükümlerden ve mübhem temayüllerden eser yoktur. Tarih, bütün sadelik ve sevimliliği ile günlük hayata karıştığı için, nesilleri birbirine dargın eden o inhisarcı zihniyete de rastgelmezsiniz. Çünkü her ferd, kaç yaşında olursa olsun, gün ışığına kavuşmuş, böyle tarihten, kendi akranı olmıyanlar kadar zevk almaktadır. Hatta dahası var. Yaşlı nesiller, genç nesillerin gönlünde bu hayranlığı daima uyanım tutmak için, kendilerini unuturcasına çalışırlar ve onlara, anlayacakları dilde bu sevgiyi aktarmaya gayret ederler.

Garp memleketlerini tarihleri ile alakayı kesip bugünün hercümerci içinde yuvarlanan köksüz, manen derbeder birer kitle zannetmek, hataların en büyüğüdür. Bence, bundan daha ağır hata, tarihi büyük memleketlerin içinden zuhur edip de genç nesillerde böyle bir tarih sevgisi yaratamayan tarihçilerin o anlaşılmaz kayıtsızlığıdır. Aşk olmayınca meşk olmayacağını bilenler, herhalde böyle hayata karışmış bir tarih zevkinin tarih ilmine zarar vermeyeceğini de takdir ederler.

Psikolog Gözüyle - Iturbi'nin Bir Konserinde

Yeni Sabah, Nu. 3951, 12 Mart 1950

José Iturbi, piyanodaki mahareti kadar sevimli çehresi ve kıbar hali ile sinema meraklısı hemşerilerimin pek iyi tanıdığı bu şöhretli virtüöz, Paris'te, üç konser verdi. Daha 1913 te konservatuarını birincilikle bitirdiği bu şehre son gelişi, hakikaten pek parlak oldu ve Paris halkının coşkun rağbetini, ancak Chaillot tiyatrosunun muazzam salonu karşılayabildi. Konserlerin birincisini kaçırdığım için, ikincisine ancak bir hafta önceden, bilet satışına başlandığı gün, erkenden davranıp sıraya girmek ve bir hayli beklemek pahasına yer bulabildim.

Iturbi Parise doğrudan doğruya Amerikadan gelmiyordu . Hollywooddan kendi vatani olan İspanyaya geçmiş ve bir müddet, doğduğu şehirde, Valensiyada kalmıştı. Herhalde bu şehrin orkestrası, kendisine şirin görünmüş olacak ki, bu altmış kişilik heyeti peşine takarak evvelâ Avrupada, sonra da Amerikada o zaman bir turneye çıkmak hevesine kapılmış. Diğer bir yazımda da belirttiğim gibi Paris, bu kabil san'at tezahürlerinin imtihan kapısı olduğu için, İturbi'nin, orkestrasile birlikte, bu şehre uğramamasına imkân yoktu.

İşte Chaillot tiyatrosunda verilen konserlerin bir mânası bu idi. Diğer mânasına gelince, tiyatrodaki dağıtılan programlarda yazılı, daha doğrusu satırlar arasına sinmiş bazı işaretlerden bu hareketin, ikinci cihan harbini müteakip birleşmiş milletler

camiasında kredisi hayli düşük bulunan İspanya'nın İturbi gibi sevimli bir san'atkârı garp demokrasileri arasında bir seyyar elçi gibi dolaştırmak maksadı ile yapıldığını sezdim.

Garpte, meslekten yetişme sefirlerden ziyade şöhreti millî hudutları aşmış büyük edip ve san'atkârların yabancı diyarlardaki halkın sempatisini daha çabuk ve daha samimî olarak kazanacakları kanaat var. Herhalde hükümetlerin birbirleriyle anlaşmasından ziyade, milletlerin birbirlerine sevgi beslemesine ehemmiyet verildiği için olacak, gün geçmiyor ki, yabancı memleketler arasında karşılıklı ilim, edebiyat ve san'at nümayişleri tertip edilmesin. Bu bakımdan, İspanyanın Iturbiye ümit bağlamasını haklı bulmak lazım.

İturbi, Konserinin programını, hem kendisini hem de idare ettiği orkestrayı değerlendirecek bir tarzda tertip etmişti. İlk parça olarak, Vağner'in Rienzi üvertürünü dinledik ve şef İturbi'nin meharetine ve Valensiya orkestrasının icra kabiliyetine hayran olduk. İkinci parça, Mozartın ro minör konçertosu idi. Bunda virtüöz İturbi'nin en ince nüansları gayet berrak bir ifadeye kavuşturan hassas, fakat yer yer feveranlı ve coşkun icra tarzile orkestrasının kendisini aksi seda gibi takip eden ölçülü ve adetâ hürmetkâr nağmelerini alkışladık. San'atkâr, bu parçada, bir tarftan piyanosunu bir yazı makinesi kullanıyormuş gibi sükûnetle, diğer piyano üstadlarının o bir türlü vaz geçemedikleri şairane jestlerden tamamiyle uzak, adetâ babayani bir eda ile çalarken, diğer taraftan başile veya serbest kalan elile de orkestrasını idare ediyordu. Benim gibi bu işin amatörü olmayıp da müziğin tekniğinden anlayanlar, piyano ile orkestra arasında bazı ufak tefek ihtilâflar ve hafif tertip kovalamacala olduğunu iddia etmediler değil. Fakat solistin aynı zamanda orkestrayı idare etmesi, salonu dolduran halk üzerinde gayet hoş bir intiba yarattı.

Üçüncü parça, Amerika'nın biricik meşhur kompozitörü Gerohvin'in Rapsodie'in Blue'si idi. Solistle orkestra arasında tam bir ahenk ve beraberlik içinde çalınan bu parça, İturbi'nin modern müzik anlayışı hakkında dinleyicilerde takdir uyandırdı. Mozart'ın klasik musikisi yanında, caz tempo ve nağmelerine dayanan bu rapsodinin mevcudiyeti, salondaki gençleri coşturdu ve İturbi ile orkestranın bu kıvraklığına hayran etti.

Kısa bir fasıladan sonra konserin ikinci kısmı başladı. Bu kısım son parça müstesna, yalnız İspanyol kompozitörlerinin eserlerinde teşekkül ediyordu. İlk parça olarak Josê Marti'nin Sollilok'ini dinledik. Bunu Manuel de Falla'nın L'Amour Sorcier'si takip etti. İturbi, bu kıvrak, güneş ışığı ve ihtiras dolu İspanyol müziğini bir kat daha

değerlendirmek için, parçanın aşan kısmını Paris operasının meşhur, fakat emekli artistlerinden Madam Ninon Vallin'e söyletmeği münasip görmüştü. Bir hayli zamandanberi sahneden çekildiğini tahmin ettiğim bu yaşlı san'atkârın artık hararetini kaybetmiş ve fazlaca kısılmış sesi, orkestranın çemberinden kurtulup kulsğımıza kadar gelmek hususunda pek zorluk çekiyordu. Maafih, Parisin kadirşinas halkı, bu emekli san'atkârın fevkalbeşer cehdine alkışlarını esirgemedi.

Yine Manuel de Falla'dan iki halk şarkısından sonra İturbi ve orkestrası, hem İspanya atmosferini temadi ettirmek, hem de Fransız seyircilerine bir cemile olmak üzere, Fransız bestekârı Maurice Ravell'in Bolero'sunu çaldılar. Fakat buna rağmen, parçanın başında, bilhassa nefesli çalgıların solusunda kulağıma çarpan akordu bozuk nağmeler, bütün salondakiler gibi beni de haşyetle irkiltti. Etrafıma baktım, herkesin o anda suratı buruşmuştu. Ön sıralarda oturduğum için, İturbiyi yakından görebiliyordum.. Adamcağızın yüzü, hiddetten bambeyaz kesilmişti. Psikolojinin heyecanlar bahsinde talebeye okuttuğumuz beyaz hiddetin en güzel nümunesini, o akşam ben İturbi'nin çehresinde gördüm. Gerçi Boleronun gittikçe çoşan ve nihayet bütün sazların iştirakile bir vecd haline gelen hatimesi kusursuz çalındı.

Fakat İturbi, ilk gafları bir türlü hazmedemediği için olacak, müsamahakâr halkın çılgınca alkışları karşısında bile, kulisten çıkıp tekrar seyircilere görünmekte bir hayli tereddüt etti ve orkestrasının acemiliğini, tekrar piyanonun başına geçerek, yine İspanyol bestekârlarından birkaç melodi ve Debussy'nin mehtabını çalmak suretiyle telafiye çalıştı.

Tiyatrodan çıkarken, konserin bir muhasebesini yapmak istedim. İturbi'nin niyeti ve programı hakikaten güzeldi. Fakat bütün konser boyunca virtüöz İturbi, orkestrayı gölgede bırakmıştı. Bu neticeye göre orkestrasız bir İturbi, sanat bakımından, şüphesiz daha parlak olacaktı. Yalnız, İspanya'nın arzusu yerine gelecek miydi, onu bilmiyorum.

Psikolog Gözüyle - Paris'te Talebe Nasıl Çalışıyor?

Yeni Sabah, Nu. 3955, 16 Mart 1950

Talebelik zamanımdan hatırlarım. Eskiden, Fransız talebesinin çalışma tarzı, tamamı ile ferdî gayretlere dayanırdı. Talebe, imtihanını hazırladığı derslere muntazaman devam eder, o zamanlar stilo adeta lüks sayıldığı için dershaneye hokka ve kalemle gelir kalın kaplı, büyücek forma, çizgili defterlere azamî itina ile not tutar ve akşam eve dönünce, her sayfada boş bırakmadığı ihmal etmediği daracık bir sütuna,

mutlaka kırmızı mürekkeple, bahis ve fâsıl başlıklarını yazar, gayet kısa hûlasalar çıkarırdı. Profesörler kendisinden tahriri vazife isteyince de, mevzuu, listede öğrendiği dissertation usulünde işler yani evvele münakaşa edeceği meseleyi vazeder, sonra davanın lehinde ve aleyhinde olan delilleri sıralar ve nihayet, kendine göre, sağlam bir neticeye varırdı.

Gerçi fakülte'deki hocalar,talebeye ders esnasında, imtihan günü,yalnız kendilerine okutulmuş olan bahislerden değil,sertifikaya dahil bütün maddelerden mes'ul olacaklarını hâtırlar ve geri kalan kısmı,yalnız başlarına hazırlayabilmeleri için de bazı muteber kitapları ihtiva eden bibliyoğrafyalar verirlerdi.Fakat bu bibliyoğraflar,ekseriya,başta mufassal ders kitapları olmak üzere,hepsi Fransızca olarak yazılmış birkaç eserden ibaretti.Talebe,talimatnameye göre,sertifikaya dahil bütün bahislerden mes'ul tutulduğunu duyardı.Fakat imtihanlarda,hep derste okutulmuş maddelerden sorulduğunda bilirdi.

Hocaların ikazları, bu suretle, kuru sıkı bir teşvikten ibaret kalırdı, Mamafih, bu imtihan teamülüne rağmen, bazı gençlerin sırf bilgilerin arttırmak emeli ile, tavsiye edilen kitapları okudukları da olurdu. Fakat ekseriyet, yalnız ders esnasında tuttukları notlarla iktifa eder ve imtihanlara o şekilde hazırlanırdı.

Aradan yirmi yıl geçtikten sonra,Pariste edebiyat fakültesi talebesi ile yeniden temas edince,bu müddet zarfında çalışma tarzının tamamen değişmiş olduğunu gördüm.En mühim fark,talebenin artık imtihan için değil,daha ziyade imtihandan sonraki safha için,önlerinde açılacak olan meslek hayatında sendelemeden, sürçmeden muvaffak olmak için hazırlamak istemeleri idi.Üniversite mezunlarına bizden daha bol mahreci olmasına rağmen Fransada,ne de olsa yine bütün fikir işçilerini tatmin edecek miktarda iş bulmak mümkün olmuyor.Herkesi bir işe yerleştirmek hususunda azamî gayret sarfedildiği halde,talep daima arza üstün olduğu için ,üniversite mezunlarının bir kısmı,hiç olmazsa bir müddet,açıktaki münkal beklemek zorunda kalıyor.Bu yüzden bazı üniversite mezunlarının kendi meslekleriyle hiçbir ilişkisi olmayan işlerde çalıştıkları görülüyor..Nitekim,geçenlerde Parisin meşhur sebze halinde münhal hamallıklar için açılan müsabakaya birkaç hukuk mezunu da girmiş ve işin garibi,sağlam bir sırt (arka değil) ve kuvvetli bir bazu isteyen imtihanı başarı ile kazanmıştı.

İşte fikir piyasasının işba halinde bulunduğu ve herhangi bir münasip faaliyet sahasında mevki sahibi olabilmek için,üniversite imtihanlarını müteakip daha çetin müsabaka imtihanlarında da temayüz etmek lâzımgeldiği bu devirde,Fransız talebesi,fakülte bitirmeyi sadece bir ilk merhale sayıyor ve asıl ondan sonrası için

şimdiden var kuvvetile hazırlanmağa çalışıyor. Diğer taraftan üniversite hocalarında bu sıkışık vaziyeti yakinen biliyorlar ve lüzumsuz inkisarları önlemek maksadile imtihanlara muvaffakiyet kapısını ancak en değerlilere açıyorlar. Böylece eskiden teamül icabı bir türlü tatbik edilemeyen imtihan talimatnamesi harfiyen tatbik ediliyor ve talebe, derste okutulsun okutulmasın, sertifikasının bütün bahislerinden mes'ul tutuluyor. Bundan başka, kendilerine bir çoğu İngilizce, Almanca ve İtalyanca yazılmış eserlerden mürekkep mufassal bibliyoğrafyalar da veriliyor ve bu kitapların istifade ile okunup okunmadığını imtihanda kontrol ediliyor. Tabii, gençleri şahsî çalışma ve araştırmalara sevkeden lâboratuar mesaisine, pratik tetkiklere daha çok yer ve ehemmiyet veriliyor.

Talebe, bu ağır şartları iyi niyetle kabul ediyor ve, kolayca kaçmak için şuraya buraya başvurup binbir kapının ipini çekmektense, hayırlı neticesinden kendisinin faydalanacağına inandığı mesaisini çok daha verimli bir tarzda ayarlıyor. Artık üniversite tahsilinin sadece ferdî gayretlerle başarılamayacağına akli eren gençler, intisap ettikleri şubeye göre, kendi aralarında toplanıp gruplar teşkil ediyorlar ve elbirliği ile hazırlanmaya çalışıyorlar. Paris edebiyat fakültesinde hemen her ilim şubesinde muntazam bir programla çalışan bir, hatta müteaddit talebe grupları var.

Size bir misal vermek için, mesaisini yakından takip ettiğim bu gruplardan bir tanesinin nasıl çalıştığını anlatayım.

Sorbonne'de başlıbaşına bir psikoloji lisansı yapmak imkânı vardır. Lisanstan başka, ayrıca dört psikoloji diploması da hazırlanabilir. İşte fakültede psikoloji lisansına veya diplomalarına hazırlanan bütün talebe, kendi aralarında bir grup vücuda getiriyorlar ve fakülte dekanlığına başvurup, en üst katta, tavan arasındaki birkaç odaya yerleşiyorlar. Bu odalarda gayet sade birkaç masa ile iskemleler, kitap dolu bir iki dolap var. Grup, talebeden topladığı para veya hediye yolile, psikoloji hocalarının tavsiye ettiği bütün kitapları tedarik edip arkadaşlarının istifadesine arz ediyor. Bu odalarda her gün bir eski ve tecrübeli talebe kendisine müracat eden yeni talebeye yol gösteriyor, onun her türlü müşkülünü halletmeğe çalışıyor, kendisine makbuz mukabilinde kitap veriyor, şehrin hangi kütüphanelerinden istifade edebileceğini öğretiyor.

Grupun idare heyetini teşkil eden gençler, bütün psikoloji derslerini takip ederek not alıyorlar ve bu notları evvelâ hocalara göstererek tashih ettirdikten sonra, bir dergi hâlinde bastırıyorlar ve arkadaşlarına, maliyet fiyatına satıyorlar. Psikoloji grubu, bundan üç yıl önce bu işe başlamış ve ilk sene mecmuayı beşyüz nüsha olarak bastırmış. İkinci sene, gördüğü rağbet üzerine, her biri iki bin nüsha olmak üzere on dört sayı

çıkarmış.Bu senede mecmua,üç bin nüsha üzerinden basılıyor.Dergide hocaların dersleri,psikoloji kitaplarının,konferanslar,kongre hülâsaları,psikoloji dünyasından en taze haberler, grupun dahilî faaliyeti,hasılı her şeyi var.Muhteviyatı o kadar câzip ve faydalı ki ,yalnız talebeyi değil,bütün psikoloji müntesiplerini,hattâ yabancı memleketlerdeki meslektaşları bile alâkadar ediyor.

Grup idare heyeti,sık sık mesleki konferanslar da tertip ediyor ve gerek fransanın,gerek yabancı memleketlerin tanınmış psikoloğlarını dâvet edip musahabeler yaptırıyor.Meselâ geçenlerde meşhur İsviçreli psikolog Jean Piaget'yi,bu grup sayesinde,iki defa dinlemek saadetine nail olduk.

Psikoloji grubu,mesleklerinin muhtelif şubelerine göre bazı alt gruplara ayrılıp talebe arasında daha sıkı bir işbirliği ve daha verimli bir çalışma hazırlıyor.Her alt grup,haftanın muayyen günlerinde toplanıyor ve her toplantıda bir talebe,enteresan bir psikoloji kitabı veya makalesinin etraflı bir hülâsasını arkadaşlarına anlatıyor.Bu hülâsayı dikkatle takip eden ve not alan diğer gençler de,konuşmanın sonunda, bazı noktaların tavzihi veya tenkidi hususunda münakaşaya girişiyorlar.Bu münakaşalar büyük bir ciddiyetle yapılıyor ve neticede,bir kişinin çalışmasından bütün bir grup istifade ediyor.Böylece bibliyoğrafyaya dahil bütün kitaplardan maada,psikolojiye dair en yeni neşriyattan herkes haberdar olabiliyor.Lâboratuar mesaisi de,yine böyle küçük gruplar halinde tanzim ediliyor ve her küme,varlığı neticelerle mukayese etmek ve üzerinde düşünmek imkânını buluyor.

Hasılı görülüyor ki, üniversite talebesinin çalışma hayatında ferdî hamlenin yerine toplu ve düzenli bir hazırlanma usulü geçmiş bulunuyor. Talebe, ancak bu usulle imtihandan yüzünün akı ile çıkabileceğini ve hayata tam manası ile mücehhez olarak atılacağını biliyor.

Psikolog Gözüyle - Fransa'da Gangsterlik

Yeni Sabah, Nu.3958, 19 Mart 1950

Harp sonundan beri Paris'te ve bütün Fransa'da korkunç bir salgın hüküm sürüyor. Gangsterlik. Gün geçmiyor ki, bir banka soyulmasın, bir postahane taarruza uğramasın veya bir tahsildarın çantası gasp edilmesin... İşin garibi, bu eşkiyalık vakalarının çoğu, büyük şehirlerde, gece gündüz ve herkesin gözü önünde cereyan ediyor ve faillerinin pek azı yakayı ele veriyor.

Gerçi gangsterler, önceden lazım gelen tertibatı almayı ihmal etmiyorlar. Gözlerine kestirdikleri müessesenin bütün hususiyetlerini, adetlerini ve planını öğreniyorlar, memur ve müstahdemleri hakkında esaslı malumat sahibi oluyorlar. Nihayet, işlerine gelen gün ve saatte, evvelce sokak ortasından çalmış oldukları bir otomobile dolarak, hafif makineli tüfekler ve tabancalarla içeriye saldırıyorlar, rast geldikleri kimseleri ölümle tehdit ederek hareketsiz bıraktıktan sonra, yükte hafif, pahada ağır ne varsa hepsini alıp, yine aynı otomobille sırı kadem basıyorlar.

Bazan cür'ette o kadar ileri gidiyorlar ki, emniyet müdürlüğünün elli adım ötesinde, güpe gündüz adam soydukları oluyor. Fakat pek nâdir vak'alarda kan dökülüyor. Hafif makinalı tüfek ve tabanca tebdidine mâruz kalanlar, ekseriya, hiçbir mukavemet göstermeksizin, kolları havaya kaldırıp soyguncuları rahatça işlerini görmekte serbest bırakıyorlar. Hattâ çantalarında mühim paralar taşıyan banka tahsildarlarının veya amelenin haftalığını götüren fabrika mütemedlerinin yanına muhafız olarak verilen silâhlı adamlar bile, böyle âni tehditler karşısında, kımıldamak imkânını bulamıyorlar.

Hâsılı gangsterler, Pariste ve diğer Fransız şehirlerinde estirdikleri bu dehşet havasından istifade ederek, her hafta milyonlarca frank çalışıyor ve, polisin bütün tedbirlerine rağmen, adaletin pençesinden yakayı kurtarıyorlar. Polis, bunlarla başa çıkabilmek için her vâsıtaya başvuruyor, radyolu otomobiller kullanıyor, böyle bir soygunculuk vak'ası haber verilince sokaklarda ve caddelerde barajlar tesis ediliyor ve "dur!" emrini dinlemeyen otomobiller üzerine makinalı tüfekle ateş açılıyor. Ayrıca her sokak başında polis noktaları, tehlike zilleri, ve telefonlar var... Fransız mebusan meclisi, silâhlı soygunculuk vak'alarını azaltmak için, ceza kanunun bu husustaki hükümlerini bir kat daha şiddetlendirmiş bulunuyor. Şüphesiz, bütün bu tedbirler, hiç müessir olmuyor değil. Hiç olmazsa, azılı gangsterlerin muvafakiyetlerine özenen bazı heveskârların gözünü yıldııyor ve bu suretle, suçu büsbütün ortadan kaldırmasa bile, haddinden fazla genişlemesine mani oluyor.

Fakat, diğer cihetten, bu cins şehir eşkıyacılığının kaşarlanmış mütehassırları, yine bildiklerini okumakta devam ediyorlar ve cezaya aldırış etmeden, en cür'erkârane teşebbüslere girişerek ortalığı soyuyorlar. Gerçi, arada sırada yakayı ele verenleri de oluyor ve bunlar, uzun bir müddet için, cemiyete zara vermiyecek bir hale getiriliyor. İşin asıl enteresan tarafı, bu azılı haydutların mazilerindeki benzerlik.

Sorgu ve muhakeme tafsilâtından anlaşıldığına göre, bugünkü gangsterlerin çoğu, dünkü karaborsacılarıdır. İşgal ve onu müteakip kısıntı senelerinde, bütün Fransada

karaborsacılık en kârlı bir zenaat olmuştu.Fakir halkın yiyecek satan dükkânların önünde saatlerce sıra beklediği bu devirde,paraya kıyabilenler,birkaç misli fazla vermer suretile, karaborsacılardan,istedikleri malı tedarik edebiliyorlardı. Karaborsacılar, muntazam bir teşkilâtla çalışarak,her türlü yiyecek ve giyecek maddelerile benzine,ilâca,kömüre adetâ el koymuşlardı. gangsterliğe dökmekten başka çıkar yol göremediler. Senelerce devam eden bu sıkıntı ve kısıntı devresinde en beceriksizleri bile servet sahibi oldular.Fakat hükûmet,vesika usulünü kaldırmak suretile,karaborsanın faaliyetini tamamen durdurunca evvelce muazzam paralar kazanmağa ve har vurup harman savurmağa alışmış olanlar karaborsa kahramanları,birdenbire gelirsiz kaldılar.Milyonlara oynamak itiyadında bulunan bu adamların arasından bazıları,işi gangsterliğe dökmekten başka çıkar yol göremediler.

Gerçi bu yeni meslek tehlikeli idi.Her an,bir kurşunla öbür dünyayı boylamak veya yakalanıp senelerce hapiste yatmak hesapta vardı.Fakat bu adamlar,yıllar süren karaborsacılık hayatında da tehlikeye alışmış bulunuyorlardı..Hele Alman işgali zamanında,hem karaborsacılık eden,hem de arada sırada mukavemet teşkilâtında işgal kuvvetlerine karşı silâhlı hareketlere girişen bazı kimseler için tehlike,hiç te hesaba katılmağa lââyık bir mani değildi.Böyleleri,kaç defa,kellelerini koltuğa alıp türlü badirelere atılmışlardı.Nazarlarında,kendilerinki de dahil,insan hayatının büyük bir kıymeti yoktu.Sulh nizamı içinde normal hayata dönülürken,böylelerinin eski itiyatlarından birdenbire vaz geçmesi ve cemiyete sür'atle intibak etmesi cidden pek müşgüldü.

Esasen her harp, zamanımızda,boğuşmalara katılmış veya türlü sıkıntılara mâruz kalmış insanların ruhu üzerinde,normal cemiyet hayatının kaide ve ölçülerine sığmayan aksülameler yaratıyor ve harp sonu,tam manâsile ruhi ve ahlâki anarşi içinde geçiyor.Bu anarşiden,muzaffer milletler bile yakalarını kurtaramıyorlar.Unutmamalı ki,gangsterlik vak'aları,evvelâ,birinci cihan harbinin sonunda,içki yasağı ile birlikte Amerikada zuhur etmişti.

Senelerce,bambaşka şartlar içinde yaşayan,bütün içtimal değerleri sarsılan veya alt üst olan muharip milletler,normal hayata çatışmasız ve faciasız dönemiyorlar.Felsefe,san'at ve edebiyat bile,bu anarşinin,muvakkat de olsa tesiri altında kalıyor.Ruhları mütemadiyen en şiddetli heyecanlarla sarsmış olan harp senelerinin sonunda insanlık,bu tiryakilikten birdenbire vaz geçemiyerek,her yerde,âsabını yay gibi gelecek vesileler arıyor,meselâ kadavra koklan veya behimi duyguları kamçılایan edebiyattan,ahengi bozarak insanın suratına şamar gibi inen

akortsuz ve hoyrat san'atten,yaşamayı harekete irca eden felsefeden hoşlanıyor.Tabii bütün bu heyecanlı ifratlar,zamanla durulacak ve hayat,eskiden pek az farkla,yine şirazesine girecektir.Fakat bu tekâmül hükmünü icra edinceye kadar,cemiyet çok şiddetli darbelere mâruz kalıyor.

Fransa'da gangsterlik, harp sonu anarşisinin bir bakiyesinden başka bir şey olmasa gerektir. Bu son harp, emsalsiz uzunluğu, şiddeti ve dehşeti ile sinirleri haddinden fazla germiş oldu. Bütün ümitlere rağmen bir türlü tahakkuk edemeyen sulh de, insanların asabını yormakta devam ediyor. Hiç şüphe yok, gençlik bu umumî keşmekeşin içinde kötü tesirlerden tamamı ile masun kalamıyor, fakat harbi bütün dehşeti ile yaşamış nesiller kadar yorgun ve bunalmış da olmadığı için, kendini kaybederek anarşiye sürüklenmiyor. Nitekim, şimdi hafif makineli tüfeklerle soygunculuk yapan sabık karaborsacıların yanında, tahtadan uydurma tabancalarla karanlık sokaklarda karmanyolacılığa kalkışan gençlerin sayısı, insana ümit verecek kadar az. Bu umumî soyguncular da daha ilk teşebbüslerinde yakayı ele veriyorlar.

Genç kafalarındaki hayat, içtimaî düzen ve kanun telakkisi, her şeye rağmen, ağabeylerininkinden farklı. Fransa'daki gangsterlik harp sonu buhranının diğer tezahürleri gibi, zamanla ortadan kaybolacağı benziyor.

Yalnız, tam bir sulh ve sükun, içtimaî itimat ve adalet teessüs etmeden üçüncü bir cihan harbi başlayacak olursa, insanlığın mağara hayatından da berbat bir hayvanlık derekesine düşeceği de muhakkak gibidir.

Psikolog Gözüyle - Fransız Psikoloji Cemiyetinde

Yeni Sabah, Nu. 3962, 23 Mart 1950

Fransız psikoloji cemiyeti, her ayın ilk cumartesi günü öğleden sonra toplanır. Sorbonne'in bir dershanesinde yapılan bu toplantıya cemiyet azası olan bütün psikologlar gelir. İçlerinde üniversite hocalığından emekliğe ayrılmış yaşlılar bulunduğu gibi, henüz mesleğe intisap etmiş gençler de vardır. Fransa'da, bugün psikoloji, sadece, yüksek tahsil müesseselerindeki kürsülere çıkan bir meslek kapısı olmadığı için, mütehassısları kendilerine muhtelif sahalarda iş bulabiliyorlar.

Evvelâ,1938 de neşredilen bir kanunla muazzam bir teşkilât bütün halinde Fransayı,hattâ bazı müstemlekeleri saran bir mesleğe yöneltme faaliyeti var.Bütün ilk

mekte  mezunları,mesleğe yöneltme bürolarında muayeneden geçtikten sonra,zekâ ve kabiliyetleriyle mütenasip bir  ıraklı a veya san'at mektebine ayrılıyor.Yalnız Fransada sayısı doksana varan bu merkezlerde birer veya birçok psikolog vazife görmektedir.

Bundan başka,devlet demiryolları,nakliye şirketleri ve büyük fabrikalarda psikologlardan mürekkep heyetler,i e alınacak namzedleri zekâ ve kabiliyet muayenesine tâbi tuttukları için,bu meslek mensuplarına bu sahalarda da ihtiyaç hissediliyor.  ini rasyonel usullerle düzenleyip verimini arttırmak isteyen her müessesese,psikologlara ba vurmaktan çekinmiyor.Fakat bu gibi müesseselerin hepsi de,kendilerine devamlı olarak ba lı mütehassıslara sahip olmak iktidarında değildir.Ancak vakit vakit, ihtiyaç hâsıl oldukça ba vuracakları ve nasihatlerinden istifade edecekleri bir psikoloji enstitüsü veya bürosunun mevcudiyeti,m  k llerini daha ucuza halletmelerine yardım eder.üçte bu vaziyette olan fabrika,ticarethane hattâ devlet müesseselerinin yardımına ko mak için,her an emre müheyya,i  bekleyen bir takım hususî psikoloji muayenehaneleri de vardır.Bir kaç psikolo un bir araya gelmesiyle kurulan bu muayenehalerde,lüzumlu bütün muayene ve ölçü âlet ve cihazları bulunur..Bunlara bazen o kadar çok müracaat vâki olur ki,çabuk ve düzgün i  görebilmek için,kadrolarını genişletmek zorunda kalırlar.Genç psikologların bir kısmı da,bu müesseselerde çalışmaktadır.

Bundan başka,Fransız maarif nezareti,ilk mektep programını her çocuğun  ah s  kabiliyetine göre  ayarlamak ve böylece hocalarla talebe arasında d zenleyeci bir mutavassıt rolünü oynamak üzere,şimdilik tecrübe kabilinden yalnız bazı mekteplerde "okul psikolo u" n m  altında bir vazife ihdas etmiş bulunuyor.Bu suretle  ocuk psikolojisi mütehassısları için yepyeni bir faaliyet sahası açılıyor.

Bundan başka,akıl hastalıkları kliniklerinde de psikolo lar istihdam ediliyor.Paris  niversitesinin tıp fakültesinde,psikiyatri kürsülerine bağlı olarak çalışan asistanlarının bir kısmı,hekim değil,psikologdur.Hipokrat usulüne göre yemin etmemiş olanların kendi sahalarında çalışmasına asla göz yummayan hekimler,akıl hastalıkları sahasında,tıp diplomasından mahrum psikolo ların i  görmesine ses çıkarmıyorlar.çünkü,herhangi bir akıl hastalığını te hisinden evvel,hastanın zekâ seviyesini,muhtelif kabiliyetlerinin derecesini ve bu i in hakkile ancak psikologlar tarafından yapılabileceğini kabul etmiş bulunuyorlar.Böylece kliniklerde teşhisi hazırlayan ilk muayene,psikologlar tarafından yapılıyor ve bu da birçok psikoloji m tehasssının hiç ummadıkları bir sahada i  bulmalarını mümkün kılıyor.

Bundan başka, modern harp usullerinin orduyu verimle işleyen bir fabrika haline getirdiğini bilen ve orduya katılacak her ferdin ancak kendi zekâ ve kabiliyetleri ile mütenasip bir sahada çalıştırılması ile bu gayeye varıldığını takdir eden genel kurmaylar, kura efradının sınıflara tevziinde veya talim ve terbiyesinde vazife görmek üzere psikologlar istihdam ediyorlar...

Böylece birçok müthassis, kara, hava ve deniz kuvvetlerinin talim ve terbiye dairelerinde veya kurmay heyetleri arasında çalışmak imkânını buluyor.

Bundan başka, Fransız hükûmeti, sırf psikoloji ilminde yeni inkişaplar hazırlamak maksadile, bazı kabiliyetli ve genç psikologları ilmî araştırmalar merkezine bağlıyor ve bunlara, derecelerine göre, oldukça mühim aylıklar veriyor. Bu gençler, herhangi bir müessesede ders okutmak mecburiyetinde değildir. Ancak muhtelif laboratuvarlarda çalışıp orijinal araştırmalar yapmak ve yeni buluşlarla psikolojiyi zenginleştirmek vazifesile mükelleftirler. Üniversitelerin yetiştirdiği en değerli gençlerde bu müessesede kendilerine yer bulabiliyor.

Görülüyor ki, psikolojinin muhtelif sahalarında çalışan mütehassısların sayısı, hayli kabarık bir yekûn tutmaktadır. Her sahada çalışanlar, kendi aralarında ayrıca meslek cemiyetleri kurmuş oldukları gibi, içlerinde, şubelerinin bu zâhirî tenevvürüne rağmen psikolojinin bir bütün olduğunu takdir edenlerde, Fransız psikoloji cemiyetinin mesaisine katılmaktadır. İşte cemiyetin ayda bir tertip ettiği toplantılar, bu sebeple, büyük bir rağbetle karşılaşıyor.

Bu toplantılarda zabıt tutmak ve geçen celsenin zaptını okumak gibi merasime yer verilmiyor ve reis, davetiyelerde mevzuu bildirilen konferansı yapacak olan zata derhal söz veriyor. Bu zat, muayyen bir mevzuu hazırlamış, göstereceği vesikaları, perdeye aksettireceği klişe veya filmleri çoktan sıraya koymuştur. Zaten konferansın mevzuu, mutlaka üzerinde bizzat çalıştığı ve tek başına veya birkaç yardımcı ile birlikte tecrübelerini yaptığı bir meseledir. Bu sebeple söze başlayınca, lüzumsuz mukaddemeler yapmaz. İlk önce, kendisini uğraştıran mevzuu açıkça ortaya koyar, kullandığı usulü tafsilati ile anlatır ve nihayet vardığı neticeleri sıralar. Aldığı neticelerden bir kısmı, kendi başlama farazilerine aykırı düşmüşse, onu da söylemekten çekinmez. Konferansçı, ancak sözlerinin son kısmında, sırf mukayeseye zemin olsun diye, aynı sahada diğer psikoloğların yaptığı araştırmalardan da bahseder.

Konferansçı sözünü bitirince, celseyi idare eden reis, münakaşayı açar ve söz söylemek isteyenlere sıra ile söz verir. Konuşanlar, ekseriya konferansçıdan

tamamlayıcı tafsilat isterler ve bazen de tenkitlerde bulunur. Fakat hiç kimse, malumatfuruşluk gayesi ile saadet dışına çıkmaz.

Tabii, herkesin söz söylerken, azamî derecede nezakete riayet ettiğini kaydetmek lüzumsuzdur. Konuşmaların arkası alınınca, reis, gerek konferansı, gerek konferansa yapılan başlıca tenkitleri hülasa ederk, terkibi bir neticeye varır ve celseyi tatil eder.

Bir başka yazımda, Fransız psikoloji cemiyetinin iştirak ettiğim bir celsesini anlatmaya çalışacağım.

Psikolog Gözüyle - Chatelet Tiyatrosu

Yeni Sabah, Nu. 3965, 26 Mart 1950

Paris'e uğrayıp da Chatelet tiyatrosunu görmemiş ecnebî yoktur desem mübalağa etmiş olmam. Doğup büyüme Parisli olanlar arasında buraya ayak atmamış olanlar, ekseriyeti teşkil eder. Fakat Paris'e dışarıdan gelenler, Eiffel kulesini, Grevin müzesini gezdikten sonra, mutlaka, Chatelet tiyatrosuna da gelip bir piyes seyrederek. Her akşam tiyatroyu dolduran kalabalığın içinde, ecneblerle beraber, taşralı Fransızlar da vardır. Bu sebeple, tiyatro mevsiminin sona erdiği yaz aylarında, diğer bütün sahneler, birer ikişer kapılarını kapattıkları halde, Chatelet tiyatrosu, asıl o günlerde iş yapar. Tatilden istifade ederek Parise gelen Amerikalılar,İngilizler,İskandinavyalılardan başka payitahtlarını tenha günlerde gezmek isteyen taşralılar,bir gecelerini muhakkak buraya hasrederler.

Tiyatronun yeri pek merkezî sayılmaz. Paris tiyatroları, daha ziyade büyük bulvarlarda, opera meydanı civarında ve kısmen de Camps-Elysees etrafında toplanmıştır. Chatelet tiyatrosunun bulunduğu semt ise, buralardan hayli uzaktır. Daha ziyade bir ticaret, hatta esnaf semtidir.Ucuzcu dükkânları meşhur Rivoli caddesi boyunca,şehremaneti istikametinde yola revan olursanız,önünüze açılan geniş Chatelet meydanında karşılıklı iki tiyatro görürsünüz.Bunlardan biri Sarah Bernhardt tiyatrosudur ve uğursuzluğıle meşhurdur.Kim bu tiyatroyu işletmeğe kalkışsa,bir türlü işin içinden çıkamaz ve atik davranıp vaktında bırakmazsa iflâs eder.Bu hal,aksine,en becerikli tiyatro müdürleile en şöhretli artistlerin gelip burada şanslarını denemesine sebep olur.Adetâ bu uğursuzluğu yenmek zevki,onları harekete getirir.Fakat ekserisi,bir müddet sonra,bütün fedakârlıklarının beyhude olduğunu anlayıp bu işten vazgeçerler.

Halbuki karşıdaki Chatelet tiyatrosu, daima arı kovarı gibi işler ve sahibine büyük kazançlar getirir. Bunun sebebi de pek basittir. Evvela bu tiyatronun edebiyatla,

modernizmle, hatta sanatla hiçbir alakası yoktur. Bazen bir iki sene müddetle fasılasız olarak oynadığı piyeslerden hiç biri, tanınmış bir kalemin mahsulü değildir. Sahneye çıkarttığı artistler de, Paris tiyatro aleminde kalbur üstü gelen sanatkârlardan sayılamaz. Bilet fiyatları ise, hiç de öteki tiyatrolardan aşağı kalmaz. Bütün bu menfi şartların bir araya toplandığı bir tiyatronun derhal iflâs etmesi lâzımgelirken, Chatelet tiyatrosu, bilâkis, Parisin en işlek eğlencehanesidir. Evet, bu tiyatronun bu kadar rağbet kazanmasının tek sebebi, zaten dört başı mamur bir eğlencehane olmasından ibarettir.

Bir kere sahnesi, muazzamdır. Rivayete göre, opera da dahil olmak üzere, Paristeki sahnelerin en büyüğü buradadır. Bu sahne, aynı zamanda, en karışık dekorları göz açıp kapayıncaya kadar sür'atle değiştiren gayet kuvvetli makinelerle ve mükemmel bir ışık tertibatı ile teçhiz edilmiştir. Bundan başka tiyatro idaresi, bu muazzam sahneyi doldurmak için, elaltında daima kalabalık bir figüran heyeti ile içlerinde yirmi kadar da çocuk bulunan, kadınlı erkekli bir sürü bale san'atkârı bulundurur. Tabii, oldukça düzgün bir orkestra da vardı.

Elde mevcut kozlar bunlar olduğuna göre, Chatelet tiyatrosunun ne çeşit piyesler oynadığını tahmin etmek, pek güç olmaz sanırım. Hakikaten bu tiyatro, senelerden beri hep, dekorları insanı hayrette bırakan, sahneleri sık sık değişen, eşhası kalabalık, müzikli ve naleli piyesler oynar. Tiyatro idaresi, dekorların göz kamaştırıcı, kostümlerin fevkalâde cazip, hünerli olması için, hiçbir masraftan kaçınmaz. Hattâ seyircileri büsbütün hayrete düşürmek için sahneye, atlar, arabalar, develer, hattâ filler bile çıkarıldığı vâkidir.

Bütün bunlar, insanı bir iki saat oyalar ve eğlendirir. Fakat asıl tiyatrodan beklenen zevki vermez. Zaten Chatelet tiyatrosunu ciddiye almak da doğru değildir. Burası, daha ziyade operetle cambazhane arası bir eğlence yeridir. Bu sebeple, hiç kimse, orada gördüğü bir piyesi ikinci defa görmeğe kalkışmaz. Fakat Paris, bütün taşralılarla yabancıların uğrağı olduğu için, arada bir böyle bir cambazhane seyretmek isteyen yerli ahaliye müşteriler arasına katılınca, Chatelet tiyatrosu, hiçbir zaman işsiz kalmaz,

Bundan on bir sene evvel, bu tiyatrodaki mevzuu Jules Verne'in bir romanından alınma, bol sahneli ve gayet hareketli bir piyes görmüştüm: Michel Strogoff. Okuyucularım, herhalde bunu bilirler.

Eser, roman olarak, çocuk edebiyatının şaheserlerinden sayılır. İşte, içinde uzun seyahatler, muharebe sahneleri, ordugâh hayatı vesaire bulunan bu romanın piyes haline

gelişini tasavvur edin.Rus steplerinde troykalarla seyahat eden gazeteciler mi,nehir kenarında ateşe verilen şehirler mi,atına binip müteharrik dekorların önünde,tersine yürüyen bir yol üstünde dötrnala giden Michel Strogoffı mı istersiniz,hepsi mevcudu.

Bu sene aynı tiyatrodaki iki oyun daha gördüm.Piyes diyemiyorum,çünkü gördüğüm şeylerin her ikisinde,tam mânasile birer oyundu.Birincisi beyaz at adında bir operetti. Fakat ne müziği, ne de şarkıları söyleyenlerin sesi bende hoş bir intiba bıraktı.. Hattâ, sahnede genç kız rolünü oynayan ellilik bir madamın çehresini ve halini görünce, dekorlara bakmağı tercih etmiştim. Fakat buna mukabil, sahnede 1860 modeli bir tren, gölde gidip gelen yelkenliler, uydurma bir İmparatoru karşılamak üzere, bando müzikası ile beraber rıhtımda sıralanan bütün bir köy halkını gördüm. Bu arada, kalabalık bir bale heyeti, türlü kıyafetlere girerek, sık sık dansetti.

İkinci oyun Far-Vestli Annie adında, mevzu ve müzik bakımından birincisinden de kötü bir sözde operetti. Bu oyuna, nasılsa, sesi güzel bir tenor bulmuşlardı, fakat temsil heyetinin geri kalan tarafı, bilhassa Annie rolünü oynayan Lily Fayol, insana "vah vah!" dedirtecek kadar kötü idi. Bereket versin ki, kimsenin mevzua, müziğe ve artistlere aldırış ettiği yoktu. Herkesin gözü, sür'atle değişen sahnelerde, rengarenk kıyafetlerde, hakiki birer tabloyu andıran nefis dekorlarda idi. Lyli Fayol'ın en mühim şarkısını bile istemeye istemeye, nezaket kabilinden alkışlayan seyirciler, sahnede dötrnala koşan atları, duman saçarak, düdük çalarak, zıngırdaya zıngırdaya ilerleyen treni ve cambazhane sahnesinde arzıendam eden iki fili can ve yürekten alkışladılar. Hakikaten o akşamın en muvaffak san'atkârları, bu iki fil ile bir aralık kaplan postu giyip şaklabanlıklar yapan bir komikti.

Ama diyeceksiniz ki, sinema varken, bu çeşit tiyatroya ne lüzum var? Bu hususta tamami ile haklısınız. Fakat, müzelerinde en kudretli sanatkârların elinden çıkmış tarihî tablolar varken, halk, ne için, Grevin müzesinde aynı mevzuların balmumundan yapılmış suretlerini görmeye gidiyorsa, Chatelet tiyatrosuna da aynı merak ve aynı hevesle koşuyor olmalı.

Psikolog Gözüyle - Şehir Tiyatrosuna Mektup

Yeni Sabah, Nu. 3969, 30 Mart 1950

Paris sokaklarında küçücük ilân kulübeleri vardır. Üzerlerine devlet tiyatrolarının haftalık ilânları yapıştırılır. Opera, opera-komik, Comedie Française'in asıl merkezi ile Odeon şubesi ve Chaillot tiyatrosunun haftalık programlarını bu ilânlarda

görürsünüz. Her piyesin saat kaçta başlayacağı, hangi rollerin kimler tarafından oynanacağı, gişenin ne zaman açılacağı ve mevkilerin fitleri hep yazılıdır. Ne zaman bu kulübelerin önünden geçsem, bizim şehir tiyatrosunu ve aylardan beri yüzlerini göremediğim san'atkâr dostlarımı hatırlarım.

Şehir tiyatrosunun yalnız İstanbul'da değil, memleket çapında oynadığı rolü belirtmeğe kalkışmak, malûmu ilâm etmek olur. Esasen bu biricik san'at müessesemizin pohpohlanmaya da ihtiyacı yoktur. Maksat, tiyatro zevkinin cemiyetimizde kökleşmesi ve incelenmesi, sahne edebiyatımızın canlanması ve büyük eserler yaratacak bir vaziyete gelmesi, Türkçe'nin ve inşadın bir sanat kalıbına dökülmesi olduğuna göre, bu gayeyi gerçekleştireceğini umduğumuz her tedbiri şehir tiyatromuzun halden anlayan erkânına teklif etmekten daha tabîî ne olabilir?

İşte sırf bu maksatla, dostluklarına sığınarak sanatkârlarımıza iki teklifte bulunmak istiyorum. Bunlardan birincisi, hiç de yeni değildir. Şehir tiyatrosunun arada sırada inşat matineleri tertip etmesinden ibaret olan bu birinci fikir, her bakımdan ciddiyetle ele alınmaya değer. Mansur olsun menşur olsun, her hangi bir edebi parçayı, sesine, mimiklerine ve hareketlerine vereceği mânâ ile dinleyicilerine en iyi hissettirecek kimse, hiç şüphe yok, sahne sanatkârıdır. Her memlekette olduğu gibi bizde de böyle bir çığırın açılmasını her münevver, can ve gönülden temenni eder. Çünkü inşat, her şeyden evvel aktörün işidir.

Bizde inşat sanatı, tiyatronun dışında kaldıkça, bir adım bile ileri gitmemeye mahkûmdur. İnanmazsınız, etrafınıza bir bakın. Kutlama günlerinde şiir okumak hevesine kapılan gençleri, hattâ iyi şiir okumak şöhretini kazanmış bazı şairler dinleyin. Lüzumsuz hançera zorlamaları, mânasız viyaklamalar, insana yeis veren bir yeknesaklık, mânaya tamamıyla aykırı tınnetler ve edalardan başka bir şey duyamaz ve göremezsiniz. Herkesin kendine mahsus bir şiir okuma tarzı vardır ki bu değişmez. Mevzuu ve uslûbu ne olursa olsun her şiir, o tarzda okunur. Bu teamül de, en küçük bir salah alameti göstermeksizin, nesilden nesile intikal eder.

Kültür hayatımızda öteden beri sürüp giden bu kötü itiyadı ortadan kaldıracak tek müessese, sesi ile kelimelerin mânasını en güzel bir tertip içinde birleştirmesini bilmesi icap eden sanatkârların bulunduğu tiyatrodur.

İkinci teklifim, şehir tiyatromuzun, hiç olmazsa bir kanadı ile, repertuar usulünü tatbik etmesi olacaktır. Bugünkü dram ve komedi tasnifi, esasen suni bir bölünmeden başka bir şey değildir. Vakti ile komedi kısmında seyretmiş olduğumuz Paydos ne kadar

dram ise, dramda gördüğümüz koca bebekte o kadar komedidir. Zaten modern sahne eserleri, böyle bir basma kalıp tasnife girmeyecek kadar karışık ve çeşitli yazılmaktadır.

Şayet şehir tiyatrosu bir kanadı ile, eski usulde devamlı piyes oynar, öbür kanadı ile de repertuar sistemini tatbik ederse, bunun hem maddi, hem de manevi hayrını görür. Meselâ, seçme eserlerden müteşekkil on, onbeş piyeslik bir repertuar tespit edilir ve bütün sene, tiyatroların birinde, her gün program değiştirilmek şartı ile, bu repertuar oynanır. Diğer sahne ise, devamlı ve uzun vadeli piyeslere tahsis edilir.

Bu repertuar usulünün bir çok faydası vardır. Evvelâ tiyatronun her akşam seyirci ile dolması temin edilmiş olur. Bugünkü tarzda, bir tiyatro meraklısı, ne kadar arzu etse, ayda iki defadan şehir tiyatrolarına gidemez, çünkü en süratli tempo ile her sahnede ancak ayda bir program değişir. Hele bazı piyesler rağbet kazanıp ta program üç ayda bir değiştirilecek olursa, bizim tiyatro meraklısı uzun müddet tiyatronun semtine uğrayamaz olur. Sonra tiyatro meraklısı dediğiniz adam, uzun müddet tiyatroya gidememek zorunda kalırsa, bütün iyi niyetine rağmen, bu itiyadını kaybeder ve başka eğlencelere dadanır.

Demek repertuar usulü,tiyatronun ve dolayısı ile tiyatro kasasının her gece dolmasını temin eder ki, bu, yalnız belediyenin yükünü azaltmak bakımından değil, sanatkârların terfihi bakımından da hayırlı neticeler verir.

Bu usulün diğer bir faydası da, her sanatkâra sık sık sahneye çıkmak imkânını vermesidir. Şehir tiyatromuzun son senelerdeki faaliyetini dikkatle gözden geçirin. Göreceksiniz ki, sırf uzun vadeli piyesler oynamak yüzünden, bazı sanatkârlarımız, haddinden fazla yorulmuşlar, bazıları ise, hemen hemen sahneye çıkmak imkânından mahrum kalmışlardır. Halbuki, repertuar usulünde, her piyes için muayyen ekipler teşkil edilir ve her aktör, kısa fasılalarla, sahneye çıkıp sanatını icra etmek fırsatını bulur. Bu usulün artistler arasında hayırlı bir yarışmaya da vesile olacağını hatırlatmak isteriz.

Demek repertuar usulünün hem varidatı, hem artisti, hem de tiyatro meraklısını tavında tutmak gibi üçüzlü bir faydası olduğuna göre, şehir tiyatromuzun her iki sahnesinin de uzun vadeli piyesler oynamak cihetine gitmesini izah etmek, kolay değildir.

Bilmem, bu iki teklifim nazarı itibara alınır mı? Fakat her münevver, yalnız nazarı itibare alınması muhtemel şeyleri, değil, kendi izan ve vicdanının doğru bulduğu ve emrettiği hakikatleri, açıkça ortaya atmak mecburiyetindedir. Çünkü şehir tiyatrosu da, şehir tiyatrosunu idareye çalışan belediyede ve nihayet belediyeye destek olan şehir de bizimdir, bizim malımızdır. İhtisasa hürmet etmesini bildiğimiz kadar da fikir ve

teklif inhisarcılığından nefret ettiğimiz içindir ki, sevimli müessesemizin inkişaf ve terâkkisi yolunda faydalı olacağına inandığımız bu hususlara temas etmekten çekinmedik.

Psikolog Gözüyle - Bir Türk Dostile Konuşma

Yeni Sabah, Nu. 3976, 6 Nisan 1950

Paris üniversitesindeki konferanslarım sayesinde, birçok Türk dostu ile tanışmak ve konuşmak fırsatını buldum. Bunların arasında memleketimizde bulunmuş eski sefirler, konsololar, profesörler, tüccarlar vardı. Diyebilirim ki, en devamlı dinleyicilerim onlardı. Ben memlekette, Türk halkının yaratma kudretinden, ince zevkinden ve nükte kabiliyetinden bahsettikçe, eski hatıralarını yeni bir ışık içinde seyredalen bu dostların yüzündeki hazzı ve konferansın sonunda beni tebrik ederken gösterdikleri heyecanı unutmama imkân yok. Hepsinde, benimle memlekete dair konuşmak, eski hâtıralarını yâdetmek ve modern Türkiyenin yaptığı hamleleri yakından ve teferrüatı ile öğrenmek arzusu hakimdi. Sırf Türk kültürünü tanıtmak maksadı ile tertip ettiğimiz bu konferans serisi boyunca, resmî mümessillerimizin bizden sebepsiz olarak esirgedikleri teşvik ve takdiri, Paris ilim âleminde ve bu Türk dostlarının sevgisinde bulduk dersem, mübalağa etmiş olmam.

Türkiye mevzuunda ve bilhassa Türk san'at ve kültürü bahsinde bir vatandaş hassasiyeti gösteren bu Fransız dostlarımızın bizden bir şikâyetleri var.Kendimizi tanıtmak hususunda hiçbir ciddi teşebbüse girişmediğimizi açıkca söylüyorlar.Hattâ içlerinden pek muhterem bir zat bana:

- Belki,dedi,kendinizi başka memleketlerde tanıtıyorsunuz,fakat Fransızlara ve Parise karşı kayıtsız davranıyorsunuz.Hattâ diğer memleketlerde de sizi ancak,tütün,incir,ve üzüm yetiştiren,krom madenlerine sahip 20 milyonluk bir kitle ve bir coğrafi mekân olarak biliyorlar,son otuz sene içinde bir çok hayırlı terakkiler kaydettiğinizi öğrenmiş bulunuyorlar..Fakat siz nasıl bir milletsiniz,edebiyatınız,san'atınız,hattâ târihiniz nedir,yani ruhunuz ve şahsiyetiniz nedir,bunu kimse bilmiyor.Siyasî dostluklarınız dolayısile birinci derecede ehemmiyet verdiğiniz memleketler bile,bu bilgiden mahrum bulunuyor.Çünkü kendinizi bu seviyeden tanıtacak hiçbir teşebbüse girişmiyorsunuz.

- Sonra,Parise karşı bu kadar kayıtsız davranmakta haksızsınız. Herşeye rağmen bu şehir,dünya çapında bir medeniyet merkezi olmakta devam ediyor.Edebiyat,san'at ve ilim,Pariste alıcısız bir metâ' değildir.Hattâ diyebilirimki,fikir ve zevk piyasasının en işlek merkezi burasıdır.Herhalde görmüşsünüzdür,paletini,çalgısını,gönyesini veya kalemini yakalayan,hâlâ parise koşuyor.

Hergün müzelerimize,kütüphanelerimize,resim ve heykel atelyelerimize,fakülte ve enstitülerimize dünyanın dört köşesinden ziyaretçi geliyor.Pariste hiçbir fikir ve sanat hareketi yoktur ki,etrafına her milletten meraklılar toplamasın..Burada kendinizi tanıtmak için girişeceğiniz her teşebbüs yalnız Paris ve Frsananın hududu içinde kalmaz,dünyanın dört köşesine yayılır ve hiç ummadığınız diyarlarada akisler uyandırır.Emin olun;dostluklarına bizden fazla ehemmiyet verdiğiniz memleketlere dahi sesinizi duyurmanın en iyi çaresi,onlara Paristen hitap etmektir.

Bu hakikatî,yalnız siz bilmez gibi görünüyorsunuz.Başka milletler böyle yapmıyor.Bilâkis,sık sık bize gönderdikleri edip,âlim ve san'atkârlarile,müze ve galerilerimizde açtıkları türlü sergilerle,yalnız Fransızların değil,bütün dünyanın alâkasını ve sempatisini kazanmağa çalışıyorlar.Hattâ diğer şark memleketleri bile,sizden çok daha becerikli ve atik davranıyor.İşte İran,işte Mısır,işte Lübnan.Geçenlerde İranlılar kendi san'at eserlerinden mürekkep,muhteşem bir sergi açmışlardı.Bu sergi yalnız Parislileri değil,bütün dünyayı İran zevkine hayran etti.Bugün İran halısını,İran minyatürünü,İranın gümüş işlerini ve edebiyatını tanımayan yok.Firdevsi,Sâdî ve Hayyam'e âşık olanlar var.Tabî bu sevgi ve hayranlık,İranlıların başka memleketlerle olan siyasî münasebetlerinde de,onlar hesabına hayırlı oluyor.Meselâ Unesco'nun bütün şark memleketlerine bakan dairesinin başında,bir İranlı bulunuyor.

Geçenlerde Birleşmiş Milletler teşkilâtında gayet mühim bir mevkie namzetliğinizi koydunuz, fakat sizin yerinize Mısır seçildi. Çünkü Mısır, kendisini sizden daha iyi tanıtmış bulunuyor Daha yakınlarda Mısırlıların Paris'te tertip ettikleri muazzam sergide, Firavunlar devrinden bugüne kadar, Mısır'da yaratılmış en güzel eserler teşhir edildi. Koca sergi binası,günlerce ve günlerce seyircile dolup taşı..Mısırlılar,sergi ile birlikte,Mısır tarihî,coğrafyası,ekonomisi,edebiyatı ve san'ati mevzuunda en selâhiyettar âlimlere konferanslar verdirdiler.

Bundan iki sene evvel,siz de genç ressamlarınızın himmetile burada bir sergi açmıştınız.Teşhir için getirdiğiniz tablolar bir kat daha kıymetlensin diye,Paristeki Fransız dostlarınız elele verdiler.Herkes,evinde hatıra olarak sakladığı şeyi seve seve getirdi.Halı,minyatür,kumaş,karagöz tasviri,ne varsa,bir araya toplandı ve tablolarla birlikte teşhir edildi.Bu,itiraf etmek lâzım İranlılarla Mısırlıların açtıkları sergiler yanında,malzeme ve ihtişam bakımından çok daha mütevazi,âdetâ derme çatma bir teşebbüstü.Fakat buna rağmen,ne kadar iyi karşılandı,ne çok alâka topladı ve matbuatta ne kadar bahsi geçti.

Kuzum,sizin yabancı dostlara ihtiyacınız yok mu?Biz Fransızların var.Sizin edebiyatınıza,san'atınıza,bir kelime ile şahsiyetinize hayran insanlara ihtiyacınız yok mu?Biz Fransızların var.O halde ne bekliyorsunuz?Bize göstereceğiniz hiç bir şey yok mu?Biz memleketinizde bir müddet bulunmuş Fransızlar şahadet ederiz ki,sizin bize hem göstereceğiniz hem de öğreteceğiniz çok şeyleriniz var.Hem öyle şeyler ki,asîl ruhunuzu,mert karakterinizi,ince zevkinizi ve insanî felsefenizi,bir hamlede,peşin hükümleri parçalayarak,en inatçı ve en inkârcı kafalara,en kapanık ruhlara sindirebilir.

O halde ne duruyorsunuz?Ne bekliyorsunuz?Turist dediğiniz devlet kuşu,sadece yeşillik ve deniz görmek için,memleketinden havalanıp binlerce kilometre katederek size gelmez,gelse bile vapurundan çıkmaz,çıkısa bile akşam olunca tekrar vapuruna döner.Halbuki siz,çok uzak yerlerden gelinerek günlerce ve aylarca kalınacak güzel,tarihî ve san'at heyecanile dolu bir memlekete sahipsiniz.Ama,sizin bu tarafınızı kimse bilmiyor.

Acaba biz dostlarımız, sizi bütün dünyaya lâıyk olduğunuz şekilde tanıtacak kuvvetli teşebbüslerinize ne zaman şahit olmak bahtiyarlığına kavuşacağız? Müzelerinizi dolduran nefis sanat eserlerinizin Pariste, lâıyk oldukları ihtişam içinde teşhir edildiğini ne zaman göreceğiz? Abidelerinizi fotoğrafları veya maketleri, emin olunuz, kaç seyircinin gönlüne kanatlanıp memleketinize uçmak hevesini verir, bilemezsiniz. O canım gümüş, sedef, bakır, deri işleriniz, halılarınız, ciltleriniz, minyatürleriniz, çeşmi bülbülleriniz birer harikadır.

O eski mahallî kıyafetlerinizden nümunelerle bütün bu saydığım ve bir çoğunu da maalesef unuttuğum eserlerinizden mürekkep bir koleksiyon hazırlamak ve bunu teşhir edilsin diye memleket dışına göndermek, necip milletinizin ruhunu tanıtacak eserler bastırmak ve konferanslar verdirmek, hükûmetinizin başaramayacağı bir dava mıdır?

Türk dostu Fransız dostum, bunları söylerken ben hep susuyordum. Galiba yüzümde, suçüstü yakalanmış çocukların o manasız tebessümü vardı.

Psikolog Gözüyle - Fransa Ve Şarkı

Yeni Sabah, Nu. 3980, 10 Nisan 1950

Dün Boulonya ormanında dolaşıyordum. Bahar buralara takvimle geldiği için, ağaçların taze yeşilliği arasında ılık bir hava, gölde gezintiye çıkmış bir sürü sandal, sulara karşı iskemle atıp oturan bir hayli insan vardı. Keçi yolarının birinde, önüm sıra, genç bir anne ile üç yaşlarındaki kızı yürüyordu. El ele vermişlerdi ve şarkı söylüyorlardı. Küçük kız, bazen duraklıyor, şarkının bazı mısralarını unutmuşa benziyor ve annesine bakıyordu. Annesi de o zaman, büyük bir ciddiyetle, kelimeleri teker teker söylüyor, arkasından makama geçiyordu. Böylece, patikanın sonuna kadar, minimini kız bütün şarkıyı söktü ve gevrek sesiyle, hiç şaşırmadan, annesine refakat edebilecek bir hale geldi. Acaba*bu ayaküstü âhenk ,baharın bir cilvesimiydi?ulu ağaçların kasvetli dallarına yeşil noktalar konduran tabiât,bu anne ile kızının yüreğinede birer bülbül mü kondurmuştu?

Hayır,Fransız şarkıya bayılır ve yılın dört mevsiminde şarkı söylemekten ve dinlemekten hoşlanır.Daha beşikte iken dinlediği ninniler,yeknesaklığı ile uyku getiren havalar değil,güzel rüyalar,vâdeden birer dâvet,nurlu sabahlardan bahseden birer müjde gibidir.Mektepte,şarkı söylemek için,musikî dersini beklemez,avluda oynarken,dersaneye çıkarken,âzad olurken mutlaka bir türkü tutturur.

Sokaklarda, Metro dehlizlerinde, kilise kapılarında sadaka isteyen dilenciler, el açıp hayır dua etmezler, ya çalgı çalarlar, yahut şarkı söylerler. Nişan merasimlerinde, düğünlerde, yortularda ve bayramlarda bir sofranın etrafında toplanan hısımlar ve akrabalar, yemeğin sonunda, şarkıda karar kılar.Ailenin güzel sesleri,nükteli şarkılar öğlemeye meraklı olanları,sıra ile marifetlerini gösterirler.Üniversite talebesi,senenin muayyen günlerinde el ele tutuşarak Lâtin mahallesini devre çıktıkları zaman,güftesi bestesinden çok daha biberli bir şarkı tuttururlar.Aynı meslek erbabından olanlar,muhtelif cemiyet ve birlik âzası,aralarında bir ziyafet tertip ettir mi,nutuk faslından sonra,mutlaka bir şarkı faslından sonra,mutlaka bir şarkı faslı gelir.

Fransızlar şarkıya o kadar düşkünlerdir ki, bazı sokaklarda şarkı mağazalarına bile rast gelirsiniz. Bu mağazalar, hayli geniş yerlerdir ve müteaddit koridorlarına sıra sıra, otomatik plak dinleme cihazları konmuştur. Her cihazın ön tarafında

dinleyebileceğiniz havaların isimleri yazılıdır. Aletin yarığında içeriye bir on frank atıpta beğendiğiniz şarkının altındaki düğmeye basarsınız, kulaklıkları takmağı da unutmamak şartıyla, kendinize bir şarkı ziyafeti çekmiş olursunuz. Bu dükkânlar, gece gündüz dolup taşar ve bazen, aynı cihazın karşısında baş başa verip aynı kulaklığı aralarında taksim eden çiftler görülür.

Pariste, şarkıdan başka hiçbir eğlencesi bulunmayan o kadar kahve ve kabare vardır ki, her akşam nasıl müşteri buluyorlar iye hayret edersiniz.

Bunların bazılarında yalnız bir tek san'atkâr, beş altı şarkı söylemekle ortalığı neş'elendirir veya oyalar. Bazılarında ise kadınlı erkekli beş on şarkıcının ile arzıendam ettiğini görürsünüz. Hattâ bazı tiyatroların yegâne programı, şarkıdan ibarettir. Buralarda memleket çapında tanınmış şarkı san'atkârları, plak, radyo ve film vasıtasıyla bütün dünyaya duyurdukları meşhur repertuarlarını tekrar ederler veya yepyeni besteleri halka sevdirmeye çalışırlar.

Öyle tiyatrolar da vardır ki, buralarda güzel sesten ziyade, günlük mevzuların şarkı ile hicvine ehemmiyet verilir. Bütün memleket ve dünya hâdiseleri ve şahsiyetleri, katiyen içtimai mevki farkı gözetilmeksizin, çok iğneleyici bir lisanla tefe konur.

Fransa'daki radyo programlarına bakın, müzik saatlerinin büyük bir kısmı şarkıya tahsis edilmiştir. Radyonun reklam saatlerinde, ayakkabıdan, diş macunundan, mobilyadan hep şarkı ile bahsedilir. Şarkı söylemekle şöhret kazanmış ve zengin olmuş o kadar sanatkâr vardır ki, fabrikalarda çalışan amele, atölyelerde terzilik eden genç kızlar, tavan arasındaki odalarında harıl harıl şarkı meşkederler ve sık sık amatörler arasında tertip edilen müsabakalara katılırlar. Radyoda dinlersiniz, çenesi kuvvetli nüktesi bol bazı artistler, jüri heyetini teşkil ederler ve büyük bir salonda toplanan halk arasından müsabakaya girmeye razı olanları, birer birer, mikrofon başına getirip dinleyicilere tanıtır. Sonra her müsabık, piyano refakatinde, kendi seçmiş olduğu şarkıyı söyler veya jüri heyetinin notu ile, yahut salondaki dinleyicilerin alkışına göre, müsabakada derece alır.

Fransa'da bir şarkıcı akademisi bile vardır. Bu akademi, her sene beğendiği şarkılara mükâfatlar verir. Şarkı yüzünden büyük servet kazanmış olanlar, kendilerinden daha talisiz çıkan meslektaşları ihtiyarlıklarında sıkıntı çekmesin diye, gayet mükellef bakım evleri kurmuşlardır.

Hakikaten Fransızlar şarkının her çeşidini severler. İtalyanların bel anto dedikleri opera ağzından tutunuzda, Chamsonnise'lerin şarkı ile inşad arası söyledikleri nükteli manzumelere varıncaya kadar her şeyi can kulağıyla dinlerler. Fakat asıl

hoşlarına giden tarz, hafif ve sürükleyici melodiler içinde, günlük hayatın acı ve tatlı, neşeli veya hazin mevzularıdır. Elverir ki şarkının her mısraı, ruhlarında gizli bir teli ihtizaz ettirsin. Fransızlar, ferdiyetlerine düşkün bir millet oldukları için, şarkıda da herşeyden evvel, kendi benliklerine hitap eden ayrı bir edâ, hususî bir çeşni ararlar. Bu sebeple, şarkı söyleyen sanatkârlar, asla birbirlerine benzemeğe, ayrı birer repertuar edinmeğe ve bilhassa seslerine, hal ve tavırlarına verdikleri hususiyetle ötekilerden ayrılmağa garet ederler.

Bu tarz meselesi o kadar mühimdir ki, güzel sesi ve sevimli çehreyi gölgede bırakır. Bazan gayet çatlak bir sesle söylenen nükteli bir şarkının büyük bir rağbet kazandığını görürsünüz. Bazan davudi kadın sesile, kenar mahallelerde ölümle biten sefil aşklar, hayatın yeknasak ve elem verici tarafları, kırılmış ümitler kabilinden hazin mevzuların sert bir edâ ile terennüm edildiği halde dinleyicileri âdetâ cezbe haline getirdiğine şahit olursunuz. Her şarkıcı, sahneye, müstehzi, saf, zeki, bön, âşık veya vurdum duymaz, mahzun veya delicesine neşeli, hasılı kendine yakıştırdığı ve takdîrkârlarına beğendirdiği muayyen bir hüviyetle çıkar ve mesleğinin son günlerine kadar o hüviyetten kıl kadar ayrılmamağa dikkat eder.

Fransızların neden bu kadar şarkıya düşkün olduklarını anlamak, kolay değildir. Şurası muhakkaktır ki, şarkı, onların musiki ihtiyacını değil, başkaları ile başkalarının derdi ve sevinci ile hemhal olmak ihtiyacını tatmin eder. Şarkı, onlarda insanları kitle halinde değil, teker teker birbirine bağlayan, görünmez bağlardır. Kendileri de "Fransa'da her şey şarkı ile biter" dedikleri zaman, ekseriya gayri memnun, mevcut nizama karşı serkeş ve birbirinden düşünce ve duygu bakımından pek farklı olan bu milletin nihayet muayyen hallerde birbirine sokulduğunu, birbiri ile hemhal olduğunu ifade etmek isteseler gerektir.

Psikolog Gözüyle - Üniversitenin Pencereleri – 1

Yeni Sabah, Nu.3985, 15 Nisan 1950

Üniversitelerin hayata ve muhite açtıkları pençelerden bahsetmek istiyorum. Eskiden, her yerde ilim, muayyen bir fikir aristokrasisine has bir nimet telakki edildiği için, üniversitelerin birer fildişi kolye olmasında mahsur yoktu. Bugün böyle bir kanaatin bir daha dirilmemek üzere göçüp gittiğini görüyoruz. Üniversiteler artık hayat ve muhitle daimi bir temas halinde bulunmanın zaruretinin idrak etmiş bulunuyorlar.

Bugün, ilim ve kültür sahasında en feyizli araştırmalara götüren meseleleri bizzat hayat ortaya atıyor ve âlimleri iş başına çağırıyor. Problemler, sadece laboratuvar ve kütüphanelerde yapılan mutad çalışmalar esnasında, kendiliklerinden meydana çıkmıyor, hayatın binbir faaliyeti, hergün, ancak ilmin yenebileceği bir engelle karşılaşılıyor ve bu meseleler, en doğru, en verimli ve hayırlı birer hal suretine kavuşturulmak üzere, üniversitenin huzuruna getiriliyor. Demek hayat ve muhitten hareket edip üniversiteye muntelhî olan daimî ve kuvvetli bir cereyan var.

Fakat bir başka cereyan daha var ki, o da üniversiteden hareket edip hayata ve muhite tesirini icra ediyor. Zaten bu iki cereyan birbirini tamamlamaktadır. Dışarının üniversiteye arz ettiği problemler, birer hal suretine kavuştuktan sonra, tekrar dışarıya aksediyor. Bu karşılıklı cereyanın yolu tıkanacak olursa, ilim ve kültürün havasızlıktan boğulacağına herkes iman etmiş bulunuyor. Üniversitelerin asıl gayesi olan araştırma' faaliyetine hız veren şey, cemiyetin talepleri, hayat ve muhitin ortaya attığı meselelerdir. İşte, ileri memleketlerde herkes, bu karşılıklı tesir yolunu daima açık ve işlek tutmağa çalışıyor.

Üniversiteler, hayat ve muhitle daimî bir temas halinde bulunmak için, kapılarını cemiyete açık tutmakta zerre kadar mahzur görmüyorlar, bilâkis, her fırsattan faydalanıp aradaki münasebetleri daha sıkı ve verimli bir hale getirmeye gayret ediyorlar. Bunun için de her şeyden evvel, halkın alâkasını üniversiteye çekmeye çalışıyorlar. Burada halk tabiri ile, yüksek tahsil çağında ve saflarında bulunmayan, hayat ve meşgaleleri dolayısı ile ilim ve kültür hareketlerinden uzak kalmış, fakat buna rağmen bilgisini ve görgüsünü arttırmak isteyen ve yahut üniversite safhasından geçtiği halde bu ilim ocağına kalben bağlı kalmakta devam eden kimseleri kastediyorum. Üniversiteler, bu kütlenin ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran, münasip saatlerle, umuma mahsus kurlar tertip ediyorlar. Paris üniversitesinin yalnız edebiyat fakültesinde bu çeşit kurların sayısı yirmi üçe varmış bulunuyor.

Herkes bu kurlara devam edebilir ve hiç kimseye herhangi bir külfet tahmil olunmaz. Herhangi bir kültür meselesine merak eden veya zihni herhangi bir noktaya takılan her fert, bu yirmi üç kurdan bir veya bir kaçını seçer ve muntazaman devam edip en salâhiyetli ilim adamlarını dinliyebilir. Edebiyat fakültesi çerçevesi içinde yapılan bu kurlar, mevzuları bakımından hayli çeşitlidir. Dokuz felsefe profesörü, haftada birer saat, felsefe, sosyoloji, estetik ve psikolojinin muhtelif bahislerinde ders verir. Fransada en yeni felsefe cereyanı olarak "Mevcudiyetçilik" mi var, bir felsefe profesörü derhal bu mevzuda alıp dinleyicilerine geniş izahlarda bulunur. Cemiyet icapleriyle ferdi hürriyet

arasında ihtilâf mı var,bir sosyoloji âlimi bu dâvanın ilmî bir tahlilini yapar.Muhtelif estetik cereyanları birbirilemi çatışıyor,bir estetik hocası bu karışık vaziyeti berrak bir anlayışla tasnif ve izah eder.

Tabîî,yalnız aktüalitenin ortaya attığı ve hararetlî münakaşalara yol açan dâva ve meselelerle uğraşılmaz, aynı zamanda fikir tecessüsünün şumulü içinde her sahaya el atılır.Meselâ XIX üncü asırda Almanyada Hegel felsefesinin uyandırdığı aksülâmeller ve zıt görüşler,bir felsefe tarihi hocasının mevzuunu teşkil eder.

Tarih hocaları, umuma mahsus kurlarda, fazla teferruata girmeksizin, daha ziyade geniş, fakat orijinal terkipler halinde, muhtelif devir ve milletlerin portresini çizerler. Bir tarihçi, Fransız ihtilali ve Avrupa mevzuunda ders verirken, diğer bir meslektaş kadim Mısır edebiyatını ele alır. Edebiyat profesörleri, bu kurlarda, nispeten dar mevzular üzerinde derinliğine işlemeyi tercih ederler.Biri,Corneikten önce komedi mevzuunu intihap ederken,bir diğeri J.J Rousseau'nun yalnız "Tek başına gezinenin hülyaları" adlı kitabı üzerinde durur,bir başkası da bütün hünerini Moliere'in "Adamcıl" ında gösterir.XX.asır Alman cemiyeti ve siyaseti,Alman kültürü ve edebiyatı kürsüsünü işgal eden hocanın mevzuudur.Mayrih Araplarının dinî mimarisi,sanat tarihi hocalarından biri tarafından,projeksiyonla dinleyicilere izah edilir.

Bu umuma mahsus kurları,halk üniversiteleri melhumundan tefrik etmek lâzımdır.Halk üniversiteleri,tamamlandıktan sonra hayata atılmak zaruretinde kalan,fakat bir taraftan da yüksek tahsil yapmak isteyen kimselere,münasip saatlerde muntazam bir tedrisatta bulunan ve imtihanlar neticesinde şahadetname veren müesseselerdir.Halbukî üniversitelerin herkese açtıkları kurlar,sadece isteklilerin bilgisini arttırmak ve aynı zamanda halkla bu ilim ocakları arasındaki bağları kuvvetlendirmek maksadile tertip edilir.Gaye bu olduğuna göre,hiçbir kayda da tâbi değildir.Bu kurlar,hakikaten üniversitelerin hayata ve muhite açtıkları geniş pençerelerdir.

Üniversiteler,kendi mensuplarından başka,gittikçe daha genişliyen kütlelerin alâka merkezi olmağı gaye bilirler.Etraflarında yaratabildikleri bu sevgi,itimat ve hürmet havasının gerek kendi inkişafı,gerek umumî kalkınma bağımından ne kadar mühim olduğunu takdir ederler.Sarbon'un büyük kapısından girip te o merasim salonuna muntehi olan geniş methalin duvarlarına bir göz atacak olursanız,üniversitenin yarattığı bu sevgi,güven ve saygı duygularının sayısız tecellesini görürsünüz.Bu duvarlara gömülmüş mermer levhalar üzerinde,birçok üniversite âşkın adı ve müesseseye yaptığı bağışlar yazılıdır.Kimi,binbir ihtimamla topladığı bir sanat koleksiyonunu,himi

paha biçilmiyecek kadar kıymetli kütüphanesini,kimi irad ve akarını,kimi bütün servetini daha sağlığında veya vasiyet yolile Sarbonn'a hibe etmiştir.Keza,bir çokları kendi paralarile,enstitü inşa ettirmişler,laboratuar kurdurmuşlar,değerli talebeye verilmek üzere burslar ve araştırmaları teşvik maksadile mükâfatlar tesis etmişlerdir.Üniversitenin daimi minnetle yâd ettiği bu hayır severler arasında yabancı şahsiyetlere de rastgelinir.Kültür gibi millî çerçeve içinde kalan bir' varlığın inkişaf etmesi için yabancı memleketlerden dahi yardıma koşulmuş olması,bir ilim müessesesinin dahilde ve hariçte ne büyük bir sempati ve güven yarattığını gösterir.

Fakat üniversiteler, hayat ve muhitle, sadece umuma mahsus kurlar vasıtası ile irtibat kurmazlar, onların cemiyete açılmış daha büyük pençeleri vardır. Enstitüler fakültelere bağlı mektepler ve araştırma merkezlerinin bu istikametteki faaliyetlerinden bir başka yazımda bahsedeceğim.

Psikolog Gözüyle - Üniversitenin Pencereleri – 2

Yeni Sabah, Nu.3986, 16 Nisan 50

Geçenlerde üniversitelilerin muhitleri ile olan sıkı münasebetlerinden bahsederken, Üniversite hocalarının verdikleri serbest dersler üzerinde durmuştum. Bugün bu ilim ocaklarının muhitlerine açtıkları en geniş pencerelerden, yani araştırma enstitülerinden bahsedeceğim. Yalnız, okuyucularıma tanıtmak istediğim enstitü tipi, bütün üniversitelerde benzerlerine rast gelinen klâsik enstitülerden farklıdır. Hakikaten, yeni buluşlarla muayyen ilim şubelerindeki bilgileri arttırmak maksadı ile kurulumuz daha ziyade nazari ilmin meselelerini halletmeye çalışan öyle enstitüler vardır ki, bunlara hemen her üniversitede rast gelinir... Tabii, aralarında teşkilat, bütçe ve metot farkı olabilir. Fakat ele aldıkları problemler,aşağı yukarı aynı nizamdadır ve bu bakımdan,verimlerini mümasıl enstitülerin verimleriyle mukayese etmek mümkündür.Hattâ,teşkilât, bütçe ve metod farkı bulunmayan enstitülerin birinden digesine geçildiği takdirde araştırmaların aksamadığı da görülür.

Gerçi,bu umumî mahiyetteki araştırma enstitülerinde,mahallî mes'elelerde ele alınır.Bir sınaî kimya enstitüsü,elbette mahallî sanayin karşılaştığı güçlükleri gidermeğe,bir takım yeni ve verimli imâl usulleri bulmağa gayret eder.Fakat bu çeşit mevzular,onun umumî faaliyetinin ancak bir kısmıdır,enstitü ekseriya çalışmalarını daha geniş tutar ve sınaî kimyanın bütün mes'eleleriyle meşgul olabilir.Benim bahsettiğim araştırma enstitüleri ise,tamamile mahallî problemleri ele alan,ona göre

teşkilâtlanmış müesseselerdir.Bu enstitülerin araştırma mevzuları,digerlerine nîsbetle daha dar,daha müşahhastır.Bunlar,adetâ kuruldukları yerlerin coğrafi ve içtimai şartlarına bağlı ve kendi muhitlerinin hususiyetini bayrak ittihaz etmiş araştırma merkezleridir.

İşte üniversiteler, bu çeşit enstitüler kurmak sureti ile de, cemiyetin ilim ve kültür hareketlerinde hayırlı bir rol oynarlar. Muhtelif ilim şûbelerinde, mevzuları mahallî hususiyetlere göre tertiplenmiş ve çerçevelenmiş olan bu araştırma merkezleri, vardıkları neticelerle ilme hizmet ettikleri kadar, cemiyetin bazı âcil ihtiyaçlarına da cevap vermiş olurlar. Dâvayı daha iyi izah edebilmek için, bazı misaller ele alalım. Hiç şüphe yokki,herhangi bir tıp fakültesinin fizyoloji enstitüsü,mikrobiyoloji enstitüsü ilh.gibi bir takım klâsik araştırma merkezlerinden mahrum olması tasavvur dahi edilemez.Bu çalışma ve araştırma merkezlerine mutlâka ihtiyaç vardır.Bunlar, aynı zamanda,kendi ihtisasları dairesine giren bütün mevzularla meşgul oldukları kadar,bulundukları memleketlerin arzettiği hususiyetleri de gözden uzak tutmazlar.Fakat bir tıp fakültesi,kurulmuş olduğu memlekette meselâ sıtma gibi yaygın bir hastalık varsa,ayrıca bir malarya enstitüsü kurar ve bu müesseseyi lüzumlu bütün araştırma vâsıtaları ve mütehassıslarla teçhiz ederse,hem ilme hem de memlekete paha biçilmez hizmetlerde bulunmak imkânını hazırlamış olur.Böyle bir enstitüde,memleketteki sıtma çeşitleri tetkik edilir,hastalıktan korunma tedbirleri veya tedavi usulleri üzerinde araştırmalar ve tecrübeler yapılır.Dahiliyeciler,akıl ve sinir hastalıkları mütehasısları,hıfzıssıhhacılar,patalojistler,ilh,elele vererek aynı mevzu üzerinde çalışmak suretile,daha esaslı neticelere varabilirler.Böyle bir çalışma ekibinde belki coğrafyacının ve jeoloji mütehasısının da yeri ve rolü olabilir.

Hiç şüphe yok ki herhangi bir edebiyat fakültesinde muhtelif tarih kürsüleri, bütün cihan tarihini ele alırlar ve bu meyanda kendi memleketlerinin veya içinde kurulmuş oldukları şehirlerin tarihinden de bahsederler. Fakat o memleketin veya şehrin adını taşıyacak bir enstitü, mevzuu derinliğine işlemek imkânlarını daha kolaylıkla elde etmiş olur. Meselâ bir İstanbul tetkikleri enstitüsü, İstanbul üniversitesine dahilde ve hariçte yepyeni bir revnak verecek kadar ehemmiyet kazanabilir. Böyle bir enstitü,şehrin fethinden önceki ve sonraki tarihi ve âbideleri üzerinde çalışarak,hem dünya ilmine,hem de memlekete hayırlı hizmetlerde bulunabilir.Mükemmel bir kütüphanesi,muhtelif koleksiyonları,feyizli tedrisatı ve değerli neşriyatı,şehrimizi sayılı ilim merkezlerinden biri hâline getirerek,muhtelif memleketlerden birçok alâkalıların İstnbula gelmesine sebep olabilir.

Yine memleketimizdeki kütüphanelerde bulunan şark kültürüne ait yazmaların harikulâde zenginliği, teşkilâtı geniş ve imkânları bol bir şarkiyat enstitüsünün feyizli çalışmalarına pek müsaittir. Buna hîmmet edildiği takdirde İstanbul üniversitesi, yakın şark ve İslâm âleminin bir kültür merkezi olabilir. Misalleri çoğaltmanın lüzumsuz olduğu bedihidir. Üniversiteler, daima memleket realitesini göz önünde tutarak, hayat ve muhitin ihtiyaçlarına cevap vermek endişesiyle kurdukları bu çeşit araştırma merkezleri sayesinde, canlı ve müşahhas birer ilim müessesesi olduklarını hem kendi cemiyetlerine, hem de bütün dünyaya kabul ettirmiş bulunuyorlar. Bu mütearifeye iltifat etmeyen ve bina okutmak itiyadından vaz geçmeyen üniversiteler ise, zamanla taşlaşarak, hem memleketlerine, hem de ilme fuzulî bir yük oluyorlar.

Çünkü memleketler, ilme ne kadar hizmet ederlerse etsinler, kendi ihtiyaçlarını göz önünde tutmayan, muhtelif istikametlerdeki cehtlerini desteklemeyen, hasılı mevcudiyetlerini hissettirmeyen, bu çeşit kendi içlerine kapanmış müesseseleri evvela unutuyorlar, sonra da lüzumsuzluklarına hükmedip yıkmaya kalkışıyorlar. Mamafih üniversitelerin daima zinde kalabilmesi için de, cemiyetten azamî alaka görmeleri şarttır.

Bu alâka, sadece maddî fedakârlıktan ibaret kalmalıdır. Memlekette ilim ve kültür sahasında atılacak her adımda, alınacak her tedbirde üniversitenin bilgisi ve tecrübesi esas ittihaz edilmelidir. Yalnız şu var ki, üniversiteler, önceden karara bağlanmış davalar için fetva veren birer merci değildir.

Bu ilim müesseseleri, kendilerine sunulan meseleleri, politika endişelerinden tamamı ile azade olarak, ele alır ve işler, doğru ve haklı olduğuna bir tecrübe kanaat getirdiği neticeleri, mütehassıs sıfatı ile arz eder. Fakat bu çeşit çalışmalar isteyen makamlar, şu veya bu sebeple, hazırlanan teklifleri hasıraltı ederlerse, artık bir daha iş birliği yapmaya imkân kalmaz. Halbuki böyle bir işbirliği, hem memleketin hem de ilmin hayrınadır.

Üniversitelerin hayat ve cemiyette pencere açmak nasıl kendi vazifeleri ise, o pencereleri daima açık tutmak da cemiyetin vazifesidir.

Psikolog Gözüyle - Londra Yolunda – 1

Yeni Sabah, Nu.3990, 20 Nisan 1950

İlk bir bahar günü Saint-Lazare garından trene biniyoruz. Bütün katar, paskalya tatilinin bir kısmını Paris'te geçirmeye gelmiş olan İngiliz aileleri ve mektep talebesi ile

hınca hınç dolu. Fakat vagon koridorlarında ayakta kalmış hiç kimse yok. Burada üçüncü mevki vagonları da dâhil, her mevkide bir ay önceden yer tutmak mümkün olduğu için, herkes bir tarafa yerleşmiş. Zaten Paris'ten Dieppe'e kadar yolculuk, topu topu iki buçuk sürüyor.

Paris'in banliyösünden geçiyoruz. Değdiği yere sert bir vuzuh veren güneş, buralarda ancak kül rengi fabrika cephelerini ve geniş yalakları andıran kanalların durgun ve kirli suyunu kıyasıya parlatıyor ve belki yağmurlu günlerde kendine mahsus bir şiiriyeti olan bu manzara, çiğ bir ışık altında kalınca, yamyassı ve bomboş kesiliyor. Fakat bu haşın tenhalık, çok devam etmiyor, biraz sonra kır başlıyor. Artık vagon pençeresinden birbirini kovalarcasına geçen tarlalar, çayır ve korular görüyoruz. Henüz yeni sürmeğe başlamış ekin, toprağın katı rengini hafif bir açık yeşile boyamış. Çayırda bu yeşil daha da koyulaşıyor ve nebatın boyu biraz daha serpiliyor. Korular, henüz tereddüt içinde. Ağaçlardaki yeşil benekler, dalların kıştan kalma siyahlığını henüz giderememiş.

Fransız kır, yeni kuzulamaya başlamış bir deniz sathı gibi tatlı iltivalar ile uzanıp gidiyor. Etrafta ne yüksek tepeler, ne yalçın kayalar, ne derin uçurumlar, ne de sarp yamaçlar var. Peyzajın çizgileri hiç kırılmadan, kopmadan, mesafeler boyunca size arkadaşlık ediyor. Uzakta vakit vakit peyda olup hemen geride kalan köylere ve kasabalara bakıyorsunuz. Hat yakınındaki evleri seyre diyorsunuz. Anlıyorsunuz ki, Fransız, bir örnek yaşamaktan, birbirine benzeyen mekânlardan, boy sırasına girip saf bağlamaktan hiç hoşlanmıyor. Her evin çapı, süsü ve manzarası, komşununkinden farklı. Hattâ sanayi şehirlerinin kenar semtlerinde amele için inşa edilmiş mahalleler görüyorsunuz. Her evin boyu ve eni aynı, fakat bu hacim birliği, türlü oyunlarla kaybolmuş gibidir. Kimi, bir pençeresinin önüne ahşap bir balkon uydurmuş, kimi bahçesini geniş bir saçakla örtmüş, kimi ilk katına camlı bir veranda eklemiş. Binaların renkleri de birbirine uymuyor. Fransız da komşusuna benzememek inadı var. Elinden gelse sırf bu maksatla ,evinin üst katını kesip atacak, yahut yan duvarına bir kule konduracak.

Dieppe'e varıyoruz. Burası harbin ağır yaralarını henüz sarmağa vakit bulamamış hazin ve çorak bir liman. Rıhtımdan iri parçalar denize yuvarlanmış ve bu çöküntülerle sahil, hendesî nizamını kaybetmiş. İnsan emeği nerde böyle ağır bir darbe yemiştir, toprak derhal sindiği delikten baş kaldırıyor ve her tarafı hazin bir toz ve çamur istilâsına boğuyor. İnsan eli değmemiş tabiat gibi insanın hoyrat müştasını yemiş mâmure de, toprağın zebunu oluyor. Pariste toprak, ezile basıla gözden kaybolmuş, yerin dibine

gizlenmiş gibidir,fakat Dieppe'de,bomba ve gülle,bu sinsi ahtaputu tekrar zeminin üstüne çıkarmış.

Rıhtımın bir köşesinde bizi bekleyen vapura giriyoruz. Bu, bizim Bandırma ve Mudanya hattında işleyen vapurlar hacminde bir gemi. Yalnız biraz daha süratli ve biraz daha denizci. Manş denizi, Marmara kadar sakin değil, sık sık coşuyor ve üç saatlik deniz yolculuğu, alışık olmayanları hayli sarsıyor...

Fakat talihimize, deniz sakin, bir havuz suyu kadar durgun. Fransız polisi ve gümrük memurları, pasaport ve döviz yoklamasını biz daha trende iken yapıp bitirdikleri için, vapurda yalnız İngiliz polisi ile karşılaşıyoruz. Pasaportlar gözden geçiriliyor, döviz miktarı soruluyor ve size hayırlı yolculuklar dileğiyle birlikte, İngiltere'de işinize yarayacak bir hayli malumatı ihtiva eden küçük bir broşür hediye ediliyor.Sivil giyinmiş,yaşlıca bir memur,büyük bir nezaket ve aynı zamanda sevimli bir vakarla,size bildiğiniz dilde hitap ederek,bu işi görüyor.Zaten bugüne kadar geçtiğim İtalya,İsviçre ve Fransa hudutlarında polis ve gümrük memurları,yolcuya inşirah veren birer karşılayıcı gibidir.Asık suratlar,sebepsiz bekletmeler,lüzumsuz şüpheler,mânasız gayretkeşliklerden eser yoktur.Hiç bir yolcuya,beraat edinceye kadar suçlu damgası vurulmaz.

Vapurun güvertesinde dolaşıyoruz.mektepli İngiliz kızları,öbek öbek oturmuş,Fransadan vesikasız satın aldıkları tereyağlarını ekmeğe,çöreğe,hattâ pastaya sürüp yiyorlar.Daha doğrusu ekmeklerini,çöreklerini ve pastalarını tereyağına sürüp atıştırıyorlar.Bazıları o kadar doymuş ki,bir lokma daha yiyecek halde değil,fakat yine de son bir gayretle tereyağ paketini bitirmeğe ve İngiltereye eli boş dönmeğe çalışıyor.Gümrükten yana korkuları yok.Çünkü İngilterede yiyecek maddesinden,tabîî mâkul miktarda olmak şartile,gümrük resmi alıyorlar.Yalnız bu genç kızlar,bütün memleket halkı,vesîka ile tereyağı yerken,vatanlarına çanta dolusu tereyağı paketile dönmeği yakışksız buluyorlar.Bu hal,on yıldanberi birçok sıkıntılara katlandıkları halde İngilizlerin neden memleketlerinde karaborsaya yaşama imkânı vermediklerini kâfi derecede izah eder,sanırım.Londrada askerî müzenin bir vitrininde ana kraliçe Mary'nin 1946 yılın ait,kuponları kullanılmış iâşe defterini görünce,bu samimî dayanışma zihniyetinin ne kadar köklü olduğunu ve ne asîl misallerle tecelli ettiğini anladım.

Vapurumuz Nevhaven'e yanaşiyor.Tıpkı Yalova iskelesine varmışız gibi serbestçe rıhtıma çıkıp gümrük dairesine giriyoruz.Trenimizin kalkmasına daha bir buçuk saat var.Bavullarımız upuzun bir tezgâhın üstüne sıralanıyor ve bir çok gümrük memuru aynı zamanda bütün yolcularla meşgul oluyor.Evvellâ gümrükten mal

kaçırmanın ağır cezası olduğunu bildiren bir küçük levha okutuyorlar ve size resme tâbî eşyanız olup olmadığını soruyorlar.Sonra da bavullarınızdan rastgele bir tanesini açtırıyorlar.Beş dakika içinde bütün muamele tamamlanmıştır.

Gümrük dairesinin öbür kapısından çıkınca, treni karşınızda buluyorsunuz. İngiliz trenleri, olmalı. Vagona girmek için yüksek basamaklar aşmaya bile hacet yok. Vagonların kapısı, istasyonun rıhtımı ile aynı seviyede. Öyle ki, insana trene değil, bekleme salonuna girdiği hissi geliyor. Vakti gelince, Londra'ya doğru yola çıkıyoruz.

Psikolog Gözüyle - Londra Yolunda - 2

Yeni Sabah, Nu.3993, 23 Nisan 1950

Newhaven, belli ki harp yıllarında hayli eziyet çekmiş bir liman. İstasyon binası, tek katlı ahşap bir barakadan ibaret. Fakat her taraf yağlı boya, temiz ve şirin... O hantal, kasvetli, cephesi kârgir banka veya bonmarşeyi hatırlatan istasyon binaları, bu asrın yolcusuna artık sempatik gelmiyor. Bilmediği memleketlere meçhulün üzüntüsü ile giden yolcu, rıhtımda ve istasyonda münis, şirin, gönül avutucu renkler ve şekiller görmek istiyor. Yurdlarının her karış toprağına cana yakın bir manzara vermesini bilen İsviçreliler, bilhassa küçük istasyonlarını çiçek bahçeleri içine oturtulmuş birer villaya benzetmişler. Hat boyunca, dikine inen kırmızı kiremitli çatılar altında, bütün pencerelerin önü rengârenk çiçek saksıları ile dolu, bu yarı ahşap ve sevimli binalar, yolcuya huzur ve sükûn vaat ediyordu.

Newhaven'den biraz uzaklaşır uzaklaşmaz,İngiliz kırı başlıyor.Bu öyle bir yeşillik cümbüşü ki,insana yalnız bahara mahsus bir manzara olduğu hissini vermiyor da,yıllardan hattâ asırlardan beri tabaka birbirinin üzerine serilerek toprağa iyice sinmiş,zemine kök salmış,ebedî bir nebat yaygısı gibi geliyor.Yeşillik görüyorsunuz,asfalt yolların hududuna kadar gelip dayanmış,iri gövdeli ağaçların yarı beline kadar tırmanmış,sarmaşık olup kuyu ağızlarını,köşk duvarlarını,bahçe çitlerini halı gibi kaplamış.Anlıyoruz ki,İngiltere,bir yeşillikler diyarıdır.Burada trenler bile,seyyar bir çimen tarhi gibi yeşile boyanmıştır.Herhalde tayyareden bakılınca bu yeşil katarlar,çimenler üstünde sürüne sürüne giden yeşil tırtırlara benzemeli.

Yeşil İngiliz kırında, bir tek renk değil, perde perde birbirinden apayrı bir renk şehriyini. Fakat manzaraya fon olan asıl, yeşil, koyu, zümrüdî, biraz da nefî akisler yapan bir renk. Yolculuğumuz, güneşli bir güne isabet ettiği için, bu yeşiller âleminin yağmurda, siste, kışın veya sonbaharda güneşin battığı saatlerde ne renk bağlayacağını

düşünüyorum da, Tate Gallery'de seyrettiğim Turner'in peyzajlarını ve Victoria and Albert müzesinde gördüğüm Constable'in manzaralarını daha iyi anlıyorum.Kırda İngiliz,hendesenden uzak yaşamaya meraklı.Bahçesi, tarlası veya korusu,bildiğimiz şekillere pek sığmıyor cetvel ve pergelin çizdiği hatlardan taşıyor,rastgele zikzaklara,yılankavi mekânlara dalıyor.Evlere bakıyorsunuz,hep aynı fes rengi tuğladan yapılmış olmalarına rağmen,kimi bir katlı,kimi kuleli;kimi balkonlu,birbirlerine sırt çevirmiş,saf bağlamamak için mahsus ileri geri oynamış gibi.Fakat Londraya yaklaştıkça bu fes rengi tuğla evlerin sıkıştığını,dirsek dirseğe geldiğini ve boy sırasına girdiğini görüyoruz.Artık büyük şehrin banliyosundayız.Ev dizilerinin arkasından fabrika bacaları,hangar ve depo siluetleri yükseliyor.İngiliz işçisi,büyük sanayin emrile,satbağlamışa benziyor.Hep aynı biçimde iki katlı bir dizi evden sonra yine hep aynı biçimde üç katlı bir sıra ev geliyor.her birinin önünde yine küçücük bir bahçe var,fakat boyasından bahçe parmaklığına kadar her ev,yanındakinin eşi.Acaba akşamları yorgun arğın işten dönerken kapısını şaşırıp komşunun evine dalan olmuyor mu,diye düşünüyorum. Hele tezgâh başında bir iki kadeh yuvarladıktan sonra bu gibi yanılma hâdiseleri,olmayacak gibi değil.

Fakat İngilizler bunu da düşünmüş olacak ki,Don Vauxhall köprüsü civarında dolaşırken,birbirine bitişik aynı biçimde on iki kadar ev gördüm,her birinin kapısı bir başka renge boyanmıştı.Sıra ile ciğer kırmızısı,türbe yeşili,fıstıki,kanarye sarısı;havaî mavi ilh.rengindeki kapılar,zamanla kirli bir boz rengi bağlamış bina yığınının altında birer işaret tabelâsını andırıyordu.

Victoria istasyonuna yaklaştıkça, sağda solda, pencereleri arasından gökyüzü görünen bina iskeletlerinde, yırtık elbisesini paltosu ile örtmeye çalışan, gün görmüş insanlar gibi biraz mahçup, fakat vakur bir hal var. Adetâ kendilerine bakılmasını istiyorlarmış gibi,önümüzden sür'atle geçip gidiyorlar.Sonradan gazetelerde okudum,Londrayı imâr komisyonu,City'de tayyare bombardımanlarından yıkılmış eski kiliselerden bir çoğunu,birer hâtıra olarak,bugünkü harap hallerile muhafaza etmeğe karar vermiş.Londra sokaklarında dolaşırken,taşları yağmur sularile yer yer ağarmış o orta çağ yadigârı binaları gördükçe,çatısı uçmuş birkaç eski kiliseye yeni birer külâh geçirmeğe hiçbir İngilizin eli varamıyacağını pek iyi anlıyorum.Belki bahçelerine,her yerde olduğu gibi,çiçekler dikilecek,demir parmaklıkları düzeltilecek,fakat o her taşı zamanla cilânmış duvarların üstüne asırların imtihanından geçmemiş,pürüzlü ve ham malzemeden çatılar kondurulmayacak.

Victoria istasyonunda trenden iniyoruz.Hamal,bavullarımızı yakalayınca, taksitlerin sıralandığı kapı önüne doğru,uçar gibi sür'atle yollanıyor ve bizi taksiye yerleştiriyor.hiç uzun uzun pazarlığa,çekişmeğe lüzum yok,avucuma bir sürü bozukluk doldurup kendisine uzatıyorum.Çekine çekine,ancak hakkını alıyor ve benim ilâve ettiğim yirmi kuruşluk bahşişe birkaç kere teşekkür ediyor.Londranın taksileri,her memleketinkinden farklı.Bunlar,eski faytonlara benziyor.Şoförün yanında,bavul koymağa mahsus oyu bir yer var.Daha doğrusu,bizim bildiğimiz şoför mahli,ortasından camla ikiye ayrılmış,bir tarafına da dıştan bavullar istif ediliyor.

İngiliz usulünce hep yolun solunu takip ederek, önceden bir odasını tuttuğumuz mütevazı otele doğru gidiyoruz. Hyde Park köşesinden sonra, tipik İngiliz mahallesini görüyoruz. Evler, yaya kaldırımından ya daracak bir bahçe ile, yahut üstünde küçük bir balkon bulunan kapı saçakları ile ayrılıyor...

Bu kapı saçakları, mutlaka sütunlara dayanmış bulunuyor. Bu kapı çıkıntılarına baktıkça, ortaçağ şatolarının asma köprülerini hatırlıyorum. Tevekkeli "İngiliz'in evi, kalesidir" dememişler. Her ev, daha kapısının önünden itibaren, sokakla şehirle, hasılı dünyanın geri kalan kısmı ile alakasını kesiyor, kendi içinde, kendine göre, kendisi için yaşamaya başlıyor.

Kapı önüne iskemle atılıp oturulan ve kahveleri yaya kaldırımının en az yarısını kaplayan diğer Avrupa memleketleri hatırıma geliyor da, İngiliz'in neden daha az konuştuğunu, neden ilk rast geldiği kimse ile ahbap olmadığını, neden tabiattan hoşlandığını daha iyi anlıyorum.

Psikolog Gözüyle - Bugünkü İngiliz

Yeni Sabah, Nu. 3997, 27 Nisan 1950

Londraya vardıktan on gün sonra bugünkü İngilizin psikolojik portresini çismeğe kalkışacak değilim. Böyle cüretkâr bir teşebbüsü, ancak gaipten haber vermek iktidarında olanlara bırakırım. Ben sadece intibalarımı nakletmekle iktifa edeceğim.

Fakat şurası da muhakkaktır ki arada oldukça dar bir su çizgisi olmasına rağmen, Britanya adaları Avrupa kıtasının bir muamması olmakta devam ediyor. Londra, Paris'in kapı komşusudur. Bir şehirden ötekine tayyare ile bir buçuk saatte, en dolambaçlı yoldan ise azamî sekiz saatte gidilir. Fakat Parislinin kafasındaki İngiliz tipi,hâlâ silindir şapkalı,kısa çizmeli ve favorili,ancak Dickens'in romanlarında resmini görebildiğimiz tiptir. Münevver Avrupalının nazarında bile İngiliz,hâlâ Piccadilly Circus'ı dünyanın

merkezi zanneden,nereye gitse herkese tepeden bakan,kimse ile konuşmağa tenezzül etmeyen ve ayak bastığı her yeri imparatorluğa ilhak etmek isteyen bir mahlûktur.

Avrupalı zanneder ki İngiliz, kendinden başkasını idrâk edemez ve buna teşebbüs etse dahi muvaffak olamaz. Kafasında anneannelerin, usul ve erkânın, itiyatların kurduğu sistem, o kadar sert ve mütehakimdir ki, düşüncesi bu hudutların dışına çıkmak kabiliyetini kaybetmiştir. Fakat bir Avrupalıya bu kanaatin mucip sebeplerini sorarsanız, alacağınız cevap, ekseriya tatmin edici olmaktan uzaktır... Size İngilizin acaipliğini isbat etmek için,sabah kahvaltısında sütlü çay ile birlikte bir nevi bulamaç,domuz pastırması üzerine kırılmış yumurta,tereyağında kızartılmış tütün balığı ve reçel yiyebildiğini söyler.Yemeklerde içkiye iltifat etmeyip su içtiğini anlatır.Kendi dilinden başka dil bilmediğini zikreder.Olmayacak şeylere kahkaha ile güldüğü halde,hakikaten zarif bir hikâye ve ince bir nükte karşısında duygusuz kaldığını,sık sık utangaçlık buhranları geçirip kulağına kadar kızardığını,lokantada ve kahvede miskal ile bahşış verdiğini,meram anlama kabiliyetinin kıt olduğunu izaha çalışır.

Muhatabınızı biraz sıkıştıracak olursanız, Fransanın, İsviçrenin, İtalyanın ve ispanyanın en güzel köşelerine İngilizlerin tatil geçirmeğe geldiklerini, tabiatın en mutena manzaralarını doya doya seyrettiklerini, tarihi âbidelere, san`at eserlerine, musikiye ve tiyatroya samimî bir rağbet gösterdiklerini, itiraf ettirirsiniz. Şüphesiz hiçbir İngiliz, otelin kâtibesile veya kahvenin garsonile yüz göz olmaz, tirende veya vapurda gazete okumağı tanımadığı kimselerle çene çalmağa tercih eder. Fakat bunun sebebi, başkalarını rahatsız etmemek endişesidir. İngiliz, kendi itiyatlarına kıyas ederek, şu veya bu zarûretle kendisile kendisile bulunmak zorunda kalan herhangi bir kimsenin kendi kendine düşünmek veya hayale dalmak istediğini tasavvur eder. Mânasız gevezeliklerle karşısındakini rahatsız edeceğini düşünür ve sırf yapışkanlık etmemek için bir köşeye çekilip susmağı tercih eder.

Fakat bilgisine ve görgüsüne ihtiyacınız olursa, kendisinden bir yardım talebinde bulunursanız, hiç tereddüt etmeksizin size icap eden bütün tafsilatı verir ve işinizi kolaylaştırmaya gayret eder. Yalnız, bunun için kendisine başvurmağınız lazımdır. Yoksa tereddütlü, endişeli veya sabırsız hallerinizden herhangi bir şeye ihtiyacınız olduğunu, bir müşkül ile karşılaştığınızı derhal kavrayamaz. Daha doğrusu, sizin hallerinizle alakadar olmayı muaşeret adabına uygun bulmadığı için, vaziyetinizin farkına varamaz. Fakat İngiliz'in bu sözde kayıtsızlığı, bilhassa son harpten sonra hayli gafiflemişe benziyor. Uzun yıllar, kendisinden çok daha konuşkan, birbirleri ile hemhal olmaktan

hoşlanan ve topluluktan zevk alan başka milletler ile birlikte yaşadığı için, kıta halkının bu itiyatlarını hemen hemen benimsemiş gibidir.

Nitekim geçen gün, Trafalgar meydanından otobüse binip ikinci kattan etrafınızı seyrederken, arkamızda oturan, üstü başı gayet düzgün, hâli ve tavırları pek kibar bir İngiliz centilmeni, bizim şehire yabancı olduğumuzu anlar anlamaz, derhal söze karıştı ve Kensington hizalarına gelinceye kadar,bize geçtiğimiz yoldaki binaları,Londranın belli başlı tarihî âbidelerinden maada,ucuz ve sağlam eşya satan büyük mağazaları,mühim tiyatrolarda oynanmakta olan görölmeğe lâayk piyesleri,baharda bir kat daha güzelleşen meşhur parkları ve bahçeleri,İngiliz hayatının kıt'adan gelenlere tuhaf görünen hususiyetleri izah etti.Tabiî bütün bu izahatı İngilizce olarak veriyordu.Şayet dilinden anlamaz gibi davransaydık,pek iyi bildiği halde sırf bozuk bir telâffuzla kulağımızı tırmalamak için,başka bir dil kullanmağa kalkışmayacak ve bizde onun bu nazik yardımından mahrum kalacaktık.

İngilizin dillere destan olan soğukkanlılığı,sadece onun beyhudeyere telâşa düşmediğini, lüzumsuz tecessülere ve mânasız öfkelere kendini kaptırmadığını ifade eder,yoksa duygusuzluğunu değil...Avrupa şehirlerinin bir çoğunda bazen birçok kimsenin sokak ortasında toplanarak dikkatle bir noktaya baktığını görürsünüz.Kalabalığa yaklaşıp da oradakilerden birine nereye baktıklarını sorarsanız,ekseriya;

- Bilmem,herkes toplanmış,bakıyordu,ben de aralarına karıştım cevabile karşılaşırsınız.Bilhassa Parislerin bu sabırlı tecessüsü pek meşhurdur.Bir gün taksi ile bir yere giderken,sokak ortasında toplanmış bir yığın halkı yarıp geçmekte hayli zorluk çekmiştik.Şoföre olup biteni sordum.Bana:
- Parislileri bilmez misiniz,beyim,dedi.Biri durup gökyüzündeki bulûta baksa,arkasında hemen elli kişi toplanır.

Şoföre:

-Demek hemşerilerinizin vakti bol,dedim.

-Hayır, dedi,yarım saat gökyüzüne bakarlar ama,akşama kadar da dazır dazır koşarlar.İşte İngilterede,biri durmuş bakıyor diye,arkasına toplanıp yarım saat gökyüzünü seyredecek tek adam bulmak hayli güçtür.

İngiliz futbol meraklısı ise, saatlerce stadyum kapısında bekler, hatta yiyeceğini ve battaniyesini götürüp geceyi ayazda geçirebilir. Sinemaların ucuz mevkilerinde yer bulmak için sıraya girip bir hayli zaman ayakta durur.

Durak yerlerinde sabırla otobüsüne göz kulak olur. Parkta saatlerce tek başına dolaşır. Sarayın kapısında nöbet değiştiren muhafız kıtasını uzun müddet seyreder. Fakat, bir başkası durmuş bakıyor diye yolundan geri kalmayı aklı almaz.

Bu hal, onun kayıtsızlığını değil, başkalarının yanına sokulup onları rahatsız etmekten çekindiğini gösterir. Zannediyorum ki İngiltere'de ferdî hürriyetin ilk tecellisi, başkalarının hürriyetine hürmet şeklini alıyor ve bütün cemiyet hayatı, bu ölmez prensibe dayanıyor. Zamanla bir nezaket kaidesi haline gelen bu prensip, İngiliz'i diğer milletlerden ayıran birçok hususiyetleri izah etse gerektir.

Psikolog Gözüyle - İngiliz Ve Bahçe

Yeni Sabah, Nu. 4000, 30 Nisan 1950

Londranın planına bir göz atınız şehri örümcek ağı gibi ören yer altı trenlerinin ve cetvel tahtasına aldırış etmeden kıvrıla, büküle giden cadde ve sokakların kâğıt üstündeki koyu renkli çizgileri arasında yer yer yeşil lekeler görürsünüz. Bunlar Londranın parklarıdır. Masanızı kaplayan bu geniş paftanın neresine baksanız, en az birkaç mahalle büyüklüğünde bir bahçe ile karşılaşsınız. Londra, enine boyuna genişlerken kırım en güzel köşelerini olduğu gibi muhafaza etmiş, etrafına birer çit kondurup öteye atlamış ve alabildiğine yayılmıştır.

Otobüse binip sokaklarda dolaşırken birden bire karşınıza çıkıveren bu parklardan birine dalınız, şehirden saatlerce, hattâ günlerce uzaklaşıp tabiatın تنها bir köşesinde yemyeşil bir çayırın içine girdiğinizi zannedersiniz. Etrafınızda, gözünüzün alabildiği kadar hey yer, çimen ve ağaçtır; ufuk, daha uzak çayırları müjdeleyen taze bir yeşillikle buğulanır. Kül rengi bina silüetleri, çoktan görünmez olmuştur. Siz, şehrin gürültüsünden uzakta, ayak izlerinden olma hissini veren bir patıkada, tabiatla baş başa kalırsınız.

Londra parkları, hendesinin bildiğimiz şekillerine sığmayan, cetvel ve pergel istiptadı tanımayan, gür ve engin, kaprisli ve serazat kırlardır. Çimenlerin üstüne basa basa yürüyebilirsiniz. Hiç kimse sizi men etmez. Hiçbir yerde, yasakların alt alta yazıldığı levhalara tesadüf etmezsiniz. Fakat hiçbir köşede de savruk bir elin yere attığı bir kâğıt parçasına, bir şişe kırıntısına, bir teneke kutu artığına rast gelmezsiniz. İngiliz, bu bahçelere çantasına veya sepetine yiyeceğini koyar da gider, fakat süprüntüsünü yere atmaz. Yol ve patikalar boyunca ağaçlara bağlanmış hasır küfelere koyar. Biz de bunun

tam aksini yapariz. Belediyemizin bahçeler müdürlüğü, her yerde ögüt levhaları asar, fakat hiçbir yere bir çöp küfesi koymayı akıl etmez.

Buranın parklarındaki çimenler, üstüne basıldıkça daha sık, daha gür ve yeşil oluyor. Bizdeki çimenlerin üstünde dolaşmak yasaktır. Çünkü biz, yere çimen ektikten sonra, işimizi bitirdik sanırız. İsteriz ki, çimenlere yağmur yağsın, fakat kimse ayak basmasın... Kuşlar gübre yapsın, fakat biz elimizi sürmeyelim. Şayet pek göz önünde iseler, arada sırada, şöyle yalancıkdan bir makaslamakla istifa ederiz ve gerisini Allahın inayetine bırakırız.Burada çimenler muntazaman kırpıldığı,sık sık sulandığı ve tertemiz bakıldığı için,toprağa o kadar sinmişti ki,insan ayağının değmesi şöyle dursun,üzerine boylu boyuna uzanıldığı halde,yine kurumaz,daima yeşil ve taze kalır..Bu satırları yazarken,İstanbulu ziyarete gelen harp gemilerinden şehri gezmeğe çıkmış iki Ameriken bahriyelisinin bir bahar günü,Taksim gezisinin önündeki yeşil sahanın çimenleri üzerine uzandığını hatırladım.Yaya kaldırımı üzerinde birikip onları seyreden halk alışık olmadıkları bu manzara karşısında,adetâ resmi bir müdahale bekliyor gibiydiler.Bereket versin,hususî talimat alan zabıtamız işe karışmadı ve Amerikalılar,biraz güneşlendikten sonra,kalkıp yollarına devam ettiler.

Yeşilliğin sadece teyemmüme yaramadığı bu Londra parklarında, insanlarla nebatlar ve kuşlar arasında, hilkatın ilk devirlerini hatırlatan karşılıklı bir dostluk, tam bir ünsiyet caridir. Türlü boyda ve türlü renkte kuşlar görürsünüz, yanınıza kadar sokulur, hatta omzunuza konacak gibi olur. Çünkü önünüzde yürüyen kadın, vakit vakit çantasından çıkardığı ekmek parçalarını ufalayarak kuşlara serper ve bu mini mini hayvancıklar, kırıntıları yiye yiye, kadının etrafına alırlar, omzuna, başına, ellerine konarlar. Henüz iki yaşında; badi badi yürüyen çocuklar görürsünüz, annelerinin verdiği ekmek parçalarını kuşlara yedirmeye uğraşır. Fakat hiçbir yerde ne zalim bir saldırışa, ne şımarık bir haykırışa, ne de eziyetçi bir hercailiğe rast gelmezsiniz. Burada mini mini yavrular bile kuşların hürriyetine hürmetkârdır.

İngilizler,çiçeğe âşık bir millettir.Mahalle aralarında,her sokak başında araba ile çiçek satılır.Hiç bir lokanta,otel salonu,pastahane köşesi göremezsiniz ki,masalarında vazolar dolusu çiçek bulunmasın.

Picadlly caddesinde,pencere pervazlarına saksılar dizmiş mağazalar,hattâ bankalar görürsünüz.Londra bahçelerinin yer yer öyle köşeleri vardır ki,çiçek tarhları yeşillikler arasına salon halıları gibi yayılmıştır.Bu ay lâle mevsimidir ve her bahçede yerden öbek öbek fıskırmış,türlü renk ve biçimde lâleler görürsünüz.Bir köşede yalnız kanarye sarısı renginde lâleler açmıştır,öbür köşede yalnız kanarye sarısı renginde

lâleler açmıştır,öbür köşede zemin,al renkli lâlelerle adetâ kanamış gibidir...Diğer bir tarafta ebrolu,başka bir tarafta katmerli lâlelerle karşılaşrsınız.Fakat hiç bir yerde çiçek koparılmasının yasak olduğunu hatırlatan resmî levhalar göremezsınız.Buranın halkı,sakından koparılan bir çiçeğin ne kadar az ömürlü olduğunu bildiği için,evine her iki damla renk götürmeği bir ganimet saymaz!ve bahçelere sonradan gireceklerin yoluk saplar karşısında duyacağı hüznü düşünür ve çiçeğin üstüne göz izi bile bırakmağa kıyamadan yoluna devam eder.

Zaten Londralı, çiçek koparmaktan ziyade çiçek yetiştirmeyi sever. Caddelerde de yalnız çiçek tohumu, fidesi ve fıdan satan büyük mağazalar görürsünüz. Yan sokaklarda her evin önünde küçücük bir çiçek bahçesi vardır. Evin erkeği, Pazar günleri, bu minicik bahçeyi çiçekle mozaikten bir avluya çevirmeye gayret eder. Şehir dışındaki villâlar, birer çiçek antolojisi dir.ingiliz her mevsimde renk ve koku zevkini çiçekten çıkarır.Fakat tabiat,onun nazarında kır çiçeklerinin sere serpe yayıldığı geniş yeşilliklerdir.Onun içindirki,büyük parkların çiçeğe ayrılan kısmı, methal civarında bulunur.İçeriye doğru sokuldukça,bahçıvan elinden çıkma çiçek tarhlarının yerine,tabiatın rastgele serpiştirdiği renkler geçer.Yalnız çimen devamlıdır ve bu bahçelerin tabiî zemini gibi alabildiğine uzanır.

Bizde yeşil sahanın, sırf apartman pencerelerinden bakılınca gözü okşayan, fakat içine girilmeyen, girilse bile dolap beygiri gibi hep aynı hendesi patikalarda dolaşılın birer çimenli ve çiçekli arsa olduğu düşünülürse, insanları her sevginin öz kaynağı olan tabiat sevgisinden uzaklaştırmaya niçin bu kadar uğraştığımızı anlamak, hiç de kolay değildir.

Psikolog Gözüyle - Hoş Görmek

Yeni Sabah, Nu. 4007, 7 Mayıs 1950

Demir perdenin dışında nereye gitseniz, çatık kaş, asık surat, sinirli bir titizlik, tetik üstünde bir öfke, buluttan nem kapan bir hassasiyet, deve kinine benzeyen bir nefret göremezsınız. Asırlarca taassuba, dar görüşe, dört köşe kafaya, tahakküme ve istibdada karşı mücadele etmiş ve bu uğurda seller gibi kan dökmüş olan garp, ruh olgunluğunun miyarı olan müsamahaya çoktan erişmiş bulunuyor.

Hatta denebilir ki bugünkü Avrupa hayat ve kültürünün temeli ve kilit taşı, bu müsamahadır. Nerede bu müsamaha zaafa uğrarsa, nerede şu veya bu prensip namına fert düşünce ve söz hürriyetinden mahrum edilirse, nere herhangi bir baskı insanlığın bir

kısmını dehşet içinde bırakırsa, bütün garbın vicdanından böyle bir ceberuta karşı tiksime ve nefret uyanıyor ve hiçbir uzlaşma veya anlaşma bu nefretin gittikçe daha kökleşmesine mani olamıyor.

Fakat zihnini yormaktan çekinmeyip de başkalarının müsamahası ile kendi müsamahasızlığını sıkı bir tahlilden geçirirseniz, kendi ruh haletinize ve bu husustaki tavrınıza sebep diye bulduğunuz şeylerin nihayet üstünkörü derlenmiş birer bahaneden ibaret bulunduğunu, asıl maksadın bir hoş görmezlik havası içinde başkalarını susturup kendi bildiğini okumak ve kendi keyfinize göre hareket etmek olduğunu anlarsınız.

Geçen Pazar günü, öteden beri bahsini duyduğum halk hatiplerini dinlemek için Hyde Park'ın Marble Arch'a bakan tarafına gittim. Saat sıralarında idi. Parkın o tarafı, panayır gibi dolmuştu. Halk, birbirlerinden yirmi metre kadar fasıla ile kürsülere çıkıp nutuk veren bazı kimselerin etrafını öbek öbek çevirmiş, dinliyordu.

Adamın etrafını alan "köhne kafalı ve sülük" İngilizlere baktım. Hepsi, sükunetle ve dikkatle kendisini dinliyordu. On adım ötede başı miğferli bir polis memuru her zamanki ciddiyeti ile bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Daha ötedeki grup, hep bir ağızdan ilahiye başlamıştı. Bütün park, güneş ve yeşillik içinde idi. Çimenler üzerinde kuşlarla insanlar, kardeşçe dolaşıyordu.

O anda, İngiliz müsamahakârlığını, Hyde Park'ın üzerine basıldıkça serpilerek yeşillenen ebedî çimenlerine benzettim ve İngiltere hesabına duyduğum endişelerden kurtularak, sükun ve huzur içinde evimin yolunu tuttum.

Londra Mektupları - Londradaki Halkevimiz

Yeni Sabah, Nu. 4010, 11 Mayıs 1950

İstanbulda iken gazetelerde okurdum. Harp yılları içinde parlak nutuklar, hayırlı temenniler ve dostluk nümayişleri ile kurulmuştu. Galiba otuz sene müddetle kiralanan binanın güzelliğinden ve salonlarının ihtişamından bahseden tafsilatlı ajans havadislerine sık sık rast gelirdim. Londra'daki Halkevi, Türk – İngiliz dostluğunun canlı ve samimi bir merkezi haline gelmiş benziyordu. İngiliz dostlarımıza orada Türkiye'yi ve Türk hayatını tanıtmayı istihdaf eden konferanslar veriliyor, filmler gösteriliyor, toplantılar tertip ediliyordu. Bu toplantılarda tanınmış İngiliz ricalinden başka, memleketimizde uzun müddet kalıp bizleri seven ve Türk kültürünü layığı ile bilen zatlar da bulunuyor ve kendi hemşerilerine, Türkiye'den zevkin ve sitayişle bahsediyorlardı.

Londra halkevinde bazen sergilerde kuruluyor ve elişlerimiz,sanat eserlerimiz,belki de mahsullerimiz teşhir ediliyordu.Bundan başka Türkçe öğrenmek isteyen İngilizlere dersler verildiğide oluyordu.Londrada hattâ bütün İngilteredeki Türk talebesinin biricik toplantı yeri,yine bu Halkevi idi.Milli Bayramlarımız burada kutlanıyor,gençlerimiz burada birbirile tanışıyor ve memleket havasını hep birlikte burada teneffüs ediyordu.Duyduğuma göre, güzel bir kütüphanesi de varmış,memlekette çıkan gazete ve mecmualar muntazaman gelirmiş.Hâsılı bu Halkevi,hem Türk-İngiliz dostluğunu besliyen ve kuvvetlendiren,hem de gurbetteki Türk gençlerini sinesinde toplayıp onlara aziz yurdumuzun temiz havası içinde birkaç saat geçirmek imkânını veren feyizli bir ocakmış.Londraya gelir gelmez,pariste bir eşini beyhude yere aradığım böyle bir müesseseyi hemen gidip görmek ve aralarında belki eski talebemde bulunan gençlerle sohbet etmek istedim.Onların nasıl yaşadığını,hangi sahalarda çalıştığını,aldıkları neticeyi ve edindikleri intibai öğrenmek,bir hoca sıfatile beni elbette alakadar ediyordu.Hiç olmazsa birkaç saat baş başa vererek,birbirimize ihtisaslarımızı anlatacak,tecrübelerimizi nakledecek,birbirimizin bilgisinden ve görgüsünden faydalanacaktık.Hattâ Pariste yaptığımız gibi,Londradada bir Türk haftası tertip edecek,muhtelif toplantı ve memleket kültürüne dair bazı konferanslarla İngiliz dostlarımız arasında âlaka ve sempati uyandıрмаğa çalışacaktık.

Ne çare ki kader, bu arzumu çok görmüş olacak ki, Londraya ayak bastığım tarih, buradaki Halkevinin kapandığı güne tesadüf etti. Sakın sözümü yanlış anlamayın. Bu kapanma, tatil münasebeti ile muvakkat bir kapanma değil, bir daha açılmamak üzere, toptan ve kati olarak kapanmadır. Evet, sevgili okuyucularım, bu satırları okuduğunuz gün, Londra'da artık Halkevimiz yoktur. Yâni Türk toprakları dışında Türklüğe karşı âlaka ve sevgi yaratmağa çalışan ve gurbette yaşıyan Türk gençlerinin hakikî evi olan biricik müessese,artık tarihe karışmışyıt.Bizler ki, dostlarımızın bile pek az tanıdığı bir milletiz,binbir ümitle ve haklı bir dâva uğrunda kurmuş olduğumuz bu ocağı,hiç acımadan,kendi elimizle kapatmış bulunuyoruz.

Gerçi bina, vaktile yapılan mukavele uzun vâdeli olduğu için,elden gitmiyor,fakat sefarethaneye bağlı bir çok ateşeliklerin barınacağı bir daire haline geliyor.Yâni müteaddit toplantı ve okuma salonları,kütüphanesi bulunan bu binaya,bundan sonra ancak işi düşenler girebilecek.Eski Halkevlerine yıllardan beri ayağı alışmış olan İngiliz dostlarımız,bu değişiklik hakkında ne düşünecekler,bilmiyorum ama,tesadüfen kendileriyle görüştüğüm bazı talebelerimizin bu halden pek üzüldüklerini,adeta ağlamaklı olduklarını bizzat gördüm.İçlerinden biri:

-Efendim,diyordu,haftada hiç olmazsa bir defa halkevine gidiyor,birbirimizi görüyorduk,bazı kimseler toplanıyor,türkülerimizle,oyunlarımızla memleketimizi yaşıyorduk.İngiliz dostlarımızın sık sık bizlere katıldığı oluyordu.Bunların hiç birine yanmıyorum.Asıl beni üzen şey,şu.Yabancı dostluklara en çok ihtiyacımız olan bir devirde,bilhassa böyle memleketlerde halk arasında bizlere karşı âlaka ve sevgi uyandıracak hareketlerden artık tamamen müstağni miyiz ki,sırf bu maksatla açtığımız böyle hayırlı bir müesseseyi bugün kendi elimizle kapatıyoruz?Sokaklarda görmüşsünüzdür,İngiliz-Amerikan dostluk kulüplerine,Amerikan kütüphane ve okuma salonlarına,Amerikan hastane ve bakım evlerine her adım başında rastgelinir.Amerikalılar aynı dili konuşan,üstelik Marshall plânı ile iktisadî kalkınmalarına büyük çapta yardım ettikleri İngilizlere kendilerini tanıtmak ve sevdirmek için bu kadar külfete girdikleri halde,bizler nasıl oluyor da,kendimize dostluklar kazandırabilecek olan bir kültür ocağını söndürmeğe kıyabiliyoruz.

Mademki Londrada bir Halkevinin mevcudiyeti fuzulî idi, neden bunu vakti ile düşünmedik ve milletin kesesinden bir hayli masraflara girdik? Şayet bu Halkevi, istenilen verimi temin etmediyse, niçin daha ciddi ve esaslı bir program ve metot ile çalışmadık? Nihayet verimsizlik varid değilse, ne sebeple bugün kapatıyoruz?

İtiraf ederim ki, muhatabımın bana tevcih ettiği bu suallere cevap bulmaktan tamamı ile aciz kaldım ve Londra Halkevinin bizzat ben kapatmışım gibi utandım, sıkıldım, ter döktüm. Halbuki, Allah bilir, benim bunda hiçbir kabahatim yoktu: Kapanma haberini aldığım vakit, ben de, evvelce gidip görmediğim halde bu sevimli Halkevinin hazin encamına pek üzülmüştüm. Her nedense, bir kültür müessesesinin sebepsiz ortadan kalkışı, biz hocalar için sonsuz bir azap mevzuu oluyor.fakat gencede ümidisi büsbütün kırmıyacak ve itimadını tamamen sarsmıyacak bir cevap vermek lâzımdı.Aklıma, memlekette Halkevlerinin vaziyeti hakkında son yıllarda yapılan münakaşalar geldi.

Hatırımda kaldığına göre, bu müesseselerin alacağı şekil ve bağlanacağı merci ve makam henüz tespit edilmemiş bulunuyordu. Bilhassa iç politikanın en hararetli safhasına girdiği bu günlerde, birer yardımcı kültür ocağına çevrilmesini can ve gönülden ümit ettiğim bu müesseselerle hiç kimsenin meşgul olamayacağını düşündüm ve Londra'daki Halkevinin kapanışını, böyle dağdağalı bir devrin tabii bir hadisesi telakki ettim.daha doğrusu,bu hazin hâdiseyi,muhatabım olan gence,ilerde hiç şüphesiz tâmiri cihetine gidilecek bir kaza eseri,telâfisi mutlaka lâzım bir muvakkat kayıp olarak göstermeğe çalıştım.

Bilmem, bu izahlarımdan memnun oldu mu? Ben, kendi hesabıma,böyle bir izahla tatmin edilmezdim.Fakat bilhassa gurbette insanın teselliye o kadar ihtiyacı oluyor ki,en sudan vâadlar ve en hâyalî müjdeler dahi, gönülde ferahlık ve ümit yaratabiliyor.Karşımdaki gencin ise ümide ve iç rahatlığına şüphesiz benden fazla ihtiyacı vardı.

Psikolog Gözüyle - YİNE MÜSAMAHAYA DAİR

Yeni Sabah, Nu. 4013, 14 MAYIS 1950

İngiltere'de fikir hürriyeti ve müsamahanın ölçüsü hakkında okuyucularıma bir fikir verebilmek için, geçen yazımda Hyde Park'daki halk hatiplerinden bahsetmiştim. İngiliz cemiyeti ile daha yakından temasa başlayınca, bu ölçünün ne kadar geniş tutulduğunu gösteren hâdiselerle de karşılaştım. Bunları birer birer okuyucularıma anlatmayı pek isterdim. Fakat, tuhaftır, insan önce garipsediği, alışık olduğu ölçülere aykırı bulduğu ve başlangıçta merak ve tecessüsle, hattâ heyecanla mimlediği vakaları, zaman geçtikçe, tabîî bulmaya başlıyor, sanki bütün ömrü boyunca böyle bir nizam içinde yaşamış gibi, başkalarının asırlarca uğraşarak, didinerek, hattâ kan dökerek yarattığı havayı benimsiyor ve etrafına âşina nazarlarla, bakıncada, hâdiselerin bir çoğunu gözden kaçırıyor.

Nitekim geçenlerde İngiliz PEN klübünün Fransız edipleri şerefine verdiği ziyafette cereyan eden bir hâdiseyi, o gecenin havası içinde pek tabîî bulmuşken, ancak aradan zaman geçtikçe ve üzerinde bir hayli düşündükten sonra, fikir hürriyeti ve müsamahanın İngiltere'deki ölçüsü hakkında bir nirengi noktası olabilecek kadar mânalı olduğu kanaatine vardığım için, okuyucularıma anlatmak istiyorum.

Klübün reisi Mac Carthy'nin uzun nutkundan ve Fransız edibi André Chamson'un cevabından sonra, söz alanlar arasında İskoç Pen klübünün reisi Eric Linklater de vardı. Kısaca boylu ve gayet iri kafalı bir zat olan bu İskoç edibi, pek ciddi ve vakur bir eda ile mikrofonun başına geçti.

Ziyafet, Fransız edebiyatı şerefine verildiği için, bu zatın da nihayet bir edebi musahabenin hudutları içinde kalacağını, ve hazır bulunan Fransız ediplerinin fikir ve üslûp hususiyetleri hakkında diğer davetlileri biraz daha tenvir ederek, sözünü bir "hoş geldiniz" le bitireceğini zannediyordum.

Halbuki hiç te zannettiğim gibi olmadı. İskoç Pen Klübünün reisi, gayet berrak bir tecvit ile söze başladı ve ilk işi İngiliz Pen Klübü reisini çatmak oldu. Hiçbir işaret

yapmadan, gür bir sesle, Mac Carthy'yi, Fransız'lara dostluk göstermekte ne hakla İskoçlardan daha atik davrandığını sordu. Acaba İngilizler, İskoçlardan daha fazla mı Fransız dostudur? Halbuki bütün tarih, bunun aksini isbat eder. Bu adada Fransızlara karşı alâka ve sevgi, evvelâ İskoç dağlarında doğmuştur. Hoparlörle seyyah dolaştırılmayan patikaları, taşlarının üstünü yosun tutmuş ortaçağ şatolarını, bin bir kahramanlık, aşk ve kin menkıbesine sahne olmuş tarihi köşeleri, göz okşayan renklerin birbirine karıştığı milli kıyafetleri, asırlardan beri nesillerin canü gönülden tekrarladığı kıvrak dansları ve nihayet üstünde yaşadıkları tabiat kadar güzel, mert ve asil insanları severler.

İskoçyalı edip, kılı bile kıpırdamadan, devam ediyordu. Davetli İngilizlere dönerek:

- Siz İngilizlerin, adı bile İrlandalı olan reisiniz, diyordu, ne hak ve mantıkla Fransızlara sevgi göstermekte biz İskoçların önüne geçebilir? Buna tarih te, tabiat ta, zevk te, edebiyat ve sanat ta isyan eder. Bu arada Fransız edebiyatının ve ediplerinin samimiyetle tebcil edilebileceği tek yer, şimaldeki İskoç diyarıdır.

Nihayet Eric Linklater, baklayı ağzından çıkardı ve Fransız edipleri ile birlikte ziyafette hazır bulunan bütün kalem erbabını, bu sene 18 Ağustos'ta İskoçya'nın Edinburgh şehrinde toplanacak olan Milletlerarası Pen Klübü kongresine davet etti.

İskoçya, daha şimdiden kongre hazırlıklarını tamamlamıştır. Kongre müzakerelerine XVII.asırdan kalma muhteşem bir bina tahsis edilmiş ve şehirde aynı devreye tesadüf etmek üzere yine milletlerarası bir müzik ve sanat festivali tertip olunmuştur.

İskoçyalı reis, sözünü, tabiatı ile Fransız edebiyatı hakkında cemile kâr cümlelerle bitirdi ve yine aynı sükûnetle gidip yerine oturdu.

Muhtevası itibari ile Pen Klübün Edinburgh'ta toplanacak olan 22 inci milletlerarası kongresine, ziyafettekileri davetten ibaret bulunan bu konuşmanın bana önce garip gelen tarafı, asırlardan beri aynı ada üstünde yaşadıkları halde İskoçya'nının İngilize karşı takındığı tavidir. İskoçyalı, her cümlesinde, İngilize dağlarının zirvesinden bakıyor hissini veriyordu. Sanki nazarında, Britanya Adasının bu dağlardan aşağı tarafa olan kısmı, ancak İngilizlere lâyıktı. Halbuki Cenabı Hak, özene bezene yarattığı şimal kısmını, yine özene bezene yarattığı İskoç milletine münasip görmüştü.

Eric Linklater'in sesine verdiği eda ile en küçük nüansını bile hissettirdiği bu hor görme, evvelâ beni biraz ürkütmedi dersem, yalan söylemiş olurum. Muazzam salonu

dolduran İngiliz ekseriyetinin bu kadar istihkara dayanamayıp, gürültü çıkaracaklarını zannettim.. Meğer ne kadar aldanmışım!

İskoç, belki muhtariyet ister, kendi işlerini görecektir bir parlâmentosu olmasını ister. Fakat asırlardan beri hürriyet ve refah içinde yaşadığı Büyük Britanya camiasından uzaklaşmayı elbette düşünmez. İngiliz de bunu bilir ve İskoç'un takındığı tavrı, tafrafuruşluktan ziyade, bir dost şakası sayar. Bu tavrı ciddiye alsa bile, İngiliz, başkalarının kendisi hakkındaki düşüncelerinden telâşa düşmeyecek kadar metin, kendine olan güveni sarsılmayacak kadar kuvvetli ve nihayet fikre, fikirden başka bir cevapla mukabele etmeyecek kadar hürriyet âşığıdır.

Müşamaha, anladığıma göre, İngiltere'de hürriyet aşkının insan karakterine sinmiş ve nihayet zamanla tabîî bir davranış haline gelmiş şekli olsa gerek. İngiliz, kendi şahsiyetinden feragat etmedikçe, müşamaha yolundan ayrılmayacağına benziyor. Bütün İngiltere tarihi de, bu şahsiyetin tabîî tekâmülünden ibaret olduğu için, dünyanın bu kısmında daha uzun, pek uzun, bir müddet, müşamahasızlığa dayanan bir tahakküm ve istibdat havası esmeyecektir.

Londra Mektupları - Pen Klüp'te

Yeni Sabah, Nu. 4017, 18 Mayıs 1950

Biz Londradaki halkevini kapatıp İngilizlerle aramızda dostluk ve kültür münasebetleri kurmaya çalışan bu biricik müessesenin binasını elçiliğe bağlı bir devlet dairesi haline getirirken, başka milletlerin İngiltere'de yarattıkları dostluk, hatta hayranlık havasının her gün yeni hamlelerle tezahür etmesi, doğrusu bizler için hazin olduğu kadar da ibret verici bir manzara teşkil ediyor. Bundan birkaç gün evvel, bizzat şahit olduğumu bu neviden bir dostluk havası İngiliz PEN kulübünün birkaç Fransız edibi şerefine verdiği bir ziyafette tecelli etti.

Pen Kulüp, evvela şair, denemeci (essayiste) ve romancıların kurup da sonradan, zamanla bütün ediplerin iştirak ettiği bir cemiyettir. Önce İngilterede ve diğer Anglosakson memleketlerinde yer yer açılan ve sonraları bütün dünyaya yayılarak milletlerarası bir hamiyet alan bu dernek Hyde Park Otelde, Fransız ediplerinden Sehlumberger, Chamson ve Merle şerefine bir akşam yemeği tertip etmiş ve Londrada bulunan her milletin kalem erbabını bu toplantı ya çağırmıştı. Kendisine verilen imkanları dahil aşan gayretle çalıştığını gördüğüm matbuat ateşemiz Nejat Sönmez'in lütfkar delaletile, böyle bir toplantıda bulunmak saadetine nail oldum. Akşam saat 7,5

ta Nejat Sönmez ve sempatik muavini Bülent Ecevit ile birlikte, meşhur park civarındaki otele geldiğimiz zaman, davetlilerin akını çoktan başlamıştı. Üst katta bizi, gayet ciddi ve nazik tavırlı bir teşrifatçı karşıladı ve yüksek sesle isimlerimizi söyleyerek geniş bir salona soktu. Salon PEN kulübün umumi katibi arasında karıştı. Nejat Sönmez, beni bir çok muharrir, gazeteci ve ediple tanıştırmak lütfunda bulundu.

Aradan yarım saat geçmişti ki, aynı teşrifatçı yine yüksek sesle, yemeğin hazır olduğunu bildirdi ve davetlilerin içerdeki salona teşrif etmesini rica etti. Yemek salonunun kapısı yanındaki duvara davetlilerin harf sırası ile isimlerini ve oturacakları sofraların numaralarını gösteren bir liste ile salondaki sofraların yerini gösteren bir plan asmışlardı. Böylece, hiç karışıklığa meydan vermeksizin, herkes kolayca yerine oturmuş oldu. Geniş salonun bir duvarı boyunca uzun bir sofa kurmuşlardı. Bu softaya PEN kulübün reisi ile Fransız edipleri ve Fransız seferi M. Massigli oturdu. Diğer davetliler, salonu doldurdular. Sekiz kişilik yuvarlak masalara dağıldılar. Harp sonu İngiliz ziyafetlerinde an'ane haline gelen iki kap yemek ve bir tatlı iştah ve neş'e ile yendikten sonra, tabiatile nutuk faslına geçildi. Kulüp reisi, elindeki küçük çekici masaya vurarak söze başladı, davetlilere "Hoş geldiniz!" dedi, toplantının sebep ve mahiyetin; kısaca izah ettikten sonra, sözü kulübün umumi katibine bıraktı. Yuvarlak masaların birbirinden kalkarak, reisin yanındaki mikrofonun başına geçen umumi katip, gayet sevimli bir eda ile, sözüne daim nükte karıştırarak, salondaki yabancı davetlileri, muhtelif memleketlerdeki PEN kulüplerine mensup olup da o akşam aramızda bulunan zatları takdim etti ve son günlerde yine yabancı memleketlerde açılıp birliğe iltihak eden PEN kulüpleri ve bu kulüplerin kurucuları hakkında izahatta bulundu. Ben de, bu suretle Pakistanla Türkiyenin de birer PEN kulüple birliğe katıldıklarını öğrenmiş oldum. Umumi katip, Türk PEN kulübünün kurucusu profesör Halide Edip Adıvarın şahsiyetinden ve eserinden bahsetti, memleketimiz ve edebiyatımız hakkında samimi iltifatlarla bulundu.

Umumi katibin alkışlarla biten bu musahabesinden sonra, sözü yine reis aldı ve yandaki Fransız ediplerini davetlilere takdim etti. Muasır Fransız edebiyatına hakkile aşına olduğu ve aynı zamanda edebi tenkit vadisinde tam bir tam bir ihtisas sahibi bulunduğu sözlerinden belli olan reis, Chamson, Schlumberger ve Merle'i, üslupları, fikir ve zihniyetleri ile, gayet ince ve özlü bir tahlilden geçirdi. Bunu yaparken, sık sık iktibaslarda bulunmağı ve muasır İngiliz edebiyatı ile mukayeselere girişmeğı de ihmal etmedi. Daha geçen sene, Fransa'nın bir taşra üniversitesinde doçent iken, yazdığı "Zuydcote 'de hafta sonu" adlı roman ile Goncourt mükafatını kazanan Merle hakkında

söylediği gayet vakıfane sözler, yaşı yetmiş aşmış, fakat tecessüsü bir an bile duraklamamış olan bu muhterem zatın bugünkü Fransız edebiyatını ne büyük bir dikkatle takip ettiğini açıkça gösterir.

Reis, muasır garp edebiyatının bugün, dünya hadiselerinin tazyiki altında, el ve kafa birliği ile başarmak zorunda kaldığı bir vazifeden uzun uzadıya bahsetti. Nutkun bu kısmı, bazı kıymetlere inanmış olan bütün dünya muharrirlerine bir kitap, muayyen istikametlerden yıkıcı savletlere maruz kalan Avrupa kültürünü aşk ve imanla korumaları için bir davet mahiyetinde idi. Garp demokrasilerinin kalem erbabı, gittikçe daha kuvvetle beliren bir tahrip tehlikesi karşısında, garp medeniyet ve kültürünün temellerini teşkil eden kıymetlerin müdafaasına çağırılıyordu. Bu kıymetlerin başında ise, milletlerin ve fertlerin hürriyeti geliyordu. Reis hiçbir heyecan eseri göstermeksizin, adeta riyazi bir mesele vazeder gibi, davayı gayet sağlam bir mantıkla ortaya koydu ve garp demokrasileri için bir ölüm ve kalım mevzuu olan bu davada muharririn mesuliyetli rolünü izah etti. Büyük bir dikkat ve derin bir sukun içinde dinlenen bu hitabe, Fransız edipleri hakkında söylediği samimi ve cemilekar sözlerle sona erdi.

Reis sözlerini bitirirken diplomatik nezaket icabı, Fransız seferine hitap etmiş ve onu adeta cevap vermeğe zorlamıştı. M. Massigif, bu vaziyette, hem resmi şahsiyetinin çizdiği daire içinde kalmağı, hem de bugün artık bir mütearife haline gelen bir hakikati tekrarlayıp sözü ihtisas erbabına bırakmağı münasip gördü. Fransa ile İngilterede arasında gün geçtikçe kuvvetlenen dostluğu, şerefini her iki memleketin paylaşacağı bir diplomatik zafer olarak değil, Fransız ve İngiliz kalem erbabının müşterek bir eseri olarak gösterdi. Büyük elçinin izhar ettiği kanaate göre, bu fikir ve iman birliği milletin münevverleri tarafında yaratılmış bir hadisedir ve bu münevverlerin ilk safında edipler, sanatkarlar ve alimler yer almaktadır. Şu halde İngiliz Pen kulübü reisinin hakiki muhatabı kendisi değil aynı sofrada oturan Fransız edipleridir.

Büyük elçi M. Massigli'nin bıraktığı sözü, Fransız edebi Chamson aldı ve hakikaten edibane bir hitabe ile reise cevap verdi. Chamson, Fransa'nın nasıl işgal altında kaldığı senelerde Londra'dan gelen sesi ümitle dinlemişse, garp kültürünün ölmez kıymetlerini müdafa için de yine Londra'dan gelen sesi can kulağı ile dinleyeceğini belirtti.

Toplantının sonunda Hyde Park Hotel'den çıkarken, hürriyeti ve garp medeniyet ve kültürünün diğer ölmez kıymetlerini müdafaada işbirliği imanı ile bir araya gelen İngiliz ve Fransız kalem erbabının bu samimi tesanüdüne imrendiğim kadar, mütevazı

da olsa, garp demokrasileri aleminde açtığımız biricik kültür yuvamız olan Londra Halkevinin kapatılarak bir elçilik dairesi haline getirilmesine bir kat daha yandım.

Londra Mektupları - LONDRA MEVSİMİ

Yeni Sabah, Nu. 4020, 21 Mayıs 1950

Londra hayatının en parlak mevsimi Mayısta başlayıp Temmuz sonunda biter diyorlar. Güzel Sanatlar Akademisinde açılan sergi ile başlayan bu mevsimi, Cood Wood'daki binicilik müsabakaları kaparmış. Londra'ya, bu üç ay içinde, birçok taşralı İngiliz ile akın akın yabancı seyyah, bilhassa Amerikalılar gelirmiş. İngiliz yüksek sosyetesini Londra'da bulunur, saraydaki resmî kabuller bu aylarda yapılır, bir taraftan Parlamento içtimaları devam ederken, resim ve heykel sergileri, konserler, misafir sanatkârlarla birlikte tertip edilen tiyatro temsilleri şehrin modern hayatında büyük bir ehemmiyeti olan kulüp toplantıları da hep bu mevsimde olurmuş.otellerin dolup taşıdığı,eğlence yerlerinin büyük bir rağbet gördüğü,mağazalarda alış verişin hayli arttığı bu mevsimin başladığı tarihten birkaç hafta önce Londraya geldiğim için,şehrin mayıs başlarında göstereceği manzarayı ve bilhassa methini çoktandır duyduğum san'at hareketlerini merakla bekliyordum.

Fakat,başlangıçta tabiatın mevsimi Londranın mevsimine çok fena bir oyun oynadı.Nisanın son ve Mayısın ilk haftalarında yağmur.sis.rüzgar,dolu,ve kar Londra sakinlerine hiç göz açtırmadı.Öyle ki kenarından Hyde Park'ın yemyeşil çimenlerine bir göz attıktan sonra,âdeta koşar adımla evlerinin yolunu tutan İngilizler birbirlerine:

-Nasıl baharı beğendiniz mi?diye dert yanıyorlardı.Gerçi kötü havalara,sanat hareketlerini durdurmadı fakat bu hareketlerin etrafında peyda olması lâzım gelen daireyi,yakından uzağa yapılması icap eden akisleri,hasılı dört duvarın dışına götüren dalgalanmayı bir hayli sarstı hırpaladı ve daralttı.Netekim gözde ressam ve heykeltıraşların eserleri Güzel Sanatlar Akademisinin muhteşem salonlarında teşhir edilirken,züğürt sanatkârların sokaklarda ve meydanlarda kurmağa teşebbüs ettikleri seyyar sergiler,mütemadiyen yağan yağmur yüzünden hayli sönük geçti ve Londra halkı,bu saçak altına sığınamayan sanat tezahürlerini keyifle seyredip yaratıcılarının ince nüktelerini dinlemek ve onlarla şakalaşmak zevkinden mahrum kaldı.Hattâ Londra civarında hemen her hafta bir tanesinin daha halka açıldığını ve ziyaretçileri beklediğini gazetelerde okuduğumuz tarihi şato ve konaklara gidenler bile, bizzat Londralılara hayret verecek kadar azdı.

Bütün gazetelerde en ziyade merakla takip edilen sütun, meteoroloji haberlerinin bulunduğu sütundu. Londra halkı, muhafazakârlarla işçi partisinin parlamentodaki sıkı mücadelesini, bu yakınlarda toplanan üç büyükleri, hatta nitrojen bombasını ve yiyecek vesikalarında yapılan değişiklikleri bir tarafa bırakıp ertesi günkü havanın nasıl olacağını, rüzgârın hangi istikametten eseceğini, yağmurun nerelere düşeceğini meraka başladı. Meteoroloji raporlarının hep tersine çıktığını bizim kadar bilen İngilizler,okudukları kehanetleri altüst ederek ahkâm çıkarmağa kalkıştılar ise de dünyanın bu kısmında da esecek havayı tahmin etmenin mümkün olmadığı neticesine vararak,bundan da nihayet vaz geçtiler.

Nihayet iki gün evvel havalar düzeldi ve Londra,mevsimlik çehresini takındı.Londra halkı,çok daha evvel açılan sanayi sergisi ile posta pulları meşherinin mevcudiyetini,ancak havalar düzelince idrâk etti.Mayıs başında yine programla açılan opera mevsimi ancak bu günlerde seyirci celbedebiliyor.Netekim bende ancak bu günlerde,havagazı sobasını hiç söndürmeden yaktığım odamdan bir gece dışarıya çıkıp bir konser dinlemek cesaretini gösterebildim.

Gittiğim yer,bizim evden beş dakika uzakta meşhur Royal Albert Hall'di.dışından bakınca eski Roma sirklerini hatırlatan bu tuğla bina,beyzî şekilde muazzam bir anfidir.Rivayete göre içi sekiz bin seyirci ile bin iki yüz müzisyen alabilecek eb'attadır.Bin yüz borusu olan orğu ve 47 metre irtifadaki camlı kubbesi ile insana daha ziyade bir mâbed hissini veren bu binayı herhalde Paristen geldiğim için olacak,pek sempatik bulmadım.Proğramda Rafael Kubelik'in idaresine Londra senfonik orkestrasının üç parça çalacağı ve meşhur kemancı Menuhin'in de solist olarak arzı endam edeceği yazılıydı.

Salon henüz tamamı ile dolmadan vakit geldi ve, ön tarafta, büyük Orkun berisinde yerini alan orkestra ayağa kalkarak evvela İngiliz Millî marşını çaldı. Bütün salonun ayakta dinlediği bu marştan sonra, programın ilk parçası olan Bach'ın Brandenburg konsertosu başladı. Orkestranın yalnız yaylı sazlarının çaldığı bu konseri dinlerken, icra tarzını yadırgamadım dersem, yalan söylemiş olurum. Bence Bach'ın her cümlesi, sonsuzluğa tevcih edilmiş bir sual mahiyetindedir. Büyük sanatkâr, her namesi ile, insanlığın ve bilhassa ruhun mukadderatı hakkında bir şeyler soruyor gibidir.Londra senfonik orkestrası,Bach'ı sualli cevaplı bir ilmi hal haline getirdi ve biz dinleyicilerin aynı sualleri kendi nefsimize tevcih etmemize imkân bırakmadı.Parça sona erdiği zaman,tekevvününe iştirak etmeye vakit ve fırsat bulamadığımız bir sureti hal ile,âdeta

bir emri vaki ile karşılaştık.Acaba parçanın ritminde mi bir değişiklik yapılmıştı,yıksa sazların tınneti mi başka türlü ayarlanmıştı?Bilmiyorum.Konser verein mâbede benzemesine rağmen,Back'ın müziği hafif süvari alayı tırısı ile içimize sinmeden gelip geçti.

İkinci parça Brahms'ın keman konsertosu idi. Bunda Menuhin'i lezzetle ve hayranlıkla dinledik. Üçüncü ve son parça ise Dvorak'ın 4 numaralı senfonisi idi. Orkestra şefi Kubelik'in gayretiyle canlanan bu senfoniye dinlerken, doğrusu, yine aynı bestekârın "Yeni Dünya"sını hasretle hatırladım.

Program sona erdiği vakit, bütün salondakiler orkestrayı ve solisti dakikalarca alkışladılar. Ben böyle bir alkış cömertliğini hiçbir memlekette görmemiştim. İngilizler, kendi aralarından büyük müzisyen yetişmemesinin hüsrânı, yabancı sanatkârları iltifatlara gark eylemek sureti ile telafi ediyorlar galiba. Albert Hall'daki bitmek tükenmek bilmeyen alkışlarla Londra sokaklarını dolduran konser ve hatta tiyatro afişlerindeki yabancı sanatkâr adlarının bolluğu, bana Londra mevsimine biraz daha revnak veren ecnebilere bir İngiliz minnettarlığı gibi geldi.

Psikolog Gözüyle - Zavallı Tedbirler

Yeni Sabah, Nu. 4027, 28 Mayıs 1950

Gazetemizin 21 Mayıs tarihli nüshasında Murat Sertoğlunun Paristeki Türk talebesi ve kültür ateşimiz hakkındaki yazısını hiç şüphesiz ibretle okumuşsunuzdur. Yüzlerce Türk talebesinin yaşadığı bir şehirde ancak bir hafta kalmış olmasına rağmen vaziyeti derhal kavrayan ve hadiseleri olduğu gibi aksettiren bu arkadaşımız, şahısları bir tarafa bırakacak olursak, son zamanlarda büsbütün müzminleşmiş olan bir derdimize temas ediyor. Senelerden beri bir afyon tiryakisi kayıtsızlığı içinde, arada sırada lütfen ve tenezzülen irat edeceğimiz birkaç nutuk veya ibzal buyuracağımız birkaç iltifat veya nasihatle bütün aksayan tarafları düzelterek, bütün kusurlarımızdan kurtulacağımızı, bütün kötülükleri kökünden kazıyacağımızı hülya ederek yaşıyoruz. Bütün dikkatimiz, nahoş hadiseleri hakikaten önleyebilecek tedbirler almak, bu tedbirleri yürütmek için de geceyi gündüze katarak, iyi niyet, zekâ ve muhayyilemizi seferber ederek, metot ve programla çalışmaktansa, günümüzü gün etmeye münhasır kalıyor. Yegâne endişemiz, iş görür gibi davranarak, büyüklerimizin rehavetli gözlerini boyadıktan sonra, rahatımıza bakmak ve arada sırada patlak veren yakışsız vakaları

umumî efkâra aksettirmeden örtbas etmek veyahut bunları güya önlemek için akıl ve mantık ölçüsünün dışında tedbirler almaktan ibaret kalıyor.

Asıl maksat, daha doğrusu şuurumuzun altına kadar işleyip bizi harekete zorlayan saik, kendi huzur ve rahatımızın korunmasıdır. İstiyoruz ki, bir kere şu veya bu tertiple mevkie bir mevkie yerleştirdik mi, o yerin tapusunu almış gibi, en küçük gayretten kaçınarak keyfimize bakalım ve o mevkide ki mevcudiyetimizi kâfi bir lûtufla sayıp yan gelelim. Şayet hâdiseler baskın çıkıp da rahatımızı ve keyfimizi kaçırmak istidadını gösterecek olursa, o zaman da bazı tedbirler almağa kalkışıyoruz. Fakat bu sözde tedbirler. Vazifemizin taallûk ettiği sahada bozulan müvazeneyi yeniden tesis etmekten ziyade, tekrar rehavete kavuşmamızı sağlayacak sağlıklı mahiyette oluyor.

Bu ruh haletinin en tipik misaline Paris'te iken rast gelmiştim. Murat Sertoğlunun da pek güzel hülâsa ettiği gibi Paris'teki talebemiz, kendileri ile alakadar olması lazım gelen makamlar tarafından tamamı ile kendi hallerine terk edilmiş vaziyettedir. Bu gençler, benim de birkaç yazımda açıkça gösterdiğim gibi, herhangi bir manevî mesnetten tamamı ile mahrumdurlar. Üniversite citésinde bir kulübemiz bile yoktur. Her milletin bu şehirde talebe karşılama merkezleri Parise tahsile gelen gençlere ucuz oda ve lokanta bulurken, bizim talebe bu işlerle uğraşması gereken makamın adresini bulmakta bile güçlük çeker Bu makam, esasen Üniversite muhitinden çok uzakta , Parisin en kibar mahallelerinden birindedir ve ekseriya binbir zahmetle yeri bulunsa da, makamı işgal edeni bulmağa imkân yoktur.Paristeki talebemizin aralarında bir cemiyet kurmalarına,arada sırada toplanıp hep birlikte memleket havası teneffüs etmelerini kimse aldırış bile etmez.Talebe kendiliğinden böyle bir harekete kalkışacak olursa,vatandaşlarımızın pek iyi bildiği,sallama,gel-git ve nihayet hasır altı etme usullerinin kâffesi büyük bir ihtimamla tatbik mevkiine konulur ve neticede böyle bir hareketi önlemek,en büyük muvaffakiyet sayılır.

Nihayet günün birinde yüzlerce talebenin içinden bir kaç,olsa olsa iki üç tanesi,o da bu tiryaki kayıtsızlığının sebep olduğu bir aksülâmel neticesinde,kendilerini aşırı sol fikirlere kaptırırlar ve bizleri hariçte zor durumda bırakacak bazı nümâyışlere iştirâk ederler.Aslına bakacak olursanız,yüzlerce kişilik bir talebe kitlesinin verdiği bu cüz'i fire,esefe şayan olmakla beraber,i'zam edilecek ve bizi telâşa düşürecek bir hâdisede değildir.esasen birkaç delikanlının böyle aşırı sol fikirlere kapılmasında,onlarla meşgul olması icap eden makamların aşırı kayıtsızlığı,hattâ nasihat hududuna bile varamıyan koyu adam sendeciliği âmil olmuştur.Fakat hâdiseler bilhassa memleket umumî efkârına aksettiği takdirde,makamın rahatını kaçırarak bir

mahiyet alabilir ve mümasil vak'aları zamanında önliyecek ve bu çeşit tatsızlıklara mahal bırakmamak da,bir takım füzulî gayret ve yorgunluklara sebep olabilir.

Böyle nâhoş ihtimaller karşısında kalan makam,nihayet gayrete gelir ve sırf dertsiz başına dert gelmesin diye esaslı bir tedbir almağı düşünür.Düşüne düşünö böyle bir tedbirde bulur.Tedbir,Parisi aşırı sol fikirlerin,bir nevi mikrop kültürü,bulaşıcı doktrin hastalıklarının kumkuması,tehlikeli bir haşarat yatağı olarak gösterip bu şehre artık talebe gönderilmemesini teklif etmiştir.Evet,tedbir,sadece bundan ibaret.Şayet talebe,Parise gönderilmeyip Fransanın taşra üniversitelerine dağıtılacak olursa,her nevi tehlike bertaraf edilmiş olacaktır! Tabî,asıl maksadı anlıyorsunuz.Makam,Pariste kalacak ve keyfine bakacak,talebe de taşra üniversitelerinde yetişerek makamın başını ağırtacak bir takım hâdiselerin zuhuru önlenmiş olacak.

Ama siz diyeceksiniz ki,böyle tedbir olmaz.Şayet Pariste tehlike varsa,bütün Fransa aynı derecede tehlikelidir.bakımsız,şefkatsiz,tek başına gurbette kalmış bir genç,Fransanın herhangi bir taşra üniversitesinde dahi yine yolunu şaşırmak tehlikesine maruzdur.Ama o şehirlerde olup bitecek hâdiseler,gazetelere ve dolayısıyla memleket efkârına aksetmez.Fakat bu, sadece makamın tedirgin olmamasını sağlar,yoksa tehlikeyi bertaraf etmez.

Ama siz diyeceksiniz ki,Pariste yüzlerce talebemiz var.Kahir bir ekseriyet,politika ile değil,tahsil ile meşguldür.Aralarından birkaç biçare çıktı diye,hepsini taşraya sürgün etmek reva değildir.Doğru ama,işte o birkaç kişi,makamın rahatını kaçırarak kadar gürültü çıkarırsa,daha başka türlü tedbirler almak külfetine ne lüzum var?Hepsini gözden irak birer köşeye yollarsın olur biter.

Ama siz diyeceksiniz ki, Paris üniversitesinin, ilim müesseselerinin, kütüphanelerinin, leaboratuarlarının, Güzel Sanat Akademilerinin başka şehirlerde eşii yoktur. Hiç bir taşra üniversitesi, Paris'inkinle boy ölçüşemez.Bu üniversite ve diğer ilim müesseselerindeki tedrisat ve hocaların iktidarı,taşra şehirlerine nisbetle emsalsizdir.Hattâ Parise gönderemiyecek olduktan sonra,Fransaya talebe göndermeye bile lüzum yoktur.Doğru ama, makam rahatsız olmasın da varsın talebemiz on yerine bir öğrensın,bilgisi ve görgüsü yarı yarıya eksik olsun.

Ama siz diyeceksiniz ki, bizler gibi aşırı solculuktan haşyetle irkilen nice milletler var ki gençlerini ilim öğrensın, sanat öğrensın, hatta medeniyet öğrensın diye akın akın Parise gönderiyor. İşte Amerikalılar, işte İngilizler, işte İskandinavlılar, işte İspanyollar. Acaba neden bu milletlerin bu işlerce meşgul makamlarının aklına böyle parlak tedbirler gelmez? İyi ama, o milletlerin bu işlerle uğraşan makamları hakikaten

makul bir gayretle çalışmaktan geri durmazlar ve gereken tedbirleri önceden alırlar. Bu milletlere mensup gençler, hiçbir zaman, leyleğin attığı yavru gibi kendi hallerine bırakılmaz. Nihayet bütün tedbirlere rağmen, birkaç delikanlı cılk çıkarsa, onları doğru yola sevk etmek için, yeniden uğraşmayı göze alırlar. Buda netice vermezse, ortalığı telâşa vermeden, hâdiseyi fire hanesine katdederler. Fakat bütün bunlarla kim uğraşacak? Gençleri yurt sevgisi, akıl ve mantık hudutları içinde yetiştirmek için en müessir ve en emin tedbirleri kim düşünecek? İşin kestirme tarafı varken, dolambaçlarda kim yorulacak?

Doğru, o zaman tabii, gelsin parlak tedbirler! Allah cümlemizi bu çeşit tedbirlerden korusun.

Psikolog gözüyle - Dün'ün Tipleri

Yeni Sabah, nu. 4031, 01 Haziran 1950

Her devrin kendine has tipleri vardır. Cemiyetler, insanları kendi yapılarına göre kalıba çekerler. Şüphesiz, halin icaplarına göre şekillerin ve kıvamlarını bulanlar, memleketin ekseriyetini teşkil etmezler. Bunları istiflerini bozmayanlara nispetle gayet mahdut bir zümreden ibaret kalırlar. Gerçi daima göz önündedirler ve zahiri muvaffakiyetleri sayesinde genç nesillere örnek olmak tehlikesini arz ederler. Fakat her şeye rağmen, millet dediğimiz büyük ve nihayet beşeriyet dediğimiz daha geniş kitlenin sağ duyusu ve asırlık tecrübelerine dayanan takdir miheki, bu zamane mahsullerini muayeneye başlayınca, her şey kendi çapını bulur, şişirme balonlar söner, sözde devler cüceleşir, uydurma kudretler sıfırı tüketir, hasılı hakikatin merdanesi yalancı irtifaları yerle bir eder.

Asıl korkulacak şey, cemiyetin mayasında tam bir tefessühün, önüne geçilemeyecek kadar her tarafı sarmış bir kokuşmanın başlamasıdır. Bu gibi hallerde iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden, faydalıyı zararlıdan ayırt edebilecek olanların sayısı azalacağı için, sıhhatli milletlerin hayatında bulanık bir devre teşkil eden bazı tarih dönemeçleri, ebediyen devam etmek istidadını gösterir. Bazı rejimler, yalnız örnek vermekle değil, sistemli bir tarzda teşvik etmek, hatta gençliğin terbiye ve tahsilini ona göre ayarlamak suretiyle, kendilerine payandalık edeceğini umdukları tipten nesiller yetiştirmeye çalışırlar. Belki bunu, şuurlu olarak yapmazlar, fakat kendi kafalarında yaşayan ideal vatandaş tipi, bazen bütün iyi niyetlerine rağmen, tatbıkatta,

ölçüsü ve müvazenesi bozuk öyle numunelere inkılap eder ki, neticede bunlar o devri karakterize eder.

İşte gerek örnek verirken, gerek peşinen benimsedikleri ideal nümuneye göre adam yetiştirmeye çalışırken bazı rejimlerin cemiyetle peyda olmasına ve hatta çoğalmasına sebebiyet verdikleri çarpık tipleri tetkik etmek, bir çok bakımdan meraklı ve faydalıdır. Romancılar ve piyes muharrirleri, eserlerine bir insanlık komedyası çeşnisi vermek istedikleri zaman, devir devir, türlü sebeplerle meydana çıkan bu iğri modelleri ele alırlar, ahlakçılar nazariyeye baş vurmada önce bu kötü nümuneler üzerinde teşhis ve tedavi usullerini düşünürler. Cemiyet psikolojisi ile uğraşanlar ise, sadece bu tiplerin ruhî ve içtimaî davranışlarla kendilerine şekli veren muhitin yapısını araştırırlar.

Acaba bizde, bugüne kadar şef, toptancılık ve vasilik rejimi gibi çeşitli adlar taktığımız fakat hakikatte diktatörlük olan yakın devirde, rejimin bünyesi icabı zuhur etmiş böyle tipler var mıdır? Ahlakçılarımız ve ediplerimiz bu mevzu üzerinde durup bize hakikate uygun bazı portreler çizmişler, dikkatimizi çekip bizi uyanık bulunmaya davet etmişler midir? Zannetmiyorum. Senelerden beri edebiyat ve matbuat âlemimizde hüküm süren sansür belası, çatlak ve fasolu sesler diye vasıflandırılan bazı nahoş hakikatleri duyurmamak hususunda alınan tedbirler yüzünden, münevverlerin bu tehlikeli mevzulara temas etmesi imkânsızdı. Gerçi yapılacak şey, şahısların değil, tiplerin tahlili idi ve herhangi bir kimsenin bu umumî mahiyetteki portrelerden gocunmasına sebep yoktu. Esasen tasvir edilen tipi kendine yakıştırıp şikâyetle kalkışmak ve buna mani olmaya uğraşmak, bir gaf olurdu. Fakat buna rağmen rejim, ortalığı daima gülistan göstermek itiyadında bulunduğu için, bu tertip hicivleri önleyecek türlü baskı ve korkutma usullerini kullanmakta gecikmez ve şahısların müdahalesine lüzum kalmaksızın, bütün bir mekanizma harekete gelerek çatlak ses susturulurdu. Bu hadiselerle dair yakın tarihimizden bir çok misaller gösterilebilir.

Bugün artık Türk milleti, siyasî rüşünü ispat ederek, kendi cevherine en uygun yol olan demokrasiyi seçmiş bulunuyor. Onun bu sarsılmaz iman ve kararı, memleket hadiseleri üzerinde düşünmek hakkını nihayet kazanan tarafsız ve partisiz münevverleri, bence gayet mühim bir vazifeye davet etmektedir. Bu vazife de, hakiki bir demokraside hadiselerin ve insanların sıralanacağı kıymetler ölçüsü hakkında fikir yürütmek, yurdumuza olgun bir medenî memlekete yakışır değer mihekini bulmak, bu kıymet düsturunu bütün vicdanlara yerleştirmek ve etrafında bir kale gibi toplanıp onu türlü tecavüzden korumaya çalışmak olacaktır. Her uyanık vatandaşın seve seve iştirak

edeceği bu demokrasi seferberliğinde, elbette psikologların da söylenecek sözü ve göreceği hizmet vardır. Medeniyet, terakki, millî refah istikametinde pek hayırlı adımlar atıldığı halde, niçin ortada geçmiş zaman, sarf edilmiş emek ve para ile mütenasip sağlam bir eser yoktur? Memleket enerjisi hangi amillerle bazen boşuna israf edilmiş, bazen istikamet değiştirmiş, bazen de verimsiz kalmaya mahkûm olmuştur? Eksik, noksan, eğri ve çarpık giden millî davalarımızda, kötüye varan iyi teşebbüslerimizde hangi tip insanlar, ibrenin aleyhimize dönmesine sebebiyet vermişlerdir? Nihayet, millî hamlelerimize çeki taşı ağırlığı ile takılıp bizi yerimizde saymaya mecbur eden bu tipleri hangi hal ve şartlar yetiştirmiş ve bize musallat etmiştir?

Yarının bir dakikasını bile boşa harcamanın millî bir cinayet olduğunu anlamayan fert kalmadığına göre, ileride bir safra ağırlığı ile faaliyet çarklarımızdan birine takılıp bizi sendelemek ve hatta durdurmak tehlikesini gösteren bu tip insanların mahiyetini tahlil etmek, psikologlara düşen bir vazife olsa gerektir. Hayır, psikolog fertlerle, şahıslarla, adı ve sanı belli kimselerle uğraşmaz. Bu, onun işi değildir. Hatta bunun faydalı olabileceğine bile inanmaz. O, yalnız muhtelif rejimlerin muhtelif devrelerde öbek öbek yaratıp ortaya salıverdikleri tiplerin şahsiyet tahlilleriyle uğraşır. Dalkavuk Bay Hasanla meşgul olmaz, sadece dalkavuğu ele alır. Sahte âlim Bay Hüseyin'le uğraşmaz, yalnız sahte âlim tipini tahlilden geçirir. Dalkavuk, sahte alim, klikçi, demagog, yarı münevver ve diğerleri, birer tiptir. Bunların her biri, muayyen hal ve şartların mahlûkudur. Eğer yakın tarihimizde bu çeşit tipler zuhur etmişse ve bu yüzden millî hamlelerimiz israf olunmuş veya aksamışsa, psikologun bu mevzuu etrafiyla ele alıp tetkik etmesi, bir vatan borcudur.

Yarının bizleri için feyizli olmasını istiyorsak, sağ duyusunu bütün ihtişamıyla ispat eden millete layık birer münevver olmak istiyorsak, nihayet insan olarak üzerimize terettüp eden bir hizmeti ifa etmek istiyorsak, daha pek yakın zamanlarda ağza bile alınması suç olan bu meseleleri objektif bir bilgi ve görgü ışığında meydana çıkarmak icap eder.

Hakiki bilginin kendini tanımakla başladığını kabul eden psikolog memleketin maddeten ve manen kalkınması için tedbirler düşünmeden önce, mevcudun bir bilançosunu vermek zorundadır. İşte bu maksatla hürriyet, medeniyet, terakki ve millî refah istikametindeki hamlelerimize engel olduğunu zannettiğimiz bu çarpık tipleri bundan sonraki yazılarımızda birer birer ele alıp etraflıca tahlil etmek niyetindeyiz.

Londra Tiyatroları - Londrada Bale

Yeni Sabah, Nu. 4032, 22 HAZİRAN 1950

İstanbulda iken İngiliz balesinin methini duyardık. İşittiğimize göre musikide dünya çapında kompozitör, virtuoaz, hatta zevkle dinlenebilir bir opera sanatkarı yetiştirmiyen İngilizler, bütün yaratma kabiliyetlerini bale mevzuunda toplamış olacaktı. Bu söylentiler o kadar devamlı idi ki, bir gün Yeşilköyde bir bale mektebi açılarak idaresinin İngiliz mütehassıslarına tevdiini gazetelerde okuduğumuz zaman hiç hayrete düşmedik ve bu tedbiri, siyasi bir cemileden ziyade, bu işten anlayan ve anlaması icap ed en makamlarımızın gayet yerinde bir hareketi olarak kabul ettik. Hasılı kulaklarımız, İngiliz balesinin harikuladeliği ile dolmuştu. Londraya gelip de burada ki dostlarımızdan da aynı medhü senaları duyunca, sırf bu hayranlığı bizzat duymak arzusuyla, bir akşam Covent Garden'da bale seyretmeyi aklıma koydum ve en şöhretli bir bale heyetinin en cazip bir programla hüner göstereceği bir geceyi seçersek, biletimi on gün öncesinden tedarik ettim.

Londra mevsiminin en parlak sanat tezahürlerinden bir kısmına sahne olan meşhur Covent Garden tiyatrosu, şehrin hemen merkezinde, dar bir sokağın içindedir. Bina sebze ve meyva haline bitişik olduğu için, saat yedide başlayan temsillere yetişilmek istenirse, bilhassa civarına gelindiği zaman çok dikkatli olmak lazımdır. Zira sebze haline zerzevat taşıyan kamyonlar, tiyatronun kapısı ile aranıza adeta bir Çin seddi gibi girer ve sizi dakikalarca karşı kaldırımda bekletir. Nihayet fırsat bulup karşı tarafa sıçrarsınız ve bütün mevsim sebzelerinin birbirine karışmış keskin kokusunu teneffüs ettikten ve yerlere dökülmüş yeşilliklere basıp geçtikten sonra tiyatroya girersiniz. Londranın bu en meşhur opera binasının ne sebeple bir zerzevat sergisine bitişik inşa edildiğini sorduğum zaman, bir İngiliz dostum bana:

-Hayır yanılıyorsunuz, dedi. Biz tiyatroyu halin yanına değil, hali tiyatronun bitişiginde kurduk.

Yol pek dar olduğu için, binanın cephesini karşı kaldırımdan kavramağa pek imkan yok. Fakat görüldüğü kadarı, insana bir sanat mabedine girildiği hissini vermiyor. Cephenin yarısını kaplayan fırlak bir camekan cumba, daha ziyade bir elbise mağazasının üst katını andırıyor. İçeriye girince bu kısmın büfe olduğunu gördüm. Akşam yemeğini evlerinde yemiye vakit bulamıyan seyircilerin çoğu, burada tepsilerin içine doldurdukları sandeviç, Rus salatası, söğüş et vesaireyi birer köşeye çekilip yemekte idiler. Tam o sırada temsilin başlayacağını haber veren ziller çalmağa başladı

ve herkes acele ile tepsisini bir tarafa bırakarak, bir maden ve cam şangırtısı içinde, salonda yerini bulmağa koştı.

O akşam programda buranın en tanınmış bale heyeti olan Salder's Wells Ballet'in, Moira Shearer gibi şöhretli yıldızlarla birlikte, sahneye koyduğu üç parça vardı. Ninette de Valois'nin idaresinde bulunan heyet, bize Tchalkovsky'nin müziğiyle "Kuğular gölü"nü, yine aynı bestekarın bir piyano konsertosu ile "İmparator balesi"ni ve nihayet Manuel de Falla'nın müziğiyle de "Üç köşeli şapka" yı oynayacaktı. Yalnız "Kuğular gölü"nün ikinci kısmını seyredecektik. Birinci kısım herhelde başka bir temsil akşamında oynanmış olacaktı. Bütünü parçalamadaki sebep ve hikmete akıl erdirememekle beraber, perdenin açılmasını sabırsızlıkla bekledim. Perde kalkınca herhangi bir mizansen endişesinin yokluğunu gösteren tam bir dekor çıplaklığı ve atmosfer fakirliği ortaya çıktı. Bütün sahne, dümdüz bir tabanla kulis kenarlarından ve dipte rengi uçmuş bir peyzajdan ibaretti. "Kuğular gölü" mevzulu bir bale olduğuna göre, dekoru bu kadar hiçe saymanın manasını pek anlıyamadım. Yalnız, seyircilerin dikkatini Moira Shearer'ın hakikaten zarif hareketleri üzerine çekmek ve balenin mütebaki tarafını hazfetmek düşüncesi bunda amil olabilirdi. Yirmi dört kadın ve sekiz erkek sanatkarın iştirak ettiği böyle bir balede, yalnız yıldızı belirtip geri kalan taraf silmekte ne kadar haklı olduklarını sonradan anladım. Moria Shearer hakikaten harikulade idi. Pariste gördüğüm muhtelif bale heyetlerinin baş dansözlerinden hiçbir zaman geri kalmıyordu, müzik, hareketlerinde dile geliyor ve klasik bale sembollerini aşmayan bir sistem içinde, tam ifadesini buluyordu. Fakat, heyetin mütebaki tarafı, gerek hareketlerindeki zerafet ve hatta birlik bakımından, gerek müzikle aralarında örülmesi icapeden o tarife sığmaz sanat anlaşması bakımından, cidden pek iptidai idi. Sahnede kulise yakın poz alıp baş dansözün etrafında beyaz bir hare yaratmak istedikleri zaman duruşlarına, hal ve tavırlarına bakıyordum, piste girmek için sıra bekliyen atletlere, daha doğrusu bastıkları yere çivilenmiş haltercilere benziyorlardı. Paris operasında bu gibi anlarda yıldız dansözlerin etrafını çeviren veya yan taraflarda canlı bir dekor yaratan bale sanatkarlarının çiçeğe konmuş kelebek gibi hemen uçuşmağa hazır bir mısranın dizilişi gibi ahenktar ve şairane pozları hatırıma gelince, derin bir hayal kırıklığına uğradım. Zaten bütün temsil boyunca intibaim, yıldız dansöz müstesna, heyetin bir mektep müsamesesinden ileri gidemediği idi.

"İmparator balesi" nde tek değişiklik, bir yerine iki yıldız dansözün yanı sıra hüner gösteren bir erkek sanatkarın mevcudiyeti idi. Dip dekor perdesinde görülen bir arma ve taç olmasaydı, ekseriya bir piyano refakatinde yapıldığını gördüğümüz klasik

bazı hareketlerin ne sebeple "şahane" sıfatına layık olduğunu asla anlayamayıcaktım. Bunda da mevzu hazfedilmiş, dekor ve mizansen asgari haddine indirilmişti ve bale, bütünlükten mahrum, dikişsiz ve ekleme dans figürlerinin bir teselsülünden ibaretti. Bu parçada, hangi sanat endişesinin, hangi nazım fikrin, ne gibi orijinal bir bale telakkisinin hakim olduğunu keşfedemediğimi itiraf ederim. Klasik figürlerde gösterdikleri kusursuz hüneri arkışladığım üç baş sanatkar müstesna, bale heyeti "Kuğular gölü" nde olduğu gibi zayıftı.

Nihayet üçüncü ve son parça olarak "üç köşeli şapka" yı seyrettik. Müzik, İspanyol kompozitörü de Falla'nın, dekor ve kostümler meşhur Fransız-İspanyol ressamı Picasso'nun, bale İspanyol Martinez Sierra'nın idi. Mevzu yine İspanyol edibi Alcoron'dan alınmıştı. Bizim pekala pandomimalı bale nevine sokabileceğimiz bu eserin, basit bir mevzu etrafında, bize İspanya'nın sıcak iklimini, coşkun ihtiraslarını, çılgın neşesini veya derin ıstırabını hissettirmesi lazımdı.

Müzik, dekor, mevzu, kıyafetler, hasılı her şey bunu vadediyordu. Balenin de, komik sahnelerle rağmen, bir İspanyol şalı gibi hareli, ateşin ve kıvrak olması lazımdı. Fakat böyle olmadı. Bu sefer yıldız sanatkarlarda dahil, bütün bir heyetin bize İspanya hayasından binlerce fersah uzakta, acayip bir diyarda, İspanya güneşine, İspanya kırmızısına ve İspanyol ruhuna yabancı bir ritm ve jest cümbüşü içinde kıvranarak tepindiğine şahit oldum.

Temsilin sonunda, bermutat alkışlar donanma gecesinde alkışlar kestane fişekleri gibi patladı ve dakikalarca sürdü. Fakat ben, hal, İstanbulda iken gazetelerde okuduğum methiyelerin muammasını çözmiye çalışıyor ve gördüklerimden bu tevatürü destekliyecek deliller bulmağa gayret ediyordum.

Psikolog Gözüyle - Dalkavuk

Yeni Sabah, Nu. 4034, 4 Haziran 1950

Dalkavuk cemiyet şartlarının yarattığı bir tiptir. İnsan, doğuştan dalkavuk olmaz, görenek ve terbiye yolu ile böyle bir şahsiyet kazanır. Gerçi mizaç bakımından uysal, sakin, mütevazı, hatta pısırık ve silik insanlar vardır. Böyleleri bazen basmakalıp fikirlerle, hazır lop içtihatlarla, mevcut nizam ve sistemle çabucak bağdaşırlar ve anlamaya çalışmaktansa hemen kabullenmeyi, muhakeme etmektense uymayı, münakaşaya girişmektense derhal rıza ve muvafakat göstermeyi tercih ederler. Fakat bu yumuşak başlı ve balmumu karakterli insanlara dalkavuk damgası vuramayız. Çünkü bu

gibilerin fikir ve içtihat uysallıkları tamamı ile hasbidir. Belki hayatın ortaya attığı mesafeler üzerinde düşünmeye, fikir yormaya, kafa patlatmaya ve kendilerine has birer görüş sahibi olmaya üşenirler, belki de böyle bir neticeye götürecek muhakeme kabiliyetinden mahrum oldukları için ilk bakışta parlak gibi görünen fikir ve içtihatlarla bağlanmayı daha muvafık bulurlar yahut sadece pek fazla inanmadıkları kendi kanaatlerini müdafaaya kalkışarak başkalarının hücumuna uğramaktansa bir köşeye çekilip susmayı şerrin ehveni sayarlar. Fakat bunların bu çekingen, silik ve sünepe hallerini dalkavukluk addetmek doğru olmaz. Dalkavuk, sırf yaranıp göze girmek ve bu sayede kendine maddî ve bazen de manevî menfaat temin etmek isteyen kimsedir.

Dalkavukluk, psikolojik bir karakter değil, bir ahlakî şahsiyet davranışıdır. Dalkavuk, kurnazdır, keskin bir seziş kabiliyetine sahiptir, bazen beceriklidir, icabında bütün ruhî melekelerini seferber edebilecek kadar kuvvetli bir derlenip toparlanma cehdi gösterebilir. Zaten dalkavuğun kulağı daima kırışte, gözü daima tetikte, eli daima alestadır. Bütün şahsiyeti, bütün ruhî melekeleri bir nokta bir tek noktaya yöneltmiştir: Efendisinin gözüne girmek. Şu halde herhangi bir cemiyette dalkavuk tipinin zuhuru ve taammümü için, ilk şart, efendinin mevcudiyetidir. Nerde meselelerin ve davaların hallinde baş başa verip danışmak ve en kestirme, en hayırlı yolu bulmak için fikir ve görüş teati etmek usulü yoksa, nerde bütün tedbirler bir tek kafadan veya dar bir zümreden sadir oluyorsa, hasılı nerde müzakere yerine emir, ihtisasa hürmet yerine kapris, müsamaha yerine ceberut hakim ise, orada dalkavuk vardır.

Dalkavuk, ancak fikir ve söz hürriyetinin bulunmadığı, otoritenin hiçbir muhakabeye tabi olmadığı, mevcut kanunların bile türlü şerî hilelerle kaprise feda edildiği mühitlerde zuhur eder ve, bir an, cemiyetin en makbul tipi, örnek adamı, nümune ferdi gibi görünür. Esasen diktatörlükler, bilerek veya bilmeyerek, bu tipten insanlar yetiştirmeyi sistemli bir hale getirirler. Gençliğe verdikleri terbiyenin esasını, anlamak ve muhakeme etmek kabiliyetinin inkişafı değil, inanmak ve kabul etmek hassasının geliştirilmesi teşkil eder. Filân partinin bütün umdeleri, hakikatin ve idealin tâ kendisidir, filân şefin bütün emirleri, canla ve başla yerine getirilecek birer zarurettir. Gencin vazifesi, muhakeme etmeden inanmak, iyiyi kötünden seçmiye çalışmadan emre uymak ve nihayet kendisi için düşünmek ve tedbir almak lütfunda bulunanlara minnettarlık duyarak bir alet gibi çalışmaktan ibarettir. İşte bir taraftan cemiyette mevcut nümunelerin gösterişli haline imrenmek, diğer taraftan da aldığı terbiyenin icabı olarak uysal ve mâdun ruhlu yetişmek, hâsılı memleket dâvalarında fikir ve görüş sahibi olmağa alışık olmamak yüzünden dalkavukluk, sadece feleğin

çenberinden geçmiş ve nihayet kavuk sallamakla karar kılmış orta yaşların değil, her ne pahasına olursa olsun çabuk ve kolay sıvrilmek isteyen gençlerin de benimsedikleri bir şahsiyet olmak tehlikesini gösterirler.

Dalkavuk, meramına nail olup da arkasını sağlam bir payandaya dayadı mı, kendi etrafında da dalkavuklar bulunmasını ister. Bir taraftan kendisi patronunun huzurunda takla atmakta devam ederken, öbür taraftan kendi önünden de takla atılmasını ister. Şayet kendisine bir idare çarkı tevdi edilmişse, bu çarkta tek meziyetleri kavuk sallamaktan ibaret olan küçük dalkavukları vida olarak kullanmaya gayret eder. Bu vidalar, paslı, kof, çürük olabilir ve çarkın dönüşü bu yüzden gün geçtikçe ağırlaşır ve hatta döner gibi gözüktüğü halde tamamıyla durmuş olabilir. Fakat bütün bu amelimanda vidalar, bazı günlerde büyük patronun hoşuna gidecek hareketleri el birliği ile kıvrıracak kadar küçük patrona bağlı oldukları için, çark, bütün battallığına rağmen, zahirî heybetiyle ortada kalır.

Dalkavuk, daima kulağı kirişte ve gözü tetikte, efendinin arzularını yerine getirmeye amade bulunduğu için, ekseriya kendine has bir görüşü olmadığı gibi, muayyen bir içtihadı, uzun nefesli bir çalışma ve gerçekleştirme programı da yoktur. Bütün gayesi, efendisini memnun etmek olduğuna göre, kendisine sureta tevdi edilen işi hakkı ile başarıp evvela bizzat bir vicdan hazzı duymaktansa, o işin başarıldığı hissini uyandıracak nümayiş ve mizansenler tertip etmek sureti ile aferin almaya gayret eder. Bu nümayiş ve mizansenler, bazen büyük bir vukuf ve hünerle tertip edilir ve her birinin asıl gayesi, bir boşluğu gizlemek ve yoğun var gibi göstermekten ibarettir. Bu yola sapan aferin müptelası dalkavuk, maiyetiyle yüz göz olmak zorunda kaldığı için, bazen en kolay işleri bile doğru dürüst yürütmekten aciz kalır.

Bu tertip dalkavukluk, büyük bir dikkat ister. Maksat patronu memnun etmek olduğuna göre, bazen onun müşavere mahiyetini alan ve henüz izhar edilmemiş bulunan isteklerini tam zamanlarında keşfetmek lâzımdır. Patron bazan dalkavuklarını toplıyarak gûya birlikte bir karara varmak istiyormuş gibi davranır. Halbuki bahis mevzuu olan meselede, onun önceden aldığı bir karar vardır. Yalnız bu karar, henüz katiyetle ifade edilemediği için, marifetli dalkavuk böyle anlarda bütün zekâsını seferber etmek ve leb demeden leblebiyi anlamak zorundadır. Şayet bunda muvaffak olursa, yapacağı iş, patronun arzusunu müzayedeye konmuş mal gibi mütemadiyen arttırarak kendi üzerinde kalmasını temin etmektir. Dalkavuk, daha çok böyle kritik zekâ ve sürati intikal turnualarında kendini göstermekle meramına nail olur. Fakat aradan zaman geçer ve patronun fikri değişirse, dalkavukluğun eski kanaati ve noktai

nazarı hatırlaması veya hatırlatması, asla caziz olmaz. Böyle bir gaf, dalkavuğun ikinci plâna düşmesini mucip olur. Şüphesiz, büsbütün gözden düşmez, fakat daha gerilerde yer almak mecburiyetinde kalır. Kendisi hakkında "metin adamdır, doğru sözlü, doğru özlüdür, bizlere sadıktır, fakat biraz inatçıdır" denir ve başka bir suretle tatmini cihetine gidilir. Böylelerine, muayyen bir dönemeçte ayak uyduramayınca arka saflara kalan mağdur dalkavuklara merhametle karışık bir ulvucenapla muamele edilir.

Dalkavuk, daima el etek öpmez, öyleleri vardır ki, bilakis, bazen büsbütün dikine gitmek suretiyle de meramlarına nail olurlar. Dalkavuğun gayesi, balanın teveccühünü kazanmak ve kendi çıkarına bakmak olduğuna göre, onu bir meramina ulaştıracak bütün tarzlar mübahtır. Mühim olan nokta, karşısındakine, hakikatte mahrum bulunduğu bir kudret ve hassaya sahip olduğu vehmini vermektir. Kimi, zahirî sadakatleriyle, kimi sözde bilgi ve iktidarları ile, kimi arkalarında bulunduğunu zannettikleri klik ve zümrelerle, patrona müsait bir intiba ve nihayet köklü bir teveccüh yaratmaya gayret ederler. Bu bakımdan dalkavuğun türlüsü vardır ve her biri ayrı ayrı tetkik edilmeye değer.

Psikolog Gözüyle - Dalkavuk Ve Şürekâsı

Yeni Sabah, Nu. 4038, 08 Haziran 1950

Dalkavuk tipi zamana ve mühite göre değişir. Hali ve tavrı sözü ve edası, muhakeme ve mantığı fıkralara geçmiş klasik dalkavuğa zamanımızda pek seyrek rast gelinir. Dalkavuk, her şeyden önce, cemiyet şartlarının kahba çektiği bir tip olduğuna göre, muasır dalkavuğun da günün icaplarına uyacağı pek tabiidir. Bilhassa diktatörlü cemiyetlerde devlet binasına yaklaşan veya bulunduğu delikten içeriye dalıp bir geçim veya ikbal köşesi bulmaya muvaffak olan dalkavuklar, şahsiyet davranışları bakımından, pek çeşitli olurlar. Her nevi dalkavuk, kendine has bir usule göze girer ve efendide muayyen bir faaliyet sahasının en güvenilir adamı hissini uyandırır.

Dalkavuk nevilerinin başında sadık bendegân tipi gelir. Bunlar, türlü usullerle efendiye edept sadakatleri tam bir itimattelkin etmiş olan kimselerdir. Bazıları iktidarın bir şahısta toplanması keyfiyetinden evvel, gâh bir tesadüt, gâh uzağı görmek hassasiyle, müstakbel efendinin hatırını sormak gönül almak veya arzı hulus etmek yolunda teveccühe mazhar olmuşlar, diğerleri de türlü fırsatlardan istifade ederek veya vesillerle icat eyliyerek aynı neticeyi elde etmişlerdir. Bunlar, efendinin etrafında âdeta bir muhafız kıtası yekpareliği ile sıra beklerler. Fakat bekledikleri sıra, müşkül anlarda

sadakatlerini isbatten ziyade, herhangi bir mevkie nasp ve tâyin nöbettedir gerçi böyleleri, himaye olunduklarını bildikleri müddetçe sadakat ibrazından geri durmazlar. Hattâ kendilerinde, kraldan ziyade kral taraftarı görünmek endişesiyle, mübalâgalı ve perişan sadakat buhranları sözle, yazı ile, hareket ile, fakat daima ölçüyü aşarak ve bazen da birçok haksızlıklara sebep olarak, ifadeye gayret ettikleri müşahede olunur.

Yalnız, gemide batma alâmetleri peyda olunca, sadık bendegân, birer ikişer kendilerini dışarıya kadar atarlar ve hemen karşı tarafa iltihak etmekle kalmayıp eski efendilerine dış bile gösterirler. Sadık bendegâh sınıfına sözdefedafleri de katmak lâzımdır.

Bunlar, ekseriya fazla mürekkep yalamamış insanlar arasından çıkar. Yegâne meziyetleri, daha doğrusu efendiye telkin ettikleri fikir, sıkışık zamanlarda, bazen tehlikeyi hiçe sayarak, maşa rolünü oynayabilecek tiynette görünmelidir. Hoşa gitmiyen, bertaraf edilmesi lâzım bir mühalif mi var, fedaiye bir işaret kâfidir. Fedai dalkavuk, gâh kanunun dikine giderek, gâh kanunu kendine göre tefsir ederek, fakat daima zor ve baskı yaliyle, emri ifa eder. Yalnız fedai dalkavuğun fedakârlığı, hesap vermiyeceğinden emin olduğu müddetçe devam eder. Fakat bir de algaya çekilme ve hesap verme ihtimalleri belirdi mi, fedai dalkavuk ortada yoktur. Böyleleri, umumiyetle aza kanaat ederler. Büyük makamlara göz koymazlar, yalnız maşa olmakla iktifa edip geçinmeye bakarlar.

Maşa dalkavukların hal ve tavırları, gayet sakın ve terbiyelidir. Meclislerde konuşmazlar, daima kapıya yakın otururlar ve ekseriyetle de ayakta dururlar. Yalnız mütemadiyen, alarında olduklarını göstermek için, efendilerinin ta gözünün içine bakarlar. İşin tuhafı, bu maşa dalkavuklar, ötekilerden daha ziyade sadıktırlar. Gerçi onlar da kapı değiştirmekten geri kalmazlar, fakat bunu ötekiler kadar süratle ve yırtıkçasına yapmazlar. Aradan, kısa da olsa, bir müddet geçmesini beklerler ve yeni efendiye yine aynı vazife ile iltihak ederler.

Bir başka dalkavuk çeşidi de, kendine muayyen bir zümrenin, bir fikir cereyanının, yahut kuvvetli bir kütlenin lideri süsünü vererek makama çatar ve bir yağlı kuyruk koparmaya çalışır. Makam, bilhassa kuvvetten düşüp de etraftan payandaya ihtiyaç hissettiği zamanlarda, böylelerini teveccühüne mazhar edip hakimiyetini temadi ettirmek ister. Herhangi bir topluluk veya cemaatin ruhî ve dimağı oldukları hissini uyandırabilmek için en iptidaî mizansenlere, en kaba gösterişlere başvuran ve böylelikle makamın nazarında ihmali caiz olmayan birer kuvvet timsali kesilen bu yalancı liderler, bilhassa arkalarını otoriteye dayayınca, hakikaten birkaç zor oyunu ve nümayiş tertibine

muvaffak olurlar. Mesela falan veya filan kütleyi, türlü vasıtalarla ve bilhassa demagojik telkin ve teşviklerle, bir an için harekete getirirler ve hatta kanun dışı hareketlere bile geçirirler. Fakat yapamadıkları bir şey vardır, o da kayıtsız şartsız hakimi olduklarını iddia ettikleri kütleyi yapıcılık, hayırlı, uzun nefesli ve aynı zamanda vatan ve millet için verimli bir çalışma yolunda yürütebilmektir. Zaten liderliğini kendilerine izafe ettikleri kütlenin ancak cüzî bir kısmı, onları makamın gözünde büyütecek olan nümayişlere karışır. Fakat bu hareketler etrafında çıkarılan gürültü, bir an için, haklarında böyle bir kanaatin peyda olmasına kifayet eder.

Lakin bu hayalî liderlik, himayeden mahrum kalıp da, bizzat büyük kütleden kuvvet almak anı gelince, bir sabun köpüğü gibi sönüp gider. Zira büyük kütle, makam gibi çabuk aldatılamaz ve, bilhassa, icraatın hayırlısını manasızından, faydalısını lüzumsuzundan, verimlisini kısırından, değerlisini gösterişlisinden ayırt etmekte şaşmaz bir akli selime sahiptir.

Dalkavukların bir de pek sevimli ve eğlenceli nevi vardır. Bunlara kapris dalkavuşu demek, yerinde olur. Bunlar, umumiyetle Frenklerin raté dediği insanlardır. Şu veya bu meslekte, kendi kendilerine sivrilmek imkânını bulamamış veya bir an öyle görünmüşlerse de, sonraları, zamanla hakikî çaplarına irca edilmiş kimselerdir. Böyleleri, kaprisli bir efendi beklerler ve bütün marifetlerini de o zaman gösterirler. Efendileri herhangi bir mevzuyu merak etti mi, hemen o mevzuun mütehassısı kesilirler. Evvelce o işle hiç uğraşmamış olabilirler, fakat bunun ehemmiyeti yoktur. Asıl mühim olan şey, o mevzuda efendinin noktaî nazarını iman ile benimsemek ve o sahadaki faaliyetin, müzayede neticesinde, kendi üzerlerinde kalmasını temin etmektir. Bunlar şairin:

Kim bir gül istesem bana bir gülistan verir.

Dediği tipten, halkın ne diyeceğine hiç aldırış etmeksizin, tuhafıkların zirvesine çıkan ve acaipliklerin balâsına zıplayan insanlardır.

Efendilerinin kaprisine gösterdikleri bu merbutiyet ve sadakat sayesinde, yalnız maddi vaziyetlerini düzeltmekle kalmazlar, zamana kadar raté olmasının gönüllerinde, daha doğrusu şuur altlarında peyda ettiği çibani, tahakküm ve tefahür yoluyla boşaltmak saadetine de kavuşurlar.

Yalnız devir değişip de kaprisin yerine akıl ve mantık geçince, bunların içinden akıllı olanları, sessiz ve sadasız eski işlerine dönerler. Yalnız uzun bir müddet türlü tuhafıkların çığırtkanlığını yapmak suretiyle köklü itiyatlar kazanmış ve böylece etrafi göremeyecek bir vaziyete gelmiş olanları, ufak tefek bâzı fedakârlıklar vaat ederek, yeni

devirle bağdaşmağa kalkışır. Ancak bu gibi teşebbüsler, iyi karşılanmayacağı için, sonunda boş dönmek mukadder ise de, onların bu hareketlerinde bile ruhlarını saran dalkavukluk alışkanlığının belirtilerini görmemek imkansızdır.

Dalkavukluğun başka çeşitlerinden diğer bir yazımızda bahsedeciğiz.

Psikolog Gözüyle - Arzu nam tramvay

Yeni Sabah, nu.4041, 11 Haziran 1950

Piyesi, bundan dört ay önce Pariste Edouard VII tiyatrosunda da görmüştüm. Genç Amerikan muharriri Tennessee Williams'ın bu eserini Fransızcaya çeviren, İstanbullu hemşerilerimin pek iyi tanıdığı şair Jean Cocteau idi. Gerek mevzu, gerek tipler bakımından bugünün Amerikan tiyatro edebiyatının, Tütün lu hemşerilerimin pek iyi tanıdığı şair Jean Cocteau idi. Gerek mevzu, gerek tipler bakımından bugünün Amerikan tiyatro edebiyatının, Tütün Yolu ve İnsanlar ve Fareler nevinden, hoyratçasına realist gurupuna giren bu piyes hakkında, daha Pariste iken düşüncelerimi yazmak istemiştım. Fakat aynı piyes Londra'da da oynandığını haber alınca, her iki memleketin aktörlük ve mizansen anlayışını mukayese etmek maksadiyle, bu arzumu daha sonraya tâlik etmeyi münasip görmüştüm. Nihayet dün akşam Aldwieh Tiyatrosu'na gidip piyesi seyretmek imkânını buldum.

Londrada tiyatrolar saat yedide başlıyor. Lâkin buna bakarak bizde de erken başlamasını istemek hiç doğru olmaz. Çünkü burada daireler ve dükkânlar en geç beş buçukta kapanıyor ve sokakların altını üstünü hiç durmadan akaç coşkun bir sele benzeyen otobüsler ve metrolar sayesinde, herkes, pek kısa bir zamanda evine dönmüş ve pek mufassal oliyan akşam yemeği sofrasına oturmuş bulunuyor. Nakil vasıtalarının bolluğu sayesinde yolda vakit kaybetmiyeceği için, hiç acele etmeden tiyatroya vaktinde yetişebiliyor. Bu bakımdan tiyatro saatlerini erkene veya geçe almak, bir terbiye ve itiyat meselesi olmaktan ziyade, şehir hayatının icaplarına bağlı, vasıta bolluğu ve mutat yemek saatleriye alâkalı bir keyfiyet oluyor.

Aldwieh tiyatrosu, bina olarak, bende hiç de iyi bir tesir bırakmadı. Bizim daima salaş sıfatıyla yâdettiğimiz şehir tiyatromuzdan yegâne farkı, genişçe bir balkonu olmasından ibaret. Yıldızı kararmış süsler, havı dökülmüş kadife koltuklar, alt kenarı lif lif olmuş perdeden maadai, anraklarda seyircilere dondurma, çay ve kahve satılması, hattâ içeriye (yasak olduğu ilân edilmişken) ağızda sigara girilmesi, yerlere kâğıt ve fıstık kabuğu atılması kabilinden aykırılıklar da eksik değil. Her biri,

değil Ertuğrul Muhsin'i, tiyatromuzun en kalender mensubunu bile çileden çıkarmağa kâfi olan bu mübalatsızlıkların burada pek tabii karşılandığına doğrusu hayret ettim. Sonra seyircilerin oturuşu da garibime gitmedi dersem, yalan söylemiş olurum. Bakıyorsunuz, gayet kerli ferli bir zat, kalıp kıyafet yerinde, önünüzden geçerken en nazik tâbirlerle özür diliyor teşekkür ediyor, fakat birde yerine oturdu mu, maazallah. Tâ piyes bitip de millî marşı dinlemek için ayağa kalkılacağı zamana kadar, bizim alışık olduğumuz edep ve erkâna katiyen uymayan bir acayip tarzda koltuğuna yerleşiyor, ayaklarını önündeki sırada oturan seyircilerin tâ ensesi hizasına dikeyiyor, yahut yan veriyor veya koltuğun içine gömülüyor. Doğrusu tiyatroya girip de sağda solda bu tertip ahzi mevki eylemiş seyirciler görünce, insanın hafifçe midesi bulanmıyor değil. Bunu tenkid olsun diye söylemiyorum. Belki beldenin âdeti budur. Yalnız yolları bir Londra tiyatrosuna düşerse, benim gibi hayretler içinde kalacak olan hemşerilerimi lüzumsuz sademelerden vikaye maksadiyle kaydedip geçiyorum.

"Arzu nam tramvay" ın mevzuu, histerik bir genç kadının gittikçe vahimleşen bir şehvet paronola'sı içinde, insanlık hassasiyetine varıncaya kadar her şeyini kaybetip nihayet tımarhanenin yolunu tutmasından ibaret. Amerika'nın küçük bir kasabasında mektep hocalığı eden bir genç kadın, bütün ev halkı birer birer ölünce, kendisini müthiş bir yalnızlık içinde, hastalık ve ölüm gibi acı hatıraların baskısı altında bunalmış hisseder ve bu korkunç çerçeveden kurtulmak için, hiç ol nizam ve hudut tanımayan cinsiyet maceralarına atılır. Dünkü romantik genç kız, artık hayâ menfuhuma yabancı azgın bir kadın olmuştur.

Eniştesi bilgisiz ve görgüsüz, karısına dışisini seven bir hayvan aşkıyle bağlı, hoyrat ve nobran bir adamdır. Evine yalancı mücevherler, allı pullu elbiseler, seçkin suratına ve karışık mazisine rağmen genç kız kırıtmaları ve kibar kadın edalariyle gelip postu seren bu saygısız baldızı bir türlü hazmedemez ve onun yapmacık her hateketi karşısında müthiş bir hiddete kapılır. Karısı, kocası ile kız kardeşinin bu daimî geçimsizliğine helâk olurcasına üzülmemektedir. Sâbık muallime, kamyon şoförünün evindeki çıplak ampullere kâğıttan fanoslar geçirerek, türlü cilvelerle, nihayet eniştesinin dostlarından tecrübesiz ve saf bir delikanlının gönlünü çelmiye muvaffak olur ve onu evlenme talebinde bulunacak kadar teshir eder. Bu arada gebe karısını doğurmak üzere hastaneye götüren enişte, baldızının mâzisi hakkında şuradan buradan devşirdiği malûmatla eve döner ve, sırf arkadaşının böyle bir felâkete uğramasına mâni olmak için, baldızına en ağır hakaretlerle saldırır. Ertesi gün hakikati öğrenen aile dostu da eve gelerek, kadını serzenişlerle mahveder. Artık kadın, bu son darbe ile,

büsbütün kendini kaybetmiş ve cinnet alâmetleri göstermiye başlamıştır. Nihayet piyes, bu işçi evine kâbus gibi ağır basan bir huzursuzluk ve teessür havası içinde, bir akıl hastalıkları mütehassısı ile hasta bakıcısının gelip beyazlar giymiş ve başına yalancı taşlarla bir taç geçirmiş olan hasta kadını alarak timarhaneye götürmesiyle biter.

Piyesin bütün ağırlığı, görüldüğü gibi, kamyon şoförünün baldızı rolünde idi. Fransada bu rolü Arletty, İngilterede ise Vivien Leigh oynuyordu. Fransada piyesin mizansenini Cocteau, İngilterede ise yine bizde pek iyi tanınmış olan sanatkâr olan Laurence Olivier hazırlamıştı. Sanatkâr ve sahne vazılarının kalitesi bakımından, her iki tiyatro birbirine denk idi. gerek İngiliz, gerek Fransız sahneleri için fazla aşırı olan bu haşin realizm karşısında, her iki millet sanatkârlarının davranışı, hakikaten merakla tetkike değer bir mevzu teşkil ediyordu. Tesadüfün lütfiyle, âdeta sıcağı sıcağına böyle bir mukayese yapmak imkânını elde ettiğine pek memnunum.

Fransızlar, dekor ve mizansen bakımından, İngilizlerin çok daha cüretkâr davranmışlar ve realizmin katıldığı arasına sembollerin seyyal ve ufuk açıcı çizgilerini katadebilmişti. Halbuki İngilizler, dekor ve mizansende, kapanık ve sert kalmağı tercih etmişlerdi. Her katında bir işçi ailesinin yaşadığı berhane, Fransız tiyatrosunda vakit vakit bir tarafı aydınlanan bir sefer tasına benzediği halde, İngiliz tiyatrosunda bütün sahneyi dolduran alelâde bir apartman katından ibaret kalıyordu. Fransızlar, kısa fasılaları ışıkları yakıp söndürmekle idare ettikleri halde, İngilizler sık sık perdeyi kaldırıyorlardı.

Asıl fark, her iki kadın sanatkârın rollerini anlayışında kendini gösteriyordu. Arletty sahneye ilk çıktığı zaman, bizde, hayatın darbesini yemiş, fakat ruhan temiz kalmış, romantik bir kadın hissini uyandırıyor. Arletty'nin asıl şahsiyeti, piyes boyunca, hâdiselerle birlikte tedricen inkişaf ederken, Vivien Leigh'in kim olduğunu ve ne olacağını daha ilk hamlede keşfediyorduk. Fakat biz Arletty'nin bu tuzağına düşüyorduk, Vivien Leigh'i ise daha soğukkanlı ve bitaraf bir ruh hâleti ile takip ediyorduk.

İngiliz sanatkârı, son sahnede yere yığılıp ihtilâçlar içinde kıvranmalar ve sağa sola saldırmalara varıncaya kadar cinnet buhranının bütün klinik ârazını harfiyen taklit ediyordu. Fransız sanatkârı ise bu ârazı, kol, bacak ve bel hareketleriyle değil, yalnız el hareketleri ve bakışlarla canlandırabiliyordu ve sonunda doktorla hasta bakıcı arasında sahneden çıkıp giderken, herkezte bir ferahlama değil, bir acıma hissi uyandırabiliyordu.

Acaba hangi taraf haklı?Hangi taraf daha sanatkâr?Bunu kestirip atmak çok zor. Yalnız bir hakikat var, o da her milletin mizacı, bütün sanat tezahürlerinde olduğu gibi, tiyatrosununda da kendini gösteriyor.

Londra Mektupları - Parkta Toplar

Yeni Sabah, Nu. 4045, 15 Haziran 1950

Evvela Kengsingten parkının Albert Hall'e bakan tarafına bir topçu alayı gelmiş, konaklıyor zannettim. Albert abidesinin etrafına toplar, projektörler, traktörler hatta zırhlı arabalar dizilmişti. Başlarında bere, haki gömlekli İngiliz askerleri toplarla, arkada çimen üstüne kurdukları geniş bir çadır arasında serbestçe mekik dokuyorlardı. Yalnız, abideye çıkan merdiven basamaklarının iki yanında, kırmızı setreli, mavi pantolonlu, başlarında kocaman birer kalpak ve omuzlarında Husar ceket, iki nefer nöbet bekliyordu. Nöbetçilerin elinde beyaz eldivenden başka bir şey olmadığı için, Pazar günü herkesin dolduğu parkta yine bir resmî geçit veya askerî bir nümayiş yapılacağına hükmettim.

Pazar günleri İngiliz ordusunun bütün bandoları şehrin parklarındadır. Her parkın kapısında asılı duran bir ilanda hangi bandonun hangi tarihte gelip halka bedava müzik dinleteceği yazılıdır. Her birinde sıra ile İskoç muhafızları, İrlandalı muhafızlar, Gal hassa alayı vb. gibi birliklerin bandoları, merasim elbiseleriyle müzik pavyonunda her Pazar hafif parçalar çalarlar. Yahut harp esnasında teşkil edilip sonraları dağıtılmış olan birliklerin eski mensupları, senede bir gün, yine parklarda, toplanırlar, takım halinde saf bağlarlar, önlerinde birer bando be eski generalleri olduğu halde, ellerindeki şemsiyelerine ve başlarındaki melon şapkalarına rağmen, askerî adımlarla yürüyüşe başlayarak, harpte ölen arkadaşlarının hatırasına dikilen abidelere gidip çiçek bırakırlar ve resmî geçit yaparlar.

Her alayın önünde alay sancağı vardır ve o alaya kumanda etmiş ve halen emekliye ayrılmış olan yaşlı bir zat, sancağı takip eder. Arkadan da her iki harp de aynı alayda hizmet etmiş muvazzaf ve yedek zabitlerle çavuş, onbaşı ve neferler, sivil ceketlerine dizdikleri bütün nişan ve madalyalarıyla, rütbe ve yaşa göre değil, boy sırasına göre takımlar teşkil ederek geçerle. Böylece başında melon şapka, elbisesi en mükemmel bir İngiliz makastarının elinden çıkmış olduğu belli, hasılı lort kıyafetli bir adamın yanında, başında kasket, kravatı solmuş, elbisesinin havı dökülmüş, fakat

göğsündeki nişan ve madalyaların sayısı komşusundakilerin iki misli, babayani bir işçinin adım attığını görürsünüz. Bir zamanlar aynı üniformayı giyip omuz omuza döğüşmüşlerdir, sonra sivil hayata dönünce yolları birbirinden ayrılmıştır. Fakat senede bir gün mutlaka yanyana yürürler, yan yana otururlar, aynı sofrada yerler ve eski günlerden bahsederler.

Eğer alay henüz lağvedilmemişse, eskilerin arasına, hâlen o birliğe mensup bulunan zabıt ve neferler de kaşır ve bunlar; kıdemlilere hürmeten, alayın en arkasında saf bağlar.

İşte Kensington parkının caddeye bakan tarafında bu top ve asker kalabalığını görünce, bilmem kaçınıcı topçu alayının günü kutlanacak sanmış ve bu çeşit merasimlerden bir kaçını görmüş olduğum için, üzerinde durmaya lüzum görmeyerek yoluma devam etmişim. Fakat ertesi günü, aynı yerde aynı kalabalığı görünce, doğrusu dayanamadım ve işin aslını öğrenmek maksadıyla aralarına sokuldum. Zaten abidenin etrafını çeviren meydan, bayram yeri gibi kalabalıktı.

Düzlüğe her çapta hava ve tank defî toptarından başka uzun menzilli sahil müdafaa toptarı ve ağır havanlarla projektör ve radar cihazları dizilmişti. Traktörler arkada bekliyordu. Toptar ise, tam manası ile mevzie girmiş bulunuyordu. Fakat asıl işin tuhafı, her toptun veya projektörün üstünde belki yirmi çocuk, oyuncakla oynar gibi, silahın veya cihazın bütün kısımlarını yokluyorlar, çarkları döndürerek namluya istikamet veriyorlar, nişangah dürbününden karşı tarafa bakıyorlar, tayyare defî toptarını mihverleri etrafında atlı karınca gibi döndürüyorlardı.

Doğrusu evvelâ gözlerime inanamadım. Taklit toptar dizmişler de çocukları eğlendiriyorlar sandım ve biraz daha sokuldum. Hayır, bunlar hahikî , hattâ en son model toptar idi. Kundaklarındaki yazılardan İngiliz askerî fabrikalarının en yeni mamulâtı oldukları anlaşılıyordu. Zaten her biri maruf tâbiriyle, henüz çarktan çıkmış gibi pırıl pırıldı. Kendi kendime, garip şey! Dedim, bunları, nasıl kıyamadan çoluk çocuğa oyuncak olarak veriyorlar? Y a bu kalabalık arasında casuslar da varsa, bu yepyeni topt modellerinin plânını çıkarır yada fotoğrafını çekerse, ne olacak? Acaba her toptun veya cihazın iki metre gerisinde durarak çocuklara tatlı tatlı gülümsiyen şu askerler, başlarında sabileri yok diye, nöbet işinden yan mı çiziyorlardı?

Doğrusu, pek öyle ipe un serecek deklkanlılara da benzemiyorlardı. Yalnız sakın sakın duruyorlar ve arada sırada işe karışıyorlardı. O da şayet üç yaşındaki bir yumurcak çarkı kuvveti yetmezse, gidip kendisine yardım ediyorlar, yahut topt kamasını açıp kapamak ya da tetiği çekmek isteyen olursa, bu karışık işlerin nasıl yapılacağını

öğretiyorlardı. Hem kimlere ? Dedğim gibi kısa pantolonlu, mısır püsküllü saçlı, parmak boyundaki delikanlılarla başı kurdela, ayağı patikli, bebek çapındaki kızlara.

Meğer mesele başkaymış. Bütün bu çeşit topar, projektörler ve radar cihazları, çoluk çocuk görsün ve oynasın diye oraya getirilip dizilmiş. Maksat da, daha oyuncak çağında bulunan bu yavrularda, modern harp silahlarına karşı bir alaka, bir merak, bir sevgi uyandırmakmış. İngilizler pratik millettir. Bilirler ki, o çağlarda edinilen hoş intibalar, bütün hayat müddetince devam eder. Pırıl pırıl, çarkı devrilince namlusu harekete gelen, dürbününden bakılınca karşı evlerin tuğlaları bile teker teker seçilen, çat diye tetiği düşen o topar, bu yaştaki yavrular serbestçe kurcalarsa, kendilerini büyük adam olmuş sanırlar ve o neşe ile küçücük hafızalarına nakşedilen hatıralar, hakikaten büyüdükleri zaman, gönüllerinde askerliğe karşı daima taze ve candan bir alaka ve sevgiye inkılap eder. Bu genç neslin yurt terbiyesi bakımından, ihmal edilemeyecek kadar büyük bir kazançtır. Ve herhangi bir nasihat veya ders, körpe ruhlarda bu oyuncak haline getirilmiş toparın uyandırdığı cazip intibayı yaratamaz.

Bu topar ve cihazlar, daha birkaç gün parkta kalacak ve daha yüzlerce ve yüzlerce çocuğun oyuncaklığı olacak... Bu arada belki, bu yeni modelleri inceden inceye tetkik edecek meraklı yabancı mütehassıslar da(!) zuhur edecek. Fakat İngilizler herhalde bunu da düşünmüşlerdir. Yalnız pratik bir millet oldukları için, her meselede yaptıkları gibi, hadisenin matlup ve zimmet hanelerini iyice hesap etmişler ve, sonunda, kârını zararından üstün görerek bu yolu tutmuşlardır.

Psikolog Gözüyle - Dilimiz

Yeni Sabah, Nu. 4048, 18 Haziran 1950

Dili, bir milletin fertlerini birbirine bağlayan bir manevi rabıtalara manzumesi olarak tarif ederler. Gerçi bu tarife yalnız dil değil, millî tarih, millî ananeler, millî sevk, vatan sevgisi, hatta din de girer. Fakat dil, insanları millet camiasında toplayan bütün bu fikir ve duyguların fertten ferde, nesilden nesile, devirden devire intikalini temin eden tek vasıta. Millet realitesinin bütün tahassürleri, emalleri, istiyakları, hatta mantığı ve zevki evvela dilde, sonra eserde ve harekette şeklini ve ifadesini bulur. Bir milleti yok etmenin en kestirme yolu, onu kullana geldiği dilden mahrum etmektir. O zaman, asırlarca birlikte yaşamının kelimelere verdiği can ile birlikte, o kelimelere sinmiş olan tarih, anneanne, zevk, yurt sevgisi, hasılı dilin en hurda unsurlarına kadar kök salmış olan milli kültür de elden gider.

Bunlar birtakım harcıalem hakikatlerdir. Dilin millî hayat boyunca şeklini ve kıvamını tedricen bulduğu, eline geçirdiği yabancı unsurları kendi mantıkî bünyesinde içinde yoğurup benimsediği, direktifle, cebir ve tazyikle, hatta mekteplerin sunî bir dili yayma vasıtası olarak kullanılmasıyla dahi, tabiat kanunlarını andıran bu oluş ve gidişin değişmeyeceği de, yine o çeşit hakikatlerdendir. Halbuki bizde, milletin kendi iradesine sahip olması lazım geldiği hakikati, uzun müddet ne şekilde anlaşılmışsa, kendi diline sahip olması icap ettiği hakikati de o nispette revaç bulmuştur.

Evvelâ, dili sadeleştirelim, dediler. Dil zaten çoktan kendi kendine sadeleşmekte idi. Yabancı gramer kaidelerine göre yapılan terkipler, türlü biçimlerde cemiler konuşma Türkçesinden de esasen kaybolup gitmişti. Şu halde canlı türk dilin musikisini ve tedai hamulesini gözünde tutarak kullanmak lâzım geliyordu. Mesela, nihayet Türkçenin kelime hazinesini tespit etmek olduğuna göre, ömürleri boyunca Türkçeyi bütün incelik ve güzelliğiyle kullanmağa çalışmış ve bu sahada eser vermiş zevk ve bilgi sahibi kimselerin, tarihi kültürümüzü baltalamaksızın, geniş anketlerle, medotlu bir şekilde çalışması icabediyordu. Bu, uzun, yorucu kaypak bir işti, derin tetkiklere, sabırlı mesaiye ve isabetli sezişlere ihtiyaç gösteriyordu.

Fakat bu yola girilmedi. Sadeleştirmenin, çok geçmeden, dili bütün yabancı (!) kelimelerden temizleme istikametini aldığı görüldü. Münevverlerin ve halkın vokabulleri tespit edilecek yerde, ele lügat kitapları alındı ve kelimeler ne zamandan beri dilimize ve kültürümüze yerleşmiş ve ne derece yayılmış oldukları araştırılmaksızın, sırf menşelerine bakılarak, makbul ve parya tasnifine tâbi tutuldu.

Bu şiddetli lisan ırkçılığı, bilhassa Arapçadan gelme, mücerret manalı kelime, tabir ve ıstılahları hedef tuttu. Fars, Yunan, İtalyan, hatta Fransız menşeli, mücerret ve muşahhas manalı kelimeler, her nedense, bu tasfiye hareketinin dışında kaldı. Böylece, mesela akıl ve hayat kelimelerini ipe çekmeye çalışırken, İtalyancadan gelme masa ve iskeleye, Rumcadan gelme kefare, Fransızcadan gelme tren'e dil uzatanlar çıkmadı.

Kelime ırkçılığı ve onun tabii bir neticesi olan uydurma ve yakıştırma kelime imali, yalnız memleket maarif ve kültürünü değil, millî birliğin temellerini sarsacak bir tehlike olmaya yüz tuttu. Aşırı tasfiyecilik ve uydurmacılık, bilhassa manevî kelimeler hazinemizi kuruttu. Öyle ki, günlük hayatın en basit ihtiyaçlarını bile sözle ifade edemez bir hale geldik. Bu hareketi bütün kuvvetiyle destekleyen devlet otoritesi, mekteplerden başka, matbuata, edebiyata, radyoya, hatta tiyatro ve filmciliğe fiilî

müdahaleleriyle, münevverleri ve halkı alışık oldukları kelimeler yerine uydurma tabirler kullanmaya zorladı.

Fakat bu doğruyu ve uzağı gören hareket, tam şuurlara ve gönüllere huzur ve emniyet vereceği sırada, tafsili ve izahı hiç de güç olmayan bazı hadiseler, ruh hâletleri ve nihayet menfaatler yüzünden, kundaklandı ve tasfiyecilikle uydurmacılık afeti, o zamana kadar görülmemiş bir savletle yeniden dilimize çullandı. Tabi bütün bu zikzaklı sergüzeştler_esnasında, diline bile sahip olamayan milletin birçok milyonları harcadı ve heba edildi. Bugün dilimize bu sayede üç beş kelime sürülmüş olduğunu iftiharla söyleyenler, bu yolda sarf edilen milyonların azametine mukabil elde edilen neticenin sönüklüğünü artık idrak etmiş olsalar gerektir. Acaba iktisadî kalkınmamıza sarf edilmiş olsaydı, bugün nimetini milletçe göreceğimiz o muazzam paranın pek küçük bir kısmı ile Türkçemiz için çok daha hayırlı bir mesaiye girişemez miydik? Çok daha verimli bir eser yaratamaz mıydık?

Ama bunun için dili dar görüşlü ve kaprisli bir politikadan kurtarmak ve bütün hayatlarını vicdanlı bir bilgi ve temiz bir sanat aşkı ile Türkçeye, onun edebiyat ve kültürüne hasretmiş olan kimselere başvurmak lazımdı. Belki bundan sonra bu yola sapacağız. Hiç olmazsa bu sefer, sağlam adımlarla hakikat ve güzelliğin bulunduğu istikamete doğru yürüyelim.

Psikolog Gözüyle - Edebiyat Fakültesinin Lağvı

Yeni Sabah, Nu. 4062, 2 Temmuz 1950

Oxford dönüşü, tayyare postasıyla gönderildiği için çıktığından iki gün sonra elime geçen gazeteme bir göz atınca, hayretler içinde kaldım. En az benim kadar hayretler içinde kalması gereken Milli Eğitim Bakanımız, bir sabah gazetesinde Edebiyat Fakültesinin lağvedileceği hakkında çıkan bir havadisi tekzip ediyor ve hatta böyle bir haberin teksibe değmeyecek kadar asılsız olduğunu belirtiyordu. Beni şaşırtan nokta, İstanbul gibi münevver bir muhitte çıkan bir gazetede akla ve mantığa bu kadar aykırı bir havadisın gazete sekreterini ve mürettibi atlatıp sütunlara geçirebilmesiydi. Şayet bu, bir mektep çocuğu şakası değilse, akli selimin fiskeyle derhal patlatıp sönecek olan böyle bir balonu uçurtmaktan ne bekleniyordu? Acaba bu, hangi gizli hesapların, hangi kapı arkası fiskoslarının, hangi ahbap çavuş tertiplerinin bir iskandili idi? Acaba iktidar değişmesiyle hasul olan vaziyetten faydalanarak, ortaya böyle bir fiştek atmak suretiyle bulanık suda balık avlamak isteyenler mi vardı?

On aydan beri memleketten uzak bulunduğum için, işin iç yüzünü kavramak ve kulis aralarında dönen fısıltıları açıkça aksettirmek imkanlarından mahrumum. Fakat, yalnız mensubu olmak dolayısıyla değil bu memleketin bir münevveri olmak sıfatıyla bildiğim ve iman ettiğim bir hakikat varsa, o da Edebiyat Fakültesinin lağvı düşüncesinin, bizzat devleti lağvetmek kadar, akıl, izan ve insafla taban tabana zıt olduğudur. Dünyanın herhandi bir köşesinde böyle bir fikir sahibine zararı dokunmamak şartıyla, ancak vodvillerde veya meyhanelerde ortaya atılır ve dinleyicilerde yalnız hafif bir tebessüm uyandırır. Fakat gazete sütunlarına aksedecek kadar ciddi (!) olduğu görülen böyle bir şayanın mahiyetini araştırmanın ve meseleyi birkaç cephesinden mütalâa etmenin de, ilk bakışta zannedildiği gibi beyhude bir külfet olmadığı kanaatindeyim. Bu sebeple, Edebiyat Fakültesinin mâna ve mahiyeti hakkında herkesin bildiğini tahmin ve ümit ettiğim bazı görüşleri tekrarlamak faydalı buluyorum.

Edebiyat Fakültesi, Üniversitenin diğer fakülteleri gibi, her şeyden önce, genç ilim adamları yetiştirmeye gayret eder. Onun bütün gayesi, çatısı altında barınan bilgi şubelerinde yarının müteahhas ve alimlerini yetiştirmektir. Şüphesiz, onun bütün yetiştirmeleri, şahadetname aldıktan sonra, kayıtsız ve şartsız ilme intisap etmezler. Bilakis, büyük bir kısmı, ilimde yaratıcılık yoluna girmeksizin, öğrendiğini tatbik istikametini tutar ve, müteahhas sıfatı ile, bilgi ve kabiliyetleri ile mütenasip bir faaliyet sahasında çalışmaya gayret eder. Arkeoloji tahsil etmiş olan genç, müzelerden birine yerleşmeye bakar, bir yabancı dil ve edebiyat öğrenmiş olanı ise, yazı hayatına atılabilir, coğrafya tahsil etmiş olanı, alakası ve kendine güveni varsa, maden arama işinde çalışabilir. Psikoloji tahsil etmiş olanı, büyük fabrikaların veya münakale idarelerinin personel dairesinde hizmet görebilir. Şarkiyat tahsil etmiş olanı, memleketin kütüphane teşkilatında vazife alabilir. Fakat hepsinden daha geniş bir Mahreç olarak, Edebiyat Fakültesi mezunlarının karşısına lise hocalığı çıkar. Tarih, coğrafya, felsefe, yabancı diller, Türkçe ve edebiyat, sanat tarihi mezunları, tabiatıyla, tahail müesseselerinin en salâhiyettar tedris unsurlarıdır.

Dünyanın her yerinde Edebiyat Fakültelerinin mahreç meselesi, bu şekilde halledilmiştir. Edebiyat Fakültesi mezunlarının içinden, bilhaasa başka diyarlarda gayet çetin bir yol alan halis ilim ve akademik meslek hayatına ayak basmak istemiyenler, karşılarında açılan bu imkan kapılarından girip hem kendilerini hem de memleketleri için faydalı ve verimli sahalarda çalışırlar. Edebiyat Fakülteleri, kendi yapılarını ilmi araştırma esaslarına göre kurmak ve işyerlerini bu gayeye uygun olarak ayarlamakla beraber, pratik mahreçlerinin de genişliğini nazarı itibare alarak, muhtelif sahalarda

verimle çalışmak kabiliyetini haiz mütehassıslar yetiştirmeyi de ihmal etmezler. İşte Edebiyat Fakülteleri bu çift istikametli mesailerinde daima hükümetin ve daha geniş mânada , cemiyetin yardımlarına mazhar olurlar. Maarif, orta tedrisatta kullanacağı hocaları, kütüphanelerde, müzelerde, arşivlerde, yazı işlerinde ve daha bir çok faaliyet sahasında çalıştıracağı unsurları Edebiyat Fakültelerinin mezunları arasından seçer. Otobüs ve tramvay idaresi şorör ve vatman seçme işinde istihdam edeceği mütehassıs psikoloğu Edebiyat Fakültesinde ister. Çalışma Bakanlığı işçilerin pisiko-sosyal hayatı hakkında yapacağı anketlerde Edebiyat Fakültewsi mezunlarını çalıştırır, matbuat umum müdürlüğü neşredeceği eserlerin tertip ve tanzimini Edebiyat Fakültesinin alâkalı şubelerinden mezun olmuş bulunanlara havale eder.

Fakat dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir zaman, hiçbir hükümet, Edebiyat Fakültesinin tabii mahrecini daraltmayı düşünmez ve böyle bir baltalama hareketine girişmeyi aklından geçirmez. Nasıl geçirebilir ki, nihayet bütün bütçesi millet hazinesinden çıkmaktadır, bütün tedris unsurları, kanunların ve teşkilatın hudut ve istikametinde yetişmiş memleketin en güzide evladıdır, şahadetnamesi memleketin en yüksek ilim beratıdır. Böyle bir baltalama hareketine girişmek, Edebiyat Fakültesini değil, kendini inkâr etmek olur.

Gayet umumi mahiyette olan bu mütelealardan sonra, arz ettiğim hakikatlerin ışığında bizde edebiyat fakültelerinin bilhassa son yıllarda mahreç bakımından düşürülmüş oldukları vaziyeti gözden geçirmek, gayet meraklıdır. Ertuğrul Muhsin şehir tiyatrosuna Edebiyat Fakültesi mezunu aradı diye azmı tenkide uğradı

Cemiyetin bu derin kayıtsızlığı yüzünden aslında hemen yalnız orta tedrisat hocalığına inhisar eden Edebiyat Fakültesi mahreci, son yıllarda daha da daralmış ve büsbütün tıkanmak tehlikesine maruz kalmıştır. Ancak maarif şuralarında birkaç çekingen itiraz uyandırıp da matbuata bile aksetmemiş olan bu meseleyi bir başka yazımda izaha çalışacağım.

Psikolog Gözüyle - Edebiyat Mükâfatları

Yeni Sabah, Nu. 4066, 6 Temmuz 1950

İnönü armağanlarının 1949 tevziatı yapılmadı galiba. Zaten ilk tevziat da kanunun tayin ettiği mühletten bir hayli sonra yapılmış ve mükâfatlar Halkevlerinin yıldönümünde merasimle sahiplerine verilmişti. 1946 senesinde tasdikten çıkan bu

kanunun şimdiye kadar ancak bir defa tatbik edilmiş olmasına bakılırsa, herhalde bazı güçlüklerle karşılaşmış olsa gerektir. Bence bu güçlükler, mükâfata layık eserleri seçecek heyetin teşekkül tarzından başlayarak, kanun metninin mübhem bıraktığı mükâfatların muhtelif nevilere tahsisi, jürinin tetkikine arz edilecek eserlerin intişar şekil ve hadleri, heyetin veya heyetlerin mesai tarzları gibi noktalardan ileri gelmektedir. Bütün bu kapalı veya türlü tefsirlere müsait hususlar, sonradan herhangi bir nizamname ile de tavzih edilmediği için, memlekette sanat, ilim ve edebiyat sahalarında yeni ve feyizli hamleleri teşvik maksadı ile çıkarılmış olan bu kanun, bugün maalesef kendiliğinden amelden sakıt olmuş vaziyettedir.

Kanun, sadece devlet hazinesinden her sene bir miktar paranın edebiyat, ilim ve sanatta değerli eserler yaratanlara tevzi edilmek üzere, takdir ve temyiz kudretlerine herkesin iman ettiği esaslı ve devamlı teşekküllerin emrine verileceğini ve bu teşekküllerin de nizamname ile kurulacağını ifade etmiş olsaydı, dört yıldan beri bu mühim teşvik hareketi memlekette hayırlı neticeler doğurur ve pek sönük kaldığı kabul edilen yaratıcılık tarafımız, hızla inkişaf etmenin yolunu tutardı. Dâvayı daha etraflıca serhdedebilmek için edebiyatı ele alalım ve bu sahada usulüne uygun bir teşvikin ne nisbette müessir olacağını araştıralım.

Memlekette edebiyatın henüz müstakil bir meslek haline gelmediğini, yalnız gençliğe has geçici bir iptilâ olduğunu ve bu yüzden millî kültürümüzde telâfisi güç bir boşluğun açıldığını söylemek, malumu ilâm etmek kabilindendir. Vaziyet bu olduğuna göre, edebiyata haysiyetini ve itibarını iade ettirecek her tedbiri minnetle karşılamamak elden gelmez. Bu tedbirlerin biri ve belki birincisi de, genç nesli güzele, doğruya ve iyiye götürecek yollardan biri olan edebiyata celbetmek için milletçe fedakârlığa katlanıp ona imkân ufuklarını açmaktır. Buda ancak, memleket çapında takdir kudretini hakkiyle haiz heyetlerin günlük siyaset, hatır ve gönül endişelerinden uzakta kalarak, sırf sanat ölçüsüyle seçeceği genç kalem erbabını mükâfatlandırmasıyla mümkün olur. Edebiyat mükâfatı, ancak bu mânada, edebiyata itibar kazandırarak, hakikî bir teşvik yolunu açar ve memlekette hayırlı bir an'ane kurar.

Yoksa, nasıl ve kimler tarafından seçildiği pek belli olmayan bir takım zevatın, alelacele tolanarak, hiç kimseye itimat telkin etmeyen gelişi güzel kararları ile tevzi olunan mükâfatlar, beklenen tesirin tam aksini yapar. Genç nesilleri, bu ölçüsüz, gevşek, dağınık ve perişan kararlardan büsbütün ümitsizliğe düşer ve edebiyatın da nihayet bir ahbap sofrası haline getirildiğine hükmederek, selameti başka yerde aramaya bakar. Hele günlük siyaset endişesiyle hareket eden jüriler, memleketin bütün edebî

usaresini kurutmıya kâfidir.Bu gibi âfetlerin hüküm sürdüğü memleketlerde edebiyat,dalkavukluk müsabakası haline gelir ve bir müddet sonra da,artık işin müzayedeye tahammülü kalmıyacağı için,kendiliğinden tam ve kâmil bir fiyasko ile neticelenir.

Halbuki edebiyat mükâfatları, ciddiye intizamla, milletçe itimada layık heyetler tarafından tevzi edildikleri takdirde, memleketin fikir hayatında köklü bir anneanne kurarak, genç nesilleri pervane gibi vecit ile edebiyata celbeden birer nur kaynağı olurlar. Bunun da tek çaresi, memlekette ömürlerini edebiyata vakfetmiş ve eserleri halis sanat bakımından örnek olmuş şahsiyetlerden müteşekkil bir akademi tesis edip mükâfatları onun vasıtasıyla ehlilerine dağıtmaktan ibarettir.Bir kere titiz bir intihapla seçilip kurulduktan sonra,kayıtsız ve şartsız kendi mukadderatına hâkim olacak böyle bir akademi,her türlü kötü tesirden uzak kalır.Günlük politikanın ve hatır-gönül endişelerinin oyuncağı olmaz.Aynı zamanda,uzun vâdeli tetkiklerde bulunmak ve nihayet kendi haysiyeti ile mütenasip kararlara varmak imkânlarına kavuşur.Böyle bir daimî müessese,her yıl memlekette intişar etmiş veya kaleme alınmış olan eserleri,nevilerine göre tasnif ederek,günü günün tetkikten geçirir ve bilhassa müptedileri gözeterek teşvike müstehak gördüklerini peyler ve sene sonunda,bütün âzasının hazırlıklı olarak bulunacağı bir toplantıda kararını verir.Böylece,kabul edeceği nizamnameye göre,her sene yeni bir imzanın şöhret eşiğine basmasını mümkün kılar.Akademi,aynı zamanda,ömrü boyunca verdiği eserlerle memleket kültürüne hizmet etmiş olanları da mükâfatlandırabilir.Fakat onun en verimli hayırlı hareketi,takdir ve alâkayı genç nesillerden ehliyet gösterenler üzerinde toplamak olmalıdır.

Böyle bir teşekkülün verdiği kararlar hakkında, demagojiye sapmaksızın, münakaşa etmek ve geliş güzel tenkide kalkışmak güç olur. Çünkü heyet, memleketin, yalnız sanat bakımından değil, aynı zamanda karakter itibarı ile de en seçkin şahsiyetlerinden teşekkül edince, herhangi bir saik ile uluorta tenkitlerde bulunmak imkânı kalmaz. Böyle bir hareket, umumî efkârda itimatsızlık uyandırmak şöyle dursun, ancak sahibini müşkül mevkide bırakır.

Gençler, sırf sanat ölçülerine değer veren böyle bir heyetin, her sene, titiz ve devamlı tetkikler neticesinde, mükâfata layık olanları tespit etmekte olduğunu görünce, nazarı ile bakmayarak, aşkla ve şevkle kaleme sarılırlar ve kendilerinden evvelki nesillerin hamlesini biraz daha ileriye götürmeye gayret ederler. Filan senenin

mükâfatını elde edemeyen genç namzet, öbür seneye daha kuvvetli bir eserle girmeyi düşünür ve, henüz resmî takdire mazhar olmadan kendi rekorunu bizzat kırmaya çalışır.

Diğer taraftan edebiyat mensupları arasında yaratılan bu temiz yarışma havası sayesinde, okuyucuların dikkati de memleket edebiyatına çekilmiş olur. Matbuatın bu mükâfatlar vesilesiyle harekete geleceği ve takdir edilen eserleri okuyuculara tanıtacağı şüphesizdir. Böylece, mükâfat kazanan genç, ilerde kendi kanatları ile uçabilmek için gereken ilk hızı elde etmiş olur.

Edebiyat mükâfatlarının hakikaten teşvikkâr olmasını istiyorsak, her şeyden evvel, onları da dağıtmaya müktedir devamlı bir heyet, Avrupaî bir akademi kurmak zorundayız. Bunu yapmazsak, memleketin heba olacak parasından ziyade, gönül kırıklığı ile edebiyata büsbütün küsecek olan genç nesillerine yazık etmiş oluruz.

Londra Mektupları - Uzağı Görmek

Yeni Sabah, Nu. 4069, 9 Temmuz 1950

Cambridge de profesör Bartletti'nin psikoloji laboratuvarında yapılan araştırmalar hakkında izahat alıyorum. Yolumuz bir katlı mütevazı bir paviyona düşüyor. Profesörün yanına kattığı nazik bir rehber, burasının zengin bir İngiliz'in vakfı olduğunu ve içerde çalışan meslektaşların da bugünkü hayatın psikolojiye arzettiği meseleler üzerinde uğraştığını söylüyor. Dar ve loş bir koridora dalıyoruz. Bir tarafta, herhalde küçük odalara açılan bir sıra kapı var. Bunlardan birini açıp içeriye giriyoruz. İki sevimli genç bizleri karşılıyor. Karşılıklı iki masadan başka mobilyası olmayan bu odada, belli ki, çalışılıyor. Her iki genç yanı başlarına kurmuş oldukları birer psikoloji cihazı ile bazı tecrübeler yapıyorlar, aldıkları neticeleri kaydediyorlar ve grafikler çıkarıyorlar.

Cihazlara bakıyorum. Avrupanın diğer şehirlerinde ziyaret ettiğim psikoloji lâboratuvarlarında bulunan cihazların eşi. Bu cihazlarla deneklerin, yâni tecrübeye tâbi tutulan kimselerin muhtelif başarıları tespit edilir. Meselâ teşhisi istenilen kabiliyet, el yatkınlığı ise denek elindeki bir ucu cihazın kaydedici tarafına bir elektrik kablosuyla bağlı bulunan kalemi, önündeki rahlede gördüğü madeni yuvarlaklara veya çizgilere kendisine tarif edildiği şekilde, dokundurur. Yahut yine önünden muayyen bir süratle geçmekte olan bir mücerrid sathın deliklerine temas ettirir. Kendisinden istenilen şey, bu işi tam ve hatasız olarak başarmaktır. Böylece bütün dikkatini toplaması, hareketlerine çeki düzen vermesi ve zaman kaybetmeksizin, ya aynı ritm içinde, yahut gittikçe artan

sûrate uyarak,âzamî verimle iş görmesi temin edilir ve aldığı netice,elektrikle işliyen kaydedici âlet sayesinde tespit olunur.Hakikaten bu âlet,deneğin işi başarmak için sarfettiği zamanı ve yaptığı hataları otomatik bir şekilde kaydeder.

Bu tip cihazlarla deneklere türlü işler yaptırılabilir ve bu işlerin mahiyeti, denekte ölçülmesi istenilen kabiliyetle alakalıdır. Gerçi psikolojide kabiliyet mefhumu, hayli kaypak bir mefhumdur ve psikologların cihazlarla ölçüye vurdukları başarıların hangi kabiliyetlere dayandığını kati olarak kestirip atmak pek güçtür. Bununla beraber elde edilen neticeler, hiç olmazsa muayyen başarılar bakımından, fertleri birbirinden ayırmaya kâfi geldiği gibi, onların muhtelif faaliyet sahalarında ne derece muvaffakiyet gösterebileceklerini de, kaba taslak da olsa, tahmin ve istiklâle hizmet eder. Bunun içindir ki, bu tip cihazlar, her yerde mesleğe seçme ve yöneltme muayenelerinde istifade ile kullanılır ve, ekseriya, ilk tahsillerini tamamlayıp da kendi kabiliyetlerine uygun bir işe girmek isteyen çocuklarla muayyen faaliyet sahalarına talip olan namzetler, bu tip cihazların da rol oynadığı bir psikolojik muayeneden geçirilir.

İşte Cambridge de aynı cihazlarla karşılaşınca, genç meslektaşlarımın mesleğe seçme veya yöneltme sahasında çalıştıklarını ve deneklerinin çocuklarla gençlerden ibaret olduğunu zannettim. Fakat kendileriyle görüşünce,tahminlerimden ancak bir kısmında isabet ettiğimi anladım.Gerçi İngiliz meslektaşlarım,bu cihazlarla bazı ihsas-hareket başarılarını ölçmeye çalışıyorlardı.Fakat seçtikleri denekler,çocuk veya genç değil,altmış yaşını,hattâ altmış beşini geçmiş ihtiyarlardı.Okuyucularım,beni mazur görsünler,altmış beşinde bulunanlar için ihtiyar demek gerçi hem mevsimsiz,hem de gayri nazik bir ifade tarzıdır.Fakat elçiye zeval yoktur;Tâhir,teselli edici bir tebessümle söylenmiş olmakla beraber,İngiliz meslekdaşlarımız tarafından sarfedilmiştir.

Doğrusu bu kadar yaşlı denekler üzerinde el yatkınlığını ve diğer ihsas hareket başarılarını tetkik etmek, bana hayli garip göründü. Fakat kendileri bana işin iç yüzünü anlatınca, ortada hakikaten etraflıca araştırılıp halledilmeye değer bir mevzu, hatta bir dava bulunduğu kabul etmekte gecikmedim. Bir İngiliz zengininin vakfı sayesinde muntazam bir teşkilatla çalışan bu psikologların bana dediğine göre, İngiltere'de insan ömrü gittikçe uzamakta imiş. Bilhassa hıfzıssıhada hekimliğin devletleştirilmesi ile tamamlanan uzun cehtler, böyle bir netice vermiş. Bugün altmış beşini aşmış olanların yüzdesi, eskiye nispetle hayli artmış ve mütemadiyen de artmakta bulunuyormuş. Gerek memur ve müstahdem,gerek işçi olsun,muayyen bir yaş haddinden sonra kanunen emekliye ayrılan ve gittikçe sayıları artıp önlerinde daha hayli uzun seneler bulunan kimselerin tamamıyla gayri faal kalması,hem kendileri,hem de cemiyet için bir

zararmış. Her memlekette âdet olduğu üzere emeklinin evinde bahçe işleriyle uğraşması veya bir kahveye ve klübe dadanması artık ne kendisini, ne de cemiyeti tatmin edermiş.

Gerçi bunlar, arkalarında bıraktıkları uzun çalışma yılları sayesinde, istikbalde rahatça yaşamak hakkını kazanıyorlarmış, fakat kendilerinde kalan enerjinin böyle zoraki bir akamete mahkûm edilmesi, her ferdin mesaisinden azamî istifade temin etmek isteyen bir cemiyetin kolayca kabul edemeyeceği bir vaziyet imiş. Diğer cihetten, emekliye ayrılmanın meraretini tadan bu insanları tekrar iş başına çağırmak, onların kendilerine güvenine ve dolayısıyla yaşama meramını ve zevkini arttırmış.

Demek ortada halli lâzım gelen bir dâva var. Yalnız bu dâva, iş başında bulunanların tatmin veya arzularıyla halledilemeyecek kadar da çetrefil. Çünkü, rastgele, yaş haddini, biraz daha geri bırakmak veyahut emeklilik devresinde aynı işe devam ettirmeyi düşünmek kolay. Asıl güç olan nokta, böyle hiçbir ilmî tetkike dayanmadan alınan tedbirlerin istenilen neticeleri verip vermiyeceğidir. Onun için, herhangi bir karara varmadan önce, altmış beşini doldurmuş olanların muhtelif başarılarını ölçmek ve bu ölçüleri mukayese etmek lâzım geliyor. Ancak bu sayede, bu yaşa varılınca, muhtelif kabiliyetlerde ne gibi gerilemeler olduğu, bu inhitatların başarılarla ne derece tesir ettiği ve mevcut seviyeye göre ne gibi faaliyet sahalarında verimle çalışmasının mümkün olabileceği, katiye yakın bir sarahatle meydana çıkmış olacak. Böylece altmış beşliklerin vasatî kabiliyet bilânçosu tespit edilmiş olacağında, ilerde alınması mukadder olan tedbirler de sağlam bir mesnede dayanacak. O zaman bu mevzuda kanun çıkaracak, talimatname ve nizamname hazırlayacak olan makamlar, vaziyeti sarahatle kavrayabilecekleri için, hem cemiyete, hem de ferde daha faydalı olmak imkânını elde edecekler.

Kendilerine bu işin âcil olup olmadığını sordum. Bana:

-Şimdilik acelesi yok, fakat on sene içinde vaziyet, bir buhrana sebep olabilir, dediler. Fakat asıl bu sahada yaptıkları ilmî araştırmalar bakımından geç bile kalmış olduklarını itiraftan çekinmediler. İlmî araştırmalar, sabır ile, bilhassa soğuk kanla yapılması gereken tetkiklerdir. İlîm, kendisine mûraacat edildiği zaman, cemiyete yol gösterecek bir nur huzmesi yaratabilir. Yeter ki, onun bu kudretini takdir edecek kafalar iş başında bulunsun ve âlimden, peşin hükümlere şakşakçılık değil, serbest ve samimî bir yardım istesin.

Psikolog Gözüyle - Dilimiz Ve Akademi

Yeni Sabah, Nu. 4073, 13 Temmuz

Resmî yazılara mektep kitaplarına ve kanun metinlerine sokularak baskı yolu ile piyasaya sürülen uydurma kelimelerden kaç tanesinin tuttuğunu veya tutar gibi göründüğünü tespit etmek güç değildir. Şayet bunlar sayılır ve senelerden beri bu yolda sarf edilen para ve emek elde edilen rakama taksim edilirse, her kelimenin millet kesesine kaç mal olduğu meydana çıkar. Böyle bir hesaplaşmanın hiç olmazsa ilerideki mesaimizin düzene girmesine yarayacak, ibrete değer neticeler vereceği şüphesizdir.

Fakat dil bahsinde, her şeyi oluruna bırakarak, hiçbir teşebbüse girişmemeli miydik? Memleket realitesini göz önünde tutarak, böyle bir suale menfi bir cevap verilemez. Şüphesiz girişmeliydik, fakat evvel emirde bazı prensip kararları almalıydık. Bu prensipler şunlar olmalıydı: Dil çalışmalarını politikadan ayırmak, bu işleri memleketin dilini sevdiklerini ve bildiklerini eserle isbat etmiş olan edip ve âlimlerden kurulmuş bir akademiye havale etmek ve böyle bir teşekkülün her şey den evvel bir Türkçe lûgat hazırlamasına zahir olmak.

Dil çalışmalarını politikadan ayırmak suretiyle temin edilecek kazançlar sayısızdır. Bugüne kadar maalesef kaprisli bir siyasetin kanadı altından çıkamamış olan resmî dil çalışmalarımız, gerek münevverlerin, gerek halkın hoşnutsuzluğunu ve itimatsızlığını celbetmekten başka bir işe yaramamıştır. Son yirmi yıl içinde birbirini takip eden zikzaklı hareketler, aynı şahısların esen rüzgâra göre kanaat değiştirmekte ne kadar becerikli olduklarını açıkça meydana koyarak, umumî efkârda bazen mülayim tekliflerine karşı dahi şüphecilik ve inatçı bir mukavemet uyandırmıştır. Dil çalışmaları günlük siyasetten ayrılacak olursa, halkın ve münevverlerin itimat ve müzaheretî gönül rızası ile kazanılmış olur.

Yine bu çalışmalarla maarif teşkilâtımız arasında, bugüne kadar millî bütçeye hayli pahalıya mal olmuş ve neticede tedrisatımızın kalitesini düşüren bir dil anarşisine yol açmış bulunan haddinden fazla sıkı münasebetler tabî ve makul nisbetlere irca edilirse, acele ve ifratın geniş mikyasta millet kültürüne zarar vermesine mâni olunur. Bunun içindir ki, bugüne kadar dilimize tek başına tesahüp etmek iddiasında bulunan teşekküle büsbütün başka bir mahiyet vermek imkânı yoksa; onunla hükümet alâkasının tamamıyla kesilmesi icap eder. Halkın ve münevverlerin sempatisini kazanmak ve devam ettirmek istiyen herhangi bir resmî makamın başka türlü hareket etmesine imkân tasavvur edilemez.

Dil işlerimiz, yepyeni esaslara göre teşkil edilecek bir Türk akademisine tevdi edilmelidir. Akademi fikri bizde yeni değildir. Bundan takriben bir asır önce kurulan "Encümeni daniş" bir nevi akademi idi. Tarihçilerimiz bu ilk akademimiz hakkında etraflı bir araştırma yaparak, bu teşekkülün mahiyetini, teşkilatını, meşgul olduğu meseleleri ve nihayet çalışmalarına ârız olan zorlukları ve dağılma sebeplerini tafsilatı ile izah etseler, kültür tarihimizin mühim bir noktası aydınlanmış olur. Cumhuriyet devrinde de kalem erbabımız, sık sık akademi fikrini ortaya atmışlardır. Hattâ matbuatta bu dâva etrafında anketler açılmış ve neticede, resmî makamlarımız müstesna, memleket münevverlerinin ekseriyetle bu fikre taraftar olduğu görülmüştür. Yalnız hükümetlerimiz e maarifi idare eden makamlarımız, sırf politika icabı her ne pahasına olursa olsun yürütmek istedikleri mâlum dil cereyanına engel olur endişesiyle, akademi fikrine katiyen yanaşmamışlardır.

Bizde akademi, hiç şüphe yok, hükümet tarafından kurulmak icap eder. Ancak, memleket kültürünün mukadderatında çok mühim bir rol oynayacak olan böyle bir müesseseyi azamî ihtimamla tesis etmek lâzım gelecektir. Hükûmetin yabancı memleketlerde bulunan mümasil müesseseleri etraflıca tetkik ettikten sonra, üniversitelerin de rey ve mütaleasını alarak, tam hürriyet ve serbestsi kanunla teminat altına alınmış bir akademi tesisi daima mümkündür. Bu akademinin ilk âzası, tabiatıyla, memleketin fikir iffeti ve içtihat hususundaki istiklâlleriyle tanınmış münevverleri tarafından seçilmeli ve ölüm veya istifa dolayısı ile vuku bulacak inhilaller, mevcut azanın intihabıyla doldurulmalıdır. Asıl mühim olan nokta ilk âzanın seçilmesidir. Türkçenin lûgati ve icabında grameri ile, aynı zamanda edebiyatımıza hamleler verecek tedbirleri almakla iştigal edecek olan böyle bir teşekküle, vaktiyle idare meclislerine âza nasbında kullanılan kayırma usulleriyle adam seçmemek icap eder. Buraya girecek olanların, her şeyden önce, Türk dilinin bütün inceliklerine vakıf olduklarını esrleriyle isbat etmiş, bilgisini ve zevkini hiçbir zaman günlük politikanın emrinde harcamış, güzel, iyi ve doğrudan başka kıstas tanımayan, peşin hükümlerin zebunu olmamış kimseler bulunması şarttır. Mânasız vehimlere kapılarak akıl ve mantığın hududundan dışarıya çıkanlar, sabit fikirlerin zinciriyle kısıvrak bağlanmış olanlar, menfaat düşkünleri, demagoklar, politikanın zilli bebekleri böyle bir müesseseye asla sokulmamalıdır.

Türk Akademisinin ilk işi, hiç şüphesiz, bir lûgat hazırlamak olacaktır. Yalnız bu lûgati, bugüne kadar tatbik edilen usullerle değil, diline bağlı her milletin kullandığı objektif usullerle hazırlaması icap eder. Bu lûgat hazırlama işi, mevcudun kalburdan

geçirilmesi şeklinde değil mevcudun tespiti ve tahlili mahitinde olmalıdır. Dilimize girmiş, edebiyatımıza ve kültürümüze geçmiş,âhengimizi almış her kelime,aslı ne olursa olsun,bu lûgata sığıntı gibi değil,ev halkındanmış gibi yerleşmelidir.Kelime hazinemiz,uydurma tâbirlerle değil,halk arasında yaşayıp da lûgat kitaplarına kabul edilmek saadetine kavuşmamış binlerce ve binlerce kelime ile zenginleştirilebilir. Sorarım size, bugün sularımızda yaşayan balıkların,havalarımızda uçuşan kuş ve böceklerin,toprağımızda biten nebatların adları, katî olarak,lûgat kitaplarımıza girmiş midir? Herhangi bir zaanat erbabının hususî ıstılahlarından haberimiz var mıdır? Demircinin, marangozun terzinin bütün âletleri, balıkçının, arabacının bütün tabirleri, hattâ teknil ev eşyamız adı ile sanı ile belli midir?Bunları,hiç şüphesiz, kullananlar bilirler,fakat bizler,bizler başımız sıkışınca,bir nevi âlet veya zimbirtı diyip geçeriz.Bugün bir anket yapılsa,mandal,reze,pervaz gibi kelimelerin bile yavaş yavaş unutulmakta olduğunu görürüz.

Akademi, lûgatini hazırlarken, muhtelif meslek ve zanaat erbabı arasında yapacağı geniş ve kontrollü anketlerle bu çeşit kelimeleri en doğru ve yaygın şekillerinde tespit edip türkçemizi zenginleştirebilir. Keza bu lûgatte, bilhassa müteradif gibi görünen kelimeler arasındaki ince farklar belirtilerek birçok kelimenin bu nüanslara kayıtsızlık yüzünden, lüzumu ve yeri kalmamış zanniyle unutulup gitmesine mani olabilir. Akademi,bilhassa dilin musikisi içinde yuğurulmuş,zevk sahibi ediplerden teşekkül edeceği için türkçenin asırlar boyunca kazanmış olduğu ahenk,kabalıklardan korunmuş olur.

Böyle bir lûgat, dilimizin hakiki bir bilânçosu olacaktır. Eli kalem tutanlarımız, tabiatı ile, istedikleri gibi yazmakta serbest kalacaklardır. Fakat Türk çocuğunun eline vereceğimiz böyle bir lûgatte, onu her yazılanı anlamak imkânına sahip kılmış olacağız.

İntihap hakkı onundur; o, her şeyi öğrendikten sonra, istediğini kullanmakta serbesttir. Zaten bu hususta, milletin bize öğrettiği yoldan gitmekten başka çare de yoktur. Bugün, idare edenlerimizi nasıl serbestçe seçmek hakkını kazanmışsak, kelimelerimizi de serbestçe seçip kullanabilmeliyiz. Yeter ki, milletin itimadını kazanmış münevverlerden müteşekkil bir akademi, bize mevcudun tam, hakiki berrak ve nüanslı bir bilânçosunu versin.

Londra Mektupları - İngiltere'de Hafta

Yeni Sabah, Nu. 4076, 16 Temmuz 1950

İngiltere'de zaman ölçüsü, haftadır. Aylık, ev kirası, borç ödemek haftaya göre hesaplanır. Yaz aylarında istirahat, memleket içinde veya deniz aşırı seyahatler, mekteplerin tatil devresi, hep hafta veya haftanın emsaliyle tespit edilir. İngiliz, pazartesi cumartesi öğleye kadar, o kendine mahsus biraz batî, fakat sürekli ve muntazam ritim içinde çalışır, teneffüs ve mesaî saatlerini bir dakika bile budamaksızın işini görür, mümkün mertebe az konuşur ve kendini bütün bütüne günün tertipli ve makul akışına bırakır.

Çalışma saatlerinde kaprise, fanteziye, şımarıklığa ve uyuklamaya iltifat etmez. Polis memuru görürsünüz, nöbet almak üzere başına miğferini giydiği andan itibaren, sesini, adımlarını ve tebessümünü kaidelere ve resmiyete uydurur. Tezgahın arkasına geçen mağaza satıcısında, o dakikadan itibaren, apayrı bir şahsiyet پیدا olur. Otobüs biletcisinin yolcularla konuşması, mütemadiyen tekrarlanan dört beş cümle dıfına çıkmaz. Sokakta gazete satan adam, bir gramofon yeknasaklığı ile hep aynı tonda bağırır. Evlere uğrayan sütçü kamyonunun kapınızı çalması ile saatiniz ayarlayabilirsiniz. Trenlerde gecikmeye rastlayamazsınız. Randevular bile hesaplanır. Hâsılı bütün İngiltere, haftanın çalışma saatlerinde başını işten kaldıramaz.

Fakat cumartesi günü saat biri vurunca, manzara değişir. Nöbet tutanlar müstesna, her İngiliz o andan itibaren, kayıtsız ve şartsız, kendi başına buyruktur. İngiltere'de hafta tatili, Westminster kilisesi, Buckingham sarayı, krallık ve hürriyet kadar muhterem ve mukaddes bir müessesedir.

İngilizin daha pazartesi gününden itibaren düşündüğü, hayalini kurduğu, plânını tasarladığı tek şey, hafta tatilidir. İngiliz bu bir buçuk günlük serazatlığın tiryakisi olmuştur. O, yiyeceğini vesika ile, giyeceğini üstündekinin miadı dolduktan sonra almağa alışıktır, bir çikolata için dakiaklarca nöbet beklemeyi göze alır, fakat hafta tatilinden bir saniyenin bile heba olmasına tahammül edemez. Nazırından amelisine kadar her İngiliz, bu an'aneye dindarane bir sadakat gösterir.

Londra sokaklarının en kalabalık olduğu an, cumartesi günleri saat bir sularıdır. O saatte bütün şehir halkı, evlerinde yangın çıkmış gibi, kendilerini sokağa dar atar, daireler ve mağazalar göz açıp kapayıncaya kadar boşalır ve otobüs durakları ile metro ağızlarında sıkışık ve uzun saflar پیدا olur. Sıraya girmeye ve başkasının hakkına hürmet etmeye alışmış olan İngiliz, yalnız iki halde, pazı kuvvetine veya manevra

kabiliyetine başvurarak önündekini atlatmaya kalkışır: Yağmurlu havalarda ve cumartesi günü saat birde. Bu anlarda Picadilly meydanı ile Marble Arch'ın bizim Eminönünden farkı kalmaz.

Cumartesi günleri saat birden sonra Londra sokaklarının manzarası,Pazar günleri bizim Babıâli caddesini andırır.Aynı intizamla işliyen otobüsler ve köşe başlarında bir aşağı bir yukarı gezinen polisler de olmazsa,şehirde sayım var sanırsınız.Bütün Londra,hafta tatilinin seline kapılarak çoktan uzaklara gitmiştir.Bir anda şehirden kovanlar dolusu arı gibi vızıldayarak fırlayan her çeşit tekerlekli vasıta,beldenin her istikametine açılan yollarından kayarak Londralıları kıra taşımıştır.Şimdi City'deki banka memuru, otobüsten inip banliyödeki bir katlı villâsının çitine varmak üzeredir.Harrodd's mağazasında naylon çorap satan kız,daha sabahın erken saatlerinde hazırladığı sandoviçleri erzak çantasında, sevgilisinin koluna girip Richmond parkın bir kapısından içeriye dalmıştır.Avam Kamarasındaki muhafazakâr mebus,avadanlıkları elinde,nehirde sazan balığı tutmağa yollamışlardır.Köşe başındaki bakkal,bütün familyasıyla,ağaçlıklar içine gömülmüş bir tarihî şatonun bahçe kapısında bilet almaktadır.

Thames nehri, bir tekne sergisine döner. İstimbot, çatana, motor, vapur yavrusu, kotradan tutunuz da lastik sandala varıncaya kadar, Arşimet kanununu yalancı çıkarmayan her çeşit gemi buhar benzin, rüzgar ve kol kuvvetiyle nehirde mekik dokur.

Hafta tatilinde İngiliz,günlük hayatının yeknasaklığından kurtularak,hayalleriyle baş başa yaşar ve sayısız kayıtlarla çenberlenen resmî hüviyetini port mantoya astıktan sonra,tabiate mağara adamının insiyakları,tecessüsü ve iştahile çıkmak ister.Melon şapkaılsını görürsünüz,orman da yosunlar üstüne uzanarak,sâatlerce bir ağaç dalındaki sincabın bıyıklarını oynata oynata kozalak kemirişine dalar.Paçaları sıvalı delikanlısını görürsünüz,kırda bir eski manastır yıkıntısının taşlarını eliyle okşar gibidir.Saçları Jeanne d'Arc biçiminde kesik genç kızını görürsünüz,etrafı tahta çitle çevrilmiş çayırdaki,başı boş dört nala kalkan tayı dakikalarca seyreder.yarı beline kadar çıplak yumurcaklar görürsünüz,çimen üzerinde takla atar,dizlerine kadar suya girer veya düz ağaçlara tırmanır.Şezlonglara uzanarak güneşi yudum yudum içenler,su kenarına oturarak gemileri seyredenler,çimenlere sırtüstü yatarak bulutlara bakanlar vardır saatler geçtiği halde,yanımdakilerle birçift lâkırtı etmezler.hafta tatilinin prensipini,başkasını değil,kendi başını dinlemek,başkası için değil kendi hesabına yaşamak,her günkü gibi değil,gönlünün dilediği gibi düşünmek ve hayal kurmaktır.

Eğer İngiliz, kafası kafanıza denk, zevki zevkinize uygun bir dostunuz değilse, hafta tatilinde peşine düşmekten çekinin. Ya onu hiçbir yerde bulamazsınız, yahut bulsanız da yarı yoldan kırgın ve küskün dönersiniz. Hafta tatilinde İngiliz, günlük ölçülere uymayan adamdır.

Kır kahvelerinde masadan masaya yarenliklere, ormanda hep bir ağızdan şarkıya, çayırdaki el ele verip horon tepmeye başlayanlar görürseniz, biliniz ki, orası İngiltere değildir. Burada hep bir ağızdan ilahi söylenir, fakat kilisede... Masadan masaya laf atıldığı olur, fakat kulüplerde... El ele verilip dans edildiği de vakidir, ama talebe balolarında...

Hafta tatilinde, vesika ile aldığı benzinle pek uzaklara gidemeyen İngiliz, çoluğunu çocuğunu otobile doldurur, arabasını Hyde Park'taki sunî gölün kenarına çeker ve baş tarafını sulara çevirir. Hava sıcaksa, otomobilin kapılarını açar, fakat içinden çıkmaz, akşama kadar göldeki kuğuları, fatalarla önünden geçenleri, karşı adadaki ağaçlığı seyreder, saat beş olunca termosundaki çayını içer, sandövicini yer ve akşam üstü evine döner. Bütün gün, hesap etseniz, en yakınlarıyla dahi bir çeyrek saat konuşmamıştır. Çünkü hafta tatili, zaman geçsin diye dedikodu yapılan, eğlenceli fıkralar anlatılan veya bütçe hesaplarına dalınan bir lakırdı turnuvası değil, tabiat karşısında nefiale mürakabe halinde geçirilmesi şart olan bir muvakkat izivadır. Bu inzivaya hürmet edilmediği gün İngiltere, muhakkak en büyük ve en derin hususiyetini kaybetmiş olacaktır.

Londra Mektupları - Pariste Turistler

Yeni Sabah, Nu. 4086, 26 Temmuz 1950

Yaz aylarında Paris seyyahların istilasına uğrar. Dünyanın dört bucağından gelen yığın yığın insan, otelleri, lokantaları, kahveleri ve eğlence yerlerini doldurur. Zaten bütün Fransa, sahil ve su şehirleri, dağ başlarına veya gül kenarlarına kurulmuş şirin kasabaları, ormanlar içinde kaybolmuş تنها köyleriyle yabancı seyyah ağırlayan muazzam bir misafirhanedir. En ücra yollarda bile turist taşıyan rahat otokarlara rast gelinir. Patikalar, nehir ve kanal boyları, trenler ve hava yolları seyyah kabileleriyle dolar. Fotoğraf objektiflerinin her adım başında meydana çıkıveren bir tarihî binaya, buğday tarlalarında arabalara demet yükleyen köylü kızlara, gölgeli bir kahve tıraşında buzlu bira içen seyahat arkadaşlarına çevrildiğini görürsünüz.

Dükkânını kapayarak, dairesinden senelik iznini alarak, fabrikasının verdiği on beş günlük tatille soluğu, Paris dışında kırık bir yerde ya baba yadigârı bir köy evinde,yahut ucuz bir aile pansiyonunda alan Fransızın boşalttığı şehirde dolaşırsınız,sokakların halinden bir şey anlıyamazsınız.Kalabalıkta herhangi bir eksilme alâmeti göremezsiniz.Bilâkis,her tarafta ve günün her saatinde,eskisinden daha aceleci,daha mütecessis,daha müsrif bir kalabalığın caddeleri,mağazaları ve kahveleri mütemadiyen doldurduğuna şahit olursunuz.Bunlar,sayfiyeye giden Fransızların yerini alan ve bütün günlerini otelin dört duvarı dışında geçirmekten hoşlanan yabancı seyyahlardır.

İçlerinde türlüşü vardır: Amerika'dan lüks otomobilini transatlantiğe koyup getiren ve en pahalı otellerde daire kiralayan milyonerden tutunuz da, hükümetlerinin turistlere müsaade ettiği elli İngiliz lirasını cebine yerleştirip on beş gün Paris havası almaya gelen orta halli İngiliz'e veya arkasına çantasını vurduğu gibi üçüncü mevki treniyle şehre geldikten sonra Boulogne ormanında gecelemeği göze alan Danimarkalı gence varıncaya kadar, yabancının her çeşidine Paris'te rast gelebilirsiniz.

Acaba şehri ve âbidelerini görmek için mi gelirler?-Şüphesiz,öylesi de vardır.kafileler halinde gelip otellere yerleştikten sonra,hususî otobüslere dolarak,şehri semt semt gezen ve megafonlu bir rehberin verdiği izahatı dinliyerek Etoil'de Arc di Triomphe'e,Tuilleries bahçesine,Notre-Dame'a ve Eiffel kulseine hayran hayran bakanlar eksik olmaz.Bunlar üç dört gün Paris sokaklarında bir hayli otobüs safası yapıp eşe dosta birer kartpostal gönderdikten ve bir akşam da operada bir bale temsilinde bulunduktan sonra,ortadan kaybolurlar.Asıl yaz aylarında Parise can atan turistler,şehri evvelce birkaç defa görmüş olanlardır.Bunlar goygoycular gibi el ele verip dolaşmazlar,bin kişilik sofrı kuran lokantalarda yemek yemezler,yaz aylarında malın kalitesini düşürdüğü nisbette fiatini arttıran büyük mağazalara uğramazlar,hattâ Opera civarındaki meşhur kahvenin taraçasına bile pek oturmazlar.

Acaba ne için gelirler? Pariste hayat ucuz da,ondan mı?Ne münasebet! Paris, Amerikayı bilmiyorum,fakat Roma,Cenevre ve Londra da dahil olmak üzere,bütün Avrupa şehirlerine nisbetle ateş pahasıdır.Londrada iki Türk lirasına yediğiniz bir ekmeği, Pariste mütevazı bir lokantada altı liradan aşağıya yiyemezsiniz.Palaları ve büyük otelleri bir tarafa bırakıyorum,kenar semtlerde ve iç sokaklarda barınabileceğimiz bir otel odası,vergisi ve bahşişiyle,size en az günde on liraya patlar.Champs-Elysee'deki kahvelerde bir fincan kahveye yetmiş kuruş verirsiniz.Tek

başınıza bir tiyatroya gitseniz,bilet,program,yol gösterene bahşış ve perde arasında bir bardak limonatanın yekûnu en az on liradır.

Bir Amerikan dolarının Paris borsasında üç yüz elli franktan fazla etmediği bir devirde bu fiyatlar, cüzdanı pek fazla şişkin olmayan Amerikan seyyahları için bile hayli düşündürücüdür. Hayatın bu kadar pahalı, konforun da orta halliler için daha ziyade bir tesadüf meselesi olduğu Paris, tiyatrolarından büyük bir kısmının kapanmasına, mekteplerinin tatil olmasına, gözde artistlerinin sahil şehirlerindeki zenginleri eğlendirmeye gitmesine rağmen, seyyahsız kalmaz.

Neden?Çünkü İngiltereden,Hollandada,Amerikadan veya İtalyadan yazın Parise gelen turist,şehir hayatının tatil yüzünden aksamasına rağmen,kendini eğlendirecek,oyalıyacak,hayran bırakacak muazzam bir programın kaç ay evvelinden hazırlanmış olduğunu bilir.Kültüre mi meraklıdır?Sorbonne'deki yaz kurlarından maada,her gün muhtelif salonlarında Fransız tarihine,felsefesine,edebiyatına,güzel sanatlarına dair çeşitli konferanslar,müze ve tarihî binalara toplu ziyaretler hemen her semtte büyük bir zevk ve maharetle tertip edilmiş sergiler vardır.

Sonbahar resim sergisi, Fransız sanatında, Hazreti Meryem, heykeltıraşlıkta çıplak, mizahçılar, Delacroix ve romantik portre, Amerikan artistleri, Matisse, Louvre'deki Fransız mektebinin şaheserleri, genç heykeltıraşlar, bütün bunlar bu aylarda açılan sanat sergilerinin ancak bir kısmını teşkil eder. Bundan başka İtalyan kütüphanelerinden getirtilmiş nâdir yazmalarla,1900 hâtıralarıyla,Paris polisinin arşivlerinde bulunan vesika ve eşya ile, Paris şehrinin 2000 senelik tarihini canlandıran sikkelerle,XVIII.asır yâdigarı enfiye ve şekerleme kutuları ile,modern sofra takımlarıyla,Paris şehrinin eski ve nakil vasıtalarıyla,1947 denberi devlet tiyatrolarında temsil edilen opera ve piyeslerin mıketleri ve artistlerin fotoğraflarıyla kurulan dah birçok sergi,yabancıyı bir mıknetis gibi çeker.

Opera, bütün gecelerini milletlerarası bir dille gönüllere hitap eden bale temsillerine tahsis etmiştir. Konser salonlarında her gece en iyi orkestra ve virtüözleri dinlemek kabildir. Yan sokaklarda, gösterişsiz lokantalarda yemeğin iyisini ucuza yemek, gazetelerde reklamı çıkmayan mütevazı mağazalarda malın alasınınsaflı bir fiyata satın almak mümkündür. At yarışları, meraklılarını coşturan bir heyecanla devam ederken, bisikletle yapılan Fransa turu gazetelerin sürümünü iki misline çıkarır.

Dünya ahvalinin insan ruhunu sıkıntıdan bunaltacak kadar ağır ve gergin bir hava yaratmak itiyadında olduğu yaz aylarında Paris, her zaman olduğu gibi, sanat, moda, konferans, bale ve müzik tufanına kendini kaptırarak, gam ve endişeden

milyonlarca fersah uzakta, bambaşka bir dünyada yaşıyor gibidir. Paris'in bu halini bilen turist, siyaset ufuklarının karardığı bu kasvetli yaz aylarında, bu geniş bulvarlı, geniş meydanlı ve geniş yürekli şehre gelip birkaç hafta derdini unuttur, tebessüm etmesini öğrenir ve daha iyimser bir ruh ve daha ferah bir hava ile memleketine döner. Yabancı seyyahın gönlünü rahata kavuşturan Paris'in bu tertipli, hünerli, ölçülü ve her şeyden fazla da kendisi için kârlı cazibesi, turist celbetmenin yolunu bilmeyen memleketler için ciddi bir tetkik mevzuu olmaya lâyıktır.

Londra Mektupları - Comédie – Française'de

Yeni Sabah, nu. 4087, 27 Temmuz 1950

Vasfi Rıza ve Lûtfi Ay ile, Comédie- Française müdürü M.Touchard'ın davetlisi olarak, bu üç asırlık sanat müessesesini dolaşıyoruz. Binanın alışık olduğumuz salon tarafına hiç benzemeyen, bambaşka bir âlemdeyiz. Merdivenler ve dehlizlerden geçiyoruz. Duvarlar, üç asrın hatıraları ile dolu. Üç asırdan beri bu müessesede alkış toplamış ne kadar sanatkâr ve edip varsa, hepsinin yağlı boya portreleriyle mermer büstleri, yol boyunca sağlı sollu, birbirlerine el vermiş gibi sıkışık... Nihayet arka taraflardan dolaşarak sahneye geliyoruz. Sahnede Cyrano de Bergerac'ın birinci perdesi hazır. Gerilerde, kulis arkasında, dördüncü perdede Roxane'ın binip geleceği yolcu arabası da alesta duruyor. Bize refakat eden sahne müdürüyle konuşuyoruz. Galiba biraz da modern görünmek endişesiyle döner sahneden, asansörden ve raylardan bahsediyoruz. Adamcağız:

-Biz, diyor,makinanın tutarağından korktuğumuz için sahnemize bu icatları sokmadık.Dekorcularımızın eli işe yatkınsır.Hiç gürültü etmeden,büyük bir suretle dekor değiştirirler.Biz bu sahnede dekoru otuz defa değişen Saten ayakkabı piyesini de oynuyoruz.Şikâyetimiz yok.

Oyunlarda bu maharetlerine bizzat şahit olduğumuz için, makinenin müdafaasından vazgeçmek zorunda kalıyoruz. Biliyoruz ki, nihayet, tiyatro demek, dekor değiştirme fasılasından kazanılacak üç beş dakika değildir. Aksesuar imalathanesiyle terzihaneye bir göz attıktan sonra, artist localarının bulunduğu kısma geliyoruz. Dekor depoları, zaten binanın haricinde bulunuyor. Burada repertuar usulü ile temsiller verildiği için, Odéon'daki şube ile birlikte yalnız bir sene zarfında oynanan 40-50 piyesin dekorlarını bile bina içinde muhafaza etmeye imkân yok. Bu sebeple, her gün, civardaki bazı binalarda saklanan dekorlardan lüzumlu olanları seçiliyor ve

kamyonla tiyatrolara getiriliyor. Sayısı elli bini aşan kostümler de, yine dışarıda, ayrı binalarda saklanıyor.

Artist localarını görünce,Comédie-Française'i asırlardan beri yaşamakta olan ruhu hisseder gibi oluyoruz,her loca âdeta küçük bir salon.Yanında kapı ile ayrılmış şirin bir duş mahalli ve tualet yeri var.Bütün tiyatroda sayısı altmışı geçen bu localar,müessesenin artistlerine verilmiş bulunuyor.Her sanatkâr,bilhassa ortaklar, localarını kendi zevklerine ve iktidarlarına göre döşemişler ve süslemişler. Tiyatro kendilerine bu locaları boş olarak teslim ettiği için,duvar kâğıdından tutunuz da perdeye ve mobilyeye kadar bütün eşya,locâ sahiplerinin malı.sıra ile Maurice Escande'in,Jean Martinelli'nin,Madam de Chevron'un localarına giriyoruz.Her birinde etajer dolusu kitap var,duvarlarda tablolar var,istirahat etmek içinuzanılacak birer divan var.Şöminelerin,masaların,taborelerin üstünde zarif biblolar,türlü hatıralar,fotoğraflar görüyoruz.

Henüz bu sene konservatuar imtihanlarında muvaffak olup mükâfat alan ve derhal müesseseye angaje edilen genç sanatkârlar da kendilerini Molière'in evinde sığıntı hissetmesinler diye, ikişer ikişer bu tip localara yerleştiriliyor. Son yıllarda İstanbul'da yapılan nohut oda-bakla sofa tipindeki apartman daireleri genişliğinde olan bu localara imrene imrene baktığımızı gören sahne müdür, izahat veriyor:

-Bu localar, sanatkârlarızın hakikî evdir.Gece kalmamak şartıyla,isterlerse,bütün ömürlerini burada geçirebilirler.Ziyaretçilerini,burada kabul edebilirler,rollerine burada hazırlanırlar,makijajlarını burada yaparlar,sahne kıyafetine burada girerler

Jean Martinelli'nin odasındayız. Bir köşede iri mahmuzlu, uzun çizmeler, geniş bir pelerin, upuzun tüylü kocaman bir silahşör şapkasından başka, XVII. Asır modası siyah ve mütevazı bir kat elbise görüyoruz. Sanatkârın o akşam oynayacağı Cyrano rolünün kıyafeti, kostüm deposundan çıkarılmış, süpürülmüş ve ütülenmiş, hazır duruyor.

Alt kattaki kütüphaneye giriyoruz.Yaşlı ve güler yüzlü bir kütüphaneci,bizi evvelâ kıymetli yazma ve hatıraların bulunduğu kısma götürüyor.Bu kütüphanenin değeri,kitapların sayısında değil.On bin ciltlik bir kütüphane Avrupada harciâlemdir.

Asıl buranın hususiyeti, Molière'den bugüne kadar, sahne eserlerinin en nadir yazma ve basmaları ile birlikte, tiyatro mensuplarının yadigârlarını ihtiva etmesinde. Yaşlı kütüphaneci, dolapları açıyor, mukaddes eşyaya dokunuyormuş gibi büyük bir ihtimamla, adeta elleri titreye titreye, bize Molière'in tabularını, Hugo'nun el yazması Hernani nüshasını, meşhur trajedi aktrisi Rachel'in Bayezid'de başına taktığı taç ile

kuşağına soktuğu hançeri gösteriyor. Hele arada sırada, öyle coşkun bir iftisu tabi /// görüyor musunuz?Bundan bütün Fransada 3 nüsha var:Biri millî kütüphanede,biri Rotschild'de,biri de bizde,diyişi var ki,insan bu müessesenin kütüphanesine dahi sinmiş olan bu derin sanat ve edebiyat aşkı karşısında hürmet duyuyor.

Bir koridoru andıran, oldukça dar ve loş salonda gençler görüyoruz, önlerine yazmaları yaymışlar, harıl harıl not alıyorlar. Duvarlarda meşhur edip ve sanatkârların el yazmalarından numuneler teşhir ediliyor. Kütüphaneci, bol ahenk bir zat, bize mütemadiyen eski tiyatro dedikodularını anlatıyor. Her biri en az bir asırlık maziye ait, rekabetler, aşklar, çapkınlıklar, muvaffakiyetler, inkisarlar resmî geçide başlıyor. Üç asırlık bir anneannenin havası, neredeyse bütün mesamelerimizden içimize dolacak.

Sonunda, bizi kapıya doğru götürürken, adeta özür diler gibi ellerini uğuştura uğuştura:

-Kusura bakmayın, diyor. Elektrikle işleyen sahne asansörlerimiz yok ama birçok hatıramız var. Oyun başlayınca, sanatkârlarımızın ruhuna herhalde mazi bir şeyler ilham ediyor ki, bu eski müessese, geçkin bir hanımefendi inadı ile değil, taze bir genç kız neşesiyle ayakta duruyor.

Kütüphanecinin bize an'ane ile izah etmiye çalıştığı bu daimi gençliğin sırrını, Comédie- Française'in müdür M.Touchard ile konuşurken, bambaşka bir zaviyeden kavramak imkânını buluyoruz. Bunun hikâyesini de bir başka mektubumda anlatacağım.

Psikolog Gözüyle - Ciddi Tiyatro

Yeni Sabah, Nu. 4090, 30 Temmuz 1950

Comédie-Française'in seyircilere görünmeyen kısmında kısa bir cevelandan sonra, müessesenin müdürünü ziyaret ediyoruz. Müdür M.Touchard elli yaşlarında, uzun boylu, sarışın, hali ve tavrı gayet sevimli ve nazık, teklifsiz bir zat. Bizi, icra komitesi toplantılarının yapıldığı küçük salonun kapısından karşılıyor. Hep beraber içeri giriyoruz. Ortadaki masa ile etrafına dizilmiş koltuklarda olmasa, burasını mütevazı bir bekleme salonundan ayırt etmeye imkân olmayacak. Duvarlarda yine müessesenin hatıraları asılı.İşte,geçen asrın sonlarına doğru tiyatro salonunun ve seyircilerin hali Müdür izahat veriyor:

-Eskiden burada çok daha sık içtimalar yapılırdı.Fakat devlet,müessesesinin bütçesini üçte iki nisbetinde temin ettiğinden beri,bu toplantılar ancak mevsim sonlarında yapılan sanatkâr mukavelelerinin tecdit ve tanzimi ne inhisar ediyor.

Müdüre, devletin bu işe ne kadar para yatırdığını sormaktan kendimizi alamıyoruz. Devlet, bir isim altında toplanan bu iki sahneden başka, operaya, operakamiğe ve Chaillet tiyatrosuna da aynı nispette yardımda bulunduğu için, Comédie- Français'in hissesine düşen muaveneti merak ediyoruz. Bu yardımın iki buçuk milyon Türk lirası olduğunu öğrenince, medeni bir memleketin kültür ocaklarını korumakta gösterdiği bu cömertlik karşısında hayranlık duyuyoruz.

Müdür:

-Bu müessese, diyor, sekseni sanatkâr olmak üzere beş yüz kişiyi barındırıyor ve besliyor.Temsil heyetinde en kıdemli ve tam paylı ortağın aldığı en yüksek maaş,ayda bin liradır ve bundan vergi kesilir.Genç konservatuar mezunları, müesseseye ayda iki yüz lira maaşla intisap ederler ve sahneye her çıkışlarında da altı lira alırlar.Bu para,tarihî piyesler hariç,gardroplarını bizzat temin etmek mecburiyetinde olan ve Paris gibi her bakımdan masraflı ve pahalı bir şehirde yaşayan sanatkârlara tabiatıyla yetişmez.Bu sebeple kendilerine arada sırada film çevirmek ve radyoda çalışmak müsaadesini vermek zorunda kalıyoruz.Bu müsaadenin tiyatro faaliyetine az çok sekte verip vermediğini soruyoruz:

- Hayır, diyor. Onların asıl evi burasıdır.Bu kanaat o kadar ruhlarına işlemiştir ki,bazen bulvar tiyatrolarından baş döndürücü tekliflere kapılıp da müessesemizden ayrılanlar bile,aynı kazanç imkânları baki kaldığı halde çok geçmeden,buraya dönmiye can atarlar.

Her aktörün ideali, bu binada şerefli bir sanat hayatından sonra, takdirkârlarının, edebiyat ve sanat aleminin ve arkadaşlarının alkışları arasında son temsilini verip emekliye geçmektir.

Hazır sırası gelmişken, Comédie Française sanatkârlarının müesseseye bağlılıkları hakkında daha vazih bir fikir edinmek istedik ve kendisine sanatkârların tiyatro mevsimindeki faaliyetlerini, sahneye çıkma nispetlerini sorduk. Bize:

- Biliyorsunuz, dedi,bizde haftada sekiz temsil verilir ve sahnelerimiz yılda yalnız bir ay tatil edilir.Diğer cihetten repertuar usuliyile temsiller verildiği için,artistlerimiz hiçbir zaman işsiz kalmazlar.Meselâ bugün,akşama rolleri olanlar serbest oldukları halde,yarınki temsillere iştirâk edecekler,prova ile meşguldür.Hâlen dört yerde harıl harıl prova yapılmaktadır.Bütün bu ,piyesler sahnelerimizde aynı

artistler tarafından müteaddit defalar oynandığı halde,seyircilerimize her bakımdan mükemmel temsiller vermek endişesiyle, her defasında prova yapılarak yeniden âyarlanır,oyun esnasında sahne vâztinin gözüne çarpan ufak tefek kusurlar,kimsenin farkına varamıyacağı pürüzler giderilir.

Sanatkârlarımızın senede kaç defa sahneye çıktıklarını ve kaç çeşit rol oynadıklarını öğrenmek istediğinize göre, size birkaç rakam verebilirim. Mesela temsil heyetimizin en yaşlı azası olan M. Denis d'Ines, geçen tiyatro mevsiminde tam 164 defa sahneye çıkmıştır ve dördünü ilk defa olmak üzere yirmi muhtelif rol oynamıştır. Diğer bir sanatkârımız M. Chamarad'da, 197 defa olmak üzere 30 muhtelif rol oynamıştır.Keza M.Martinelli yine aynı tiyatro mevsiminde tam 251 defa olmak üzere 30 muhtelif rolde görünmüştür.Bilhassa bu artistin Cyrano gibi,Ruy Bias'da Don César gayet uzun ve ağır rolleri olduğu düşünülürse,bir sene zarfında gösterdiği gayretin mahiyeti daha iyi kavranılmış olur.

Nazik muhatabımızın bizlere gösterdiği iyi kabulden cesaret alarak, kontrol işinin nasıl yürütüldüğünü soruyoruz.

- Bu işi bizzat kendileri yaparlar,diyor.Bilirsiniz ki müesseseyi ortak sanatkârlar idare eder.

Mevsim sonunda, biri kadın, diğeri erkek olmak üzere en kıdemli iki artistle, diğer ortakların seçtikleri üç mümessil ve ben, şu bitişik odada toplanırız ve derhal işe başlarız. Evvela kıdemli artistlerden birini koridora göndeririz ve kendisini bu yıl da aramızda muhafaza edip etmeyeceğimizi müzakere ederiz. Şayet bu hususta anlaşırsak, kendisini çağırıp kararımızı bildiririz. Fakat arkasından tekrar dışarıya gönderir ve seneye kadar oynamak itiyadında bulunduğu rollerden bir kısmını kendisinden kırpmağa bakarız.Bu suretle de yeni yetişen gençlere sahne kabiliyetlerini göstermek imkânlarını hazırlarız.Kıdemlilerin muhasebesi bitince,sıra mümessillere ve sonra da diğer sanatkârlara gelir.Herkesin dosyaları teker teker gözden geçirilir,çalışma tarzı gayreti,intizamı,müesseseye bağlılığı hariçteki hal ve tavrı inceden inceye tetkik edilir ve her sanatkâr hakkında,böylece,müsbet veya menfî bir karara varılır.Bu komitenin verdiği kararlar,katidir.Ortaklarda dahil,her sanatkâr,menfî bir karar neticesinde,yirmi dört saat içinde müesseseden kspı dışarı edilebilir.

Son sual olmak üzere repertuarın nasıl ve kimler tarafından tanzim edildiğini soruyoruz:

-Okuma komitesinin kabul ettiği eserler, repertuarı teşkil eder. Fakat bu eserlerle senelik programı hazırlamak işi, bana aittir. Devlet, müesseseye azamî nispette yardım

ettiği için, programların seyirciler bakımından cazip olmasını ve aynı zamanda Fransız tiyatrosu zevk ve kültürünün bir muhassalası bulunmasını arzu etmektedir. Bu itibarla, programın, bizzat sanatkârlardan ziyade, devletin mümessili tarafından tanzimi daha doğrudur. Bu hususta esasen kimsenin şikâyet ettiği de yoktur.

Herkes, bilakis, bütün kabiliyetleri yerli yerinde kullanmak, her iki sahnenin hususiyetlerini nazarı itibara almak, yıldönümlerini düşünmek, hiçbir sanatkârı işsiz bırakmamak gibi tertiplenmesi şimendifer tarifesi yapmaktan çok daha güç olan bu program işinin nihayet bana kalmasından pek memnundur.

İstedığımız her izahatı güler yüzle vermekten üşenmiyen M.Touchard'a teşekkürler ederek kendisinden ayrılıyoruz.

Psikolog Gözüyle - Halkevlerine İş

Yeni Sabah, Nu. 4094, 3 Ağustos 1950

Muallâkta kalan dâvalarımızdan biri de, Halk evlerine yurdun ihtiyaçlarına uygun bir çekidüzen vermek meselesi olsa gerektir. Bu müesseselerin kime ait olduğu noktasında bugüne kadar çok münakaşa edildi. Belki bu münakaşaların henüz sonu alınmamıştır. Halk evlerine sahip çıkan muhtelif teşekküller, hiç şüphe yok, neticeyi kendi lehlerine çevirmek için hukuk ilminin bütün inceliklerini, talep ve müdafaa usullerinin türlü çapraz ve açmazlarını karşı karşıya kullanacaklardır. Fakat salim kafa ile düşünülecek olursa, ortada bu kadar ateşli iddialara sebep olan şey, muayyen sayıda bina ile mobilya ve kitaptan ibarettir. Elbette ki, bugüne kadar mevcut Halkevleri ve Halkevlerinin sayısı, bu müesseselerin mülkü olan bina sayısından daha fazladır. Çünkü bazı yerlerde Halkevleriyle Halk Odaları kira ile tutulan binalara yerleşmiş idiler. Bunlar, müesseselerin aidiyeti dâvası katî olarak halledilince de, bilânçonun alacak hanesine yazılmaya değer bir varlık teşkil etmezler. Zannınca asıl dava mevzuu, vaktiyle şahsiyet ve mahiyetleri şu veya bu tarzda tespit edilmiş olan Halkevi ve Halk Odası müesseselerine sahip çıkmak değildir. Yalnız, bu nam ile kurulmuş müesseselere nihayet millet kesesinden çıkmış para ile temin edilen menkul ve gayri menkul malların hakiki sahiplerine, yani millete iadesi bahis mevzuudur.

Şayet bu mallar, herhangi bir partinin âzasından toplanan aidat ile temin edilmiş ise, hiç şüphe yok, mal sahibi, âzasının verdiği aidatı böyle bir teşebbüse yatıran partidir. Yok, böyle değil de, devlet, hususî idareler ve belediyeler bütçesinden çıkan para ile elde edilmiş ise, ihtilâfın hali pek kolaylaşır. Bu vaziyette hakiki mal sahibi, millettir

ve milletin iradesini temsil eden hükûmet, Halkevleri ve Halk Odalarına ait bütün menkul ve gayri menkulleri, yine milletin hayrına ve menfaatine kullanmak üzere ele almak zorundadır.

Hukukçu olmadığım için, bu görüşün lehinde ve aleyhinde ortaya atılacak kitabı mülâhazalardan haberdar değilim. Fakat hukuk da nihayet akıllı selime dayandığı için, bu meselede aşırı derecede yanıldığımı zannetmiyorum. Hâdisse bana hak verir de, Halkevleriyle Halk Odalarının bina ve demirbaş dâvası kati olarak halledilir ve bunlar devlete intikâl ederse, vaziyet ne olacaktır? Asıl dikkatle ve titizlikle üzerinde durulacak mesele, bu olsa gerektir. Yegâne korktuğum nokta da, bütün enerjimizi bu malları hakiki sahibine iade ettirmeye çalışmak yolunda harç ettikten sonra, maksada erişince, ne yapacağımızı bilmememizdir. Halbuki milletin bizden beklediği şey, mevcudun el değiştirmesi değil, kendi hayır ve menfaatine hasredilip vazih bir gaye, sağlam bir program, kuvvetli bir teşkilât ve yüksek bir verimle kullanılmasıdır.

Resmî makamlarımızın bu noktada ne düşündüklerini ve şimdiden nasıl bir faaliyet projesi hazırladıklarını bilmiyorum. Bu hususta matbuatta herhangi bir tahsilata rast gelmedim. Belki bu, benim kabahatimdir. Fakat, bir taraftan milletin sonsuz ihtiyaçları, diğer taraftan Halkevleri ve Odalarının bu ihtiyaçlardan hiç olmazsa bir kısmını karşılamak hususunda arzettiği imkânlar düşünülecek olursa, münevverlerin bu mevzuda daha geniş izahat beklemekte ne kadar haklı oldukları kendiliğinden meydana çıkar. Bu izahatın yakında verileceğini ümit etmekle beraber, süratle millete intikal etmesini istediğimiz bu müesseselerin hükûmet eliyle ne şekilde kullanılması gerektiği hakkındaki düşüncelerimi kısaca belirtmeyi faydalı buluyorum.

Bence, bu müesseseler, Milli Eğitim Bakanlığı'nda ihdasını temenni ettiğim "yetişkinlerin talim ve terbiyesi umum müdürlüğüne" verilmelidir. Halen maarifimizi, faaliyet bakımından ilk, orta yüksek ve mesleki tedrisat sahalarına ayrılmış bulunmaktadır. Bütün bu sahalar, mesleki tedrisatta görülen bazı akşam sanat mektepleri müstesna, umumiyetle tahsil çağında bulunan çocuk ve gençleri ihata etmeye çalışır. Cumhuriyet devrinde bu sahalarda gayet feyizli hamleler yapılmış olduğu herkesin malûmudur. Keza, bütün gayretlere rağmen, miktar ve kalite bakımından, istenilen dereceden hayli uzakta olduğumuzu da kimse inkâr edemez. Ancak, mevcudun ıslahı, ilerde yapılacak hamlelerin her noktası iyice düşünülmüş, uzun nefesli bir programın bakan değişikçe kuşa benzetilmemesi şartıyla, tahsil çağındaki çocuk ve gençlerimiz istediğimiz gibi yetiştirmek mümkündür.

Fakat dâva, bununla bitmez. Çünkü tahsil çağı dışında kalan vatandaşlarımızın çoğu ümmidir ve maarifte bunların derdiyle meşgul olacak bir makam yoktur. Okuyup yazma bilmeyen vatandaşlarımızın sayısı,akıllara durgunluk verecek kadar muazzamdır.Önümüzdeki ayların birinde yapılacak sayım neticesinde memleketimizdeki ümmilerin nispetini de öğrenmiş olacağız.Yalnız,biz de istatistik işleri umumiyetle ağır yürüdüğü için,bu husustaki merakımızı bir hayli zaman sonra tatmin edebileceğiz.Bize ümit verecek bir netice elde edilmesini temenni ederiz,fakat bugüne kadar bildiğimiz şey,nüfusumuzun yüzde yetmiş beşinin ümmi olduğudur.Bu ümmi vatandaşlar yalnız köylerde değil,şehirlerde de yaşar.Okuyup yazmasını,kâğıt üzerinde hesap yapmasını,memleketin kanunlarını hıfzıssıhha şartlarını,dünya ahvalini bilmeyen,hâsılı her insanın dağarcığında bulunması gereken bilgi ve iktidardan mahrum olan bu muazzam kütle,olduğu gibi kendi haline bırakılmıştır.Senelerden beri öğünmekten başımızı kaldırıp da "Efendimiz!" deyip hâkimiyetini kayıtsız ve şartsız tanır gibi davrandığımız milletin bu acıklı manzarasını görememiştir.Bugün kabahati,şu idareye veya bu idareye yüklemek kolaydır ve bu mazeret bir dereceye kadar haklı görülebilir.Fakat asıl büyük günah,bugün,sayısı on beş milyonu bulan bu ümmi kütlesine nur dağıtmayı ciddiyetle düşünmemek olur.Eğer bugünkü demokrat idarede,kendisine rey vermiş bu vatandaşlara her türlü terakki,refah ve haâta hayatın ilk şartı olan irfanı temin edecek teşkilat kurup faaliyete getirmezse,büyük bir vebal altına girer.

Mesele, aşikârdır. Bizden irfan isteyen on beş milyon vatandaş var.Bizim ise, maarif teşkilâtımızda bu gayeye tevcih edilmiş tek hamlemiz yoktur.Bakanlıkta mevcut müsteşarlık ve umum müdürlüklerimiz arasında,bu davanın hallini plânlaştırıp harekete geçecek en mütevazı bir kadromuz dahi mevcut değildir.Evet,arada sırada millet mektebi açtığımız,şurada burada yazma kurları tertip ettiğimiz olur.Fakat bu dava,böyle derme çatma tedbirlerle,masa başı usulleriyle halledilecek bir dâva değildir.Her şeyden evvel,sağlam ve geniş bir teşkilât,cazip ve verimli usuller,imanla ve gayretle çalışma dâvasıdır.Bütün devlet mekanizmasının ,üniversitelerin,ordunun,münevverim diyen herkesin el ele vererek,metotla ve azimle,bıkmadan ve usanmadan uğraşıp didinmesi lâzımgelen bir dâvadır.Fakat bütün bu gayretler,ne kadar candan,ne kadar ateşli olursa olsun,âhenkli bir idare ve teşkilâtтан,usul birliğinden ve programdan mahrum bulunursa,neticeden hayır gelmez.

Bugün muallakta kalan Halkevleriyle Halk Odalarının Milli Eğitim Bakanlığında kurulması artık bir zaruret haline gelen "Yetişkinlerin talim ve terbiyesi"

teşkilâtına bağlanarak ümmiliğe karşı açılacak bu mukaddes cihana sınır kaleleri gibi iştirâk etmelerini istemeyecek Türk, bilmem var mıdır?

Psikolog Gözüyle - Maarif Ve Ümmîlik

Yeni Sabah, Nu. 4097 06 Ağustos 1950

Otuz yıllık maarif tarihimizde ümmilikle mücadele konusunda ciddi tedbirler almış olduğumuzun en büyük delili,bugün nüfusumuzun yüzde yetmişinden fazlasının hâla ümmi bulunduğu durumdur.Aralarına katıldığımız medeni memleketler karşısında bu hâkikatı dile dolamak hiç şüphe yok,bize ağır gelir.Vaktiyle Millet Meclisinden örnek idarenin ancak bizde olduğunu ve bütün dünyanın ergeç bizi taklit edeceğini cihana ilan edecek kadar böbürlenmeye alışık olduğumuz için,okuyup yazma dahi bilmeyenlerimizin bu kahir ekseriyetini rakamla ifade etmek elbette haysiyetimize dokunurdu.Fakat bu,hakikattır ve hakikatlerin de en acısıdır.Memleketini seven insanlar,dokuz köyden kovulacaklarını bildikleri halde,doğruyu söylemekten çekinmezler ve çekinmemelidirler.Milli haysiyete dokunur,itibarımızı sarsar diye hasır altı ettiğimiz veya sansüre tabi tuttuğumuz nice hakikatlerin kefareti milletçe ödediğimiz de ayrı bir hakikattir.Çünkü,ekseriye hamiyetimize başvurularak örtbas ettirilen bazı acı hakikatler, hatalarımızın, tembelliğimizin, tedbirsizliğimizin, ve nihayet hamiyetsizliğimizin eserinden başka bir şey değildir.

Ümmilikle mücadele işinde de bu böyle olmuştur. İlk tahsilin mecburi olduğuna dair kanun çıkarmakla cehalet belasından kurtulacağımızı zannetmişizdir.Bütün yurttan ümmiliği silip süpürmek vazifesini,münhasıran ilk mekteplerin omzuna yüklemiştir.Çok sonraları,büyük ekseriyetimizin sayısı kırk bine varan köylerimizde oturduğunu kavrayınca da,her köyde bir mektep açmayı tasarlamış ve bu sahada çalışacak unsurları yetiştirmek üzere köy enstitülerini kurmuşuzdur.Gerçi bugün bu müesseselerden mezun olan gayretli gençler,vazife başındadır.Fakat bütün bu gayretlere rağmen,ümmiliği,tamamıyla ortadan kaldırmak şöyle dursun,istikbale emniyetle bakmamızı mümkün kılacak ve bize rahat nefes aldırarak bir niabete düşürebildik mi?

Ne yazık ki,hayır... Mektebi her köye sokmak ve köyü her bakımdan kalkındıracak hocalar yetiştirmek,ümmilikle mücadelenin şartı idi.Fakat bu,uzun vadeli bir teşebbüstü.Yalnız bu çareye güvenmekle kalınırsa,kısa zamanda istediğimiz verimi alamazdık.Şehirde ve köyde ne kadar mektep açarsak açalım,ilk tahsil mecburiyetinin kalbur deliklerinden kayıp ümmilikten kurtulamayacaklar bulunacaktı.Sonra,yıllardan

beri ihmal edip de cehalet içinde yaşattığımız,tahsil çağını geçirmiş nesilleri ne hakla kendi hallerine bırakabilirdik? Hattâ köylerde üç yıllık bir mektep hayatından sonra,imkânsızlıklar yüzünden bilgilerini kullanmaya kullanmaya,alfabeyi dahi unutmüş olan vatandaşları ne hakla ihmal edebilirdik? Ümmilikle mücadeleyi yalnız ilk tahsil çerçevesinde yürütmeye çalışmak,bizi bu dertten ancak birkaç asırda kurtarabilirdi.Nitekim lâtin harflerini kabul etmekle okuyup yazmayı öğretme müddetini asgarî haddine indirmiş olmamıza rağmen,ümmiliğin karşısına yalnız noksan,kusurlu ve süreksiz bir ilk tahsil teşkilatıyla çıkmanın ne kadar verimsiz olduğunu tecrübelerimiz ve istatistikler açıkça göstermiş bulunuyor.

Halbuki ümmilikle en verimli mücadele, onu çember içine almakla yapılır.Bu savaş,tahsil çağı,köy-şehir farkı,hayat şartları dinlemez.Ümmilik,nerede,ne zaman ve kimde rastgelinirse,hemen kökünden kurutulacak bir mikrop yuvasıdır.Bizim bu emekle okutup yetiştireceğimiz çocuğun tekrar ümmiliğe dönmesini istemiyorsanız,onun tabii muhitini karanlıktan kurtarmak zorundasınız.Fabrika,kışla,tayfa koğuşu,onuruna kavuşturabilmelidir. Yasak savmak ve göz boyamak kabiliyetinden şöyle bir başlanıp da sonu bir türlü gelmeyen gayretlerle ümmilik ve cehalet ortadan kalkmaz.1928 de açıp da bir müddet sonra tarihe kavuşan millet mekteplerine verdiğimiz hızı devam ettirebilseydik, bugünkü istatistikler bu kadar hüznü verici olmazdı.

Ne yapmalıyız? Yapılacak şey,toplanacak ilk maarif şûrasında bu mevzuu tarafıca ele almaktır.Bu şûrada yurdun bu bakımdan vaziyeti,makyajsız olarak,serbestçe ortaya konup münakaşa edilmeli ve ümmiliği en kısa zamanda ortadan kaldıracak teşkilât ve usuller tespit olunmalıdır.

Hiç şüphe yok ki,bu işe ciddi olarak kendimizi verdiğimiz an,maarifte sırf yetişkin ümmileri nura kavuşturmak gayretlerini organize edecek bir teşkilata ihtiyacımız olduğunu idrâk edeceğiz.Böyle bir teşkilât olmazsa,yalnız nasihat,nutuk ve takdirname ile ciddi bir verim elde etmeye imkân yoktur.

Böyle bir teşkilât,ümmilikle mücadelede tatbik edilecek en kestirme usullerin tespitinde,gerek üniversitelerimizin pedagoji enstitüleriyle,gerek Unesco'nun bu sahada mütemadiyen çalışan şubesiyle işbirliği etmelidir.Unesco,dünya yüzünde sayısı pek mahdut bulunan ümmi memleketlerinde cehalet belâsını kökünden kurutmak için çok tetkiklere geçmiş birçok mücadele,tedbir ve usulleri tasarlamıştır ve mahalli hükümetlerle iş birliği ederek tatbikata başlamış bulunuyor. Geçenlerde Unesco'nun bu işlerle uğraşan dairesini ziyaret ettiğim zaman, muhtelif mütehassıslarda bizim bu husustaki kayıtsızlığımıza dair acı şikayetler dinledik. Tahiti cumhuriyetinde,

Meksikada, Hindistanda gayet esaslı faaliyetlerde bulunan Unesco ile bu bakımdan irtibat tesisini bile düşünmemiş olmamızı kendi kendime izah etmekten aciz kaldım

Yalnız,böbürlenme duygusuyla olacak,bizde bu işlerle uğraşıyoruz fikrini uyandırmak için,Paristeki merkeze Halk evleriyle Halk Odalarının nizamnamelerini,köy kanununu ve ilk tedrisat mecmualarını göndermişiz! Yetişkinlere hangi teşkilat ve usullerle temel bilgiler verdiğimizizi bana sordukları zaman,sabık devirdeki Atarîf Vekillerimizi Unesco ile yurdumuzun serbest ve hür düşünceleri münevverleri arasına tahta perde çekmekteki ısrarlarının ve senede üç yüz bin Türk lirası ile masraflarına iştirak etmemize rağmen,birleşmiş milletlerin bu kültür mücadelesine karşı gösterilen kayıtsızlık ve çekingenliğin hakiki manasını anladım.

İki şıktan biri: Ya memleketimizde iktisadî kalkınmanın,ahlakî ve içtimaî düzenin,hakiki ve olgun bir demokrasinin,hasılı milli refah ve saadetin,herşeyden önce,yaygın bir kültür temeline dayandığını,kâfi derecede anlamıyor ve gayretlerimizi ümmilikle mücadele hususumuzda seferber etmiyoruz,yahut ne yaparsak yapalım,bu belâdan asla kurtulamayacağımızı sanıyoruz.Kendi kendimizi inkâr etmeye varan bu şıkların her ikisi de yanlış ve ümmilikten de tehlikelidir.Nura susamış olan bu memleket,kendini cehalet kâbusundan kurtaracak olan hamiyetli evlâtlarına ebediyen minnettar kalacaktır.

Psikolog Gözüyle - Sporda Centilmenlik

Yeni Sabah, Nu. 4101, 10 Ağustos 1950

İngiltere'nin meşhur derbi koşularında birinciliği bir Fransız atlet kazandığında Londrada idim.Gazeteler,daha yarış gününden haftalarca evvel,umumi efkârın bu müstesna hadise karşısında duyduğu alakaya tercüman olmaya başlamışlardı.Koşuya katılacak olan atların evsafı,yetiştirildikleri haraların hususiyetleri,cokeylerinin mahareti,sahiplerinin beyanatı madbuat sütunlarını dolduruyordu.Yaya kaldırımlarının üzerine renkli tebeşirlerle tablolar yaparak gelip geçenlerden sadaka toplayan sokak ressamı bile,Derbi günü yaklaştıkça,kalabalık seyirci tribünleri önünde koşan atlar çiziyorlar ve,işin garibi,birinci gelir gibi gösterdikleri atın yanına gözde bir İngiliz küheylanının adını yazmayı da ihmal etmiyorlardı.

Koşu günü,hiç unutmam,daha sabahtan bir otobüse atlayıp Derbi yarışlarının yapılacağı yerin tamamı ile aksi bir istikamette yola çıkmıştım.Yol boyunca,bütün İngiltere'nin motorla işleyen ne kadar vasıtası varsa hepsini seferber ederek koşu yerine

can attığını gördüm.Ön plakalarında "At yarışları" yazılı otobüsler,otomobil tarihinin her merhalesinden çeşitli numuneler,en az iki kişinin binip süratle uçurduğu motosikletler,hep o istikamette akıyordu.Bunların arasında bizim otobüsün,yatağında tersine akan bir damla su gibi,şaşkın,ürkek ve kabahatli bir hali vardı.

Koşuyu, bütün zan,tahmin,ümit ve temennilerin hilafına,bir Fransız atı kazanınca,Londra sokaklarında ertesi gün bir milli matem havası esti.Hayır öyle parkta,caddede,mevdanda öbek öbek toplanmalar,el kol sallayarak heyecanlı konuşmalar,mendil çıkarıp gözyaşı silmeler yoktu.Herkes,yine eskisi gibi sakindi.Fakat çehrelerde her zamanki gibi sükunet ve vakarla çok imtizaç etmiş bir hüzn,hale ve tavra mutattan biraz fazla ağırlık ve gevşeklik veren bir nevi isteksizlik vardı.Bu can sıkıntısı hissediliyordu,fakat hiç kimsede hiddet,feveran şöyle dursun,küçücük bir dargınlık emmaresi bile yoktu.Gazeteler,koşunun verdiği neticeye hayıflanmakla beraber,Manşın öbür yakasındaki rakiplerinin değerini inkâr etmeyi,türlü bahaneler bularak kendi muvaffakiyetsizliklerini örtmeyi veya mağlûbiyeti şansla izah etmeyi düşünmüyorlardı.Herkes,koşuyu en gürbüz atla en usta cokeyin kazandığına kanidi ve galibin İngiliz olması,galebenin ehemmiyetini azaltmayacağı fikrinde idi.Gazetelerin izhar ettiği bu kanaat idi.Sporda muvaffakiyetin bir ferdi liyakat meselesi olduğunu hakikatini,herkes,asırlardan beri kabul etmiş bulunuyordu.Şu veya bu sebeple hâdiseyi başka bir tarzda aksettirmeye kalkışacak gazete,bütün okuyucularını kaybedebilirdi.

Yıllardan beri tekrar edilerek Fransanın en meraklı ve heyecanlı spor hadisesini teşkil eden bisikletle memleket turunun başladığı sıralarda Parise gelmiş bulunuyordum.Gazeteler,çok daha evvelinden,günnde vasatî olarak iki yüz kilometrelik merhalelerle yirmi iki günde tamamlanacak olan bu bisiklet turu etrafında muazzam bir neşriyata başlamışlardı.Herkesin ağzında yarışa katılacak rakipler,yarışın muhtemel galipleri,muhtelif bisiklet fabrikalarının bu işe yatırdıkları paralar, yol boyunca alınan tertibat, kervana dahil olan gazeteci, radyo spikeri,sıhhiye ve hakem otomobilleri vardı.Tur,bu son harpten sonra üst üste üç sene İtalyan bisikletçileri tarafından kazanıldığı için,halkın heyecanı son raddesini bulmuştu.

Nihayet yarış başladı ve ilk merhaleleri Belçikalı ve İtalyan bisikletçiler kazandı.Gün geçtikçe ve bilhassa yol dağlık araziye yaklaştıkça İtalyan bisikletçiler ağır basmaya başladılar.Düz ve ârızasız yollarda bile pek muvaffakiyet gösteremeyen Fransız bisikletçileri,sıra Pyrénée ve Alp dağlarına gelince,İtalyan rakipleri tarafından kolaylıkla alt edileceklerdi.Bunu herkes biliyordu,gazeteler de bu hakikati itiraftan çekiniyorlardı.Fransa turunun Fransızlar tarafından bu sene de kazanılmayacağı artık

belli olmuştu.İş bu raddeye gelince,spor zihniyetiyle telifi imkânsız hadiseler de patlak vermeye başladı.

Evvelâ, Bordeaux merhalesini kazanan bir İtalyan bisikletçisini halk ısığa ve yuhaya tuttu. Gazeteler bu müessif hadiseyi derhal ayıpladılar. Fakat halkın arasından çıkan spor terbiyesinden, misafirperverlik duygusundan ve hatta insanlık vasıflarından mahrum birkaç yobaz, tecavüzü daha da ileri götürmekten çekinmediler. Pyrénée dağlarının tepesinde pusu kuran bu adamlar,İtalyan ekibinden Fransa turunu iki sene üst üste kazanmış bir bisikletçiye sopa ile hücum ettiler,adamcağızı dövdüler ve altından bisikletini almaya kalkıştılar.O sırada yetişen Fransız bisikletçileri sayesinde,kötüye varacak bir akıbetten güç bela kurtulan İtalyan,tekrar bisikletine atladığı gibi,o günkü merhalede birinci geldi.Fakat halkın bu düşmanlık duygusu karşısında yarışa devam etmenin manasızlığını anlayan İtalyanlar,daha o,akşam Fransa turunu yarıda bırakarak memleketlerine döndüler.Bu kararı verirken de,bazı münasebetsiz kimselerin tecavüzüyle kırılan milli izzeti nefislerinden ziyade,daha sonraki merhalelerde büsbütün vâhim hâdiseler zuhur ederse,İtalya ile Fransa'nın birbirine düşman kesilmesine sebep olacaklarını düşünüyorlar ve sırf bu tehlikeyi önlemek için tam galip gelecekleri sırada yarıştan çekilmeyi göze alıyorlardı.

Fransada bütün matbuat, Pyrénée dağlarının başında en çirkin tezahürüyle patlak veren bu garip ruh haletini en ağır tabirlerle ayıpladı.

Psikolog Gözüyle - İlim ve Para

Yeni Sabah, nu. 4104, 13 Ağustos 1950

Zamanımızda ilim,nimetlerin en pahalıya mal olanıdır.Artık sadece hamiyetle,feragatla,sebatla ilim yapılamıyor.Zeytinyağı kandilinde kitap okuyarak seleflerinin müşahade ve mütalâalarını hâfızasına nakşeyleyen adama alim denmiyor.Uydurma bir lâboratuvarda derme çatma cihazlarla maddenin sırrını anlamaya imkân yok.İlimden maksat,insanlığın ortaklaşa sahip olduğu bilgiyi arttıracak yeni hakikatler arayıp bulmaksa,bu istikamette atılacak her adım,sağlam bir imkânlar basamağı istiyor.

Maddenin ve insanın mahiyet ve kanunlarını araştırma cehdi demek olan ilim, bugün düzgün bir teşkilât, bol unsur ve malzeme, dikkatli ve sürekli bir çalışma olmaksızın, sadece ilhamla veya birkaç dâhinin hamlesiyle mucizeler yaratmak imkânından mahrum bulunuyor. Bu hakikati er geç anlamak zorunda kalan

memleketler, harp tehlikesi, mali ve iktisadî buhranlar, vergi ağırlığı gibi bütçeleri sarsan ve bazen korkunç açıklara sebep olan âmillerin mevcudiyetine rağmen, ilmî araştırmalara sekte verecek kısıntılar yapmak şöyle dursun, bu faaliyete ayırdıkları parayı her sene biraz daha arttırmaktan çekinmiyorlar. Bu hareketlerini, isterseniz bir an'änenin idamesi, isterseniz millî haysiyet ve itibarın takviyesi, yahut diğer milletler arasında şerefli bir mevkii temini düşüncesiyle izah ve tefsir edebilirsiniz. Onların bu fedakârlığında belki bütün bu endişelerin yeri ve payı vardır. Fakat her yıl, meçhullerin aydınlanması uğrunda seferber edilen binlerce araştırmacıya milyonların tahsis edilmesini, ilerde masrafını faiziyle birlikte ödeyecek olan bir işletmeye para yatırmak tarzında izah etmek de mümkündür. Hakikaten, medenî memleketlerde devlet bütçesiyle sırf ilmî araştırmalarda bulunmak üzere kurulan her teşkilât, millet ve hattâ insanlık çağında ayarlanmış, verimli bir işletmenin ta kendisidir.

Hiç şüphe yok ki, ileri memleketlerde ilmî araştırmalarla uğraşan çeşitli müesseseler vardır. Üniversiteler, bâzı yüksek mektepler, akademiler, ilmî cemiyetler, bâzı devlet dairelerine bağlı enstitü ve lâboratuvarlar, müzeler ve bağlı araştırma teşkilâtı, vakıf yoluyla kurulan merkezler bu istikametle çalışırlar. Fakat bu çalışmalar, bütün iyi niyetlere ve bol imkânlarla rağmen, ekseriye araştırmacılar arasında tam bir ahenk temin edilemediği için, dağınık ve verimsiz kalmak tehlikesine maruzdur. Diğer cihetten cemiyet, kendi âlimlerinden tercihen şu veya bu mevzular etrafında çalışmalarını isteyebilir. Bu, nihayet onun hakkıdır. Memleket realitesi denilen şey, muayyen bir yurttaki mevcut maddî ve manevî hayat şartlarına körü körüne uyup kendini tatlı bir rehavete kaptırmak değildir. Memleket realitesi, bilhakis, eksik, kusurlu veya hatalı gidişleri etrafla kavrayıp dünyanın o kısmında yaşayan insanları refaha ve saadete ulaştırmanın ilmî esaslarını araştırmayı âmirdir. Memlekette su sıkıntısı mı var? Kökleşmiş hastalıklar mı var? Sanayi bocalıyor mu? Ziraatte gelişme imkânları mı araştırılıyor? Maarifte en sağlam ve en kısa yollar mı bulunmak isteniyor? Bütün bu dâvalar, devlet mekanizmasında birer hal suretine bağlanmadan önce, ilmî araştırmaların mevzuu olmak zaruretindedir. Fakat araştırmacıları teşkilatlandırıp icapeden bütün imkân ve vasıtalarla teçhiz ettikten sonra kendilerine gidilecek yolu göstermek de, tabiatıyla cemiyetin ve dolayısıyla devletin hakkıdır.

Bu mantikî neticeyi yanlış tefsir ederek, tasmalı(veya uydurma tabiriyle güdümlü) ilme taraftarlık ettiğimi zannedenler çıkar korkusuyla, her iki sistem arasındaki farkı belirtmek isterim. Tasmalı ilimde, bütün araştırma ve izah gayreti, politika prensiplerine kölecesine uymak zorundadırlar. Madde ve insana ait bütün

hakikatler, siyasî doktrinlerin birer ispatı ve destekleyicisi olduğu takdirde makbuldür. Hâlbuki devletin ihtiyaçları göz önüne alarak ilmî araştırmaları teşkilatlandırması ve muayyen mevzulara sevk etmesi, ne ilmin haysiyetini kırar, ne de hakikatlerin tahrif edilmesine sebep olur. Esasen devlet, kuracağı teşkilatı münhasıran pratik mevzularla da işgal etmez. Onun tam bir hürriyet havası içinde hakikatler arayıp bulmasını baltalamaz, bilakis teşvik eder. Ancak, memleket realitesinin ilmî araştırmalara muhtaç davalarına karşı da candan bir alaka ister.

Şu halde ilmî araştırmaları bir teşkilâta bağlayıp bütün masraflarını deruhte eden devlet, hem memleket içinde ilmin terakkisini, hem de cemiyetin refah ve saadetini temin ediyor demektir. Bu itibarla bütçesinde bu hayırlı işe tahsis ettiği parayı çok görmesine ve herhangi bir tasarruf mecburiyeti hâsıl olunca da bu fasıldan kısıntılar yapmasına imkân yoktur. Bu hakikati bütün açıklığı ile görmek için, Fransaya bir nazar atmak kâfidir. Fransa, sanayi ve ticaretinin harp sonundan beri hayli kalkınmış olmasına rağmen, her yıl bütçesini açıkla kapayan bir memlekettir. Buna rağmen, maarif bütçesinde ve bilassa bu bütçenin ilmî araştırmalar faslında, tasarrufa gitmek şöyle dursun, daimî ve muntazam bir artış görülür. Üniversiteleri, akademileri, ilmî cemiyetleri, lâboratuar ve enstitüleriyle dünya ilminin yapıcıları arasında bulunan Fransa, millî bütçesinde bu faaliyete muazzam meblağlar ayırmış olmasına rağmen, daha ahenkli ve verimli hamlelere girişmek gayesiyle, ilmî araştırmaları teşkilatlandırmak lüzumunu hissetmiş ve ilmî araştırma millî merkezdir diyerek kurduğu müessesenin emrine yılda otuz milyon Türk lirası tahsil etmeyi çok görmemiştir. İşin garibi, Fransızlar, bu mühim teşebbüsü, son harpte mağlup olup Alman işgali altında yaşamaya başladıkları yıllarda tatbik mevkiine koymamışlardır.

İlmî araştırma millî merkezinin gayesini nizamname şu şekilde tespit ediyor:

Her nevi ilmî araştırmayı geliştirmek, yöneltmek ve düzenlemek merkez, ya kendi teşebbüsüyle, yahut amme hizmetlerinin veya hususî teşebbüslerin isteği üzerine, ilmin terakkisi veya millî iktisat bakımından faydalı ve hayırlı ilmî araştırmalar yapar veya yaptırır. Amme hizmetleri, sanayi ve hususî şahıslar tarafından yapılmakta olan araştırmaları teşvik eder ve kolaylaştırır ve bu maksatla, bu gibi araştırmalara girişen kimselere tazminat verir ve çalışmalarına iştirak edecek aylıklı yardımcılar temin eder. Ayrıca, bazı halis veya tatbiki araştırma laboratuvarları açar veya mevcut laboratuvarlara para yardımıyla bulunur. Amme hizmetleri, sanayi ve hususî şahıslar tarafından girişilen araştırmalar arasında ahenk temin eder. Umumî ve hususî laboratuvarlarda yapılmakta olan araştırmalar ve bunların malî vaziyetleri hakkında

anketler açar. Gerek kendi parasıyla, gerek yardım yoluyla, alakaya değer ilmî eserlerin neşrini temin eder. Gerek memleket dahilinde, gerek hariçte ilmî heyetlerin araştırmalarda bulunmasını mümkün kılar. Nihayet, ilmî araştırmalara kabiliyetli gençleri bu istikamette yetiştirecek tedrisatı tanzim ve kontrol eder.

İşte yılda otuz milyon liralık bir bütçe ile çalışan müessesenin gerçekleştirmeye gayret ettiği gayeler, bunlardır. İnsan bu memleketlerde ilme gösterilen cömertlik karşısında, geçen yıllarda bütçe hazırlanırken her defasında İstanbul ile Ankara arasında mekik dokuyan ve her seferinde bir tarafı kuşa benzetilen üniversite bütçesini hatırlayarak meyus oluyor.

Paris Mektupları - İlmî Araştırmalar Merkezi'nde

Yeni Sabah, Nu. 4108, 17 Ağustos

Seine nehri boyunda, Anatole France rıhtımı üzerindeki ilmî araştırmalar merkezine uğramayı ne zamandan beri aklıma koymuştum. Geçen gün, merkezin insan ilimleri kısmını idare eden M.Jamati tarafından kabuk edilerek kendisiyle bu teşkilat ve faaliyeti etrafında uzun uzadıya görüşmek imkânını buldum. Bana:

"Devletin bu müesseseyi ne maksatla kurduğunu biliyorsunuz, dedi. Araştırmacılar, teknik yardımcılar ve idarecilerimizin sayısı bugün iki bine varmış bulunuyor. Araştırmacılarınız stajyer, mülhak, vazifeli, şef ve müdür olmak üzere beş sınıfa ayrılmıştır. Bu sınıflar, barem bakımından, üniversitedeki tedris unsurlarının derecelerine tekabül eder. Meselâ araştırma stajyerinin aldığı maaş, üniversite asistanının maaşıdır, araştırma müdürünün aylığı ise Ordinaryüs profesörün aylığına denktir. Bunu rakamla ifade edersek stajyerler ayda 280-330 müdürler ise 860-1000 lira aylık alırlar. Tabîî bunun haricinde, devletin diğer memurlarına verilen pahalılık, evlilik ve çocuk zammından da istifade ederler.

Araştırmacıları nasıl tedarik ettiklerini soruyorum.

Kendini bu işe vakfetmek isteyen herkes bize müracaat edebilir, diyor. Biz müracaat edenleri, çalışma sahalarına uygun mütehassıslara, yani branşlarının araştırma müdürlerine göndeririz. Genç araştırmacılar bu mütehassıslara alâkalarını ve üzerinde çalışmak istedikleri mevzuları izah ederler. Haklarında müsait bir kanaat uyandırabilirlerse ne mutlu. Bu takdirde mütehassısların raporları birer teklif ile birlikte bize gelir ve idare heyetinde müzakere edilir. Neticede namzet, bir veya iki yıl tecrübe olunmak üzere, stajyer sıfatıyla teşkilâta alınır. Nazarımızda diplomanın ve hatta

milliyetin rüçhan hakkı yoktur. Araştırmacıdan istediğimiz vasıflar, kendini halis ilme vakfetmek ve sahasında verimle çalışmak kabiliyetidir. Kadromuzda mevcut her sınıftan 650 araştırmacının en az beşte biri de yabancıdır.

Stajyer araştırmacı, kendi sahasının şefi veya müdürüyle mutabık olarak çalışmalarına başlar ve sene sonunda neler yaptığına dair bir rapor verir. Biz kendisini hemen eser vermeye ve neşriyatta bulunmaya zorlamayız. İlimde acelenin iyi netice vermediğini biliriz. Yalnız bu rapora ilâveten, araştırmacı ile meşgul olan şef veya müdürden de vaziyeti sorup öğrenmeyi ihmal etmeyiz. Şayet araştırmacı istenilen ruh ve zihniyetle mesaisine devam ediyorsa, bütün terfi kapıları kendisine açıktır. Aksi takdirde müessesemizden ayrılmak zorunda kalır. Her araştırmacının tabi tutulduğu mürakabe, zorlayıcı bir tazyik değil, anlayışlı bir kontroldür. Zaman mefhumu ise, esere mühlet tâyini hususunda değil, iyi niyet, gayret ve kabiliyetin teşhisinde miyar olur. Böylece hem acelenin kaliteyi düşürmesine, hem de kabiliyetsizler hakkında duyulan merhamet hissinin müesseseyi bir miskinler tekkesi haline getirmesine mâni oluyoruz.

M. Jamati'ye araştırma sahalarındaki tenevvülü soruyorum.

- Biz burada ilme hem mikroskop, hem de teleskop ile bakarak araştırma sahalarını tespit ediyoruz, diyor. Nazarî ve tatbikî ilmin hiçbir sahası yoktur ki, âlaka ve gayretimizi çekmesin. Müessese, evvelâ iki büyük kısma ayrılıyor: Riyazî, fiziko – şimik, biyolojik ve tabiî ilimler kısmı, insan ilimleri kısmı. Halen faaliyette bulunan merkez, enstitü ve lâboratuarlarımızın sayısı, sekseni geçiyor. Bunların mühim bir kısmı Pariste, diğerleri ise, mevzularının mabiyeti icabı, memleketin muhtelif yerlerindedir. Araştırmacılarımız, müessesenin çıkardığı bültenlerden, meslektaşlarının hangi mevzularla meşgul olduklarını ve ne gibi neticelere vardıklarını vaktinde öğrenmek imkânlarına sahiptirler.

Muhterem muhatabımdan, beni daha ziyade alâkadar eden insan ilimleri kısmı hakkında malûmat istiyorum.

- Bu geniş saha , diyor, felsefe, psikoloji, ilimler tarihi, sosyoloji, tarih, fizikî ve beşerî coğrafya, antropoloji, etnografya, folklor, filoloji, iktisadî ve hukukî ilimler şubelerine ayrılmıştır. Her şube de, ayrıca, araştırılan mevzuların mahiyetine göre, daha ince bir tasnife tâbi tutulmuştur. Meselâ psikoloji şubesinde umumî meseleler, lâboratuar psikolojisi, içtimaî psikolojisi, marazî psikoloji çocuk psikolojisi ve karakter psikoloji kısımları vardır.

Konuşmamızın en mühim noktasına geliyoruz.Genç araştırıcıların ferdî olarak mı,yoksa ekip halinde mi çalışmaya teşvik edildiğini soruyorum.

- Bu mesele,diyor,gayet nazik bir dâva. Evvelâ biz Fransızlar ferdî mesaiyi tercih eden bir milletiz. Bu itibarla genç araştırıcılardan,herşeyden önce,kendi kendilerine mevzu bulup çalışmak alâka ve kabiliyeti isteriz. Stajyerlerin bile,araştırma müdürlerinin emrinde daracak bir sahada amelelik etmesi ve dolayısıyla şahsî teşebbüs kabiliyetinden mahrum kalması bizi memnun etmez. Çünkü bu tarz çalışmanın gençlerde daima etraftan direktif istemek,daima sevk ve idare olunmak,meseleleri başkasının gözüyle görmek gibi kötü alışkanlıklar yaratacağına inanırız. İsteriz ki genç araştırıcı bir an evvel kendi kanatlarıyla uçmak imkânını elde etsin ve kendi ilmi şahsiyetine serbestçe sahip olsun.

Fakat zamanımızda bir de hayatın ilme arzettiği ve ondan bir hal sureti istediği öyle meseleler var ki,bunları ekip halinde çalışarak tetkik etmek icabeder. Tek araştırıcının ne zamanı,ne de gayreti buna kâfi gelir. O zaman muhtelif lboratuvarlarımız birbirleriyle işbirliği eder ve problemi değişik cephelerden halletmeye çalışırlar. Fakat bu tarzdaki mesade de her araştırıcı, meselenin bütününü iyice kavrar ve ancak ondan sonra,kendine ayrılmış olan dar sahada derinliğine çalışmaya başlar. Ekibi teşkil eden unsurların bulundukları neticeler bir araya getirildiği zaman,her araştırıcı diğerlerinin mesaisini takip ve tenkit edebilecek bir kıvama gelmiş bulunur. Böylece araştırıcılarımızın davaları etraflıca ihata etmek ve çalışmalarında kendi şahsiyetlerini belirtmek hakları da mahfuz tutulmuş olur.

Bu mesele etrafında daha bir çok şeyler söylemek mümkündü. Ferd mesa ile ekip halinde çalışmanın lehinde veya aleyhinde daha bir hayli delil ortaya atılabilirdi. Fakat biz,dâvanın nihayet bir milli mizaç meselesi olduğuanda mutabık kalmak suretiyle,insan ilimleri mefhumuna sadakat göstermeyi tercih ettik.

Psikolog Gözüyle - Tb Ağacı

Yeni Sabah, nu. 4111, 20 Ağustos 1950

Maarifimizde tb ağacı nazariyesi ortaya atılalı kırk sene oluyor. Kırk sene,içtimaî nazariyelerinin doğruluğuunu veya yanlışlığını açıkça ortaya koyacak bir zamandır. Bugün artık memleket realitesinin ışığı altında tb ağacı sisteminin kıymetini ölçüye vurabiliriz.

Tûbâ ağacı hikâyesini bilmeyen yok gibidir. Meşrutiyet devri Maarif Nazırlarından Emrullah Efendi maarifte ıslahata üniversite ile başladığı zaman,muarızlarının:

- Asıl ilk tedrisata ehemmiyet vermeli,İrfan ağacının kökü odur,tarzındaki tenkitlerine:

- İrfan ağacı,tûbâ ağacına irfan ağacına benzer,kökü yukardadır. Cevabını vermişti.

Emrullah Efendinin kanaatine göre,her şeyden önce,bir yüksek mualim mektebi zihniyetiyle çalışıp orta tedrisat kadrolarına hoca yetiştirecek olan kuvvetli bir darülfünuna ihtiyaç vardı. Bu müessesenin mezunları, memlekette yer yer kurulacak olan musilim mekteplerinin tedris heyetlerini teşkil edeceklerdi. Bu musilim mektepleri mezunları da,ilk tedrisatta çalışıp memleketin her köşesine irfan ışığını götüreceklerdi.

Emrullah Efendi merhumun bu uzun vâdeli programı,hiç şüphe yok, hâdiselerin gadrine de uğradı. Araya harpler girdi,buhranlı devirler girdi,bilhassa maarifi kendi bildiklerine göre idare edip memleketin en istikrarlı,en verimli ve en düzenli bir hamle ve mesai sahası olması lâzımgelen bu bakanlığı fantezi ve kaprislerinin elinde tecrübe tahtasına çeviren muhtelif vekiller girdi. Neticede,yirmi milyonluk bir memleketin on beş milyonu ümmiliğin pençesinde kaldı. Temel bilgilerin yurda yayılamaması yüzünden,milletçe refah ve saadetin eşğine basamadık. Sıhhat,ziraat,ticaret ve sanayide şahsî teşebbüslere girişmek iktidarını kazanamadığımız için,her şeyi devletten bekledik.

Devlet, bütün isteklerimizi yerine getiremezdi. Bu, nihayet bir bütçe ve bilgi meselesi idi ve her iki bakımdan,yüzde yetmiş beşi ümmî ve maddî refahtan mahrum bir kitleye dayanıyordu. Bu sebepten bütün âmme hizmetlerimiz de darlık,bocalama ve sıkıntı içinde kaldık. Demiryolu yapalım, dedik,bir müddet sonra tempo,ağır aksağın da altına düştü. Yol yapalım dedik,neresinden başlayacağımızı bilemedik,yaptıklarımızı da zamanında tamir edemedik. Memleketi sulayalım dedik,plânsızlıktan barajlarımızı yel üfördü,su götürdü. Fabrika kuralım ve işletelim dedik, sonunda,kurup da,düzgün işletemediğimiz fabrikalara müşteri aradık. Evvelâ ecnebi sermayesini tehlikeli bulup millî tasarrufu değerlendirelim, dedik,fakat topladığımız parayı bütçe açığını kapamaya yatırdığımız için bir fâsit daire içine girdik ve sonunda yabancı sermayeye iltifat eder olduk.

Memlekette herkesin üzüntüsünü duyduğu bu başarısızlıklar,bu bocalamalar,bu zaman,para ve emek israflarıyla Emrullah Efendi merhumun tûbâ ağacı nazariyesi arasında bir münasebet bulamayacaklar da zuhur edecektir. Fakat

muvaffakiyetsizliklerimizin insafli bir tahlili yapılacak olursa,en iyi niyetli hamlelerimizin bir müddet sonra gevşemesinde,suya düşmesinde ve daha fenası,zamanla bozulup ayağımıza dolanmasında,memlekette okuyup yazma gibi harcı âlem bir nimetin ancak dörtte birimize nasip olmuş bir lüks meta bulunmasının günahı meydana çıkar. Kökü havada olan tûbâ ağacı,muallakta kalmak zorunda idi. Ancak bir gün,kırk yıllık bir tecrübeden sonra,başka memleketlerle mükayeseli bir bilânço çıkarmaya kalkınca,ilk bakışta göz kamaştıran parlak teşbiblerin ne kadar zararlı olduğunu sarahatle görebiliyoruz. Fikir,teşebbüs,hamle tûbâ ağacının havada kalan köklerinden gövde ile bu acayip havaî kökler birbiriyle kaynaşamadıkça tûbâ yalnız cennette bulunan bir ağaç olmaya mahkûmdur. Yer yüzünde ancak toprağın içine alabildiğine kök salmış ağaçların gölgesi gür ve manzarası haşmetli oluyor. Ancak bu çeşit ağaçlar, fırtınanın kopardığı birkaç dal yerine yüzlercesini gök yüzüne uzatabiliyor.

Emrullah Efendinin tûbâ ağacı,yanlış bir hesaba dayanıyordu. Acaba merhum, o zamanki vatan topraklarından ümmîliği silip süpürmek için kaç ilk mektebe ve kaç ilk mektep hocasına ihtiyacımız olduğunu hesap etmiş miydi? Bu irfan ordusunun kaç senede yetişeceğini umuyordu? Bu muazzam kitleyi yetiştirecek üniversite mezunlarının miktarı ve kaç senede yetişebileceği hakkında bir fikre sahip miydi? Tûbâ ağacının vatan toprağına en kısa zamanda alışıp göz ve gönül doyuracak yemişler vermesi için ,ne gibi tedbirlere ihtiyaç olduğunu kestirmiş ve bu istikametteki faaliyeti plânlaştırmış mıydı? Şüphe yok ki,hayır... O halde tûbâ ağacı nazariyes,bütün cazibesine rağmen,bulut üstüne yazı yazmak kabilinden idi.

Diğer taraftan,böyle bir nazariye icabı,bütün üniversitenin tam bir yüksek muallim mektebine döndüğünü farz edelim. Nihayet bir tek üniversiteden bütün memlekete yayılacak irfan nurunun ümmîliği ortadan kaldırmakta ve fikir kalkınmasında oynayacağı rolü rakamla kestirmek güç olmadıktan başka,böyle bir istikamet,acaba üniversiteyi hakiki gayesinden uzaklaştırmaz mıydı? İlk mektep muallimlerinin hocalarını yetiştirmekten başka hikmeti vücudü kalmayan bir üniversite,ilim yapmaya nasıl vakit ve fırsat bulurdu? Üniversite, mütehassız yetiştirme ve ilmî araştırmalarda bulunma işlerini telif etse dahi,asıl geniş kitleyi süratle nura kavuşturmak mesuliyetini tek başına yüklenebilir miydi? Elbette üniversiteler,cemiyette birer ışık kaynağıdır,ancak bu ışık kaynaklarının etraflarını aydınlatabilmesi,muhitin bir asgarî bilgi seviyesine varmış olmasına bağlıdır. Yoksa en keskin ışık bile,etrafını çeviren tahta perdeyi delip geçemez. Tûbâ ağacı nazariyesi,bence çok gayret,çok

himmet,plÂnlı bir çalışma ve geniş bütçe imkânları isteyen bir faaliyet sahasının Âkibetini pamuk ipliğine bağlamaktı. Tıpkı Nasrettin Hocanın koyun sürüleri geçen yere diken dikip alacaklılarını memnun etmesi kabilinden bir tedbirdi. Bu tedbirin kırk senelik bir tecrübe sonunda verdiği netice,memlekette hâlâ dörtte üçümüzün okuyup yazma nimetinden dahi mahrum kalmış bulunmasıdır.

Bu muazzam kütle,terakki hamlelerine bilgi ile iştirak etmek imkânlarından uzak kaldıkça tûbâ ağacının havadaki kökleri istediği kadar çırpınsın,gövde süratle serpilip gelişemeyecektir. Maarifte bize kırk yıl kaybettirmiş olan bu parlak teşbih ile avunmakta devam etmektense,önümüzdeki kırk yılı bizi maksada en kestirme yoldan ulaştıracak tedbirleri alıp plânlı ve istikrarlı bir çalışmaya hasredelim.

Psikolog Gözüyle - Bizde Münevver Niçin Susar?

Yeni Sabah, Nu. 4114, 23 Ağustos 1950

Bizde münevver adam,ıysaldır. Kim bilir kaç asır baskı altında ve korku içinde yaşadığı için,selâmetli otoritelerin dikine gitmekte iz'anını ve vicdanını rahatsız eden hâdiseler karşısında bile ses çıkarmamakta bulmuştur. Zaten cemiyet hâdiselerini miyara vurmak iyiyi kötüden ayırd etmek ve kötülüğü ortadan kaldırmanın tedbirlerini araştırmak hakkı,hiçbir devirde ve hiçbir rejimde münevvere tanınmamıştır.Memleket dertlerine dokunmak,yol göstermek, doğrunun,iyinin ve güzelin müdafaasını böyle bir tarafsız,partisiz ve makamsız münevverin düşüncesi,resmî noktaî nazara uymamak felâketine uğrarsa,evvela istiskal,sonra iftira,nihayet bütün bir tazyik ve tedhiş makinesi harekete gelir ve "çatlak ses" mutlaka susturulur.

Bizde memleket dâvaları üzerinde düşünen,kendi dar menfaat ve ihtiras hududunu aşıp hâdiseleri akıl,mantık ve bilgi mihenklerine vuran ve vardığı neticeleri sözle ve yazı ile ifade etmesini bilen münevver, ekseriyetle memur sınıfındandır. Fakat iktisadî bir muhtariyete sahip olmadığı ve geçimini devlet bütçesinden temin ettiği için,otorite ile fikir,görüş ve usul ihtilâfına düşmek şöyle dursun,makam sahiplerinin günlük politikalarına,boş demagojilerine ve zararlı kaprislerine de kavuk sallamak veya hiç olmazsa tazimkâr bir sükût ile mukabele etmek zorundadır. Ne halis niyet,ne kuvvetli şahsiyet,ne sağlam ihtisas,hasılı münevvere memleket davaları üzerinde düşünmek ve söz söylemek hakkını veren hiçbir sıfat ve meziyet,otoritenin nazarında makbul değildir.

Avrupaî mânada münevverin hemen yalnız memur zümresi içinden yetişmiş olması,bizim tarihimizin ve talihimizin bir cilvesidir. Ticaret ve sanayide para kazanarak yükünü tutmuş,kültürlü ve memleket işleriyle âlakalı,hürriyetine düşkün,kuru gürültüye pabuç bırakmaz,sebatkâr , icabında hayatından da feragat edecek kadar iman sahibi bir burjuva sınıfından mahrum kalmış olmamızın maddî ve manevî ıstırabını çekmekteyiz ve daha uzun bir müddet çekeceğe benziyoruz. Devlet kapısında çalışmayan,fakat vatandaş hak ve selahiyetlerinin şuuruna sahip,zevki,muhakemesi ve sağ duyusu kuvvetli ve canlı,münevver bir burjuvazimiz olsaydı,milletçe demokrasiye ve refaha çok daha evvelinden kavuşurduk. Fakat tarihî zaruretler,bizde böyle bir tabakanın doğup gelişmesine mâni oldu. Osmanlı imparatorluğu, merkezî bir feodal sistem içinde seyrini tamamladı ve kendisinden sonra gelen devreye böyle bir otorite zihniyetini miras bıraktı.

Memleketimizde despotizme karşı yapılan mücadelelerin tarihini karıştıracak olursak,adaletsizliğe,ceberuta,kötü idareye isyan etmiş,yurdda ideal bir nizam kurmaya çalışmış ve bu uğurda türlü mihnetlere katlanmış kimseler arasında,ekonomik muhtariyete sahip hakiki burjuaziden tek kişi göremeyiz. Genç Osmanlılar,Abdülaziz'i tahttan indirenler,Abdülhamit'e meşrutiyeti kabul ettirenler,hep memur sınıfındandır. Namık Kemal,Ziya Paşa,Ali Suavi Hüseyin Avni paşa,Talât ve Enver Paşalarla arkadaşları,hep memurdular. Başka memleketlerde münevver bir burjuvazinin mukavemet ile,propaganda ile,tazyik ile ve icabında ihtilâl ile gerçekleştirdiği ferd ve cemiyet muvazenesi,bizde memur sınıfının hamlesiyle kurulmaya çalışıldı. Çünkü memlekette tek münevver sınıf,memur sınıf idi. Yalnız şu noktayı unutmamak lâzımdır ki,ihtilâlcilerin ve inkılâpçıların memur sınıfı içinden çıkmış olması,bütün memur kitlesinde bir zümre şuur ve tesanüdünün mevcudiyetine delâlet etmez. Bu hal,sadece,ihtilâl ve inkılâp liderlerinin dünya ahvalini kavramaya,memleket idaresini yabancı memleketlerinki ile mukayese etmeye ve nihayet milleti terakki yoluna koyacak bazı tedbirler tasarlamaya çok daha müsait bir tenevvür muhitine mensup olduklarını gösterir. Garplılaşımağa bizde tek yapıcı tenevvür muhiti,memur muhiti olmuştur.

Fakat bu münevver memurların otoriteyi ele geçirdikten sonra,memleketi terakki ve refaha götürmek,milletin ruhunda demokrasi alevini uyanık tutmak,söz fikir ve vicdan hürriyetine saygı göstermek hususundaki gayretleri,iktisadî bakımdan muhtar,rütbe ve makam heyulası tanımayan,münevver bir burjuvazinin hudutsuz gayretleri kadar parlak neticeler veremezdi. Çünkü bu,mesleğin aşındırıcı ve bozucu kudretile izah edilebilir psikolojik bir meseledir.Memur,meslek hayatında nizam ve

kaidelerin, itiyat ve tahammüllerin, an'nenin adamıdır. Mes'uliyetten korkar, direktiften hoşlanır ve bilhassa âmirin yedi evliya kudretinde olduğuna inanır. Bir gün, talihin sevki ile kendini âmir makamında görünce, eskiden başkalarında görmeye alıştığı yedi evliya kudretinin aynen kendisine intikal ettiğini tevehhüm eder. O, bu vehminde bazen samimidir de, madem ki bütün mertebeleri aşarak tedricen veya bir sıçrayışta otoritenin zirvesine yükselmiştir, o halde kendisine tevdi olunan faaliyet sahasında her nevi iktidar ve ihtisasa bilkuvve ve bilfiil sahiptir. Mâdunlarına düşen rol, kendi niyet ve tasavvurlarını sür'atle gerçekleştirmeye çalışmaktan ibarettir. Kendisinin hata etmesine imkân yoktur. Şayet işler arası ettiği gibi cereyan etmezse, bunun suçu, çizdiği çalışma plânında veya kurduğu hayallerde değil, emri altında çalışan mekanizmanın kötü niyetinde veya iktidarsızlığındadır.

Böyle bir zihniyette olan memur, ihtisas erbebiyle müşavere, memleket realitesine ve imkânlarına uygun bir program tanzimi, makamı sadece gayretleri düzenleyen bir merkez telâkkisi cihetine tabiatıyla yanaşmayacaktır. Bundan başka, memleket münevverlerinin ikaz ve irşad teşebbüslerini de hoş karşılamayacaktır. Hele tenkide kalkışanlar arasında, idaresi kendisini tevdi olunmuş faaliyet sahasına mensup memurlar bulunursa, böyle bir küstahlığı asla hazmetmeyecektir. Eğer, münevver memur, iyi niyetine ve ihtisasına güvenerek sesini yükseltmeğe kalkışacak olursa, makam sahibi sabık memur bu hareketi kendisine karşı bir tecavüz saymakla kalmayarak, devletin emniyetine karşı işlenmiş bir cürüm olarak göstermek isteyecektir. Böyle bir suç işlemek cür'etinde bulunana karşı idarî cezaların kifayetsiz olduğuna kanaat getirirse, daha ağır baskılar aramağa koyulacaktır.

İşte bizde münevver, bu ruh hâletini gayet iyi bildiği için, memleket hâdiseleri etrafında fikir beyan etmekten çekinir, haklı bulduğu dâvaları müdafaa etmekten çekinir, hattâ bazen kendisinden fikir sorulduğu zaman, otoritenin temayülünü kollamaya ve ona göre bir cevap bulmaya çalışır. Çünkü sabık memur ve lâhık âmirin hışmına uğrayıp ekmeğinden olmaktan korkar. Bizde iktisaden muhtar, bilgisi, görgüsü ve muhakemesi kuvvetli, memleket işleriyle hasbî olarak alâkalı, iyi, doğru ve güzel uğrunda mücadele etmesini bilen sağlam bir burjuazi teşekkül edinceye kadar ne münevver memurlar ağız açabilecek, ne de sabık memur ve lâhık âmirler kendilerinde yedi evliya kudretini vehmetmekten kurtulup memleket işlerinde ihtisas erbabile meşveretin lüzumuna inanacak galiba.

Paris Mektupları - Gazeteci Olsaydım

Yeni Sabah, Nu. 4115, 24 Ağustos 1950

Gazeteci olsaydım yeni Milli Eğitim Bakanımızın matbuat toplantısına giderken elimdeki kâğıt tomarına sorulacak bazı noktaların kaydetmeyi ihmal etmezdim. Böylece, lâkırdı arasında, maarifimizin ana dâvaları ve diğer meseleleri hakkında yeni bakanın görüşlerini öğrenmiş olur ve elde ettim neticeleri umumî efkâra arz ederdim.

Acaba neler sorardım? Herhalde kâğıt tomarına maarif tekniğine temas eden noktaları, halli büyük bir himmet istemeyen problemleri, şahıslara taalluku olan ehemmiyetsiz dedikoduları kaydetmezdim. Münferit vakaları, çabuk ve kolay giderilecek aksaklıkları, yakın devrin maarif tarihindeki düzensizlikleri parmağıma dolamazdım. Suallerimi daha ziyade, memleket maarifinin ihtiyaçları ve gelecekteki hamleleri etrafında tertip eder ve bakandan çalışma planı hakkında teferrüatlı malumat, mevcut vaziyetin tam bir bilançosu ile istikbale ait, katî tahminlere dayanan rakamlar isterdim. Meselâ şunları sorardım:

- 1- Kasaba ve şehirlerimizde tahsil çağındaki bütün çocuklarımıza kifayet edecek derecede ilk mektebe ve ilk mektep hocasına kaç sene içinde kavuşacağız? Bu gayeye varmak için almasını düşündüğünüz tedbirler nelerdir? Maarifte bu dâvaya dair mali ve teknik imkânlar göz önünde tutularak tespit edilmiş kısa vadeli bir çalışma plânı var mıdır? Varsa, bu program hakkında ne düşünüyorsunuz? Bugünkü vaziyete göre, hangi noktalarını tadil etmek fikrindesiniz?
- 2- Yurdumuzun bütün köyleri ne zaman ilk mektebine ne zaman kavuşacak? Mevcut köy enstitüleri bu ihtiyacı hangi tarihte tamamiyle karşılayacak? Köy ilk okullarıyla şehir kasaba ve ilk okullarının tahsil müddetleri ve müfredat programları arasında farklar bulunmasını lüzumlu görüyor musunuz? Sizce bu farklar, nelerden ibaret olmalıdır?
- 3- Nüfusumuzun maalesef hâlâ yüzde yetmiş beşini teşkil eden ümmileri irfan nuruna kavuşturmak için ne gibi tertibat almayı düşünüyorsunuz? Memlekette vatan sevgisinin kökleşmesi, terakki ve refahın artması, hürriyet ve demokrasinin gelişmesi, bütün milletin hiç olmazsa asgarî bir bilgi nimetinden faydalanmış olmasına bağlı olduğuna göre, tahsil çağını geçirmiş yetişkin ümmileri kısa bir zamanda okutmak ve kendilerine en lüzumlu temel

bilgileri vermek gayesini,nasıl bir teşkilat ve programla tahakkuk ettirmek niyetindesiniz? Tasavvurunuzla göre, memlekette bugün bizler için otağ mevzuu olan ümmilik,kaç senede tamamıyla ortadan kalkmış olacaktır?

- 4- Köy muhitini nura kavuşturmak bakımından,Milli Eğitim Bakanlığının bu istikametteki neşriyatını ne şekilde tertiplemeyi düşünüyorsunuz? Köy mektebini ve köy hocasını gayretlerinde destekleyecek ve köyde devamlı bir kültür havası estirecek olan kuvvetli bir neşriyatı hakkında ne gibi tasavvurlarınız var?
- 5- Meslekî tedrisat sahasında,Avrupa ve Amerikada muvaffakiyetle tatbik olunan "mesleğe yöneltme" sistemini bir kanun mevzuu haline getirmeyi düşünüyor musunuz? Bu hususta icap eden ilmî ve teknik hazırlıkları yakın zamanda başlatmak niyetinde misiniz?
- 6- Orta tedrisat kadrolarına alınacak unsurların menşei ve intihabı hakkında neler düşünüyorsunuz? Kanunî bir mesnedi bile olmaksızın faaliyete geçirilmiş bulunan eğitim enstitülerinin verimi ve istikbali hakkındaki mütalâanız nedir? Orta tedrisat kadrolarındaki açıklara tayinler yapılırken,Fransızların agrigation imtihanları tarzında,senenin muayyen devrelerinde müsabaka imtihanları açıp üniversite mezunları arasından en ehliyetli olanları maarif hizmetine almak niyetinde misiniz?
- 7- Orta mektepten liseye geçişi,sadece imtihan neticelerine istinai ettirmekle kalmayıp bir zekâ ve kabiliyet muayenesine de lüzum görüyor musunuz? Kültürlü gençler yetiştirmek ve üniversitelerimize talebe hazırlamak gibi iki vazifeyi birden yapmakla mükellef bulunan liselerimizin kalite verimini arttırmak için ne gibi tedbirler düşünüyorsunuz?
- 8- İlk ve orta tedrisatta kullanılmakta olan mektep kitaplarının serbestçe tetkik ve tenkidini faydalı buluyor musunuz? Bunların içinde tek parti ve tek şef anneannesini gençliğe aşılama üzere kaleme alınmış bulunan bazı eser ve pasajları,milletin geliştirmek istediği demokrasi ruhiyle kabili telif buluyor musunuz? Yine aynı maksatla kabul edilmiş olan tek kitap sistemi hakkında neler düşünüyorsunuz?
- 9- Üniversiteye her bakımdan kaliteli talebe yetiştirmek üzere, lise program ve imtihanları hakkında neler düşünüyorsunuz? Üniversitenin de kalite verimini arttırmak hususundaki gayretlerine ne şekilde zahir olmak tasavvurundasınız?

- 10- Memlekette ilmî araştırmayı teşvik etmek ve geliştirmek hususunda üniversitelerle müştereken veya kendi bakanlığınız dahilinde ne gibi tedbirler almayı düşünüyorsunuz?
- 11- Üniversitelerle âmme hizmetleri arasında ahenkli ve insicamlı bir iş birliği kurulmasına ne tarzda yardım etmek niyetindesiniz?
- 12- Millet hazinesine milyonlara mal olmuş ve neticede umumî bir keşmekeş yaratmaktan başka bir işe yaramamış olan dil çalışmaları mevzuunda seleflerinizin hattı hareketini devam ettirmeyi düşünemeyeceğinize göre bu işlerle uğraşacak bir Akademi kurulmasını münasip görür müsünüz? Böyle bir akademinin teşekkülü hakkında neler düşünüyorsunuz?
- 13- Milli Eğitim Bakanı sıfatıyla,memleketin edebiyat ve sanat sahalarındaki hamle ve ibdalarını teşvik etmek için ne gibi tedbirler almayı tasavvur ediyorsunuz?
- 14- Mensubu bulduğumuz birleşmiş milletler teşekkülünün bir kültür müessesesi olan ve masraflarına iştirak etmekte bulduğumuz Unesco ile şimdiye kadar gayet gevşek giden münasebetlerimizi takviye etmeyi düşünüyor musunuz? Bunda bir fayda görüyorsanız,bu müessesenin faaliyetine nasıl bir âlaka ve gayretle katılmamızı derpiş ediyorsunuz?
- 15- Türk hayat ve kültürünü yabancı memleketlerde tanıtip bizlere karşı âlaka ve sevgi yaratmak hususunda ne gibi tedbirler almayı düşünüyorsunuz?

Görüyorsunuz ya,muhterem okuyucularım şayet gazeteci olsaydım,pek fazla teknik teferruata kaçmaksızın,maarifimiz hakkında yeni bakanımıza oldukça mühim sualler sorar ve kendisinden etraflı malûmat rica ederdim.Fakat ne gazeteci, ne de Millet Meclisinde istizah talebinde bulunmak hakkını haiz Millet vekili olmadığım için,her Türk münevveri gibi benim de zihnimi kurcalayan bu meseleleri,belki bir aksiseda uyandırır ümidiyle, sadece kâğıda dökmekle iktifa ettim.

Psikolog Gözüyle - Tiyatro Ve Edebiyat

Yeni Sabah, Nu. 4122, 31 Ağustos 1950

Gençlik,sanat hayatında göklü kıymet tanımayan bir deha hamlesiyle imkân hudutlarının param parça olacağına inanılan ve nefsi olan bu imanın her şeyi toptan ret

ve inkârda karar aldığı bir toyluk çağıdır.Şüphesiz zaman,genç sanatkârı gittikçe daha insaflı,daha realist,daha hürmetkâr bir hale getirir.Fakat tecrübenin genç ruhlardaki serkeşlik feveranını yatıştırıp sanatta yeniliğin mesut bir terkipten ibaret olduğu hakikatini duyuracağı ana kadar,sanatkâr inkârcı ve inhisarcıdır.

Sanatta aşırı toyluk,bazen maddenin inkârına kadar varır.Şair çıkar, kelimesiz şiir yazmaya kalkışır.Heykeltıraş çıkar,telefon teliyle gruplar yapmaya özenir.Bestekâr çıkar,çalgısız çalınabilecek senfonilerden bahseder.Nihayet sahne vâzii çıkar,piyessiz tiyatro oynatacağını ileri sürer.Gerçi kelime kullanmadan şiir söyleyen şaire, çalgısız senfoni yazan bestekâra,elektrik ışığıyla resim çizen ressama, sabun kalıbıyla şaheser yaratan mimara herkes sadece gülüp geçer. Fakat bu sanat toyları arasında,yalnız piyessiz tiyatroculuğa kalkışan sahne vâziinin iddiası,etrafta daha ciddi bir merak ve tecessüs yaratır.

Bunun da sebebi gayet basittir.Çünkü bu çapta bir sahne vâzii, sonunda piyesi inkâr etmeye varan iddiasına evvelâ bir avantgarde tiyatro anlayışı süsünü verir.Tiyatro,ona göre,dekordur,ışık tertibatıdır, mizansendir,kostümdür,aktörün hal ve tavrıdır,figüran kalabalığının hareketleridir.Tiyatro,bir kelime ile,bütün bu hususları dâhiyane kullanan sahne vâziinin ta kendisidir.Piyes,bu deha tezahürüne bir vesileden,sahne vâziinin isterse pekâlâ vazgeçebileceği bir bahaneden başka bir şey değildir.Yukarda saydığımız unsurların ipini elinde tutan sahne vazii,piyese ekseriya müsamahası sayesinde varlık kazanan bir unsur nazariyle bakar.Bunun içindir ki,seçip repertuarına aldığı piyeslerde sahne edebiyatının kendi dehasıyla boy ölçüşecek bir kudrette olmasına katiyen tahammül edemez.Bilâkis,bunların kendi eteğine yapışıp ancak o sayede kalkınabilecek cücelikte olmasını tercih eder.Nazarında,sahneye konmağa lâayık piyes,sadece okunduğu zaman hiçbir değer göstermeyen piyestir.Bu öyle donuk,sünepe ve anemik bir eser olmalıdır ki,ancak sahne vâzının sihirli değneğiyle canlanabilsin.

Bu kafada bir sahne vazii,edebiyatın her nevini olduğu gibi sahne edebiyatını da hor görür.Güzel söz,kuvvetli bir entrika,sağlam bir dokuma,ince ruh tahlilleri,canlı tipler,köşeli ve keskin bir aksiyon, rüya ve fantezi,hâsılı edebiyatının asırlara mukavemet etmiş hiçbir değeri,onu serazat bir muhayyile faaliyetine sürükleyecek,koltuk değneğine muhtaç,eksik ve aksak piyesler derecesinde makbul değildir.O bilir ki,kudretli bir edebiyat usaresiyle dolu olan sahne eseri,beğenildiği takdirde,keramet sadece muharrire aittir. Fakat dekor,mizansen,ışık tertibatı,ilâh gibi eserin değil,sahne vâziinin emrinde çalışan kuvvet ilâçlariyle yerinden doğrulabilecek

her kötü piyesin muvaffakiyeti,doğrudan doğruya kendi malıdır.Hakikaten sahne vâzii,bu şartlar içinde kazanılmış bir muvaffakiyeti kimse ile paylaşmaz ve paylaşmayacağını da bildiği için,daima bu çeşit başarılar peşinden koşar.

Müessese sanat nizamını,kıymetler nizamını,hattâ akıl ve mantık nizamını altüst eden böyle bir zihniyet,bugünkü Avrupa sahne aleminde artık iflâs etmişe benziyor.Bir zamanlar kendisine ışık tertibatından da az ehemmiyet verilen sahne edebiyatı ve figürandan da beter muamele gören tiyatro muharriri,mütemadi iflâsların hacizlerin,tiyatro münekkidi ve seyircilerinin sillesini yiye yiye akılları başlarına gelmiş sabık diktatör sahne vazilerinin karşısında,lâayık oldukları itibar ve mevkiî kazanmış bulunuyorlar.

Eski avant-garde cilvelerini tekrarlamaya hiç kimse kalkışmıyor.Kurduğu müesseseyi halktan göreceği rağbete göre işletmek veya kapatmak zorunda kalan her tiyatro müdürü veya sahne vazii,şahsî kaprislerini bırakarak,bir taraftan kuvvetli aktör ararken,öbür taraftan kuvvetli piyes peşindedir.Sıfırın veya hiçin mizansen oyunlarıyla bir şaheser olamayacağını sandığı için,bütün sağlam kozları elinde toplamak lüzumunu hissediyor.Edebiyata karşı gösterdiği kayıtsızlığın yerine,mütevazî bir inkıyad,hattâ samimi bir hayranlık kaim olmuştur. Toyluk yerini,her unsura hakkını tanıyan bir terkip anlayışına bırakmıştır.Avrupa tiyatrosunda bu değişiklik o kadar barizdir ki,tiyatro müdürü veya sahne vazii, oynayacağı eserin,her şeyden evvel,edebî bir asalet beratına sahip olmasını istiyor.Seyirciler,edebiyatı kendi kaprislerine feda eden toy ve iddialı sahne vazilerine karşı düşmanca cephe aldıkları için, bütün taşkınlıklar sinmiş,bütün böbürlenmeler dinmiştir.Tiyatro dediğimiz terkinin unsurlarını altüst etmekle deha göstermek isteyen sahne vazii,kendisine destek olacak ne seyirci,ne belediye,ne de hükümet bulabiliyor.

Bugünün hakikati,kuvvetli bir tiyatro edebiyatına dayanmaksızın,hiçbir sahne vaziinin hüner gösteremeyeceğidir.Sahne vaziinin rolü,eserle seyirci arasında tiyatro sanatının sihirli münasebetini tesis etmektir.Bunun tahakkuku için de ilk şart,muharrir,sahne vazii ve aktör arasında eski ahengin kurulmasından ibaret olsa gerek.

Paris Mektupları - Kahve Hayatı

Yeni Sabah, nu. 4125, 3 Eylül 1950

Talebeliğimde de Fransanın kahvehanelerine şaşar dururdum.Şehir kasaba,köy,cadde,sokak,çıkma sokak,hâsılı Fransanın meskun kısmında iki adım

atamazsınız ki,karşınıza bir kahvehane çıkmasın.Bu kahvehaneler bizimkilere hiç benzemez.Bir kere,Fransada içki namına ne varsa hepsinden buralarda bulunur.Mahalle kahvelerinde geniş bir madenî tezgâhın arkasında elektrikle kaynayan semaverleri müşterinin emrini bekler.Küçük sepetlerin doldurulmuş hilal biçiminde yağlı çörekler,üzümlü kekler,şeffaf kese kağıtları içinde kızarmış patates,açlığını ucuza avutmak isteyenlere mahsustur.İsterseniz,size sandviç de yapıp getirirler.

Bu kahveler gayet erkencidirler.Sabahleyin bürosuna,fabrikasına veya dükkanına giden Fransız,evinde kahvaltı bile olsa,müşterisi olduğu kahveye uğramadan edemez.İçeriye girer,tezgaha yaklaşır ve mutlaka birkaç arkadaşına rast gelir.Onlarla gazetelerin politika haberlerini münakaşa eder.Son söz,tezgahın arkasında,bir taraftan kadehlere beyaz şarap koyarken öbür taraftan muhavereyi dikkatle takip eden kahvehane patronları,yaman diplomattılar.Tezgâh başında yapılan münakaşanın mevzuu ne olursa olsun,müşterilerinin muhtelif partilere ve dolayısıyla muhtelif siyasî kanaatlere bağlı olduklarını bildikleri için,hiç kimseyi gücendirmemek arzusu ile,uzayıp giden sözü bir latifeye,bir fıkraya bağlayıp işin içinden çıkarlar.Böylece, münakaşa esnasında siyasî kanaatini izhar edip içini boşaltmış olan müşteri,biraz evvelki muarızıyla birlikte kahve patronunun nüktesine güle güle işinin yolunu tutar.

Fransız,kazancı ne kadar mütevazî olursa olsun,akşam üstü işinden çıkıp eve dönerken,yine kahveye uğramadan geçemez.Bu sefer tezgâha sokulmaz,yazın yaya kaldırımının en az yarısını işgal eden masalardan birine oturur ve yine sabahki arkadaşları ile sohbete başlar.Konuştukları şeyin politika ile pek alâkası yoktur.Daha ziyade meslekten,akşam gazetelerinde çıkan spor,cinayet ve film hadiselerinden bahsedilir,gruba dahil olup da o akşam kahveye uğramamış olan dostlar çekiştirilir ve sıra nihayet mecmualardan okunup veya radyodan dinlenip akılda tutulan yakası açılmadık hikayelerin anlatılmasına gelir.Fransız iş hayatında,gezintide,hattâ ailesi içinde oldukça temkinli,sözünü ve düşüncesini tartar,içini herkese dökmez,karşısındakinin mizaç ve temayülünü kollar,hasılı daima tetik üstünde ve uzlaşma halinde görürsünüz.Fakat aynı Fransız,müşterisi olduğu kahveye gelip de alışık olduğu masaya oturunca değişir,biraz evvel sözünü ve hareketlerini kontrol eden şahsiyet baskısından kurtulmuş gibi,tam bir insiyakî fikir aleminde yaşar.Hadiseler ve insanlar hakkındaki intibalarını sözle,jestle ve mimikle izhar etmekten hoşlanır,tek başına olduğu zamanlarda bile,yanıandaki masada oturan tanımadığı bir adama derdini dökmekten çekinmez.

Temmuzun sıcak bir gününde Trocadero meydanını saran kahvelerden birinin taraçasına oturmuş,kahve içiyordum.Kadınli erkekli otuz kişilik bir katile bir otobüsten inip aynı kahveye geldi ve masalara yerleşti.Garsonların boyuna bira taşımasından ve aralarında konuştukları dilin ahenginden,ben kendilerini evvelâ Alman İsviçrelisi zannetmiştim.Fakat biraz sonra katile,koro halinde şarkı söylemeye ve hatta çalgısız dans etmeye başlayınca,teşhiste hatta ettiğimi anladım. Gerçi yanımdaki masaya oturan otuz yaşlarında esmer bir Fransız, kafilenin sükûn ettiği andan itibaren,benimle fikir mübadelesinde bulunmak için yerinde kıvranmıyor değildi.Fakat hal ve tavrım, masaya koyduğum evrak çantası adamcağızı biraz ürkütmüş olacak ki,evvela bir hayli yutkunduğunu sağa sola döndüğünü hissettim. Nihayet dayanamadı ve bana:

-Bunlar,dedi,Flâmandır.Kral bugün memlekete dönüyor diye bayram ediyorlar.Fakat,on gün sonra da yine böyle zıplamaya hevesleri kalacak mı acaba?

Arkasından bana Belçika'nın son on yıllık tarihini,renkli ve canlı levhalarla anlattı.Fransızca konuşulan Belçikalılarla bir Cermen diyalekti konuşan Flâmanlar arasındaki münasebetleri,bu münasebetlerin son harp ve Alman işgali esnasında Kralın vaziyeti ile alakadar olarak geçirdiği safhaları izah etti.Fransız dil ve kültürünün yaygın bulunduğu Belçika topraklarında Fransaya iltihak fikrinin bile uyanmış olduğunu belirtti.Hazır fırsat varken,kendisine böyle bir iltifak hakkında ne düşündüğünü sordum.

-Bana kalırsa,dedi,vaziyeti bozmasalar,çok daha iyi olur.Şimdi iltihaktan bahsediyorlar ama,hele bir arzuları yerine gelsin,on gün geçmeden pişman olacaklar,yine onlardır.

Geçen gün,garsondan bir Coca-Cola istedim.Yüzünü ekşite ekşite getirdi.Alkolsüz,yazın sıcak günlerinde insanın içini serinleten ve lezzet bakımından da bizim meyveli gazozları andıran bu Amerikan içkisi,Marşai planına,askerî yurduna ve milyonlarca dolar bırakan Amerikan turistlerine rağmen,Fransız mukavemetini ancak dört yılda yenip huduttan içeriye girebilmişti.Artık her kahvede bulunuyordu. Fakat Coca-Cola içmek için,garsonun ekşi suratına katlanmak şarttı. Bunun sebebini öğreneyim,dedim ve garsona:

-Kuzum,dedim,bu masum içkiye karşı neden bu kadar düşmanlık gösteriyorsunuz?

Garson,evvela şaşırdı,sonra bir cevap vermek istedi,fakat ne söylese manasız kaçacağını düşünmüş olacak ki:

-Size öyle gelmiş! Demekle iktifa etti.Fakat masa komşum,ihtiyar bir Fransız:

-Hakkınız var,dedi.Coca-Colaya patron da,garson da,bağcı da, şarapçı da,hepsi düşmandır.Garson düşmandır,çünkü birtek Coca-Cola ile hararetini teskin eden genç,bir ikincisine lüzum görmez ve vereceği bahşış de o nispette eksik olur.Patron düşmandır,çünkü içki satışı azalır.Bağcı ve şarapçı düşmandır,çünkü gençlerin Coca-Cola tiryakisi olmaları,kârlarına kesat verir.Bir Sıhhat Vekâleti memnun olacak vaziyettedir,çünkü bu içki,alkolizmi hiç olmazsa gençler arasından kaldıracığa benziyor.Fakat bana sorarsanız,o da için için Coca-Cola'ya düşmandır,çünkü vekâletin başında bulunan zat,kim olursa olsun,bilir ki,bizde en müessir intihap propagandası,kahvelerde beyaz ve kırmızı şarap başında cereyan eder.

Doğrusu,Fransız halk psikolojisinin en mükemmel tarassut mahalleri,bu kahveler olsa gerek.Fransızların hadiseler karşısındaki fikirlerini anlamak için geniş teşkilatlı gallup enstitüleri kurmaktansa, akşam üstü üç mahalle kahvesine uğramak kâfidir.

Psikolog Gözüyle - Korkuya Ve Hiddete Dair

Yeni Sabah, Nu. 4129, 7 Eylül 1950

Hocalar bilir,iyice hazırlanmadan,talihine güvenerek imtihana giren talebe altından kalkamayacağı bir sual karşısında kalınca,bir müddet kemküm ettikten sonra,heyecana kapıldığını söyler ve başka bir sual ister.İkinci ve üçüncü sualleri de beceremeyeceğini görünce,heyecanlılığını istismara kalkışarak,ya imtihan heyetinden müsamaha ve şefaath talebinde bulunur,yahut başarısızlığının kabahatini heyecanlı haliyle örtmeye çalışarak,hiç olmazsa ikmalde hocalarının daha müsamakâr olmasını şimdiden temin etmek ister.

Yine hocalar bilir ki,imtihanlarda bazı talebenin bir kaza ve bela kalkanı olarak kullanmak istedikleri bu sözde heyecan,ekseriya yapma ve iğreti bir gösteriştense başka bir şey değildir.Hele bizzat talebenin suale cevap olarak sık sık heyecanlandığından bahsetmesi ve bu halini gözyaşlarıyla ispata kalkışması,ortada yalnız klasik bir talebe kaçamağına delalet eder.Bir an bunun böyle olmadığını ve talebenin imtihanda hakikaten heyecanlandığını farz edelim.Psikolojide heyecan,insanı sarsan şiddetli duyguların topunu birden ihtiva eden öyle umumî bir tabirdir ki,cinsini ve mahiyetini belirten herhangi bir işaret olmaksızın,tek başına,hiç bir şey ifade etmez.İmtihanda heyecanlanan talebenin duyduğu şiddetli ruhî sarsıntı,korkudur. Rengin uçması, el ve ayakların üşümesi,kalp atışının yavaşlaması, alından soğuk ter boşanması,dikkatin

kuvvetten düşmesi, idrakin daralması, zihne nakarat halinden birkaç musallat fikrin yerleşmesi, hep korku dediğimiz heyecanın alametleridir. Demek bu heyecan, uzviyette ve şuurda tam bir keşmekeşin adıdır, talebe, bir an, gücünün yetmediği bir soru karşısında, sınıfta kalmanın tasavvuru ile kendini şiddetli bir korkuya kaptırmış bütün iradî kontrolünü kaybederek, insiyaklarıyla hareket eden bir külçe haline gelmiştir.

Psikologların nazarında, ilk tehlike işaretinde kendini böyle beden ve ruhen ihtilaçlara bırakıveren bir insan, eksik ve kusurlu bir mahluktur. İmtihanda şiddetli korku heyecanları geçiren bir delikanlı, eğer akli ile iradesi ile kendine çeki düzen vermek imkânlarından mahrumsa, hayatta karşılaşacağı daha nice zorlu ve tehlikeli hadiseler karşısında derhal çileden çıkmaya ve böylece kendine ve etrafına zararlı olmaya namzettir. Bir ruhî kıvamsızlığa delalet eden bu hali, imtihtandaki başarısızlığından çok daha vahimdir. Böyle birisinin eline bir cerrah neşteri, bir eczacı terazisi, bir traktör direksiyonu, bir ceza kanunu veya bir polis tabancası vermek ve "bunu aklınla, mantığınla ve iradenle kullan!" demek tehlikelidir. Heyecan, imtihanlarda talebeye şefaathetimin eden bir hafifletici sebep değil, bilakis hocaları daha müşkül pesent davranmaya sevk edecek bir alamet sayılmasıdır.

Hakimler bilir, elini kana bulayan her suçlu, mahkeme huzurunda heyecandan bahseder.

-Küfretti, suratıma bir yumruk attı, o anda kendimden geçtim. Bu taktik, cana kıymış her katilin tekrarladığı bir müdafaa tarzıdır. Bizde adam öldürmüş hiçbir suçlu yoktur ki, vaka esnasında soğukkanlı olduğunu itiraf etsin. Biran için böyle bir iddianın hakikat olduğunu farzedelim. Bu vaziyette suçlu, hukuk tabiriyle müessir bir fiil karşısında kalınca, derhal kendini kaybederek harekete geçmiş ve şuursuz bir şiddetle hasmının canına kıymıştır. Suçlunu heyecan verdiği bir ruh hali, sadece bir öfke veya kudurganlık halidir. Aadam maddi veya mânevi şahsiyetine tecavüz edildiğini görünce veya sadece böyle bir zanna kapılınca, şuur ve vicdan tarafı körleşmiş bir ölüm makinası gibi karşısındakine çullanmıştır. O anda yüzü kıpkırmızı kesilmiş, kalbi hızla vurmağa başlamış, bedenini ter kaplamış, gözleri açılmış, ağzından salyalar akmış ve, kafasında yalnız bir tek musallat fikir, bıçağını çekerek ileriye atılmıştır. O anda şuurunda bu kudurganlığı gemliyecek hiçbir insaf, merhamet, insanlık kıymeti, ceza korkusu ve günah telâkkisi belirmemiştir.

Bu gibi hallerde adı düpe düz kudurganlık olan heyecan, cezayı hafifletecek bir sebep addedilebilir mi? Psikolog sıfatıyla bu suale "Evet!" demek güçtür. Meşru müdafaa hallerini bir tarafa bırakıyorum. Çünkü bu hallerde aksülamelin mahiyeti, maruz kalınan

tehlike ile alakalı olduğu için, heyecanın hafifletici bir sebep olarak ileri sürülmesine ekseriya bir lüzum bile yoktur. Fakat öfke veya kudurganlık dediğimiz heyecan, herhalde suçu hafifletmese gerektir. Bir hiçe kızıp kabına sığamayan ve gördüğü muamele ile nispet kabul etmeyecek şiddette aksülamelde bulunan bir kimse, cemiyet için daimî bir tehlikedir. Bu gibilerin ne zaman, neye ve ne tarzda kızacakları belli olmadığı için, karşılarında tahaffuz tedbirleri almaya da imkân yoktur. Şu halde herkesin hayatı, öfkelinin lûtfuna kalmış gibidir.

Korku olsun, hiddet olsun heyecan, insanlığa hayvanlık çağından kalma bir mirastır. Fizyolojistler bu iki kaba heyecanın uzviyetteki merkezini bulmuşlar ve hayvanlarla insanlar üzerinde çok enteresan tecrübeler yapmışlardır. Korku ve hiddet heyecanlarının, merkezi, orta beyindeki Thalamus mahiyesidir. Beyin kabuğu soyulan köpekler ve maymunlarda bu mahiye bazı kimyevî maddeler veya elektrik cereyanıyla tenbih edilince, hayvanlarda korku veya kudurganlığın bütün alâmetleri kendiliğinden belirmektedir. Bütün yüksek zihnî faaliyetlerimizi idare eden merkezler, beyin kabuğunda olduğuna göre, otomatik heyecan merkezinin ortasında bulunması ve beyin kabuğunun mürakabesinden kurtulur kurtulmaz en şiddetli tezahürleriyle faaliyete geçmesi, sarsıcı heyecanların beşer tekamülünde çok geri bir safhaya has tezahürler olduğunu gösterir. İşlek bir kafa, beyin kabuğunu en yüksek ve en üstün bir iktidar merkezi haline getirmiş kafadır. Onda bütün ruhî faaliyetler şebekesi, beyin kabuğuna müntehi olur ve bu saha, aşağı merkezleri kendi emrinde kullanır. Şu halde sebep ve şartları aşan bir şiddetle korkuya veya hiddete kapılmak, beyin kabuğunun ve dolayısıyla insanî mahlukatın en şerefliyi yapan zihin iktidarının zaafına delalet eder. Mütakamil insan, orta beyindeki bir merkezin kontrolden kurtulmasıyla patlak veren korku ve hiddeti, beyin kabuğundaki iktidar ve enerji ile daima gemliyeabilen bir insandır.

Bugünün psikolojisinde kaba heyecanlar hakkında bilinen hakikat bu olduğuna göre, korkuya ve kudurganlığa karşı hâlâ müsamahakâr davranan bir cemiyet, kendini bile bile tehlikeye atıyor demektir.

Psikolog Gözüyle - Tedbirden Önce

Yeni Sabah, Nu. 4132, 10 Eylül 1950

Londrada iken bir hemşehrime İngilizlerin, cemiyet davalarını birer hal suretine bağlamadan önce, ilmî müesseselerine bu mevzularda ne kadar etraflı ve derin tetkikler yaptırdıklarını anlatıyordum. Meselâ sanayi psikolojisi enstitüsünün haline çalıştığı

mühim problemlerden biri,şu idi: Fabrikalarda imal faaliyetinin bir takım cüzî fertlere ayrılıp her işçinin dar,basit ve dolayısıyla yeknasak bir çalışma nizamı içinde kapanıp kalması,verimi yükseltir mi,yoksa düşürür mü? Yelek imal eden bir fabrikada bir tek yelek 40 amelenin elinden geçiyor ve böylece her birine ancak 20 saniyelik bir iş düşüyormuş. Acaba fabrika mühendislerinin bir yelek imali için lüzumla faaliyeti kırk parçaya bölüp her birini bir işçiye havale etmeleri,fabrikanın mevcut amele ile varabileceği en yüksek verimi temin edebiliyor mu? Yoksa iş bütününün böyle haddinden fazla parçalanması,amelede dalgınlık ve bıkkınlık yaratarak, imalatın miktarını ve kalitesini düşürmekte midir? İşçinin azamî verimle çalışması için,kendisine ayrılan faaliyet sahası nasıl olmalıdır?

Amerikalı mühendis Taylor'un XIX asır sonlarında büyük bir şöhret kazanan sisteminden sonra sanayide ve hatta diğer işletmelerde verimi artırmak maksadıyla son haddine kadar götürülen bu "Parçalama" gayreti,bugün gerek verim ,gerek amelenin ruhî intibakı bakımından endişe verici neticeler doğurmaya başlamıştır.Böyle aşırı bir ufalama gayretinin hem verimi düşürdüğü,hem de işçiye ruhen sıkıdığı görülmektedir.Yalnız fabrika ve işletme mühendislerinin izanına bırakılan Taylar usulü mesai tanzimi,artık psikologların müdahalesini icap ettirecek kadar aksak ve zararlı bir yola girmiş bulunuyor.İşte,bütün çalışma hayatını,insan kabiliyetlerini zorlamaksızın,tertibine sokup her sahada azamî verim temin etmek isteyen İngiliz sanayi ve işletmeleri,kendi birliklerinin emrinde çalışan bir psikoloji enstitüsüne bu meselenin etraflıca tetkini havale etmişti.

Dostum,bunları dinledikten sonra:

-Bizde,dedi,daha kestirme bir yoldan gidilir.Bizim de sanayi hayatında karşılaştığımız problemler vardır.Mesela,mütehassıs amele davasını bir tarafa bırakalım,senenin bazı mevsimlerinde,bazı fabrika ve işletmelerimiz amelesizlikten faaliyetlerini daraltmak zorunda kalırlar.Bir gün,bakarsınız,topu topu dört beş aydan beri çalışmakta olan işçilerin büyük kısmı:

-Biz gidiyoruz artık,bizim hesabımızı kesin,diye ayak direrler.Neden,ne için gitmek isterler?Bunu pek bilen yoktur.Bu nazik vaziyet,işletme müdürünü harekete getirir ve tam işe alışı verimi normal seviyesine çıkaracakları sırada kalkıp gitmek isteyen amelenin hali,müzakere ve münakaşa mevzu olur.İşçileri fabrikaya bağlamak için ücretlerin arttırılması,ameleye mesken temini,dispanser ve mektep inşası vesaire gibi tedbirlere başvurulur.Neticede işler biraz yoluna girer.Fakat yine,mevsimi gelince,fabrika veya işletmenin büsbütün boşalmasa bile,hayli tenhalaştığı

görülür. Demek, fabrika ve işletme idarelerinin iyi niyetle aldıkları tedbirlere rağmen, iş hayatımızda verimi aksatan fasılalı bir işçi sıkıntısı, senenin muayyen mevsimlerinde tekerrür eden bir boşalıp dolma hadisesi var.

Bizim sanayi hayatımızda zuhur eden böyle bir dâva, tedbir almadan önce her mevzu inceden inceye işlemek itiyadında olan diğer memleketlerde peyda olsa, herhalde şu tarzda hareket edilir. Ya işletmeler Bakanlığı Çalışma Bakanlığı ile derhal temasa geçer ve her iki bakanlığın etüt daireleri mensuplarından kurulan muhtelit bir komisyon, işe el koyar. Bu komisyon, bu tip hadiselerden şikayetçi bulunan fabrika ve işletmeleri etraflı bir tetkike tabi tutar, çalışma ve amele hayatını her bakımdan inceler. Diğer taraftan senenin muayyen devrelerinde fabrikayı bırakıp köylerine giden işçiler arasında geniş ve etraflı bir anket açar. Sırf hakikati meydana çıkarmak gayesiyle, kimseyi ürkütmeden, kimseyi zorlamadan, bu fasılalı amele hareketlerinin asıl sebeplerini araştırır ve istatistiklerle meydana koyar. Aynı zamanda fabrika hayatının köylü-ameleye daha cazip gelmesi için ne tarzda düzenlenmesi icap ettiğini de, soruşturma usulü ile yine bizzat alakalılardan öğrenmiş olur.

Bütün bu noktalar, geniş bir anketle meydana çıkarıldıktan sonra, yine aynı komisyon başka memleketlerde işçiyi fabrikaya bağlamak hususunda alınan tedbirleri de göz önünde tutarak, bazı çareler tavsiye eder. Köylü-amelenin vakit vakit fabrikayı terk etmesindeki âmiller, iktisadî değilse sadece göreneğin bir devamından ibaret ise, elbette alınacak tedbirlerin mahiyeti değişir. Bu gibi hallerde en müessir çare, köylü-amelenin anlayacağı bir dil ve mantıkla canlı ve devamlı bir propagandaya girişmektir. Şayet, fabrika ve işletme müdürlerinin iddia ettiği gibi, köylü-amele, fabrikada kazanacağı paradan daha az bir değerde mahsul elde etmek arzusuyla tarlasına dönüyorsa, bu hareketinin mânasızlığı renkli afişlerle, köy köy dolaşılıp tertip edilecek sohbetlerle belirtilir. Şayet mevcut imkânlarla köylü-ameleyi fabrikaya bağlamaktan ümit kesilecek olursa, kasabalı ve şehirli işçileri bu sahaya sevk etmenin çareleri araştırılır.

Fakat asıl mühim mesele, tedbirler almaya başlamadan önce, sanayi hayatımızda her bakımdan huzursuzluk yaratan böyle bir hadisenin sebeplerini dikkatle ve inceden inceye araştırmaktır. Eğer Çalışma ve İşletmeler Bakanlıklarının teşkilatında böyle bir araştırma için hazırlıklı daireler ve unsurlar yoksa, o zaman mesele, Üniversitenin sosyoloji, psikoloji ve iktisat mütehassıslarından mürekkep bir heyete havale olunur ve böyle bir heyetin mahallinde yapacağı araştırmalar neticesinde varacağı hakikatler ve teklif edeceği çareler nazarı itibare alınır.

İleri memleketlerde cemiyet davaları,münferit ilhamlarla vedahiyane direktiflerle değil,sabırlı araştırmalar neticesinde keşfedilen hakikatlerin ışığında realiteye uygun tedbirler almak suretiyle halledilmektedir.Bizim gibi garp ilmine ve tekniğine ayak uydurmaya gayret eden bir millet için bundan başka bir çıkar yol da yoktur.

Paris Mektupları - Cemiyet Emrinde Psikoloji

Yeni Sabah, Nu. 4133, 11 Eylül 1950

Pariste Çalışma Nezaretine bağlı psikoteknik tetkikler ve araştırmalar merkezini ziyaret ediyorum.Merkezin genç ve fazi müdürü M.Moraliyi geçen sene eylül ayında İsviçrenin Berne şehrinde toplanmış olan milletler arası psikoteknik kongresinde tanımıştım.Paul-Chautard sokağında iki katlı,geniş ve yayvan bir binaya yerleşmiş olan merkezin kapısından içeriye girdiğim vakit, bekleme holünde,kadınli erkekli yirmi-yirmi beş kişilik bir grupla karşılaştım.Bekleyenlerin çoğu sakat.Kimi bir ayağını kaybetmiş, koltuk değneklerine dayanıyor,kiminin bir gözü yok,kiminin bir kolu eksik.Hatta holün ortasında,üç tekerlekli bir araba içinde,iki bacağı kötürüm bir delikanlı var.Grubun kadınlar kısmında olanların göze görünür bir sakatlıkları yok.Yalnız yüzleri solgun,bakışları sabit,halleri bitkin.

Müdürlük odasında M.Morali bana müessesenin tarihçesini, teşkilatını,çalışma tarzını ve takip ettiği gayeleri izah ediyor:

-Biz,diyor,işiyile bağdaşamayan insanın imdadına koşan bir müesseseyiz.Hastalıklar,iş kazaları,harp maluliyetleri yüzünden nice insan,eski işine dönemiyor.Bir kolunu kaybeden doğramacı,ayağı sakatlanan otobüs biletçisi,bir gözü kazaya uğrayan dokumacı veya ciğerleri kuvvetten düşmüş bir çamaşırcı kadın,kaderin darbesini yiyerek eski gücünden mahrum kalan kabiliyetlerine daha uygun başka bir işte çalışmaya mecbur oluyor.Böyle bir vaziyette bulunan zavallı,ne yapsın? Kendiliğinden,gücünün yetmeyeceği işlere girişerek, büsbütün eli böğründe mi kalsın? Yoksa,artık sakat oldum diye ümitsizliğe düşerek bir kenara mı çekilelim? Dilenciliğe mi başlasın? Tabi,bu çarelerin hiçbirisi,ne ferdin insanlık haysiyetine,ne de cemiyetin vazife hissine yakışır.Cemiyet,her ferdine,mevcut kabiliyetleriyle mütenasip bir çalışma sahası bularak,onu tufeylilikten kurtarmak ve hayatı kendi emeğiyle kazanır bir hale getirmek mecburiyetindeyiz.

Diğer cihetten,zamanımızda sanayi dev adımlarla ilerliyor.Sene geçmiyor ki,yeni makineler,yeni cihazlar ve yeni çalışma metotları,o ana kadar başka bir usulle yetişmiş ve göreneğine alışmış amele ile işinin arasını açmasın.Böyle bir intibaksızlık baş gösterip de işçi,bu değişikliği yadırgayınca,yaşının ilerlemiş olmasına rağmen,er geç, kendi kabiliyet ve itiyatlarına daha uygun başka bir faaliyet sahası aramak zorunda kalıyor.Peki,böylesi kime başvursun,kimden medet umsun? Aynı zamanda,süratle değişen sanayi metotlarına müvazi olarak,yetişkin işçileri,yine kabiliyetleriyle mütenasip bir şekilde,bu yeni istikametlere kim sevk edecek? Tabii,cemiyet.

İşte hükûmet,Çalışma Bakanlığı kanalıyla,gerek türlü sakatlıklar,gerek sanayinin her gün değişen ihtiyaçları yüzünden,işiyle bağdaşamayan vatandaşları tekrar faal bir hale getirmeye gayret ettiği içindir ki,ağır bir yük altına girerek,hem bu müesseseyi,hem de bizim psikoteknik usullerle yeni faaliyet sahalarını tespit ettiğimiz yetişkin işçileri müstakbel mesleklerini öğreten mektepleri kurmuştur. Her sene millî bütçeden kırk milyon altı yüz bin lira bu işe sarf edilmektedir.Bu paranın altı yüz bin lirası,bu gördüğünüz psikoteknik tetkikler ve araştırmalar merkezine ve mütebakisi yetişkinlere mahsus meslek mekteplerine aittir.Yılda vasatî olarak kırk bin müracaat karşısında kalıyoruz.Bunlar tıbbî ve psikoteknik muayeneden geçiriliyor ve içlerinden yirmi-yirmi beş bini tekrar mektebe sevk ediliyor.Devlet,böylece,her vatandaşın psikoteknik muayenesi için yılda on iki lira,yeniden yetiştirilmesi için de iki bin lira sarf ediyor.

M.Morali'ye bekleme holünde rast geldiğim sakatları soruyorum.

-Bunlar,diyor,psikoteknik muayeneleri için Millî Müdafaa Nezaretinden bize gönderilen harp malulleridir.İsterseniz,buyurun, nasıl bir muayeneye tâbî tutulduklarını yakından takip edin.Elimizdeki dosyalara nazaran,bu gruptaki erkekler,harp malulü olmadan önce, amele,dükkan müstahdemi ve kâtip olarak hayatlarını kazanan kimselerdir.İçlerinde başından yararlanarak eski zihnî kabiliyetlerini kaybetmiş olanlar da vardır.Kadınlara gelince,bunlar da esir veya çalışma kamplarında uzun müddet kalarak fikrî ve bedenî kabiliyetlerinde hayli rahneler açılmış,maddi ve manevi kuvvetten düşmüş zavallılardır.

Müdürle birlikte üst kata çıkarak,genişçe bir salona giriyoruz.Demin holde rast geldiğim kalabalık,mektep sıralarına oturmuş,kendilerine verilecek testleri cevaplandırmaya hazır,bekliyor.B. Morali,herkesten, teker teker,nerede ve ne zaman yaralanmış olduklarını soruyor. İçlerinde 918'de aldığı yaralar neticesinde,aradan on sene geçtikten sonra,bir ayağı kesilmiş yaşlıca bir adam bile var.Diğerleri son harbin malulleri.Yalnız bir tanesi,daha üç yıl evvel,Hindi Çinide yaralanmış.

Muayene başlıyor.Herkese testler dağıtılıyor,lâzım gelen izahat veriliyor ve sıkı bir mürakebe altında,zaman kronometre ile ölçülerek, derin bir sessizlik içinde,işe giriliyor.Bugünkü programa göre,evvela, umumî zekâ muayenesi yapılıyor.Dikkat ediyorum,bu muayenede, namzetlerin yaşına uygun,daha ziyade pratik zekâ seviyesini ölçen bir test bataryası kullanılıyor.Mamafih sürat intikal,mantıkî muhakeme, hatta icat,dil bilgisi gibi iktidarlar da yoklanıyor.Namzetler, muayyen bir müddet zarfında,önlerindeki broşürleri okuyarak,kendilerine verilen talimat dairesinde cevaplarını kaydediyorlar.

Zekâ muayenesini karakter muayenesi takip ediyor.Çalışma hayatında karakterin de zeka derecesinde ehemmiyeti var.Böylece namzedin bütün şahsiyeti hakkında tam bir fikre varılmak isteniliyor. Karakter muayenesinde,projeksiyonla beyaz perdeye aksettirilen Z testleri kullanılıyor.Siyah ve renkli mürekkep lekelerinden ibaret olan bu levhaları kendi mizaç,karakter ve şahsiyetlerine göre tefsir eden namzetler,psikoloğa zamirlerini ifşa etmiş oluyorlar.

Muayenenin ilk kısmı,böyle sona eriyor.Bundan sonra,alınan cevaplar dikkatle gözden geçirilip her birinin zekâ ve karakter profili çizilecektir.Fakat bununla da iş bitmiş olmuyor.Ayrıca,başka bir gün, her namzetle bir saat kadar süren bir mülakat yapılacak ve bu konuşma esnasında göze çarpan noktalar tespit edilecektir.Bu mülakata,testlerden fazla ehemmiyet veriliyor.Neticede her namzedin zekâ karakter,kabiliyet ve temayülleri meydana çıkarılıp, arzusu da göz önünde tutularak,kendisine en münasip faaliyet sahası tasarlanacak ve bu istikamette yetiştirilmek üzere,altı aylık bir staj devresi için gideceği mektep veya çıraklık müessesesi tespit olunacaktır.

Bu meslek mektepleri ve çıraklık müesseselerinde ehliyetli hocalar ve ustalarla yetişen bu namzetlerin birer işe yerleştirilmesi ve tekrar hayatlarını kazanır hale getirilmesi,yine çalışma nezaretinin tevessutu ile mümkün olmaktadır.

M.Morali bu psikoteknik muayeneler neticesinde,yeniden muhtelif iş sahalarına sevk edilen kimseleri bu yeni faaliyetlerinde de takip ederek,teşhislerdeki muvaffakiyeti kontrol etmekten geri durmuyor. Müessese,daima hayatla temas halinde,muayene usullerini her gün biraz daha mükemmelleştirmeye gayret etmektedir.Psikolojide zeka gibi,karakter gibi,kabiliyet gibi mefhumların ölçüye zor gelir realitelere tekabül ettiğini bilen kimseler için psikoteknik tetkikler ve araştırmalar merkezindeki hummalı faaliyeti,bütün çalışmalara sinen yarışma zihniyetini,daima yeni usuller keşfine yönelen gayreti takdirle karşılamamak imkânsızdır.Yegâne üzülecek şey,başka memleketlerde

senelerden beri geniş tatbikat sahası bulan bu ilmin bizde henüz cemiyet hayatından uzak tutulmasından ibarettir.

Paris Mektupları - Biz Yine Uyuyalım!

Yeni Sabah, Nu. 4139, 17 Eylül 1950

10 Eylül pazar günü Sorbonne'un büyük anfisinde toplanan milletler arası ikinci Kriminoloji kongresinde,âza sıfatıyla değil,bir meraklı dinleyici sıfatıyla koştum.Daha yolda iken,ceza kanunlarının mihverinden kurtarılıp müşahadeye dayanan müstakil bir ilim haline getirilmek istenen modern kriminolojinin prensiplerini,mevzuunu ve usulünü tespit etmekle uğraşacağını öğrendiğim bu mühim kongre hakkında okuyucularıma ilk havadisi verebileceğimi düşünerek sevinç için idim.Hele İstanbul kriminoloji enstitüsünde uzun müddet birlikte çalıştığım muhterem profesör Tahir Taner ile doçenti Nurullah Kunteri bir Türk ilim müessesesinin mümessili olarak Pariste görmek ve bir seneden beri içimde biriken memleket hasretini bu dost meslektaşların arasında bir an olsun avutmak,benim için nadir bir nimetti...Sorbonneun kapısından girer girmez karşılaştığım ilk tanıdık çehreler,onlar oldu.Birlikte bir köşeye çekilerek uzun uzadıya memleketten ve kongreden konuştuk.

Nihayet,saat dörde doğru salondaki yerlerimizi işgal ettik...Kongrelerin ilk günleri umumiyetle merasime ayrılır.İştirak eden milletlerin bayraklarıyla süslenmiş büyük bir anfi, "terennümsaz" olmak üzere gelmiş askerî bir bando,azanın ve dinleyicilerin tam karşısında,yerden biraz yüksekçe bir estrad üstünde,uzun bir masanın arkasına sıra ile oturmuş kongre idarecileri ve muteber davetliler,birbirini takip eden maksadı izah,hoş amedî,teşekkür,teşvik ve tebrik nutukları her kongrenin müşterek vasıflarını teşkil eder.Asıl faaliyet,açılma merasiminden sonra,ihtisas komisyonlarında başlar...İlmî tebliğler ve münakaşalar oralarda yapılır, muhtelif fikirler,teklifler oralarda belirir ve gerek insanlık,gerek ilim için hayırlı kararlara oralarda varılır.Miller arası ikinci Kriminoloji kongresi,demir perde arkası müstesna,dünyanın her yerinden gelen murahhasların iştirakiyle,ilmî mesaisine yarın başlayacak.

Bir aralık,üst katta tertip edilen sergiyi görmek üzere yukarıya çıktım. Kriminolojiyi yakından ve uzaktan alâkadar eden kitap ve broşürlerin teşhir edilip satıldığı genişçe bir salonun duvarlarına,tertip komitesi, muhtelif memleketlerden gönderilen istatistik,grafik ve fotoğraflarla birlikte bizzat kendisinin tedarik ettiği vesika

ve resimleri asmış birkaç vitrine de evvelce polis sergisinde de gördüğüm hatıraları ve albümleri sıralamıştı. Heyeti umumiyesi itibariyle sergi,böyle mühim bir kongreye yakışan zenginlik,çeşitlilik,hattâ bitarafılık,nizam ve tertipten mahrumdu.Bende hasıl olan bu menfî intiba,teşhir edilen eşya arasında bir masa üzerine konmuş büyük bir albümü yakından tetkik edince,büsbütün kuvvet buldu.

Bu kocaman albüm ve albümden çıkarılıp duvara asılan renkli beş resim,tertip heyetini izahatına göre "Müslüman memleketlerinde tertip edilen cezalar"ı gösteriyordu. "müslümn memleketleri" gibi mphem bir tabirle neyin kasedilğini anlamak güç değildi. Büyük bir itina ile,bundan takriben yüz yirmi sene evvel hazırlanmış olan albüm, sadece Osmanlı idaresinin "reayâ" yareva gördüğü (!) muhtelif idam ve işkence sullerini bütün korkunç teferrüatiyle nazarlara seriyordu..Her biri insan tüylerini ürperten bu dehşet sahnelerinde mazlûmlar hep imparatorluğun hristiyan tebaası,cellâtlar ise daima Nizamı Cedid askerleri ve hattâ Sultan Mecit devrinin Avrupai üniformasını taşıyan ordu mensupları idi.Resimlerin muhayyeleyi aşan fecaatini tasvire lüzum görmüyorum.Bunlardan en hafifinin yazı ile ifadesi bile,okuyucularımın gönlünü bulandırmağa ve vicdanlarını gayz ve nefretle dolup taşıрмаğa kâfidir.

Bir vesika(!) sıfatıyla teşhir edilen ve Osmanlı_idaresinin o devirdeki ceza sistemiyle hiçbir alakası olmayan bu albümün ilk sayfasına bakınca, eski bir sahtekârlığın su götürmez deliliyle karşılaştım.Bu sayfada eski harflerle Türkçe tam olarak "orduyu hümayunun süvari_kıtaları için Fransız müalimlerden filanca zatın imal ettiği kılıca" ait resimler bulunduğu yazılıydı.Fakat bu ibarenin altında,güya aslının tercümesi olarak,Fransızca şu cümle vardı:

"Osmanlı İmparatorluğunda reyaya,yani Hıristiyan tebaaya tatbik edilen muhtelif ceza ve işkenceler..."

Sahtekârlık,daha albümün ilk sayfasında başlıyordu.Mesele açıktı.XIX. asrın ilk yarısında Yunanistan'da başlayan isyanı Avrupalıların desteklemesi için ustaca tertip edilen Türk aleyhtarı bir propaganda ile karşı karşıyaydım.Bir zamanlar Byron,Hugo,Lamartine gibi büyük romantik şairleri,filozofları ve devlet adamlarını bize düşman eden, Delacroix gibi ressamlara aleyhimizde büyük tablolar çizdiren bu müthiş propaganda,aradan bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen, hortlamış,1950'de Paris'te toplanan ve Birleşmiş milletlerle Unesco tarafından teşvik edilen bir Kriminoloji kongresinde yalan ve iftira fişkırان iğrenç suratını teşhir ediyordu.

Hemen sergi komitesinin mesul şahsiyetini aradım ve buldum. Milletlerarası Kriminoloji cemiyetinin ikinci reislerinden, Stanciu adında Romanyalı bir mütehassıs olduğu söylenen bu zata, ilim ve insanlık bakımından tevil götürmeyen bu gafı izah ettim. Sergilerine vesika görmek için dünyanın dört bucağından koşan gelen zihniyet sahibi insanlara yüz şu kadar senelik bir iftira propagandasını hakikat diye sunmalarının manasını anlamadığımı söyledim. Muhatabım, evvela, resmî sıfatı bulunmayan bir kimsenin bu oldukça sert müdahalesine sinirlenir gibi oldu ve İnquiaition işkencelerinin de teşhir edildiğini söyleyerek, beni mutaassıp bir milliyetçilikle itham etmeye yeltendi. Hatta albümdeki resimlerin XVII. asra ait olduğunu bile iddiaya kalkıştı.

İlim adamı olduğu rivayet edilen bir zatın bu garip tavrını, daha sert mukabelelerle çığırından çıkarmaktansa, kendisini nezaketle albümü birlikte tetkik etmeye davet ettim ve ilk sayfadaki bariz sahtekârlıktan başlayarak, bütün bu propaganda resimlerinin mâna ve maksadını anlattım... Gayet sakin bir riyaziye meselesi halleder gibi delilleri ortaya koyarak, arada sırada tarihî hatıralarını da tazeleyerek verdiğim izahattan sonra muhatabım benden af diledi, dâvada tamamıyla haklı olduğumu teslim etti, gözümün önünde resimleri duvardan çıkardı ve o menfur albümle birlikte alıp götürdü.

Bu hâdisе, yabancı memleketlerde olagan hâdiselerdendir. Türklük için ağır bir iftira havası estirecek olan bu iftira vesikasını sergi salonundan kaldırtmış olmakla iftihar edecek kadar da çocuk değilim... O esnada büyük anfide nutukları dinlemekte olan aziz meslekdaşlarım, bir müddet sonra sergiyi ziyaretlerinde, hiç şüphe yok benim gibi hareket edeceklerdi. Ben, sadece, kongre âzasının meşgul bulunduğu ve henüz sergiyi gezecek fırsatın zuhur etmediği bir anda, dinleyici sıfatımın bahşettiği serbestlikten faydalanmış ve herkesten evvel salona girmiş bulunuyordum..

Fakat asıl mesele, Avrupa'da bizim hakkımızda gösterilen kayıtsızlık ve bilgisizliğin asırlık iftiraları hortlatacak kadar koyu ve muhkem oluşu idi... Bunun kabahatini, hala biz öğrenmek istemeyen veya öğrenmek imkânlarından mahrum olan garplılarla hala kendimizi tanıtmak istemeyen veya tanıtmak imkânlarından mahrum olan bizler arasında taksim etmek, daha doğru ve adilane olacak.

Paris Mektupları - Kriminoloji Kongresinde

Yeni Sabah, Nu. 4143, 21 Eylül 1950

Milletlerarası ikinci Kriminoloji kongresi,Copernic'in heyette ve J.J.Rousseau'nun yaptığı inkılabı Kriminolojide,ceza hukuku ve tatbikatında gerçekleştirmek azmiyle çalışmalarına devam ediyor. Kongreye iştirak eden yüzlerce adlî tabip,cezaevleri mütehassısı,psikiyatr,psikolog,sosyolog, antropoloji alimi,teknik zabıta mensubu ve hatta ceza hukuku ve tatbikatı profesörünün ittifakla kabul edilmiş oldukları ana prensip şudur: Bugün Kriminoloji,bütün medeni memleketlerde suç sayılan hadiseleri müspet usullerle tetkik eden bir müşahade ve hatta tecrübe ilmidir.Ceza hukuku, suç hadisesi karşısında cemiyetin aksülamellerine dayanır,korunma ve bastırma tedbirlerini araştırı.Ceza hukuku,amme vicdanının bazı fiiller karşısındaki davranışına tercüman olur,ferdî ve içtimaî kıymetlere ağır birer tecavüz mahiyetinde bulunan bu fiilleri türlü cezalarla karşılayan cemiyetin emrinde çalışır.Ceza hukuku,her şeyden önce,suçlarla cezaların müvazi listesinden hareket eder ve suçluya ulaşır.Tatbikatın bundan sonraki safhası,suçta tayin edilen cezayı suçluya göre ayarlamaktan ibarettir.

Hiç şüphe yok,modern ceza kanunlarında ve bu kanunların yapılmasında amil olan tetkiklerde suçlunun kendisi unutulmuş değildi.XIX asrın sonlarında Kriminolojinin İtalyan akıncıları ve bir müddet sonra da Belçika ve Fransız Kriminoloji mektepleri sayesinde suç ile ceza arasındaki muadele,suçlunun şahsına göre ayarlanmaya başlamıştı.Fakat bu hayırlı teşebbüsler,gerek suçun içtimaî Saikleri,gerek suçlunun bedenî ve ruhî mahiyeti hakkındaki bilgilerin noksan ve kusurlu olması yüzünden,arzu edilen neticeyi vermemişti.İşte,10 Eylül'den beri çalışmalarına devam eden Kriminoloji kongresi,bütün gayretini ferdî suç işlemeye sevk eden amillerin tetkikine hasır ederek,cemiyetin ilerde alacağı korunma tedbirlerini daha müessir kılacak hakikatlere varmak istiyor.Hedef, suçlunun kendisidir.Sosyoloji,psikoloji ve antropoloji,müspet ilmin projektörünü suçluya çevirerek,onu suç işlemiyle götüren amilleri katıyetle meydana çıkarmak üzere iş birliği etmeye davet etmiş bulunuyor.

Milletlerarası ikinci Kriminoloji kongresinin parolası,suçu doğuran Saiklerin en kati usullerle tetkikidir.Suç,türlü kaynaklardan gelip fertte terkebini bulan bu Saiklerin fiil halinde tezahüründen ibaret olduğuna göre,bu karışık vetireyi her cephesinden tetkik etmek lazım geliyor. Araştırmalar,yalnız suçluyu suçu işlediği anda değil,bütün biyolojik ve ruhî veraseti ile,içinde yaşadığı cemiyetin yapısı ve muayyeniyeti ile,sinir

sistemi ve iç ifraz guddelerinin işleyişi ile,şuur altında ufunetlenen düğümleriyle,hasılı bütün maddî ve manevî varlığı,mazisi ve muhiti ile kavramı hedef tutup tam bir aydınlığa varmadıkça,suç ve suçlu normal cemiyetlerde muamma olmakta devam edeceğe benziyor.Daha dün,bu muamma,ancak bazı faraziyelerin himmetiyle izah edilebilmekte idi.Her mütefekkirin hadiseleri görüşü ve izah tarzı ayrı olduğuna göre,suçu doğuran Saikler üzerinde fikir birliğine varmak imkânı yoktu.Bu sahada yapılan araştırmalarda yardımı dokunacak olan müspet ilimler,henüz emekleme devrinde bulunuyordu.Antropoloji ve biyo-tipoloji,psikoloji ve sosyoloji daha araştırma metodları katiyetle ayarlamış değildi.

Bugün bu ilimlerin varmış oldukları terakki merhalesi,suç hâdisesini ve suçluyu realiteye ve hakikate uygun olarak müşahede ve tetkik etmek imkânını vermektedir.işte,son yarım asırdaelde edilen bu iktidar,mevzuu suçu ve suçluyu tetkik etmek olan bu ilmin,Kriminolojinin gelişip sağlam adımlarla ilerlemesinin hazırlamış bulunuyor.Kongre,böyle bir müsbet ilmin metodolojisini ve müşterek dilini tesbit etmiye uğraşiyor..Girişilen iş, geniş bir âyarlama ve sentez işidir...Bugüne kadar her biri,müsbet bir usul ile çalışsa bile,suç ve suçluyu yalnız kendi zaviyesinden tetkik eden,muhtelif ilim şubelerine mensup mütehassıslar,bu kongrede aynı mevzuu başka zaviyelerden gören diğer âlimlerin irşadiyle,daha geniş bir görüş ufkuna ve daha derin bir iskandil imkânına kavuşuyor.Böylece hâdiseleri kavramada ve tetkik etmede kullanılacak müşterek usulün ana hatları ve istikametleride belirmiş oluyor.

Mevzuu ve usulü sarahatle meydana çıkan,ceza hukukunun emrinde değil,fakat realiteyi etrafiyla kavrayıp izah etmek üzere araştırmalara girişecek olan Kriminolojinin tatbikatta hiçbir rolü olmayacak mı? Ceza hukuk ve tatbikatı,modern Kriminolojinin elde edeceği hakikatlerden ilham almayacak mı? Milletlerarası ikinci Kriminoloji kongresi,bundan ümidini kesmiş değildir.Bilakis,müspet ilmin muhtelif sahalarında çalışan mütehassıs komisyonlarla birlikte,kongrenin ceza hukuk ve tatbikatı teknik zabıta,ceza evleri,hatta manevi ilimler şubelerinde hararetli bir faaliyet göze çarpmaktadır.Kongreye müşahit olarak iştirak eden birçok bakanlık mümessilleri,müspet ilmin verimleriyle tatbikat arasında sıkı bir bağ kurmanın lüzumuna inanmış görünüyorlar.Geçen asırlarda ekseriya nazariyatın önünden giden tatbikat,müspet ilmin gösterdiği muazzam terakki neticesinde,bugün adımlarını keşfedilen hakikatların istikametine ve temposuna uydurmak zorunda kalmış bulunuyor...Ceza sistemi,aslında, cemiyetin normal hayatını temin eden tedbir nizamlarından biri olduğuna göre her çare gibi,müspet ilmin bulduğu hakikatlere uymak

mecburiyetindedir.Bu sahada yapılan geniş ve etraflı tetkikler neticesinde keşfedilen realitelere bigâne kalan bir ceza sistemi,cemiyetin maddî ve manevî sıhhatini koruyamaz ve hatta suçu yaratan Saiklerden biri haline gelir.Bu bakımdan ceza hukuk ve tatbikatı,er geç,modern Kriminolojiye bağlanacaktır.Bugün pedagoji,nasıl çocuk psikolojisinin hakikatlerinden ilham alan bir pratik faaliyet sahası ise,yarının ceza hukuk ve tatbikatı da mutlaka Kriminolojinin bir pratiği haline gelecektir.Zaten hayli zamandan beri beliren ve ceza hukuku ile tatbikatına sinmekte bulunan bu temayül, kongrenin başlıca gaye ve ümitlerinden birini teşkil ediyor...Kongrenin resmî makamlardan gördüğü yakın alaka,bu ümidin pek yerinde olduğunu gösteren en kuvvetli delildir.

Psikolog Gözüyle - Tiyatro Mevsimi

Yeni Sabah, Nu. 4146, 24 Eylül 1950

Bizde tiyatro mevsimi,Şehir Tiyatrosunun açılmasıyla başlar Ekim ayına bir hafta kala köprü de tiyatro binalarının ve bazı duvarlar üstünde dram ve komedide ilk oynayacak piyeslerin afişleri görülür.Dram kısmında küşat merasiminin hangi piyesle yapılacağını merak etmeye bile lüzum yoktur. Çünkü ilk piyes,mutlaka Shakespeare'dendir.Bunun neden böyle olduğunu sorarsanız,anneanneden bahsederler.Gerçi öyledir,Şehir Tiyatrosu epey zamandan beri kapılarını Shakespeare ile açmayı adet edinmiştir.Belki başlangıçta,bunun tiyatro terbiyesi bakımından faydası dokunacağı düşünülmüştür. Shakespeare,herkesin idraki nispetinde zevk aldığı bir tiyatro dahisi olduğu için,tiyatronun ilk gecelerinde salonu doldurmak,tiyatroya halkın alâkasını çekmek ve daha sonraki piyeslere hazırlanmak imkânını bulmak arzusu,böyle bir ananenin teessüsünde âmil olmuştur.

Nihayet,yine Ekim ayına birkaç gün kala,gazetelerimizde birkaç satırla veya kısa bir mülakat şeklinde,o sene her iki kısmın programında yer alacak piyeslerden bahsedilir ve tiyatro mevsimi, İstanbul ufuklarında geniş aksisadalar uyandırmaksızın,pısıırık seyirciler,tiyatro münekkidlerinin makalelerini okumamışlarsa,salona girip de o program,mecmualardan birini karıştırıncaya kadar, seyretmek istedikleri piyesin kimler tarafından oynanacağını bilmezler.Duvar afişlerinde tevziatın yeri yoktur.İri harflerle yazılan piyesin altında ve üstünde muharririn,mütercimmin ve bir de sahne vaziinin adından başka,herhangi bir işarete rast gelinmez.Bu da,bizde an'anedir.Sebebini sorarsanız, tiyatronun ortaklaşa başarılan bir

sanat hareketi olduğunu, reklamla yıldızlar yaratmaktansa bütün sahne erkanını karanlıkta bırakmanın daha doğru telakki edildiğini ve böylece her aktörün, izzeti nefsiyle birlikte, tevazu ve gayret gibi faziletlerinin de korunduğunu söylerler. Bu usulün lüzumsuz böbürlenmelere, yıldız rekabetlerine, manasız kıskançlıklara ve kaprislere mani olduğunu ileri sürerler.

Fakat aynı usulün bazı mahzurları da vardır. Meselâ, halkta tiyatro idaresinin tevziata ehemmiyet vermediği intibayı uyanabilir, yahut piyesi bilenlerin tevziatı tenkit etmelerine mâni olunduğu zannı hasıl olabilir. Böyle bir intiba veya zan, bazı seyircilerin itimadını sarsar ve tiyatroya karşı besledikleri alakayı gevşetir. Diğer cihetten, sanat aşkıyla nefsinden ne kadar feragat ederse etsin, her tiyatro sanatkârı, adının iri harflerle afişlere yazılmasından hoşlanır. Hele tevziatın ilk planında bulunduğu ilân edilmesi, kendisini rolüne sıkı sıkıya bağlayan bir psikolojik mukavele hükmündedir. Şehrin bütün sokaklarında yüzlerce afişin tekrarladığı bu mukavele, onun hazırlık ve temailerde bütün kudretini seferber etmesine kifayet eder. Bu usul, sahne sanatkârlarını ancak sanatın hakemlik edeceği bir yarışmaya da götürebilir.

Matbuatta, seyircilerde, tiyatro idareleriyle sanatkârlarda heyecanlı ve zevkli bir bekleme devresinden sonra renkli bir donanma gecesi gibi doğan hakkı tiyatro mevsiminin ne olduğunu bu ay pariste yakından gördüm. Evvelâ gazetelerin günlük tiyatro sütunlarında yeni mevsime dair yeni havadisler çıkmağa başladı. Dört beş satırın içinde kalan bu haberler, henüz tatilden dönen halkı tiyatro mevzuuna çekmek için tertip edilmiş, gayet hünerli ve ustalıkla propaganda iskandili idi. Arkasından eenubî Amerikadan, Akdeniz kıyılarından dönen meşhur turnelerin yabancı memleketlerde ne büyük bir coşkunlukla karşılandığı, piyeslerin gördüğü rağbet turneden gelenlerin Pariste neler yapmak niyetinde oldukları uzun uzadıya anlatıldı. Sonra bazı tanınmış tiyatrolarda hangi piyeslerin oynanacağı hakkında tahminler ve mütalâsalar, temsil heyetlerinin ne tarzda teşkil edildiğine dair havadisler, sahne yıldızlarının müstakbel faaliyeti üzerinde açıklamalar. piyes muharrirleriyle mülâkatlar, yeni kurulan genç kumpanyalar hakkında mâlumat, birbirini takip etti. Öyle ki, şimdi Parisliler H. Bernstein'in idare ettiği Ambassadeurs tiyatrosunda bu yıl hangi piyesin oynanacağını, bu piyes için kimlerin angaje edildiğini, muharririn provalardan ne dereceye kadar memnun olduğunu, geçen mevsimde aynı sahnede "Susuzluk" piyesini harikulâde bir kudretle yaşatmış olan Jean Gabin'in bu sene ne yapmak istediğini öğrenmiş bulunuyor.

Daha geçen seneye kadar,Nouveaules tiyatrosunda bir piyesin rağbet kazanıp bin defa temsil edilmesinde amil olan Fernand Gravey'in,piyesi hala devam ettiği halde,bu yıl rolünü başkalarına bırakarak hangi tiyatroda sahneye çıkacağını,Sach Guitry'nin yazıp bu sene oynayacağı yüz yirmi beşinci komedisinde beşinci karısının hangi terzinin diktiği elbiseleri giyeceği,Marigny tiyatrosundan ayrılan Pierre Brasseur'un geçen sene yaratmış olduğu "Kanbur" rolünün kime verileceği,hangi tiyatro artistlerinin ne gibi filmler çevireceği bugün herkesin malumudur.Bu havadislere opera, opera komi, bale, operet, müzik hol, konser ve şansonyelerden gelen ve Paris mecmualarında, gazetelerinde, ilan broşürlerinde resim ve karikatürlerle intişar eden haberleri de ilave ederseniz,sekseni bulan tiyatrosunun bugün ancak yarısı açılan bu muazzam sanat şehrindeki halkın ne büyük bir gayret ve maharetle heyecan tavına getirildiğini anlarsınız.Yukarda bütün duvarlar,ilan kulübeleri,metro çinileri, hatta ağaç gövdeleri rengarenk afişlerle kaplanınca,bütün Paris,gecesini tiyatroda geçirmeye can atacaktır.

Fransız tiyatrosuna şaheserler kazandırmış olan büyük muharrirlerin yıldönümleri de unutulmuyor ve bazı sahnelerde gayet parlak ve coşkun temsillere vesile oluyor.Nitekim Sarah-Bernhard tiyatrosu,Edmond Rostand'ın bundan tam elli sene önce yaratılmış olan Aiglon piyesini,büyük muharririn hatırasını taziz etmek maksadıyla,yepyeni dekorlar ve tanınmış sanatkârlarla temsil etmeye başlamış bulunuyor.Gazetelerden öğrendiğimize göre, geçen yıl pek köhne bir vaziyette bulunan bu tiyatro,tatil aylarında esaslı bir tamir görmüş, mefruşatı ve tertibatı modernleştirilmiş cephesi bile yeniden boyanmıştır.Aiglon 2 ay süren bir prova devresinden sonra,ilk mümessilin adını taşıyan bu tarihî sahnede tekrar Paris halkının kalbini fethetmeye çalışıyor.Bundan elli yıl evvel Sarah Bernardt'ın yaratmış olduğu yavru kartalı bu sefer sıra ile iki artist temsil ediyor.Genç dükün beyaz üniforması bazen Jean Weber'in,bazı gecelerde Marguerite Jamois'nın sırtındadır

Böylece tiyatro idaresi,ilk mübdii tarafından kurulan ananeye,yeni delikanlı rolünün bir kadın artist tarafından oynanması geleneğine riayet ederken,Napoleon'un oğlunu sahnede erkek olarak görmek isteyenlerin arzusunuda yerine getirmiş oluyor.

Tiyatro seyircisinden tiyatro mütehassısına kadar her çeşit sahne mensubuna ayrı ayrı hitap eden tiyatro mecmualarından bahsetmeye lüzum görmüyorum.Eylül ayında Paris ufuklarını saran tiyatro mevsimi,yalnız şehir halkının değil,bütün Fransa'nın ruhuna işleyen sıtmalı bir sanat havası yaratıyor.İnsan bu havanın içinde yaşayınca,sahne edebiyatının bu memlekette yaratmış olduğu şahikalar ile yetiştirdiği

sanatkârların sırrını ve seyircilerde uyandırıp terbiye ettiği zevk ve tenkit hissinin inceliğini daha iyi anlıyor.

Psikolog Gözüyle - Kongre Sanatı

Yeni Sabah, Nu. 4150, 28 Eylül 1950

Kongre tertip etmek de ayrı bir sanat olsa gerek. Bazı memleketler, hariçten hayli kalabalık ve seçkin bir davetli kitlesi temin eden milletlerarası ilmî kongreleri, kendi bütçelerinden masrafa girmeksizin, herkesi memnun edecek ve yabancılarda iyi intibalar bırakacak tarzda tertip etmesini pek iyi beceriyorlar. Dünyanın dört köşesinden akın akın gelen kongre azasına karşı gösterdikleri en büyük misaferperverlik, onları güler yüzle karşılamak, bütün ihtiyaçlarına cevap vermek ve yol göstermek, muntazam bir çalışma programı tanzim etmek ve boş zamanlarda memleketin güzelliklerini temaşa ettirmekten ibaret kaldığı halde, davetliler kongre şehrinden hayranlık ve şükran duygularıyla ayrılıyorlar. Bu misaferperverlik, hiçbir zaman, bizim anladığımız manada tecelli etmiyor, hiçbir kongrede yabancı davetli, hükümet veya şehir hesabına izaz ve ikram edilmiyor, bilakis herkes kongre ve gezinti masraflarına iştirak ediyor ve yatacağı yeri, yiyeceği yemeği kendi kesesine göre seçiyor.

Kongre tertip heyetleri, en az bir yıl evvelinden tespit ettikleri kongre mahallini ve tarihini alâkalılara bildiriyor ve iştirâk edecek âzadan cevap alıyorlar. Kongre zamanı yaklaşınca yine aynı heyet otelci ve lokantacılarla anlaşır, lâzım gelen pratik malûmatı bütün teferruatıyla âzaya gönderiyor. Böylece herkes, gideceği kongre şehrinde hangi otelde kaç paraya bir oda bulabileceğini, hangi lokantada kaç paraya karnını doyurabileceğini öğrenmiş oluyor ve kesesine danışır, yine tertip heyeti vasıtasıyla otelini peyliyor. Şunu da derhal ilâve edeyim ki, bu otel ve lokanta fiyatlarında kongre münasebetiyle herhangi bir tenzîlât yapılmış değildir. Kongre tertip heyetinin bütün himmeti, şehirdeki otel ve lokantaları mevcut vasıf ve tarifelerile tesbit edip âzaya bildirmeye ve âzadan gelen cevaplara göre yer peylemeğe inhisar ediyor.

Kongre âzası, aynı zamanda, kongre masraflarını karşılamak üzere, miktarı kongresine gören değişen bir iştirak bedeli ödemek zorundadır. Meselâ iştirâk bedeli, Kriminoloji kongresinde beş bin frank olarak tespit edilmişti. Bu miktar pek yüksek sayılmaz, fakat aynı kongreye tahminen iki bin azanın iştirak etmiş olduğu düşünülürse, on milyon franga (Bizim paramızla yüz bin liraya) varan hasılatın birçok masrafları karşılayabileceği anlaşılır. İlmî kongreler daima tatil aylarında yapıldığı

için,gerek umumî toplantılara,gerek komisyon çalışmalarına yer temini de kolaydır.Üniversite binaları,bu iş için biçilmiş kaftandır.Nitekim Kriminoloji kongresinin umumî toplantıları Sorbonne'un üç bin kişi alan büyük amfisinde,komisyon çalışmaları ise muhtelif dershanelerde yapılmıştı.Yarın başlayacak olan milletlerarası psikiyatri kongresi de,umumî toplantıları ile komisyon çalışmalarını yine aynı amfi ile edebiyat,fen ve tıp fakültelerinde,muhtelif hastanelerde ve talebe sitesinde yapacak.

Şüphesiz,bilhassa kalabalık ve uzun süren kongrelerde âza ile meşgul olmak,toplantı zabıtlarını tutmak,tabî işleriyle uğraşmak ilh..gibi hizmetlerde birçok kişi kullanılır.Meselâ yine Kriminoloji kongresinde Sorbonne'un methaline uzunlamasına masalar konmuş ve her birine de bir memur oturtulmuştu.Her memurun vazifesi,masasının üstünde iri harflerle adları yazılı duran memleketlere mensup âzaya kongre programı,bülten ve zabıt hülâsalarını tevzi etmek,onların müşküllerine çare bulmak,yol ve yer göstermekti.Kongre tertip heyeti,her akşam,gazetecilerle bir toplantı yaparak günün faaliyetini anlatıyor,mikrofon ve duvar ilâniyle âzayı her hareketten haberdar ediyor,gezintilere iştirâk edeceklerin listesini hazırlıyordu.Fakat bu kalabalık yardımcı grubu,ekseriya üniversite talebesi,cemiyet mensubu gibi fahriyen çalışan kimselerle teşkil edildiği için,tertip heyetine pek pahalıya mal olmaz.Seyahat acenteleri ile şehir içinde veya dışında gezintiler tertip eden otokar şirketleride kongrelerde birer memur bulundurarak memleketi görmek isteyen veya yurtlarına dönmek arzusunda bulunan âzanın bilet almak ve yer tutmak gibi isteklerini,tabî ücreti mukabilinde,derhal yerine getirirler.Tertip heyeti,kongre mahallinde büfeler açtırır,fakat âzanın bazı dışarıdakinden daha pahalıya istifade ettiği bu yerler kendisini zarar sokmaz.

İlmî kongreler,kitap satışlarını artırdığı için,tertip heyetleri,kendilerine tahsis edilen salonlardan birini kitapçı dükkanı haline getirmeyi de ihmal etmezler.Nitekim yine Kriminoloji kongresinde üst katta tertip edilen bir kitap sergisinde,Lombroso tercümelerinden bugüne kadar Kriminoloji sahasında Fransızca,İngilizce ve İspanyolca olarak intişar etmiş eski yeni bir yığın kitap,broşür,mecmua meraklılar tarafından adeta kapışıldı.Kitaptan başka,her çeşit alet ve cihaz sergileri de tertip edilerek ilmin en son icat ve ihtiraları,erbabının takdir nazarına ve satın alma kabiliyetine arz edilir.

Kongre âzasını şehrin ve civarın temaşaya lâyık yerlerine,müzelere,tiyatro ve opera temsilleriyle,konserlere davet etmek de adettir.Fakat bu davetler,daima ücreti mukabilindedir ve ücret miktarı,tevzi edilen programlara kaydedilir.Meselâ elimdeki psikiyatri kongresi programında Seine nehri üzerinde çatana ile yapılacak gezintinin ücreti ile civardaki hastanelere gidip gelme masrafı açıkça gösterilmiştir.Pazar günü

kongre azası, arzu ederse, yirmi dokuz lira mukabilinde, öğle yemeği dahil, Reims ve Champagne'e gidebilir, yahut otuz yedi lira ödemek şartıyla Loire nehri boyundaki şatoları ziyaret edebilir. Bu kadar paraya kıyamazsa, Charenton akıl hastanesiyle Esguirot müzesini yalnız üç lira mukabilinde görebilir.

Kongre tertip heyetleri, mevzuun müsaadesi nispetinde, sergiler kurmayı ve filmler göstermeyi de ihmal etmezler. Kriminoloji kongresinin her bakımdan muazzam bir fiyasko olan küçücük sergisine mukabil psikiyatri kongresi münasebetiyle Palais de la Decouverte de gayet geniş ve esaslı bir sergi hazırlanmıştır. Her iki kongrede, yalnız azaları için ücretsiz film seansları tertip etmişlerdir. Daha ziyade ilmî bir mana ve hüviyeti olan bu tezahürlerden maada, kongrenin devam ettiği günlerde azaya memleketin kültür eserleri de tanıtılır. Bu hususta tertip heyetleri, bilhassa devlet tarafından mali yardım gören sanat teşekkülleriyle temasa geçip memleket kültürünü en cazip manzarasıyla gösterecek tiyatro temsilleri ve konserler tertip ettirirler. Psikiyatri kongresi bu maksatla Chaillot tiyatrosunda yalnız Fransız bestekârlarının eserlerinden mürekkep bir konser, Louvre müzesinde bir gece ziyareti, Marigny tiyatrosunda bir inşaat ve bale temsil hazırlatmıştır. Bu meydanda, Paris'in meşhur kadın terzileri de kongre azasına kış mevsiminin yeni modellerini teşhir edeceklerdir.

Bu satırları yazarken önümüzdeki sene İstanbul'da toplanması kararlaştırılmış olan Şarkiyat kongresini düşündüm. Herhalde bu kongrenin memleketimizde yapılmasını teklif eden ve hâlen tertip heyetine dahil bulunması lâzım gelen arkadaşlar, icap eden hazırlıklara başlamışlardır. Şayet kongre tertibinde bizlerden fazla tecrübe ve melekesi olan memleketleri örnek alınırsa, bu hayırlı teşebbüs hem memleket hem de dikkat ve ihtimamla teşhir edeceğimiz yurt ve kültür güzelliklerimiz, kongre münasebetiyle aramıza katılacak yabancı âlimlerde bize karşı dostluk ve hayranlık uyandırır.

Paris Mektupları - Yavru Kartal

Yeni Sabah, Nu. 4153 01 Ekim 1950

Küçük kulübe, Nina ve emsali gibi o mahut karı, koca ve aşık hikâyesini geveleyip duran bulvar tiyatroları dolup boşalırken, Juvet tiyatro mevsimine yine Tartuffe'ü ile girerken, mevzularını zabıta romanlarından, psikanaliz keşiflerinden, içtimaî doktrinlerden alan bir sürü piyes Paris halkını mıknaş gibi çekerken, senelerden beri rağbetsizlikten bunalıp bilançosunu boyuna zararla kapayan Sarah –

Bernhardt tiyatrosu bu sene perdesini Edmond Rostand'ın "Yavru kartal"ı ile açtı. Tiyatronun idaresini eline alan A. M. Julien, tasavvurun fevkinde fedakarlıklara katlanmış olacak ki, geçen sene yaldızı kararmış tavanı, kadifesini güve yemiş koltukları- dilenci harmanisine dönmüş perdeleriyle bizim Şehir Tiyatrosundan da beter bir vaziyette bulunan bu tarihi bina, tanınmıyacak bir hale gelmişti. Fakat asıl fedakârlık, Yavru Kartal gibi altı perdelik manzum bir piyesi, pek masraflı dekor ve kostümleri, rol sahibi elli aktör ve bir o kadar figüranıyla sahneye koyup ibdaından elli sene sonra Paris halkına tekrar beğendirmek teşebbüsüydü. Aradan geçen elli sene zarfında bu memleket iki korkunç harp, uzun ve kanlı bir işgal, kıtlık ve karaborsa görmüş, 1900'da Napoleon'un bahtsız oğluna yüreği sızlayan insanların nesli tükenmiş, sinema saltanatını kurmuş, romantizm yerini soğuk bir hasbîliğe hesabîliğe asabîliğe ve sert bir hayat anlayışına bırakmıştı. Bu sarsıcı değişikliklere rağmen, bir tiyatro idaresinin yeni bir harp tehlikesi karşısında büsbütün asabı bozulmuş bir seyirci kütlesine "Yavru Kartal"ı takdim etmiye kalkışması, piyangodan kazanmak kabilinden pek hayalperest bir macera sayılabilirdi.

Halbuki hiç de öyle olmadı. Paris halkı, bir haftadan beri, çoktandır yolunu unutmuş olduğu Sarah – Bernhardt tiyatrosunun gişelerini muhasaraya almış bulunuyor. Her akşam, yalnız son perdede değil, her perde arasında, hatta her tirad sonunda, koca salon alkıştan inliyor. Tiyatrodan çıkanlara bakıyorum, herkesin yüzünde meleklerle gülümser gibi bir hal var. Hayatın kazdığı kırışıklıklar kaybolmuş, burktuğu ağızlar düzelmiş, gerdiği adaleler gevşemiş gibi. Herkes, günlük endişesini, geçim hesabını, eski ve yeni acılarını unutup Schoenburnndaki sarayı babasını sayıklıyarak veremden ölen delikanlının rüyalarını ve ıstıraplarını paylaşmanın verdiği bir inşirahla evine dönüyor. Görüyorum ki romantizm, sanat kahinlerinin iddiasına rağmen, geçici bir moda, ömrünü tamamlamış ve defterini kapamış bir devir değil, nefes almak kabilinden tabii bir insanlık halidir. "Yavru Kartal", bu tepkili uçak devrinde de gönüllerde uçabiliyordu.

Edmond Rostand, bu piyesinde Napoleon'un mağlûbiyetinden sonra büyük babası Avusturya imparatoru Franz'ın Viyanadaki sarayında büyüyen ve pek genç yaşında veremden ölen oğlunu yaşatır. Çocuk, muhitine ve aldığı Avusturya terbiyesine bağlıdır ve bir altın kafes içinde yaşamakta olduğunu bilir. Sırtında beyaz Avusturya üniforması vardır, fakat yüreği Wagram'da aynı üniformayı kana bulayan kartalın kanat çırpışlarıyla doludur. Babasına sadık kalmış yaşlı askerin peşine takılarak asıl yurduna

dönmek ister, fakat Wagram yaylasından öteye gidemez. Yavru, hastalığın kanatları amansız bir hastalığın elinde pek erken kırılır ve delikanlı, Avusturya Arşidüklerinin huzurunda merasimle can verir.

Bu yavru kartal, bazılarının iddia ettiği gibi. Hamlet'i midir ? Shakespeare'in bugün psikanaliz sayesinde izahını bulan kahramanı ile Rostand'ın daha ziyade tarihi bir derterminizme bağladığı bu hakiki tipi, kudret ve hayaliyet bakımından mükayeseye imkan var mıdır ?bu suallere cevap vermiye çalışmak, bizi çok uzağa götüreceği için, mükayeseyi ve kıymet hüükümlerini erbabına bırakarak, sadece temsile ait intibalarımızı kaydetmekle iktifa edelim.Görüyorum ki romantizm, sanat kâhinlerinin iddiasına rağmen, geçici bir moda, ömrünü tamamlamış ve defterini kapamış bir devir değil, nefes almak kabilinden tabii bir insanlık halidir. Sirtında beyaz Avusturya üniforması vardır, fakat yüreği Wagram'da aynı üniformayı kana bulayan kartalın kanat çırpışları ile doludur, babasına sadık kalmış yaşlı bir askerin peşine takılarak asıl yurduna dönme ister, fakat Wagram yaylasından öteye gidemez.

Rostand'ın diğer piyeslerinde olduğu gibi yavru kartalda da bütün ağırlık merkezi başrolde bulunuyordu. Orkestra refakatinde konsertoları andıran bu piyes anlayışı, ancak başrolün kudreti sayesinde muvaffak oluyor. Diğer şahıslar, bu kudretin bir kat daha belirmesine yarayan havayı yaratmakla kalıyor. Yavru kartalda genç dükü, Comedie-Française'in eski sanatkarlarından Jean Weber oynuyordu. Vaktiyle meşhur Sarah Bernhardt'ın yaratmış olduğu bu rolde Jean Weber, tam manasiyle mükemmeldi. Hatıralarının ve ihtiraslarının ateşile yanıp kavrulan hasta bir delikanlının azabını, isyanını ve ümitsizliğini, sesine, hal ve tavrına, mimiklerine verdiği ince ve o nisbette kuvvetli bir ifade ile canlandırdı. Vaktiyle Lucien Guitrynin yaratmış olduğu Flambeau rolünü tiyatronun müdürü Julien oynuyordu. Rolünün nükteli ve babacan tarafını harikulade canlandıran bu aktörün fırtınalı sahnelerde biraz daha gür sesli olmasını isterdim. Hele ikinci perdede, Napoleon'a niçin ihanet ettiğini anlatan Mareşal de Marmont'a hitaben söylediği meşhur tirad, bütün Napolyon muharebelerinin top ve tüfek gürültüsünü hatırlatan bir tonda inşat edilmiş olsaydı, tesiri şüphesiz daha derin olacaktı.

Mareşalin mazereti şudur:

- Ne yapalım ? her zaman Avrupa kale gibi

Karşımıza dikilmiş. Bir kıtanın galibi

Olmak güzel şey, fakat hayat mı denir buna ?

Pariste oturmak yok, hep Berlin, hep Viyana,

Nefes alma, kolunu sıva, aynı şeyi yap
İki defa, üç defa Sonunda insan harap
Oluyor. At üstünden boyuna kenetli dizler.

Flambeau

- Ya bizler ?

Dük

- Ha !

Flambeau

- Ya bizler ? Rütbesiz, aciz, fakir fukara,

İki büküm, yaralı, hasta, sefil, yollara

Düşenler, dükalıkta ümidi olmıyanlar,

Boyuna taban tepip de hep yerinde sayanlar

Bizler bıkmadık mıydı?

İşte M. Julien, bu destanı tiradı heybetli bir sayhaya çeviremedi. Diğer bütün roller, hep ehlilerine düşmüştü. Metternich, imparator, Marie- Louise'den tutunuz da, genç dükü at üstünde görünce "Yaşasın İmparator!" diye bağırmaktan kendini alamayan Avusturyalı saf çavuşa varıncaya kadar, her rol, sanatkârında tam ifadesini bulmuştu.

Yavru kartal, Paris semasında daha uzun bir müddet uçacağa benziyor. Ben bunu, kendi hesabıma, sanatta romantizmi acele defnedenlere karşı parlak bir tekzip sayıyor ve seviniyorum.

Paris Mektupları - Sergilere Dair

Yeni Sabah, Nu. 4154 2 Ekim 1950

Sanat sergilerinden bahsedecek değilim. Londra'da ve hele Paris'te irili ufaklı, resmî ve hususî, merasimli veya babayani, haftada en az 5-10 tanesi meraklıların takdir nazarlarına açılan resim, heykel, tezyinî sanat, mobilya, kuyumculuk ve cevahirçilik sergileri matbuatın sanat sütunlarında uyandırdıkları alaka, tablo, antika piyasasına yaptırdıkları tesir, sanatkâr muhitlerinde sebep oldukları dedikodularla başlı başına bir alem teşkil eder. Matesse'in bir desenine binlerce dolar veren Amerikalının hikayesi Picasso'nun fırınından çıkıp ikin bin Türk lirasına satılan tabakların macerası, altına Utrillonun imzasını atınca bizzat ressamı bile tereddüde düşürecek kadar aslına uygun sahte tablolar imal eden açık gözün sergüzeşti herkesin ağzında dolaşır, gazetelere akseder, hatta sinemalarda havadis filmlerine geçer. Fransızlar bu çeşit sergiler ince bir

zevk, hüner ve maharetle tertip etmesini pek iyi biliyorlar. Meşhur Eiffel kulesinin ve Trocadiro'daki nefis sarayın eskiden tertip ettikleri milletler arası panayırlardan kalma birer hatıra olduğu düşünülecek olursa, sergi ve panayır kurmaya ne kadar ehemmiyet verdikleri ve bu sahada ne kadar tecrübe sahibi oldukları kolayca anlaşılır.

Ben bu yazımda sadece, İzmir'de açılanına fuar, diğer şehir ve kasabalarımızda kurulanlarına da panayır dediğimiz ziraat ve sanayi sergilerinden söz açacağım. Daha doğrusu, Paris'te Seine nehrine doğru uzanan ve büyük saray adıyla tanınan muazzam sergi binasından tutunuz da Versailles kapısındaki o uçsuz bucaksız panayır parkına varıncaya kadar, şehrin hemen her semtinde vakit vakit kurulup yerlilere ve yabancılara memleketin mahsul ve mamullerini teşhir eden sergilerden kısaca bahsetmek istiyorum.

Bir kere, her sene muhtelif yerlerde kurulduğunu gördüğümüz bu çeşit çeşit sergilerin her biri, o sahadaki mamullerini teşhir etmek isteyen sanayiciler birliği tarafından tertip edilir. Hükümetin veya belediyenin yardımı ekseriya hiç kalbindendir. Bütün sergi ve propaganda masrafları, mallarını, taşhir edenler tarafından ödenir. Diğer cihetten sergiler, türlü rekabetler karşısında rağbetten düşmiye yüz tutan, bazı modaların veya baskın yabancı reklamlarının tesiri ile sürümü vasıflarıyla tanıtıp halkın itimadını kazanmak ve geniş mikyasta satış temin etmek maksadiyle tertip edildiği için en ince reklam usullerinden istifade edilerek, alıcılara gayet müessir telkinlerde bulunulur.

Mesela son günlerde dericilik sanayi, halkın lastik ve krep pençeli veya üstü naylondan ayakkabılara, plastik çantalara yün veya iplik eldivenlere fazla rağbet göstermesi yüzünden müşteri kaybetmeye başlayınca, ilerde büsbütün vahim bir manzara alabilecek böyle bir buhranı önlemek üzere, bütün Fransa'da bir dericilik haftası tertip etti ve Versailles kapısı civarındaki geniş panayır parkında muazzam bir sergi açtı. Dikkat ettim, bu istikamette yapılan propagandada kauçuğun yabancı memleketlerden ithal edildiği için millî servetin harice aktığı veya naylonun sıhhate zararlı bir madde olduğu ağza alınmıyordu. Fransız kösele ve deri sanayisinin yaptığı hamleyi ve vardığı neticeleri göstermek gayesini güdüyordu. Hayvan postunun nasıl bir sanat eseri haline getirildiğini teşhir etmekle iktifa ediyordu. Böylece lakırdının değil malın bizatihi telkin kudretinden istifade ediliyordu... Müşterinin hamiyetine değil görme ve dokunma duygularına hitap olunuyordu.

Hakikaten bu sergiyi ziyaret edenler, deri ve köselenin, dayanıklılık ve yumuşaklık hassalarını kaybetmeksizin, nasıl türlü renk ve biçime girdiğini, akıl ve hayale sığmayan çeşit çeşit eşyada kullanıldığını toplu bir halde görmek imkânını buluyorlardı. Ayakkabı, çanta, seyahat eşyası, büro levazımı, eldiven, spor ve giyim

eşyası, oyuncak, hasılı her çeşit deri ve kösele mamulunda zenaatla sanatın imtizacından doğma bir güzellik fark ediliyordu. Mallarını teşhir eden fabrika ve imalathaneler modern imal zaruretlerine rağmen seri halinde mal çıkarmaktan çekiniyor gibiydiler. Herkes malına kendi zevkinin damgasını vurmağa gayret ediyor, ye nasaklıktan uzak ve sanat tarafı üstün bir tenevvü yaratmağa çalışıyordu. Koca sergide, bu sayede aynı çeşit çantayı veya aynı biçimde meşin caketini iki defa görmeye imkan yoktu.

Millî Fransız ekonomisinde ehemmiyetçe üçüncü sırayı işgal eden dericilik sanayi, tertip ettiği hafta ve sergilerle iç piyasadaki buhranı atlatıp eski rağbeti tekrar temin edebilecek mi? Tabii, bunu zaman gösterecek, Fakat şimdiden serginin uyandırdığı alakaya, teşhir edilen mamuller karşısında ziyaretçilerin duyduğu hayret ile karışık hayranlığa bakılırsa, plastik maddeler modasının yakında sona ermesine bile hayli hafifleyeceği tahmin edilebilir...

Buna benzer bir sergiyi de Fransız saatçıları açtılar. İsviçre saatçiliğinin muazzam gaskısı altında bulunan ve bir aralık bütün faaliyetlerini dayanıksız malzeme ile ucuz cep ve çalar saatler imaline hasreden Fransız saatçıları, tekrar iç piyasaya hakim olmak ve dış piyasada da müşteri bulmak gayesiyle Opera meydanı civarında küçük, fakat sevimli bir lokalde gayet cazip bir sergi tertip ettiler. Bu sergi daha Fransız saatçiliğinin tarihçesini canlandırıyor ve istikbale dair ümit veriyordu. Yapılan neşriyatla ve gösterilen vesikalarla vaktiyle Avrupada en güzel hünerli ve şaşmaz saatlerin Fransada(bilhassa Besançon da) yapıldığı ve İsviçrede saatçilik ananesi kuranların Fransız mühacirleri olduğu fikri telkin edilmek istenmiyordu. Bunun için de gerek müzelerde gerek hususi şahısların elinde buluna eski saatlerden en sanatkarlara ne olanları bir araya toplanı teşhir ediliyordu. Serginin zamanımıza ait mamullere ayrılan kısmı tarihi kısmı kadar cazip olmamakla beraber saat imalinde son zamanlarda gösterilen gayreti belirtmeye kafi bir tenevvü ve zenginlik arz ediyordu.

Bu sergide de, halkı hamiyet icabı yerli mallara davet etmek değil, ziyaretçilere o zamana kadar modanın ve göreneğin tesirine kapılıp farkına varmadıkları veya bizzat görüp mukayese etmek imkânını bulamadıkları realiteleri göstermek ve ilerdeki intihaplarını daha makul bir şekilde yapabilmelerini temin etmek gayesi güdülüyordu. Fakat yerli mal propagandasına hiç kimseyi zorlamayan ve herkesin mükayese ve tercih hürriyetine saygı gösteren bu liberal istikameti vermek ve, buna rağmen, neticeyi kendi lehlerine çevirmeyi ümit edebilmek için, herhalde sağlam, zarif ve ucuz mal çıkarmak işinde çok, hem pek çok çalışmış olacaktı. Ancak hümmalı, bilgili ve zevkli bir çalışma evresinden sonra, eşyalarını müşterilerin tetkik ve tenkidine arz edebiliyorlardı.

Psikolog Gözüyle - Okuma Zevki

Yeni Sabah, Nu. 4160 8 Ekim 1950

İstanbul'da iken, Babiâli caddesindeki kitapçı dostlarıma arada sırada uğrayarak sorardım:

-İşler ne âlemde?

Cevap ya:

-Eh, Allah'a şükür, geçinip gidiyoruz, olurdu, yahut:

-Piyasa bu yakınlarda pek durgun:

Zamanla artık öğrenmiştim, biz de kitap sürümü mevsime ve hadiselerle bağlı idi. Kitapçıların hararetli satış mevsimi eylül sonlarında başlıyor ve bahara yaklaştıkça sona eriyordu. Yaz ayları ölü mevsimdi. Tabilerin de yeni kitap çıkarmak için kolladıkları bu "Mevsim", aslına bakarsanız, mekteplerin açılıp kapanmasıyla alakalı idi. Eylül sonlarında kitap piyasasını canlandıran şey, mektep kitabı almaya gelen talebe yığınları idi. Kış aylarında romana rağbet artıyordu. Fakat günlerin uzamaya başladığı tarihten sonra kitapçılara uğrayanlar azalıyordu.

Bizde kitap satışı en hararetli devrini şu son harp seneleri içinde idrak ettik. Beş sene müddetle kitap basan ve satanlar müşterisizlikten şikayet şöyle dursun, isteği karşılamaya bile zor yetiştiler. Kitapçılığın bu rekor senelerinde basılan yeni kitapların sayısı ve satış miktarı hakikaten ümit verici oldu. Fakat harp bitip de nisbeten sakin zamanlar avdet edince, bu arizi kitap merakı tavsadı ve satışlar hayli düştü. Harp yıllarında kitabın gördüğü bu emsalsiz rağbet yalnız bize has değildi. Bu kanlı faciaya uzaktan yakından şahit olan her memlekette, günün sert ve korkunç realitesinden uzaklaşıp başını bambaşka bir âlemde dinlemek arzusu, umumî bir ihtiyaç olmuştu... Halinden memnun olmayan bütün bir insanlık, derdini kitap sayfalarında unutmaya çalışıyordu. İşte bizde kitap okuma merakını görülmemiş bir seviyeye çıkaran âmil, dünyaya çöken bu ağır kâbusun ruhlarda uyandırdığı sıkıntıyı geri tepip bir nevi iç ferahlığına kavuşmak isteği idi. Böyle olunca da, bizde okuma merakını harb senelerindeki kitap satışına göre ölçmek atlatıcı neticeler vermiye mahkumdu.

Bugün, normal şartlar içinde, gerek kitap satışının, gerek okuma isteğinin miktar ve kalitesi, memleketin kültür hayatı bakımından üzerinde ehemmiyetle durulması lazım gelen bir mesele teşkil ediyor. Bizde kitap, bütün hayatımız boyunca merak ve alakamızın mihveri olmaktan henüz pek uzaktır. Büyük bir ekseriyetimizin okuma çağı,

tahsil çağına inhisar eder. Çoğumuz, mektep sıralarında iken kitap okuruz ve hayata atıldıktan sonra kendimize başka eğlenceler ararız. Kitapçı dükkânlarını ziyaret edenlerin büyük bir kısmı, yaşları 10 ile 25 arasında bulunanlardır. Mektep kitapları haricinde kalan neşriyatın en sebatkâr okuyucuları, onlardır. Bu vaziyet, okuma zevk ve itiyadının ancak mektep âleminde yaşayabildiğini ve hayatta kendiliğinden devam edecek kadar köklü bir iptilâ haline gelmediğini gösterir.

Neden mektep çağında az çok ümit verici bir gelişme gösteren bu okuma zevk ve itiyadı, birçoğumuzun hayata atılmasıyla dumura uğruyor? Neden ellerinde birer diploma bulunanlarda bile kitaba karşı gittikçe koyulaşan bir kayıtsızlık başlıyor ? Acaba mektep, bize hakiki ve samimi bir okuma zevki veremiyor mu ? Yoksa hayatta bu zevki besliyecek vasıta ve imkanlardan mı mahrum kalıyoruz ? Bence memlekette okumuşlar arasında bile kitap zevkinin bu kadar çelimsiz ve devamsız oluşunda hem mektebin, hem de hayatın kabahati olsa gerek.

Mektebin kabahati var, çünkü bütün Türkçe ve edebiyat tedrisatımız tam eserlere değil, seçme yazılara, antolojilere dayanmaktadır. Ediplerimizin artık tekrarlarına tekrarlarına sicil kayıtları gibi basma kalıp olmuş tercüme halleriyle birer küçük listeye sığdırılan "Eserler"i, hala imtihanlarda ve hayatta geçer akçe "Malumat"tan sayılır. Bazı gayretli hocalar müstesna, mektepte çocuğa ve gence kitap okumanın tekniği, eserin güzelliklerini keşfetmenin ve fikirleri muhakemeden geçirmenin usulü öğretilmez. Gerçi, sırası geldikçe, bazı kitapların okunması tavsiye edilir ve bazen, bu tavsiyelerin yerine getirilip getirilmediği, kitap mevzularının talebeye tekrar ettirilmesiyle yoklanır. Fakat gerek bu çeşit yapılan kontrollerin talebede kitaba karşı devamlı bir merak ve alaka uyandıracağını, onda bir okuma zevki yaratacağını zannetmek safdillik olur. Çoğumuzun evinde babadan kalma bir raf dolusu kitap bulunmadığını, etrafımızda canlı bir kitap zevk ve alakasında mahrum olursak, mekteplerde ders kitabının dışında eser okumağa dair yapılan kuru tavsiyelerin bizi ancak yasak savma kalbilinden bazı muvakkat gayretlere sevk etmekten başka bir işte yaramıyacağını anlamakta güçlük çekmeyiz. Türkçe ve edebiyattan başlayarak bütün kültür ve hatta ilim tadrifatımızı, daha lise sıralarında mektep kitaplarını hafızaya aktarma etmekle kalmıyarak çiçekten bal emen arılar gibi türlü kitaplardan bilgi süzmiye dayanan bir usule göre ayarlamış olsak, ve, her şeyden evvel de, çocuklarımıza ve gençliğimize kitap okumanın yolunu ve kitaptan zevk almanın sırrını öğretsek, memleketin irfanını çok daha olgunlaştırmış oluruz. Milli kültürümüzün okuma zevk ve itiyadına sahip nesillere ne kadar muhtaç olduğu meydandadır. Son yıllarda türlü istikametlerden yediği darbelerle hazin bir

buhran geçiren edebiyatımız ile günlük mevzuların haricine çıkmıyan ve hadiseleri yalnız duygu ve heyecan zaviyesinden takip eden kır ve tenkit hayatımız, zekası ve muhayyelesi kitap okumak zevk ve itiyadiyle bilenmiş neailler sayesinde hakikat inkişafına erecektir.

Bizde kitap okuma zevk ve itiyadının körlenmesinde hayatın da kabahati vardı. Büyük şehirlerimiz de bile halka okuma zevkini uyandıracak tedbirlere başvurmış değiliz... Bazı şehir kütüphanelerimizin okuma salonları, meraklıyı cezp edecek asgari bir sükün ve konfordan mahrumdur. İstanbul kütüphaneleri, ancak, mektep kitabını götürüp kışın sobalı bir yerde çalışmak isteyen üniversite talebesiyle dolar. Kütüphanelerimizde harice kitap vermek usulü tatbik edilmez. Belediyenin bilhassa büyük şehirlerde, semt semt okuma salonları ve kitap kiralama merkezleri açtığı vaki değildir. Paris'te milyonlarca kitabı olan büyük kütüphanelerden başka, belediyenin muhtelif mahallelerde yetmiş kadar okuma salonu ve kitap kiralama merkezi bulunduğu düşünülürse, bizim bu sahada ne kadar geri kalmış olduğumuz kolayca anlaşılır. İngiltere'de kamyonlara yerleştirilmiş seyyar kütüphanelerin en ücra köylere kadar gidip isteyenlere gayet küçük bir mukabilinde kitap kiraladığını da biliriz.

Kitap basanlarımızın bile bir araya gelerek bu hayırlı nesneyi halk arasında yayacak tedbirleri kafa birliğiyle düşünüp el birliğiyle tatbik ettikleri görülmemiştir. En hovarda tabilimiz, yeni bir tabi çıkınca gazeteye ilan vermekle veya birkaç tanınmış muharrire birer nüsha göndermekle iktifa eder. Matbuatımızda bibliyoğrafya sütunları küçüle darala ikişer satırlık birer habere inmiştir.

Kültüre kıymet veriyorsak, memlekette okuma zevk ve itiyadını geliştirecek tedbirleri toptan düşünmek ve tatbik etmek mecburiyetindeyiz. Bu sahada Millî Eğitim Bakanlığımızın, şehir ve belediyelerimizin, matbuatımızın ve tabilerimizin hissesine düşen ve iyi niyetli bir iş birliği ile halli imkânsız olmayan hayli vazifeler var.

Paris Mektupları - İngiliz İle Fransız

Yeni Sabah, Nu. 4164 12 Ekim 1950

Bir Fransız dostumla sinemaya gitmiştik. Dünya hâvadislerinden sonra kısa bir İngiliz filmi seyrettik. Bu Walt Disney'in tarzında çizgiler ve renklerle yapılmış bir film idi. Yalnız renkler pastel şahıslarda Amerikalı ilstadın yaratığı tiplerden bambaşka idi. Filmin adı "Londrada hayat"tı. Bir İngiliz filmi şirketinin herhalde bir İngiliz sanatkarına yaptırdığı bu renkli Londra hayatını ikimizde zevkle ve ibretle seyrettik.

Zevkle seyrettik, çünkü ikimizde Londrayı ve Londra hayatını biliyorduk. Resimler ince bir sanatla çizilmiş renkler munis panorama şirin ve manalı idi. Şahıslar, Londrada her adım başında rastgelen tiplerin pak az gadre uğramış, sevimli birer karikatürü idi. İbretle seyrettik çünkü İngiliz nüktesi Londra hayatının tasvirinde iğnesini kendine güler yüzle bastırmaktan çekinmiyordu. Bu kısacık şirin filme bakacak olursanız, Londra makinası kurulu milyonlarca insanın her gün aynı saatte aynı jestleri tekrarladığı bir saatçi veya oyuncakçı dükkanından farksızdır. Her sabah kapılardan dışarıya siyah elbiseli melon şapkalı ve şemsiyeli adamlar aynı dakikada dırlar, aynı ölçülü adamlarla yer altı trenlerini doldurur, aynı anda bankalar ve ticarethaneler yuvası istila eder ve aynı lâhzede yazıhanelerine oturur.

Bu melon şapkalı robotların tirende oturuşları Selma verişleri kaldırım üstüne tebeşirle resim yapan sokak sanatkarına hayran oluşları at yarışlarını gazeteden takip edişleri hâsılı günlük hayatlarının çizdiği rota, aynıdır. Hepsinin nazarında Piccadilly Circus, dünyasının merkezidir ve bu daracık meydanın etrafında göz kırpan renkli ilânlar, seyrine doyum olmıyan birer sanat ve fen harikasıdır. Akşam olunca, aynı melon şapkalı robotlar, aynı adımlarla, aynı yer altı tren istasyonlarını doldurur ve evlerine dönerler. Bu evler, banliyoda sokakları iki keçeli dolduran aynı tipten binalardır. hepsi iki katlıdır, hepsinin önünde küçücük bir bahçe ile yeşil çiti ve tahta parmaklıklı kapısı vardır. Bu kapılar hep aynı zamanda açılır ve alt katın pencereleri aynı saatte aydınlanır.

Melon şapkalı robotlar, artık rob döşambırlarını giymiş ve, radyolarının başında, koltuklarına uzanmıştır. Mahalleler boyunca, her evde aynı bestenin dinlendiği ve her robotonun piposunu içerken aynı hülyaya daldığı görülür. Fakat, saati gelince, mazeret dinlemiyen, mütehakkim bir el, robotoyu hülyasından koparıp yatak odasına tıkar ve banliyodaki bütün evlerin üst katları aynı saatte aydınlanır ve arkasından bütün ışıklar hep birlikte söner.

İşte, nükteden hoşlanan bir İngiliz sanatkârının göziyle Londra hayatı, ilk bakışta hülya anları bile vesikaya tabi, monoton ve kasvetli bir saat mekanizmasından ibarettir. İngilizin zaman mefhumu karşısındaki ananevî titizliği, nakil vasıtalarının şaşmaz intizamı, eve dönüşte gösterilen tehalük, Londra banliyosunda bir çırpıda yapılmış hissini veren eş evler, hattâ siyah elbise, melon şapka ve klâsik şemsiye, realitenin tâ kendisi idi. Fakat sanatkâr bütün bu hakikî unsrlarla realiyeti aşan büyük bir karikatür çiziyor, Londra ile Lonralıları insafsızca hicvediyor gibiydi. Yalnız rotonun geçtiği sokaklarda orta çağdan kalma bir kilisenin silueti, göz alabildiğine yemyeşil bir parkın harikûlade çiçekleri, bir yığın harabe arasında azametle duran Saint-

Paul katedrali ve nehir boyundaki büyük saat kulesi,sanatkârın hırçın bir ısrarla göstermek istediği bu yeknasaklığın bir dost şakasından,zararsız lâtifeden ibaret olduğu hissini veriyordu.İngiliz sanatkarı,bizde bu hissi uyandırmak için,çizdiği tablonun kâr ve zarar hanelerini ölçülü bir zevk,âdilâne bir tenkit ve,her şeyden önce,neşeli bir müsamaha ruhiyle doldurmasını bilmişti.

Filmden sonra Fransız dostuma sordum:

-Neden bir Fransız sanatkarı Paris hayatını böyle bir nükte zaviyesinden görüp teşhir edemez? Paris tabloda,kitapta,filmde yalnız âbide,yalnız moda,yalnız sergi,yalnız Seine nehri boyları,yalnız tiyatro,yalnız kongredir.Şüphesiz Pariste bunların hepsi var.Fakat bütün bunları saran bir Paris hayatının,propaganda ve reklâm eli değmemiş,sade ve basit olduğu kadar canlı ve yaygın bir manzarası,herkese teklifsiz ve munis gelecek bir havası,her şeye sinen bir damgası yokmudur ki,cazip,hoş ve sevimli bir karikatürü çizilemesin?

Dostum, evvelâ düşündü,sonra samimiyetten başka çıkar yol olmadığını görerek:

-Elbette var,dedi.Fakat biz bunu İngilizler gibi açıkça ve toptan gösteremeyiz.Çünkü Ruhan riyaziyeceğiz,tahlile bayılırız.Parisin bir değil,yüz karikatürünü yaparız ve her birinde yalnız bir tarafını hırpalırız.Şehir hayatını,Eiffel kulesinden görüp bir tek karikatürünü çizmiye elimiz varmaz.Sonra biz nüktede göze değil,bilmece halletmekten hoşlanan intikal suretine ve muhakeme kudretine hitap etmeyi severiz.Nükteyi üç buutlu bir hale getirmektense,dördüncü bunda götürmeyi tercih ederiz.Şansonyelerimizi bilirsiniz,onlar hayatımızı keskin bir muhakeme ve zorlu kelime oyunları ile abese irca ederek hiciv ederler.Bütün nüktelerini toplarsanız,ortada bir defa jimnastiğinin hünerlerinden başka bir şey göremezsiniz.

Aynı zamanda biz kendimizi kötü bir ışıkö altında teşhir etmiyede kıyamayız.Hele yabancının karşısına iki dirhem bir çekirdek çıkmağa gayret ederiz.Şuramıza buramıza iğne batıran şansinyölerimize yabancılar zaten pek uğramaz.Onların dilinden anlayıp zevk duymak için dilimizi en az bizim kadar bilmek ve günlük hayatımızın içinde bizim gibi yaşamak lâzımdır.

O halde, dedim, siz Paris hayatını karikatürleştirmek hakkını yabancılara bırakıyorsunuz.Acaba onlar,İngiliz filmindeki sanatkarın kendi şehrine karşı gösterdiği ölçülü ve sevimli nükte zihniyetiyle hayatınızın karikatürünü çizebilirler mi?

Muhatabım gülerек:

-Biz,dedi,ona da alıştıkız.Her çeşit nükteyi,zararımıza da olsa,güler yüzle karşılarız.Elverir ki,her fiske,bizim tahlilci kafamızda istifli duran hakikatlerden birinin teline dokunsun.

Fransız dostumla bu iki usulden hangisinin daha faydalı olduğu meselesini münakaşa etmedik.Zaten böyle bir münakaşa,bizi faraziyeler kurmaktan ileriye götüremezdi.

Psikolog Gözüyle - Kırtasiyeciliğe Dair

Yeni Sabah, Nu. 4168 16 Ekim 1950

Kendimi bildim bileli kırtasiyecilikten şikâyet edildiğini duyarım. İş sahipleri şikâyet eder, matbuat şikâyet eder, müdürü umumiler şikâyet eder, hükümet erkânı şikâyet eder. Fakat resmî muamelatta kırtasiyeciliğin kılına zarar gelmez. İşler yine fıstıkî makam yürür, olmayacak yerde bityeniği aranır, savsaklama yüzünden türlü zararlara girilir ve memur sayısı alabildiğine artar.

Acaba kırtasiyecilik kanunların ve mevzuatın kurduğu ve idare mekanizmasına bağladığı bir firen, memurun eline ayağına takılıp işini aksatan bir çeki taşı mıdır? Yoksa idare cihazının bütün kademelerinde memuru süratle karar verip işi neticelendirmekten alıkoyan derin ve hatta marazî bir mesuliyet korkusu mudur? Bu da değilse, yalnız memurun karakter ve şahsiyetine bağlı, zamanla anneanne haline gelmiş ve nesilden nesile intikal etmiş bir davranış tarzı mıdır?

Kırtasiyecilikten canı yanan ve bu illeti kökünden tedavi etmek isteyen memleketler, marazı içtimaî bünyeleri içinde tetkik edince, kabahatin hükümleri birbirini nakzeden çetrefil mevzuattan ziyade, memur ruhunda olduğunu görmüşlerdir. Mevzuat ıslah edilmiş, sade, makul ve insicamlı bir bütün haline getirilmiş, memura şahsî teşebbüs tanınmış olduğu hale kırtasiyeciliğin tamamiyle önlenemediği görülünce, muamelâtı aksatan ve bazen tamamiyle felce uğratan bozukluğun mekanizma çarklarında olduğu anlaşılmıştır... Fakat yine tekrar ediyorum, bu hakikate varmak için evvelâ kanun ve mevzuatın muamelâtı sürüncemede pürüzlü noktaları giderilmiş her işin takip edeceği seyir vuzuhla çizilmiş, başlangıcını sonuna bağlayan zaman ölçülmüş, vasati zekâ ve kabiliyette bir memurun çıkarması lâzımgelen iş hacmi hesaplanmış, bütün mekanizma böylece ayarlandıktan sonra muamelâta âriz olan aksaklıklar tetkik edilmiş ve neticede kusurun işine intibak edemiyen bazı memurlar da olduğu meydana çıkmıştır.

Görülüyor ki, kırtasiyecilikle mücadelenin ilk safhasını, işini iyi kavramış bir memuru süratle ve verimle çalışmaktan alıkoyan engellerin ortadan kaldırılması teşkil ediyor. Bunun arkasından, zaman ve enerji kaybettirmeyen bir çalışma sistemi ve usulünün tespiti geliyor. Bazı memleketler henüz bu safhadan öteye gidememişlerdir. Maamafih rasyonel çalışmanın bu safhasına bile varamamış bazı nadir memleketler de vardır.

İkinci safha, idare mekanizmasının çarklarının dikkat ve ihtimamla seçmek, kabiliyetleri ile işi arasında uyuşmamazlık bulunan unsuru daha verimli bir faaliyet sahasına sevk etmekten ibaret kalıyor. Bugün bazı memleketler devlete bağlı işletmelerden tutunuz da klasik idare cihazının herhangi bir köşesinde çalıştıracakları memurları, yalnız şahadetnameye bakarak değil, aynı zamanda ve bilhassa işin istediği kabiliyetlere göre muayeneden geçirerek seçiyorlar ve bu suretle devlet dairelerini azamî bir intizam ve verimle işleyen birer müessese haline getirmeye çalışıyorlar. Böylece telefon ve telgraf memurları, daktilolar, muhasipler, fiş ve dosya memurları, büro şefleri, namzetlerin o işlere en kabiliyetli olanları arasından psikoteknik muayene ile seçiliyor. Devlet daireşeri bu muayeneleri ehillerine yaptırmak için psikoteknikte ihtisas sahibi hususî müesseselere müracaat etmekten çekinmiyorlar. Nitekim böyle bir müessesenin başında bulunan ve yirmi kişilik bir kadro ile çalışan bir Fransız dostum, kendisini ziyaretimde, bana Fransız Bankası ve Fransız Maliye Nezareti hesabına nasıl çalıştığını uzun uzadıya anlatmıştı. Bankanın ve Nezaretin muhasebesine alınacak genç memurları seçmede kullanılacak test bataryasını, ne gibi müşahede ve tetkikler sonunda tesbit ettiklerini ve bunları namzetlere tatbik ederek ne değerde netice aldıklarını izah etmişti. Gerek banka, gerek Maliye Nezareti bu usulle yapılan muhasip seçiminden memnun olmuş olacaklar ki, açıklara alınacak daktilo ve telefoncuların da psikolojik muayeneden geçirilmesi işini yine aynı müesseseye havale etmişler. Müessese müdürü, bana daktilo için tasarladığı test bataryasını gösterdi. Bu testler, gayet hünerli ve alâka çekici bir tarzda namzetlerin umumî zekâ ve seviyesi ile dikkat, rakam ve kelime hâfızası, yorgunluk, mantıkı muhakeme, imlâ vce bilgilerini rakama dökerek mükayese yapmak ve sonunda mevcudun en iyilerini seçmek imkânını veren testlerdi..

Bazı devlet daireleri ise, kadrolarında mevcut memurları böyle bir muayeneden geçirmek lüzumunu hissediyorlar ve bu maksatla yine aynı müesseselere başvuruyorlardı. Gayeleri memurlar arasında tensikat yapmak ve işe yaramadıkları anlaşılan kimseleri kapı dışarı etmek değildi. Yalnız muayyen bir faaliyet sahasında becerikli olmadıkları sabit olanları, sırf o işin aksamaması için eski yerlerinden alıp

kabiliyetlerinde daha uygun mevkilere yerleştirmekti. Bu suretle idare mekanizmasında süratle ve verimle iş görmeye mani olacak bütün mahzurlar giderilmiş oluyordu.

Müktesep haklara dokunulmaksızın, psikolojik muayene neticesinde bazı muayyen işlere yaramadıkları görülen unsurları kabiliyetleriyle mütenasip sahalara nakletmek sayesinde idare mekanizması aksamadan işliyecek hale getiriyordu.

Buna benzer bir psikolojik kontrole de on binden fazla makinist ve şfr kullanan Paris otobüs ve metro idaresinde rastgeldim. Bu idare, metro trenlerini ve otobüsleri işletmek gibi yorucu ve yıpratıcı işlerde kullandığı makinist ve şfrleri, faaliyetleri hiçbir kaza yapmasalar dahi, muayyen bir yaştan sonra tekrar muayeneye tâbi tutuyor ve içlerinden hakikaten yıpranmış olanları, maddi menfaatlerine ve müktesep haklarına dokunulmaksızın, başka işlere naklediyordu. Böylece, şu veya bu sebeple eski kabiliyetlerinde bir gerileme vukua gelmiş olan otobüs şfrleri ve metro makinistleri biletçiliğe, gişe memurluğuna, platonluğa veya buna benzer hizmetlere naklonuyorlardı. Neticede, kabiliyetlerini kısmen zayı etmiş bazı müstahdemlerin aynı işlerde bırakılmak suretiyle kazalara sebep olmaları önlenmiş oluyor ve idare, tam bir emniyet içinde, intizam, sürat ve verimle çalışmaya devam etmek imkânı buluyordu. Bu usul sayesinde, Paris gibi mnakalatı pek kesif ve karışık olan bir şehirde mesuliyeti idareye ait olan kazaların mütemadiyen azalmakta olduğu, büyük bir ihtimamla vücuda getirdikleri istatistiklerden kolayca anlaşılıyordu.

Kırtasiyecilik tabiriyle kastedilen şey, başında resmî daireler olmak üzere, herhangi bir idarede işlerin aksayıp gecikmesi, verimin azalması, beyhude zaman, enerji ve para kaybı ise, bu beladan kurtulmanın yolu, yalnız çalışanların elini kolunu bağlayan kayıtları kaldırıp onlara mesuliyet payı ile birlikte teşebbüs hakkını tanımaktan ibaret değildir. Hatta bu maksada faaliyeti rasyonel bir tertibe sokmak ve herkese işinin sınırlarını çizmekle de varılmış olmaz... Bu şartları tahakkuk ettirdikten sonra, yani çalışmayı lüzumsuz baskı ve tereddütlerden kurtarıp makul yoluna soktuktan sonra, o sahada çalıştırılacak adamı da iyi seçmek lazımdır. Bugünün ilmî ve tecrübesi, bu seçme işinin ancak psikoteknik usullerle yapılabil-diğini göstermekte olduğuna göre, kırtasiyecilikle mücadelede psikologlarımıza mühim vazifeler düşüyor demektir.

Psikolog Gözüyle - Turizmin T'si

Yeni Sabah, Nu. 4171 19 Ekim 1950

Memlekete dönünce Avrupa'daki dostlara birer kartpostal göndermek istedim. Hemen hepsinin muhayelesindeki İstanbul, peri masallarındaki şehirler gibi renkli ve ışıklı, harikulade bir şehirdi. Onların bu tasavvurunda, memleket hasretiyle bizim parlak teşbihler ve lirik bir ifade bulan tasvirlerimizin de rolü yok değildi. İşte, sohbet saatlerinde dostlarımıza cümle cümle kurup seyrettirdiğimiz İstanbul'u, bir de fotoğraf objektifinden geçmiş manzaraları ile takdim etmek ve kendilerinde belki bir seyahat arzusuna dayanacak merak ve hayranlık uyandırmak istedik. İstedik, fakat ne mümkün!

Bir haftadan beri uğramadığım bir tek kitapçı, kırtasiyeci, tütüncü ve fotoğrafçı kalmadı. Nereye başvurdumsa, önüme bir yığın, ne idüğü belirsiz mukavva parçası koydular ve bunların İstanbul manzaraları olduğunu iddia ettiler. Mukavvanın adiliğinden yumru yumru olmuş, arkalarında adres yazılacak yerleri bile ayrılmamış, üstleri marsık karası, kenarları kirli bir beyazla çerçeveli bu acayip varakpareler karşısında hayal kırıklığına uğramadım ve tiksinti duymadım dersem, yalan söylemiş olurum. Aman Yarabbi, o ne feci şeylerdi! Manzaraları seçmek ve takdim etmekteki zevk ve san`at inceliği şöyle dursun, alelâde fotoğrafçılığın en iptidaî kaidelerinden bile mahrum olan bu sözüm ona kartpostalların nasıl olupta alıcı bulabildiğine hayret ettim.

İstanbul'u biz ışığı ve rengi bol bir şehir biliriz, değil mi? Meğer öyle değilmiş. Bu mukavva parçalarındaki İstanbul, tencere karası, insana zindan hissini veren, çizgileri birbirine karışmış, kasvetli bir memlekettir. Sözüm ona bir Haliç manzarasına bakıyorsunuz, gökyüzü bulutlu ve kapanık, deniz çamur rengine, mavnalar karga leşleri gibi koyu kuzgunî. Bir kenarda cami silüetleri de olmasa, gördüğünüz resmin Haliç'e ait olduğunu anlayamazsınız. Boğaziçi sahilleri, adalar, Anadolu yakası, hâsılı kalbimizde yaşayan hayalleriyle içimizin nurlandığı her köşe, birer kömürcü dükkânına dönmüş. Âbidelere bakıyorsunuz, dışından ve içinden size gülümseyen, her biri pırlanta gibi ışık saçan, huzur ve sükûn telkin eden, ümit veren camilerimiz, çeşmelerimiz ve türbelerimiz, kâh taşçı dükkanlarının avlusunda teşhir edilen mezar kitabelerine çevrilmiş, sizi haşyetten ürpertiyor, kâh yol kenarlarına yığılmış kaya parçaları gibi donuk ve ifadesiz duruyor.

Belli ki bu zavallı resimleri çeken fotoğrafçı yamağı, İstanbul'un güzelliğini hissetmemiş, her köşesinin hususiyetini kavramamış, mevsimlerin, günlerin ve saatlerin hacimlere, şekillere, ışık ve renklere verdiği mana ve ifadeyi anlamamış, bir kelime ile

İstanbul'u yaşamamıştır. Makinesini ne zaman ve nereye yerleştireceğini, karşısındaki manzaraya nereden bakacağını, ne kadarını çerçevesine sığdırırsa bir bütün güzelliğine kavuşacağını bilmez. Abideleri dile getirecek mesafe ve zaviyenin ne olduğunu idraktan acizdir. Tayyareye binip şehrin kuş bakışı manzaralarını tespit etmek şöyle dursun, cüce boyuna bir ev çatısını, hatta bir komşu penceresini basamak etmeyi bile akıl etmez. Zevk, sanat ve bilgi yoksulluğunu örtmek için başvurduğu tek çare, şairane fotoğraf çekmek iddiasıdır. Delikanlılık çağında, her şeyde olduğu gibi fotoğrafta da şairaneliğe heves eden acemi amatörlerden tek farkı, çektiği klişeleri kâğıda basıp kartpostal diye satmaktan ibarettir.

Şairane fotoğrafçılıktan anladığı şeyi de, akşam üstü mehtap hissini vermek için güneşe karşı siluetlerin kılışesini çekmekten öteye gidemez ve böylece İstanbulun en ıslık ve en asil çizgili köşesi, kâğıda kapaklara bir kâbus lücuzyetiyle akseder. Sonra mat kâğıdın etrafında veya bir köşesinde zarafet olsun diye bırakılan beyaz kenarlarla manâsızlığın ve zevksizliğin son damgası da vurulur ve İstanbul manzarası, müşterinin karşısına bir matem mektubunun zarfı gibi nüanssız bir siyah-beyaz halitası halinde çıkar.

İşte kitapçı, kırtasiyeci ve tütüncü dükkânlarımızın birer köşesinde hazin hazin müşteri bekleyen bu kasvetli mukavva parçalarına bakarak düşündüm. Kartpostal her memlekette bir turizm davetiyesidir. Afişten, broşürden, prospektüsten çok daha müessir bir propaganda vasıtasıdır. Gönlünde seyahat etmek arzusu beliren mütereddit turistin kararında ağır basan bir ilham kaynağıdır. Güzel memleketlerinin manzaralarını fotoğrafla bir kat daha güzelleştirmeyi bilenlerin nazarında kartpostal ve posta pulundan daha şirin ve daha cazip bir telkin vasıtası mevcut değildir. Bunlar propaganda kokmayan, birer memleket selamıdır ki ulaştıkları yerde küçücük varlıklarından ümit edilmeyecek kadar büyük ve derin bir alaka ve sempati yaratırlar. Cihanda bu hakikati bilmeyen bizden başka kimse kalmamıştır. Bizim ise memleketi hariçte tanıtmaya ve turist celbine her bakımdan ihtiyacımız vardır. Gün geçmez ki matbuatta makam ve salâhiyet sahibi kimselerin bı mesele hakkındaki görüşlerini ümit, vaad ve hayallerini okuyup tatlı hülyalara kapılmayalım.

Üstelik manzarası güzel, tarihî ve sanatı olgun ve cazip bir yurda sahibiz. Devlet teşkilatında bu işlerle planlı olarak uğraşması icap eden Basın ve Yayın Umum Müdürlüğümüz, arada sırada toplanıp dağıldığını gazetelerde okuduğumuz turist celhetme ve memleketi güzelleştirme cemiyetlerimiz, fotoğrafçılığın sırlarını öğreten Güzel Sanatlar Akademimiz vardır. Fakat kitapçı, kırtasiyeci ve tütüncü dükkanlarına

tesadüfen gelen seyyahlara , ne de Avrupada eş dostlarına selâm göndermek isteyen memleket halkına hicaba düşmeksizin arzedilebilecek bir tek kartpostalımız yoktur. Yirmibeş, otuz kuruş gibi dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş bir tefeci fiatiyle satılan mevcut mukavva parçaları, hala Pierre Loti'nin tasvirleriyle İstanbulu ziyaret etmeğe heves eden turisti diyar diyar kaçtıracak kadar berbat ve fecidir. Bundan kırk sene evvel renkli basılmış Kızkulesi, Haydarpaşa, Köprü resimlerini bile rahmetle yâd ettiren bu zevksizlik vesikaları karşısında Matbuat Umum Müdürlüğümüz huzursuzluk duymaz mı? Turizm cemiyetlerimiz harekete geçmez mi? Güzel San'atlar Akademimiz coşmaz mı? Helalinden kazanç temin etmek isteyen müteşebbislerimiz kımıldamaz mı? Başka yerlerde bu kartpostal işi, zevk, san'at ve bilginin mürakabesi altında hem memleket probagandasına yarayan, hem de kâr getiren bir iştir. Bizde ise, dükkân köşelerinde sineklere apartmanlık eden bir yığın yumru yumru mukavva haline pineklemeye mahkûm, ölü bir metadır.İzmit'te kâğıt fabrikalarımız ve renkli tablo kopyaları basan matbaalarımız varken kartpostacılığı da beceremezsek, ayıp olmaz mı? Halimiz, davetiye yazmasını bilmeden ziyafet tertibine kalkışmaya benziyor. Her sahada olduğu gibi turizmde de işe A'dan başlamaya, fakat her adımda bütün zekâ, bilgi ve zevkimizi ciddiyetle seferber etmeye mecburuz.

Psikolog Gözüyle - Yarım Münevver

Yeni Sabah, Nu. 4185 2 Kasım 1950

Her memlekette bulunur. Yalnız, hayatına çeki düzen vermiş, kıymetlerini sıraya koymuş, bilgi ve ihtisasa saygı gösteren, akliselimi ve tenkid duygusu uyanık memleketlerde yarım münevver, bir köşeye çekilip kendi âleminde yaşamaya mahkûmdur. Zaten ne zaman cemiyetin izan ve insaf ölçülerine uymayan, akıl ve mantık kadrosuna sığmayan, hakiki menfaatlerine aykırı düşen bir fikir ortaya atsa, devrinin kültür ve medeniyetini temsil eden olgun münevverlerin yekpare bir kale gibi karşısına dikileceğini ve kendisini târiz, tenkid, istihfaf ve istihza yayılımına tutacağını pekiyi bilir. Aykırı ve sapık düşüncelerinin derhal çürük yumurtaya tutulup fikir acizinin teşhir edileceğini kestirecek kadar izan sahibi bulunan yarım münevver, ulu orta söz söylemekten, demagojiye kuvvet verip olmayacak hayaller kurmaktan ve sağa sola saldırıp kendini göstermeye kalkışmaktan çekinir. Bütün, faaliyeti yârân meclislerinin ve kahve köşelerinin hududu içinde kalır. Tenkidleri,tecavüzleri,parlak

projeleri ve nasihatleri ahbab arasında bir sohbet ve nihayet alay mevzuu olmaktan ileri gidemez.

Yarım münevverin tehlikeli olduğu cemiyetler de vardır. Hakikî müneveri kıt ve dağınık,yahut demogojiye isyan etmiyecek kadar pısırik ve korkak olan memleketlerde yarım münevverin korkunç bir savletle ortaya atıldığı mevcut kıymet anarşisinden ve hakikî münevverlerin şaşkınlığından,faydalanarak,cemiyete,kendine göre bir nizam vermiye çalıştığı görülür.İşin kötüsü bu tipler etraflarına oldukça kalabalık bir mürid kütlesi toplayabilirler ve cemiyetin tabiî tekâmülünü bir an için olsun durdurta bilirler.

Yarım münevverin psikolojik portresini çizmek kolaydır. Yalnız bu işe başlamadan önce, bu tabirle neyin kastedilmediğini belirtmek icap eder. Yarım münevver, şahadetnamesizin müteradifi değildir. Diplomasızlar arasında hakiki tenevvürün bütün vasıflarını haiz insanlar bulunabileceği gibi, şahadetnameliler arasında da yarım münevverlere rast gelmek mümkündür. Diploma, münevverliğin, ne tek şartı, ne de tek teminatıdır. Ancak tenevvür yolunda sağlam bir hareket noktası teşkil eder.

Fakat kendini sıkıp istenilen şartlara uymak suretiyle diploma sahibi olanlardan bazıları tam bu noktada zaten iğreti duran şahsiyetlerini silkip atarak yarım münevverin kılığıyla meydana atılabilirler.

Yarım münevver, mutlaka bilgisiz adam değildir. Kafalarına bir sürü ismi has, tarih, rakam, vecize, prensip doldurmuş öyle insanlar vardır ki, ilk bakışta malumatlı ve hatta hakim görünürler. Fakat kendileriyle muayyen meseleler üzerinde niçinli ve nasıllı uzun bir konuşmaya girişecek olursanız, ağızlarında dolaşan malumatın kafaya ve şahsiyete sinmemiş olduğunu, tespih çeker gibi tekrarladıkları prensiplerin madde ve insan realitesine uymadığını, ikide birde parlak vecizeler halinde ortaya attıkları hakikatler ve sık sık yeniledikleri kanaatlerle tutturdukları yolun birbirine ters baktığını görürsünüz.

Yarım münevver,iyi niyetli samimi de olabilir.Fakat kendi, bilgi,görgü ve iradesine öyle bir imanla bağlıdır ki,günlük zan,vehim ve temayüllerini su götürmez birer hakikat telâkki eder.İşte,iyi niyet ve samimiyetin desteklediği böyle bir zan ve vehim dünyası yaratıp da içine rahatça kurulmak imkânını da bulunca,en haklı itirazlar ve en kuvvetli mucip sebepler karşısında bile bildiğinden şaşmaz ve dağarcığındaki bütün dikişsiz bilgileri,icapederse,cebindeki diplomayı muarısının önüne serip hak kazanmağa çalışır.

Yarım münevverin eksik tarafı,daha doğrusu yarı tenevvürün karakteristiği,muhakeme ederken sebep ile netice arasında sağlam bir köprü kuramamasıdır.O,iyi niyetliyle,hayırlı gaye ve neticeleri sezebilir ve varılması faydalı ve zarurî olan hedefleri zihninde tasarlayabilir.Ancak bu gaye ve hedeflere varmak için tutturulması gereken yolu seçemez. Hareket noktasından kalkıp sağlam adımlarla,kestirmeden, gayeye erişileceğini düşünemez.Edindiği veya edindiğini sandığı bilgileri ruhuna sindirememiş olduğu için,iyi niyetinin sezdirdiği hedefe,kendi zan ve vehimlerinin atlama taşlarına basa basa varacağını umar.

Hedef ve gayenin tasavvurunda ne kadar haklı olursa olsun gerçekleştirme usullerinin intihabında pekâla yanılabilir. Fakat kendi bilgi, görgü ve iradesine olan kör itimadı, şüphelenmesine mani olur, müşavere ve münakaşadan alıkoyar ve, mantık ile imanı birbirine karıştırmakla da, gittikçe realite ölçüsünü elden geçirir.

Yarım münevverden akıl danışmak bile tehlikelidir. Zaten onun bir hal sureti bulup yol göstermekten âciz kaldığı tek mesele yoktur. Nefsine olan aşırı itimadı ihtisasa hürmet duygusunu altettiği için,kendisinde her meçhulün malûmu,her sırrın hakikati ve her derdin devası bulunur.

Fakat malûm sandığı şey meçhulün sırtına bir kanbur eklemekten, hakikat sandığı şeyi sırrı çapraşık bir muamma haline sokmaktan ve deva sandığı şeyi de dertliyi öldürmekten başka bir işe yaramaz. Şayet tavsiye ettiği her tedbir aksi netice veriyorsa, kabahat nasihat isteyenin imansızlığındadır. Yarım münevver, iyi niyetine rağmen, bütün bilgi ve görgü dağarcığının çabucak boşuna tükendiğini, iradesinin realiteye çarpınca tuzbuz olduğunu görünce, gayesi ile tedbirleri arasındaki uyumsuzluğu kavramaz,başarısızlığın sebeplerini araştırmağa kalkmaz,sadece etrafının kötülüğüne hükmeder,kötü niyetli veya beceriksiz insanların gadrine uğradığını sanır.

Yarım münevver, bir de tahin ve tesadüfün lûtfiyle herhangi bir idare mekanizmasının başına geçti mi, o faaliyet sahası yalnız kendi zan ve vehimlerinin at oynattığı bir tecrübe tahtasına döner. İyi ve hayırlı gayelere ulaşmanın hakiki bilgiye ve sağlam tenevvüre dayandığını kestiremeyip de aklından geçen her tedbiri,münakaşasız ve müşaveresiz,tam bir muvaffakiyet garantisi sayan yarım münevver, başarısızlığa uğrayınca, belki kabahati zamanenin kötülüğüne yüklemek suretiyle bir iç rahatlığına kavuşur. Fakat bunun zararını cemiyet çeker.

Hayatına çeki düzen vermiş, kıymetlerini sıraya koymuş, bilgi ve ihtisasa saygı gösteren, akliselimi ve tenkit duygusunu daima uyanık bir memleket haline gelip yarım münevverlerin şerrinden tamamı ile masun kalacağımız güne kadar, her dâvanın nasılını

ve niçinini araştırmaktan ve mantığımıza aykırı gelen her mesele karşısında tenevvürün celadetini göstermekten geri durmamalıyız.

Psikolog Gözüyle - Küçük Hikâyeciliğimiz

Yeni Sabah, Nu. 4192 9 Kasım 1950

Uzaktan bakınca edebiyatımız, durgun, hareketsiz ve ürkek görünüyor iyi niyetle mevcudun muhasebesini yapmak isteyenler, bu koyu sessizlik içinde bunalır gibi oluyorlar. Bizde edebî eser, günlük şamatanın dışında kalıyor. Kitapçılarımızın bitpazarına rahmet okutan zevksiz vitrinlerine ancak bir sığıntı gibi sokuluyor ve aylarca güneşle ve tozla tartaklanıp rengi solduktan, uçları kıvrıldıktan sonra, ya deponun rutubeti, yahut işportanın çamurlu ellerine düşüyor.

Matbuamızda "yeni çıkan eserler" sütunu, ölüm haberleri ile yan yanadır. Hatta komşusundaki hısım ve akraba, hayır dua ve taziye tafsilatından bile mahrum olan bu doğum sütunu, cami avlusuna bırakılan sevgisiz çocuklara reva görülen bir kayıtsızlık, bir taş yüreklilik, hatta bir tikslenme kokuyor.

Pazar maçlarında gol atan sağ açığın çalımını, Ankara vapurundan inen bayanın kürkü, yerli filmde rol alan delikanlının gamzesi, radyoda okuyan hanım ablanın gülücüğü fotoğraf makineleriyle muharrir kalemlerini tam istikle işletirken, ekseriya bin bir ıstırap içinde kitabını neşredebilen bir "altın beyinli adam"ın eserine ancak hüvelbakiyi pek andıran iki satır münasip görülüyor.

Artık edebiyat tarihçisi, mesleğine bağlı ise,yarınki eserinin malzemesini Sahaflar çarşısından tedarik etmek mecburiyetindedir.Kitap piyasamızda hâdise olmak bahtiyarlığına erişemiyen yerli eserin kese kâğıdı olmaktan tesadüfen kurtulan nüshaları,bu yarısı yanıp kül olmuş çarşıda bir meraklı müşteri bekler.Pek az istisna ile yerli mahsullerimizin mukadder âkibeti bu olduğu için,memlekette edebiyatı seven münevverlerde bile yaratma kabiliyetimiz hakkında şüphe ve endişelerin uyanmasını pek tabîî karşılamak icap eder.

Yerli kıymetlerin serpilip kök salmasını kolaylaştıran herhangi bir teşkilat, teşvik ve tanıtma tedbirleri, hatta samimi bir anlayışın henüz faaliyete geçmediği memleketimizde okuyucu ile eser arasında yükselen duvarı aşmak, elbette herkesin kârı değildir. Bunda edebiyat meraklısının kabahati, edebiyat münakkidiyle tabi işlerimizi idare edenlerin suçundan daha ağır olması gerektir. Bizde edebiyat münakkidi, eseri bütünüyle tanıtmaktan ziyade günlük havasına göre hüküm veren bir keyif ehli,

matbuatımız ve editörlüğümüz kayıtsız ve şevksiz kaldıkça, yerli edebiyat mahsullerimizin tanınmaması, hattâ iftiraya uğraması imkânsız sayılamaz.

Bunun en canlı tecrübesini kendi nefsimde yapmış bulunuyorum. Meslekî meşguliyetlerimin dışında bir amatör merakıyla edebiyata bağlı olduğum ve fırsat buldukça edebî eserler okuduğum halde,gerek edebi muhitlerden uzak yaşadığım,gerek münakkidde bana rehberlik edecek hususiyetler bulmadığım için olacak,yerli neşriyatımızın hayatta akisler uyandırmıyan durgunluğu karşısında,yaratma kabiliyetimizin bir kısırlık devresine girdiğine inanır gibi olmuştum.Avrupadan dönüşümde meslek gayret ve aşkıyle bütün neşriyatı günü gününe takip etmek imkânını bulan ve edebiyat anlayışı sanat zevkine denk olan bir dostuma bu bahsi açınca,muhatabım kütüphanesinden çıkarıp önüme yığıdığı eserlerle bende ilk şüpheyi uyandırdı.Hiç ummadığım bu bolluk karşısında evvelâ tatlı bir hayrete düştüm.Fakat asıl saadetim,bu bolluğun içinde seyrana başladığım zaman her adım başında yepyeni güzelliklere rastgelmek oldu.Her eser kılığını perişanlığına rağmen,gerçek olmuş bir müjde ve bilhassa küçük hikâyeciliğimiz hayalimi kat kat aşan bir kudretti.

Yerli romancılığımızda belki henüz realitemizi bütünlüğüyle kavramada ürkeklik, mevzu seçmede az çok zorakılık, tipler yaratmada ve yaratılan tipleri yaşatmada acemilik, hâdise ve insan tahlillerinde sathilik, nihayet romanın yapı tekniğinde sakatlık var. Fakat küçük hikâyeciliğimiz, dünyanın bu vadide sivrilmiş şahikalarıyla boy ölçüşecek bir irtifada bulunuyor. Bunu söylerken, katiyen heyecanın bulandırdığı bir mübalağaya sapmış bulunmuyorum. Böyle bir neticeye varırken, kendi kendimden şüphelendiğimi de itiraf ederim. Fakat serin kanla yaptığım her mükayese, peşin kanaatlerin inatçı mukavemetini yenerek beni zorla böyle bir müşahedeye götürmüşse, bunun günahı da, şerefi de bugünkü hikâyeciliğimize aittir.

Pek çoklarımızın farkına varmadığı bu hakikati en kâti delillerle ve canlı misallerle göstererek okuyucularıma arzitmeyi,bir millî tefahür vesilesi değil,memleket kültürünü değerlendirmede münevvere düşen bir vazife saydığımı şimdiden söylemek isterim.İlerdeki yazılarımdan birkaçının mevzuunu teşkil edecek bu dâvanın en geniş izahını bence edebiyat ve hattâ kısmen sanat tarihimizde bulmak mümkündür.

Hikâyeciliğimizin romancılığımıza üstünlüğü, bir tesadüf eseri değildir. Bu uzun bir an'enenin icabıdır. Bu an'enenin estetik mahiyeti ise, hadise ve insanları muayene etmek olsa gerek. İtizamdaki edebiyatımızda da güzellik,dar bir kadroya sığdırılan şekil,renk ve hareket güzelliğidir.Çerçeveyi küçük tutmaya karşı ciddi bir

meylimiz vardır.Yaratıcılığımızın bütün kudretini şiire,beyite,nesirde cümleye,resimde minyatüre,musîkide nüansa,şehircilikte âbideye işlemişlerdir.

Bu hudutları asgarî haddine indiren bu sanat anlayışımız ve dev çapında eserler yaratması ve bütün güzelliğini geniş ölçülerde gerçekleştirmesi bir istisna olsa gerektir.

Eski edebiyatımızın en uzun tahkiye numuneleri dahi, birbirine ekli küçük hikâyelerden ibarettir. Yeni edebiyatımızda modern hikâye ile romanın aynı devirde ve hemen aynı kalemler tarafından piyasaya sürülmesine rağmen, Sami Paşazade Sezai, Halit Ziya ve Ahmet Mithat Efendiden bugüne kadar sürüp giden yarışma sonunda hikâyenin nihayet romanı geride bırakıp milletler arası değerlere ulaşmasında, izahı güç bir uzlaşma hadisesinden ziyade, eski ve köklü bir anneannenin devamını görmek akla daha mülayim geliyor.

Romanda acemiliklerimizi belirten uzun tahliller, tip bolluğu, girift bir vaka, ölçü ve müvazene gibi zaruretlere ekseriya yabancı kalan küçük hikâyede mesut bir terkibe vardığımız iç ve dış güzelliğini yalnız eski bir sanat an'anesiyle izah etmeyi kâfi bulmayacak okuyucularım bulunacaktır. Vâkıanın tam izahı ne olursa olsun, küçük hikâyeciliğimizin üstünlüğü ve dünya çapındaki değeri, belirtmeye lâayık bir hakikattir. Bu mevzua misaller yolundan tekrar döneceğiz.

Psikolog Gözüyle - Yaşasın Demokrasi

Yeni Sabah, Nu. 4195 12 Kasım 1950

Adı bir duaya benzeyen bu hikâye kitabı 1949'da basılmış içinde on iki hikâye var. Nazik müellifi, eserini bana Paris'e kadar göndermek lütfunda bulunmuştu. Bana bu güzel hikâyeleri okumak, yine İstanbul'da nasip oldu.

Romanı bir nefeste okumak, eserin sürükleyici olduğuna delalet eder. İnsan, kendini birbirine eklenen vakaların akışına, daha ilk sayfalarda içli dışlı olduğu tiplerin zincirleme macerasına, fasıllar boyunca ancak perde perde değişen atmosfere ve nihayet üslubun gittikçe kıvraklaşan ve derunî ritmimizi peşine takan cazibesine bırakır ve sonuna kadar okur. Fakat her birinde vakanın, tiplerin ve üslubun değiştiği on iki hikâyeyi bir hamlede okuyabilmek ve fihrist sayfasına bir on üçüncü hikâye bulmak sevinciyle varıp kitabın ne çabuk tükendiğine üzülmek, ancak müstesna bir sanat kudretinin delili olsa gerek. Bana bu son yıllarda nadir tattığım sanat heyecanlarından birini cömertçe bağışladığı için Haldun Taner'e teşekkür ederim.

Kitaba adını veren "Yaşasın Demokrasi!"yi bir tarafa bırakırsak,kalan on bir hikâyenin mevzuu,İstanbul hayatından alınmış.Vaktiyle İstanbulun panoraması diye Sarayburnundan Bebek koyuna kadar uzanan manzarayı gösteren,iç içe katlanır,bir sıra parlak kartpostal satarlardı. Haldun Taner'in on bir hikâyesi de yan yana İstanbulun hayat panayırını canlandırıyor. "Sahibi seyf ve kalem" İstanbulun bir kenar semtine sığınmış, hatıralariyle yaşayan bir emekli Albayın hikâyesidir. "yağlı kapı" Suadiye taraflarında ırgatlıktan köşk bahçivanlığına kayırılan saf yürekli Rızanın iç sıkıntısını anlatır. "Dairede ıslahat" nice yıllardan beri bütün memlekette oynamakta olan bir komediyanın istanbulda geçen bir perdesidir. "Heykel" evinin caddeye bakan bahçesine kendi bronz tasvirini dikmek isteyen hamiyetli tüccarın macerasıdır.Beatris Mavyan,çirkinlikle paranın bir İstanbul semtinde komedi istidadı gösterip de sessiz ve monoton bir drama dönen kısa sergüzeştini hikâye eder.. "Neden sonra" İstanbul sinemalarının matine saatlerinde her gün tekrarlanan ve iki damla göz yaşıyla bir gülümseme arasında bütün bir kavruk ve tutuk gençliğin yaşanmamış aşklarını hulâsa eden bir hayat sahnesidir.. " Geçmiş zaman olur ki.." Pendik sahillerinde başlayan bir delikanlılık hülyasının yirmi yıl sonra taksim apartmanlarının birinde zamanın muştası ile nasıl tuzbuz olduğunu anlatır. "Necmiyenin hatırı",sahil kazinolarının birinde bir an coşup klarinatasına sarılan hastalıklı bir zavallının bu son konserini yarıda bırakan hazin ve insafsız mukadderatı nakleder.

"Sebatı Beyin İstanbul seferi", süt beyaz sakalı ile kırmızı dudakları yetiştirdiği güller gibi tertemiz bir ihtiyarın bu saygısızlık, duygusuzluk ve nobranlık dünyasındaki mâsum ıstırabını bizlere tattırır. "İşgüzar bir polis" sayfiyelerin o munis, teklifsiz ve âsude hayatı içinde, tiplerini birer birer tanıdığımız bir insanlığın iç yüzünü pekiyi bildiğimiz halini canlandırır. "Harikliya" İstanbul'dan New-York'a mı gitti? Ne münasebet! Limanımıza bir Amerikan gemisi gelir gelmez, Beyoğlu'na çıkınız, Tepebaşından Taksim'e kadar yüz Harikliya'ya rast gelirsiniz. O anda yüz Andon, kenar sokakların izbe meyhanelerinde ümitsiz aşkların matemini tutmaktadır.

Nihayet, "Yaşasın Demokrasi!" Bu hikaye, belediye hudutlarının dışında kalmıştır. Fakat pek uzağa gitmiye hacet yok. Bir saatlik komyon yolculuğu, sizi "Yaşasın Demokrasi" nin dekoru ve aktörleri içine bırakıverir. Hem köy köy dolaşp her iki partiden aldığı bahşişe göre ayrı ayrı mâniler düzen âşık Mehmet ile devir devir dolaşp kendi çıkarına göre ayrı gazel okuyan şehir politikacısı arasında zaten fark yoktur. Müellif, kitabının ortasına sıkıştırdığı bu hikâyenin adını eserine başlık etmekle,

İstanbul sokaklarında tekrarlanan hayat sahnelerine çizilecek büyük dekora işaret etmiş oluyor.

Haldun Taner, belli ki, iki elini hayatın içine sokmuş, yakaladığını güneş ışığına çıkarıyor ve seyrediyor. Onun cilaya, perdaha, düzgüne, encik boncuğa ihtiyacı yok...Her hikâyesi, ham elmas gibi, tabiatın yarattığı biçimde. Fakat bu realizme melankolik bir nükte sinmiş. Hiçbir tip, hiçbir hadise hiçbir tasvir gülünç değil. İnsanda idraki kaldıran kaba bir kahkaha uyandırmıyor. Soyтары, şaklaban, hokkabaz ve komiki şehir esprisine yer verilmemiş, bilakis her tebessüme hayatın bir damlacık zehri katılmış. İnsan, sırf avunsun diye genç bir çiftin bin bir hile ile yazı hayatına attığı emekli miralayın saflığına ve gittikçe kabaran gururuna gülümserken, inzivanın acısını da ta içinden duyuyor. Delikanlılık çağında sülüne benzeyen sevgilinin yirmi yıl sonra çehresi, endamı, zevki ve ruhu yağlanmış realitesi karşısında eski bir kalp ağrısından kurtularak neşeye kavuşan adam gülümserken, her hayatın bu mukadder muhasebesine biraz da yüreği yanarak bakıyor.

Hikâyecimizin üslubuna bugün artık klişe olmuş sıfatlardan birini vermek gafletine düşmeyeceğim. Bilhassa hikâyede mevzudan portakal kabuğu gibi sıyrılıp üstüne herhangi bir etiket yapıştırabilecek bir üslup yoktur. Üslup, edebî eserin nescidir, hayat prensibidir. Hikâyecinin üslubu, anlattığı şeyin az veya çok süslü bir mahfazası değil, bizzat anlattığı şeydir. Hikâyesini beğenmişsek, mevzuunu ve ifadesini birbirinden ayıramadığımız için beğenmişizdir... Zaten bunları birbirinden ayırabildiğimiz an, hikâye ölmüş demektir. Haldun Taner de bu hakikati sezmiş olmanın tabiliği ve rahatlığı var. Hayatı görüşü ve anlatışı arasına sahte bir sanatın(!) sıkışıp referans verdiğini görmüyoruz. Her tahlil, bir jest, bir söz, bir hareket halinde üç budunu bulduğu için, cümle tek başına bir güzellik olmak zorundan kurtulmuş, tipler ve vakalarla sarmaş dolaş olmuş bulunuyor.. Bugünün ritmi, havsalası ve tahammülü başkalaşmış olan hayatında hikâyeye üslup ile şairanelik vermek isteyenlerin yanıldığını zannediyorum...

"Yaşasın demokrasi!"yi okuyup bitirdiğim zaman içimden doğan neşeyi size de tekrarlayayım: Yaşasın hikâyeciliğimiz!

Psikolog Gözüyle - Dilde Son Çare

Yeni Sabah, Nu. 4201 18 Kasım 1950

Dil bu memleket için bir ıstırap mevzuu oldu. Kaderin şu cilvesine bakınız ki, fertleri birbirine kenetleyerek millet haline getiren dil, yurt ve yurттаş sevgisinin baba ocağı, mantık ve zevkin kaynağı ve kuyumcu potası olan dil, bizde insanları birbirine düşüren bir kara çalı, düşünceye ket vuran ve zevki hurdahaş eden belalı ve müzmin bir derttir.. Bir tarafı dinlersiniz, halis veya zoraki bir heyecanla uydurmacılığın felsefesini yapar. Türk kültürünün öz kaynaklarına dönmesi ve yabancı kenelerden kurtulması lüzumundan, bu hayırlı gelişmenin de ancak devlet zoru ile ve mektep yolundan hızla gerçekleşebileceğinden dem vurur. Öbür tarafı dinlersiniz, tutulan yolun bizi fikir ve duygu anarşisine, şuur ve vicdanımızda yer etmiş olan kıymetleri altüst etmeye götürdüğünü, kültürde öz kaynaklara Arapça ve farsça düşmanlığıyla ve uydurmacılık gayreti ile değil, sağlam, zengin, işlek ve ahenkli bir dilden hız alacak ölçülü bir tefekkür ile varılacağını söyler.

Bir tarafa sorarsınız, kültürümüzün özkaynağı neresidir, bizi millet yapan kıymetlerimiz nelerdir, dünü bir kalemde silmek istediğinize göre bize örnek olarak gösterecek evvelsi günü hangi tarihte ve hangi kıtada arıyacağız? Yoksa millî kültürümüzün kilit taşları olacak dil âbidelerini sizler mi yaratacaksınız? Yoksa bu vazifeyi gelecek nesillere mi bırakacaksınız? Ya o zamana kadar benim halim ne olacak? Kültürün öz kaynaklarına dönmüş bir Yunus Emreniz, bir Fuzuliniz, bir Şeyh Galibiniz, bir Halit Zıyanız zuhur edinceye kadar ben neye dayanayım, ne ile avunayım, ne ile öğüneyim? Hani senin güzel sözün, özlü düşüncen, değerli buluşun dedikleri vakit benim bugüne kadar dilim yoktu, bekleyin, hele dilim bir dönsün, o zaman söylerim mi diyeyim? Diyemem ki, dersem, vah v

ah, biz seni millet biliyorduk, halbuki senin daha dilin yokmuş! Demezler mi?

Hem nasıl dilim varır da söyleyebilirim? Dede Korkut'tan, Evliya Çelebi'den, Cenap Şahabttin'den utanmaz mıyım? Bakiden, Naili'den, Ahmet Haşım'den haya etmez miyim? Zekâyâ anlak, hafızaya bellek dersem, kültürünün hangi öz kaynağına ulaşırım? Yirmi bir milyonluk milletimin hangi ferdine meramımı anlatırım? Ben zihin diyorsam, rahmetli annem beni her sabah mektebe Allah zihin açıklığı versin duası ile gönderirdi. O da onu babasından duymuş olacak.

Daha dün devlet otoritesi kitabımdan doğru sözü çizip yerine uydurmacayı koyarken, mektepte "terim"e saygı göstermedim diye beni ağız dolusu paylarken,

gazeteme, tiyatroma, radyoma dil sansürü koyup günün her saatinde zihnimi allak bullak ederken, kanunu mu ancak sözlükle sökebildiğim, lûgatimde aradığım kelimeyi hudut harici edilmiş gördüğüm günlerin henüz serpintileri içinde bocalarken doğru yolu nasıl bulayım?

Öbür tarafa sorarsınız, dili yapan millettir ve tarihtir. Doğru.. Eğer millet isek zuhurumuzdan bugüne uzayıp giden kültür tarihimizin orta halkalarını koparıp atarak, yalnız başı ve sonu ile iki halkalık bir zincir yapamayız? O da doğru. Asırlarca haddeden geçmiş, incelmış, her fikri ve her duyguyu en nazik perdelerine kadar seslendirecek bir hale gelmiş olan bir dili zaptiye yasağıyla ve falaka korkusuyla milletin ağzına tıkıp onu kuşdiline alıştıramayız. Bu da pek doğru. Fakat ben ne yapayım? Daha dün devlet otoritesi kitabımdan doğru sözü çizip yerine yerine uydurmacayı koyarken, mektepte "terim"e saygı göstermedim diye beni ağız dolusu paylarken, gazeteme, tiyatroma, radyoma dil sansürü koyup günün her saatinde zihnimi allak bullak ederken, kanun mu ancak "Sözlük" ile sökebildiğim, lûgatimde aradığım kelimeyi hudut harici edilmiş gördüğüm günlerin henüz serpintileri içinde bocalarken doğru yolu nasıl bulayım? "Kıvanç"ın, "İvedi"nin, "bilimsel"in sopalı hatırası kafamda Demoklesin kılıcı gibi asılı dururken bana kelime haznemi geri verecek hayır sahibini nasıl telâşsız bir itimatla ve kaygısız bir sabırla bekleyebilirim?

Peki, uydurmacıya inanmayayım, dil hocalığı eden devlete boyun eğmiyeyim. Fakat kime bel bağlayayım? Kime iç rahatlığıyla, kötü düşüncelere sapmadan, işin içinde bir oyun vardın demeden iman edeyim?

Bilirsem ki, dilimi can ve gönülden sevenler, onun bütün inceliğini, zerafetini, zevkini ve ahengini ruhlarına sindirmiş bugüne kadar siyaset küheylanına binip de dil arsasını tarümar etmemiş ve kendi köşelerinde eserle dilime saygı göstermiş olanlar bir araya gelmişler, yıllardır çil yavrusu gibi dağıtılmış olan kelimelerimi toplayıp boş çuvala döndürülen sözlerime mana yığınlarını doldurarak, bana bir lûgat ve gramer kitabı hazırlıyorlar. Bilirsem ki, bu elleri öpülecek dostlar, siyaset çarkına takılmayacak kadar metin, direktife eyvallah demeyecek kadar hür fikirli ve lûgati atlama taşı yapmayacak kadar gözü ve gönlü tok kişilerdir, o zaman gönül ferahlığıyla inanırım, dilim ve kalemime baskının kilidini değil, zevkin ve bilginin çelengini takacak olan böyle bir irşada iman eder ve uyarım.

Nerede böyle bir heyet? Hani hür Türk akademisi? Yirmi bir milyonun içinden elbette bu kuralla yirmi kişi, otuz kişi çıkar. Yalnız seçmesini bilmeli. Bir kere bu kurulsa, ötesi için korku olmaz. Çünkü akademi, kayıplarını kendi doldurarak yaşar.

Asıl himmet eseri, ilk kuruluş olacaktır ve böyle bir himmet, bâhisinin adını memleket tarihine altın harflerle kaydettirmeye kâfidir. Bugün bu artık millet hayrına bir devlet işidir. Millî kültürümüzden mesul olan makamın işidir. Millî Eğitim Bakanlığının işidir. İlk akademi heyeti seçilirken, miyar ne kadar bitaraf, samimi ve objektif tutulursa tutulsun, elbette beğenmemezliklere ve dedikodulara yol açacaktır. Fakat bundan ürkmemeli, bilâkis binanın temelini sağlam atmağa, iskeletini sağlam kurmağa bakmalıdır. Bu memlekette henüz kafasını ve kalemini dimdik ve tertemiz tutmuş edipler vardır, ne kör taassubun, ne de uysal şakşakçılığın damgasını yememiş fikir adamları vardır. Bunları bir araya ilk Türk akademisini kurdurtmak ve ilk âzasını seçtirmek bugün henüz mümkündür. Fakat biraz daha geç kalacak olursak, dilimizi ve kafamızı kemiren bu anarşinin içinden yek pare bir vuhuzla çıkmağa imkân kalmıyacaktır. O zaman, dünün mesulleri millet ve tarih nazarında ağır bir günah yüklenmişlerse, bugünün kayıtsızları da o derece ağır bir vebale girmiş olacaklardır.

Elbette yapmak, yıkmaktan daha zordur. Fakat millet ve tarih, ancak yapıcılara hürmet eder ve minnettarlık duyar.

Psikolog Gözüyle - Bir İngiliz Dostumun Anlattıkları

Yeni Sabah, Nu. 4211 28 Kasım 50

Geçen yaz Londra'da bir İngiliz meslektaşımın nihayet salgınlardan bahsediyorduk, Bana:

-Biz İngilizler, dedi, dünyanın en sakin insanları gibi görünürüz. Bakın, kaç aydan beri Londra'da bulunuyorsunuz. Gazetelerde korkunç cinayet havadislerine hiç rastladınız mı? İngiltere'de kıskançlık, alacak verecek ihtilafı, hırsızlık, miras davası, kavga yüzünden adam öldürülmesi nadir bir hadisedir. Londra'nın karanlık ve karışık işlere sahne olan Sobo semtinde bile cinayet işlendi mi, bilin ki, ölen de öldüren de mutlaka yabancıdır. Gerçi kırk yılda bir, zabıta ve umumî efkârı heyecana ve telaşa düşüren, canavarca işlenmiş, esrarengiz cinayetler, hatta katliam hissini veren korkunç hadiseler vuku bulur. Fakat, bazen seri halinde işlenip etrafa dehşet saçan bu tip cinayetlerin failleri yakalanınca, bunların ekseriye birer terdi kurbanı, zavallı ve tehlikeli birer ruh hastası olduğu görülür. Sadizmin bu azgın, gözünü kan bürümüş, bedbaht evlatları, er geç, bir ipin ucunda sallanarak ruhlarını ve cemiyeti kemiren cinayet mikrobundan hem kendilerini, hem de etraflarını ebediyen kurtarmış olurlar.

Evet, ama, biz yine sizin zannettiğiniz kadar sakin, kanı uyuşmuş, heyecansız insanlar değilizdir. Gerçi insan denilen varlığın yaşama hakkına daima hürmet ederiz, Allahın hayat denilen lûtfuna daima minnettarız. Uzun bir an'ane insana saygıyı ve hayata şükran dolu hürmeti yüreklerimizde yer etmiştir. Edebiyatımız, felsefemiz, ahlâk nazariyelerimiz, terbiyemiz ve muaşeret âdabımız, hep insana saygı ve sevgi mihrakında toplanır. gerçi İngiliz hâkiminin de eli ağırdır. Cana kıymış bir kimseyi, onu bu kötülüğe sürükliyen haller ve şartlar ne olursa olsun, bir dakika tereddüt etmeden, sehpaye gönderir ve ancak böyle hareket etmekle, haksızlığa ve tecavüze uğrayan millet vicdanını tatmin edeceğine inanır. Her cinayetin bu vicdanda açtığı yara keskin bir nişter darbesi ile temizlenmeyecek olursa, zamanla ufunetlenip bütün uzviyeti saracağını ve cemiyetin bir ahlâk kangranına uğramasa bile, hassasiyetinin nasır bağlamağa başlayacağını düşünür ve böyle muazzam bir tehlikenin mesuliyetini müdrik olarak, adaletini temsil ettiği İngiliz milletin rızası ve teşviki ile o korkunç hükmünü verir.

Doğru, bütün bunlar bizde cinayetlerin neden pek seyrek işlendiğini, hiç olmazsa kısmen izah eder... Nihayet denebilir ki, biz boş oturmayan, avarelik nedir bilmeyen, hayatını tanzim etmiş, enerjisini çalışmada harcayan, oldukça yüksek bir hayat seviyesine erişmiş bir milletiz. Cinayetler, aylak ve cahil kütlelerin marifetidir, yoksulluğun yoldaşdır. Çalışma hayatı düzene girmemiş, enerjisini hayırlı işlerde kullanamayan, hayat seviyesi düşük, kafasında insana saygı ve sevgi yer etmemiş bir kimsenin en ehemmiyetsiz bir tahrike uğrayınca derhal bıçağını veya tabancasını çekip karşısındaki hemcinsini öbür dünyaya göndermesi işten bile değildir. Böyle bir adam, bilhassa ceza kanunun yumuşaklık gösterdiği memleketlerde elini kana bulamaktan ne kaybeder? Vicdanında yaşatmasını bilmediği bir kıymete karşı suç işlemiş olmanın azabını duyar mı? Hayır. Bir türlü düzene sokamadığı hayatında nefsine ve itiyatlarına ağır gelecek bir değişiklikten mi çekinir? Hayır. Verimli ve muntazam bir çalışmaya ferah bir gönülle akıtamadığı enerjisinin dört duvar içinde birkaç sene baskı altında kalacağından mı korkar? Nihayet, evinde ve muhitinde zaten mevcut olmayan rahatlık ve konfordan, yüksek ve insani ibr hayat seviyesinden mahrum yaşayacağından mı gözü yılar? Tabiatıyla hayır.

Halbuki İngiliz, en ağır tahrikler karşısında kalsa bile, daha gözlerinin önünde şahadet parmağıyla daracğacını işaret eden perukalı kaimin hayali canlanmadan, başkasının canına kıymanın kendi hayatında sebep olacağı o muazzam yıkıntıyı düşünür, saplayacağı bıçağın ve alacağı kurşunun karşısındakinden evvel kendini

vuracağını hisseder, bütün hayatı boyunca ruhunda yaşattığı kıymetlerin kendi eliyle yakılacağını, muhitinde uyandırdığı hürmetin ve sevginin bir anda nefret ve kin kesileceğini, verimli ve hayırlı bir işe harcadığı emek ve enerjinin derhal kuruyacağını, içinde rahatça ömür sürdüğü yuvasına bir daha dönmeyeceğini çabucak kavrar ve doğru yoluna devam eder.

Lakin, hangi milletten olursa olsun insan oğlunda, mağara devrindeki atalardan kalma bir döğüş insyakı vardır. Hâbil ve Kâbil efsanesi, insanın, tarihten önce ve tarih boyunca, fırsat buldukça tekrarladığı öyle bir dramdır ki, şuurun karanlık tabakalarından kör bir azgınlıkla fişkirir ve ona hemcinsini boğazlatır. Dünyanın her yerinde çocukların en sevdiği oyun, beline tahta bir kılıç sokup eline bir mantar tabancası alarak, mahalle arkadaşlarının peşinde koşturmasıdır.. Medeniyet, fertteki bu döğüş insiyakını öldürmez, sadece dizginler. Fakat ahlâk kaideleri, örf ve âdetler, kanunlarla içe tepilen ve sevki tabîî, bütün bir ömür boyunca alt şuurunun bodrumunda pineklemesini engeller. Vakit vakit kımıldandığı olur.. İnsan, hiç ummadığı bir anda, nereden geldiği bilinmez bir kuvvetin kendini tehlikeli bir maceraya doğru ittiğini bazen hayret ve dehşet içinde görür. Kâbilin elini kardeşinin kanına batıran bu müthiş insiyakın kendine de musallat olduğunu fark eder. Ama herkes, dikkatini kendi içinde toplayıp şuur sathına başvuran bu meçhul kuvvetin karanlık menbasını göremez, sadece o sadamenin tesiriyle huzursuzluk duyar veya harekete geçer. Bu müthiş seyki tabinin itip harekete getirdiği medeni insanlar, şüphesiz işi cinayete kadar vardırırlar. Belki yalnız, vicdan azabını sonradan duyacakları küçük bir hoyratlıkla kalırlar. Bu bile olmasa, ahengini kurmuş bir hayatın sakin akışı sırasında, alt şuurda patlak veren bir çibanın sadece zonklamalı bile insanın huzurunu kaybetmesine kâfidir.

Bereket versin ki, hayatta bu tehlikeli zevki tabiinin kimseye zarar vermeden boşalıp gittiği vesileler ve fırsatlar da yok değildir. Bunlar, içimizde kımıldanıp biz vakit vakit şuursuz bir azgınlığa sürüklenmesi mümkün olan döğüş insiyakını avutan, yahut ona kılık değiştiren oyunlardır. Fakat bu oyun tabiriyle, yalnız eğlence nevinden olanları kastettiğini sanmayınız. Bunların içinde pek ciddi olanlarda vardır. İşte biz İngilizler, her insan gibi bizimde alt şuurumuzda gömülü duran bu insiyaka, belki talihin lûtfiyle, belki de tazyikini herkesten fazla hissettiğimiz için, türlü zararsız oyun sahaları bulmuşuzdur.

İngiliz meslektaşımı merakla dinliyordum. Fakat o, muzip bir tebessümle sözünü kesti ve bana sadece:

Bunları size yarın, Madam Tussaud müzesini görmeye gittiğimiz zaman anlatırım, dedi. Dostumun o gün bana anlattıklarını ben de ancak önümüzdeki Pazar anlatabileceğim.

Psikolog Gözüyle - Madam Tussaud Müzesinde

Yeni Sabah, Nu. 4221 8 Aralık 1950

İngiliz dostumla Madam Tussaud müzesini görmeye gidiyoruz. Oxford Street'ten geçerken, bahse bir gün evvel bıraktığı yerden başlıyor:

-Bizim dövüş insiyakımızın emniyet supapları çoktur. Tarihimiz boyunca adamızın içinde ve dışında yaptığımız savaşları bir tarafa bırakıyorum. Çünkü bunlar da bu insiyakın alabildiğine tatmin edildiğini, ona kan dökmeden, adeta güler yüzle güne ışığına kavuşmak imkânını veren oyunların başka cinaten olması lazım geldiğini söyleyeceksiniz. Haklısınız. Fakat size, denizci bir millet olduğumuzu, asırlarca dalgalarla dövüştüğümüzü söylersem, bu sefer artık itiraz edemezsiniz, sanırım. İçlerinde dövüş sevki tabisinin kabardığı hemşehrilerimiz, yelkenli gemilere atladıkları gibi kâh denizle, kâh düşman gemileriyle boğuşarak basmışlar, cengâverler savaşp kasabalar şehirler kurmuşlardır. Bizleri kutupları keşfe götüren, Afrika'nın bakir ormanlarında arslan avlamaya, Hindistan'da fil yakalamaya koşturan zemberek, biraz da adalı olmanın içimize daha sıkı teptiği bu dövüş sevki tabisi değil midir?

Ya bunları makineye tıkıp tabiatla ve zorluklarla boğuşmamız? Evet, biliyorum, bana oyun yerine ciddi işlerden bahsettiğimi ve hâdiseleri kendime göre tefsire başladığımı söyleyeceksiniz. Hele demokrasi uğrunda kaç asır krallarla çekiştığımızı söyleyecek olursam, bu ısrarımla tahammülünüzü taşımış olacağım. Bunu tahmin ettiğim için bahsi, hakikaten pekte uzak olmayan bir fantezi vadisine götüreceğim. Acaba size Shakespare, İngiliz'in alt şuurundaki tehlikeli insiyakın kudretini en iyi takdir etmiş ve onu bu gizli marazdan kurtarmak için piyesler yazmış büyük bir psikologtur, dersem, itiraz eder misiniz?

Millî dahimizin dramlarını bilirsiniz. Ekserisi, sahneye çıkardığı eşhasının hepsi kılıçla, hançerle veya zehirle rahmeti rahmana kavuştuğu için biter. Galiba perdecî, sahnede sağ adam kalmadığını görünce perdeyi indirir ve oyunu keser. Globe tiyatrosunun tahta sırada kurularak veya ayakta durarak oyunu seyreden Burjuva müşterileriyle Shakespeare festivalinde tığ gibi fraklarıyla koltuklara yaslanan kibar

seyirciler, temsilden sonra evlerine bir sinsi sıtmadan kurtulmuş olmanın inşirahiyle dönerler. Tevekkeli değil, bir alaycı Fransız muharriri, eşhası on kişiden ibaret olan bir Shakesyeare dramının son sahnesinde yerden on bir ceset kaldırdığını ciddiyetle iddia eder! Bu on birinci maktul, sonunda aşka gelip kendini ölüler arasına atan perdeci olsa gerektir.

Ya Walter Scott'umuz? Kılıç romanlarında sayfalar dolusu kan dökmemiş midir? Şatoları morga, ormanları mezbahaya, dağ başlarını mahşer gününe çevirmemiş midir? Cadıları, hortlakları, vampirleri bizim kadar sürü ile edebiyatına sokan başka bir millet tanıyor musunuz? Neden Byron gibi tabiata ve güzelliğe aşık bir romantik şairimizin kız kardeşi, geceleri mezarından kalkıp canlıların kanını emen bir hortlağı romanına kahraman seçmiştir? Ben kriminolojiye meraklı bir psikolog sıfatıyla, Shakespare'e, Walter Scott'a ve Lady Byron'a minnettarım. Çünkü bugün hemşehrilerimin varmış olduğu iç müvazene ve ahenginde, bu hayırsever insanların himmetini görüyorum. Bence dünün İngiliz, ocağının karşısındaki koltuğuna gömülüp haliyle cesetler ve hortlaklar arasında dolaşmakla, döğüş insiyakının ruhunda düğümlediği marazlardan kurtulmuştur..

Baker Steet'e sapmış, yürüyorduk. Dostum, birden bire durarak bana karşı kaldırımda bir noktayı gösterdi:

- İşte bizi bu çeşit dertlerden kurtaran en büyük hekimimiz!

Ben afal afal karşıya bakarken, o devam etti:

- Size Sherlock Holmes'in oturduğu evi gösteriyorum. Siz belki gülersiniz ama, Conan Doyle un bu ölmez kahramanını hâlâ bu evde oturuyor zanneden İngilizler vardır. Sherlock Holmes, zabıta romanlarının bu mevhum, fakat asil kahramanı, bizim döğüş insiyakımızı az mı tedavi etmiştir? Bugünkü ruh rahatlığımızda, daha mektep sıralarında iken kapışarak okuduğumuz bu romanların hayırlı tesiri yok mudur? Psikolog, öğütlerin tesirine pek inanmaz, fakat şuur altımıza teptiğimiz tehlikeli sevki tabiilerin bir hayal oyunu içinde kuru sıkı boşalmasından duyulan ferahlığa inanır.

Eğer hala bana inanmıyorsanız, size bu söylediklerimi istatistikle de ispat edebilirim. Bakın, dünyanın en zorlu zabıta romanları bizde yazılı ve en çok yine bizde okunur. İsterseniz, İngiltere'de okunan bu çeşit romanların nüfus başına düşen miktarıyla memlekette işlenen suçları mukayese edin, göreceksiniz ki, zabıta romanlarına gittikçe artan merak suç yekunu ile makusan mütenasiptir.

Spora ve bilhassa boksa düşkün olduğumuzu...

Artık müzeye gelmiştik. Biletlerimizi alıp içeriye girdik. Dostum, bu balmumu heykeller müzesinde beni evvelâ bodrum katına götürdü. Bir mağara ağzı gibi açılan dar ve karanlık kapının üzerindeki levhayı okudum: Dehşetler odası. Genç, ihtiyar, kadın, erkek bir sürü İngiliz, bu meşum kapının önünde âdeta oğul yapmıştı. Kalabalığa karışarak, adım adım ilerledik ve dar dehlizlerin iki yanında duvara gömülmüş, ışıklı hücreler içinde işkencecinin türlüünü, idam aletlerinin envainı, meşhur katillerin ene seçmelerini, kesik başları, deşik karınları doya doya seyrettik. Başım uğultular içinde, şakaklarını zonklaya zonklaya bu şeamet meşherinden çıktığım zaman, içimde âdeta hacamat olmuş bir yüksek tansiyonun ezik ve buruk rahatlığı vardı.

Sokakta, dostum bana tekrar gülerek karşı kaldırımını gösterdi. Baktım. Yanyana iki sinema. Birinin önü تنها, öbürünün kapısında ahali uzun bir kuyruk yapmış, bekliyordu. Filmlerin ilanına baktım. تنها sinemada müzikli bir Rövü vardı, ötekinde ise bir gangster hikâyesi.

Pek seyrek cinayet işlenen İngiltere'de halkın bu garip tecessüsü karşısında, İngiliz meslektaşımın izahlarına inanır gibi oldum.

Psikolog Gözüyle - Vecize Merakı

Yeni Sabah, Nu. 4223 10 Aralık 1950

Vecizeden hiç hoşlanmam. Vecize bana hür düşünceye bir çelme, tenkid duygusuna bir "yasaktır!" levhası gibi gelir. Hele rengârenk bezlere yazılıp da sokaklara asılanları beni büsbütün ürkütür. En masum manzaralısının karşısında bile, acaba altından ne çıkacak diye pirenirim. Evvela bunların çoğu kumanda uslûbuyla yazılmıştır.

Demokratik memleketlerde bandrollu veya afişli vecizelere rast gelinmez. Bütün bir sene merak edip aradığım halde ne İsviçrede, ne Fransa'da, ne de İngiltere'de böyle ham ayva lezzetinde vecizecilığe tesadüf etmedim. Elbette, oralardaki hükümetlerin de halktan istediği şeyler vardır. Şu veya bu sahada ahalinin müzaheretini veya maddî yardımını talep olunur. Fakat bu hallerde bile vecize usulüne başvurulmaz. Hiçbir talep; temenni ve rica formülünden uzaklaşarak emir ve kumanda edasını almaz. Çünkü hür vatandaşın böyle bir kabalık karşısında inadına ayak direyeceği bilinir. Bu bilindiği için de, hükümetlerin halktan istediği şeyler, nazırların ağzından matbuat yolu ile umumî efkâra arz edilir. Demokrasinin hakim olduğu memleketlerde halk, yalnız seçim günlerinde iltifat gören ve bunun haricinde kendi haline bırakılan uyuşuk bir

k t le addedilmediği için en salâhiyetli makamlar, matbuat m m essillerine vaziyeti bir riyaziye meselesi gibi vuzuh ve katiyetle izah ederler ve hangi sahalarda ahalinin yardımına muhtaç olduklarını da tam bir samimiyet ve bilhassa tevazu ile bildirirler. Tabii böyle güler yüzle ve alçak gönülle yapılan makul izahlar karşısında halk, kendisinden istenilen Şeyi gönül rızası ile kabul eder.

Vecize usl buyla konuşmak, ya umumî efk arı hiçe saymak, yahut halk psikolojisini bilmemekten ileri gelir. Halk ruhu bu hususta gayet hassastır. Kendisine vecize üslubu ile hitap edildiği zaman, idr kinin ve rızasının hiçe sayıldığını derhal hisseder, nice h k metler, kendilerine kolay gelen bu  sulu kullandıkları için, halkın itimadını tedricen kaybetmişlerdir. Gerçi bu üslûp ile telkinlerde bulunmak kolay zannedilir. Fakat bu kolaylık, kolayımıza geldiği için kapıldığımız bir vehimden başka bir Şey değildir. Hakiki telkin ile kumandayı andıran vecize  sl bu arasında, tesir ve netice bakımından, tam zıddiyet vardır.

Cemiyet hayatında telkin, ancak uykuda gezerlere müessir olabilecek vecize  sl bu ve kumanda edasıyla yapıldığı takdirde geriye tepen tehlikeli bir silahtır. En haklı görüşlerde bile, kar ımızdakine bir dediği iki edilmez akıllı bir ağabey hüviyetiyle g r nmektense, davayı bütün çıplaklığı ile ortaya atmak, onunla dertle ir gibi hareket ederek en makul hal çaresine birlikte eri meye çalışmak ve bilhassa kar ımızdakinin haysiyet ve vakarına toz kondurmadan, akıl ve izanına saygı göstererek muhakeme yürütmek, elbette daha tesirli bir  suld r.

Hakikatleri örtbas ederek, kuvveti parlak vecizelere vermek suretiyle etrafımızda samimi bir rıza ve muvafakat havası yaratabileceğimizi ummalıyız. Fertlerin kendi aralarında olduğu kadar, fertle h k met arasındaki münasebetlerde de telkinin kumanda edalı vecize kılığına bürünmesi muvaffakiyetsizliğin hem en kuvvetli amili, hem de en keskin delilidir. Bu yola sapıldığı andan itibaren, karşılıklı itimat ve samimi bir i  birliğinin bütün temelleri, bir daha tamir kabul etmez bir tarzda sarsılmış olur.

Psikolog Gözüyle - Hayvan Sevgisi

Yeni Sabah, Nu. 4230, 17 Aralık 1950

Hindistan Başbakanı sayın Pandit Nehru'nun çocuklarımıza hediye ettiği fil yavrusu yola çıkmış, geliyormu . Yavrularımızın gözü aydın! Bu yelken kulaklı, boncuk g z l , uzun hortumlu, zeki ve sevimli hayvan, her memlekette çocuklarla

çabucak dost olur. Onların mini mini elleriyle uzattıkları ekmek parçalarını hortumuyla yakalayıp ağzına atar. İnsan, parmaklık arasından o kapkara hortumun uzandığını görünce, yalnız ekmeği değil, çocuğu da birlikte sömüreceğini zanneder. Fakat fil, çok nazik, bir hayvandır, adeta bir opera balerini hafifliğiyle, mini mini elleri örselemeksizin, çocuk dostlarının hediyesini kabul eder. İçlerinde insanca bir jestle teşekkür etmesini bilenler bile vardır. Nitekim Paris hayvanat bahçesinde kocaman bir filin, ağzına attığı her lokmadan sonra, iri kulaklarını gerip ön bacaklarını ileri atarak gayet kibar bir referansla eğildiğini görmüşümdür.

Garp memleketlerinde hayvanat bahçeleri, bilhassa çocukların cennetidir. Ne zaman şehirlerden birinin hayvanat bahçesine girseniz, içerisini bayram yeri zannedersiniz. Ana babalar, her fırsatta yavrularını buralara getirirler. Henüz yürümesini bile beceremeyen mini minilerden tutunuz da artık kısa pantolonu hor görmeye başlayan delikanlı namzetlerine varıncaya kadar her yaştan, her muhitten, kız erkek binlerce çocuk, park yolları boyunca sağlı sollu dizilen kafeslerin, parmaklıkların, tel örgülerinin önünde, Hazreti Nuhun gemisinden çıkma ne kadar hayvan varsa hepsini görür, kimine ekmek parçası, kimine havuç, kimine fıstık atar. Kiminin karşısında sıkılğan durur, kimiyle şakalaşır, kimini hayretle seyrederek.

Bu hayvanat bahçeleri, akıllara durgunluk verecek bir zenginliktir. Çoğu büyücek bir kasaba genişliğinde olan bu parklarda ağaçlıklı yollar, çiçek tarlaları, havuzlar, taraçalı lokantalar, kır kahveleri arasında, teşhir edilen hayvanların cinsine göre inşa edilmiş zarif pavyonlar, suni kayalıklar, zümrüt yeşil çayırlar vardır. Hayvanların çoğu, kendi tabii muhitlerini aratmayan dekorlar içinde yaşarlar. Geyikler, ağaçlıklı bir çayıra salıverilmiştir, beyaz ayılar, buz kitlelerini andıran çimento kayalar arasında dolaşır ve canları istedi mi kendilerini geniş havuzun sularına atarak cümbüşe başlarlar. Maymunlara da istedikleri gibi cambazlık etsinler diye etrafı hendekle çevrilmiş ağaçlıklı sahalar ayrılmıştır. Yalnız arslan, kaplan, kurt ve emsali yırtıcı hayvanlar, çift çift kalın parmaklıklı kafesler içindedir. Azametli kartallardan fındık büyüklüğünde sinek kuşlarına varıncaya kadar kanatlıların her nevi, ayrı pavyonlar içinde, vatanlarının peyzajını hatırlatan ağaçlar ve çiçekler arasında serbestçe uçuşup dururlar. Kuşları ziyaretçilerden ayıran kalın kristal camlar da olmasa, koca pavyonlar, Afrika ormanlarının, Hintcenklistanlarının veya cenubî Amerika yaylalarının bir köşesi salınacak kadar iklim ve tabiat şartlarına uydurulmuştur.

Hayvanat bahçelerinde mini mini yavrulara hayvan sergisi aşlamak için her çareye başvurulur. Bir kere, bu bahçelerde çocukların en ziyade hoşlarına giden

hayvanlar, en göze çarpan yerlere konur. Bilhassa maymunlar, maymunların arasından da en şakacı olanları işlek meydanlardaki kafeslerdedir. Londra hayvanat bahçesinde, başına geçirdiği bir fötr şapka ile türlü şaklabanlıklar yaparak, kafesin etrafını saran yüzlerce yavruyu saatlerce oyalayan bir şempanze seyrettim. Hayvanın her hareketi o kadar tuhaftı ki, parkta daha görülecek ne çok şeyler olduğunu bildiğim halde, bu dört ayaklı aktörün karşısından bende uzun müddet ayrılamamıştım. Paris hayvanat bahçesinde de yine böyle bir maymun, karşısına halk toplanınca, marifetlerine başlıyor, âdeta Tarzani taklit edermişçesine daldan dala parendeler atıyor, bütün hünerini gösterdikten sonra, numarasını yapmış bir cambaz gibi göğsünü gererek poz alıyor ve küçük seyircilerinden alkış bekliyordu. Hayvanın bu insanlık zaafını öğrenen yavrular da alkışı basıyor, maymun da daha büyük bir hevesle küçük seyircilerine marifetlerini tekrarlıyordu.

Ya o fillerin ve develerin sırtlarında çocukları gezdirmeleri! Keçilerin, midillilerin, lamaların çektikleri küçücük, zarif arabalara dörder beşer dolup kum döşeli yollarda gezintiye çıkan miniminilerin korku, hayret ve sevinçle karışık halleri! Hele o intizam, o vakarlı neşe! En küçüklerde dahil, hiçbirinde arsızlık, yılışıklık, mızımlık yok. Herkes sabırla sırasını bekliyor, sırtına bindiği deveyi okşamayı ihmal etmiyor, yanına oturduğu akranına iltifat etmekten geri kalmıyor. Hayvan ve tabiat sevgisini her milletten iyi benimseyen İngilizler, daha da ileri gitmişler, hayvanat bahçelerinde yemyeşil çimenler üzerinde mini minilerle hayvanların haşır neşir olabileceği hususî sahalar ayırmışlar. Londra'daki bahçede böyle bir köşe vardı. İçinde koyunlar, keçiler, sıpalar, Gazallar, ördekler, tavuklar, hep karma karışık, çimenler üzerinde koşuşuyor, yuvarlanıyor, birbirlerini kovalıyor. Bu neşeli kalabalığa miniminiler de serbestçe katılıyorlar. Bakıyorsunuz, iki yaşında bir yavru, okşayacağım diye, sıpanın boynuna asılmış, dört yaşında bir kız çocuğu kucığına bir horoz almış, ninni söyleyip uyutmaya çalışıyor, altı yaşında bir yumurcak kocaman bir keçinin sırtına binmiş, ha bire hayvana ot yedirmeye çalışıyor. Burada Hazreti Adem devrinin havası var. Hayvanların aklına tos vurmak, çifte savurmak, gagalamak ve pençelemek gelmediği gibi, çocuklar da da çimdik atmak, ısırarak, yumruk sallamak, değnek vurmak düşüncesi yok. Her iki taraf birbirine kardeş muamelesi yapıyor. Neredeyse birbirlerine reverans yapıp menuet dansına başlayacaklar. Walt Disney'in yedi cüceler ve pamuk prenses filmi, burada hakikat olmuş.

Sayın Pandit Nehru'nun çocuklarımıza hediye ettiği fil yavrusu gele dursun, düşünüyorum da, İstanbul gibi milyonluk bir şehrimizde küçük de olsa bir hayvanat

bahçemiz bulunmadığına içim yanıyor. Demek bizde, ilk defa, büyük insan şairimiz Tevfik Fikret'in Şermin'de yavrularımıza telkin etmek istediğimiz hayvan sevgisini genç nesillerin terbiyesine henüz sokamamışız. Bu sevginin, tabiat, yurt ve insanlık sevgilerine yol açan bir başlangıç olduğunu henüz takdir edememişiz. Havan sevgisini, hayvanları himaye cemiyetinin gayretine ve belediye nizamlarının ceza tehdidine bırakmışız. Halbuki bu sevgi, bir çocukluk heyecanı içine yerleşip ruha kök saldıktan sonra yaşar ve biz de tabiata ve insanlara karşı duymamız icap eden asil sempatilerin kaynağı olur... Bu hakikati benimseyeceğimiz güne kadar, Hindistan'dan gelecek filin sabırlı ve uzun ömürlü olmasını temenni etmekten başka da çare yoktur.

Psikolog Gözüyle - Halk Efkârına Dair

Yeni Sabah, Nu. 4237 24 Aralık 1950

Psikologlar halk efkârını topluluğun hadiseler karşısında takındığı tavır olarak tarif ederler. Yalnız bu tabirdeki halk mefhumu, münevver zümrenin dışında kalan kütle manasına alınmamalıdır. Zaten birçok memleketlerde ahaliyi halk ve münevver zümre diye ikiye ayırmaya da imkân yoktur. Her ferdinin kültür dediğimiz nimetten nasibi kadar istifade edebildiği cemiyetlerde, bizim sadece okuryazarlara tanıdığımız münevverlik sıfatı, herkesin müşterek vasfıdır... Bu tip cemiyetlerde ancak tefekkür erbabı, yığın arasında seçkin bir zümre teşkil eder. Halk efkârı bahis mevzuu olunca da, bu seçkin zümrenin karşısında vaziyet alışları, elbette yığınlar üzerinde müessir olur. Bunlar, mıknaş kutupları gibi, kendi kanaatlerinin etrafına yığınları cezp ederler. Böylece halk efkârı, hadiseler karşısında temkinle ve aklıselimle vaziyet almasını bilen tefekkür erbabının kanaatleri etrafında peyda olan kümelerin fikir ve duygu manzumesi halinde belirir.

Fikir adamları, yığınları kendi kanaatlerinin etrafına çekebilmek için, elbette halkın içinde yaşayan emellere saygı gösterirler. Ancak, bu emelleri zamanın ve icapların haddesinden geçirip içlerinden yalnız memleket hayrına matuf olduklarına iman ettikleri gayeleri benimserler. Dünyada bütün insanların aradığı şey, huzur ve saadettir. Bu huzur ve saadet de, ancak hürriyet havası içinde bir mana ve değer kazanır. Bu iki gaye, anı bütünün iki manzarasından ibarettir. Akli selimin hakim olduğu cemiyetlerde, ne halkın huzur ve saadeti namına fikir ve vicdan hürriyetine köstek takılır, ne de fikir ve vicdan hürriyeti namına halkın huzur ve saadeti bu menfuma yabancı bir kılığa sokulur. Her insan, emeğini adilane karşılayan, tabii haklarına saygı

gösteren, medeni ihtiyaçlarına cevap veren bir cemiyette kendisini mesut ve bahtiyar hisseder. Her insan, geçen asırlarda türlü tasavvuf ve felsefe cereyanlarının değersiz bir uğrak gibi göstermeye çalıştığı şu dünyada, insanlığa layık şartlar içinde yaşamak ister, medeniyet ve terakkinin bütün nimetlerinden nasibini alarak, ecdadından miras kalmış bir yurtta, efendi vakarıyla ömür sürmek ister. Vatanperver, yığının içinde yaygın ve kıvamsız bir emel gibi yaşayan bu ihtiyaca aklı selim yolu ile cevap arayan kimsedir. Nihayet bütün ömrünü bu çareleri gerçekleştirmeye vakfeden kimsedir.

Fakat halkın hürriyet, huzur ve saadet ihtiyacı fikir adamlarının şuurundan geçerek açık ve samimi ifadesini bulamazsa, memleketi idare eden makamlar, resmî hüviyetleri icabı, hemen bir karara varıp icraata girişmek zorunda kalacakları için, iyi niyetlerine rağmen, bazen hatalı yollara sürüklenebilirler. Halkın muhtelif istekleri arasından onun hakiki hürriyet, huzur ve saadetini temine yarayacak olanları isabetle benimseyip akliselim ve bilgi ile çare aramaktan ibaret olan vazifelerini bazen hakkıyla ifa edemezler. Bozuk ve verimsiz neticeler karşısında, halkta varlığını sezdikleri ıstırap muvacehesinde, asıl kötülük amillerini ortadan kaldıracak yerde, yalnız muvakkaten ağrıyı dindiren tedbirlerle iktifa edebilirler. Hatta bazen, asıl halledilmesi lazım gelen tedbirleri bir tarafa bırakarak, halk efkarını avutmak yolu tutabilirler. Hatta bazen, asıl halledilmesi gelen tedbirleri bir tarafa bırakarak, halk efkarını avutmak yolunu tutabilirler. Ciğerlerinden ıstırap çeken hastanın diz kapağına tentürdiyot sürmek kabilinden, sırf dikkati uzaklaştırıcı çarelere başvurabilirler. Bunu için de, halk efkarının şuurlu tercümanları olan fikir adamlarını türlü usullerle susturmaya ve her vesile ile memleket dikkatini geniş bir propagandanın çarkına bağlamaya çalışırlar. Nihayet matbuata sıkı bir sansür koymaya kadar varan bu tazyik politikası, için için kaynaşan ve göz alıcı bütün tedbirlere rağmen dikkatini memleket davalarından ayıramayan halk efkarında evvela zahiri bir sukunet, sonra da acı bir hayal kırıklığı ve derin bir memnuniyetsizlik yaratır.

Zira halk efkârı, fikir erbabının irşadından ve matbuat yoluyla kendini göstermek imkânından mahrum kaldığı devirlerde dahi, hadiseler karşısında atıl kalmaz, hürriyete, huzur ve saadete olan iştiağını unutmaz. Dikkatini başka taraflara çekmek üzere harekete geçirilen propaganda cihazı ne kadar muazzam olursa olsun, gerçekleşmesini temenni ettiği gayelerle alınan tedbirler arasındaki aykırılığı hisseder ve bu uçurumu ucuz gösterişlerle kapatmak isteyen gayretlere, çok geçmeden, layık olduğu notu verir. Evvela, hadiselerle ve insanlarla alakalı türlü şayiaların cemiyette kulaktan kulağa fısıldanarak yayıldığı görülür. Bu fısıltılarda belki hakikatin payı ya hiç

yoktur, yahut bir zerre halindedir. Fakat şayialar, hakikate uygunlukları bakımından değil, hadiselerin ve insanların halk efkarında uyandırdıkları aksülameller bakımından mühimdir. Zamanla bu şayialar, hicvin zahirini taşıyan türlü şekiller alırlar. Rejimlere partilere ve şahıslara gülünç lakaplar takılır. Halk ruhuna aykırı gelen hadiseler, birer fıkra haline sokulur.

Bizim cemiyet hayatımızın tarihinde halkın hadiseler karşısında vaziyet alışını açıkça gösteren fıkralar, halk efkarı psikolojisi bakımından, gayet manidar, vesikalardır. Bektaşî, yeniçeri, Bekri Mustafa ve İncili Çavuş fıkraları, zulüm, taassup, keyfi idare ve beceriksizliğe karşı halk ruhunda uyanan nefreti, sembollere büyüyerek ifade eder. Baskının fikir hürriyetini boğduğu tefekkür erbabını susturduğu, demogojinin akli selimi altettiği, şatafatlı bir propagandanın hakikatlere düzgün sürdüğü devirlerde, asla realite ile alakasını kesmeyen halk efkarı, şiaya, lakap ve fıkra silahlarıyla hiciv yayılımına başlar ve sıra serbest intihaplara gelince de sözü ile icraatı birbirini tutmayan, yapıcı tedbirlerden ziyade oyalama ve avutma ile vakit geçiren, halkın idrakinden çok propagandaya bel bağlayan şahıslardan ve partilerden reyini esirger.

Halk efkârını maskeleyemeye çalışmak, onu hiçe saymak kadar hüsrana neticelenir. Bunun içindir ki, halk efkârını yoklayarak ondan ilham almak isteyen devlet adamları, şahsî menfaat yaygaralarının demagoji şamatalarına ve hulûskârlık nümayişlerine kulak asmayarak, yığınların fikir, duygu ve emellerine tercüman olabilecek halis ve samimi fikir adamlarıyla iş birliği etmek zorundadırlar.

Psikolog Gözüyle - UNESCO ve Biz

Yeni Sabah, nu. 4244 31 Aralık 1950

Gazetelerden öğrendik, Unesco Türkiye Millî komitesi toplanmış faaliyet raporu üzerinde münakaşalar cereyan etmiş. Azadan bir kısmı yönetim kurulunun iyi çalışmadığını ve Unesco hakkında memleket şuurunda en küçük bir fikir bile yaratılmadığını ileri sürmüşler, bazıları ise bizzat Unesco'nun iyi işlemediğini ve birtakım teşkilat ve binlerce unvan arasında bocalamakta olduğunu ortaya atmışlar. Gazetelerimiz, bu hararetli münakaşalardan sonra toplantıda ne gibi kararlar alındığını ve mesainin nasıl bir programa bağlandığını kaydetmiyorlar. Fakat herhalde, tenkidin kolay, ama sanatın güç olduğunu bilmesi lazım gelen dostlarımız, toplantıyı yapıcı bir plan hazırlamakla sona erdirmişlerdir. Bir ümit ve temenninin ifadesi olan bu tahminin hadiseler tarafından teyit edilmesini can ve gönülden arzu ederiz.

Kanaatimizce, birleşmiş milletlerin ilim, kültür ve terbiye müessesesi olan Unesco'nun faaliyetine katılmanın iki şekli vardır. Ya, devlet olarak sırf siyasi amillerle böyle bir teşekküle aza olmak cihetine gidilir ve yapıcı programların müzakere edildiği milletler arası toplantılarda pasif kalmak ve ancak istenilen malumata gecikmeli, kaçamaklı ve müphem cevaplar vermekle iktifa olunur. Yahut, gerek birleşmiş milletlerin, gerek Unesco'nun ideali samimiyetle benimsenir ve bu müşterek davada öteki milletlerin adımlarına ayak uydurularak çalışılır. Bu iki şeklin ortasında başka bir hareket tarzı vardır.

Acaba biz hangi hareket tarzını seçtik? Buna cevap vermek için şu son beş senelik hadiselerle bir göz atmak kafidir. Unesco'nun 1945 de Londrada yapılan kuruluş toplantısına oldukça kalabalık bir kabile ile iştirak ettik. Bu kabilemiz orada bir senet imzalamıştı ve biz, devlet eliyle attığımız bu imza ile, Unesco'nun faaliyetine katılmak gibi bir taahhüt altına girmiştik. Birleşmiş milletlerin müşterek beyannamesindeki şu cümle, üzerimize aldığımız vazifenin istikametini açıkça belirtiyordu: "İş bu anlaşmayı imza eden devletler, herkese terbiyeden istediği kadar ve müsavi haklarla faydalanmayı objektif hakikati serbestçe araştırmayı, fikirlerle bilgileri serbestçe mübadele etmeyi sağlamak azmiyle, birbirlerini daha iyi anlamaları ve örf ve adetleri hakkında daha doğru bilgi edinmeleri için, kendi milletleri geliştirmeye ve çoğaltmaya karar vermişlerdir."

Bu bir tek cümlenin içine bütün bir program sığdırılmıştı. Bunu kabul ettikten sonra, artık kolları sıvayıp faaliyete geçmek icap ediyordu. Bu faaliyet ise, Unesco'ya devlet olarak aidat vermek ve merkez teşkilatına bir mümessil göndermekten ibaret değildi. Hatta, arada sırada bizden istenilen malumatı üstünkörü derleyip sunmak ve vakit vakit yapılan büyük toplantılara kalabalık heyetlerle iştirak etmekte tam bir işbirliği sayılamazdı. Fakat biz, uzun bir müddet, Unesconun faaliyetine gayet uslu dinleyiciler gibi katıldık, memlekette münevverlerimizin bu fikri ve ideali benimseyip yaymalarını bile hoş karşılamadık, zaman zaman yurdumuza uğrayan Unesco'cuların ve bu meyanda ilk müdür Huxley'in üniversite hocalarımızla temasını bile pek hayra yormadık.

Acaba neden çekiniyorduk? Ne gibi vehimlere saplanıp kalmıştık? Yoksa böyle milletlerarası bir işbirliğine katılacak kadar kendimizi olgun görmüyor muyduk? İlim, kültür ve terbiye sahasında Unesco'nun idealine uymayan taraflarımız vardı da onları mı gizlemeye çalışıyorduk? Yoksa hükümetin iç ve dış siyasetleri arasında derin farklar vardı da, aralarına sokulduğumuz garp demokrasileri dünyasında falsomuzu

anlayacaklar diye endişeye mi düşmüştük? Hasılı, şu veya bu sebeple, uzun bir müddet, Unesco'nun faaliyetine iştirak hususunda "Tavşan'a kaç, taziya tut!" siyasetini kullandık. Bizden ümmilikle nasıl mücadele ettiğimizi, temel terbiyeden ne anladığımızı, yetişkin vatandaşlara okuyup yazma, esaslı bilgiler ve dünya ahvalini öğretmek hususunda ne gibi usullere ve çarelere başvurduğumuzu sordukları zaman, onlara köy kanunu ile halk evleri nizamnamesini gönderdik. Onlarda bu değerli malumatı bir zarfın içine koyup bize ayırdıkları rafa yerleştirdiler. Hiç unutmam, Paris'te Unesco dairelerini dolaşırken, meraklı bir meslektaş bu zarfı bana göstermiş ve muhteviyatı hakkında benden malumat almak istemişti... Ben de boş bulunup kanunla nizamnamenin mahiyetini kendisine anlatınca, ömrünü halk terbiyesine harcamış olan muhatabım, acı acı gülümseyerek:

- Halbuki biz sizden, yetişkin ümmileri cehaletten kurtar hususunda nasıl bir teşkilat kurdunuz? Ne gibi usuller kullanıyorsunuz? Mücadeleniz neticesinde ne gibi verimler elde ettiniz? Bizim istikamette diğer memleketlerde giriştiğimiz mücadelede istifade edebileceğimiz tecrübeleriniz var mıdır? Bunları öğrenmek istemiştik, demişti.

Nihayet, zamanla gördük ki, bu garip taktikle dost ve müttefik milletler arasında gittikçe daha kötü bir vaziyete düşüyoruz; tuttuk, bin bir tereddüitten sonra, memleketimize Unesco millî komitesini kurduk ve adetimiz veçhile faaliyete geçtik. Yani, Unesco çalışmalarında hakikaten faal bir rol oynayacak yerde, bir iş yapar görünelim endişesiyle, güya bu teşekkülü halk efkarına tanıtmak için, radyo programına bir Unesco saati koyduk ve bu müessesenin çıkardığı Le Courier mecmuasından tercümeler yaparak, haftada bir kere mikrofon başında okuduk.

Tabii, ta başlangıcından beri Unesconun başı olduğumuz halde mahiyetini bir türlü anlayamadığım bir zihniyetle, işi maşa ile tuttuktan sonra bugün daha verimli çalışma imkanlarına kavuşunca, afallamışa benziyoruz. Unesco ideali tarafında birleşen milletler, son beş sene içinde, muazzam faaliyete bütün iyi niyet, bilgi ve ihtisaslarıyla ayak uydurdıkları halde, biz seyirci bile kalamayışımızın şaşkınlığını ve acısını duyuyoruz. Görüyoruz ki Unesco, birleşmiş milletlerin idealini gerçekleştirmek için, bu beş sene zarfında her sahneye el atmış, bin bir kollu bir deve dönmüştür. İlk bakışta karışık gibi görünen, fakat ideal zaviyesinden bakılınca nazım prensipleri ve organik vahdeti derhal eliren u muazzam inkişaf, bizim kayıtsızlık içinde geçirdiğimiz beş sene zarfında, her milletin zeka, bilgi e tecrübesiyle, kafalara ve gönüllere sine sine vukubulmuştur. Bakıyorsunuz Unesco bazı memleketlerde psikolojik merkezleri kurup şahsiyet ve halk efkarı meseleleriyle uğraşıyor. Hayrete düşüyorsunuz. Fakat biraz düşünürseniz, sebebini bulabilirsiniz. Unesco, sadece, peşin hükümleri ortadan kaldırıp

milletleri birbirine ısındırmak gayesiyle harekete geçmiş ve bunun gerçekleşmesi içinde davranışlarını öğrenmek istemiştir. Unesco idealini bu beş senelik tecrübe ve faaliyeti bir bütün olarak göz önünde tutmayanlar, şüphesiz bugün karşılaştığımız manzarayı kavramak ta güçlük çeceklerdir. O zaman da, gayet tabii olarak, gerek Unesco, gerek milli komitemiz hakkında türlü bulunacaklardır.

Fakat hakikat galiba, bizim hala Unesco idealisine samimiyetle bağlanmakta tereddüt etmemizde bu müessesenin yürüttüğü faaliyetlere imanla, ihtisasla ve yapıcı bir zihniyetle katılmayı henüz benimsememiş olmamızdadır.